

DİYET

Mehmet Ali Birand

MİLLİYET YAYINLARI : 49

Yayın Hakkı (Copyright): Milliyet Yayın A. Ş.

Birinci Baskı: 1979 İkinci Baskı: 1980 Üçüncü Baskı: 1981 Dördüncü Baskı: Ekim 1985

Beşinci Baskı: Eylül 1986 Altıncı Baskı: Ağustos 1987 Yedinci Baskı: Mayıs 1990

ISBN 975-506-057-x

Bu kitap, Teknografik Matbaacılık ve Tic. A.Ş.'de dizi/ıp basılmıştır. Tel: 527 41 65 —
İSTANBUL

MEHMET Ali BIRAND

diyet

milliyet yayınları

oğlum umur'a armağanım
M.A.B 1979

MEHMET ALİ BİRAND

DİYET

(Türkiye üzerine uluslararası pazarlıklar 1974-1980)

DİYET

İslâm hukukuna göre, öldürme ve yaralamalarda suçlunun ödemek zorunda olduğu akçadır.

NEDEN DİYET?

Toplum olarak bizim günlük yaşantımızdaki en belirgin tutkumuz, iç politikadır. Bu tutku yazılı basın, radyo ve TV tarafından öylesine körüklenir- ki, kendi içimizde olup bitenlerden başkasını göremeyiz. Dışımızdaki olaylarla pek ilgilenmeyen, tek başımıza başka bir planette yaşıyormuş gibi, dışımızda olan ve bizi doğrudan etkileyen olayları dahi çoğu zaman görmezlikten geliriz,

. Toplumun bu «ilgisizlik ve tepkisizliğinden» yararlanan bürokrasimiz ve hükümetlerimiz de, kamuoyu denetimsizliğinin verdiği rahatlıkla en dev hatalarını dahi «başarı» .diye gösterebilmektedirler. Veya tam aksine, gerçek başarılar iç politikada kolaylıkla sapıırılabilidiğinden, diğer yargıları genellikle yanılgı dolu oluyor. Oysa dış siyasi ve ekonomik ilişkileri bir ülkenin, iyi yürütülmediği zaman, en yüklü faturalar ödendiği alış-verişi içerir.

Bu kitapta, Türkiye'nin 1974 Kıbrıs harekâtından sonra 1980'e kadar geçen dönemde izlediği dış siyasi ve ekonomi politikalarını araştırdım. Bir dönemin suçlanıp, diğerinin aklandırılması değil, her iki dönemde politikaların başarılı ve başarısız yönlerini, belgelere ve tanıklara başvurarak çıkartmaya çalıştım. Kabul etmek gerekir ki, özellikle dış politikada, olaylar geçtikten sonra geri dönüp eleştiri yapmak çok kolaydır. Yine kabul etmek gerekir ki, devamlı değişen verilerle ve uygulayıcı kişilerin temel dünya görüşleriyle etkilenen, oluşan dış politikada gerçeğin ta kendisini bulmak çok güçtür. Tamamen kişilerin yapacakları yorumlara göre, bir sonuç hem büyük başarı, hem de büyük başarısızlık şeklinde gösterilebilir. Bu nedenle olayların geçtiği günlerdeki tüm verileri sağlamaya, görüşmeleri olanak içinde özüne sadık kalmaya, karşılıklı tarafların o anda bulundukları koşulları ayrıntılı şekilde vermeye çalıştım. Mutlaka eksik, ve daha da derinleştirilmesi gereken birçok nokta var. Amacım, Türkiye'nin en çalkantılı 1974 -1980 döneminin' en önemli olaylarının temel çizgilerini, bu kitabın alabileceği boyutta bir araya getirebilmektir.

1974 -1980 dönemindeki olaylar, dış politikayı oluşturanların tüm çabalarına rağmen, Türk kamuoyunun Ba-ti'dan yavaş yavaş uzaklaşma sürecine girmesi ve yeni bir kişilik aramasına yol açması nedeniyle önemlidir.

Bu dönem, Türkiye'nin «Batıya bağlılık ve sınırlarını korumadan» başka hiçbir temel politikası olmadığı için, her işi Amerika'yla iç içe götürme alışkanlığının, açıklık yerine gizli anlaşmaları yeğlemenin simgeleriyle doludur.

Tek kaygısı «Batı ile ilişkilerin zayıflamaması» olan, hiç değilse yıllardır bu şekilde koşullandırılan bürokrasi ve etkin çevrelerin en basit değişikliklere dahi direnmeleri ve inisiyatif almak yerine, sadece tepki göstererek politika oluşturma alışkanlığı- ülkeyi seçeneksiz bırakmıştır.

Hükümet edenlerin ya iç politikadaki oy kaygısına gereğinden çok önem vermeleri, ya da uluslararası ilişkilerdeki acemilikleri, ciddiyetsizlikleri, eşgüdümsüzlükleri ve zaman zaman, uygulayıcı durumunda kalmaları gereken bürokratların siyasi boşluktan yararlanıp «karar verici duruma girmeleri» ülkeye büyük zararlar getirmiştir.

Türkiye'nin kendi kendini seçeneksiz bırakması yanı sıra, Batı'nın kendinden beklediği «oyunu» da, kayıtsız şartsız bağlandığı kamp'm kurallarına göre oynayamaması en büyük talihsizlik olmuş ve bu nedenle önüne sürülen fatura devamlı şişmiştir.

Zamanında atılmayan dış politika adımları ve alınamayan ekonomik kararlar, DİYET'i arttırmıştır.

Türkiye akılcı ve gerçekçi politikalarla, mutlaka blok değiştirmeden, ancak seçeneklerini arttırarak bölgenin en güçlü ülkesi durumuna girebilir. Bugün Türk halkı lâıyk olmadığı duruma, büyük oranda yönetenlerimizin hatalarından düşmüştür.

Bir demokrasinin sağlıklı yaşamasındaki temel unsur, yöneticilerin kamuoyu tarafından sürekli, gerçek değer yargılarına dayanarak ve etkili şekilde denetimi olduğuna göre, eğer bu kitap uluslararası diplomasinin kendine özgü kurallarını gösterebilmiş, 1974 -1980 dönemindeki olayların gerçek yönlerini, gizli pazarlıklarının bir bölümünü ortaya koyabilmişse, okuyanların durup bir an düşünmelerini sağlayabümişse, amacına ulaşmış sayılmalıdır.

Mehmet Ali Birana, 10 Kasım 1980

TEŞEKKÜR BORÇLU OLDUKLARIMA.

Bu kitap üç yıllık sürekli çalışma sonunda ortaya çı-Kanlabilmiştir. Öyküsü anlatılan olaylar, görüşmeler veya tarafların karşılıklı yaklaşımları, olanak çerçevesinde resmî -belgelere, tutanaklara ve tanık durumundaki kişilerin gözlemlerine. dayandırılmıştır, özellikle politikaları oluşturma durumunda bulunanlar veya belirli bir gizli toplantıya katılmış olanların verdikleri bilgiler daima karşıt taraftan da kontrol edilmiş, çelişik verilerle karşılaşıldığında diğer tanıklık edenlere de başvurulmuş, gerçeğe en yakının bulunmasına çalışılmıştır. Duyarlı bölümler, yazıldıktan sonra tanıklık etmiş değişik yetkililere okutularak olayın doğru yansıtılıp yansıtılmadığı yeniden denetlenmiştir.

Bu dönem içinde, en gizli belgeleri gösteren, okuyan veya bilgi şeklinde yansıtan Türk ve yabancı kaynakların bana karşı duydukları güvene, tüm çalışmalarım süresince, kimi belge veya bilgi veya görüşlerini-değeriendirme-lerini veya kişisel arşivlerini açan yetkililere büyük teşekkür borçluyum.

TÜRKİYE'den...

Bülent ECEVİT, Süleyman DEMİREL, Turan GÜNEŞ, Melih ESENBEL, İ. S. ÇAĞLAYANGİL, Gündüz ÖKÇÜK, Turan FEYZİOĞLU, Ziya MÜEZZİNOĞLU, Hükmet ÇETİN, Hasan IŞIK, Şükrü ELEKDAG, Osman OLCAY, Hamit BA-TU, Coşkun KIRCA, Suat BİLGE, İlder TÜRKMEN, Necdet TEZEL, Ercüment YAVI/ZALP, Semih GÜNVER, Ecmel BARUTÇU, Memduh' AYTÜR, Kamran GÜRÜN, Turgut TULÜMÜN, Ali Hikmet ALP, Galip BALKAR, Ekrem GÜ-VENDİREN, Ömer AKBEL, Temel LSK/T, Ergün PELİT, Yalın ERALP, Murat SUNGUR, Yüksel SÖYLEMEZ, Onur ÖYMEN, Tuncer TOPUZ, Rıza TÜRKMEN, Oktay AKŞOY, Hasan İftVEB, İstemi PABMAN, Uluç ÖZÜLKER ve diğer Dışişleri Bakanlığı yetkililerine...

Org. Kenan EVREN ve adlarının açıklanmasını özellikle istemeyen Genelkurmay Başkanlığı yetkililerine...

Mümtaz SOYSAL, Aysel ÖYMEN, Aykut TULÜMEN, Doğan İCASABOĞLL/, Orhan KOLOĞLU ve tüm basm-yayın yetkilileri, çalışmalarına içtenlikle yardımcı olan MİLLİYET Gazetesi ve Sami KOHEN, Orhan TOKATLI. Orhan DURU, Mustafa GÜRSEL, Akay CEMAL, Erol ÖK-TEM'e... ve ilk karşılaştığımız günden, benim gazeteciliğin çeşitli aşamalarından geçmeme daima destek olmuş, karşılığında da çabalarının boşa gitmediğini umduğum biricik ağabeyim ABDİ İPEKÇİ'je...

AMERİKA'dan...

Henry KISSINGER, M. MACOMBER ve M. SPIERS (ABD Ankara Büyükelçileri), Sam CORTNEY (Büyükelçi danışmanı), Paul HENZE (Ulusal Güvenlik Konseyi, M. NIMETZ (Bakan danışmanı), Nelson LEDSKY (Dışişleri Bakanlığı Türk-Yunan-Kıbn Dairesi Müdürü, Kongre ile ilişkiler bölümü başkan yardımcısı, Harmon KIRBY (Dış işleri Türk-Yunan Dairesi Müdürü), Raymond EUVVING (Dışişleri Türk Masası Müdürü), Gene PRESTON (Atina" da ABD Büyükelçiliği siyasi işler danışmanı), Bobert

PUGH (Atina'da Büyükelçilik askeri ataşesi), Earnest LATHAM (ABD Kıbrıs Büyükelçiliği danışmanı), James FREE (Beyaz Saray-Kongre ilişkileri bölüm yardımcısı), John RITCH (Senato dış ilişkiler komitesi başdanışmanı) James SCHOLLAERT (Temsilciler Meclisi Uluslararası ilişkiler komitesi danışmanı), Bruce Van VORST (Sep. a tor Clark'm baş danışmanı), Michael VANDUSEN (Temsilciler Meclisi Lee Hamilton komitesi danışmanı), Ray HACKETT (Temsilciler Meclisi Uluslararası komitesi danışmanı, ardından Senatör Sarbenas'm baş danışmanı), Van COUFOUDAKIS (Indiana Üniversitesi Siyasal E. ı ı ler Fakültesi öğretim üyesi), Ted COULUME1S (Washington Amerikan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Öğretim üyesi), Andros NIKOLAIDES (Washington Kıbrıs Büyük elçiliği müsteşarı), John NIKOLOPOULOS (New York Yunan basın sözcüsü), Laurence STERN (Washington Post gazetesi yazı işleri müdürlerinden ve ABD - Yunan ilişkinlerini inceleyen The Wrong Horse kitabı yazarı), Steven ROBERTS (New York Times Ankara - Atina muhabiri), Rüssel HOWE (Baltimore Sun ve Lobiler hakkındaki Po-wer Peddlers adlı kitabın yazarı), Dr. Ray CLINE (CIA'nın eski başkan yardımcısı), John VONDRACEK (Stratejik ve Uluslararası ilişkiler inceleme merkezi), J. DE GROOTE (IMF Türkiye'nin de dahil olduğu grubun temsilcisi), Atilla KARAOSMANO ı ı LU (Dünya Bankası), Çaren PENA ve Wendy COOPER (Journal Of Commerce), Don SACKMAN (Morgan Guaranty), Asaf GÜVEN (Washington Türk Maliye ataşesi), tüm Türk temsilcilikleri yetkilileri, başta Şensü YEMİŞÇİ ve Taçlan SÜERCAN olmak üzere VOA Türkçe servisine, ABD Kongre kütüphanesi yetkililerine...

KIBRIS'ta...

Rauf DENKT AŞ (KTDF Başkanı) ve incelemelerim sırasında aç ı ı kgönüllülükle görüşlerini yansıtan tüm dostlara ve silâhlı kuvvetler yetkililerine, Başpiskopos MAKARİOS, S. KYPRİANOU, G. KLERIDES, M. CHRİSTOPHİDES

(Dışışleri Bakanı), M. PAPADOPOULOS (Toplumlaraarası görüşmeci), John M AT SI S (Avukat).

YUNANİSTAN'da...

A. AFEfİOF (Savunma Bakanı), M. BİTSİOS, (Dışışleri Bakanı), G. MAVROS, (Eski Dışışleri Bakanı), LAMBRI AS (Hükümet sözcüsü), M. MOLOVIADIS (Başbakan siyasi işler başdanışmanı), KOZMADOPULOS (Yunanistan'ın uzun yıllar Ankara Büyükelçisi), THEODORÖPULOS (Dışışleri Bakanlığı genel sekreteri), KARAYANIS (Büyükelçi — Belçika FIR hattı görüşmecisi).

Alman, İngiliz Fransız Dışışleri Bakanlıklarının yetkilileri... Ve bana çalışmalarımnda devamlı destek veren eşim GEMBE'ye...

İÇİNDEKİLER

I. AYRIM

Cenevre Konferansı'nın son oturumunda, Yunanistan Türkiye'nin son önerilerini reddediyor. Kissinger'in son çabalarına rağmen bir sonuç alınamayınca Türkiye Kıbrıs'ta ikinci askeri harekâtı başlatıyor ve dünya kamuoyunun tepkisiyle karşılaşılıyor. (Sayfa)

19

1'inci Bölüm :

Türkiye Kıbrıs'ta elindeki toprağı hızla genişletirken, Karamanlis ve Averof kendilerinin de başında gidecekleri bir tümen şevke tmek istiyorlar. İngiltere bu tümene yardımcı olmak istemeyince NATO'dan ülkelerini çekiyorlar. Aynı saatlerde, Brademas Kissinger'in bürosunda Türkiye'ye askeri silah ambargosu istiyor. (Sayfa)

24

2'nci Bölüm:

Washington'da Kongre'nin ayaklanmasını küçümseyip önem vermeyen Kissinger, ambargonun oylaması gündeme geldiğinde Eagleton'dan şu cevabı alıyordu. Çok geç kaldınız. (Sayfa)

37

3'üncü Bölüm:

Ambargoyu daha başındayken engellemek ve Toplumlararası görüşmelerin sığağına, Klerides yönetimdeyken başlatmak amacıyla, Türkiye üe ABD

13

arasında hazırlanan gizli senaryoya Güvenlik Kon-:e'yinde Erbakan itiraz edince, her şey değişiyor. Ardından CHP-MSP koalisyonu çöküşü yepyeni bir dönem başlatıyor. EsenbeJ'in Kissinger ile pazarlığı. (Sayfa)

4'üncü Bölüm :

... Her şeyin değiştiği dönem.

(Sayfa) 64

II. AYRIM

Türkiye Kıbrıs'a yerleşirken ilk hatalar başlıyor. (Sayfa)

1'nci Bölüm :

Amerika tutum değiştiriyor ve ilk defa Kıbrıs ile ambargo arasında bağ kurulurken, Kissinger ar-

' tık açıkça ödün istiyor. (Sayfa)

9S

2'nci Bölüm :

Amerika'nın ısrarıyla, Türk - Yunan diplomatları Cenevre'de gizlice buluşuyorlar ve hem Roma'da-ki Dışişleri Bakanları, hem de Brüksel'deki Başbakanlar doruğunu hazırlıyorlar. Demirel, Kara-manlis'e Erbakan'dan yakmıyor. Anlaşma kısa sürede bozuluyor. ' (Sayfa)

103

3'üncü Bölüm :

Toplumlaraarası görüşmelerde Klerides devamlı aynı soruyu soruyordu: Ne kadar toprağı elinizde tutmak istediğınızı bize açıkça söylemeden hiçbir şey kabul etmem. (Sayfa)

122

4'üncü Bölüm :

1975'in Temmuz'unda Washington'daki büyük mücadelede Ford yenilgiye uğrayınca Türkiye üsleri

kapatıyor. Erbakan, Güvenlik Konseyi'nde «Ame»— rikalıların tümünü sınır dışı edelim,»-
diyöf^f^k "DışışlerindebüyJik-^a^nnlıkT" (Sayfa) 12T
5'inci Bölüm : Türkiye bunatlıcı bir baskı altına almıyor
(Sayfa) 137

III. AYRIM

Bunalım yılı 1976 . (Sayfa) 151

1'inci Bölüm:

Brüksel'de Çağlayangil ile Bitsios arasındaki gizli anlaşma ve bunun kısa süre sonra Yunanlılar tarafından iptali, Viyana görüşmelerini de etkiliyor. Klerides'in Denk taş ile gizli anlaşmasını Türk tarafı basına sızdırınca Klerides istifa zorunda kalıyor. Anlaşma olanağı yeniden kaçıyor.

(Sayfa) 158

2'nci Bölüm :

ABD ile hazırlanan Savunma ve İşbirliği anlaşmasına Erbakan'm itirazı, Dışışleri ile Genelkurmayın eşgüdömlü tutumlarıyla durduruluyor. Demire], Genelkurmay'ın 3,5 milyar dolar istemine neden ses çıkarmadı? (Sayfa) 170

3'üncü Bölüm:

Hora Ege'de. Çağlayangil, Yunan B. Elçisi Koz-madopoulos ile gizli bir anlaşma yapmaya çalışıyor, ancak Yunanlılar fazla istekte bulununca vazgeçiyor. Yunanistan birbirine girerken, Hora'nın telsizcisi kaçıyor ve yapım hatalarından denize inince devrilme tehlikesi geçiren gemi, herkes araş-

15

tırma yapıyor sanarken, gizlice tamire alınıyor. Yunan savaş gemisi, Hora'nın ihtarları dinlememesi karşısında üzerine geliyor ve birkaç mil kala geri dönüyor. (Sayfa) 183

IV. AYRIM

Milliyetçi Cephe kendi hatalarının DIYET'ini ödüyor. Türkiye siyasi ve ekonomik kargaşa içine düşüyor. (Sayfa)

203

İlinci Bölüm :

Demirel, Clark Ciifford'a Türkiye'nin Kıbrıs'ta hareketleneceği güvencesini veriyor, ancak Erbakan itiraz edince susuyor. Seçim öncesindeki Carter görüşmesinde ABD, MC hükümetini desteklemediğini açıkça gösteriyor. Demirel, «Bu adamlar ne istiyor bizden, tüm kredi kapıları suratımıza kapanıyor» diyor. (Sayfa)

2 M

2'nci Bölüm : Seçim sonrasında II. MC'ye Batı 500 milyon dolar kredi açmayınca hükümet sallanıyor. Çağlayan-gil'in Vance ile Washington'daki gizli senaryo anlaşması ve IMF ile devalüasyon konusunda görüş-birliğine varılmasına rağmen, hükümet düşüyor.

(Sayfa)

240

V. AYRIM

Ecevit dönemi gerçeklere uymayan umutlarla başlıyor. (Sayfa) 253

İlinci Bölüm:

Ecevit hemen hareketleniyor ve ilk pazarlıklar BM Genel Sekreteri VValdheim ve Vance ile yapılıyor. Her çevrede iyimserlik var. (Sayfa) 258

16

2'nci Bölüm :

Karamanlis'in Montrö'de Ecevit'e ilk sorusu «Neden İkinci harekâtı bana yaptınız?» oluyor. Van-ce'in tam bu sırada Washington'daki bir konuşması Ecevit'i kızdırıyor. (Sayfa) 270

3'üncü Bölüm:

Alman Başbakanı Schmid, Ecevit'e Batı'nın istemini açık şekilde anlatıyor: «Maraş'ı geri vermezseniz size yardım yapamam.» Viyana'da Waldheim, Mümtaz Soysal'ı tehdit ediyor. (Sayfa) 28

•1'üncü Bölüm:

Washington'daki NATO doruğunda büyük Türk-Yunan hesaplaşması. Schmidt, Ecevit'in Karamanlis'i köşeye sıkıştırması üzerine, her ikisine çıkışıyor: «Elinizdeki kartları kötü oynamayın.»

(Sayfa) 31

5'inci Bölüm:

Carter, Ecevit'e verdiği sözü tutup ambargoyu büyük bir mücadele sonucu kaldırtıyor.

Amerika'nın iç ve dış politikalarının en büyük dönüş yapışının ayrıntılı içeriği. . (Sayfa) 331

VI. AYRIM

Ambargonun kalkmasıyla her şeyin halledileceğini sananlar yanıldıklarını anlıyorlar. Bu defa Türkiye IMF boyunduruğuna giriyor. (Sayfa) 371

1'inci Bölüm:

ivedi yardımın garip öyküsü. Türkiye'ye yapılan büyük ekonomik baskılar, bunlara karşı mücadele-

ledaki hatalar ve Ecevit'in zaman içinde UMUT görünümünü yavaş yavaş yitirışı. (Sayfa) 386

2'nci Bölüm :

Demirel'in son denemesi... ve 12 Eylül darbesiye demokrasinin askıya alınışı (Sayfa) 418

Epilog

DİYYET'ini ödeme sürecine sokulan bir Türkiye ve sonuçsuz bir SON. , (Sayfa) 426

Olayların Özel Kronolojisi (Sayfa) 431

I. AYRIM

Cenevre Konferansının son saatlerinde, Türkiye kanton formülü ile tampon bölge öneriyor.

I. AYRIM

Cenevre Konferansı'nın son saatlerinde, Türkiye kanton formülü ile tampon bölge öneriyor Türkiye Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı'nı tamamlamış, 13 Ağustos 1974'te Cenevre Birleşmiş Milletler Sarayı'nda Türk, Yunan, İngiliz, Kıbrıs Türk ve Rum delegasyonları barış için masaya oturmuşlardı.

Kıbrıs'ta Türk toplumunun yüzde 65'i hâlâ Rumların elindeydi ve her an EOKA-B'nin katliam tehdidi altında tutuluyordu. Yüzlerce Türk köyü perişandı. Serdarlıdan sürekli yardım istekleri gelmekteydi. Magosa'da binlerce Türk stadyumda yarı aç hapsedilmişlerdi. Adanın her köşesinden çığlıklar yükseliyordu. Dayanılacak gibi değildi. Bu durumun konferans masasında düzeltilmesi ya da planlandığı biçimde ikinci bir harekâtın yapılmaması, Kıbrıs «zaferi»nin Kıbrıs «bozgunu»na dönüşmesi bir an sorunuydu. Gözler ufukta, kaygıyla nereden gelebileceği kes-tirilemeyecek bir saldırıyı bekliyordu.

Sessizliği Adana'daki savaş merkezinden gelen mesaj bozdu:

«...değiştirilmediği takdirde harekât ilk gün ışıyla birlikte başlayacaktır. Hedef: Şahin Hattı.

Parola: ZAFER.»

Gecenin karanlığında dev savaş mekanizması hemen dönmeye başladı. Asker tanklara ve zırhlı araçlara bindirildi. Emirler yinелendi. İlk harekât sırasındaki hatalar, olanaksızlık nedeniyle gerçekleştirilemeyenler .bu kez dü-

zeltilecek ve ordu Şu arıda içinde bulunduğu kıskaçtan kurtulup Kıbrıs dosyasını kapatacaktı. Yunanistan ikinci Cenevre Konferansı masasına oturduğu anda, «hiçbir anlaşmaya yanaşmayacağını,» hemen belli etmişti. Türk ordusunu elde ettiği o küçücük bölgeye bağlamak, Türkiye'yi yenilgiye uğratmak anlamına gelirdi.

Zamanın Başbakan'ı Ecevit, Kissinger'den gelen —12 Ağustos— riskli bir iyiniyet gösterisini komutanlara danıştıktan sonra kabul etmiş ve Rumlara KANTONAL formül önermişti.

Yunanistan'da Karamanlis, ilk harekâtın sorumluluğunu Albaylar Cuntası'na yüklemişti, ancak ikincisi, bu kez bütünüyle kendisine karşı yapılacaktı. Sinirliydi. «Ece-vit'i bu yapacağından dolayı bağışlamayacağım,» diyordu. Amerikan Büyükelçisi Tasea ile konuşuyor ve Washing-ton'un Türkleri durdurmasını bekliyordu. Tasea'ya «Yunanistan'da demokrasinin yeniden çökmesinin sorumluluğu-size ve NATO'ya ait olacaktır,» demişti.

Konferansta yapılan görüşmelerde olumlu bir sonuç alınamadı... Kapanış oturumunda Dışışleri Bakam Turan Güneş'in son sözleri Şu oldu:

— ... Kıbrıs sorunu, yirmi yüdır Türk toplumuna yönelmiş Rum silâhlan ve Türkiye'nin müdahale tehditleri arasında görüşüldü... Toplumlararası müzakerelerin yıllarca hangi koşullar altında yapıldığını unutup, şimdi Türk tehdidinden söz ediliyor. Türkiye bu sorunu sadece ordu gücüyle çözmek isteseydi, herhalde Cenevre'ye hiç gelmezdi...

Ve yerinden kalkıp kâğıtlarını topladı...

ZAFER PAROLASI GEÇERLİDİR. HEDEF ŞAHİN HATTIDIR.

Saat: 05.30

Kıbrıs gökleri birden kararıverdi. Türk Hava Kuvvet-leri'nin ilk bomba sesleriyle Beşparmak Dağları canlandı

sanki. 40 bin asker yürüyüşe geçti. Çevrede tankların sesinden başka bir şey duyulmuyordu.
W

Türkiye'nin tarihinde yeni bir sayfa açılmaktaydı.

Kıbrıs sorunu, bu İkinci Harekâtla Türkiye açısından temelde çözümlenmiş oluyordu. Türk toplumu tehlikeden uzak yaşayabileceği geniş bir toprağa kavuşmuştu. Ancak, uluslararası dengeler, çoğu zaman kısır iç politika hesapları yüzünden gereken anda atamadığı adımlar nedeniyle Türkiye, Cumhuriyet tarihinin en güç dönemine giriyordu.

Bu, üzerinde başkalarının hesaplar yapacağı, ülkenin tüm kolunun kanadının kırılmaya çalışılacağı, dünyanın her köşesinden Ankara'ya ödettirilmek istenen «DİYET» pazarlıklarının sürdürüleceği dönemin başlangıcıydı.

İkinci Harekât'ta Türk ordusu ilkindeki gibi bir engelle karşılaşmamış, önüne çıkanları da kolaylıkla etkisiz duruma getirmişti.

Olay, dünyayı birbirine katmaya ve topluca da Türkiye'nin üzerine çullanılmasma yetti de arttı bile...

(i) Bu bölüm", M. ALİ BİRANÜ'nün Milliyet Yayınları'nda dağıtılan «30 SİCAK GÜN» adlı,: Kıbrıs harekâtının tüm ayrıntılarını verecek ilk kitabımı.m aktarılmıştır.

İlinci Bölüm :

Brademas'ın ambargo önerisine Kissinger gülüyor

14 Ağustos 1974

05.30'da dalgalar halinde Türk jetlerinin Kıbrıs göklerini taramaya başlamasıyla, sokaktaki masum insanlar neyin içine düştüklerini anlayabildiler. Yer gök inliyor ve savaş makinesi önüne geleni ezerek ilerliyordu. Sokaklar ana bana gününe dönmüş, «Türkler geliyor... Türkler geliyor!» çığlıkları arasında binlerce insan Magosa'dan kaçmaya çalışıyordu. «Hem de tanklarıyla geliyorlar.»

İkinci harekâtta Türk ordusu ilkindeki gibi bir engelle karşılaşmamış, önüne çıkanları da kolaylıkla etkisiz duruma getirmişti.

Olay dünyayı birbirine katmaya ve topluca da Türkiye'nin üzerine çullanılmasına yetti de arttı bile.

. Konferanstaki başarısızlığının bedelini ödetmek isteyen İngiltere kısa sürede Batı'yı ayaklandıırıverdi. BM Güvenlik Konseyi'ne altı saat içinde ateşkes kararı aldırıp Türkiye'yi kınatırken, AET ülkelerinin, dönem başkanı olan Fransa'daki Büyükelçileri daha konferans bitmeden gece yarısı toplanıp sert bir bildiriyle harekâta karşı çıkıyorlardı. Washington'da, Nixon'un istifasından sonra Baş kanlığa geçen Ford, bir haftalık çalışma süresindeki ilk büyük bunalımı karşısında olağanüstü durumlarda topla-

dığı Komite'ye danışıyor, ardından Sovyet Büyükelçisi Dobrinin ile görüşüyordu. O sırada iki kaygı vardı. Birisi Türk-Yunan savaşı, diğeri de Türkiye'nin Ada'nın tamamını alması. Amerika'nın ilk karan 'Türkiye ve Yunanistan savaşa girerlerse, her ikisine de derhal silah ambargosu konacağını resmen açıklanması» oldu. Yunanistan'ın Batı ülkelerini biraz daha Türkiye'nin üzerine saldırtabil-mek amacıyla NATO askeri kanadından ayrıldığını açıklaması işleri karıştırmıştı. Moskova hiç tepki göstermeden gelişmeleri izliyor, NATO Genel Sekreteri Luns ve BM Genel Sekreteri Waldheim tatillerini kesip görev başı yapıyorlar ve dünyanın her bir köşesinden, akla gelebilecek iyasal olsun, sosyal olsun, ekonomik olsun her kuruluşundan bildiriler yayınlanıp Türkiye kınanıyor, dünya basını Türkiye'ye ateş püskürüyordu. Aynı gün, Londra borsasındaki hammadde fiyatları 1955'den bu yana. New York borsasında da hisse senetleri 1970 yazından bu yana görülmemiş bir düzeye düşüyorlardı. Çok kimsenin şaşkınlığı ve kırgınlığı Türkiye'nin «haddini bilmemiş» olmasıydı. Batının birçok çevresine göre, Ankara göz yumulan ve sempatiyle karşılanan ilk harekâtında durmalı, elde ettiğiyle yetinmeliydi. Bu derece ileri gitmelerine kim izin vermişti? Bazılarına göre de Türkiye, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarına taşma, niyetindeydi ve hemen gereken ders verilmeliydi. Cenevre Konferansı'nın sonunda Ankara'nın ortaya attığı önerilerden kimsenin haberi olmamıştı. W Büyük tanıtma gücü olan İngiltere de bu önerilerden söz etmediği gibi, tüm gücüyle dünya kamuoyunu kışkırtıyordu. Cal-

(1) Türkiye'nin kanton önerisinden Karamanlis'in bile haberi olmamıştır. Yunan Başbakanı buna Montreux görüşmesi (Mart 1978) sırasında Türk Başbakanı Ecevit'e söylemli ve «bana bu öneriniz ulaşmadı,» demiştir. Önerinin üzerine gidilmemiş olmasının sorumluluğu Callaghan'a bağlanmaktadır. Kissinger de birçok kez, Callaghan'ın hatasından konferansın başarısız kaldığını söylemiştir.

laghan'm basın toplantısında dediği gibi. «Bunu Türkiye ağır ödeyecektir.»

Harekâtın daha ilk saatlerinde işte bunun hesabı ya-ılmaya başlanmıştı.

15 Ağustos 1974 .

Kıbrıs'ta saat 18.00'e gelirken Türk tankları Magosa eteklerine gelmiş, komando paraşütçüler şehrin hemen yanındaki ünlü otel bölgesi Maraş'ı çevirmişlerdi. Yabancı turist ve otellerin personelinin kaçması ve bölgenin bütünüyle boşalması için ordu yavaş hareket etmişti.

Binlerce tutsakla uğraşmanın ilerde büyük sakıncaları vardı. Verilen emir, ele geçirilen yerlerdeki Rumların gitmelerinin kolaylaştırılmasıydı. Ada açıkça ikiye bölünecekti.-Hareket, hem ilkine oranla daha büyük bir askeri güçle (zırhlı birlikle) yürütüldüğünden, hem de önemli bir direnmeyle karşılaşmadığından, beklendiği gibi ilerliyordu. Yine karışıklık ve eşgüdümsüzlük eksik değildi, tabii.

Ankara'da saat 18.00'e gelirken, Amerikan Büyükelçiliğinin askeri ataşesi, yakın ilişki kurduğu bir Türk yetkiliye telefon etti.

«Siz ne yapmak istiyorsunuz?».

Amerikalının karşısındaki kişi şaşırdı.

«Harekât yapıyoruz.»

Amerikalı sorusunun nedenini kısaca anlattı. •

«Bazı birlikleriniz yolunu şaşırdı galiba, biraz daha ilerlerlerse İngilizlerin Dikelya Üssünü alacaklar.»

Amörika, uyduları aracılığıyla her gelişmeyi görüyor, hatta 6'ncı-ölönun aygıtı arıyla birçok telefon konuşmasını da dinleyebiliyordu. Türk Kuvvetlerinin İngiliz Üssüne girdiklerini önce Amerika görmüş, ardından da İngilizlerden uyarı gelmişti. Yolunu şaşıran birliğe Adana'dan hemen "telsizle üsden çıkma emri yollandı.

Washington'da aynı anlarda saat sabahın 11.00'iydi. Altı kişilik bir heyet, Kissinger'in Dışişleri Bakanlığının 7'nci katındaki odasından içeri giriyordu. Tümü Amerikan Kongresi'nin Rum asıllı üyeleriydiler. Başlarında da

Indiana milletvekili John Brademas vardı. Türkiye'nin, ikinci harekâtı başlar başlamaz, Dışişleri Bakanı'ndan randevu istemişler ve Kissinger baştan savma anlamına gelen yirmi beşer dakikalık bir süreyi kabul etmişti.

Kissinger, Dışişleri Bakanlığı ve Amerikan dış politikasının kayıtsız şartsız tek «sahibi» olarak görürdü kendini. Dışardan gelecek, özellikle Kongre'den herhangi bir kişinin işlerine karışmasını kabul edemezdi. Dış poiltika onun için çok ciddi insanların ciddi verilerle yürüttükleri bir işti. Gelenlerin Yunan asıllı, Cumhuriyetçi yönetime kesinlikle karşı olan ve yaklaşık bir hafta önce istifa etmek zorunda kalan Başkan Nixon'un düşmesinde önemli rol oynamış Demokrat partililerden oluştuğunu da biliyordu.

Her -görüşmesinde uyguladığı yaklaşımla söze başladı. Karşısında eleştiriye hazır kişiler görünce, onları yumuşatmak için önce kendi kendini ya da Bakanlığın tutumunu eleştirirdi. «Kıbrıs bunalımı bizim bakanlığın 4n yüksek notu alacağı bir örnek sayılmaz,» dedi. Nixon'un istifası, bir başka önemli bunalımın boyutlarını daha da büyötmüştü. Bu son derece önemli devlet işleri arasında Kıbrıs sorununa yeterince vakit ayıramamıştı. Sorumluluğun büyük bölümünü İngiliz Dışişleri Bakanı Callag-han'a yükledi. Konferansın başarısızlığında meslekdaşı-nın hatalı yönteminin payı büyüktü-

«Yine de, Amerika'nın baskıları sonucu Kıbrıs trajedisinde olumlu gelişmeler elde edilebildi,» diye konuşmasını sürdürdü. «Ankara'dan, kuvvetlerinin daha fazla ilerlememesi için gereken güvenceyi almaya çalışıyoruz. Harekâtın başından bu yana durmadan Türk Başbakanı ile görüşüyorum. Şimdi de ateşkesin koşulları üzerinde taraflarla müzakere durumundayız.» Kissinger, harekâtla birlikte Karamanlis ve Ecevit'i Washington'a «davet» etmiş, ancak Atina'dan hemen hayır cevabını almıştı.

Indiana milletvekili Brademas için, karşısında konuşan kişinin Nixon'dan hiçbir farkı yoktu. Watergate döneminin sorumluluğunu taşımasına rağmen, yönetimde katıl-

mıştı. Gizli pazarlıklarla, Kongre başta hiç kimseye hesap vermeden dış politikayı yürüten Kissinger'e artık ders vermek gerekliydi. Kıbrıs tutumu bunun en açık örneğiydi. Brademas, Kissinger'e savaş bayrağını bu toplantıda açabilme olanağı buldu. Bu olanağı veren de Türkiye* nin ikinci harekâtıydı. İlk harekâtı memnurlukla karşılamış, özellikle Yunanistan'da cuntayı devirdiği için sevinmişti. Karşısında oturan aynı Kissinger, Brademas'ın Yunan cuntasına silah ambargosu uygulanması için tüm çabalarına karşı çıkıp, Nixon ile birlikte albayları desteklemişti. Brademas, Kissinger'e savaş açarken, tek kaygısı bulacağı destektir. Kongre'de Yunan asıllı milletvekili ve senatör sayısı on ikiyi geçmiyordu. Yönetimi en güçsüz noktasından yakalamıştı.

«Bizce tüm suç size aittir,» diye söze başladı. «Amerikan politikasının Yunanistan ve Kıbrıs'taki başarısızlığının sorumlusu Başkan Ford değil. Sorumlu sizsiniz. Başpiskopos Makarios'a karşı darbeye ve Türklerin müdahalesinde neden bir tek açıklama yapmadınız? Neden Cal-laghan'ı desteklemediniz ve Türklerin masadan ayrılmasını engellemediniz? Neden Amerikan Dışişleri Bakanlığı bütün bu dönemde garip bir sessizliğin içine girdi?» Kissinger şaşırılmıştı. Brademas; «Tüm silahlı kuvvetleri geri çekilene kadar,» dedi, «Türkiye'ye silah ambargosu uygulanmalıdır... Türkiye, Amerikan silahlarını Kıbrıs'ta kullanamaz. Bizden yardım alırken imzaladığı anlaşmayı böylece çiğnedi.» Kissinger gülümsemekle yetindi. Ambargo sözünü ve ortaya atanları şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da önemsemeye niyeti yoktu. Ders verir gibi konuştu.

«Bazı siyasi gerekçeler yasalardan da önemlidir.»

O gün, Kongre'deki duyarlılığı yeterince ciddiye almamak, Kissinger'e ve dolaylı şekilde de tüm ilgili ülkelere pahalıya mol olacak bir dizi olayı da başlatıyordu. Yıllarca sürecektir «Kongre - Beyaz Saray (Yönetim) mücadelesi» denecekti buna...

Washington'da bu konuşmalar yapılırken, bir başka binada, Beyaz Saray'ın olağanüstü olaylarda toplandığı salonunda bulunanlar, (Kissinger'in tam aksine) son derece kaygılıydılar. Türk birliklerinin İngiliz Üssü'ne girme olasılığı atlatılmış ve ateşkesin 24 saat içinde gerçekleşmesi sağlanmıştı. ABD Dışişleri Bakanlığı Avrupa İşleriyle ilgili bakan yardımcısı Arthur Hartmann, Türk ve Yunan - Kıbrıs dairelerinin başındaki diplomatlarına döndü:

«Peki, şimdi ne olacak? Ne diyorsunuz?»

Amerikan diplomasisinin en büyük gücü, yeni durumlara çok kısa sürede kendini uydurabilme esnekliğiydi. Batının lideri, tutarsız veya çelişkiye önem vermeden, yeni gelişmeler karşısında hemen yeni bir yaklaşım benimserdi.

Türkiye İşlerine Bakan Harmon Kirby:

«Hemen müzakere kapısı açmalıyız,» dedi. «Başka hiçbir çıkış yolu yok!»

Yunan İşlerinin başındaki John Day de aynı fikirdeydi:

«Taraflara sert baskı yapıp, sıcaklığına görüşmelerle denge kurulmalı. Gecikilirse tutumlar kemikleşir.»

Hartmann'm «başarabilir miyiz?» sorusunu ikisi de aynı anda cevapladılar. «Sanmıyoruz!»

Salonda bulunan herkesin kafasında Kongredeki başkaldırı da vardı. Ambargo gerektiği söylentileri her yönden gelmeye başlamıştı. • : - '

Kıbrıs'ta ikinci harekât birinciye oranla daha bilinçli bir biçimde ilerliyordu. İki Cenevre konferansı arasında yığılmış olan zırhlı birlikler dalga dalga yayılarak hedeflerine doğru yürüyorlardı. Ancak hangi hedeflere? Güç üstünlüğü dışında, eşgüdüm yine de bir Türk'ün ordusundan beklediği nitelikte değildi. Harekât öncesinde neyin nerede olduğu ve nerelerin alınması gerektiğinin en ince ayrıntısına kadar hesaplanmadığı belliydi. Temel bir çizgi çekilmiş ve «Bu yerlere kadar alınacak» denmişti. Oysa,

örneğin Lefkoşa'da ordunun durdurulduğu yerin biraz ilersinde, Kıbrıs'ın tüm dünya ile otomatik telefon-telex haberleşme merkezi vardı. Birkaç saatlik çalışmayla, yıllarca Türk bölgesinin dış dünya ile ilişkisini kesen ve Rumlara büyük üstünlük sağlayan bu merkezi alıvermek işten bile değildi. Bakır işleme fabrikaları alınmış, ancak asıl madenlerin bir tepe ilersinde kaldığının o sırada farkına varılmamıştı. Çok sonra komutanlar «bilsek, kolaylıkla alırdık,» diye nayıflanacaklardı. Onlar değil, gerçekte olguyu Türk caberalma örgütü bilmiyordu ki. Bunun gibi nice küçük görünen ancak stratejik önemi büyük hatalar sonradan anlaşıldı.

Bir ara trafik sıkışıklığı da çok kimseyi terletti. Harekâtın sonuna doğru, Lefkoşa kavşağında buluşan yüzlerce zırhlı araç birbirine giriverdi. Tankların İstanbul'un Eminönü meydanındaki taksiler benzeri manevra esnekliği olmadığından kısa sûrede koskoca ordu tıkamverdi. Saatlerce uğraşma sonucu' boş bir alana çekilip dizildiler de düzen ancak öyle kurulabildi. Bir küçük uçağın o sırada elle atılacak bir bombayla verdirebileceği zarar büyük olabilirdi. Karışıklığın, bir saldırıya ne denli açık he-def yarattığını bilen askerin, düzeni kurmak için boş arazide diziînmışken bir maktelitüfek ateşi üzerine nasıl paniğe kapıverdiğini, olayı yaşamış kişiler hâlâ anlatır. ' Askeri bir harekâta yağma olmayacak, bu dünyanın hiçbir yerinde görülmemiştir. Kıbrıs harekâtı sırasında da yağma olayı oldu. Elin beş parmağının, bir olmadığı gibi, 40 bin kişi arasında da açık bırakılmış kasaların içinde sahipsiz bekleyen binlerce dolar, sterlinin etkisine kapılanlar çıkmadı değil: Özellikle Maraş'daki zengin oteller bölgesinde ilk anlarda bu tür olaylara rastlandı ve bu arada yaşın yanında kuru da yandı. Boş bir dükkândan su ya da biraz yiyecek alan Mehmetçiğe de «soyguncu» damgası vuruluverdi. Türkiye uluslararası basın ve kamuoyu oluşturması gibi, günümüzün en önde gelen gerçeğine önem vermediği ya da önem verecek olanaklara sahip bulunmadığından, Rumlar--yaygın- bir propagandayla olayı

diledikleri biçimde abartabildiler. Aslında gerçek yağma yapanlar arasında hem Kıbrıslı Türk, hem de Kıbrıslı Rum vardı. Türklerinki yılların biriktirdiği öç alma, Rumların-ki de, giderayak yükte hafif pahada ağırlan kaldıracabilmektir. Her savaşta görülen bu olay, kısa sürede yabancı basında bir dükkânın kırık penceresinden elindekilerle çıkan bir Türk askerinin resimleriyle yayınlanmaya başladı. Genelkurmay, ilk harekâtta kamuoyu oluşturmama hatasını, ikincide de yineledi. O anlarda bu kampanya belki önemsenmedi, ancak ileride Türkiye'ye çok pahalıya •malolacak boyutlara vardırılmasma yol açtı.

Türkiye aslında bir bütündür. Bir kuruluşun diğerinden' çok daha ileri olması düşünülemez. Genelkurmay'm bu tutumunu eleştirirken, siyasi-sivil kadronunkini de unutmamak gerekir. Ankara'da eşgüdümsüzlük, ilk harekâta oranla belki daha azdı, ancak yine de inanılmayacak olaylarla karşı-laşılâbiiniyordu. Örneğin, harekâtın başlamasıyla birlikte Deniz ve Hava Kuvvetleri'nin NOTAM .(Uluslararası deniz ve hava trafiğinin değiştirilmesiyle ilgili bilgi) 05.00'de TRT'den yayınlanacak ve harekât başlayacaktı. Savaş gibi böylesine önemli bir konuda bile, Notam 04.30'da yayınlandı ve harekât yarım saat sonra başladı.

Başından birinci harekât geçmiş olan Türkiye, ikincisiyle dünyayı ayağa kaldıracığım önceden biliyordu. Buna karşılık, ne iki Cenevre konferansı arasında Rumların katliama giriştiklerini dünyaya duyurabildi, ne de Kıbrıs "konusunda eskiden olup bitenleri anlatabildi. Yalnızca başkalarının gözümüze bakıp haklılığımızı anlamaları beklenildi. Oysa eski Rum katliamları, cinayetleri hemen broşürler, TV filmleriyle yayınlanabilirdi. Bırakın onları, ikinci harekâtın Ordu Film Merkezi'nce çekilmiş filmleri bile «sırdır» diye dünyaya dağıtılmadı. Böyle olunca da alanı boş bulan Rumlar, uluslararası haber örgütlerine tüm kolaylığı sağlayıp olayları kendi açılarından alabildiğince yaydılar. Türklerin, yaşlı bir Rum kadına su veren Mehmetçik resmini çekip dağıtacakları yerde, Rum-

ların vurulmuş bir EOKA gerillasını, "masum genç, böyle kurşuna dizildi,» diye yaydıkları resimler dünya basınını süsledi... "Ve birkaç gün içinde dünya damgasını yineledi: Türkler barbardır! Bu yaklaşıma bir de haçlı kiliselerde-ki ayinler eklenince,, olayın boyutları daha da büyüdü ve gelişti.

Kıbrıs olayının bugüne varışının temel nedeni Türkiye'nin ikinci harekâtıdır. Eğer ilk harekâtla bugünkü noktalara varılabilmiş olsaydı, dünya kamuoyundan bir tek ses çıkmaz ve sorun çok daha kolaylıkla ve kısa sürede kapanırdı, işin en garibi de, Türkiye'de kimselerin bunun nedenlerini ve hesabını sormamasıdır. Teknik gerekçeler doğrudur. Yunanistan'dan da bir saldırı beklendiğinden kuvvet ikiye bölünmüş ve ilk harekât ancak bu olanaklar çerçevesinde gerçekleştirilebilmişti. Daha fazla çıkartma gemisi, daha büyük asker taşıyıcı helikopter olsaydı, zırhlı çıkartılabilseydi, harekât bir defada bitirilebilirdi.

Peki ama, Türkiye'nin yıllardan beri hesaplarının en önüne koyduğu Kıbrıs için bu gerekli hazırlık çok öncelerden neden yapılmadı? Neden bir ülkenin ulusal kalkınmasından kısır ayakta durması için para harcadığı ordusunun yöneticileri bunu planlamadılar? Ya da planladılarsa neden sivil hükümetlerce gereken olanaklar sağlanmadı? 1970lerin başında, Türkiye'nin istediği yerden istediği aracı alabilecek kadar geniş döviz rezervleri vardı. Yurt dışına iki defa çıkıp 800 dolar harcama gibi önlemlerle rezervleri tehlikeli noktadan aşağıya indirme yolunu tutan Türkiye, neden aynı dönemlerde bunu düşünmemiştir?

Bugün Türkiye'nin karşılaştığı güçlüklerden hiçbirine o zaman düşülmez ve ülke bu derece yabancılar tarafından tartaklanmazdı. Ancak, bir ülke askeri gereksinmelerinin sayısından şekline kadar her şeyini Amerikan yardımına bırakır, bu yardımın sağladığı rahatlıkla yarınını gerektiğince planlamazsa, içine düşeceği durum bundan başkası olamazdı kuşkusuz.

16 Ağustos 1974

O gün, New York'daki Birleşmiş Milletler kulisi arı kovanı gibi kaynıyordu. İngiltere'nin; Cenevre'den Cal-laghan'ın telefon direktifi üzerine, daimi delegesi Güvenlik Konseyi'ni toplatmış, ancak aradan 48 saat geçmesine rağmen herhangi bir karar çıkamamıştı. Güvenlik Konseyi'ni İngiltere'nin toplatmış olmasına karşılık, birdenbire ön plana Fransa çıkıvermişti. Devlet Başkanı Giscard D'Estaing'in özel emriyle Fransa, Türkiye'yi görülmemiş derecede ağırlıkta suçlayan bir karar tasarısı hazırlamış ve Konsey üyelerine dağıtmıştı. Fransa kendine yeni bir rol ediniyordu: Karamanlis Yunanistan'ının koruyuculuğu. Avrupa'da bununla yeni bir paylaşım doğuyor ve Almanya'nın Türkiye'yi gözetim tutumu, Fransa'nın da Atina, yanında, yer almasıyla dengeleniyordu. Washington'un yeni rol dağıtım sonucu beliren veya ABD'den yeni bir rol kapma amacı güden bir yaklaşımdı bu. Bu şekilde, Giscard D'Estaing'in bir duygusal yaklaşımıyla da koyulaşveren garip bir politika oluşuyor ve Türk-Fransız ilişkileri birdenbire yön değiştiriveriyordu. Ankara, bu tarihten sonra her uluslararası kuruluşta karşısında Atina'yla birlikte Paris'in temsilcilerini de görmeye başlayacaktı. Sovyetler Birliği de tutumunu açıkça değiştirmişti. Moskova'nın tek amacı; başından bugüne kadar, Kıbrıs'ı NATO etki alanından çıkartmak ve bağımsız - bağlantısız bir devlet olarak koruyabilmektir. Türkiye'nin ilk harekâtına, Enosis kaygısı nedeniyle karşı çıkmamış, ancak sürekli olarak Makarios dönemindeki statüye dönülmesini istemiş ve sorunu uluslararası foruma aktararak Türkiye - Yunanistan - İngiltere NATO üçgeninden kurtarmaya çalışmıştı. İkinci Türk harekâtı ise, bölgedeki dengenin NATO ülkeleri çıkarma uygun olarak bozulmasıydı. Moskova sert tepki göstermesinin yanı sıra, soruna tüm Güvenlik Konseyi üyeleri, bazı bağlantısızlar ve Türkiye-Yunanis-tan - Kıbrıs'ın katılacakları bir 18 ülkeli konferansta çözüm aranmasını önerdi. Ancak bu şekilde, Akdeniz'in or-

tasındaki yüzer uçak gemisi durumundaki Kıbrıs'ın NATO amaçları için kullanılmasını engelleyebilirdi. Türkiye ve Türk. toplumunun hemen reddettiği bu öneriye, Rumlar taraftar kazanmanın sevinciyle, Yunanistan ise istemeye istemeye «evet» dediler. Ancak öneri Güvenlik Konseyi'nden hiçbir zaman geçmedi. (*)

Bağılantısızlar da büyük bir telâşa kapıldılar. Bağımsız bir ülkenin açıkça ikiye bölünmesi ve paylaşılma olasılığına karşı, hemen Makarios'un yanında yer aldılar. Başpiskopos, Kıbrıs'a dönüp dönemeyeceğini bile bilemediği ve Atina'dan çatlak seslerin çıktığı günlerde, Bağılantısızlar hareketinin sembolik lideri Yugoslavya'dan resmi devlet çağrısı alıyor ve BM Genel Kurulu'nda konuşma yeteneğini de, yine aynı grubun oylarıyla elde edebiliyordu. Doğu kampı tam anlamıyla Rum-Yunan ikilisinden yanayken, Batı kendi oyununu oynayan Türkiye'yi adeta bir tuzağa düşürmekteydi. Tümü içinden memnun, ancak dıştan Türk-Yunan dengesini bozmamak için Ankara'yı cezalandırma çabasına giriyordu.

Güvenlik Konseyi'nin 2'nci harekâtla ilgili ateşkes kararını almasının 48 saat gecikme nedeni, başta karar tasarısı sahibi Fransa olmak üzere, Batılı ülkelerin "Türk harekâtının tamamlanması"™, beklemekleriydi. Kulislerde, gizlice Türk Daimi Delegeesi Osman Olcay'a, «Hâlâ Ma-gosa'yı alamadınız mı?» sorusu soruluyor ve «Ne bitmez 20 kilometreymiş bu?» diye de takılmıyordu. Batı, Ada'nın iki NATO üyesi arasında kesinlikle bölüşülmesinden memnundu. Ancak bu oyunun, yine Batı açısından iki yerine tek perdede oynanması gerekiyordu. Şimdi görünümü kurtarabilmek için, ikinci harekâtı «cezalandırmak» zorundaydılar. Bu, dıştan bakıldığında çelişki gibi. görünen, ancak kendi içinde bir mantığı olan ve genel kurallara uyup hata veya beceriksizlik kabul etmeyen bir oyundu.

(1) Sovyetler JJirliği'nin bu resmi önerisi 22 Ağustos günü yapılmış, 26 Ağustos günü Atina ve Lefloşa'nın kabul etmesinden sonra, 27 Ağustos'ta Ankara red notasını vermiştir.

Başlanmış ikinci harekâtı yarıda kesmenin çıkaracağı başka karmaşık durumlar yerine, 48 saat daha bekleyip işin tamamlanmasını sağlamak daha tutarlı değil miydi? Nasıl olsa Ankara beceriksizliklerinin bedelini ödeyecekti.

Nihayet 16 Ağustos sabahı Güvenlik Konseyi oy kullanabilecek duruma geldi. Bir başka deyimle, Türk birlikleri Magosa-Lefke hattını tuttular ve şehri aldılar, hatta ^sonradan ödün olarak geri veririz» diye cep gibi bir bölgeye de sarktılar. Magosa'nın alınmasındaki yavaşlık da, şehrin tüm Rum ve turistlerden boşalmasını sağlamak kaygısından geliyordu. Binlerce Rum'un oturduğu bir bölge uzun süre tutulamazdı.

Fransa'nın ilk karar tasarısı daha yumuşatılmış şekilde oylamaya geldiğinde, Olcay'a Turan Güneş telefonda «Açık kart veriyorum. İstedğini söyleyebilirsiniz!» demişti. Olcay'ın ünlü konuşması görünüşte Fransa'yı hedef alıyor, ancak tüm Batı ülkelerinin genel felsefelerini ortaya koyuyordu. Olcay, kararın oylamasından sonra, ancak ondan beklenebilecek çizgilerle konuştu.

«— ... Bu kararın ortaya konmasını da, kabul edilmiş olmasını da derin bir acıyla karşılıyorum. Bu konuda, böy • le bir anda, böylesine yanlı bir yaklaşımı Paris'deki fildişi kulelerinden düşünebilenlerin mantığını acıyla karşılıyorum. Fransa'yı büyük yapan üstün niteliklere büyük saygım vardır. Ancak büyüklükten küçük hesaplara inmeyi kararlaştırdığında, bunu da tam anlamıyla yaptığını bilmekteyim. Acaba, dünyanın artık görmek istemediği bu (küçük) Fransa mı ağır basmaya başlamıştır? ... Fransa büyüklük havası içinde aniden, bu konuda, büyük olasılıkla kendine uzun süredir verilmeyen bir rolü oynamayı kararlaştırmış ve Kıbrıs'ta her şeyin sorumluluğunu Türk omuzlarına yükleyen bir hakem rolünü seçerek işe başlamaya karar vermiştir .. En az Kıbrıs kadar zehirleyici olan diğer sorunlar konusunda sessiz kalmaya uzun süredir alışkın bir devlet için bu ani çıkış nedendir?.. Bu amaç (Fransa'nın tutumunu lehte etkilemek) için acaba

kaç tane Mirage (uçağı) satın almak gerekirdi?.. Savunmasız Türklere karşı son on bir yıldır girişilen eylemler sırasında bu devletin vicdanı acaba neredeydi?.. Türkiye görüşmelere katılmaya hazır olduğunu açıklamıştır; ancak Türkiye, Paris'te Elysée Sarayı da olsa, hayal edilen demeçlerden alınmış cümlelerle yazılan bu karara dayanarak görüşmeyecektir.» Türkiye kararın alınmasından birkaç saat sonra ateş kese uyacağını açıklayacaktı.

2'nci Bölüm :

Kissinger geç kalıyor

3 Eylül 1974 günü Washington'da Missouri Senatörü. Thomas Eagleton'un bürosuna, Dışışleri Bakanlığı'nda çalışan bir diplomat geldi. Eagleton, Senato'nun güvenilen kişülerüdü. Yan tutmazhğıyla tanınmıştı. Tüm devlet harcamalarına onay veren Tahsisler Komitesi başta olmak üzere Tanra, Savunma, Ticaret ve Ulaştırma Komiteleri üyesiydi. Komiteye girmek de, Amerikan Kongresi'nde etkinin, artması anlamını taşırdı. Hükümetler, ancak konuyla ilgili komitelerden onaylanmış kararların genel kurulda geçebildiğim bildiği için, üyelerine özel bir dikkat gösterirlerdi. Eagleton, daha çok Watergate döneminde, Amerikan yönetimlerinin yasa dışı tutumlarıyla mücadele etmişti. Rum asûlı olmadığı gibi, etnik çabalardan da pek hoşlanmazdı.

Dışışleri Bakanlığı'ndan gelen diplomat, Senatör'ün yirmi beş kişilik yardımcı grubundan, dış politika danışmanlığını yapan Brian Atwood ile görüştü. Bakanlıktan görevli gelmediği gibi, yapılacak konuşmanın gizliüğümu de korunmasını istiyordu. Bürokrasi yeminini bozduğundan dolayı çok sıkıntılıydı.

«Ancak bunu bilmenizde yarar var. Bu adam {Kissinger} tüm olanlara rağmen hâlâ kanunları değiştirmek istiyor,» diye sözlerini sürdürdü. «Türkiye'nin Kıbrıs çı-kartmasmda Amerikan silahlarını kûlanmksmm kanun

ve anlaşmalara uymadığı, Bakanlığın hukuk danışmanla-rınca saptandı. Kissinger'in görüşlerine göre değiştirilmesi için, yukardan baskı yapılıyor; danışmanlarına göre, Türkiye'ye askeri yardımın devam etmesi söz konusu edilemez.»

Oysa, Kissinger 19 Ağustos günü basın toplantısında, Knight basın • grubunun muhabiri McCartney'nin «Dış Yardım Kanununa göre Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi tüm silah satışlarının durdurulmasıyla sonuçlanmaz mı?» yolundaki sorusunu kısaca geçiştirivermiş ve «Bu konuda hukuksal görüş için bir rapor istemem gerekir. Bunu da daha yapmadım,» demişti.

Senatör Eagleton, Brian Atwood'un söylediklerini duyunca yerinden fırladı.

«Hâlâ Watergate'den ders alınmadı mı? Bu ülkede kanunlara artık uyulması gerektiği öğrenilmedi mi?»

Eagleton daha sonra tüm yardımcılarını topladı. Dışişleri Bakanlığı'ndan gizlice sızan bu haber, Türkiye'nin Amerikan kanunlarına uymamasına rağmen, danışman lann görüşleri baskıyla değiştirilmek isteniyordu. Bu konuda Eagleton savaş açacaktı.

Brademas'm başını çektiği Rum kulisi, çok kısa sürede beklediği ortamı elde ediverdi. Şimdi Senatör Eagle-ton'un aralarına katılması büyük kazançtı. Senato'da güçleri azdı ve genel hava daha çok tutucu ve geleneksel politikaların sürdürülmesinden yanaydı.

Dünya, Türkiye'nin ikinci harekâtı için ayaklanmış, BM Güvenlik Konseyi'nin kararı ardından, Rumlar ve Yunanlılar da kolları sıvayıp büyük bir kampanya başlatmışlardı. Avrupa Konseyi parlamentosuna Türkiye'yi kınayan karar aldırılırken, Avrupa İnsan Hakları Komisyo-nu'na da hemen bir dava acılıyordu. Lefkoşa'da da ardı ardına, Filatelistler Kongresi'nden tutun, Dünya Kiliseler Dayanışma Genel Kurulu'na kadar, Dünya Sendikalar hareketinden, Uluslararası Basın - Radyo - TV örgütleri seminerine kadar ardı ardına toplantılar düzenleniyor ve sürekli Türkiye aleyhine kararlar çıkartılıyordu. Amerika'da

da bir yandan güçlü Katolik kilisesi, öte yandan tüm Rum örgütleri ayaklanmışlar, binlerce kişinin katıldığı gösteri yürüyüşleri düzenleniyor ve benzerlerini Londra, Bonn ve Stockholm'de yineletiyorlardı. Her ülkedeki ana eğilime göre bu gösteri veya girişimler sürdürülmekteydi. İskandinav ülkelerinden «Çiğnenen insan hakları» teması, bazılarında, «bağımsız bir ülkenin katledilmesi», diğerlerinde ise «Hıristiyanlığın ezilmesi» teması işleniyordu. Radyolarda konuşmalar, tanınmış Rum asıllı üniversite öğretim üyelerinin makaleleri, TV'ler için özel hazırlanmış Türk kaüiam filmleri birbirini izlemekteydi. Amerika'daki ortam da çok bereketliydi. Watergate olayı yeni kapanmış, tüm kamuoyunda siyasal oyunlara karşı büyük bir duyarlılık doğmuştu. Tam bu sırada, Başkan Ford'un Nixon'u affetmesi yaraları deşmeye yetti. Demek bu yönetim hâlâ el altından türlü oyunlar çeviriyordu? Nixon ile aynı terazinin aynı kefesinde bir tutulan Kissinger'in her söylediğine karşı çıkmak, o dönemde puan kazandıran bir etken oluvermişti. Sonbaharda seçimlerin gelmesi de, kamuoyuna çekici görünen bu konuda söz söylemeyi, oy kullanmayı daha da ilginçleştiriyordu. Rumlar da bu havadan yararlanıp her gösterilerine milletvekili ve senatör davet edip konuşturuyor ve oyları önceden kendilerine bağlıyorlardı. Birdenbire, yıllardır varlığından kimsenin bilgisi olmadığı bir Rum Lobisi ortaya çıkıvermişti. Koşulların doğurduğu ve Rum asıllıların da çok iyi kullandıkları bir Lobi'ydi bu, O ara Kıbrıs yerine başka bir olay çıksa, Kongre onun üzerine gidecek ve ambargodan söz edilmeyecekti. Ülkede Watergate kalıntılarının silinmesi avı sırasında Kissin-ger'i, elinde Kıbrıs sorunuyla yakalayınca, Rumlar «Kanuna saygı» görüntüsü altında ambargo hareketini tüm Kongre önüne kolaylıkla getirdiler. Gerçek amaç ile görün tünün değişik olduğu bu mücadeleyi 5 Eylül günü Eagle-ton, Senato'da ilk kez resmen Kongre'ye getirdi. «Amerî-

ka'yı yönetenler kanunlara uymalıdır,» dedi ve Türkiye'ye silah ambargosunun uygulanması gerektiğini söyledi.

Kissinger de BM Genel Kurul açılışı nedeniyle New York'daydı. Washington'daki yardımcılarını not üstüne not yolluyorlar ve Kongre'deki başkaldırının, Türkiye'ye sıçramak üzere olduğunu söylüyorlardı. Kissinger'in bunları önemseyemediği yoktu. Eskiden olduğu gibi, dış konulara bakan komitelerin başkanlarıyla konuşup, bu gelişmeyi engelleyebileceğini sanıyordu. Kongre'deki duyarlılığı, tüm yeteneklerine rağmen iyi sezinleyemedi. Küçümsedi ve dış politikaya başkalarının el atmalarını dilediği an engelleyebileceğini sandı.

Başlayan mücadele, Rum lobisinin dışındakiler için Kongre'nin dış politikada söz sahibi olma mücadelesiydi. «500 dışişleri bakanıyla dış politika yürütülmez,» diyen Kissinger'e ve ondan sonra gelecek olan yönetimlere, Kongre Kamboçya, Vietnam örneklerini de gösterip, «Bundan böyle bizim de yetkimiz olmalı. Bize sormadan istediğinizi yapamazsınız!» diyebilmektir, işte Beyaz Saray ile Kongre arasındaki hesaplaşmanın temelinde bu gerçek yatıyordu.

Kissinger, ancak 19 Eylül günü işin ciddileştğine karar verebildi. Eagleton'un yirmi alfa senatörle birlikte hazırladığı ambargo karar tasarısı o gün Genel Kurul'da görüşülecekti. Devlet bütçesinden harcama yapma yetkisini Yönetime verecek olan kanunun ayrıntıları tamamlanmış ve oylanmasına birkaç saat kalmıştı. Kanun, Meclis'ten geçip Senato'ya gelmişti. Buna eklenecek bir madde, Türkiye için bütçeden ayrılmış ödenekleri durdurabilirdi. Bu olanak son anda görülmüş ve hemen harekete geçilmişti.

Kissinger, çoğunluk partisinin, en söz sahibi ve liderlerinin oluşturduğu grupla görüşme isteminde bulundu. Bu grup, değil başka partinin Dışişleri Bakanını, dışardan kendi partisine yakın bir yöneticiye bile kapalı bir kulüp gibiydi. Ancak Senato çoğunluk lideri Demokrat Mansfield, büyük çaba harcayıp, oylamadan önce Kissinger'in dinlenmesini sağlayabildi. Kissinger geç kalmasının ve soruna ters yaklaşımını kişisel ağırlığını koyarak dengele-

mek amacındaydı. Eskiden de hep böyle olurdu. Kongre* de bir başkaldırı görülünce Kissinger birkaç lider ile görüşür ve genel oylamayı kolaylıkla etkileyebilirdi. Senato'da oylamaya sokulan tasarımı; Eagleton, Kongre kütüphanesi eksperlerine ve Genel Hesapları Denetim Bürosu'nu harekete geçirip hazırlattığı görüşlere dayandırıyordu. Her ikisine göre de, Türkiye'nin Kıbrıs'ta Amerikan silahlarını kullanması, 1947 ve 1960'da Türkiye ile Amerika arasında imzalanmış ikili anlaşmalar ve nihayet Amerika'nın 1961 Dış Yardım Kanunu'nu çiğnemesi anlamına gelmekteydi. İkili anlaşmalara göre; Türkiye, izin almadan hiçbir Amerikan silahını, NATO Savunması, iç güvenlik, bölgesel savunma anlaşmaları ve BM'nin kurduğu banş güçleri dışında kullanamazdı. 1964'de Başkan Johnson'un inönü'ye yazdığı mektubundaki «...Hükümetiniz, amaçları dışında kullanılacak tüm askeri malzeme için Amerika'dan onayını almak zorundadır... Amerika' nın bugünkü koşullarda Kıbrıs'a bir Türk müdahalesinde Amerikan silahı kullanılmasını kabul edemeyeceğini açıkça belirtmek isterim.» cümleleri de aynı anlaşmalardaki hükümlere dayandırılmıştı. 1964'de geçerli olan bir ABD Başkanı tarafından kabul edilen kanun, bugün de geçerliydi ve kabul edilmeliydi. (»)

Kissinger, Demokrat Parti'nin bu yaklaşımının sakıncalarını uzun uzun anlattı ve.- «Sizden istediğimiz, Kıbrıs konusunda Başkan Ford'un ellerini bağlayacak kısıtlamaları kanuna dönüştürmemenizdir,» dedi.

Eagleton'un cevabı kuruydu: «Biz kısıtlama getirmi-

(1) Kanunlar yüzeysel bir biçimde ele alınıp değerlendirildiğinde, Türkiye'nin çiğnediği ileri sürülebilmektedir. Ancak, Türkiye'nin Garanti Anlaşmasına dayanarak bu harekâtı yaptığı, Senatör Eagleton* un yararlandığı raporlarda değerlendirilmemiştir. ABD Dışişleri Bakanlığında bu rapora gören yetkililere göre, «Kesin bir sonuca varılamamaktadır. Değişik görüş ve değerlendirmeler bu raporun istenilen noktaya çekilmesine yol açabilmektedir. Türkiye'nin kanunlar» kesinlikle çiğnediği görüşüne varmak güçtür.»

yoruz, sadece kânunların uygulanması gerektiğini anlatmak istiyoruz. İşte iki kuruluşun görüşü ortada.»

Kissinger, çekişme yerine yumuşak bir yaklaşımla sınırları yatıştırmaya çalıştı ve ilk kez kendi hukuk danışmanlarının da bir rapor hazırladığını açıkladı.

«Son derece komplike bir rapor aldım. Yorumlarının temelinde sizin yaklaşımınız daha ağırlık kazanıyor.»

«Eğer benim düşüncem genel olarak kabul edilen ise, kanunu uygulayıp gereğini yapmaktan başka bir seçeneğimiz var mı?»

«Ne yapabileceğimizi araştırıyoruz, sizlerle yeniden görüşeceğiz.»

«Sorumu yineliyorum... Kanuna uymaktan başka bir seçeneğiniz var mı?» diye belirtti Eagleton. .

Kissinger'in cevabı, kendi diplomasi anlayışının Se-natörlerinkinden farklı olduğunu gösteriyordu.

«Eğer sizin görüşünüz doğruysa, çok önemli bir müttefikle dış ilişkilerimize son derece ters bir etki yapacaktır.»

Eagleton gülümsedi.

«Sayın bakan, bizim düşüncemize gelmekle çok geç kaldınız.»

Senato'da birkaç saat sonraki oylamada, Türkiye'ye ambargo uygulamasını getiren taslak 27'ye karşı 64 oyla Genel Kurul'dan geçiyordu. Cumhuriyetçi Parti'nin bazı liberal senatörleri bile Kissinger'i yalnız bırakıp karşı tarafla ortak oy kullanmışlardı.

Kissinger'in dış politikayı yürütme yöntemine karşı başkaldırı somut biçimde ilk olarak belirmişti.

Dünyanın diğer başkentlerinde kaynama giderek artarken, iki kişi değişik kaygılar içinde iktidar mücadelesi içindeydi: Makarios ve Ecevit.

Makarios New York'un 5'inci Caddesi üzerindeki görkemli Plaza Otelinde adeta hapsolmuş gibiydi. Başından beri yanından ayrılmayan Kipriyamı dış dünya ile ilişkisini sürdürüyordu. Amerikalılar sıkı bir koruma ağı germişlerdi. Başpiskopos'un tek isteği, Amerika'da unutulmadan geri dönebilmektir. Biraz gecikme, Klerides'in koltuğa sürekli oturması anlamına geleceğini biliyordu. Atina'ya yollanan mesajlara gelen cevap hep aynı idi. «EOKA-B hâlâ güçlü durumda, dönerse hayatı yine tehlikeye girer ve Ada'da karışıklık çıkar.»

Makarios, Karamanlis ile hiç sevmişmezdi. Atina'daki tek desteği Mavros'du. Onun etkisi de seçimlere gidileceği haberiyle azalmaya başlamıştı. Mavros Karamanlis'e, Makarios'suz bir çözüm olamayacağını kabul ettirebilmişti. Bir ara, Başpiskopos Yunan Devlet Başkanlığına bile önerdi. Tabii Karamanlis bu önerinin üzerinde hiç durmadı. Makarios'dan çekinmesinin tek nedeni çok popüler olması ve karşısına alması durumunda çok sorun çıkarabilecek gücünün bulunmasıydı. Bu nedenle Karamanlis de gelişmeleri bekliyor ve yeşil ışığı geciktiriyordu. Öte yandan Amerikan Dışişleri Bakanlığı da, Makarios'un geri dönmesine karşı ayak diyor, Kissinger'den randevu isteklerine bir türlü karşılık verilmiyordu. Sıkıntılı bir bekleyiş başlamıştı.

Ankara'da ise Kıbrıs olayının bu aşamasındaki en talihsiz gelişme başlamıştı: Hükümet krizi! Türkiye içine kapanmış, basın sadece iç politikadan söz eder olmuştu. Washington'daki olup bitenlerle ilgilenen çok %zdı.

Ancak asıl talihsizlik, hem Ecevit'in hem de kurmaylarının Kıbrıs zaferini oya tahvil etme ve tek basma iktidara gelme olanağının doğduğuna inanmış olmalarıydı. Kafalarına, koalisyonu bozup ülkeyi bir erken seçime zorlama fikrini koymuşlardı. Farkında olmadıkları nokta ise, bu yaklaşımlarıyla, Türkiye'de cepheleşmenin ilk tohumlarını attıklarıydı. Zira erken seçim gerçekleştiği takdirde CHP karşısında yok olacaklarını ve dört yıl süreyle ikti-

dan CHP'ye hediye etme durumuna düşeceklerini anlayan diğer küçük partiler (MHP, DP ve MSP) birden bire De-mirel'in etrafında toplamverdiler.

CHP'nin tüm mensupları da birer Kıbrıs kahramanı kesilivermişlerdi. Erken seçime gidildiğinde durumlarını çok sağlam görüyorlardı. Görüyorlardı ancak, örneğin Bozbeyli'nin Demokratik Partisinin koalisyon önerisine hemen inanıveriyorlar, bununla süre kaybediyorlar ve bir türlü erken seçimi gündeme getiremiyorlardı.

Ecevit, İskandinavya gezisine çıkarken, Başbakanlığı temsil etmek için, yardımcısı Erbakan yerine, bu görevi Devlet Bakanı Eyuboğlu'na bırakınca kriz büyüyüverdi. MSP gezi kararnamesini imzalamayınca da Ecevit 16 Eylül günü istifa etti.

Demirel, hükümeti kurma görevini iki haftalık bir çabadan sonra geri vermek zorunda kaldı. Zira Erbakan ile Türkeş'e bir türlü tüm isteklerini kabul ettirememişti. Ancak topun yine kendine geleceğini biliyordu. Zira Ecevit' in azınlık hükümeti olmasma olanak yoktu. Erken seçim için bastırdıkça da, diğer partiler yine kendi yanma geleceklerdi.

Nitekim Ecevit 10 Ekim günü hükümet kurmak için ikinci denemesini yapmak üzere Korutürk'ten görevi aldı. Ya erken seçimi gerçekleştirebilecek veya iktidarı tamamen kaybedecekti.

' Türkiye, en güçlü olması gerektiği dönemde, sonu bilinmeyen bir siyasal bunalıma dahvermişti. Ecevit için, Türkiye'nin çıkmazdan kurtulmasının tek yolu, hiç vakit harcamadan yapılacak bir seçimin ortaya koyacağı yeni bir meclis dağılımı, diğer partiler içinse, ne pahasına olursa olsun CHP'nin kazanacağı belli bir seçimden kaçmaktı.

Türkiye, siyasi partiler arası mücadelenin başlamasıyla içine dönüp hesaplaşıırken, Washington'da da ortalık adeta birbirine giriyordu.

Senato'daki ilk oylamadan sonra, Rum lobisi beklenmedik bir güç kazanmış ve Kongre'yi ardından sürükle-

meye başlamıştı. Baş rolü, Temsilciler Meclisi'nde Brade-mas, Rosenthal ve Sarbenas, Senato'da ise E&gleton oy nuyordu. Kongre'nin büyük çoğunluğu için, girişim, Watergate dönemi kalması diye nitelendirilen Kissinger'e gerekli bir ders verebilmektir. Ayrıca, Kongre'nin. dış politikada artık, sözünün dinlenir bir kuruluş durumuna sokulabilmesi de önemliydi. Büyük çoğunluk, Kıbrıs ya da Türk-Yunan ilişkilerini bilmiyor, ambargonun ne etki yapacağını ayrıntılarıyla değerlendiremiyorlardı. Kongre'de bir konuya kim sahip çıkarsa, onun sözü daha çok dinlenirdi. Brademas kapı kapı dolaştı ve «Bu konuda senin oyuna gereksinmemiz var. Bizi desteklersen, biz de senin barajlarla ilgili tasarını destekleriz,» diyerek kolaylıkla pazarlık yapabildi. Geleneksel olarak Amerikan siyasal yaşamında Beyaz Saray, önünde sonunda daima isteğini kabul ettirirdi. Bu kez, durum değişti. Seçilmeden gelen Ford, Kongre'deki başkaldırıyı bir türlü denetim altına alamıyordu. Yaşlı üyeler ya da komite başkanlarının sözleri de etkinliğini yitirmişti.

Bü kaos içinde Türkiye araya sıkışmış, sonu bilinmeyen bir yere doğru sürükleniyordu. Ankara, Atina ya da Lefkoşa kimsenin umurunda değildi. Üç başkent de bu çekişme sırasında sadece kullanılıyorlardı.

Kongre'deki bu heyecanın en kabarık olduğu dönemde, Kissinger New York'daki BM Genel Kurul çalışmalarına katılan Mavros ve Güneş ile acele görüşme istedi. Beyaz Saray ve Dışişlerinde bir dizi strateji toplantısı yapıldı. Yönetim açıkça paniğe kapılmıştı. Ford yönetimi, kendisini destekleyen parlamenterlere telefon yağıdırıyor, kahvaltılar düzenliyor, açıklamalar yapıyor, ancak yine de, kartopu gibi giderek büyüyen bu gelişmeyi engelleyemiyordu.

Kissinger'in Kongre'ye karşı mücadele taktiği geç de olsa saptandı. «Ambargo tasarısı olasılık varsa durdurulmalı. Gerileme pozisyonumuz tasarımı sulandırmak ve mutlaka ertelettirmektir.»

24 Eylül günü, New York'da Kissinger ardı ardına Gü-

nsş ve Mavros ile görüşürken, Washington'da 11,1 it çiler Meclisi ambargo tasarısını beklenmedik hızla komi belerden geçirip Genel Kurul'a getirmiş, tartışılıyordu. Aynı anda, her iki şehirde de Rumlar kamuoyu baskısını göstermek için Türkiye aleyhine dev bir gösteri düzenlemişlerdi.

Temsilciler Meclisi tıklım tıklım doluydu. Ambargo konusu Senato'dan sonra Meclise gelmiş, dışarda binlerce kişi, «Kıbrıs'ı kurtarın! Barbar Türkleri cezalandırın! » diye bağırıyordu.

Tam o saatlerde ve New York'da, Kissinger de Waldorf Astoria Oteli'nde bakanlığın kiraladığı geniş çalışma odasında Güneş'i karşıladı.

Kongre'deki gelişmeler Kissinger'! çok rahatsız etmeye başlamıştı. Kendine karşı bir hareket olarak gördüğü ve «Karşıma birden 450 dışişleri bakanı dikiliverdi,» diye alay ediyor, ancak başkaldırının bastırılması gerektiğine de inanıyordu. O anda önemli olan «Henry Kissinger'in Kongre'ye bir ders vermesiydi,» yoksa Türkiye ya da Yunanistan değil. Hemen Lefkoşa'da Denktaş - Klerides arasında görüşmeleri başlatmış ve esir, hasta gibi konularda ilerleme olduğu havasını vermeye çabalamıştı. Asıl önemlisi barış müzakerelerinin başlamasıydı. O zaman Kongre'deki bu «anlamsız» gelişmeyi engelleyebilir ve başkaldırını bastırabilirdi. BM Genel Kurulu toplantısında «Türkiye elindeki toprakların bir bölümünü geri vermeli,» diyerek ilk adımını atmıştı. Müzakere öncesinde Türkiye'nin bazı «iyi niyet jestleri» yapması ve ardından da müzakerelerin başlatılıp ilk ağızda somut birkaç sonuca varılması, Kongre'deki gelişmeyi etkilerdi. Hiç süre harcanmadan adımlar atılmalıydı. Bu şekilde Klerides'in durumu da sağlamlaşır ve Makarios devre dışı bırakılabilirdi.

Yunan Dışişleri Bakanı Mavros ile de görüşmüştü. Atina da müzakerelerin başlamasını kabule yanaşıyordu. Mavros sürekli olarak, «Makarios'suz çözüm bulamazsınız...» demiş, ancak Karamanlis'in görüşmeye katılmamakla birlikte destekleyebileceğini söylemişti.

«Türkler ön-

ce bazı adımlar atarlarsa, kamuoyuna bu yaklaşımı kabul ettirebiliriz,» diyordu. Klerides de Başbakanlığını sağlama almak için hazır. «Federasyon yaklaşımını dahi ilke olarak kabul edebilirim,» demişti.

Tüm koşullar hazır, ancak Türkiye'deki bunalım işi bozmuştu.

Kissinger, otelin yan sokaklarında ellerinde pankartlarla gösteri yapanlara baktı. C1) Güneş'e döndü.

«Kıbrıs sorununun birçok yönü var. Hangisinden başlamak istersiniz?»

Güneş olaylardan sonra ilk kez Kissinger ile karşı karşıya geliyordu.

«Siz hangisini isterseniz.»

«O zaman göçmen sorunuyla başlayalım. »

Ve ekledi: «Mr. Güneş, eğer Amerika'ya en kısa sürede bir milyon göçmen yollamazsanız, başım hayli derde girecek. Dışarda «Kahrolsun Kissinger,» diye çağırırlarsa işim kolaylaşır, Kongre'de de Yunan düşmanı olduğum görüntüsü silinir.»

Türkiye ile Kissinger'in görüşleri o dönemde uyuşuyordu. Ankara da, bir an önce toplumlararası müzakerelerin başlamasını istiyordu. Ecevit ve Güneş ikilisi «aman, demir tavında dövülmeli, sıcaklığına hemen hareketlenelim,* diyorlardı. Yapılacak "jestler» konusunda da geniş manevra olanağı bulunabilir, hiç değilse kamuoyuna çok daha kolaylıkla kabul ettirilebilirdi. Kıbrıs sorunu

(1) Kissinger'in müzakereciilik anlayışı şudur: ...Bir uluslararası müzakerede taraflardan birinin tam olarak tatmin, diğerinin ise sıkışması gerçekleştirmemelidir. Başarılı bir müzakere her iki tarafın da belirli memnuniyet ile ayrıldığıdır. İyi müzakerecinin görevi sadece kendi ülkesinin ne istediğini değil, karşı tarafın isteklerini de anlamasıdır. Elindeki seçeneklerden birini alıp karar veren daima bir risk alır. Ne kadar iyi seçenek seçerseniz seçin, daima günün koşullarına göre karar alırsınız. Başarılı olan en az tehlikeli ve uzun seçeneği bulandır.

(Bakın: Graubard, Kissinger: Bir Beynin Anatomisi. Norton and Co, 1973).

böylece dünya kamuoyu önünden kurtarılabılır ve Ramların eskiden yaptıkları gibi, müzakereler gerekirse yıllarca sürdürülebilirdi.

Kissinger işte bu konuşmasında, Türkiye'nin adımlar atmasının çok önemli olduğu konusunu açtı ve; «Ana hatlarını saptayalım, ardından ben Ankara'ya gelirim ve ayrıntıları tamamlarız. Ancak ne kadar çabuk olursa, o kadar iyi,» dedi.

Güneş hazırdu: «İki bölgeli federasyon ilkesi üzerinde derhal müzakereye oturulabilir.»

Hemen harita çıktı ve üzerinde A - B - C diye bölgelere ayrılarak konuşulmaya başlandı.

Kissinger:

«Bugün siz güçlü durumdasınız. İlk adımları kolaylıkla, atabilirsiniz. Yunanlılar ve Rumların onurları kırıldı, bu yönde yaklaşımı sürdürmekte yarar var,» dedi. ' Türkiye zaten harekât sırasında sonradan geri verebilmek amacıyla oldukça ileri gitmişti. Güneş; «Hatta küçük oynamalar yapılabilir,» dedi ve soruna akılcı bir yaklaşımla girdi:

— Bizim için önemli olan Ada'nın ekonomik yaşantısını normale döndürebilmektir. Türk bölgesine ekonomik yararlığı olan Rumları bile alabiliriz.

Kissinger hemen asker konusunu sordu:

— Ne kadar asker çekebilirsiniz?

— Beş bin.

— Zaten geri çekilmeyi bekleyen beş bin paraşütçü hom&ndomız var.

— İyi ya, paraşütçü asker değil mi? Çekeriz, jest olur. Genel çizgileriyle "jestler» ortaya, çıkmıştı. Kissinger, «Ne yapabileceğinizi bana bildirin, ben de karşı tarafa iletirim,» dedi. En kısa sürede de Ankara'ya gelmek ve «Kıbrıs'ta iyiye gidişini başlattım,» diyebilmek istiyordu. Ancak Güneş sıkıntı içindeydi. Sonunda dayanamadı.*

«Gelmeseniz daha iyi. Çünkü Ecevit Başbakanlık görevini iade edecek.»

Kissinger'in, Ecevit'in istifasına canı sıkılmıştı. Ancak

yapacak bir şey yoktu. «Çözüm hemen bulunmalı. Sonra çok güçleşir,» dedi. Görüşmenin sonunda Kissinger, Amerika'nın her şeyi ayrıntısına kadar ne denli bildiğinin bir yeni örneğini verdi.

«Ne kadar asker çekebilirsiniz?» Güneş'in düşünmesini de beklemeden devam etti: «Adaya beş bin kadar paraşütçü komanda indirdiniz. Onları nasıl olsa geri almak zorundasınız. İlk etapta bunları çekip ılımlı bir hava yaratabilirsiniz.»

Güneş şaşırdı, «Biz bunca askeri Ada'da zaten tutacak değiliz. Hayat normale dönünce çekilecekler, tabii.»

Kissinger, Güneş'i uğurlarken, sonradan Çağaiyangil'e de sık sık yinelediği, ancak ne demek istediğini iyice anlatamadığı bir görüşünü, yine espriyle karışık şöyle ortaya attı:

«Ben tarihçiyim, bilirim. Osmanlılar gibi sizin de ne kadar eli açık, yumuşak kalpli ve başkalarını düşünen millet olduğunuzu bilirim. Girdiğiniz yerlerden çıkarsınız. Bunun ne kadar süreceği bilinmez tabu, ancak tarihte hep böyle olmuştur. En çok birkaç yüzyıl kaldığınız yazılı. Bu nedenle, adımlarınızı yavaş yavaş atın.»

Washington'da yine aynı saatlerde, Kongre'de sürdürülen tartışmanın bir yerinde de, Kıbrıs'taki asker, ve silahlara geçilmişti. Gross adındaki temsilci .sorunun en çanakçı noktasına dokununca kıyamet koptu:

GROSS: Bana bir kişi, Ada'daki Yunan kuvvetlerinin Türklere karşı Amerikan silahı kullandığını söyleyebilir mi?

MAHON: Yunanlılar da kullanmışlardır ve Türkler için kanunsuz olan bir durum, Yunanlılar içip de geçerli sayılmalıdır.

SARBENAS.- Kıbrıs'ta Yunan, askeri gücü yoktur. Üstelik Kıbrıs Milli Muhafız Gücü'nün'- kullandığı silahlar da

en az 25 yıllıktır. Saldırıyı yapan da Amerikan yardımıyla donatılmış Türk ordularıdır.

GROSS: Silahın 25 yıllık olması neyi değiştirir? Eski tñfekten çıkan bir kurşunla vurulan da yeni silahtan çıkan kadar ölür.

ANDERSON: Amerikan parasıyla NATO için yapılan yardımın, NATO'ca korunmak istenen bir ÷lkeye karşı kullanılması kabul edilemez.

ADDABBO: ... Yunanistan, Amerika'ya her zaman destek olmuş bir ÷lkedir ve Kıbrıslı Rumların bizim silahlarımızla öldürölmeleri doğru bir yaklaşım değildir.

ROSENTHAL: ... Yunan hükümeti onuru kırılmış bir durumdayken müzakere edemez.

Türkler Ada'mn üçte ikisini ellerinde tutarlarken müzakere edemez... Bu tasarının kabulü ikili sinyal anlamını taşıyacaktır. Amerikan halkına, temsilcilerinin kanuna uyan kişiler olduklarını, Türkiye'ye saldırgan politika izledikçe silah alamayacağını gösterecek ve Yunanistan'a da, işte Türkiye'ye tüm gücümüzle baskı yapıyoruz, siz de müzakereye oturun mesajını verecektir... Bu tutumumuzla Kissinger'e engel değil destek oluyoruz. Türkiye'ye baskı olanağı artacaktır...

SIKES : ... Meclis'te dış politikayı kanun ile yazmak tehlikeli bir yaşlaşımdır... Hiç birimizin Türk seçmeni yok belki, ancak Türkiye de bizim dostumuzdur ve hem NATO, hem de Akdeniz'deki denge açısından çok önemli bir ÷lkedir. .. Orada üslerimizin ve personelimizin olduğu da unutulmamalıdır.

CRONIN: ... Türkiye, Kıbrıs harekâtıyla bu yüzyılın ikinci katliamını gerçekleştirmiştir.

Ermenistan'ı yok ettiler, şimdi de Kıbrıs'taki Rumlara karşı giriştiler. Artık hangi tarafı tutmanın çıkarımıza uygun olduğunu kararlaşır-malıyız. şimdiye dek en iyi silahlar (!)

Türklerde olduğu, Yunanlılarda ne silah, ne de alacak para bulunmadığından müzakerelerde sonuca varılamadı. Unutmamamız gereken diğer bir nokta da, Türklerin New York, Boston ve diğer büyük şehirlerimize afyon yolladıklarıdır.

Aslında Temsilciler Meclisi'nin önemli bir bölümü ne-

yi neden oyladığının tam bilinci içinde değildi. Kimi gerçeklere ters düşüyor, kimi seçim bölgesindekilere «selâm yollamak» için olmadık sözler ediyor, ancak Brademas-Sarbenas - Rosenthal üçlüsü hemen araya girip yine konuyu aynı noktaya getiriyorlardı: «Kanunlar uygulanmalıdır.»

Bir ara Yönetimden yana milletvekilleri «Yunan askeri de Amerikan silahı kullandı, onlara da ambargo konsun!» diye ara tasarı getirdiler. Amaç, tartışmayı «bloke» edebilmektir. Sarbenas hemen tüm konuşmaları topladı ve oya geçilmesini sağladı. Son anda tuzağa düşmekten kurtulmuştu.

— ...Yönetimin bugün uyguladığı politika şu sonuçları vermiştir. Türk-Yunan sürtüşmesi ve ardından Yunanistan'ın askeri kanadından çekilmesiyle NATO, en güç dönemine girmiştir. İkinci sonuç, Amerika'nın yakın dostu olan Karamanlis'in kurduğu demokratik sivil hükümet desteklenmemiş, demokrasi tehlikeye düştüğü gibi, Karanı anlıs son derece kritik bir durumda bırakılmıştır. Üç; bağımsız bir ülke ve uyum içinde yaşayan halkı ezilmiştir. Dört; Amerikan - Yunan ilişkilerine gölge düşmüştür. Amerika, Yunanistan'ın Türklere karşı verdiği mi bağımsızlık ve insanlık onurunu koruma savaşlarında daima destek olmuştur. Daima Amerika'dan yana olan Yunanistan'ı, şimdi Dışişleri Bakanlığı'nın dar görüşlülüğü nedeniyle kaybetmekle karşı karşıyayız... Bu tasarının kabulü, yukarıda sayılan sonuçları dengeleyebilecek tek unsurdur.

KOCH: ... Türk hükümeti çizdiği çizgiye Attila adı vererek ne oranda barbarca bir yaklaşım içinde olduğunu göstermiştir... Harekât sonrasında Başpiskopos Yakovas'ı ziyaret ettim. Sözleri neler hissettiğini gösteriyordu. Daima hatırlayacağım bunları. «Sizin ve bizim halklarımız; ne yaptı ki, bu derece acı çekmeye hak kazandı!...» Bu tasarının onaylanması ancak onurumuzu bize geri getirebilecektir.

Türkiye'ye kesin ambargo getiren tasan 90'a karşı 307

oyla onaylandı. Ancak milletvekili Koch'un onuru kurtarması imkânsız öylesine çok olay oldu ki, sanırım hâlâ o günkü konuşmasını bu anda da şaşkınlıkla okuyordur. Ya da büyük olasılıkla bugün sorsanız, belki de anımsamayacaktır bile.

Bu tartışmalar değişik şekillerde 10 Ekim'e kadar sürdü. Ford - Kissinger ikilisi, Kongre'yi alt edebilmek için ne kadar tuzak, ne kadar engelleme varsa uygulama alanına soktu. Ancak her defasında oylar aleyhlerine çıkıyordu. Milletvekilleri, «Türkiye Sovyetler'e kayar, NATO'dan çıkar,» gerekçelerine önem vermiyorlardı. Yönetim bir ara güçlü İsrail lobisini harekete geçirmek için «Ambargo kararı bu şekilde çıkarsa, İsrail'e de uygulanabilir,» tartışmasını açtırttı. İsrail de Amerikan silahı kullanıp saldırmıyor muydu? «Türkiye, İsrail'e karşı bir ülke değil, ancak Müslüman dır ve Amerikan etki alanından çıkarsa, israil için de tehlike olabilir. Bu karar Ankara üzerindeki tüm etkimizi yok eder.»

Tüm çabalar ters sonuç verdi ve bu kez sadece 1974 -75 yardım kanununa değil, tüm dış yardımları düzenleyen kanunda da değişikliğe gidildi.

Süleyman Demirel'in Ankara'da hükümet kuramayacağını anlayıp görevi Cumhurbaşkanı'na geri verdiği ve Ecevit'in ikinci bir denemeye girdiği 10 Ekim günü, Was-hington'da da çekişmenin son aşamasına gelindi. Aynı gün, Başkan Ford tüm çabaların sonuç vermediğini anlayınca, kanunu kesin ambargo getirirse veto edeceğini açıkladı ve Kissinger'e 60 gün süre verilmesini istedi. Vetoyu kırabilmek için Meclis'in üçte iki çoğunluk bulması gerekiyordu. İş artık tam bir Beyaz Saray - Kongre çatışmasına dönüşmüştü. Amerikan basını olayı geniş biçimde izliyor, yorumlar yayınlıyor, Türkiye'de ise asıl heyecan Ecevit'in yeni denemesine yöneliyordu.

Tartışma öylesine bir Kongre - Yönetim kavgasına dönüşmüştü ki, ortada sürekli Türkiye - Yunanistan ve za-

vallı Kıbrıs'tan söz edilmekle birlikte, bütün hesaplar «Kimin kazanacağı üzerineydi. Kongre mi? Yönetim mi?»

Ford bu girişimiyle çekişmenin ilk bölümünü kaybettiğini ortaya koymuştu. Erteleme isteğini Meclis 18 oy farkla (171'e karşı 187) reddedince, 14 Ekim günü Başkan için vetosunu kullanmaktan başka çıkar yol kalmadı. Ecevit de aynı gün, AP'ye ünlü dokuz seçenekli önerisini verdi.

Ertesi gün Ford'un durumu sarsılıverdi. Zira Senato' da bir başka kanun için kullandığı vetosu l'e karşı 72 oyla kınıyor, Türkiye'ye ambargo tasarısıyla ilgili vetosu da Meclis'te ancak 17 Oy fark ile tutunabiliyordu.

Beyaz Saray için tehlike çanları açıkça çalmaya başlamıştı. Bir Başkan'm vetolarının reddedilmesi, Yönetimin büyük başarısızlığı ve Başkan'm prestij kaybı demektir.

16 ve 17 Ekim günleri de öldürücü darbelerin vurulduğu günler oldu.

«Yeni durum karşısında yeni tutum,» esnekliği ile Beyaz Saray, Kongre ile tam bir pazarlığa oturdu. 10 Aralığa kadar erteleme koşulunu ve ambargoyu başlatma kararını Ford'a verdiren bir tasarımı, 16 Ekim sabahı'oylamaya-sokturdu. Rosenthal'in «Bu tarihe kadar Türkiye* Adaya tek Amerikan malzemesi çıkartamaz.» diye değişiklik getirmesi ve 144 -194 ile geçirmesi, Ford'un ikinci vetosunu kullanmasına yol açtı. «Kıbrıs dağlarında iki bin bakire Türklerden saklanıyor hâlâ,» diye bağırarak Burton'un çağrılarını, Temsilci Madden'in, «Hitler'i aratıyor bu işgal,» diye uzun nutukları etkili olmuştu.

Beyaz Saray'dan oylamaya katılanlara telefonlar yağıyor, -Kisskıger ve tüm Dışışleri Bakanlığı kulis yapıyorlar, buna karşılık Kongre direniyordu. Başkan'm vetosu hemen öğleden sonra oylandı ve bu kez fark iki oya düşünce Beyaz Saray teslim oldu.

Yeni bir deneme felaketle sonuçlanabilirdi.

O gece Ford başkanlığındaki toplantıda, yönetime yakın milletvekillerine yeşil ışık yakıldı: Birkaç kelime değişikliği ile Başkan karan kabul edecekti.

17 Ekim günü Senato ve Meclis, Türkiye'ye silah am-

bargosunu 10 Aralık'a kadar, Ankara'nın ateşkese uyarak barışça çabaları sürdürmesi, Ada'ya yeni asker ve silah yollamaması ve toplumlararası görüşmelerin sürdürülmesini sağlaması koşuluyla erteliyordu.

Başkan Ford. 18 Ekim günü «istemeye istemeye imzaladığını» açıkladı ve tüm Amerikan Yönetimi karan ağır bir biçimde eleştirdi.

Kongre uzun bir aradan sonra dış politikada artık kesin söz sahibi olmuştu.

Ertesi gün Kissinger'in Ankara ve Atina'ya gideceği resmen açıklandı.

Yunanistan'da AferopoZis'in manşetinde «Yunan diplomasisinin dev başarısı... Türkiye cezalandırıldı» Kıbrıs Rum basınında ise «Türkler ağzının payını aldı, gerileyecekler!» deniyordu.

Oysa gerçek çok daha başka yerlerdeydi.

Kissinger'in «gerçekçi politika» senaryosunda ambargo yoktu. Ortaya birden çıkıvermişti.

Dengeyi bambaşka bir biçimde etkileyecek, ancak temelde pek değişiklik getirmeyecekti.

•Türkiye'de ise karar pek anlaşılamadı. Olayların nedeni ve gelişmesi izlenemediğinden kamuoyuna «yeni bir Rum oyunu» deyip işin içinden sıyrılıverdi. Ayrıca siyasal bunalım hem sokaktaki adamı, hem de devlet mekanizmasını yeterince eğlendiriyordu.

Türk Dışişleri Bakanlığında da karar pek önemsenmedi. Genel yaklaşım «Kissinger ne yaparsa yapar ve bu işi mutlaka engeller,» idi. İşin kolayı varken, zoruna gitmek ve örneğin dev bir kampanya ile görüşümüzü anlatmaya ne gerek vardı?

O günlerde herkesin tek merakı, Demirel'in AP Kurul-tayı'nda ne kadar oy alabileceğiydi.

3'üncü Bölüm

Ambargo engellenebilecek iken Erbakan itiraz ediyor...

Kissinger mücâdeleyi bırakmamıştı. Ekibini topladı. »Erteleme süresince kimse konu hakkında fazla konuşmayacaktır. Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'ı hemen devreye sokup müzakereleri başlatabilirsek, Kongre'den yeni ertelemeler sağlayabiliriz!..»

Kissinger kendine ait dış politikaya Kongre'nin burnunu sokmasını bir türlü kabul edemiyordu. Ancak Ford yönetiminin, Watergate dönemi sonrasındaki büyük güçsüzlüğü, eskiden olduğu gibi, «en sonunda Başkan'm dediği kabul edilir,» geleneğini yıkıvermişti. Kissinger, «Eğer bu gidiş hemen engellenmezse, Amerika'nın çıkarları zedelenir. Kongre bu işlerde yetkisini kullanmaya kalkarsa, liderliğimiz kaybolur,» diyor ve o ana kadar üzerinde fazla durmadığı Ankara, Atina, Lefkoşa üçgenini hareketlendiriyordu. Onun için her şeyden önemli olan Kongre'nin burnunun sürtülmesiydi.

Üç başkentteki Amerikan Büyükelçileri en üst düzeyde görüşmelere haşladılar. Macomber, 22 Ekim günü Başbakanlık Konutu'nda Ecevit ile görüştü. Bu arada Pakistan Başbakan'ı Butto'nun arabuluculuk önerisine henüz bir cevap veren olmamıştı. Kissinger mesajında, «Hiç süre kaybedilmeden harekete geçilmesinin taraflara büyük avantaj sağlayacağını, uzamasının tutumları kemikleşti-

rîp yarayı kangren edeceğini,», bildiriyor ve dolaylı şekilde, Butto'nun önerisi yerine kendinin taraflar üzerinde daha etkili olacağına dikkatleri çekiyordu. 8-9 Kasım günleri Ankara'ya gelmek isteğindeydi. Kissinger için önemli olan Kongre'ye «İşte beni serbest bırakırsanız, gelişme sağlayabiliyorum,» görüntüsünü verip prestij sağlamaktı.

Amerika'nın dev mekanizması hızla işlemeye başladı. Zamanlama açısından müzakereleri başlatmak herkesin işine geliyordu,- özellikle Türkiye açısından.

Kissinger'in hazırladığı senaryo, Türkiye'nin sonradan gerçekleştirebilmek için iki yıl çabaladığı «ikili federasyon» ilkesinin, Rum ve Yunanlılarca kabul edilmesini içeriyordu. Daha da önemlisi, müzakerelerin başlamasıydı. Başlayınca, Kıbrıs konusu uluslararası kamuoyunun gözü önünden çekilebilecek ve Lefkoşa'da Denктаş ile Kle-rides yıllarca tartışılabilecekti. Hiçbir uluslararası kuruluş da «müzakeresi yapılan» bir konu için baskı kampanyası sürdüremezdi. Kongre'de kararı alman ambargo, altışar aylık aralarla ertelenerek etkisizleştirilebilir ve sorun kendi kendine erirdi.

Klerides, Kissinger'in girişimini hemen kabul etmişti. Bu şekilde Makarios'un geri dönüşü kolaylıkla engellenebilecek ve kendisi Cumhurbaşkanlığı koltuğunda rahatça oturabilecekti.

Karamanlis de, Türkiye'nin yapacağı «jest»leri kamuoyuna kolaylıkla «onurumuzu kurtardık,» diye sunabilecek, Makarios'un dışarda kalmasıyla yeni bir karşıt durumdan kurtulacaktı.

Böylesine sığağı sığağına bir girişimle, Kıbrıs'taki ikinci harekât sonrasında bozulan denge nedeniyle ayaklanan uluslararası kamuoyu yatıştırılabileceği gibi, siyasal çözüme doğru da en temelli adım atılmış olacaktı.

Ecevit için bu «altın bir olanaktı». Demirel AP'nin 23 Ekim günü sonuçlanan 7'nci Kongresinde 1308 oy alarak, «kuyudan gün ışığına çıkmış» bir lider durumuna geçiverdi. Özellikle 12 Mart sonrasında liderliği çok sarsılmış, AP'de Demirel başta kaldıkça hükümet olamayacağı kay-

gısı artmıştı. Ancak Ecevit'in istifası ve ardından da 9 seçenekle AP liderine koalisyon önerisinde bulunması, «De-mirel yine Başbakan olabilir,» kanısını güçlendirivermişti. Bir ara Çağlayangil'in bile liderliğinden söz edilirken, De-mirel partisini yine etrafında toparlayabilmişti. Kongre* nin hemen ertesinde ilk işi Ecevit'in seçeneklerini reddetmesi oldu. -

Demirel'in kafasında başka şey vardı. Geriye kalanlarla bir «cephe» hükümeti kurabilmek! Aslında bu, «seçime hayır,» cephesi idi. Ancak dışa karşı «komünizme hayır cephesi» görüntüsü verdi. Eski Demokrat Partililer ve iş çevrelerini organize ederek Demokratik Parti'ye karşı büyük bir kampanya açtı. Bozbeyli'nin partisinin bölünmesi, diğerlerinin de Cephe'ye katılmasını kolaylaştıracaktı. Türk demokrasisinde otel odalarında para ve koltuğa karşılık transfer pazarlığı ilk olarak en açık biçimiyle 1974'ün son aylarından başlayıp 1975'in ilk aylarına kadar süren dönemde gerçekleştirilecekti.

Ecevit ise böylesine geniş bir operasyonun gerçekleştirilebileceğine inanmıyordu. Cephe Hükümeti olasılığı yok denecek kadar azdı. Birbiriyle hiç uyuşmayan bu partiler bir araya gelemezlerdi. Hükümeti kurma görevi ikinci defa Ecevit'te devam ediyor ve MSP-CHP ekibi «günlük işleri» yürütüyordu. Ancak hükümet bunalımına bir çözüm gözükmüyordu.

Kıbrıs ile ilişkin gelişmelerin en önemli aşamasına gelindiği ve dönüm noktası sayılabilecek olanağın kaçırılmaması için, CHP lideri son derece cesur bir girişimde bulundu. Korutürk'e hiçbir koalisyon olanağının bulunamaması durumunda «azınlık hükümeti» önerisini getirdi. «Eğer bugün bu olanağı hükümeteşizlik nedeniyle kaçırsak, Türkiye ilerde çok acı çekebilir. Ben tüm sorumluluğu alıp gereken adımları atmaya hazırım,» dedi.

Gerçekten azınlık hükümetlerinin böylesine bir sorumluluk almaları çok az görülebilecek bir yaklaşımdı. Kolaylıkla «ülkeyi satan insan» damgasını yiyebilirdi. An

cak Ecevit, bu aşamada mutlaka bu adımın atılması gereğine inanmıştı. Korutürk kabul etti. ... Ve senaryonun hazırlığı birden hızlandı.

Bu dönemde Kissinger ile Türkiye'nin çıkarları aynı paralellik içindeydi. Atılacak bir adım ya da yapılacak bir «jest» bekleniyordu Türkiye'den. Harekâtın üzerinden çok kısa bir süre geçtiği için -de Türk kamuoyunun «ödün veriyorsunuz,» baskısı sözkonusu değildi, Üstelik senaryoda Ankara'ya düşen bölüm de, bugünkü gelişmelerle karşılaş-tırılırsa, çok sınırlıydı.

1 Kasım günü Güneş, yeniden New York'daydı. Birleşmiş Milletler 29'uncu Genel Kurul toplantısına katılmış ve 3212 sayılı karara diğer 116 ülkeyle birlikte olumlu oy vermişti. Kıbrıs Rum yönetimi, Bağlantısızlardan Hindistan, Cezayir, Yugoslavya ve Mali'nin liderliğinde hazırlanan tasarıyı hiç beğenmemesine ve yetersiz bulmasına karşılık kabul etmişti. Rumlar Genel Kurul'a verdikleri kendi tasarılarında, kendi yönetimlerinin «Kıbrıs Devletinin tek hukuki temsilcisi» olduğunu belirtiyorlar ve daha da önemlisi, statuquo ante'ye geri dönülmesini istiyorlardı. Çıkan karar ise kesinlikle »Kıbrıs hükümeti» deyimine yer vermiyor, daha da önemlisi Türk toplumunun eşit statüsüne dikkat çekiyordu. Sovyetlerin, Kıbrıs çözümünü NATO içi çalışmalardan çekip uluslararası forumlara sokma çabasına bu defa bir de «Ada'nın bağımsız, bağlantısızlığının Güvenlik Konseyi üyelerince garanti edilmesi» istemi eklenmiş, ancak reddedilmişti. BM'nin çoğunluğu, sorunun BM Genel Sekreteri'nin «gözetimi» altında, iki toplumca çözülmesini istiyordu...

Bütün bu önemli noktalar Türkiye'de gözden kaçırıldı tabii ve Güneş'in de olumlu oy vermesi büyük gürültüler kopardı. İkinci maddede «yabancı askerlerin süratle çekilmesinden» söz edilmesine, Güneş oylamadan sonra resmen bir açıklama getirmiş ve «Siyasal çözüm bulununca, askerlerimizi çekeceğiz,» demişti. Muhalefet bunu anlamadı veya görmezlikten geliverdi. Daha da acısı, en ağır eleştiriyi yapanların başını Erbakan çekince, hükümetin ne-

den bozulması gerektiğine CHP'de inananların sayısı arttı.

O dönemde önemli olan, kararın içeriğinden çok Rum önerilerinin reddini sağlamak, üniter devlet görüntüsünü kırmak ve yalnız kalmamaktı. Bunlar da elde edilmişti. Başlı çeken Bağlantısızlarla kulis pazarlığı yeterli sonuç vermişti.

Güneş oylamadan sonraki basın toplantısında •<Kıbrıs BM'ye tek devlet olarak geldi, iki cemaat olarak çıktı. Genel Kurul ilk defa Türk toplumundan azınlık olarak söz etmedi,» diyerek askeri harekâtın neyi değiştirdiğini açıklıyordu. Olumlu oy vermesinin bir diğer nedeni de, biraz sonra Kissinger ile yapacağı görüşmeydi. Büyük olasılıkla Kıbrıs toplumlararası görüşmelerinin başlamasıyla birlikte konu bir daha Genel Kurul'un önüne gelmeyecekti. a Kissinger ile görüşmesi yine Waldorf Astoria Oteli'nde oldu. Amerikan Dışişleri Bakam'nın önünde yine A ve B diye bölgelere ayrılmış bir Kıbrıs haritası vardı. Türkiye' nin iyi niyet «jest»leri zaten bir süredir hem Ankara'da, hem de Washington'da tartışılıyordu. Burada son olarak gözden geçirilecek ve geri kalan ayrıntılar, Kissinger'in Ankara gezisi sırasında tamamlanacaktı.

«Yunanlılarla konuştum. Bitsios'a,' Türklerden daha fazlasını istemek gerçekçilik olmaz dedim. Karamanlis, varacağımız anlaşmayı kabul ettiğini açıklayarak, toplumlararası görüşmelerin başlamasını destekleyecek, » dedi. Klerides de, «İkili federasyon ilkesini kabul ettiğini,» görüşmelerden önce açıklayacaktı.

Kissinger, «Sizin göçmen, asker geri çekme, sınırlarınızda ayarlama yapmanız çok kolay. Güçlünüz ve bunlar güvenliğinizi zedelemes. Oysa hem Karamanlis, hem de Klerides'i rahatlatır. Makarios devamlı şekilde müzakerelerin başlamasına karşı çıkıyor. Acele etmek çıkarı-nızadır...» dedi ve ekledi: «8-9 Kasım günü Ankara'da buluşmak üzere...»

Güneş toplantıdan memnun ayrıldı. Elde edilecek olanağa karşılık verilenler bir kocaman HİÇ idi.

Ankara'da ve iki gün sonra, 3 Kasım'da Ecevit başkanlığında Dışışleri, Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay yetkilileri arasında gizli bir toplantı yapıldı. Başbakan, Kissinger'e anlatılacak olan «jest»leri önceden hazırlıyordu. Tekir teker soruyor, güvenlik ve siyasal açıdan sakıncalarının bulunup bulunmadığını öğrenmeye çalışıyordu. Durumu koalisyonun MSP kanadına da bildirmişti. Erbakan'm, «Son BM kararına Türkiye'nin olumlu oy vermesi kabul edilemeyecek bir harekettir» demesi Ecevit'i çileden çıkartmış, buna karşılık hiçbir şey olmamış gibi Kissinger'in gelişiyile ilgili ayrıntıları anlatmıştı. Kissinger ikinci harekâttan sonra Ecevit'i Washington'a davet ettiğinde en büyük desteği Erbakan göstermiş ve sürekli «gitseniz çok iyi olur!» demişti. Bu kez de Kissinger'in gelişine pek ses çıkartmadı. Sonunda 5 Kasım günü Milli Güvenlik Kurulu toplandı.

Ecevit'in bir formül aranırken ülkeyi hükümeteş bırakmamak için azınlık hükümeti denemesine gireceğı o günün sabahı açıklanmış ve tüm partilerde tam bir ayaklanma ' başlamıştı. Adeta paniğe uğramışlardı. Demirel, «Azınlık hükümeti kurmak işgalden başka bir şey değildir,» derken, Ecevit'e koalisyon umudu vermesine rağmen son anda Bilgiç'çilerin baskısıyla tutumunu değıştirmek zorunda kalan Bozbeyli de: «DP'nin 42 kırmızı oyu var!» diyerek ortaya çıkınca, daha başından girişimin sonucu kendini göstermişti.

MGK'da Türkiye'nin ne gibi adımlar atabileceğı şöyle saptandı :

- 1) TOPRAK: Harekât sırasında, sonradan geri verilmek üzere alman ve bir cep gibi sarkan küçük bölgeden çekilinecek.
- 2) GÖÇMEN : Maraş ile Türk birliklerinin tuttuğı sınır arasında bulunan Akıncılar ve civarındaki birkaç köy Rumlara geri verilecek. 3-5 bin Rum'un buraya gelmesi sağlanacak.
- 3) MARAŞ'daki otel sahipleri işletmelerinin basma dö-

nüp çalıştırabilecekler ve oteller bölgesine (Türk tarafında bulunamazsa) teknik görevlerde eskiden çalışmış Rumlar geri gelebilecekler. Yönetim Türklerde kalacak.

4) Magosa limanı ve Lefkoşa Havaalanı ortak işletmeye açılacak. Bu iki işletme için de, Türk bölgesinde bulunmayan teknik Rum personel gelebilecek.

Genel olarak bu şekilde Türk bölgesine girebilecek Rum sayısı 7-8 bin arası olarak tahmin edilmekteydi. Ancak geri geleceklerden hiçbirinin eskiden EOKA ile ilişkisi bulunmadığı Türk Yönetimince saptanacak ve o koşulla izin verilecekti.

Ecevit; «Açılacak olan oteller ve limanlar Türk yönetimine de gelir sağlayacak. Bunun işlemesi için gereken teknik elemanı, süzgeçten geçirip almak bizim de çıkarımı-zadır.» diyordu. Ecevit ve Güneş'in özellikle önlemek istedikleri Rumların ekonomilerini toparlayıp yeniden güçlenirken Türk toplumunun geri kalmasıydı. Türk Ordusu oradan hiç çıkmasa bile Rumların ekonomik güçleri ilerde daha büyük tehlike yaratırdı.

5) ASKER: Türkiye 40 bin askerinden yaklaşık 5 binini çekecekti.

Komutanlar, bu adımların güvenlik açısından hiçbir sakıncası olmadığını belirttiler. Komando Birliği'nin zaten görevi bitmiş ve dönmesi gerekiyordu. Göçmenlerin geri dönüşü ise sorun yaratmazdı.

Ankara'da MGK toplantısı yapılırken; Kissinger, Ro-ma'da Yunan Dışişleri Bakanı Bitsios ile konuştu ve Ka-ramanlis'in bu girişimi onayladığı haberini aldı. Toplumlararası müzakerelerin başlaması ve sorunun küllendiril-mesi için hiçbir engel kalmamış oluyordu...

Oysa tek engel Erbakan idi. ,

MGK'nun sonuna gelirken Erbakan söz aldı ve Türkiye'yi bugünkü durumlara getirmekte etkili olan tutumunu ortaya koydu:

— Müsaade buyurursanız, ben muhalif kalayım...

Belki bundan daha iyisi kabul ettirilemez, ancak bizim görüşümüze göre, bu gidiş doğru değil. Ecevit dondu kaldı, Erbakan o ana kadar beklemiş, hiçbir şey söylememiş ve sonunda en etkili yoldan işi en-gelleyivermişti.

Ecevit, Erbakan'ın tutumunu değiştirmek için çok uğraştı: «Hükümet adına konuşmayın. Biz tek başımıza olsak Ada'mın tamamını alırdık, ancak CHP yüzünden bunlar oluyor, deyin. Suçu bizim üzerimize atım İlerde çok pişman olunacak durumlarla karşı karşıya kalınabilir.»

Erbakan kılını bile kıpırdatmadı. Onun anlayışına göre, şehit kanlarıyla sulanmış topraklar gâvura geri verilemezdi.

Oysa, karşı çıkmasının başlıca nedeni, Türkiye'nin çıkarını düşünmekten çok, Kıbrıs sorununda Ecevit'in bu kez de siyasal bir başarı kazanıp azınlık hükümetini kısa sûrede çoğunluk hükümetine çevirebilme olasılığını engelleyebilmektir.

Erbakan dileriz bugün, 1974 Kasım'ındaki tutumunun Türkiye'ye nelere mal olduğunu anlamıştır. Çünkü hâlâ toplumlararası görüşmeler başlanamadığından Kıbrıs sorunu uluslararası forumlarda güncelliğini sürdürmekte, Rumlar ekonomik güçleriyle KTFD'yi kolaylıkla sıkıştırabilenler.

6 Kasım gecesi Ecevit hiçbir açıklama yapmadan önce Korutürk'ün yanına gitti. 45 dakikalık randevu 2,5 saat, sürdü. Cumhurbaşkanı MGK hakkında bilgi verdi. Erbakan'ın itirazını anlattı ve «Azınlık hükümetimi onaylarsanız, ben yine de bu önerilerle Kissinger'i çağırmaya hazırım. Sorumluluğu da alırım,» dedi. Kissinger'in gelişine 36 saat kalmıştı.

Korutürk, diğer partilerin tepkisinden çekindi ve Ecevit'e «peki» diyemedi. Böylece talihsizlikler zincirine yeni bir halka daha eklenmiş oldu.

7 Kasım günü, Ecevit Kissinger'in davetinin iptal edildiğini «... İsterse yine gelebilir. Ancak hükümet karan olmadan kendisiyle bu konuyu tartışamayız,» diye açıklar-

ken, kendisinin de hükümet kurma görevini iade ettiği gibi, geçici hükümetten de CHP'nin ayrıldığını kamuoyuna bildirdi.

İç politikadaki oyunlar, Türkiye'ye dev bir tuzak hazırlanmasına yol açıyordu.

Aynı gün, Kissinger'in gezisinin iptal edildiği haberini hemen alamayan Klerides, senaryoda kendine düşen oyunu oynamaya başlamıştı bile. Argo sanat galerisindeki konuşmasında, «Federasyon tezini kabul etmek gerçekçi bir yaklaşımdır,» diyor ve demeciyle de ortada kahveri-yordu.

Bu boşluğu anında gören ve kartal gibi üzerine atlayan ise Makarios oldu. Önündeki yolun birden açıldığını hissetmişti. New York'da dünya ajanslarına hemen bir demeç .verdi: «... Uzun mücadele dönemi açılmıştır. Kıbrıs'ı ikiye bölecek formülleri kabul edemem. Tek formül üniter devlettir... Yakında halkımın arasına döneceğim.» (*)

(1) Aslında Makarios, yıllarca önce Çağlayangil'in Lizbon'da Yunan Dışbakanı Pipinellis ile görüşmesinden sonra «üniter devlet» unsurunu kabul etmiş olmasından açıkça yararlanıyordu. Düşünülmeden söylenmiş bu kelime, bugün de Türkiye'yi güç durumlara sokmaktadır ve politikacılarımızın uluslararası forumlarda sözlerine ne denli dikkat etmeleri gerektiğinin en acı örneklerinden biridir.

4'üncü Bölüm :

... Her şeyin değiştiği dönem

Türkiye'nin hareketlenemeyişi, en gerekli anında adımını iç siyasal nedenlerle atamaması üzerine karşı taraf birden tutum değiştirdi. Dış politikada en önemli etken olan «zamanlama»yı kaçıran Türkiye, dünya kamuoyu önünde birdenbire «hem suçlu, hem küstah» görünümüne girdi.

Batının ilk yeşil ışık yaktığı kişi Makarios oldu. Özellikle İngiltere, Başpiskopos'u önce Londra'da konuklattır-mak, ardından da özel bir helikopter ile Ada'daki İngiliz üslerinden birine indirme önerisiyle ortaya çıktı. Londra'nın amacı Türkiye'yi cezalandırmaktı.

Makarios, Kleri-des'in aksine, tuzak olarak gördüğü toplumlararası görüşmeleri kesin ödünler sağlamadan başlatmak istemiyordu. Böylece Türkiye'yi uluslararası baskı altında tutmak ve bölgedeki bir denge değişikliğini beklemek tek çıkış yoluydu.

13 Kasım günü Washington'da, Makarios uzun süredir beklediği randevunun gerçekleşmesinden memnun, Kissinger'in odasına girdi. Dışarda yine binlerce Rum durmadan tezahürat yapıyor ve Kissinger'in karikatürlerini yakıyordu.

Kissinger, Makarios'u İliç sevmez ve barışa en büyük engel olarak görürdü. Toplumlararası görüşmelerin Kle-

rides ile başlatılmasını, Makarios'u dışarda bırakmak için de istemişti. Ecevit'in istifası her şeyi bozmuştu.

Başpiskopos'u güleç bir yüzle karşıladı.

«Görüşebildiğimize çok sevindim sayın Boffton,» deyince Makarios biraz şaşırıldı. Demek statü değişmişti. Kissinger beraberindeki yardımcılarını gösterdi ve «Memur-larım bana doğru dürüst bir şey anlatamıyorlar. Bari siz söyleyin, Kıbrıs'ta, neler oluyor? Nasıl bir çözüme girilebilir?»

Başpiskopos gülümsedi. Kissinger'in Klerides'i kendi yerine destekleyerek el çabukluğuyla sırtından işler çevirmek istemesine çok sinirleniyordu. Bir an önce dönmekten başka çıkar yolu kalmamıştı. Bu şurada dışardaki göstericilerin tezahüratı arttı. Kissinger, Başpiskopos'un ne düşündüğünü sanki okumuştı.

«Şu duruma bakm, binlerce kişi aleyhime gösteri yapıyor, ben&kimse hak vermeyecek mi?» dedi.

Makarios taşı gediğine koydu.

«Hayır, sayın Dışişleri Bakanı, onlar sizin aleyhinizde değil, beni destekliyorlar ve benim için tezahürat yapıyorlar!»

Görüşmede geri dönülüp dönülmemesi konusuna açık-«ça hiç değinilmedi. Kissinger yarım saatlik bu sohbetin sonunda ne yapmak istediğini belirtti ve:

«Ecevit'in istifası çok kötü oldu. Büyük bir olanak vardı ve Ecevit bunu gerçekleştirebilirdi.

Bugün de bütünüyle kaçırılmış sayılmaz. Zaman hiçbirimizin lehine çalışmayacak,» dedi.

Makarios, Kissinger'in yanından çıkarken Ada'sma .geri dönmesi için hiçbir engel kalmadığının bilinci içindeydi. Yanındaki Kipriyanu'ya döndü.

«Artık valizleri hazırlayabilirsiniz!» dedi.

Kissinger, Makarios'u daha uzun süre Amerika'da tutabilme olanağı kalmadığını anlamıştı. İstemeyerek yeşil ışık yakıyordu.

Kıbrıs'ta ise aynı gün, Denktaş ile Klerides güncel sorunları halletme görünümündeki görüşmelerini yapıyor-

İardı. Tüm Batı ülkeleri Klerides'i destekliyor, Karaman-lis de onun başta kalmasını arzuluyordu. Ancak, Maka-rios'un gücü ve binlerce kilometre uzaktan verdiği demeçlerin etkisi, Türkiye'nin gereken adımı atamaması üzerine birden artmış, Klerides'i Batı'nın piyonu olarak gören Kıbrıs'taki güçlü Komünist Akel Partisi de Başpiskopos için dev bir kampanya açmıştı.

Klerides iktidarın elleri arasından kaydığının farkındaydı: İki bölge Federasyon, formülünden başka çıkar yol olmadığını görüyor ve bunu da açıkça söylüyordu. Ancak artık gücü tükenmişti. Görüşmenin başında Denktas'a içini açtı:

«— Rauf, bugün Karamanlis'e Devlet Başkanlığından istifa ettiğime dair mektubu yolladım. Görüyorsun, yeni bir durum var ortada. Ben sana verdiğim sözü yerine ge-tiremeyeceksem, görüşmenin anlanı kalmaz. Başpisko-pos'un demeçleriyle yetkili olup olmadığım konusunda kuşkuya düştüm. Karamanlis, beni ve Başpiskopos'u Atina'ya çağırıyor. Gidip görüşeceğim. Anlaşamazsam, gelir sana söylerim.»

Klerides'e bu arada, başta BM Genel Sekreteri Wald-heim olmak üzere türlü mesajlar geliyor ve «Aman istifa etme!» deniyordu.

Klerides 20 Kasım günü önce Londra'ya gitti ve Başpiskopos ile yedi saat görüştü; ardından 30 Kasım günü Atina'da, Karâmanlis'in de katıldığı üçlü toplantılara girdi, istediği, görüşmeleri sürdürürken tam yetkili olduğuna dair bir belge alabilmeyi.

Atina Havaalanı'nda Makarios'u Karamanlis karşılamış ve şeref salonunda gazetecilerle kısa bir görüşmeden sonra kapılar üzerlerine kapanınca, Başpiskopos'un varlığından ne denli hoşlanmadığını hemen ortaya koyuver-mişti:

«— ... Anlayamadığım bir nokta var. Nasıl oluyor da 1960'da Londra-Zürich anlaşmalarına siz de benimle imza atıyorsunuz ve sadece ben vatan haini diye nitelendirilirken siz kahraman olabiliyorsunuz?»

Makarios, Karamanlis'e gülümsenerek cevap verdi.

Karaman üs de Makariös'un geri dönüşünden rahatsızdı. Kontrol edemeyeceği bîr kişiydi. Yunanistan'daki ünü ve yaygınlığı büyüktü ve demeçleriyle her an iktidarı güç durumda bırakabilirdi. Öylesine bir duruma gelinmişti ki, reddetmesine olanak yoktu.

Tüm çabalara rağmen, Makarios Klerides'e yazık belge vermedi. «Klerides baş görüşmeci olarak devam edebilir. Ancak kararı Rum halkı verir. Uygulamacıdan ileri gidemez,'- dedi. Başta Amerikalılar olmak üzere Calıaghan da «Klerides'in görüşmeci olarak kalmasında» ısrar etmişlerdi. Makarios esneklikle hareket edip, Klerides'i zaman içinde yıpratılabileceğini biliyordu.

Atina'da ortaklaşa uygulanacak politikaların ana çizgileri saptandı. Artık patron, Makarios idi. Karamanüs -Klerides ikilisi değil, ' *

Klerides Ada'ya dönüp Denктаş ile görüşmeye yeniden başladığında artık eski Klerides olmaktan çıkmıştı. Başında yeni bir patronla çalışan, bir hastasının canına malolacağını bilen bir görüşmeci gibiydi.

Makariös'un geri dönüşü ve Klerides'in ne oranda yetkisi bulunduğu Ankara'nın birdenbire başlıca sorunu durumuna girdi. Türkiye olanağı kaçırmış ve şimdi yeniden toparlamaya çalışıyordu. Sürekli notalar yollanıyor, Was-hington ve Londra uyarılıyor, ancak Başpiskopos'un 7 Aralık günü dev bir' gösteriyle Ada'ya dönüşü engellenemiyordu. Kıbrıs halkı Makarios'u gerçek kurtarıcı olarak gördüğünü açıkça ortaya koymuştu.

Klerides'in şansı bitmişti.

Türk Dışışleri Bakanlığı, siyasal bunalımla tam bir kargaşa içindeydi, 12 Kasım'da Irmak'ın Başbakanlığa ve hemen ardından da Korutürk'ün önerisiyle Washington'da Büyükelçilik yapan Melih Esertbei'in Dışışlerine atanması, tam bir kararsızlık dönemini başlattı.

Kuruluşundan; tam on yedi gün sonra Irmak hükümetinin güvenoyu alamaması, yeni bir formül bulunana kadar «işleri yürütecek geçici hükümet» olarak kalacağını göstermeye yetmişti.

Siyasal boşluğu kapatabilmek için de Demirel, Milliyetçi Cephe çağrılarını arttırmaya ve «Ya Cephe, ya da seçim» baskısını güçlendirmeye başladı.

Türkiye Cumhuriyeti tarihine bakılacak olursa, en büyük hataların «tarafsız - geçici» hükümetler döneminde yapıldığı hemen görülür. İrmak hükümeti dönemi de bunlara yenilerini eklemekten geri kalmadı. Hatalar istenerek yapılmadı elbet. Ancak dayandığı siyasal bir taban olmaması, attığı adımların sorumluluğunu arttırıyordu. Bir karar için haklı olarak İrmak ya da Esenbel tüm liderleri teker teker dolaşüyor, görüşlerini alıyor ve bir orta yol formülü çıkarmaya çabalıyordu. En cesur kararların alınması gerektiği dönemde Türkiye'yi, etkisiz, daha. da önemlisi güvenoyu alamamış bir hükümet yönetmekteydi. Kıbrıs bunalımı sırasında Yunanistan'ın durumuna, şimdi Türkiye düşmüştü. Atina'da* Karamanlis o dönemde siyasal nedenlerle kendinden beklenen adımları atamadığı için birçok gelişmenin önüne geçilememişti. Şimdi Karamanlis yedi yıl sonra ilk defa (17 Kasım'da) seçim yapmış ve ezici bir çoğunlukla meclise girerek içerde gücünü sağlamıştı. Ardından da Avrupa Konseyi'ne görkemli bir törenle (28 Kasım) geri dönerek, uluslararası saygınlığına yeni bir not ekletmişti. Türkiye ise siyasi boşlukta çırpınıyordu. .

Talihsizliklerin en büyüğü işte buydu. Türk Dışişleri Bakanlığı hâlâ ambargonun ciddiyetinin farkında değildi. «Kissinger erteler. Kongre bu derece dar görüşlü olamaz. Zaten biz de bir şeyler yapar ve bu gidişi engelleriz,» tutumu egemendi. Pentagon'un birdenbire Türkiye'ye gönderilecek olan yardım oranını arttırması ve geçen yılın aynı dönemine oranla bir misline çıkararak 40 milyon dolarlık malzeme yollayıvermesi bile kimsenin dikkatini çekmedi. Amerikalıların iyi niyetine verildi bu çaba. Oysa Pentagon ambargonun gelişini anlamış ve açığı kapatmaya - çalışıyordu...-24 Kasım günü Vladivostok'da Ford - Brejnev görüşmesinden sonra, ele alınan konular arasında Kıbrıs'tan söz edilmesi ve «müza-

kerelerin başlaması» çağrısında bulunulması da çok az kişinin tüylerini diken diken edebildi. Vladivostok, aslında bölgede yeni bir «paylaşma» olamaz mıydı?

O günlerde Ankara İçin önemli olan yine hükümet bunalımı, Dışışleri Bakanlığı için de «Makarios'un Kleri-des'e yetki verip vermeme pazarlığı» idi. Uzağın görülemediği kısır bir döngü sürüyor ve Türkiye nereye doğru kaydığını bir türlü anlayamıyordu. Olayların olup bitmesinden sonra daima tepki göstermeye alışmış olan Türkiye, üzerine örülen ağırlan açık seçik farkedemiyordu. Oysa, ambargonun uygulamaya girişi tarihi gelip çatmıştı. Dünyanın her köşesinde toplantılar, gösteriler düzenleniyor, tüm uluslararası kuruluşlar Ankara'yı «katı bir tutum sürdürmekle» suçluyordu.

İkinci harekâtı yaparak senaryonun dışına çıkan ve bağımsız bir politika izlemek istediği görüntüsünü veren Türkiye'den BEDEL istekleri giderek artmaktaydı.

Bir an önce bir şeyler yapılmalı ve yokuş aşağı gidiş durdurulmalıydı.

12 Aralık günü Brüksel'deki NATO Dışışleri Bakanları toplantısında son bir deneme yapılacaktı. Kissinger' den Ankara'ya gelen mesajda «Kongre'den yeni bir erteleme istedik. Toplumlararası görüşmeleri hemen başlatmalıyız,» deniyordu.

Esenbel'in amacı ise biraz daha başkaydı. Kaçmış fırsatı yakalayıp Klerides'e yetki verilmesini, dolayısıyla Makarios'un etkisini azaltmayı sağlamak. Esenbel'i düşündüren ikinci nokta da, İngiliz üslerinde adeta hepsedilmiş bekleyen 8 bin Türk'ü kurtarabilmektir. Harekât sırasında üslere sığınmış olan Türkleri, İngiltere kuzeye yollamak istemiyor, açıkça siyasal pazarlık konusu yapıyordu.

Esenbel, Ecevit'in Erbakan engelinden geçiremediği 'jest'leri dosyadan çıkartmış, basit birkaç değişiklikten geçirip yeniden yanma almıştı. Esenbel'in elinde tüm veriler vardı ve tek eksik yönü, karar veremeyen bir hükümetin Dışışleri Bakanı olmasıydı.

12 -14 Aralık günleri, Kissinger ardı ardına Türk ve

Yunan Dışışleri Bakanlarıyla maraton görüşmeler yaptı. Kissinger'in Amerikan Kongresi'nde eleştirilen politikasını, müzakere taktiğini, elindeki baskı unsurlarını kullanma yöntemini ve uluslararası politikanın ne denli ince pazarlıklara dayandığını göstermesi açısından en ilginç görüşme örneği sayılabilir.

Brüksel'in Toison D'Or Caddesi'ndeki en çirkin binalardan biri olan Hilton Oteli'nin II'inci katında sabah. 8.30' da Esenbel ve Kissinger ilk görüşmelerini dörder kişilik heyetlerle kahvaltıda başlattılar. W

Kissinger'in ilk sorusu, Türkiye'deki hükümet bunalımıyla ilgiliydi:

— Ecevit bunun biteceğini sanıyordu, hâlâ sürüyor. Bozbeyli ile bir koalisyon olasılığı yine var mı?

— Sanmıyorum. İlkelerde anlaşıyorlar. — Ecevit kadar zeki bir insan, diğer partilerin seçime gideceklerine inanıp diğerleriyle koalisyonu bozar, anlayamıyorum... Kasım ayında işi rayına oturtabilseydik, bugün her şey çok başka olacaktı. Hükümet kurulma sorunu nasıl çözümlenecek?

— Cumhurbaşkanı bazı girişimler yapıyor. Bizi DP dışardan destekleyecekti, sonra onu yapamadı. Bu durumda yeni hükümet kurulana kadar biz idare edeceğiz.

— Seçimler ne olacak? Ecevit'in şansı ne oranda?

— Ecevit oldukça güçlü ve genel kanı küçük partileri ezip kazanacağı yönünde... Gelmeden, önce Korutürk ile görüştüm. Diğer parti liderleri de bizi destekliyorlar. Cumhurbaşkanı size bir mesaj yolladı. 16 Kasım günü bana, Rumlarla aynı duruma gelebilmeniz için Amerika'ya 1 milyon Türk yollamaksınız, demiştiniz. Korutürk, «Söyle

(1) Brüksel'deki Aralık görüşme dizisi önce zabıtlardan incelenmiş, ardından toplantıya katılanlarla yapılan konuşmalarla tutumlar yeniden doğrulandıktan sonra yazar tarafından özetlenerek aktarılmıştır. Zabıt niteliğinde olmasa da, önemli konuşmaların özüne dokunulma-masına dikkat harcanmıştır.

ona, dedi, Amerika'da 1 milyon Türk bulamam, ancak Rus sınırına 1 milyon asker veririm,» dedi.

Ardından ambargo çabalarının son durumu gözden geçirildi. Her ikisi de durumu kamuoyuna fazla anlatmamanın daha yararlı olduğunda anlaştılar.

Kissinger ambargoyu ertelemenin uzatılacağı ve ardından kaîcurüabüceğini sanıyordu:

— Şeklen ambargo konmuş gibi görünüyor. Arada üç haftalık bir boşluk olacak, sonra da yarı yarıya açılacaktır.

— Şimdi dışarda basın soracak, ne diyeceğiz? Henüz kesilme yoktur, parlamento usulleri içinde yürüyor diyelim. Siz de, gecikme ABD'nin çıkarma değildir, deyin. Ben de, Türk politikası dış baskılarla değişmez, derim.

— Olur. Ayrıca, ABD bu yardımı kendi çıkarı için yapıyor, derim. Yalanda bu iş bitecek demeyelim, Kongre'de iyi etki yapmaz.

— Yolda bulunan malzemeler ne olacak, verilmeyecek mi?

— Hayır. Kongre isteri krizi içinde. Bunu açıklama-malıyız. Ters tepki yaratır. Kongre ile hukuk tartışmasına da ne siz girin, ne de biz!

— Ya kanun geçmez ve ambargo gerçekten başlarsa ne olur?

— Kanunun yorumunu yapmak biz© kalır. Bu konuda da çok söz etmemek gerekir, Yunanlılar hemen ayaklanır... Şimdi Kıbrıs sorununu çözelim.

Kissinger, bilerek ya da bilmeyerek Esenbel'i yanıltıyor ve ambargonun başlasa bile, fazla etkili olmayacağı havasını veriyordu. Konuşmasının hemen başında «Önümüzde altı hafta var. İyi bir zamanlama ile yeterli sonuçlar elde edilebilir,» dedi ve toplumlararası görüşmelerin derhal başlaması gerektiğini söyledi. «No Türk, ne de Yunan iç politikasının içine düşmek istemiyorum. Taraflar kesinlikle ne yapabileceklerini bana söylemeli. Biraz sonra da Bitsios'u göreceğim. Ancak ondan sonra devreye gi-

rerim. Önce bana siz söyleyin, Denктаş kimle görüşecek?" Makarios'la mı, Klerides'le mi?» Esenbel, Türk tarafının hazır olduğunu bildirdi. Ancak her şeyden önce ya Rlerides'e tam yetki verilmeli ya. da Makarios görüşmeci olarak katdınaydı. «Ancak Cumhurbaşkanı niteliğiyle değil. Denктаş karşısında yetkili birini arıyor. Klerides görüşüyor, sonra gelip Makarios kabul etmedi, kusura bakmayın, diyor. Yedi yılımız böyle-geçti,» dedi. Esenbel, Makarios ile Denктаş'ı aynı düzeye= getirecek bir formülü açıkça yeğliyordu.

Kissinger bu yaklaşıma sağlık vermedi. «Makarios Üzerinde ısrar ederseniz iki defa düşünün. Onun durumunu daha da güçlendirmiş olursunuz. Görüşmeleri daima akılcı çözümler getiren Klerides yapsın, Makarios da, desteklesin. İkisi arasında çıkacak bir anlaşmazlık sizi güçlendirir. Bence ne yaparsanız yapın, ancak kartlarınızı Makarios üzerinde oynamayın. Onun iki seçeneği var. İlki. hızla bir çözüme gitmek veya devamlı olaylar yaratıp sizi tahrik etmek ve üzerinize uluslararası baskıyı yöneltmek... Bu aşamada ortaya üç sorun çıkıyor. 1) Görüşmelere başlama yöntemi, 2) Hangi ilkelerle başlatılacağı, 3) Amerika'nın rolünün ne olacağı,» dedi.

— Klerides gerçekten yetkili olacak mı, olmayacak mı?, *

— Neden buna şimdiden karar verilsin? Bu aşamada, ben sizden ne karar ve ne de ödün istiyorum.

Görüşmelerin ilkesinin tartışılmasına geçildi. Esenbel, Türkiye'nin iki bölgeyi federasyon ilkesinde ısrar ettiğini söyledi.

— Türk toplumunun eski duruma döndürülemeyeceği ve Rumların niyetlerine bırakılamayacağı ortada. Ancak göçmenler, Maraş, hava ve deniz limanı ve federal yetkiler halledilmeden ikili federasyondan çekiniyorlar. Sizin Kuzeye geçirmek istediğiniz Türk sayısı ne kadar?

— 20 bin...

— Onlar 25 bini bırakırsa, siz de içeri 20 bin Rum alacak mısınız, yoksa bu ilk rakam mı olacak?

Esenbel'in cevabı kısaca «evet» oldu. Ancak sorular dan. hangisine evet dediği belli değildi. Kissinger sorusunu yineledi: «Kaç Rum göçmen alabilirsiniz ve bölgenizi ne kadar küçültürsünüz?» Kissinger üstü kapalı şekilde «ya çok göçmen alırsınız, bölgeyi geniş tutarsınız veya aksini yaparsınız,» diyordu.

Esenbel, yetkisi' kısıtlı bir hükümetin verebileceği cevapla yetindi: «Bunları ilerde düşünebiliriz. Önce iki bölgeli federasyonu kabul, ardından da görüşmelerin ilk kararı Maraş'ı, Magosa limanı ile Lefkoşa Havaalanı'nı açmak olur.»

— Bitsios'a ben bunlarla gidemem. Ya güçlü bir federal hükümet olmalı, ya bölge küçültülmeli, ya da çok göçmen dönmeli.

Kissinger, ilk o anda, Kongre'nin ambargosunu bir «baskı olarak» kullandı: «Görüşmelerde hiçbir ilerleme görülmezse, Kongre'yi durdurma olanağı kalmaz.»

işte Türkiye'nin yıllarca dinleyeceği cümle Brüksel'de söyleniyor, ancak Türk heyeti o anda bunu pek ciddiye almıyordu.

Kissinger, Esenbel ile gece yeniden buluşmayı önerdi. Şimdi Bitsios'un nabzını yoklayacaktı. NATO toplantılarından çıktıktan sonra 17.00'de aynı içtenlikle bu kez Bitsios'u kucakladı. Yaklaşım olarak birbirinden çok ayrı iki kişiydiler. Bitsios tipik bir bürokrat, Kissinger ise arkasındaki güce güvenen ve bunu sonuna • kadar kullanabilen bir insandı. Amerika'nın askeri ve siyasal gücünü hedefleri için onun kadar kimse kullanama-mış ve kapalı kapılar ardında, onun kadar kimse tarafları sıkıştırmamıştı.

Kissinger hemen müzakerelerin kimle yapılacağı konusuna girdi,

— Türkler, Makarios'un işleri karıştıracığından açıkça çekiniyorlar. Klerides'in kimin adına konuşacağını bilmek ve bu konuda güvence elde etmek istiyorlar.

— Karamanlis eskiden olduğu gibi {İ959-60 dönemi)

Makarios karşısında güçlü değil ve bazı sorunlar çıkabilir. •

— Klerides kimden destek görecektir?

—• Klerides'e destek Yunanistan'dan gelecektir.

— Türkler bundan nasıl emin olabilirler? Yazılı bir güvence istiyorlar.

Bitsios, Makarios'un böyle bir yazık yetki veremeyeceğini, ancak Kararnanlis'in tam desteğini elde ettiğini söyledi.

— Klerides'in Karamanlis adına konuşacağını söyleyebilirim.

Kissinger'in bunun hemen ardından sorusu «Türkiye'den, görüşmelerin başlaması için ne bekliyorsunuz?» oldu. Bitsios herhangi bir ön koşul sürmedi, sadece «Ne kadar çabuk başlarsa, o kadar iyi olur,» demekle yetindi.

— O zaman derhal başlasın. İlkönce Maraş'daki otellere sahiplerinin geri dönmesi, Magosa ve Lefkoşa limanlarının açılması ele alınır. Sonra da federe devletin yetkileri ve federasyonun şekline geçilir. Herkes tutumunu saklı tutar ve pazarlığın gelişmesine göre durumlar resmileştirilir.

Bitsios, ikili federasyonu kabul ettiklerine dair bir. açıklama yapamayacaklarını söyledi.

Kissinger, artık istediğini elde etmişti. «O zaman göçmen ve limanlar ilk adım olur,» diye konuşmayı kesti. Ancak ortada Makarios engeli halâ vardı.

—| Mr. Bitsios, bütün bunlara Makarios hayır derse ne yaparsınız? Türklere manevi borcum onları aldatmamak-tır. Makarios ile ilgili tutum hakkında kendilerine güvence vereceğim.

Aksi çıkarsa, ben de kamuoyuna bunu açıklar ve Türkleri desteklerim.

— Biz de bu işten ellerimizi yıkayıp çıkarız. Elimizden gelen çabayı gösterdik, deriz.

Kissinger konuşmasının sonunda Atina'ya küçük de bir tehditte bulundu:

— Washington'daki Rum lobisine, Türkiye ile işlere karışmaması için uyanda bulunursanız iyi olur. Aksi hal-

de -müzakereler başlamaz ve ben de desteğimi çekerim. Siz de Türkler'le başbaşa kalırsınız. Bitsios sustu,

Kissinger,.-Rum lobisinin Atina'dan destek aldığı varsayımından hareket ediyor ve Yunanistan'ın en istemediği gelişmeyle tehditte bulunuyordu: Türklerle başbaşa kalmak!.. Aslında, o dönemde Rum lobisi Atina'dan çok Maka-rios'dan etkileniyordu. Bitsios, görüşmesinde Makarios'un gözden çıkarılabileceğini açıkça Kissinger'© söylemişti. Bunun Washmgton'da Brademas ve yandaşları tarafından duyulması, Atina'yı çok güç durumda bıraktırdı.

Kissinger herkesi yavaş yavaş bağlıyordu.

Hilton Oteli'nde gece 23.00'de, bu kez Esenbel kimseye haber vermeden Kissinger'in yanma gelmişti.

— Bitsios ile görüştüm: Sabahki konuşmamıza oranla durum değişti. Görüşmelerin derhal başlama olanağı ortada. Yunanistan da Klerides'i destekliyor. Biz de aynı kanıda olduğumuza göre, artık Makarios'u bir kenara bırakın. Makarios buna uyarsa iyi, uymazsa Klerides'i destekleriz.

Esenbel hâlâ emin değildi. Ankara ile görüşmesi gerektiğini söyledi. «Denktaş ile de danışmamda yarar var,» dedi.

Kissinger ağırlığını koydu.

— Sabah üzerinize düşmedim. Baskı zannedersiniz. Bitsios ile grşmemden, Yunanlıların hemen bir çözüm istedikleri sonucunu çıkardım. Önceden asker çekmenizi bile istemediler. Açıkça Klerides'i destekleyeceklerine dair güvence verdi. Sayın Bakan, hiçbir ödün vermeden de masaya oturmayı reddetmenizi kimseye anlatamam.

Esenbel Ankara'dan çıkarken, «İki bölgeli federasyon ilkesini kabul etsinler, ondan sonra masaya otur. Kleri-des için de yetki belgesi al mutlaka,» direktifiyle çıkmıştı. şimdi bu ilke ortadan kalkmış, n koşulsuz başlamaktan söz ediliyordu, üstelik yetki belgesi de yoktu.

Dışışleri

Bakanı yeni bir olanağın kaçırılmakta olduğunun bilincindeydi, ancak yapacağı fazla bir şey yoktu.

— Yunanistan, Makarios'a baskı yapsın ve yetki belgesi alsın, diye belirtti.

Kissinger patladı:

—| Peki, Makarios'dan böyle bir belge alındı ve görüşmelerin sonuna gelindiğinde çıkıp «Klerides vatan hainidir, ülkeyi Türklere satıyor,» dedi. Ne yapacaksınız? Israrınızla, Yunanistan'a bana verdiği sözden cayma olanağı yaratıyorsunuz. Makarios bu belgeyi verirken Atina'dan da başka şeyler ister. Yunanistan'ı, desteklemediği Makarios'a doğru itiyorsunuz. Makarios'un görüntüsünü büyüteceksiniz. Israr etmeyin bu noktada. Makarios ile Yunanistan'ın arasını açacak tertipler peşinde koşun. Eğer Makarios bir anlaşmayı bozmaya kalkarsa, ben de dünya kamuoyuna açıklama yapar ve onu suçlarım.

— Yunanlılar Makarios'u bırakırız diyorlar, ya adam Ruslara giderse...

— Koşulsuz görüşmeler başladığı takdirde Kongre'yi her şeye ve herkese karşı etkileyebilirim. Makarios da Sovyetlerle ne kadar oynarsa, benim işim o oranda kolaylaşır. Ancak, siz bu koşullarla müzakereye oturmazsanız ve Makarios Ruslara giderse, o zaman size yardımım güçleşir.

İşte ABD politikası buydu. Kissinger iki tarafa da tüm kartlarını kullanıyor ve Türkiye'yi, biraz önce Yunanistan'da olduğu gibi köşeye sıkıştırıyordu.

— Bitsios ile yeniden görüştüm. Klerides'in desteklenmesi konusunda kesin güvence aldık. Bu durumda hemen haftaya salı ve çarşamba günü kesildiği yerden başlanabilir. Yetkili olduğunu Klerides kendisi açıklayacak.

... Ve Kissinger Esenbel'e bir mektup yazdı. Altında kendi imzası vardı ve üzerinde «ABD'nin, Klerides'in tam yetkili olarak müzakereleri yürüteceğine dair Yunanistan'ın verdiği güvenceye garantör olduğu» yazılıydı. Esenbel memnun oldu.

Yetki kâğıdının kısa bir süre sonra hiçbir işe yaramayacağını aklından bile geçirmedi. Ayrırlrlarken, Esenbel odada buz etkisi yapan bir espri ile konuşmayı kapattı. «Bu mektubu siz Kongre Dış İlişkiler Komisyonu'na yollasanıza...»

Herhalde Kissinger'! o anda istifa ettirebilecek bir gelişme olurdu. Bunu duymam azlıktan geldi. Kissinger sadece sırtını sıvazladı Esenbel'in ve kupkuru sesiyle ekledi:

«Bu arada asker çekmeye filan kalkmayın. Kongre'nin korkusundan yaptığınız anlamı çıkar. Üstelik gerçekten çekme zorunda kalacağınız gün güç duruma düşersiniz.»

Kapılar kapandı.

Kissinger bu adım sayesinde 18 Aralık günü ambargonun uygulama tarihinin 5 Şubat'a ertelenmesini anlamakta gecikmedi.

Klerides, 21 Aralık günü 17.00'de ilk defa yeniden Türk bölgesine geçip Denктаş'ı gördü.

Denктаş, «Klerides, tam yetkili müzakerecidir,» diye açıklama yaptı, ancak karşısındaki kişinin eski Klerides olmadığını anlamakta gecikmedi.

Türkiye Makarios'un geri dönüşüne kesin ve sert şekilde karşı çıkmamakla en önemli hatalarından birini daha yapıyordu. Yazılı belgelerin hiçbir işe yaramadığı, verilen sözlerin boşa gittiği kısa sürede anlaşılverdi.

Toplumllararası görüşmelerin başlaması için bu görüşme dizisinden sonra büyük çabalar harcandı. Artık Ma-karios dönemi başlamış, işler hemen zorlaşmıştı.

İngiliz üslerinde bulunan 8 bin Türk'ü kuzeye yollama tehdidi Rumlara, göndermeme tehdidi ise Türklere yöneltiliyordu. Kissinger Washington'a dönüşünde Başkan Ford ile birlikte Rum lobisinin ileri gelenlerini yeniden 1 topladı. Kongre'deki nabız yoklamaları da iyi sonuç vermiyordu. Gelen cevaplar:

«Bir şeyler olsa oyumu değiştiririm, ancak bu durunv da yapamam,» şeklindeydi.

Makarios, toplumllararası görüşmelerin başlamasının

çekişmenin kaybı olacağını anlamıştı. Dünya kolaylıkla Kıbn'sı unutuverecekti. Gerilimi sürdürmek ve masaya oturmamak tek umut veren yoldu. Elinden geldiğın-yavaştan aldı. Karamanlis de Başpiskopos'u hiçbir şe-'e sıkıştırmadı ya da sıkıştıramadı.

Esenbel Ankara'ya dönüşünde yine liderleri teker teker dolaşıp, Milli Güvenlik Kurulu'nun görüşünü alıp Cum-hurbaşkanı'nın görüşlerini toparlayabilmek için turlarına başladı.

Türkiye'nin bu adım atamaz durumu Makarios'un da işini kolaylaştırıyordu.

Denk taş da aslında müzakerelerin başlamasını içten-* . iikle istemiyordu. Türkiye'deki siyasal boşluk onu kaygılandırmıştı. «Bir defa ödün vermeye başlarsak, Türkiye'yi durduramayız» yaklaşımı içinde sorun üzerine sorun yaratmaya başlamıştı.

Günler geçip giderken Ocak ayının 14'ünde, ingiliz Elçisi Horace Phillips Londra'nın mesajını getirdi:

«Yarın üslerdeki 8 bin Türk serbest bırakılacak. Hava köprüsü kurup önce Türkiye'ye, oradan da istediğiniz yere götürebilirsiniz.»

Batı, müzakerelerin başlamayacağını anlayınca, Ada' nın fiilen ikiye bölünüşünde bir adım atıyor ve nüfus transferini yeğliyordu.

1 Şubat günü Denктаş, 13 bin Rum göçmenin Kiracı-köy, Ahnà ve Turilli köylerine geri dönmelerine izin verileceğini, Lefkoşa Havaalanı ile Magosa limanının trafiğe açılacağını açıkladı. Ancak bu, çok geç kalınmış, tek yönlü garip bir adımdı. Çünkü aynı saatlerde Washington'da Brademas, Başkan Ford'un yanından çıktıktan sonra basma «Yönetim, Türkiye'ye ambargonun yan yarıya açılması yolunda öneride bulundu, reddettik,» diyor ve Kissinger de Ankara'da Esenbel'i arıyordu:

— Bu adamları ikna edemiyoruz. Ambargo uygulamaya girecek maalesef. Sert tepki gösterirseniz, işimiz çok güçleşir. Mayıs ayında yeniden bir deneme yapacağız. Ne kadar dayanabilirsiniz?

— Mart ayma kadar bekleyebiliriz.

Başta Cumhurbaşkanı Korutürk, Irmak ve Esenbel de üsleri kapatıp askerleri dışarı çıkarmaktan yana değillerdi zaten. Esenbel, «Çıkarırsam bir daha sokamam.» diyordu. Onlar için Türkiye'nin çıkarı Üslerin ve ABD askerlerinin Türk topraklarında kalmasına uyuyordu. 5 Şubat günü saat 06.00'da Amerikan Kongresinin silah ambargosu karan uygulamaya girdi ve tüm kanallar kesildi.

Aynı gün merakla beklenen Türk tepkisi açıklandı: Ortak Savunma ve Üs tesisleriyle ilgili yan anlaşmaların müzakereleri durdurulmuştu.

Dışişleri Bakanlığı servislerinin hazırladığı ye Milli Güvenlik Kurulu'nda, Genelkurmay'ın da hiçbir itirazı olmadan kabul edilen iki Üssün, ihtar niteliğinde derhal kapatılması önerisini, Irmak hükümeti «gereksiz» gördü. «Heyecanla hareket edilmemesi, Kissinger'in yakında bu işin düzeleceğine söz verdiği» gerekçesiyle reddedildi.

Türkiye, Kissinger ile adeta koşullanmış gibiydi.

Yunan ve Rum basını zafer çılgınlıkları atarken, Türk kamuoyu gelişmenin önemini yeterince değerlendiremi-yordu.

Oysa, Türkiye'nin yaşamında yeni bir dönem başlamıştı.

II. AYRIM :

Türkiye Kıbrıs'a yerleşiyor, ancak.

Bir muharebenin başında yapılan taktik yanlışlık, tüm stratejiyi kötü etkiler ve sonuna kadar onun zararını gidermek çok güç olur.»

İsmet İnönü

12 Şubat 1975 günü, Ankara'da Dışişleri Bakanı Ezenbel, Yunanistan - Kıbrıs Dairesi'nin iki yetkilisi, Ecmel Barutçu ve Ekrem Güvendiren'! dinliyorlardı. İkisi de kesinleşmek üzere olan kararı destekliyorlar ve «Bunun başka yolu yok.» diyorlardı. Ezenbel, Güvendiren'e döndü:

«Büyük tepki ile karşılaşacağız, ne dersin?»

«Başka çıkış görmüyorum.»

Ezenbel, Barutçu'ya da sordu.

«Pekâlâ, adı ne olacak?»

— Federe Devlet...

— Peki!

Barutçu, Bakanın yanından çıktı ve telefonda bekleyen Denktaş'a haberi ulaştırdı:

— Rauf, yarın kendini Kıbrıs Türk Federe Devlet Başkanı ilân edebilirsin!

KTFD'nin 13 Şubat günü açıklanması, aslında Türkiye'nin Ağustos 1974'deki ikinci harekâtından bu yana gecikmiş bir karardı. Ambargo kesinleşince fırsattan yararlanmak istenmişti.

1974'ds harekât yapılmış, ancak ortadaki siyasal boşluk doldurulamamıştı. Hele Makarios'un geri dönmesiyle birlikte bu boşluk daha da açık şekilde göze batmaya başlamıştı. Batı ülkeleri, «Siz Ada'ya anayasal düzeni kurmak için geldiğinizi söylemişsiniz. İşte Makarios da döndü ve düzen yeniden kuruldu, haydi artık çıkın!» diyorlardı. Türkiye açıkça işgalci, Denktaş da başkaldıran bir azınlık lideri görüntüsündeydi.

Oysa, ilk harekât ile birlikte KTFD'nin açıklanması, tüm sakıncaları da ortadan kaldırabilir, Federal Kıbrıs

Devleti'nin kurulması o günlerdeki hava içinde dünya kamuoyunda daha kolaylıkla kabul edilebilirdi. Üstelik, Ece-vit hükümetinin imzaladığı birinci Cenevre konferansında Kıbrıs'ın iki toplumlu olduğunu saptayan kararları Türkiye de unutmuş, hiç kullanmaz olmuştu. İlk başta yapılan taktik hatalara, bu kez Irmak hükümeti bir yenisini daha ekledi ve KTFD'yi bağımsız bir Federe Devlet Statüsü'ne sokamadı. Tepkilerden korkulmuş-tu. Esenbel «KTFD» adına bile takılmış ve «Hukuki bir düzenleme yapalım. Üzerimize çok baskı gelecek,» demişti.

Tepki zaten gelecekti. 13 Şubat açıklamasını izleyen günlerde tüm uluslararası kuruluşlar, Doğu ve Batı ülkeleri birbiri ardına yayınladıkları bildirilerle Ankara'yı kınadılar. «Amerikan Kongresi'nin ambargo kararına tepki,» görünümü verilen bu açıklamanın gerekçesini kimse kabul etmeye yanaşmadı. Türkiye'nin Ada'yı bu tip küçük adımlarla fırsat doğdukça ikiye bölmeye çalıştığı kanısı özellikle Doğu ülkeleri ve Bağlantısızlarda kesinleşti.

Güvenlik Konseyi toplandı ve Türkiye'yi kınadı. NATO Genel Sekreteri Luns bile karşı çıkanların arasındaydı. Bu tepkiler, KTFD'ye o gün bağımsızlık statüsü verilse de aynı olacaktı. Türkiye yine yarım adım atmıştı. Bağımsız bir KTFD ise, birkaç yıl sonra karşılaşılan birçok güçlüğü giderebilecekti. Rumlar tek hükümet oldukları iddiasını yeterince ileri süremeyecekler, Denktaş'a söz hakkı yular geçtikçe daha çok verilecekti. Bu kadarı bile önemli sorunları halletti. Ancak yan yarıya...

KTFD'nin açıklanması olayının diğer ilginç bir yönü de, basit kararları alamayan Türkiye'nin, böylesine önemli bir adımı birkaç gün içinde tüm hazırlıklarını tamamlayıp ortaya atıvermesiydi. Ancak taktik hatalardan yine de kendini kurtardığı söylenemezdi.

Rauf Denktaş'ın Başkan'ı olarak göreve başladığı Kıbrıs Türk Federe Devleti ise tam bir kargaşa içindeydi.

Harekât öncesinde 234 bin kişinin yaşadığı bölgede, savaş sonrasında sadece 70 bin kişi kalmıştı ve bunun 20

bini de hâlâ köylerinden ayrılmayan Rum'lardı. Savaşın doğal yıkımının yanı sıra, bölgede başıboş bir yağma yapılmıştı. Hem Rum'lar, hem de Türk'lerin yaptıkları bir yağmaydı bu. Bazıları kendi evleri olmasına rağmen, göz diktiği komşusununkine de yarleşivermiş, sokaklarda kalan arabalar kapışılmış, savaş sonrasında el değıştiren topraklarda görülen acı ve gerçek olaylar tüm düzeni altüst etmiş'ti.

İşte bu kargaşaya son verebilmek ve tüm siyasal gelişmelerden de önemli olan «ekonomik güçlülüğü» kurabilmek için Eylül 1974'den itibaren Türkiye, Ada'da «Kıbrıs Eşgüdüm Kurulu»nu kurdu ve başına Ziya Müezzinoğ-lu'nu getirdi ve yönetim böylece beş başlı oluverdi.

Müezzinoğlu'nun görevi, Kıbrıs'a ilişkin tüm ekono-miz sorunları Ankara ile koordinasyon içinde sağlamaktı. Günlük yaşantıdan, uzun vadeli yaklaşıma kadar her şeyi...

Türkiye'de koalisyonun çökmesi ve başta Irmak hükümeti olmak üzere, sonradan gelen hükümetlerin de sorunu kolayından alma yaklaşımı kargaşayı düzene sokma yerine, yeni kargaşalar yaratmakla sonuçlandı. KTFD' nin kendi basma ayakta durabilmesi için çalışılacağına, bir süre sonra sadece Türkiye'ye dayanan ve Türk ekonomisiyle bütünleşen bir düzen kuruldu. Türk bürokrasisinin tüm hastalıkları «yavru vaton»a sokuldu ve bu taktik hata, Rumların birkaç yıl içinde ekonomik savaşı kazanmaları, Türklerin de eski «fakirliklerini» sürdürmeleriyle sonuçlanacak süreci başlattı.

Müezzinoğlu'nun Denk taş ile ilk el attığı nüfus sorunu oldu. Dışışlerinde «EN GİZLİ» damgasıyla sadece 50 tane basılan bir yönetmelik hazırlandı:

«KTFD İSTEMİ ÜZERİNE, KIBRIS'm TÜRK BÖLGESİNDEKİ İŞ GÜCÜ AÇIĞININ TÜRKİYE'DEN GÖNDERİLECEK İŞGÜCÜ İLE KAPATILMASINA İLİŞKİN YÖNETMELİK.»

ÇOK GİZLİ (İkinci kez 50 adet basılmıştır) No: 60 2.5.75

Buna göre, bölgenin derhal doldurulması gerekiyordu. Güneydeki 65 bin Türk kuzeye geçirilebilse dahi, yine de yeterli el emeği yoktu. Oturulmayan bir bölgenin askerle devamlı korunması da yapılamazdı. Orman köyleri, baraj suları altında kalan köylere ve topraksızlık nedeniyle göç isteyenlere öncelik verildi. Hangi köyün nereye yerleştirileceği saptandı. İçel'e öncelik verildi. Bazı köyler, Kıbrıs'a giderek nerelere yerleşeceklerini gördüler ve ilk kabile 1975 Şubat'ta yola çıktı.

Müezzinoğlu KTFD için, Türk Planlama Örgütü'ne bir plan hazırlattı. Amacı, yıllarca baskı altında yaşamış ve birkaç ailenin dışında kalanlarının dernek yönetimi tecrübesi bile bulunmayan Kıbrıslı Türkleri «devlet»leştire-bilmektir.

Ekonomik envanteri, vergi sistemi, parası, postası, ulaşımı, haberleşmesi olmayan bir toplumu ayakları üzerine doğrultabilmek için çabalar kısa sürede başladı.

Bununla birlikte de, «Kıbrıs serbest bölge olsun, pratik yaklaşımla, tüm tesisler kim işletebilirse ona verilsin!» tartışmaları hemen arttı. Müezzinoğlu; kısa sürede «Sosyalist deneme,» yapmak ve «Türkiye'nin kötü modelini Ada'ya taşımakla» suçlanmaya başladı. Birçoğuna göre, fabrikalar Sabancı ya da Koç'a bırakılmalı, gerekiyorsa yabancılara açılmalıydı.

11 Temmuz 1975'e kadar geçen Müezzinoğlu döneminde, Türkiye'deki siyasal boşluk ne tip yaklaşım olursa olsun hedefinden saptırmaya yeterdi ve yetti de...

Büyük gizlilik içinde ve planlı şekilde yerleştirilmeye başlanan Türklerin ikinci kafilesine yola çıkarken, İngilizler üslerdeki 8 bin Türk'ü bırakınca her şey altüst oluverdi. Gelenler, Türkiyeliler için ayrılan köylere nakledilmek zorunda kaldı. Bir kez daha sistem bozulunca, orman köyleri ilk gördükleri deniz kenarı köylerine yerleştirilmeye, hayatında portakal görmemiş balıkçı Karadeniz köyleri tarlalara konmaya başlandı. Sonuç olarak kargaşa arttığı gibi, hem din görgüsü, hem de yaşantısı Kıbrıslı Türklerden son derece farklı olan yeni gelenelerle yöre halkı ara-

sında hayat düzeyi farklılığı hemen hemen yoktu. Kişi basma gelir 450 dolardı. 1962'de Rumlar bir BM teknisyen grubuna kalkınma planı hazırlattılar ve 1974'e gelindiğinde, ekonomik patlama sonucu gelirleri beş katı artmış ve kişi başına 1250 doları bulmuştu. Ancak, sadece Rumlar zenginleştirilmiş, Türkler öne© tarıma, sonra da anklavla-ra itilmişti. Türklerin oturdukları yerlere hiçbir harcama' yapılmadığı gibi, örneğin un fabrikası lisansı isteyen Türk «kapasite fazlası var,» diye reddediliyor, dışarı ile ilişki kurması -açıkça engelleniyordu. 1964'den sonra da kanlı olaylar sonucu; Türkler, sadece Türkiye'den gönderilen yardımlarla maaş alıp mücahitlik yapmak, ya da ilkel tarım işleriyle uğraşmakla yetinmek zorunda-bırakılıyorlardı. Zenginleşen Rumlar yavaş yavaş Türklerin ellerindeki toprakları da satın almaya başlayınca, Ada'da Türk toplumuna yer kalmamaya başladı. Türk toplumu ne iş tecrübesi, ne kadrosu, ne de sermayesi olan, hayatını korumak için anklavlarda yaşayan bir topluluk durumuna sokulu-vermişti. Makarios'un işte 1974 müdahale ortamını hazırlayan en büyük taktik hatası da buydu.

Türk toplumunu «salam politikasıJ>yla yavaş yavaş eriteceğine inanmıştı. Birkaç kuşak sonunda Ada'daki Türk toplumu, yerleri temizlemekten ileri gidemeyen zararsız bir azınlık durumuna sokulabilecekti. Üstelik, Türkiye de hiç sesini çıkartmadığı gibi, Çağlayanlıl «Üniter Devlet»! kabul ettiğini açıkça söyleyerek, Başpiskoposa adeta yardımcı oluyordu. 1960 - 74 döneminde, Türkiye Rumların zenginleşmesine kendi oranında katkıda da bulunuyordu. Türk toplumuna tam 2 milyar 650 milyon lira karşılığı Sterlin, Rum Merkez Bankası kanalıyla akıyor ve Rumlara memnurlukla karsıladıkları döviz girdisi sağlıyordu. Ankara memnun, Yunanistan memnun, dünya memnun. Varsın sürsün Denktas-Klerides görüşmeleri...

Makarios o dönemde Türk toplumuna da bu pastadan gereken payı verse, Türk toplumunda da bir orta sınıfın

gelişmesini sağlasa,, fakir bırakıp ezmese, herhalde Kıbrıs, bu trajedi ile karşılaşmazdı. 1975 başında, Makarios Ada'ya dönünce ilk işi, yıllarca sürdürdüğü tuzağa kendisinin düşmemesi için harekete geçti, «Toplumlararası görüşmelerin başlaması, dünya kamuoyunun bizi unutması anlamına gelir. Bir daha da verdiklerimizi geri alamayız. Bölgedeki denge lehimize dönene kadar masaya oturmamalı ya da Türklerden büyük ödümler elde ederek görüşmeyi kabuHenmeliyiz^ UZUN MUCADELE'yi sürdürmekten başka çıkış yolumuz yoktur,» diyordu. Klerides'in «ikili federasyondan başka akılcı çözüm bulunamaz» yaklaşımı böylece değişivermişti.

Makarios ekonomiyi tüm gücüyle yeniden toparlamak üzere harekete geçti. Yılların koşuUandırılması sonucu hiçbir tecrübesi olmayan Türkler şaşkınlık içinde çırpımr, Ankara'dan galenler de. bir türlü eşgüdümü sağlayamazken, Kıbrıslı Rumlar yıllann verdiği yeteneklerle bilinçli şekilde çalışmaya başlamışlardı. Avrupa'da iş yaptıkları şirketler ve bankalar hemen kredilerini uzatıyor, yenilerini açıyor, Amerika'daki zengin Rumlardan bağış yağıl yor ve zaten temel strüktürü hazu* olan ekonomi de ehil ellerde kendini toparlayıveriyordu. Harekâttan birkaç ay sonra Larnaka Havaalanı açılmış; dünyanın her yeriyle-telekomünikasyon işlemiş ve çark dönüvermişti.

Rumların becerisi yanısıra, küçücük bir Ada için dev sayılacak kredi ve bağışların Batı'dan yağması da (ilk altı ayda yaklaşık 180 milyon dolar) Rumların hemen ayaklan üzerine dikilmelerine yardımcı olmuştu.

Yunanistan'da da Karamanlis seçimi tamamlayıp artık devlet çarklarını eski cuntacılaran temizleyerek, Mec-lis'te büyük bir çoğunlukla rahat etmişti. Duruma tem anlamıyla egemendi. Uluslararası ortam da Karamanlis'in lehineydi. Batı' nın «Demokrasinin beşiği Yunanistan kurtuldu,» çığlıkları, hem siyasal destek, hem de bol kredi getirmeye başladı

Yunanistan'ın bugünlerdeki tek 'çAm&zı, Türkiye'nin
89'

Ege üzerindeki istekleriydi. Kıbrıs'taki olay, tüm onur kırıcı etkilerine rağmen uzakta olmuş, anavatanı fazla etkilememişti. Ancak Ege'den parça vermek hiçbir Yunanlının kabul edemeyeceği bir şeydi.

Yunanistan'ın tek amacı; Ege'deki statükoyu sürdürmek, Türkiye'ninki ise, durumu lebine değiştirmekti. Statükonun değiştirilmesi ise, Yunanistan görüşmelerde bunu kabul etmediği sürece, bunalım yaratılarak zorlamalara bağlıydı. Karamanlis, Türkiye'yi bunalım yaratmayacağı bir ortama sokmak istiyor ve böylece en önemli taktik hatalarından birini işliyordu,

Ankara'daki siyasal boşlukla ABD ambargosunun yarattığı karışıklıktan kurnazca yararlanma yoluna gitti ve 28 Ocak 1975 günü Türkiye'ye, «Ege Kıta Sahanlığı sorununu birlikte Lahey Adalet Divanı'na götürüp çözüm arama» önerisini yaptı.

Karamanlis'in bu adımı atmasının tek nedeni; statükoyu korumak, Yunanistan'ı «barış yanlısı ve sorunlarını uluslararası hakemlere götüren taraf» olarak gösterebilmektir. Bu tip hesapsız adımlar ve kısa vadeli kurnazca yaklaşımların nelere mal olacağını göremedi. Batı'nın pohpohlara alarıyla, onların şemsiyesi altına girerek sorunları çözebileceğini sandı.

Açıklamanın bu döneme rastlatılmasının bir nedeni, Ankara'daki karışıklıksa, diğer nedeni de 12 Ocak günü Ecevit'in «Hükümet Ege'yi ihmal ediyor» diye yaptığı bir açıklamayla konuyu yine canlandırmasıydı. Başbakan İrmak da hemen ertesi günü, Norveç'ten CHP - MSP koalisyonu döneminde kiralanan Longva adlı sismik arama gemisinin «Ege'de Saros Körfezi ile İzmir açıklarında petrol arayacağını, müdahale olarsa da çıkarlarımızın korunacağını» resmen kamuoyuna duyurdu. 22 Ocak günü Longva, Mersin'den açılırken başına geleceklerden habersizdi.

Geminin kaptanı daha yola çıkarken Oslo'daki şirketinden teleks almış ve geziyi kesip limana dönmesi emredilmişti. Şirketin ortaklarından olan Yunan asıllı bir grup, Atina'dan gelen işaret üzerine sözleşmeyi iptal etmek üze-

re genel müdürü sıkıştırmışlardı. Longva; öte yandan da Türk hükümetinin baskısı altında Ege-Marmara arasında dolaşırken, Karamanlis bu kez Lahey önerisini ortaya attı. İrmak, Yunanistan'dan Lahey önerisi gelince hemen ertesi gün liderleri topladı. Ecevit dışında hiç kimse bir itirazda bulunmadı. Ecevit, «Bunun sakıncaları olabilir, teknisyenlerime inceleyeyim,» diyerek toplantıdan ayrılmış ve 30 Ocak günü de «Lahey'den önce ikili müzakereler yapılması gerekir,» şeklinde bir açıklama yapmıştı.

Başbakan ise, daha Dışişleri servislerinin inceleme olanağını bulamadıkları Yunan önerisini 31 Ocak günü Başbakanlık merdivenlerinde bekleyen gazetecilere kendi kararıyla şöyle açıklıyordu:

— Lahey Adalet Divanı'na gitmekten kaçmamayız, zira, haklıyız.

... Ve 5 Şubat günü, bir yandan Yunanistan, öte yandan Amerika'dan gelen baskılara kolaylıkla baş eğildi ve Longva'nın seyri durduruldu.

Yüz binlerin, hatta milyonların bir milletvekiliyle birlikte el ve parti değiştirdiği haberleri Türk gazetelerinin en önemli köşelerini dolduruyor, otel köşelerinde görülmemiş pazarlıklar sürdürülüyordu. Bu milletvekili avının baş oyuncusu da Süleyman Demirel'den başkası değildi.

12 Mart hükümeti bakanlarından İsmail Arar, bir gün 'Demirel bir daha Başbakan olabilir mi?' sorusunu soran bir gazeteciye, «Güldürmeyin beni!» diye cevaplamıştı. Herhalde 25 Mart 1975 günü Arar, Demirel'in açıklamasını okuyunca yine kahkahalarla gülmüştür. Çünkü AP lideri, kendini Ecevit'in de yardımıyla kuyudan çıkartmış ve hiç kimsenin inanmadığı bir olguyu gerçekleştirmişti: — Hükümet konusunda anlaşma oldu ve MC kuruluyor... Seçim mafîş, bitti!

O günleri anımsayanlar, milletvekili transferi konusunda Demirel'in 1978-1979 yıllarında aynı konuda tam

aksine konuşmalar yapabileceğini herhalde düşünmemişlerdir.

Milli Selamet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi ve Adalet Partisi, «Komünizme karşıyız» sloganından başka hiçbir ortak yönleri bulunmamasına rağmen, I. Milliyetçi Cephe'yi oluşturmuşlardı. Tek amaç erken seçimlerden, dolaylı şekilde ezici bir CHP zaferinden kaçmabilmekü.

Kurban, Bozbeyli'nin Demokratik Parti'siydi. 28 Mart günü DP'deki eski Demokrat Partili 9'lar (Bilgiç, Menderes, Gürsoy, Asal, Dağdaş, Değer, İmer, Bodur, Çilli) partiden ayrılarak öldürücü darbeyi vurdular. Bozbeyli, bir açıdan, Ecevit ile anlaşmakta ayak sürüyerek yok olma kararını kendisi imzalamıştı. Celal Bayar'ın kronik komünizm hastalığı, para, seçimle CHP'nin güçlenme olasılığı bir araya gelince; Demirel 180 günlük hükümet bunalımı sırasında inatla çalışıp kopuk uçları birbirine bağlamayı başarmıştı. Bir politikacının tek amacı sayılan iktidarı, Ecevit'in bıraktığı boşluktan yararlanıp alıverdi.

I. MC ile birlikte Türk siyasal yaşamındaki çalkantılar, 12 Nisan günü oylamadan kısa bir süre sonra başladı. 222 evet, 218 hayır, 2 çekimser ve 4 gelmeyi! güven-oylaması, iç politikada şimdiye kadar görülmemiş gelişmelerin, dış politikada ise ipe un serme döneminin açıldığının simgesiydi.

Ne olursa olsun, sonuçta Ecevit, iktidarı elinden kaçırmış ve Demirel'e kaptırmıştı.

Türk kamuoyu bunalımın bitmesinden memnun, ancak basma geleceklerden habersiz TV'de Demirci'm gü-venoyundan sonraki ilk demecini dinliyordu: — ... Karamanlis tehlikeli oyunlar oynuyor.

l'inci Bölüm :

ABD tutum değiştiriyor ve Kissinger artık ödün istiyor. Kıbrıs-Ambargo Bağı ilk kez beliriyor.

«Hükümetimizin amacı, Kıbrıs'ta Türk cemaatinin geleceğini sağlam teminata bağlayacak, Ada'daki gerçeklere dayanan bir hukuki çerçeve içinde Kıbrıs'ın bağımsız Federe Devlet olarak varlığını koruyacak çözüm şekline varılması olacaktır.»

(I. MC Hükümet Programı'ndan)

MC Koalisyonu'nun Erbakan için. başka, Demirel ve Feyzioğlu için başka, Türkeş için ise bambaşka anlama çekilip yorumlanan ve Türkiye'nin üç yıl süreyle, olma-masıBa rağmen varmış gibi gösterilmeye çalışılan Kıbrıs Politikası bu tek cümlede toplanmıştır.

Türk diplomasisinin başına, dört yıl daha yaşlanmış Çağlayangil yine geçmişti artık.

1974 Kasım ayından bu yana köprülerin altından çok sular aktığı ve tutumların da artık değiştiğini MC hükümeti dışında herkes görüyordu.

Milliyetçi Cephe hükümetinin oluşturulma sırasında, 10 Mart günü, Kissinger Ankara'ya gelmiş ve görevini bırakmak üzere olan Esenbel'e yeni Amerikan tutumunu anlatmıştı:

— Sizin de karşıya ne vereceğinizi açıkça söylemeniz gerekir.

Türkiye'deki siyasal çalkantılar "VVashington'u kesinlikle etkilememiştir. Amerikan dış politikasının en büyük iki ilkesi sayılan «senaryo hazırlamak ve bunun gerçekleşebilecek bölümlerinde sürekli urar etmek» ilk olarak Ankara'da anlaşılıyordu.

Washington'un senaryosu şöyleydi:

1) Ford yönetimi ambargonun bütünüyle kaldırılması için derhal harekete geçecekti.

2) Toplumlararası görüşmeler BM Genel Sekreteri Waldheim'm gözetiminde derhal başlayacaktı.

3) Türk - Yunan ilişkilerine yumuşatıcı bir görünüm vermek üzere, hem yüksek düzeyde görüşmeler, hem de ikili sorunları kapsayan görüşmelere girişilecekti.

Kissinger, 10 Mart günü Ankara'da Esenbel'e 1978'e kadar sürdüreceği senaryoyu anlattı. Eski tutumunu değiştirmişti ve şimdi ÖDÜN istiyordu:

—• Karamanlis ve Bitsios, Makarios sorununu çözüm-leyebileceklerini ve Klerides'in yetkili olduğunu yinelediler. Ancak Viyana'da (28 Nisan'da) başlayacak görüşmelerde olumlu sonuca varılması gereklidir. Açıkça söylemediler, fakat iki bölgeyi federasyonu kabul edecekler. Onlar bi-zonali kabul etsinler. Siz de toprak konusunda ister yüzde, ister yer olarak bir şeyler söyleyin.

""|— Güvenoyu alamamış bir hükümet olarak ben bir şey söyleyemem. Ecevit'in «hat müzakere edilebilir.» güvencesi, bizim için de geçerlidir. Kamuoyunun önünde açıklamasınlar ancak bi-zonali kabul etsinler, biz de hat müzakere edilir diyelim ve görüşmeler de önce merkezi hükümetin yetkisi konusuyla başlasın. Sonra sınır sorunu ele alınır. Siz de bu yaklaşımı destekleyin, yoksa Türk-Amerikan ilişkileri çok sarsılacaktır.

Kissinger yeni gelecek hükümeti beklemek istediğinden ısrar etmedi. Ancak Kıbrıs'ta bir şey vermeden Kong-•re'den ambargonun geçemeyeceğini ilk kez ortaya attı:

— Size "jest" yapın diye ısrar etmişim, hata etmişim. Rumların ambargoya Kıbrıs sorunundan daha büyük öncelik vereceklerini sanmamış tim. Ambargo karan gerçek-

te Yönetim ile yasama organları arasında, dış politikanın, kim tarafından yönetileceği kavgasıdır. Tarihte ilk olarak, iki Başkanlık vetosuna rağmen gerçekleşti. 3iz yeniden harekete geçtik. Kongre hatasını anladı. Senato'da özellikle olumlu gelişmeler var. Hava değişiyor, ancak siyasilerin oylarını değiştirmeleri için ellerine bir «gerekçe* vermek gerekir. Gerçekten de Ford yönetimi bu konuşmadan iki hafta sonra Senatör Mansfield ile Şcott tarafından hazırlanan bir karar tasarısını Senato Dış İlişkiler Komitesi'nden ge-çiriverdi... «Türkiye ateşkese uyduğu, Ada'ya asker ve Amerikan silahı yollamadığı, barışçı çözüm için iyi niyetle müzakere ettiğinin Başkan Ford tarafından her ayda bir raporla belirtilmesi durumunda ambargo Başkan tarafından yürürlükten kaldırılabilirdi.

15 Nisan günü de Temsilciler Meclisi'ne de milletvekili Hamilton tarafından aynı tasarı getiriliyor ve Washing-ton'da yönetimin yeni bir savaşım açtığı anlaşılıyordu. Ford da bir açıklama yapıp «Bu tasarı kabul edilirse, Amerika Türk - Yunan anlaşmazlıMsnmn giderilmesinde demi oynayabilir,» dedi.

22 Nisan günü, Amerika yine Ankara'nın kapısını çaldı. Bu kez gelen, Kissinger'in Avrupa İşleri Yardımcısı Arthur Hartman idi. MC'nin Dışişleri Bakanı ÇağlayangÜ ile ilk görüşmesini yapmaya gelmişti.

Türkiye'ye «işte ambargo kalkacak, haydi siz de hareketlenin!» diyerek umut veriliyor, bir şeyler koparılmaya çalışılıyordu.

Hartman, Amerika'nın yeni yaklaşımını da ortaya koydu. 1974 sonuna kadar ambargo mücadelesi konusunda Türkiye ile Amerika arasındaki çıkarlar aynıydı. Şimdi durum değişmişti. Washington, Türkiye'nin yalandan uzaktan ilgisi olmayan ambargoya karşılık «ödün» İstiyordu:

— Viyana'da başlayacak toplumlararası görüşmelerde mutlaka bir ilerleme görülmelidir.

Ancak bunun başarısı için Türk - Yunan ilişkilerinde de bir gelişme olmalı. Kong-

re o zaman daha rahat oy kullanır.

Washington böylece sadece Kıbrıs değil, Türk-Yunan ilişkilerinin de bir hakemi rolünü üstleniyor ve Yönetim, açıkça Kongre'yi kullanarak, «Ne yapalım, bir defa kararı aldılar, şimdi siz adım atın...» deyip baskıya başlıyordu.

Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin Kıbrıs politikasını «ipe un serme» deyimine uygun şekilde yürüteceği, 23 Mayıs günü Ankara'ya CENTO toplantısı için gelen Kissinger'in, •Çağlayangil ve Demirel ile yaptığı görüşmelerde açıkça belirlendi.-

Kabine'nin toplantı salonuna girer girmez, Kissinger havayı dağıtmak ve daha rahat bir ortam yaratabilmek amacıyla ünlü taktiğini yine kullanmaya kalktı ve hafifçe gülümseyerek:

«Bildiğiniz gibi, buraya size baskı yapmaya geldim. Biliyorum, ödün vermek Türklerin karakterine çok uygun düşer. Siz de buna hazırsınız,» dedi.

Salondaki Amerikan heyetinden gülümsemeler yükselirken, birden Türk heyetinin asık bir yüzle Demirel'e döndüğü görüldü.

Başbakan şakayı açıkça ciddiye almıştı. Son derece ağır şekilde ve Kissinger'e eğilip teker teker konuşarak, «Hayır, sayın Dışişleri Bakanı, yanılıyorsunuz,» dedi. «Bi^ zim tutumumuz söylediklerinizin tam tersidir ve bizden hiçbir şey elde edemezsiniz!»

Amerikan heyeti donup kaldı. Salonda buz gibi bir hava esti. Yine durumu toparlayan Kissinger oldu.

«Tabii, biliyorum. Ben de bunun için ısrar etmeyeceğim.» (i)

(1) Kissinger bu olayı anımsayarak, 19'76'da Amerika'ya giden Ece-vit'e, Demirel'in espri sevmediğini anlatmış ve .«Ne zaman toplantımız olsa, Büyükelçi Macomber beni, Allah rızası için espri yapmaya kalkma, müzakereleri çıkmaza sokuyorsun, diye uyarırdı,» demiştir.

Kissinger, kişi olarak Demirel'i katı, Çağlayangil'i ise esnek ve eski Osmanlı olarak gördüğünü de sık sık anlatmıştır.

Kissinger'in Türkiye'ye bu yaklaşımı aslında kendi diplomatları arasında devamlı eleştirilirdi. Uzun süre Türk, işlerini izleyen bir Amerikalı diplomata göre «Kissinger, Türklere hiçbir zaman Amerika'nın gerçek gücünü göstermedi. Aslında hata ettiği gibi, bu nedenle de eleştirilere hedef oldu. Yumruğunu vursa, belki işler daha hızlı gidebilirdi. Onun yumuşak yaklaşımı; MC hükümetlerini, 'baskı fazla değil, bekleyelim,' yaklaşımına ve rahatlığına itti. Washington'daki genel kanı, 'Türkiye'ye baskı yapılırsa ters teper,' idi. Ancak, Ankara baskıların başka yönden gelebileceğini hiç düşünmedi.» •

Kissinger için ambargo artık bir gerçektir. Bunun nedenlerini ya da haksızlığım tartışmak yerine, kabul edip hemen gidişi düzelterek adımlar atılması gerekiyordu. Yönetim değilse bile, Kongre, Kıbrıs ile ambargo arasında bir bağ kurmuştu. İlk adımı atması gereken de galip durumdaki Türkiye idi.

23 Mayıs günkü toplantıda ilk olarak bu noktaya dikkat çekti:

— ... Ada'da güçlü durumda olan sizsiniz. Bir an önce sonuca varmak, sizin de Yunanlıların da çıkarmadır. Vakit geçtikçe çözüm bulmak güçleşecektir. Kıbrıs ile ambargo arasında yönetim olarak biz bir bağ kurmuyoruz, ancak Kongre kuruyor ve onları yumuşatmak zorundayız. Kafşı taraf iki bölgeyi federasyonu kabul ettiğini açıklasın, siz de toprak konusunda ne verebileceğinizi, yüzde ya da yer olarak nereleri bırakabileceğinizi onlara, olmazsa bana söyleyin...

...Ve elini de masa üzerinde bulunan Kıbrıs haritasının Omorfo'dan Magosa'ya kadarki bölümünde dolaştırdı.

Çağlayangil, Antalya valiliğinden başlayarak, Türk-Amerikan dostluğunun önemine kadar gelen uzun bir konuşma yaptı. Amerika'nın itmesiyle I. Toplumlararası Viyana görüşmesi Waldheim gözetiminde 28 Nisan günü yapılmış, beklendiği gibi hiçbir ilerleme olmamıştı. Çağla-yangil'in vakte gereksinmesi vardı.

«— Biz hudut müzakere edilebilir, dedik. Bu kadarı -yetmez mi? Üstelik yüzdelerle müzakere olmaz. Projektörler altoda sorun çözülemez. İnisiyatif bizden gelmez. Onlardan gelsin...» Kissinger araya girdi. Amerikan yaklaşımı artık değişmişti ve bunun bilinmesi gerekliydi: «— Hudutun müzakere edilebileceği» sözü belirli bir ortamda söylenmişti. Şimdi koşullar değişti. Türkiye'nin yeni bir adım atması gerekmektedir.

Amerika, Türkiye'den açıkça toprak istiyor ve bu verilmedikçe de Kongre'den ambargonun geçirilemeyeceğini söylüyordu. Yıllarca kırılmayacak olan kısır döngü, 23 Mayıs toplantısında kesinlik kazanmaktaydı. 1974'ün Ekim-Kasım döneminde Türkiye'nin kozu olan «hudut müzakere edilebilir» güvencesi artık yitirilmişti. Vaktinde kullanılmayan bu, artık yetersiz görülüyor, yenileri isteniyordu. Faturanın kabardığının ilk belirtisiydi bu yaklaşım. Demirel o gün Kissinger ile Çağlayangil'den çok daha sert konuştu. Hükümete daha yeni gelmiş ve iç politika güçlükleri kompleksi vardı. O günlerde Erbakan unsuru kendini çok göstermemişti; ancak, Demirel «Ecevit'in aldığını Amerikalılara veren kişi,» durumuna düşmek istemiyordu. Zaten Ecevit de artık tutumunu katılaştırmaya başlamış ve «hudut müzakere edilebilir» sözü pek duyulur olmuştu. Demirel'in, «Amerikan baskısına baş eğdi, ödün verdi,» dedirtmeme kompleksi, uluslararası bir oyunun senaryosunu net şekilde görmesini engelleyince, en büyük taktik hatasını yaptı ve kendi kendini yıllarca bağlayacak bir yola sürüklendiğini anlamadı:

— ...Amerika ile yıllarca dost yaşadık. Aramızda sorun çıkmadı. Şimdi siz, yılların getirdiği Türk-Yunan sorunlarını, Türk - Amerikan ilişkilerinin içine sokuyorsunuz. Ambarga ile diğer sorunlar arasında bir bağ kurulamaz. Toplumlar kendi aralarında oturup görüşsünler, siz de ambargoyu kaldırın. Yunanlılar da sorunlarını çözümlemek istiyorlarsa, açıkça söylesinler, onlarla da görüşelim.

Demirel bu şekilde, MC Hükümeti'nin herhangi bir

adım atmayacağını, her şeyden önce ambargonun kaldırılması gerektiğini söyleyerek, farkına varmadan ünlü bağ tuzağına düşüyordu.

Kissinger toplantıdan ayrılırken, bu yaklaşımın yanlışlığına yine dikkat çekmeden edemedi:

— Bir hafta sonra Brüksel'de Başkan Ford ile görüşeceksiniz. Ambargo büyük hatadır, haklısınız. Ancak, ambargo ile Kıbrıs arasında bir ilişki kurmadan söyleyebili-rim ki, toplumlararası görüşmeler ve Yunanistan'la müzakerelerinizde olumlu adım atabilirsiniz, bu bize ambargoyu kaldırma çabalarımızda çok yardımcı olacaktır. Kongre'de zaten hava değişiyor. Birkaç aya kadar bir bölümünü ya da tamamını kaldırabileceğimizi sanıyorum.

Kissinger Ankara'dan ayrılırken hükümet memnun, Dışışleri ise düşünceliydi.

30 Mayıs günü Brüksel'de, Demirel Başkan Ford'a aynı sözleri yineledi. Ambargoyu mantıkla çözmeye çalışıyordu.-

— ... NATO'nun gereğinden söz ediyorsunuz. Güçlü bir NATO için güçlü bir Türkiye gereklidir. Ambargo koyarak hangi amaca hizmet ediyorsunuz? Türkiye ile Amerika arasında bir sorun varsa, gelin çözelim. Ama yok. O zaman ambargo gibi düşmanca bir hareketi neyle izah edebilirsiniz? .

Bunlar son derece tutarlı ve doğru sözlerdi, ancak gereken ve beklenen bunlar değildi.

Demirel açıkça Washington ve dünyadaki değişiklikleri ya görememiş veya görmezlikten geliyordu. Amerika'da yönetim artık eski yönetim değildi. Watergate çok şeyi değiştirmiş ve Ford yönetimi en güçsüz dönemine girmişti. Amerika gibi bir dev, kazanamayacağını anladığı Vietnam savaşını bırakınca, ardı ardına Saygon, Kamboçya düşürmüştü. Beyaz Saray* eski dev lider, her kelimesi dünyayı oynatan, her şeyi kontrol edebilen bir güç kaynağı değildi.

Dünya üzerinde daha yeni güç dengeleri doğmaya başlamıştı.

Ancak Demirel için o gün önemli olan «ahde vefa»

idi. Onun için Türkiye'nin Batı'dan başka bir gerçek alternatifi yoktu. 1965'den sonra başlattığı çok yönlü politikayı göstermelikten ileri götürmemiştir. Amerika'dan vazgeçilemeyeceğine, Amerika da Türkiye'den vazgeçemeyeceğine göre, bu ambargo hemen kalkmalıydı:

— ...Bu tutumu nasıl anlatabilirsiniz? Sokaktaki Türk vatandaşı, Amerika'nın bizi cezalandırmasına müstahak olmak için ne yaptık? Dostluktan başka ne kötülük ettik, ne zarar verdik, dese ne cevap bulacaksınız?

Demirel'in söylediklerini Ford büyük bir dikkatle dinledi ve hepsini kabul etti, ancak...

— Tamamen haklısınız. Ambargo olayı, Amerikan talihinin en büyük hatalarından biridir. Ama konmuştur. Biz de karşıyız, kaldırmaya çalışıyoruz. Bunu yapan da, kaldırması gereken de Kongre'dir.

Özellikle Kissinger, 40 dakikalık bu konuşmada, ısrarla, «atabileceğiniz adımı bugün atm, sonra geç olur,» dedi. Türkiye'nin başka bir ilişki düzeni kurabileceğine inanmış, ama hiçbir zaman Sovyetlere gidemeyeceğini biliyordu. Vladivostok zirvesi üzerinden daha uzun süre geçmemişti. Türkiye ne olursa olsun, Kissinger'in gözünde Ba-tı'nın etki bölgesinde kalacak bir ülkeydi. Bu açıdan telaşı yoktu. Onun istemediği, kamuoyundaki Batı aleyhtarlığının kökleşmesiydi. Demirel'i bu yönde uyardı:

— Kongre üzerindeki etkimizi arttırmak kaçınılmazdır. Yaralar derinleşmeden kapatılmalıdır. Demirel'in temel felsefesi de Batı'ya yöneliktir. Türkiye'nin kalkınması için kaynakların ancak Batı'dan bulunabileceğine. Batı içinde kalınarak daha hızlı kalkınma-bileceğine inanıyordu. Dış politikayı da bu amaç için kullanılan bir araç olarak gördüğünden, hiçbir zaman temele inen eğriler çizmemişti. Şimdi karşılaştığı bu yaklaşıma hayret ediyordu:

— Amerika'da kaç hükümet var? Biz kime muhatabız? Hükümet sizsiniz. Siz gidip Kongrenize anlatın!

Demirel hem Batı'nın yanında yer alıyor, hem de oyunu Batı'nın. gösterdiği kurallara uyarak oynamıyordu. En

büyük çelişkisi de bundan geliyordu. Gidişteki hataları gören bazı diplomatlarına, «Sizin söyledikleriniz ödün vermeye götürüyor bizi. Eğer bu hata ise, boyun eğeceğime hata işlemeyi kabul ediyorum,» diyordu. Oysa kendisinden yapması istenen, Batı dünyasının her gün açıkça birbiriyle yaptığı, «Göz boyayacak jestlerden» başkası değildi.

Görüşmenin sonunda ayağa kalkıldığında Kissinger, Başbakan'ın elini sıkarken durumu özetledi ve: İlk adımı atacak taraf olarak Türkiye'nin seçildiğini gösterdi.

— Kıbrıs'ta olumlu bir şeyler yapın. Bir adım atın! Kongre'de bizim işimizi de kolaylaştırmış olursunuz.

Demirel'in cevabı, ortadaki bağ ile kendi kendini biraz daha sıkıca bağlamaktan öte bir şey değildi:

— Ambargo sürdükçe Kıbrıs'ta çözüm olmaz. Sizi arkasında gören Yunanistan için Türkiye'yi zayıflatmak, Kıbrıs'ın çözümünden daha önemlidir. Sizden cesaret aldıkça anlaşmaya yanaşmazlar.

Kendini ambargonun kaldırılmasına böylesine bağlayan Türkiye'nin, 5 Haziran günü İkinci Viyana görüşmesine Denktaş'ı yine eli boş göndermekten başka çaresi yoktu:

Yunanistan ve Rumların propagandaları ise, en yakın dostlarımız arasında dahi sempatiyle karşılanıyordu. «Türkiye bize bir mal satmak istiyor ve fiyatını söylemiyor. Tek istediğimiz, toprağın yüzde kaçım istediklerini söylemeleri.»

Türkiye, yüzde 5 toprak yererek müzakereleri başlatmayı «yatan hainliği» olarak gören bir hükümet tarafından yönetilince, katı tutumlu bir görünüşe kayd ve aradan aylar geçtikçe de, Türkiye'nin dış görüntüsü haksız yere giderek kötüleşti. Dünyanın gözünde Türkiye hakkı olmayan bir «mal» almıştı ve şimdi bir bölümünü geri vermeliydi. Türkiye'ye göre de tutumu haklıydı ve asıl vermesi gereken, taraf Yunan - Rum ikilisiydi.

Demirel, Brüksel'deki Ford görüşmesinden sonra da Türkiye'ye memnun döndü. Amerikan isteklerine boyun eğmemiş bir Başbakan idi.

Oysa, kendi iktidarının bir gün 1975'in ilk aylarındaki bu tutumundan dolayı hırpalanacağını o günlerde hiç düşünmemişti. Gereksiz yere kendini bağlıyor, bağladıkça da ilerdeki hareket yeteneğini kısıtlıyordu.

MC böylece ambargo tuzağına bilmeden düşüyordu. Gerçekte Türkiye'nin yapacağı jestler hem ambargo, hem de Kıbrıs konularında dünya kamuoyu önünde haklılığını arttıracaktı. Batı o gün unutmaya hazırdı Kıbrıs'ı. Fakat Türkiye direndikçe Kıbrıs'ı daha çok desteklemeye başladı.

Türkiye için yeni yeni senaryolar yazmaya, DİYET saptama toplantıları düzenlemeye başladılar.

...1975 Mayıs'ında Demirel ve Erbakan'lı koalisyonu gelince... «Vatan kahramanlığından dolayı» toptan memnundular.

2'nci Bölüm :

Brüksel doruğunda Demirel, Karamanlis'e Erbakan'ı şikâyet ediyor

30 Nisan 1975 günü, üç kişi gizlice İsviçre'nin Cenevre kentine geldi. Başka toplantıları gerekçe olarak göstermişler, ancak uçak değiştirip önceden saptanmış otellerine yerleşmişlerdi.

Bunlardan ikisi, Türk Dışışleri Bakanlığı'nın en üst düzeyde iki yetkilisiydi. Politik işlerin başında bulunan Necdet Tezel ve Kıbrıs-Yunan Dairesi'nin sahibi Ecmel Barutçu.

Diğeri ise, Yunan Dışışleri Bakanlığı Politik İşler Genel Müdürü Cunis'den başkası değildi.

Türk - Yunan teknisyenlerinin bu Cenevre buluşmalarının tek nedeni, Amerika'nın istediği bir «Demirel - Ka-ramanlis» zirve toplantısını hazırlayabilmektir. Temelde ele alınacak sorun, Kıta Sahanlığı sorunuuydu. 19 Mayıs günü Türk ve Yunan Dışışleri Bakanları'nın Kıbrıs olaylarından sonraki ilk görüşmelerinin Roma'da yapılması saptanmıştı ve bunu da bir. liderler zirvesi izleyecekti.

Cenevre'deki Türk - Yunan teknisyenler görüşmesi iki gün sürdü. Hangi konuların ele alınacağı ve ne gibi yaklaşımlar sürdürüleceği üzerinde duruldu. Anlaşma olduğu sanılıyor, oysa her iki taraf da sonucu başka başka yo-rumluyordu. Yıllarca sürececek bir sağırlar diyalogu Cenevre'de başlamıştı.

Cenevre'deki buluşmanın gerçekleşmesi sırasındaki küçük bir çekişme de, Atina'da güç dengelerini ortaya çıkardı.

İlkbaharda Brüksel'de NATO zirve toplantısı yapılacağı için, Türk - Yunan yumuşamasının bu şurada NATO içi bir gösteriyle gerçekleşmesini herkes memnunlukla karşılamıştı. Demirel de hazırlıksız gitmek istemiyordu. Atina'daki Türk Büyükelçisi Kamran Gürün, Karamanlis tarafından parlamentodan alınıp Dışişleri Bakan yardımcılığına getirilen Stavropulos'a gitti. BM Genel Sekreteri hukuk danışmanlığından sonra ülkesine dönen Stavropulos ılımlı bir kişiydi. Dışardan geldiği için de Dışişleri Bakanlığı eskilerinin sessiz direnmesiyle karşılaşmıştı. Gürün'ün önerisini Stavropulos büyük ilgiyle karşıladı. Hemen yanından Karamanlis'i aradı ve «Başbakan da hazırlık çalışması yapmamı kabul etti,» dedi. Senaryoya göre; Stavropulos, Strasbourg'daki Avrupa Konseyi toplantısından sonra Cenevre'ye geçecek, Türk Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Elekdağ da Danimarka'ya yapacağı geziden dönerken gizlice İsviçre'ye uğrayıp Yunan Bakan yardımcısıyla buluşacaktı. Stavropulos; Gürün çıkarken kaygısını belirtmekten geri kalmadı:.

— Sizden ricam, bu konunun tamamen aramızda kalmasıdır ve bizim bakanlığa da haber verilmesin.

Ankara'da ne gizli tutulabilir ki? Kısa sürede Yunan eîçisi bu hazırlığı haber aldı ve Atina'ya da gelişmeleri bildirdi ve Yunan Dışişleri Bakanlığı, Stavropulos'a daha başından bu işten el çektiriverdi.

Karamanlis'in Siyasal İşler Danışmanı Moliviadis ve Dışilerinin Siyasal İşler Müdürü Cunis'den kurulu cunta ağırlığını koyuverince, Türk dosyası el değıştirerek «sertler» in eline geçmiş oldu. Moliviadis - Cunis ikilisi, ılımlı yaklaşım içindeki Stavropulos'un, Şükrü Elekdağ tarafından kolaylıkla ikna edileceği varsayımından hareket ediyordu.

Bu manevralardan habersiz Elekdağ ve Stavropulos,

Cenevre'ye indiklerinde durumu elçiliklerinden öğrenince fena halde sinirlendiler. Ancak artık çok geçti ve Atmaca Cunta, Karamanlis'in çevresindeki yerini almıştı. Türk Dışişlerinin «Cunis ve Moliviadis oldukça bu işler yürümez» diyeceği 1977 sonuna kadar bu ikili tüm ilişkilerde çok etkili oldu.

Tezel-Barutçu, karşılarındaki Cunis'i en iyi tanıyan Türk diplomatlandı. Yunan Dışişlerinin en etkili ve yetenekli kişiydi Cunis. Ankara'da görev yapmıştı. Türkiye ve Türkleri iyi tanırdı. Amacı, ülkesini Türkiye'ye «ye-dirtmemek»ti. Cunis'e göre; Türkiye genişleme politikasına başlamıştı ve en ufak bir hata, Yunanistan'ın Ege'de bugünkü egemenliğini kaybetmesiyle sonuçlanabilirdi. Bu nedenle de ödün tanımayacak katı bir yaklaşım sürdürülmeliydi.

Gerçekte Türkiye'nin genişleme ya da Yunanistan'ı yutmak gibi bir politikası yoktu. Tek politikası, bütünüyle kendi politik uyuşukluğu ve bundan yararlanan Yunanistan'ın yavaş yavaş elde ettiklerini geri alabilmeyi amaçlıyordu. Türkiye yıllarca kelimenin tam anlamıyla «güzellik uykusu »na yatmıştı. Neleri yitirdiğini görmemiş ve şimdi birden uyanıvermiş ve kendine düşen payı, «hakkı»nı istemeye başlamıştı. Bunca yıldır uyuyan Türkiye'nin alışılmamış bu tutumu da, Yunanistan'a «genişleme», diğer ülkelere de «hırçnlık» gibi geliyordu.

Türkiye neleri yitirmişti?

Kıta Sahanlığı'nda Yunanistan ilk adımı 1959'da Resmi Gazete'de yayınlanan bir kanunla atmış ve kendine ait diye nitelediği bugünkü kıta sahanlığı üzerinde ruhsat dağıtmaya başladığında Türkiye'den hiçbir ses çıkmamıştı. Kıta Sahanlığı'nın ne olduğunu bilenlerin sayısı bir elin beş parmağını zor buluyordu. Yunanlılar gülümsemeyle izleniyor, «Yahu, denizin altında ne bulacaklar sanki?» diye alay ediyordu. 1967'de Taşoz Adası civarında ilk petrolün bulunuşu, Türkiye'yi uyandırdı. Konunun Ciddi şekilde üzerine giderek yitirilmiş yılları geri getirme çabasını Ece-vit hükümeti 1973'de başlattı. 1 Aralık 1973 tarihli Resmî

Gazete'de TPAO'ya ilk kez Ege'de arama ruhsatı verildi. Ecevit hükümeti, hak iddia ederek ortaya çıkmıştı. 24 Mayıs 1974'de Çandarlı gemisini sismik araştırma için Ege' ye yolladı; ardından da 18 Temmuz'da Yunanlıların kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri Kıta Sahaneliği üzerinde de arama ruhsatı verdi. Ancak yitirilen yıllar, Yunanistan' m Ege deniz dibinin tamamında «müktesep hak» iddia ede -bilmesiyle sonuçlanmıştı.

Bundan başka Ege'nin hava egemenliğini de Türkiye, kendi eliyle Yunanistan'a sunmuştu ve 23 Mayıs 1952 günü istanbul'da ICAD toplantısında, Türk Ulaştırma Bakanlığı ve Genelkurmay temsilcilerinin de kabul ettikleri bir kararla Ege FIR O) sorumluluğu Yunanistan'a verilmişti.

Buna göre, Ege'nin bütünü üzerindeki hava trafiğini Atina yönetecek, Türkiye sadece kendi karasularının içinden sorumlu olacaktı. Ankara'da o günkü yaklaşım aynen şöyleydi: «Ege'de sadece Yunan uçağı ve gemisi geziyor. Benim bunların yardımına koşmam, arama çabalarına girmeme gerek yok. 50 bin dolarlık radar alınacak ve mali yükümlölük getirecek. Biz kendi hava ve karasularımızla ancak başa çıkabiliyoruz, bir de dışarıyla uğraşamayız.»

Türkiye bu kısır yaklaşımıyla Ege'nin hava egemenliğini de kendi eliyle Yunanistan'a bırakmıştı.

Salt bununla kalmadı Ankara, 1978-79 döneminde önemli bir çıban başı yaratan NATO komuta kontrol sorununu da, yine kendi eliyle 1957'de Yunanistan'a terketti. 17 Ocak 1957'de NATO Ülkeleri Genelkurmay Başkanları ya da onların temsilcilerinden oluşan askeri komite toplantısında, Türk delegesinin de oyu ile «Ege'de askeri deniz araçlarının komuta ve kontrolü» Yunanistan'a bırakıldı. FIR sorumluluğunu Atina'ya veren Ankara, bu yakla-

- (1) Uluslararası sivil hava trafiğini düzene sokmakla görevli olan ICAD, dünyayı belirli bölgelere bölmüş ve FIR (uçuş enformasyon bölgesi) sorumluluklarını da ilgili tüm ülkelerle anlaşarak birine bırakmıştır. Bu sorumluluğu alan ülke, kendine verilen bölgedeki sivil hava trafiğini düzenler, İcaza anında arama ve kurtarma çalışmalarını yapar.

şimdi da'aynı mantıkla oy kullanmış, «Ne diye para harcayıp alet alalım! Zaten FIR sorumluluğu onlarda, verildi bir defa!» demişti. (*)

NATO'nun Ege üzerindeki askeri uçuşları da Yunan sorumluluğuna bırakması, Türkiye'nin bu yaklaşımı karşısında son derece olağan değil miydi? SACEUR (NATO' nun Avrupa Müttefik Kuvvetleri Komutanı) 22 Şubat 1964 tarihli bir mesaj ile Ege askeri hava komuta, kontrolünü, sivil FIR sorumluluğunu yüklenen Yunanistan'a teslim etti. . | .

Türkiye'nin NATO çerçevesindeki düzenlemelere ve FIR hattına karşı çıkışı-, Yunanistan'la ilişkilerin Kıbrıs nedeniyle bozulmaya başladığı 1964'den başlayarak 1974 Kıbrıs Harekâtına kadar sürdü. Ancak pratikte hiçbir sonuç elde edilemeyen bir başkaldırı olarak da kaldı.

Ankara'nın tutumunu değiştirmesindeki en önemli etken, Yunanistan'ın 1950'lerde kendine verilen bir uluslararası sorumluluğu «Ege Denizi üzerinde bir egemenlik hakkı» olarak görmesiydi. Atina, Kıbrıs olaylarının ağır-laştığı hava içinde, 1964 -1974 döneminde Ege'yi bir «Yunan gölü» olarak nitelemeye ve bu yoldan hareket ederek, belki daha uzun yıllar uyuyabilecek «dev»i uyandırdı ve kendi kendine sorular sormasına yol açtı.

Ege'deki tatbikatlar için yayınlanan Türk notam'larını (Havacı ve denizcilere belirli bölgelerin belirli süreyle trafiğe kapatıldığını belirten uyarı) yayınlamakta güçlük çıkartarak, değiştirmek isteyerek, Türk askeri uçuş ve deniz trafiğine yol vermeyerek, adaları üzerindeki ulusal yetkiye bağlı havaalanını 6'dan 10 mile çıkartarak, Yunanistan Türkiye'yi bir yerde sert bir tutuma zorladı. Zira Atina için Ege, bir «Helen gölü»ydü. Denizin dibi, üstü ve havasıyla kendi kontrollerine verilmiş bir göl...

(1) Askeri komitenin bu karar, üye ülke daimi delegelerinden oluşan DPC (Savunma Planlama Komitesi) konseyinden geçip resmen onaylanmadığından hiçbir zaman NATO kararı şekline girmemiştir. Ancak, Yunanistan NATO askerî kanadından çekildiği Ağustos 1974'e kadar bu hakkını kullanmıştır.

1975'in 30 Nisan günü Cenevre'de yapılan Türk-Yunan teknisyenler görüşmesi, temelde Ege'nin paylaşılmasına yönelik uzun yıllar alacak müzakerelerin başlangıcıydı.

Cunis ve Yunan Dışişlerine göre, yıllarca ağzını açmamış olan Türkiye, Kıbrıs'ın yüzde 40'ını almış, Ege kıta sahanlığındaki «Yunan hakları»na göz dikmiş, FIR hattını da değiştirip bu denizin bir bölümünü ele geçirmeye yönelmişti. Bir adım daha atıp, ardından 12 Adaları ya da bunlardan birkaçını da Ege'nin yarısını aldıktan sonra is- > teyecekti. Zaten Kıbrıs çıkartması sırasında bazı adaların karşısına çıkartma gemileri dizilmemiş miydi? Türkiye' nin bu «genişleme» politikasından kurtulmanın tek yolu da, Kıbrıs konusunda uluslararası baskıyı sürdürmek, ambargodan yararlanıp silah dengesini az da olsa düzeltmek, Ege Kıta Sahanlığı konusunda da Türkiye ile başbaşa kalmamak için uluslararası kuruluşlara (Adalet Divanı gibi) yönelmekti. Böylece hem statüko korunmuş, hem de Türkiye'nin bunalma çıkartmasını engelleyici bir baskıdan yararlanılmış olurdu.

Türk Dışişleri Bakanlığı ise, Yunanlıların tam tersine, <isıl «boğulmak» istenen tarafın kendileri olduğuna inanmıştı. Genel kanı, Yunanistan'ın yıllarca sürdürdüğü kurnaz bir yaklaşımla kendi kendine Kıta Sahanlığı gibi bazı haklar edinmiş, ayrıca uluslararası görevlerini (FIR ve NATO komuta kontrol sorumlulukları gibi) sadece kendi çıkarına işleterek Ege'yi Türkiye'ye kapatmak, denize tüm açılışım engellemek amacını güttüğü idi. Türk diplomasisi için bu durumu değiştirmenin tek yolu, Yunanistan ile başbaşa kalıp ikili müzakereler yapacak ortamı yaratabilmektir. Yunanistan, Batı ve uluslararası kuruluşlardan manevi destek gördükçe ciddi müzakereden kaçıyor. Amerika ve uluslararası kuruluşlar aradan çekilse' çok daha sağlıklı sonuç alınabilecekti.

Uzun yılların birikimiyle varılan nokta işte buydu. Birbirinden büyük kuşku duyan, görüşleri tam zıt ve daha da önemlisi birbirini küçümseyip yazılı kâğıda bile güveni olmayan, her sözün altında başka anlamlar arayan iki

ülkenin pazarlığı böyle bir ortamda başladı.

Karşılıklı güvensizlik kanserinin kemirdiği bu ilişkiyi, Avrupa'nın güney bölgesini zayıflatmak isteyenlerle, Türk - Yunan sürtüşmesinden yarar gören uluslararası güçlerin oyunları daha da karıştırdı ve sonunda her iki ülkenin iç politika etkileri de buna katılınca tam bir kördüğüm oldu.

19 Mayıs 1975 günü, Roma'da Türk-Yunan Dışişleri Bakanları işte bu kördüğümü çözme yolunda ilk adımı atmak için bir araya geldiler.

Yunan Dışişleri Bakanı Bitsios beraberinde dört tane de Kıta Sahanlığı konusunda eksperleşmiş yabancı profesör getirmişti. Bu görünüm karşısında ilk şaşırان biz gazeteciler olduk.

Nereden çıkmıştı bu insanlar? Neden gelmişlerdi?

Cumhuriyet gazetesinin Paris muhabiri Kosta Dapon-te ile ilk defa Avrupa'da bir işe gidiyorduk. Atina'da 1967 bunalımında tanışmıştık. Çok az sayıda Türk gazetecisinde bulunan niteliklere sahip bir insandı. Türk doğumlu ve Türk pasaportlu olmasına rağmen, soyadından dolayı özel*likle MC döneminde bazı siyasilerin kaygılı gözle baktıklarını gördükçe kendi kendime gülerdim. Olaylara yaklaşımı, yazılarında gerçeği arama çabasına hayran olduğum bir meslekdaşımdı. Yunanlıların yanında bulunan yabancılardan ilk önce o kuşkulandı.

«Ali,, benim burnum hepinizden iyi Rum'un kokusunu alır. Yıllarca Atina'da basın ataşeliğinde çalıştım. Bu adamlar Yunanlıysa, ben de Tibetliyim!» dedi.

Gerçekten başka bir görünüşleri vardı. Yunan diplomatının simgesi olan en son model giysiler, esmer ten üzerinde itinayla taranmış saçlar ve daha çok yere yakın vücutlu değillerdi.

Bir ara dört beş Türk gazetecisi adamların etrafına halka olup, akvaryumda saklanan ender babalığa bakar gibi incelemeye başladık. Fısıltı halinde Kosta ile birbirimizi dürtüp, «Bu adam İngilizce konuştu. Bak, bunun çantasının üzerindeki etikette Mr. Veder yazıyor...» derken, Kosta ilk tanıyanımız oldu. «Bu Veder, dünyanın

tanınmış Uluslararası Deniz Hukuku eksperlerinden biridir,»

Bizim şaşkınlığımızın aynısı Türk diplomatlarında da vardı. Onlar göstermemeye çalışıyorlardı. Tabii, hemen kafalarda değer yargısına varıverdik: Yunanlılar yeni bir oldubitti yaratıyorlardı.

1977 sonuna kadar sürecektir Çağlayangil - Bitsios görüşmeleri, Roma'da Türk Bakanın şu ilk cümlesiyle başladı:

— Mr. Bitsios, buraya hiçbir şeyden ve her şeyden sözlemeye geldim. Daha çok sizi dinlemek istiyorum.

Türk dış politikasının gerçek özeti de buydu.

I S. Ç. (İhsan Sabri Çağlayangil) de hemen yabancı uzmanlara dikkati çekti.

m — Ben yalnız geldim, ancak görüyorum ki siz avukatlarınızı da getirmişsiniz.

Bitsios da şaşırılmıştı.

— Yalnız gelmek hakkınız Ekselans, ancak burada Lahey Adalet Divanı'na birlikte götüreceğimiz tahkimname (başvuru dilekçesi) çalışması için buluştuğumuza göre, uzmanlar yararlı olacaktır.

Oysa Çağlayangil ve Türk heyetinin niyeti bu değildi. Bitsios devam etti:

. — Bizim önerdiğimiz Lahey Divanı'na gitmeyi resmen kabul ettiniz. Ayrıca bu toplantıyı da siz istediniz. Amacı da, kendi notunuzda belirttiğiniz gibi, yüksek düzeyde görüşülmesiydi. Cenevre ile Tezel ve Barutçu'nun Cenevre'deki • görüşmeleri öncesinde benim büyükelçim Kozmadopoulos, Tezel'i gördü ve bu toplantının niteliğini anlattı, hatta bir de not verdi. İsviçre görüşmesinde de yine burada Kıta Sahanlığı konuşulacağı saptandı. Şimdi siz bunun aksini söylüyorsunuz.

Çağlayangil böylece köşeye sıkışmıştı.

Başbaşa görüşmeden sonra hemen iki komiteye ayrıldı. Birinde Kıta Sahanlığı, diğerinde ise öteki sorunlar ele alınacaktı.

Kıta Sahanlığı Komitesi çalışmaya başlamadan önce,

Çağlayangil konuyu bakanlık uzmanı gibi izleyen Bern Büyükelçisi Suat Bilge'yi çağırdı.ve -
«Haydi bakalım,
lışmaya!» dedi. Bilge şaşırmiştiJ3i«©î~jrurk diplomatları da şaşırdılar.
"çalışması beyefendi?

— Tahkimnameyi yazacaksınız.

— Aman efendim, olacak şey değil. Djvan'a gitmek bizim aleyhimizedir.

— Irmak hükümetinin kabul ettiği bir şeyi ben şimdi reddedemem. Devletin devamlılığı vardır.

Ancak biz cevabımızda çok esnek davranmış ve hem kabul hem de ikili görüşmeleri önerir bir yöntem üzerinde durmuştuk.

Türkiye'nin zaman zaman kötülediğimiz bürokrasisi, siyasal otoriteye açıkça «hayır,» diyordu. Çağlayangil önce bu tepkiyi garipsedi. Zira hem dosyayı iyi bilmiyor, hem de Roma görüşmesinin anlaşmazlıkla sonuçlanmasını istemiyordu.

Bakanların da zaman zaman katıldıkları Kıta Sahanlığı Komitesi'nde, Cunis önceden hazırladıkları tahkimna-me örneğini ortaya çıkarttı ve birlikte getirdikleri uzmanların da oturuma alınmalarını istedi. İlk Bilge karşı çıktı. «Buraya tahkimname için gelmedik.» Cunis birden sinirlendi.

— Size Bakanınız bu çalışma olacak, diyor, siz yanaşmıyorsunuz.

Diplomatlar «kavga» demez, ancak benim için açıkça Türk-Yunan kavgası işte bundan sonra bağladı.

— İsviçre'de ben Tezel ve Barutçu'yla bu konuda anlaşmaya vardım.

Tabii tüm gözler Barutçu-Tezel ikilisine döndü. Karadenizli sinirliliğiyle Barutçu hemen beraberinde getirdiği, Cenevre görüşmesinin notlarını çıkartıverdi ve karşılıklı söz düellosu «Yalancılıkla» suçlamaya kadar gidince, Bit-sios araya girdi:

— Dikkat edin, benim iki Büyükelçimi yalancılıkla itham ediyorsunuz!

Hemen ara verildi ve bu arada Prof. Veder'in hazır ianan tahkimname örneğini okuması için yarım saatliğine oturuma katılması kararlaştırıldı. Adamın sözü bitince Türk heyetinin cevabı kesindi: «Bunu kabul edemeyiz. Böylesine önemli bir sorun ancak ikili şekilde halledilebilir." Tam üç gün süren Roma görüşmelerinin sonunda, Çağlayangil Bitsios'a bir orta yol formülü önerdi:

— Hem ikili görüşmelerle sorunun aramızda çözülmesine çalışalım, hem de tahkimnameyi hazırlayan bir başka çalışma yapalım.

— Ekselans, biz buraya gelirken tüm Yunan basını Kıta Sahanlığı'nı Adalet Divam'na götürecek tahkimnameyi yazmak için geldiğimizi yazdı. Şimdi siz geriliyorsunuz. Bunu nasıl kabul edebilirim?

— Bakın, ben size bir şey söyleyeyim: Ben küçüktüm. İlk defa Yunan ordusunu Ankara civarında gördüm. Ne arıyordunuz? Batı sizi aldattı. İstiklâl Savaşı'ndan sonraki sorunlar şimdikinden daha güçlü, ancak çözümlenebildi. Bırakın uluslararası pazarları! Gelin, oturalım, görüşlerimizi ortaya koyalım, birbirimizi tanıyalım ve genel doğruları saptayalım. Irmak hükümetinin bir hatası nedeniyle Türkiye yıllar sürecektir bir «diyef» ödemesi yapacaktı. Çağlayangil buyandan eski kararlarla kendini bağlı hissediyor, öte yandan tıa açık bir politikası olmadığından, orta yol formülleriyle MC'nin 1977 sonuna kadar gidecek politikasını uygulamaya çalışıyordu: Bu, ipe un serme, uzatma, sorunları gündeme getirmeme politikacıydı.

Uç günlük Roma görüşmesi karşılıklı görüşleri yinelemekten ileri gidemeyince, her şey Demirel - Karamanlis zirvesine bırakıldı.

31 Mayıs günü Brüksel'de NATO ülkeleri devlet ve hükümet başkanlarının katıldıkları zirve toplantısının son günüydü. Bunu aslında Başkan Ford istemişti. Amerikan

başkanlarının içerde prestij sağlamak için kullandıkları gösterilerden biri sayılırdı. Yüzlerce TV ve gazecisiyle birlikte ABD Başkanı Avrupaya gelir^cücü^kOTdeşleri-ni etrafına toplayıp öğütler verir ve ülkesine dönerdi. Bu görüntü de, Başkanların Amerikan kamuoyundaki «popülerliklerini arttırmaya yarardı. Çünkü gezi süresince Amerikan halkı, sadece Başkanın Alman, İngiliz ya da İtalyan Başbakanlarının teker teker kabul edip görüşmelerini seyrederdi. Nixon 1974'de, aynı senaryoyu Watergate'i biraz unutturabilmek için kullanmış, ancak başaramamıştı, Nix-on'un uçaktan yüzü makyaj içinde süslü bir bebeğe benzer gibi inişini anımsarım. Önce Hepimiz çok şaşırmiştık. Amerikalı meslekdaşlar anlattılar, renkli TV'de güzel görü nebilmek, böylece halkını etkileyebilmek içindi. NATO zirvesi olunca, tabii Türk ve Yunan liderleri de geldiler.

Demirel'in karşılanışı görülmeye değerdı.

Belçika'daki tüm ilgili, ilgisiz, diplomat, memur, partili partisiz ve tabii işi için torpil isteyecek ne kadar insan varsa, Zaventem Havaalanı'nda yaklaşık 100 metrelik bir kuyruk oluşturmuştu. Bazılarının elinde çiçek buketleri de hazırđı.

Belçikalı protokol yetkilileri ve korumacıların dehşetten açılmış gözleri önünde Türk Başbakanı yaklaşık yarım saatte kiminin elini sıktı, kiminin yanaklarından şa-pur şupur öpüp verilen buketleri aldı. Erkeğe buket verilmesi ve iki erkeğin öpüşmesinin bizde bir «siyasal gelenek» olduğunu bilmeyen Belçika TV'si yalnızca bu sahneleri çekti.'

Başbakan, AET Komisyonu'nun tam karşısına düşen Europa Oteli'ne maiyetiyle birlikte yerleşti ve ilk işi, Lüksemburg sınırında işçi kaçırırken yakalanıp diplomatik pasaportu iptal edilen bir hanım ile Belçika'da Türk gazetelerini dağıtmasına rağmen yıllarca parasını ödemeyi unutan eski basın ataşesi kocasını kabul edip görüşmek oldu. Bizler otelin girişindeki koltuklara serildik Batılı

müşterilerin kavga ettiğimizi sandıkları bir ses tonuyla bağıra bağıra sohbet ettik. NATO zirvesinin yanısıra, Türk - Amerikan ve Türk Yunan ikilileri de yapılacağından, Türk Dışişleri Bakanlığı-ğının «krema»sı Brüksel'e taşınmıştı. Ayrıca ilgili baş-kenüerdeki Türk Büyükelçileri de gelmişlerdi. Başbakanlık gezisi olduğundan, 31 dolar yolluk alan diplomatlar rahatlıkla 75 dolarlık otelde kalabiliyorlardı. Paralar örtülü ödenekten çıkıyordu çünkü. Demire! için Brüksel'deki konuşmalar çok önemliydi. Başkan Ford'dan ambargonun bir an önce kaldırılmasını -isteyecek, ancak asıl Karamanlis'le görüşmesi «anahtar-olacaktı. 31 Mayıs günü, saat 10.00'da Brüksel'in tarihi Egmont Sarayı'nın kapıları Demirel ve Karamanlis için açıldı.

iki Başbakanın bu görüşme öncesinde bir tek ortak noktaları vardı. O da ikisinin temel amacının gerçek bir ilerleme yaratmak yerine, dışa «yumuşama* havası verirken işi uzatmaktı.

Karamanlis'in gönlünde yatan; ikinci bir Vehizelos olabilmek, Türk tehdidinden ülkesini kurtaran ve barışı getiren kişi olarak tarihe geçebilmektir. Ancak Ege'yi yitirme pahasına değil. Onun için, Kıbrıs artık elden gitmişti, ama şimdi Ege'den bir şey verilmemeliydi. Türkiye ile barış olacaksa bu, Yunan koşullarıyla gerçekleşmeliydi. Yani denizin çok küçük bir bölümünü bırakarak... Tek isteği, Ege'de bugünkü statükoyu koruyabilmektir. Çünkü isteyen taraf Türkiye, verecek olan da Yunanistan'dır. Kamuoyu bunu böyle kabul etmişti. Karamanlis de «veren» olmak istemiyordu. Statükonun sürdürülmesi, yılların geçişiyle Yunanistan'ın biraz daha yerleşmesi, dünya kamuoyunda haklı olduğu görüntüsünü güçlendirecekti. En büyük avantajı da, statükonun devamını istemesi değil miydi? Böylece çatışma çıkmasını istemeyen ülkelerin desteğini yanına alabilirdi. Türkiye'yi müzakerelerle yıllarca " oyalamanın yolu da Adalet Divanı'na gitmekten geçirdi.

Türkiye ancak bunalım çıkararak Atina'yı zorlayabilirdi. Bunu engellemenin yolu da yine Adalet Divanı'ndan geçecekti. Öte yandan Amerikan ambargosunun kaldırılmasını da istemiyordu. Ambargonun yıllarca sürmeyeceğini biliyordu, ancak bu dönemde Türkiye üzerinde etkili bir baskıydı. Ülkesini Türk iehditinden koruyabilmenin bir diğer yolunu da uygulamaya sokmuş ve Ortak Pazar'a tam üyelik için başvuruda bulunmayı kararlaştırmıştı. Bu şemsiyenin altında Ege sorununu daha iyi müzakere edebilir, 9'ların etkisini de Türkiye üzerinde kullanabilirdi. İşte bütün bunların oluşabilmesi için dört beş yıla gereksinmesi vardı. Brüksel'den önce 16 Mayıs günü Bonn'a gitmiş ve hiç beklemediği bir engelle karşılaşmıştı. Başbakan Schmidt açıkça:

«Ortak Pazar'a Türkiye ile sorunlarınızı getirmenizi istemiyoruz. Adaylığınızı hemen koymayın ve Ankara ile mutlaka ikili görüşmelere girin.» demişti. Karamanlis, Brüksel'de Başkan Ford'dan Almanları bu tutumundan vazgeçirmesini istemişti. Washington, Yunanistan'ın AET üyeliğine karşı çıkmıyordu; ancak Alman engelini aşılmasının tek yolu da oradan, geçiyordu. Ford da «Demirel ile anlaşın,» demişti.

-Süleyman Demirel için önemli olan da bu arada bir bunalım çıkartmamak ve Amerikan Kongresi'nin ambargoyu kaldırmasına yardımcı olabilmektir. Ford ile görüşmesinde yönetimin önümüzdeki aylarda harekete geçip ambargoyu kaldıracağına dair güvence almıştı.

Demirel - Karamanlis görüşmesinde ilk çözülmesi gereken sorun tercüme konusuydu.

Demirel İngilizce, Karamanlis ise Fransızca biliyordu, işi uzatmamak için Demir-el'in Türkçe, Karamanlis'in de Rumca konuşması ve her ikisini de ana dili gibi bilen Yunanistan'ın Ankara Büyük-elçiliği'ndeki Sürmelis'in tercümanlık yapması kararlaştırıldı.

Demirel ile Karamanlis bir odaya girdiler, yanlarına

da Sürmelisi aldılar. Kapılar kapandı. (i) Dışardaki salonda ise Çağlayangil ile Bitsios bir köşede tercümansız konuşurken, Türk ve Yunan diplomatları da kendi aralarında sohbet başladılar. Tam anlamıyla her şeyden söz ediliyor ancak hiçbir konu üzerinde ciddi şekilde durulmuyordu. Başbakanlarının görüşmelerinin sonucu beklenmekteydi. Yine aynı ekip karşı karşıyaydı. Necdet Tezel Ecmel Barutçu, Cunis, Kozmadopulos ve bakanlar. Bu defa Suat Bilge getirilmemişti. Salonun dışında yaklaşık elli Türk, Yunan ve yabancı gazeteci de birbirini yiyorlardı. Tümü küçük bir odanın içine sokulmuş, Başbakanların çıkmasını bekliyordu. Artık aynı olayları izlemekten herkes birbirini tanır olmuştu. «To Vima»nm Bousbourellis'i, «Akropolis»den Kamvissis ve diğerleri. Biz Kosta ile toplantıdan ne çıkacağının hesabını yapmakla vakit öldürüyorduk.

Demirel koltuğa oturur oturmaz, Karamanlis'in görüşme sonuna kadar durmadan yineleyeceği sorusuyla karşılaşmıştı.-

— Yunanistan'la ilişkilerinizde nereye kadar gitmek istiyorsunuz? Bir sürtüşme mi, çatışma mı çıkarmak ama-cmdasmız?

Demirel; «Kesinlikle bir çatışma amacımız yok. Sorunlarımızı konuşarak çözmek istiyoruz, ancak bunu siz güçleştiriyorsunuz. Uluslararası baskıların büyük bölümü sizden çıkıyor. Bu baskılar bir şeyi halletmez. Bu tutumunuz sürdükçe de sonuç alamayız!» dedi.

(1) Demirel-Karamanlis görüşmesi üç saat sürmüştür ve başbaşa geçen konuşmanın, iki lider ve tercüman Sürmelis'den başka hiçbir tanığı olmadığı gibi, zabıt da tutulmamıştır. Kitaba alınan bölüm Demirel'in bize yaptığı açıklamalar, 31 Mart tarihli Hürriyet'teki röportajı ve tOD-lantıdan sonra neler konuşulduğunu anlattığı yakınlarıyla görüşmelerimizden derlenmiştir. Karamanlis'in sözleri ise, konuyu en yakından biten Yunan diplomatlarından derlenmiştir.

Karamanlis inanmazlıkla Erbakan ile Türkeş'in demeçlerinden örnekler verdi:

— ...Bunları söyleyenler, Türkiye'nin Başbakan yardımcıları. Sonra da siz bana Türkiye'nin çatışma çıkarma amacı yok diyorsunuz.

Demirel, Erbakan'ın demeçlerinin kontrol edilmesinin güçlüklerine değindi: «Bir koalisyonda herkesin söyleyeceğini kontrol etme olanağı yok. Oysa ortada bir program var. Erbakan ne derse desin, sözleri hükümeti değil kendini bağlar. Zaten konuşmalarının çoğu iç politikaya yönelik. Susturamıyorum. Ecevit de kışkırtıcı bir politika izliyor.»

Demirel bu şekilde, yıllarca sürdürülecek garip bir gerekçenin ardına saklanmış ve Erbakan'ın omuzlarına suçu atıvermişti. Dışişleri Bakanlığı da, uluslararası baskılar yoğunlaştıkça durmadan «Ne yapalım, Erbakan var. Onun tutumu nedeniyle bir türlü bir adım atamıyoruz,» diyordu. Oysa asıl gerçek, Demirel'in seçim politikası izlemek arzusuydu. «Seçime kadar benden bir şey istemeyin,» demiş ve dosyayı kapatmıştı. Seçime kadar ne Kıbrıs, ne de ekonomik konularda zarar getirebilecek bir adım atılmayacaktı. Sonra ödenecek fatura kabarcakmış, önemli değildi bu. Seçim her şeyin üstündeydi.

— Dünyada kimseye nüfusun yüzde 18'ini oluştururken. Ada'nın yüzde 40 toprağını ve tabii kaynaklarının da yüzde 70'ini elinizde tutmanızı haklı gösteremezsiniz.

— Kıbrıs sorununun son aşamasını biz değil siz hazırladınız.

— Birinci harekâtı anladım, ancak ikinciye nasıl nitelersiniz?

Demirel'in Cenevrede olup bitenlerden haberi yoktu. Çok garip bir cevap verdi:

— Harekâtın nerede duracağına askerler karar verir. 240 km² içinde sıkışamazlardı.

'Kıbrıs konusunda Demirel dolaylı şekilde Türkiye'den

büyük âdım beklenmemesi gerektiğini anlattı. Yine iç güçlüklerine ve koalisyon partilerinin tutumuyla, muhalefetin zararlı yaklaşımına değindi. Türkiye'nin bu hareketsizliği Karamanlis'in işine geliyordu. Ambargonun sürdürülmesinin başlıca etkeni olacaktı Kendini hemen aradan çekti ve «Bu sorunu toplumlar görmeli, biz destek vermeliyiz,» deyip, daha önem verdiği konuya geçti:

— Peki, Sayın Demirel, size soruyorum, Ege Kıta Sahanlığı konusunu Lahey Adalet Divanı'na götürecektir miyiz, götürmeyecek miyiz?

Demirel Kıta Sahanlığı konusunu pek benimsemem^{ti}. Fazla önem vermiyordu. Onun için Adalar daha önemliydi ve Adaların silahlandı-. İması gerçek tehlikeydi. Konuşmayı bu yöne itti. Karamanlis/ «Sizden kuşulanıyoruz,» diye cevapladı: «Üstelik de oradaki gücümüzün Anadolu'ya bir saldırı için yeter-z olduğunu, ancak belirli bir süre direnmeye yaradığını s!rin askerleriniz benden daha iyi bilirler.»

Gerçekten de Yunan ad darının silahlandırılmasından Türkiye'nin çekinmesi gerçeklerle hiç uyuşmuyordu. Daha çok uluslararası propagandayı körüklemek için işlenen temalardan biriydi.

Karamanlis ilk sorusuna döndü:

— Divana gidecek-misiriz? Ve neden Divan'ı istediğini anlattı:

— Biz yıllardır Ege'de a* ama ruhsatı verdik. Kıta Sahanlığı görüşümüzü açıkladık... Siz sustunuz. Şimdi geçmişteki tutumunuzun faturalarını bize ödetmeye kalkıyorsunuz. Üstelik bu sorunu ne oen, ne de siz müzakerelerle çözemeyiz. Hemen muhalefe; rniz ayaklanır ve ne oranda dengeli bir çözüm bulsak da, bizi vatani satmakla suçlar. Oysa Divan'a gidersek kamu-yuna döner, işte uluslararası bir hakem buna karar verirö biz de kabul etmek zorundayız diyebiliriz. Kamuoyu baskılarından kurtulabiliriz. Üstelik biz kendimizi bağla ük, Divan'a gideceğiz dedik. İrmak hükümeti de bunu kab/: etti.

Demirel'e bu yaklaşım tei gelmedi.

— Lahey'e gitmekten kaçmıyorum. Ancak ikili yürütelim. Bir yandan müzakereler yapalım ve anlaşma yolları arayalım, öte yandan da ortak dilekçe (tahkimname) yazılmasına çalışalım. Anlaşmadığımız maddeyi götürmeyelim Divan'a-

— Eğer bir anlaşmaya varırsak, onu olduğu gibi açıklamadan Divan'a götürür ve sanki yargıçların kararıymış gibi kamuoyuna da sunabiliriz... Yapılacak olan ikili paralel çalışmada, örneğin tahkimname hazırlığı önceden biterse, diğerinin sonucunu beklemeden hemen Divan'a yollarız.

Yunanistan böylece Divan'a gidecek tahkimnameyi hızlandırıp ikili çözümü geri bıraktıncı bir yaklaşım izleyebilecekti.

Karamanlis, «Siz de Divan'a gitmeyi kabul ettiğinize göre bunu ortak bildiriye koyalım,» dedi.

Demirel, Brüksel'den bunalım yaratmadan dönmek amacındaydı. Karamanlis bir ara; «Yalanda sismik arama yaptıracağınız söyleniyor. Tartışmalı bölgelere gönderecek misiniz?» diye sordu. Demirel, nereye gideceğini söylemedi. «Ege, Yunan gölü değil, biz de sizin yaptığınız gibi basit bir araştırmayla yetineceğiz.» Ecevit'in aksine hak iddia etmedi. Bu sırada içeri Dışişleri Bakanları girdiler ve «Biz de bu arada ortak bildiri çalışmasına başlayalım,» dediler.

Dışarda Yunanlıların önceden hazırladıkları bir bildiri ortaya çıktı. Türk teknisyenler Kıta Sahaneliği konusundaki cümleyi görünce hemen itiraz ettiler. «Bu cümle bizim Divan'ı kabul ettiğimiz anlamına gelir,» dediler Çağ-layangil'e.

Kağıt içeri dışarı girip çıkmaya başlayınca, Karamanlis Çağlayangü'e, «Ben Başbakanınızla anlaştım, şimdi siz güçlük çıkartmayın,» dedi.

Çağlayangil bunun üzerine kendi diplomatlarına kesin direktifini verdi:

— Adamlar sıkışık durumda, bu kadar ödün de vermeliyiz artık.

Oysa bu kadarcık ödünün Türkiye'yi uluslararası kamuoyunda ne denli uğraştıracağını, suçlamalardan kur-tulanamayacak durumlara sokacağını ve Divan'dan kaçabilmek için son derece önemli yılların yitirileceğini Çağ layangil o gün hesap etmemiş, daha doğrusu hesap ede memişti.

İki Başbakan TV ışıkları ve flaşlar arasında Egmont Sarayı'nın küçük odasında basına poz verdiler. Bir kez el sıkıştılar. Türkiye ile Yunanistan arasında buzlar çözülmüştü.

Bildiriği Yunan Enformasyon Bakanı Lambrias zevk içinde okudu: «...İki Başbakan ülkeleri arasındaki sorunları gözden geçirme olanağı bulmuşlardır. Bu sorunların barışçı görüşmeler yoluyla ve Ege Kıta Sahranlığı'nın da Lahey'deki Uluslararası Divan tarafından çözümlenmesini kararlaştırmışlardır.»

Karamanlis istediğine kavuşmuştu. Yunan basını bayram ediyordu.

Aynı saatlerde Zaventem Havaalanı'nda garip bir çekişme oluyA*du. «Günaydın» adına toplantıyı izleyen Mehmet Barlas, «Yahu, adamlar resmen Divan'a gitmeyi kabul ettirmiş bize...» diye soru soruyor, ancak cevap alamıyor, bildirinin Türkçeye çevirisini yapmaya da hiçbir diplomat yanaşmıyordu. Sözcü Semih Akbil; «Ben yapamayacağım, Ecmel Barutçu yazdı, ona çevirtin,» deyip çekiliyor, Barutçu ortalarda görünmüyordu. Kimse sorumluluğu üzerine almak niyetinde değildi.

Gerçekten bildiri son derece açıktı. Bu kelimelerle, Türkiye kendini Divan'a gitmeye bağlamıştı. Ancak De-mirel sadece Divan değil, ikili görüşmelerden de söz ettiği için kendini bağlanmamış sanıyor ve «Divan'a gideceğiz diye söz vermedim,» diyordu.

Oysa, Karamanlis için son derece açıktı. Başından beri Divan'ı istemiş, Türkiye de bunu kabul etmişti. İster iki-

li, ister üçlü görüşme olsun, sonuç yine Divan'da alınacaktı.

Türk-Yunan ilişkilerindeki bu zoraki banar havası uzun sürmedi. 30 Eylül günü, Türkiye Yunanistan'a bir nota verdi ve «Ege Kıta Sahanelığı ikili görüşmelere ağırlık verilerek çözümlenebilir, gerekirse Divan'a gidilebilir,» dedi. Zirveden kısa süre sonra, yapılan hata anlaşılmış ve Türk bürokrasi çarkları, Demirel'in verdiği sözü değıştiren bir şekilde adımım geri aldırılmış ve anlaşma olmadığını ileri sürmüştü. Bu örnek, Türk diplomasisinin, tüm aksaklıklarına rağmen «temel çizgiyi» koruması, hatta saptıran siyasi lideri bile yeniden eski politikaya döndürmesinin en açık belgesidir.

Yunan kabinesi aynı gece toplandı. Karamanlis, Türkiye hakkında en ağır sözleri o gece ardı ardına sıraladı ve «Böyle adamlara güvenilmeyeceğı, yazılı verdikleri sözlerinde bile durmamalarıyla artık açıkça ortaya çıktı. Bir daha beni Demirel ile karşı karşıya getirmeyin.» Yunanistan'ın bir numaralı kişisi için Türk liderine karşı kesin güvensizlik işte bu biçimde arttı.

2 Ekim günkü Yunan cevabı Türkiye'yi olanca ağırlığıyla ve Başbakanlararası anlaşmayı bozmakla suçluyordu.

3'üncü Bölüm :

İlk Viyana görüşmelerinde kimse anlaşma yanlısı değildi.

Makarios'un Ada'ya dönmesiyle birlikte Türkiye 1974 sonbaharında nasıl bir olanağı harcadığını daha iyi anladı. Başpiskopos, dünya gözünde Kıbrıs'taki Türk müdahalesinin nedeni olan anayasal hükümetin temsilcisiydi. Döndüğüne göre, barış yapmalıydı, Makarios'un kişiliğinden gelen bir ağırlığı, inandırıcılığı ve dünya kamuoyunda yarattığı bir saygınlığı vardı.

Türkiye bütün bunlara karşı ne yapıyordu? Erbakah'ın seçim kaygısıyla 1974 Kasım'ındaki itirazı yerine, Türkiye o zaman «jest» olan (sonradan ödüne dönüşen) adımları atıp toplumlararası görüşmeleri hemen başlatabilse, Klerides'i güçlendirecek ve zaten desteklemeye hazır olan Atina ve Washington'un çabalarıyla Makarios devre dışı bırakılabilecekti. Ecevit'in çekilmesi, Irmak hükümetinin de kararsızlığı; Türkiye'nin bıraktığı siyasal boşluğun başkaları tarafından dondurulmamasıyla sonuçlanıyor ve Makarios İngiltere'nin özel çabasıyla Ada'ya dönebiliyordu.

Makarios'un devletleşme çabalarına da Türkiye seyirci kalmıştı. Artık çorap söküğü öyle bir duruma girmişti ki, önünü almak için her geçen ay Türkiye'nin daha büyük, daha «spektaküler» hareketler yapmasını gerektirir olmuştu.

Denktaş, Makarios'un gelişiyile nelerin değıştiğini bize şöyle anlatmıştır:

— Karşımıza Makarios çıkınca biz pazarlık yeteneklerimizi kaybettik. Adamın politikasını biliyoruz. Yönetimini biliyoruz. Müthiş bir sabır, inat ve yüz vereceğı yerde elli ile işe başlamak! Biliyoruz ki. Klerides bizden ne alsa Papaza götüreceğ, o da, «Tamam, bu benim, şimdi yenisini iste!» diyecek. Bu nedenle biz de tutumumuzu katılaştırmıverdık... En büyük hata, Makarios'un geri dönüşünü engellemek için ciddi çaba harcanmamasıdır. Sadece sözlü kaldı girişimler.

Yunanistan, Rum yönetiminin zaten yıllardır yerleşmiş kişiliğini uluslararası alanda destekleyip Kıbrıs işinden' kendini çekme akıllılığını gösterirken, Türkiye tam aksine kendini KTFD ile bütünleştiriyordu. Bu politika öyle boyutlara vardı ki, bir süre sonra Denktaş Ankara'nın emrinde bir «er» olarak görölmeye başlandı.. «Biz bu işe kaşamayız, Denktaş ile konuşun...» sözünü eden Türk yetkililere yabancılar gülümsemeyle bakar oldular. Denktaş adına Türkiye müzakereler yapıyor, Amerika ve diğerleriyle KTFD adına plan, programlar hazırlıyor; bir yandan da «Biz Denktaş'ı kontrol etmekte güçlük çekiyoruz,» diyordu. Oysa, o ilk dönemde KTFD'ye de bir kişilik veri-iebilse, dünya kamuoyunda iki toplum arasında tam olmasa bile belirli bir denge kurulabilecekti. Gerçeğı gören tüm Doğı ve Batı ülkeleri de, tek söz sahibi olarak kendi kendini ortaya atan Türkiye'nin üzerine baskı yapıyor ve Ankara kendini «işgal ettiğı ülke ile müzakere edecek taraf» durumuna sokuyordu.

Makarios ile Türk tarafının 1975'deki politikaları aynı amacı güdüyordu:. Acele bir çözüme gitmemek!

Sonradan Rumların aynen yürüttükleri, ancak Türkiye'nin hatasını öğrenip değıştirdiğı bu politikanın yönetiminde taraflar arasında farklılık vardı, Türk tarafı, acele bir çözüme gitmeden uzun yıllar sürecek bir müzakereye girmek istiyor; Rumlar ise, dünyaya Türklerin uzlaşmak istemeyen taraf olduğunu gösterip müzakereleri hemen

kesmeyi amaçlıyordu.

Makarios, MC Hükümeti'nin en zayıf noktasını da ya-kalayivermiş; toprak konusunda bir harita çıkaramayacak durumdaki Türk koalisyonunu görmüş ve bu yönden saldırıya geçmişti. 5 Mayıs günü Washington'da Kissinger ile bu defa Devlet Başkanı olarak görüştüğünde de, Henry'i biraz karamsar görmüştü. Kissinger, «Ecevit'in beklenmedik istifası işleri biraz daha karıştırdı. Viyana görüşmelerinde bir ilerleme olması sizin de yararmızadır,» demişti.

Türk hükümetinin de tutumu garipleşivermişti. KTFD' nin açıklanmasıyla birlikte beliren tepkiler kısa sürede kesilince, hükümet «Aceleye ne gerek var. Bekleyelim daha. Anlaşılan bu işi dayanan kazanacak,» ilkesini benimse-yivermişti. Dışişleri Bakanlığı'nın tüm sıkıştırmalarına rağmen, Demirel açıkça «seçime kadar benden bir şey istemeyin.» direktifini vermiş ve Bakanlıkta genel bir karamsarlık başlamıştı. Zira tehlikeyi onlar daha iyi görebiliyorlardı. Vakit geçtikçe sorunun kemikleşeceğini ve çözümün daha güçleşeceğini kimse kabul etmiyordu. Demirel her yabancıya politikasını şöyle açıklıyordu: «İki toplum oturup konuşmaya başlasınlar. Amerikalılar .da ambargoyu kaldırsın, Yunanistan da bizimle sorunlarını çözmek istiyorsa, onlarla da görüşürüz.»

Dünya, Türkiye'nin hareketlenmesini beklemekteydi. Kıbrıs sorununun çözülmesini ya da Türkiye'nin elindeki toprakları vermesini değil, yaranın kabuk bağlamasını istiyordu.

Özellikle Batı, bu amaçla Demirel hükümetine durmadan uyarı yolluyordu. a

Ancak Demirel hem tüm çıkarını Batı'da görüyor, Batı ile bütünleşmek için politika yürütüyor, fakat Batı'nın oyununu oynayamıyordu. İç politika nedenleri gözünü adeta karartmış ve «Ben Türk'üm ve ambargo baskısı altında ödün vermem,» yaklaşımıyla ülkenin faturasını kabartıyor, kabul etmediği «ambargo - Kıbrıs» bağımlı farkında olmadan kendi kuruyor; 1975'in ilk yarısında bu tutumla kendini daha da beter hareketsizliğe mahkûm ediyordu.

Oysa, o günkü ortamda kolaylıkla ortaya hem toprak. haritası çıkarabilir, hem de geniş bir anayasa -hükümet nerileri getirebilirdi, Yüzde 3 vererek bile işe başlayabilir; orandan söz etmese de hat düzeltebilir ve ilk adımı atarak hem Rumların, hem de Yunanlıların elindeki en güçlü silahı çekip alabilirdi. «İşte ben önerimi yaptım, gelip bunu konuşsunlar,» diyebilse, Türkiye zerindeki baskıların büyük bir bölümünü geiştirebilirdi. Bunu yapmadıkça, «Camm, neden biz veriyoruz? Onlar nersin, biz cevaplayalım,» dedikçe, Türkiye'yi haksız görüntüye soktu ve üzerindeki baskıların artmasına yol açtı.

Bütün bunların tek nedeni de MC'yi ayakta tutabilmektir...

İlk dizi Viyana görüşmelerindeki tüm gelişmeler, yukarıda sözünü ettiğimiz tutumların bir yinelenmesi şeklinde geçti.

Rum tarafı sürekli toprak ve göçmenler konusunda sıkıştırdı. Türk tarafı ise müzakereleri koparmadan uzatmak, ancak bu konulara hiç değinmemek yolunu izledi.

Toplantı başlayınca Denktaş aynı yaklaşımı sürdürdü. .Durmadan genel kriterlerden söz etti ve «Türk hükümeti yeni kuruldu. Toprak konusunda ödün veremez. Zamana gereksinmesi var,» dedi.

Klerides ise, «Kuzeyde Rum oturmasın diyorsun, iki bölgeli federasyon istiyorsun; ancak bölgenin byklğn söylemiyorsun!» diyordu. Bu kısır döngü ilk Viyana'da ortaya ıkıvermişti:

— Bak Glafkos, sen ne kadar g durumdaysan, ben de aynı güçlük içindeyim. Merkezi hükümetin gücünü bilmeden topraktan söz edemem.

— Başlangıç olarak bazı bölgeleri BM denetimine bırak. Trikmo, Leforikopi gibi.. Buraya Rum göçmen dönsün, sonra anayasal sorunlara girelim.

... Ve Waldheim da Batı'nın (daha çok ingilizlerin) verdiği görevi yerine getirmek için ilk adımını attı:

— Maraş'm güneyine başlangıç olarak Rum alın! Birinci Viyana neyin önce konuşulacağının tartışma-

larıyla geçti. Toprak mı, hükümet mi?

Sonunda bir komite kurulması ve anayasal sorunları incelemesi kararlaştırıldı. Ancak bu komite de bir iki toplantıdan sonra bir daha bir araya gelemedi. Ne konuşacakları hakkında direktif olmadan teknisyenler ne tartışabilirdi ki!...

ikinci Viyana görüşmesine (5-7 Haziran) Denktaş, kendi deyimiyle bir «Bebek» ile gelmişti: Geçici ortak hükümet!

Klerides oyunu görmekte gecikmedi:

— Denktaş'm yaptığı çok kurnazca bir öneri, ancak ben de bunu göremeyecek kadar aptal değilim. Elimizde kalan son kozu, dış dünya ile ilişkilere de ortak olmak ve almak istiyorlar,.. Öte yandan Türkiye'den binlerce insan getirmeye ve Maraş'a yerleştirmeye başladılar. Türk askerinin girdiği yerden çıkmadığı kanısı bizde yerleşiyor. Türkiye'nin bu işin üzerine yattığına inanılıyor. Açıkça söylüyorum; bize kaç göçmen alacağınızı, nerelerden asker çekip nereleri bırakacağınızı söylemezseniz bizim için bu müzakerelerin anlamı kalmayacaktır. Kesin konuşmanı istiyorum. Yoksa beni ikili federasyona bağlayamazsın. Bu soruların cevaplarını vermelisiniz.

İkinci Viyana görüşmesinin sonucunu, Denktaş'm kısır döngüyü vurgulayan şu sözleri noktaladı:

— Ben de senden bazı şeyler istiyorum. İki bölgeyi federasyona razı mısın? Bazı isen, merkezi hükümetin zayıf yetkili olmasını, bizim tüm yönetimde yarı yarıya söz yetkimizi kabul edecek misiniz?

İkinci Viyana toplantısı da böylece sonuçsuz kapandı ve hemen ertesi günü Makarios büyük bir basın toplantısıyla açıklamaya girişti: «Bu görüşme de tam bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Türkiye hiçbir uzlaşma çabası göstermemektedir.»

Aslında Makarios da Türkler kadar anlaşmazlıktan ya naydı, ancak onun sesi başta Washington olmak üzere dış dünyada daha iyi duyulduğundan, konuşması hemen geniş yankılar uyandırabiliyordu.

4'üncü Bölüm :

Türkiye üsleri nasıl kapattı?

ikinci Viyana görüşmesinden iki gün sonra, 9 Hazi-ran'da, Kissinger Washington'daki Türk Büyükelçiliğine: geldi.

'Görüşmelerde hiçbir ilerleme görülmemesi en az bir düzine oy'un değişmesini engelledi,» dedi, fakat daha ileri de gitmedi.

Çok kimsede, «Amerika istediğini yaptırır. Masaya bir yumruk atar ve hele Türkiye gibi ülkeler hemen kabul eder,» kanısı vardır. Oysa, Amerika'nın jandarmalığı aruk çok değişmiş ve günün koşullarına uymuştur. DünyadaM güç dengesinin ve ülkelerarası ilişkilerin değişmesi bu sonucu vermiştir. Artık, küçük ülkelerin özgür hareket etme yetenekleri eskisine göre genişlemiştir. Süper güçler her istediklerini bir anda y&ptır&m&makt&dırl&r. Bu, küçük ülkenin hareket alanlarının sınırsız genişlediği anlamına gelmez elbet. Yine süper güçlerin saptadıkları kadar bir alanda istedikleri politikayı izleyebilmektedirler.

Amerika'nın yeni politikası, müttefiklerine isteklerini belirli bir süre içinde yedirerek, sürekli konu üzerinde durarak ve varmak istediği hedefi gözden kaçırmadan ısrar ederek sonuca gitmektir. Direkt vuruş yerine yan etkileri kullanmaya başlamıştır Amerika... Türkiye için de aynı durum ile karşılaşılmış ve ekonomik darboğazda yakalanan

Ankara, sonunda Washington'un istediği oyunu oynamıştır.

9 Haziran günkü Esenbel - Kissinger görüşmesinin en ilginç yönü, Türkiye'nin politikasını ne geniş oranda Kis-singer'e bıraktığı, içice soktuğu, hiçbir kişilikli yaklaşım benimsemediğinin yeni bir örneğini vermesidir.

Kissinger, Esehbel'e Ford yönetiminin ambargoyu Temmuz içinde kaldırmak üzere girişime başladığını anlattı: «Bir çoğu şimdi pişman, ancak oylarını değiştiremiyorlar. Amerikan tarihinin en büyük gç denemesi olacak. Eğer Kongre kazanırsa, 450 Dışışleri Bakanı'yla çalışacağız demektir.»

Esenbel için de, Türkiye ancak Amerika'yı çok rahatsız etmeyecek bir politika izlemeliydi. Çünkü ülkenin .tüm çıkarı Amerika'nın yanında olmayı gerektiriyordu.

«Toplumlaraarası görüşmelerde bir ilerleme olmamasının nedeni ambargodur. Bu hükümet ambargo altında bir tek adım bile atamaz!» dedi. Kissinger hayret etmişti: «Peki, o zaman neden görüşmelere oturdunuz?»

Bu çelişki 1978'e kadar sürecek ve Türkiye'yi daima gç duruma sokacaktı. Amerika'nın toplumlaraarası görüşmeleri başlatma çabasındaki temel amaç, Türkiye'nin hareket özgürlüğünü genişletip, senaryoda öngörülen oyunu oynayabilmesiydi. Ankara'nın çelişkiye düşme pahasına direneceğini hiçbir zaman hesaplayamamıştı.

Esenbel, konu ambargonun kaldırılma çabasına gelince Kissinger'e şu öneriyi yaptı:

— Şimdiden haberiniz olsun, ambargo kalkmazsa Türkiye bazı üsleri kapatmak zorunda kalacaktır. Hangilerinin kapatılacağı seçiliyor. Bir süre sonra, Türk subayları kapanacak üsleri inceleme yapar gibilerden dolaşacaklar. O zaman hangileri olduğunu anlarsınız. Bu incelemeden bir ay sonra da size sadece bir günlük süre vererek hemen Amerikan askerlerini çıkarıp üslerin işlemlerini durduracağız.

Kissinger kabul etti.

— Ben de bu durumu hem Kongre'ye bildiririm, hem

e yönetim olarak büyük bir kampanya başlatırız!

Gerçekten 11 Haziran günü, Kissinger Temsilciler Meclisi Dış ilişkiler Komisyonu'nda bir konuşma yaptı ve «Türkiye'deki üslerimiz tehlikeye giriyor... Ankara bize, ambargo altında Kıbrıs'ta toprak konusunda bir gelişme olamayacağını resmen bildirdi,» dedi. Kimse de kalkıp, «O zaman neden görüşmeye başladılar? Hani bu bağı kabul etmiyorlardı?» sorusunu sormadı.

Aynı gün ise, Esenbel Dışişleri Genel Sekreteri Hekdağ' dan bir telefon aldı. Demirel, Esenbel'in önerisini sert bulmuştu.

Buna karşılık, 17 -Haziran günü Çağlayangil, Amerikan maslahatgüzarını davet edip, Amerikan üslerinin 30 günlük geçici statüye konduğunu bildirdi. Esenbel - Kissinger arasında anlaşmaya varılan senaryoyu Türkiye biraz daha yumuşatmıştı. Türk Dışişleri örgütü artık ambargonun ciddiyetini anlamış, ancak hala umudunu yitirmemiş görünüyordu. Her şey Kissinger'© bırakılmıştı ve o da nasıl olsa bir çıkış yolu bulabilirdi.

Türkiye ambargo sorununa çok ters bir yönden girmişti. Amerikan toplumunun; Watergate skandali, 57 bin ölü 300 bin yaralı ve milyarlarca dolar bırakıp terkedilen Vietnam Savaşı'nın sonrasında son derece duyarlı bir havaya sokulduğunu görmemişti. Oysa CIA'nın başka ülkelerdeki kirli oyunları, Allende'nin uluslararası Amerikan tekellerinin paralarıyla devredildiği artık solcuların propagandası olmaktan çıkmış ve belgeleriyle ortaya dökülmüştü. Amerikan toplumunda değer yargılarının değişme süreci başlıyordu. Kongre'nin yönetime karşı ayaklanması kamuoyundaki bu dalgalanmaların etkisiyle güç kazanmıştı.

Demirel bu önemli farklılıkları ve değişimleri sezemedi. Hükümete geleli 6 ay olmuşken hâlâ «Bizi ilgilendirmez. Sorumlu hükümetlerdir. Ford yönetimi ambargoyu kaldırmalıdır!» deyip işin içinden çıkmaya baktı. Bu yaklaşımı 24 Temmuz gününe kadar sürecek, ancak sonra da ilk 6 aylık politikasıyla istemesine rağmen kendini bağladığı-

dan hareket edemeyecekti.

Washington'da, Başkan Ford ambargonun kaldırılması mücadelesini 26 Haziran günü açtı. Beyaz Saray'a davet edilen 12 Meclis üyesi ve Meclis Başkanı Cari Albert'den «önemli bir müttefiğin kaybedilmemesi için çaba harcamalarım» istedi. Yönetimin tutumu, ambargonun olduğu gibi kaldırılmasından yanaydı. Senato Ford'u destekleyecekti. Asıl sorun, Rum lobisinin güçlü destek sağlayabildiği Temsilciler Meclisi'ydi.

Başkan Ford 9 Temmuz günü, kaybedebileceğin i anlayınca tutumunu. değiştirdi ve «ambargonun bütünüyle kaldırılması yerine, yan yarıya aralanmasını» kabul etti.

Dışişleri Bakanlığı böyle bir değişiklik durumunda Türkiye'nin tepki göstermeyeceğini bildirmişti. Senaryoyu tartışan; hangi üsleri kapatacağını, yani tepkisini bile Washington'un gözetimi altında yapan Türkiye'nin, yarı yarıya kaldırılmış bir amborgoya karşı çıkmayacağı kanısı Washington'da egemendi. Türkiye onlar için önemini yitirmişti. Önemli olan, şimdi Beyaz Saray'ın savaşı kazan-masıydı.

Rum lobisi ise Beyaz Saray'ın ortaya attığı bu «orta yol formülünden» rahatsız oldu.

Temmuz'un ikinci yarısında Washington'da tam bir' savaşım vardı. Liderliğini ise şu dört kişi yapıyordu: Brademas, Sarbenas, Rosenthal ve Eagleton...

1974'ün son aylarında gerçek güçlerini tam bilmeyen bu lobi, bu defa Rum kilisesi ve AHEPA gibi Rum asıllılar arasında etkili bir bağlantı kuran dış örgütlerin de desteğiyle büyümüş ve Kongre'de ağırlıklarını kabul ettirmişlerdi.

Washington, New York başta olmak üzere yine binlerce Rum asıllı Amerikalı ve Ford - Kissinger aleyhtarı ardı ardına gösteriler yapmaya başladılar. Gazetelerde kilisenin ve AHEPA'nın parasını ödediği tam sayfa reklamlar, yönetim aleyhtarı olan karikatüristlerin yapıtlarıyla birlikte, gazetelere yağdırılan mektuplar birbirini izledi.

Makarios'un «ambargonun kalkması, bölgeyi daha da

kariştırır,» diyen demeçleri, eski CIA müdürJ erinden Sco-ville'in, «Türkiye'deki üsler artık eskisi gibi önemli değildir» biçimindeki açık mektubu... Bunlara karşılık NATO Genel Sekreteri Luns başta olmak üzere tüm eski NATO komutanları ve Ankara'daki Türk Büyükelçilerinin «Türki-yeyi kaybederiz, mutlaka ambargoyu kaldırın!» diyen mesajları ortalığı birbirine kattı.

1974 sonbaharmdaki senaryonun bir yinelenmesiydi

bu.

Bu arada Türkiye ne yapıyordu?

Aslında, Türkiye'nin Washington'daki Beyaz Saray -Kongre arasındaki yetki kavgasında yeri yoktu. Ne var ki, Türkiye'nin Kıbrıs ve Yunan politikaları tartışılırken Ankara hiç çaba harcamıyor ve adına konuşma hakkını sanki Amerikan yönetimine bırakıyordu.

Washington'daki Türk yetkilileri, gazetelerde çıkan yazı ve haberlerin kupürünü kesip Ankara'ya yollamaktan başka bir şey yapmıyordu. Nedeni, bunun için yetiştirilmedikleriydi elbet. Esenbel'e bu acı gerçeği bir milletvekili şöyle anlatmıştı:

— En etkili kamuoyu oluşturma firmasını kiralamışsınız, bravo doğrusu! Beyaz Saray ve Pentagon sizin için iyi çalışıyor.

Birkaç diplomat, parlamenter ve iş adamı turu dışında Türkiye gelişmeleri olduğu yerden seyretti. Herkesin kendini anlamasını ve haklı görmesini beklemekle vakit geçirdi.

24 Temmuz günü oylamaya girildi.

İlk sözü milletvekili Morgan aldı ve tasarının reklamını yaptı:

«— ... Ambargo-beş aydır uygulamada, ancak amacına ulaşabilmiş değil. Türkiye'nin tutumu katalaştı. Türkiye ile Yunanistan arasında ilişkiler gerginleşiyor. Şimdi kabul etmeniz istenen bu tasan, bakın neleri getiriyor.

1 — Bu tasarı ambargonun tamamını kaldırmıyor, sadece aralıyor. Böylece Türkiye 5 Şubat öncesinde parasını ödediğı 185 milyon dolarlık silahı alabilecek. 2 — Türkiye' ye hibe kaldırılmakta, ancak özel firmalardan parasını

ödeyip direkt silah sağlaması kabul edilmekte. 3 — Devletten devlete krediler ise, sadece Türkiye'nin NATO savunmasıyla ilgili olarak alacağı silahlara işleyebilecek. 4 — Başkan, Yunanistan'la silah gereksinimleri için hemen ha rekete geçecek. 5 — Kıbrıs'taki göçmenlere ve diğer insancıl sorunlara da ayrıca, yardım edilecek. Bu kanun, Tür-* kiye'nin Kıbrıs'a yeni silah ve asker yollamaması, ateşkese uyması durumunda uygulanabilecek ve Başkan da her 60 günde bir Kongre'ye hem bu konuda hem de toplumlararası görüşmelerin gidişi hakkında iyi niyetli çabaların sürüp sürmediği noktasında bilgi verecektir.»

Yönetimi destekleyenler konuyu tamamen stratejik çıkarlar açısından ele alırken, karşı taraf işe iç politikayı da katmaktaydı. Rosenthal, ilk karşı çıkan oldu.

— ... Size birkaç gerekçeyle bu tasarının orta yol formülü olmadığını anlatacağım; 1 — Tasarı, Türkiye'nin Amerikan silahlarıyla işlediği suçu düzeltmesi için hiçbir zorunluk getirmiyor. 2 — Amerikan dış politikasının en önemli ilkesi bozulmuş oluyor. Çünkü bu ilkeye göre, satılan silahlar ancak savunma amacıyla kullanılabilir. Diğer ülkeler için kötü bir örnek veriliyor. 3 — Hem kendi kanunlarımız, hem de İkili Anlaşmalar bozuluyor. Türkler hâlâ Ada'nın yüzde 40'mda, oturuyorlar. 4 — Böylece Türkiye'nin saldırgan politikasına prim veriliyor. Ankara elindeki silahları Yunanistan'a karşı da kullanabilme hakkını elde ediyor. 5 — Böylece Türkiye'nin üsleri kapatacağıyla ilgili şantajına boyun eğiliyor. 6 — Ambargonun Kıbrıs görüşmelerinde ilerleme yaratmamasının nedeni, sadece Amerikan yönetiminin Türkiye'ye baskı yapmaması ve devamlı şekilde kaldırılacağı konusunda ümit vermesidir. 7 — Türkiye'ye silah yollanmaya başlanması, Yunanistan'daki demokrasiyi de büyük tehlike altına sokacaktır... İşte bu nedenlerle biz bu tasarının reddedilmesinden yanayız. Bu ülkede artık yönetimler kanunlara uymalıdır. Bunları uygulamalıdır.

Brademas, hemen Rosenthal'i izledi: — Eğer Türkiye'deki üsler çok önemliyse, Başkan'm

özel yetkisi vardır ve hemen 50 milyon dolar hibe yapabilir. Hatta bu yıl içinde rakamı 100 milyona çıkartabilir... Türkiye, önce afyon konusunda bizimle yaptığı anlaşmayı bozdu. Ardında da Kıbrıs'ta aynı şekilde kanunlarımızı çiğnedi. Türklerin oyuncağı mı olacak bu ülke?

iki tarafın karşılıklı kullandıkları temel gerekçeler bunlardı. Hemen hemen hep aynı gerekçeler değişik cümlelerle yenilendi. Bu arada başka görüşler de çıkmıyor değildi tabii... Ambargo konusunda yönetimi destekleyen konuşuculardan biri de Ohio milletvekili Hays idi. 1976'da seviştiği sekreterine Kongre tahsisatından para verdiği anlaşılnca, bir skandal patlamış ve istifa zorunda kalmıştı. Türkiye' nin görüşlerini yansıtanların büyük çoğunluğunun, eski değer yargılarına inanan kişiler olması da çok ters etki yapıyordu. . Hays her defasında Kore'deki Türk kahramanlığından söz eder, ancak Türklerin kaç Çin'i öldürdüğünü bir türlü aklında tutamazdı. İlk önce beş bin ile başlayıp, bir hafta içinde bu rakamı yirmi bine çıkarınca salondan gülüşmeler duyulmuştu. Bu kez de söz alınca, Dışişleri Türk Masası Şefi Harmon Kirby yanırıdakinin kulağına eğildi ve «inşallah gerçek rakamı unutmaz, yoksa 80 bin kişiyi öldürtebilecek havada!» dedi. Neyse ki, Hays, Kore' den söz etmedi. Ancak daha büyük çamlar devirdi:

— ... Kabul ediyorum ki, Türkler Kıbrıs'ta çok ileri gittiler ve Cenevre görüşmelerini haksız yere kestiler. Kara-manlis'e geçenlerde Atina'da aynen şunları söyledim: Eğer Türkler müdahale etmeseydi, cunta burada, siz de Paris' deki apartmanınızda oturuyor olurdunuz. Yani, bu tek taraflı bir iş değil... Unutmayın ki, bugün başta bulunan Demirci hükümeti değildir Kıbrıs çıkartmasını yaptıran. Şimdi aralarsak, Demire!! desteklemiş oluruz. Çıkartmayı yaptıran, afyon ekimine karar veren Ecevit'tir ve bugün Ecevit Türkiye'de tur atıp, «Kıbrıs kahramanı benim, Türkleri barbar Rumlardan ben kurtardım. Şimdi Demire! bizim aldıklarımızı geri vermeye hazırlanıyor. Amerikan şantajına dayanamıyor!» diyor. Yani bizim burada söyledikle-

fimizin tersini o Türkiye'de yayıyor... Demirel hükümetini desteklemeliyi;'. Bu tasarının kabul edilmemesi, Ecevit' in yeniden hükümete gelmesine yardım demektir.

Konuşmalar öylesine uzadı- ki, oylamaya geçildiğinde ıat 23.20'yi bulmuştu.

İlk olarak elektrikli oylama yöntemi kullanılacaktı. Oturulan yerlerden bir düğmeye basılınca büyük panolar da lehte, aleyhte ve çekimserlerin oylan beliriyor ve elektronik bir beyin aracılığıyla da derhal sonuç çıkıyordu.

Ziller çalmaya ve dışarda bulunanlara haber vermeye başlandı. Bu arada Kissinger'le Başkan Ford da oyları ortadaki milletvekillerini teker teker telefonla arayıp kulis yapıyorlardı.

Heyecan en üst düzeyine vardı. Tam bir futbol maçına dönmüştü durum. Salonda herkes ayaklanmış, köşelerde kümeleşmiş şekilde konuşanlar, kolundan tutulup dışarı çıkarılan ve koridorda Brademas ya da Rosenthal tarafından oyu değiştirilmeye çalışılanlar karmakarışık. Tabloda ambargonun aralanması lehindekiler hemen ıaşı alıverdiler. Fark 15 - 20 arasındaydı ve bu korunabili kordu.

Dinleyici izleyicilerden protesto sesleri çıkması üzerine bazıları salondan çıkarıldılar, bazıları Başkan sık sık uyardı.

Oylamanın ilk on dakikası böyle geçerken Brademas /e Rosenthal, Başkan O'Neill'e gidip bir şeyler söylediler. Başkan yeniden oylama çağrısı yaparken, yavaş yavaş oylar arasındaki fark da kapanmaya başladı ve 10*a düştü. Yirminci dakika durum aynıydı.

Birden hâlâ kararını verememiş bu on oy oynamaya fe daha da kötüsü önce lehte oy verenlerden beşi oylarını değiştirmeye giriştiler.

O'Neill: «Son defa çağrı yapıyorum. Oylama kapanıyor!» dediği sırada lehte olanlar 200, aleyhtekiler 198 idi. Başkan istese, o anda oylamayı kapatabilirdi. Ancak Bra demas'm birkaç dakika önceki konuşması etkisini göstermiş, Başkan yetkisini kullanıp uzatmaya ve Brademas'a

süre kazandırmaya başlamıştı.

«Oylama kapanmıştır!» dediği anda tablodaki durum değişmişti: Ambargonun sürmesini isteyenler 223, aralanmasından yana olanlar 206.

İç politika çekişmelerinin ağırlık kazandığı bir oylama, Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir dönem başlatmaya, Türk kamuoyunun kendi kendine önemli sorular sormasına yol açan bir mekanizmayı hareketlendirmeye yetmişti.

Oylamadan iki saat sonra Demirel, Washington'u aradı:

— Sizce şimdi ne yapılmalı?

Esenbel geçen Şubat ayında kendinin yapamadığını önerdi: «Hemen üslere el koymak gerekir!»

Zaten Güvenlik Kurulu bu konuda kararım almış, geriye uygulamaya sokmak kalmıştır. Hangi hükümet olsa, karan uygulamak zorundaydı. Tarihin cilvesi, bu görevin Demirel'e düşmesiydi sadece.

Demirel beklemediği bu gelişmeden çok rahatsız oldu. Kendini bağladığı Batı'nın lideri bir ülke bunu nasıl yapabildi? Oysa, VWashington'da artık tek otorite yoktu. Dikkate alınması gereken Kongre de vardı. Üstelik bu karar, politik boşluk yaratıp inisiyatifi sürekli başkalarına bırakmanın da başka bir bedeliydi.

Ankara'da hemen hükümet toplandı. Erbakan yine en üstten konuşan idi:

—• Ambargo koyduklarına göre, biz de tüm Amerikan askerlerini dışarı atalım ve üslerin tamamını kapatalım.

Salonun ucundan bir ses duyuldu. «Necmettin Bey, o söylediklerinizi yapabilmek pek kolay değil.» Çağlayangil idi konuşan.

25 Temmuz günü hükümet kararı açıklandı:

«Bu sabahtan itibaren Türkiye'deki tüm Türk-Amerikan ortak savunma tesisleri Türk Silahlı Kuvvetlerinin ' tam kontrol ve gözetimine devredilmiştir.»

«Üs yok, tesis var bizde,» diyen Demirel, görünüşte aynı temayı sürdürüyordu. Ortak Savunma İşbirliği Anlaş-

ması da hukuki geçerliğini böylece yitirdi ve üslerden Amerikan bayrağı indirilip, Türk bayrağı çekildi. Sadece İncirlik gibi NATO üsleri bu kararın dışında tutulmuştu. İn-cirlik'in kapatılmamasının nedeni de, nükleer başlıklı silahları kullanacak olan NATO uçaklarının burada bulunmalarıydı. NATO'dan pratikte çıkmakla, İncirlik! kapatmak aynı sayılacaktı. Türkiye'nin NATO'dan ayrılmak gibi bir yaklaşımı yoktu. Tam tersine tatilde bulunan NATO Konseyi'ni olağanüstü toplantıya çağırdı. 29 Temmuz günü, daimi delege Büyükelçi Orhan Eralp bir günlüğüne Brüksel'e gidip sert bir konuşma yaptı.

Asıl üzülmemesi gereken nokta, Türkiye'nin halâ NA-TO'yu tam tanıyamamış olmasıydı. Zira Ankara «Silah gereksinimlerimizi NATO'dan istedik» diyerek kamuoyunu yatıştırıyor, daha kötüsü birçok Bakan da buna inanıyor ve sanki NATO'nun silah depoları varmış ve bunlardan derhal Türkiye'nin emrine cephane ve silah yollayacakmış gibi bir beklentiye giriyorlardı.

... Ve bu garip beklenti yıllar yılı sürdü de...

Ford yönetimi bir yandan uğradığı yenilgi, öte yandan da Türkiye ile ilişkilerin beklenmedik bir yöne kayıver-mesiyle ikili bir güçlük içine düşüvermişti.

Ambargonun başlaması, Amerikan yönetiminin güçsüzlüğünü göstermesi ve Türkiye'nin aldığı karar, Batılı müttefikler arasında önemli kaygıların doğmasına yol açtı.

Yunanistan sevinç içindeydi. Sonunda iş olacağına varmış ve *Barbar Türkler» cezalandırılmıştı.

5'inci Bölüm :

Türkiye Doğu ve" Batı'nın büyük baskısı altına giriyor.

Amerikan Kongresinin ambargoyu kaldırmayı reddedip pekiştirmesi her şeyi değiştirivermeye yetivermişti.

Türkiye'nin Batı ile tüm siyasi-askeri ilişkilerinde yeni hesapların yapılması ve Türkiye'nin dünyadaki gerçek yerini bulması için en uygun ortam doğmuştu.

Ancak hükümetteki koalisyonun tek ortak noktası «An-tikomünizm» idi ve özellikle Demirel, Amerika'yla ilişkilerini şöyle anlıyordu : (*.)'

«— ...Biz komünizmin gelişmesine karşı Amerika ile müttefik olmuşuz. Bizim ihtiyacımıza da Amerika cevap vermiştir. Bu ilişkide iniş çıkışlar olmuştur. Ancak temelde yine birleşilmiktir.»

Oysa, Amerikan Kongresi'nin aldığı silah ambargosu kararının hem pratik, hem de anlam açısından önemi büyüktü. Kongre üyeleri ne derece konuların uzağında, ne denli Beyaz Saray'a ders vermek amacıyla bu girişimi gerçekleştirmiş olurlarsa olsunlar, yine de bütünüyle bilinçsiz hareket eden kişiler değillerdir. Kurdukları sistemin bozulmasını kesinlikle istemezler. Büyük çoğunluğu silah ambargosunun Türk savunma gücünü etkileyeceğini, yakla-

(1) Demirel'in kitap yazarına yaptığı açıklamalardan alınmıştır.

şık 6 milyar dolarlık Amerikan, 2,5 milyar dolarlık da NATO yardımıyla oluşturulan bu ordunun güç duruma düşeceğini kuşkusuz hepsi biliyorlardı ve tepkilerini de mutlaka hesaplamışlardı.

Kararın sonucundan büyük kaygı duymadan, ambargonun lehine oy vermelerinin başlıca nedeni, «Türkiye'yi ne olursa olsun başka bir yere gidemeyecek, tepkilerinin sınırlı kalıp, temel çıkarlarını bozmayacak kadar SADIK bir müttefik» olarak görmeleriydi. Aynı Kongre üyelerinin aynı yılın Ekiminde ambargoyu, aynı kanunu kabul ederek aralamalarıyla 1978'de de bütün bütüne kaldırmalarının, koşulların değişmesi yanında, Amerikan çıkarlarının tehlikeye girmeye başlamasından başkaca nedeni yoktur.

Amerika için Türkiye, dikkatli şekilde diyalog kurulacak ancak son hesaplaşma gününde VWashington'un yanın dan ayrılamayacak bir ülkeydi. Kamuoyundaki Türk görüntüsü belki başkaydı, ancak CIA ya da Pentagon'un gizli bir çekmecesinde duran dosyada yazılı olan büyük önem taşıyordu: Yoksa üslerin gerçekten değerli olup olmadığı tartışması sırasında ortaya dökülen sayısız raporlar değil...

Ankara, ambargonun pekiştirilmesi kararından sonra sadece üslerin çalışmasını durdurmakla nereye kadar gidebileceğini açıkça göstermişti.

Baskıların toplu halde ve en yoğun hissedildiği toplantı ise 30 Temmuz günü toplanan Helsinki Konferansıydı.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (CAGİK) yaşı a Avrupa kıtası için tarihi bir buluşmaydı. 35 ülkenin liderleri, Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de savaş sonrasının sınırlarını kesinleştiren bir belge imzalamak üzere toplanmışlardı. Avrupa'da iki blok arasında yepyeni bir dönem başlatılıyordu. Avrupa'da sosyalist ve kapitalist iki sistem birbirlerini resmen kabul ediyorlar; birbirlerine saldırmayacaklarını, sınırlarını zorla değiştirmeyeceklerini ve Soğuk Savaş dönemini kapattıklarını belgeliyorlardı. Batı-Doğu ilişkilerinin Avrupa kıtası üzerinde çıkar dengesine

ulaştıklarının dışında, AGİK yeni bir kavram daha getiriyordu: İnsan hakları ve insanların ve düşüncelerin bloklar arasında daha özgür şekilde dolaşması...

Dünya gerçekten önemli bir kabuk değişimi içine girmişti.

Şimdiye kadar böylesine görkemli bir toplantı anımsamıyorum. 35 Devlet, Hükümet Başkam ve Dışişleri Ba-kanı'nın bir şehre toplanma:!! gerçekten görülmeye değer bir olaydı. Yer gök korumacıdan geçilmiyordu. Madame Tussaud'nun mumyalar müzesindeki gibi, tüm ünlüler bir aradaydı. Kosta Daponte ile birlikte, zaman zaman haberciliği bırakıp, küçük çocukla; gibi liderlerin giriş ve çıkışlarını seyretme gereksinmesi duyardık. Brejnev Moskova' dan özel bir trenle gelmiş ve devamlı orada yatıp kalkıyordu. Limana da özel bir Sovyet savaş gemisi yanaşmıştı. Rus heyeti de orada kah /ordu. Amerikalılar tüm bir oteli kapatmışlardı.

Bu dünya içinde Türkiyo'yi Demirel temsil ediyordu. Başbakanın hareketinden önceki tek kaygısı, propaganda mücadelesinde geri kalmamak ve gereken cevapları Yunanistan'a verebilmektir.

Demirel üç gün içinde Um on iki devlet başkanıyla görüştü. Randevu isteklerinin «hemen hemen tamamı karşıdan gelmişti... Ve tümünün ortak noktası «Kıbrıs sorununu bir an önce halledin»de toplanıyordu.

Demirel'e hem Doğu, hem Batı baskı yaptı.

En • "kkatleri çeken, 31 Temmuz Perşembe sabahı için saptanan Demirel - Ford görüşmesiydi. Kahvaltı şeklinde geçen toplantıda Ford'un ilk sözü «Kongre'nin kararından ötürü çok üzgünüm,» oldu.

— Sayın Başkan, bu iş burada kalmaz. Daha da ileri gider. İlişkilerimiz çok sarsılır. Bizim ilişkilerimiz karşılıklı çıkara bağlı ve çok önemlidir. Böylesine bir hiç yüzünden bunun bozulmaması gerekir.

Demirel konuşmasında konuya yine bir «hesap adamı» yaklaşımıyla değindi. «... Komünist ülkelere bile silah satıyorsunuz. Benim ordumu donattınız ve şimdi de artık ver-

mem diyorsunuz. Ben bunu halkıma nasıl anlatabilirim? Ambargo hasmane bir harekettir ve mantığı yoktur.»

Başbakan arada dolaylı şekilde, durumun değişmemesi halinde Amerikan askerlerini de ülkeden çıkartmak zorunda kalacağını söyledi ve topu yine yönetime attı.

— Sayın Başbakan, anlıyorum nişlerinizi, ancak biz de Kongre'yi kontrol altında tutamıyoruz. Bence de son derece hatalı bir harekettir. Ancak Kongre bu bağı bir defa kurdu. Yönetimin karşı olmasına rağmen kurdu ve sürdürüyor.

Bu sırada sözü Ford'dan Kissinger alarak yeniden hatırlatma yaptı.-

— Güçlü durumda olan sizsiniz. Kıbrıs'ta biraz hare-ketienseniz, işimiz kolaylaşacak. Üstelik vakit geçtikçe tarafların tutumları kemikleşiyor. Sizin de lehinize bir durum yok.

Ford hemen ekledi.

— Toprak sorununu da Viyana'da ele alacağınız bir demeçle de açıklasanız yeter! dedi ve Makarios ile bir gece önceki konuşmasını anlattı.- «— ... Başpiskopos bana "Türlklere yüzde 25 toprak versem, bizi anlaştıırabilir misiniz?" dedi. Ben de 'biraz daha çıkan, o kadarını kabul etmez,' dedim.»

Demirel bu kez haklılıkla hareket edemeyecek bir durumdaydı. Artık çok geç kalınmıştı:

— Kıbrıs sorunu yüzyıllar sürmez. Bir gün çözülür. Ancak Kongre baskısı kullanıldığı ve siz arada olduğunuz sürece biz kıpırdamayız. Üstelik karşı taraf da bu baskılar oldukça anlaşmak istemez. Bu baskı altında çözsek bile bunu Türk milletine ben kabul ettiremem.

Ford işte bu noktada, Washington'da Brademas m ortaya attığı fikri Demirel'e kabul ettirmek istedi.

— Benim Başkan olarak 50 milyon dolar hibe yetkim var. NATO çıkarlarına hizmet için verilmiş bir yetki bu. Sizin için hemen harekete geçirebilirim isterseniz.

Demirel bunu kabul etmenin ne demek olduğunu çok iyi biliyordu.

;— 50 milyonu istemem, siz ambargoyu kaldırın. Bizim amacımız sizden para kopartmak değil, sizin tutumunuzu anlayabilmektir. Dost olup olmadığınızı gösterin. Bir yandan Türkiye'nin savunma gücüne darbe vuruyorsunuz, öte yandan da Yunanistan'ı silahlandırıyorunuz. Dünyanın bu bölgesinde barış kurulsun istiyorsunuz. Türkiye'nin Yunanistan'ı ezmemesi gibi düşünceleriniz var, ancak bu tutumunuzla iki ülkeyi aslında çatışmaya siz itiyorsunuz.

Ford'un 1,5 saatlik kahvaltı sonundaki son sözü, «Girişimleri sürdürüyoruz, biraz daha sabredin,» oldu.

Démirel'in birkaç saat sonra Ortak Pazar dönemi başkanı olan italyan Başbakanı Aldo Moro ile randevusu vardı. AET, Washington'un itmesiyle bir arabuluculuk önerisi için gelmişlerdi. Dönem başkanı olan İtalya, her iki ülkenin de kabul edebileceği bir arabulucu olabilirdi. Moro önerisinin daha ortasına gelmeden Demirel sözünü kesti:

— Amerika ile Türkiye arasında anlaşmazlık yokken ambargo koydular. Batı Avrupa artık bir pozisyon almak zorundadır. Tam 11 yıl bekledik ve Makarios gibi bir adama dayandık. Sonunda Kıbrıs'a müdahaleye biz zorlandık. Darbeyi biz yapmadık. Türk halkı artık dostunu ve düşmanını bilmek istiyor. Biz Batılı demokratik bir ülkeyiz. Eğer bizi istemiyorsanız, açıkça söyleyin!.

Görüşme sonunda İtalya sadece «Toprak haritası çıkarın da şu iş rayına otursun,» demekle yetindi ve aradan çekiliverdi.

• İngiliz Başbakanı Wilson ile görüşmede de yine aynı yaklaşımla karşılaşıldı. Batılıların dayanılmaz baskısından çok, birbiri ardına aynı sözleri yinelemeleri hep aynı noktada birleşip baskı durumuna giriyordu.

Wilson'un yanında oturan Callaghan bir ara Cenevre Konferansı'nda bir şeyler olabilecekken siz durdunuz, deyince Demirel sinirlendi ve kıpkırmızı kesildi. Wilson, Dışleri Bakanı'nı adeta azarladı:

— Jim, sana Türklerle bu konuda tartışmaya girme diye defalarca rica ettim, değil mi?

Callaghan hemen espriye vurdu:

«Ben Türkler kadar inatçısını görmedim zaten. Yollarında bir engel varsa, sonucunu düşünmeden kızgın boğa gibi üzerine giderler. Bir an için durup, engelin yanından geçsem acaba daha kolay olmaz mı, diye düşünmezler. Ben Cenevre'deki o boğa saldırısının yaralarını hâlâ taşıyorum.»

Demirel'm mesajı zorunlu olarak yine aynıydı: «İki toplum kendi arasında görüşsün!» Helsinki'de dünyanın nasıl kabuk değiştirdiği ve yepyeni bir dönemin getirdiği sorunların nasıl çözümlendiğinin örnekleri görülürken, Türkiye'nin de nerede olduğunu gösteren en ilginç gelişme Demirel'in salonu terked işiydi. • Makarios, Helsinki'de Kıbrıs adına konuşacaktı.

— Makarios konuşmaya başlayınca salonu tüm heyetle terkedin!

ikinci gün koridorda Türk diplomatlarıyla konuşurken heyecanla tüm heyetin salona koştuğunu gördüm. —| Ne oluyor? |

— Başbakan haber yollamış, hepimiz salona gireceğiz ki, birazdan Makarios konuşurken çıkılacak, daha görkemli olsun!

Biz de bu gösteri için basın locasına geçtik. Başpiskopos yavaş yavaş kürsüye geldi ve konuşmasına başlayınca, Başbakan önce bir etrafına bakındı sonra önündeki sıraya elleriyle destek verip kendini kaldırdı.

Makarios'u Kıbrıs temsilcisi olarak tanımadığımız böylece geri kalan ülkelere gösteriliyordu... Ancak bu olay Türkiye'ye Anadolu Ajansı Genel Müdürü Atilla Onuk ta*-rafından «Demirel kürsüye yumruğunu vurdu ve salonu terke etti.» olarak yansıdı ve üzerinde günlerce süren tartışmalar yapıldı. Oysa artık orijinal yönü kalmamış ve Türk diplomasisinin 1985 BM Genel Kurulu'ndaki yenilgiden bu yana sık sık kullandığından etkisizleşmeye başlamıştı.

İşte biz 1975'in Temmuz'unda bu noktadaydık. 2500 gazetecinin toplandığı Helsinki, aslında tarafların propaganda açısından bulamayacakları bir olanaktı.

Karamanlis ve Makarios bundan bol bol yararlandılar'. Koridorlarda dolaşırken tek tek gazetecilerin sorularına cevap vererek sıkı bir kamuoyu oluşturması yaptılar. Demirel ise bir defa, o da güçlükle Türk gazetecileri için basın toplantısı yaptı. Türk basını, Karamanlis'i görüp, enformasyon işleriyle yükümlü Semih Akbil'i sıkıştırdıkça, «Aman kardeşim, konuşturmayalım daha iyi, zira bir şeyler söyler ve başımıza iş açılır,» cevabım alıyordu. Helsinki dönüşünde bu toplantı Türk kamuoyuna «Demirdin büyük başarısı» diye sunuldu. Ben çok uğraşmış, ancak bir başarı bulamamıştım. Başarısızlık ise temel politikadaydı, Helsinki'de değil...

Helsinki'nin kapandığı gün 31 Temmuz'da, Viyana'da III. Toplumlararası görüşmeler başladı ve Türkiye'nin tutumu daha da katılaştı.

Denktaş bu toplantıya kesin bir kararla gelmişti: Güneyde kalan binlerce Türk'ün kuzeye geçişini sağlayacaktı. Zaten Ada'dan ayrılmadan önceki konuşmalarında da «Arlık bu durum süremez,» diye demeçler vermişti..Rumlar, kuzeye geçmek isteyen Türkler'den büyük rüşvet alıyor ve önemli bir bölümünü de, sınıra yaklaşınca polise teslim ediyordu. 30 Türk'ün dağa kaldırılıp öldürülmesi de gerginliği arttırmıştı.

Ambargo kararının da yarattığı ' gerilimle, Denktaş Waldheim'a oturma açılmadan kesin isteğini iletti:

— Eğer bunlara izin verilmezse, bir gün askeri tutamam. Gidip kurtaralım diye halk ayaklanınca, asker de onları izlemek zorunda kalır.

. Waldheim zaten bu konuda Amerikalılardan da yeşil ışık görmüştü. Klerides'e, Türklerin kuzeye geçişini kabul ettirtti. Makarios'un da onayı ile çıkan bu karar, aslında Kıbrıs'ın de facto ikiye bölünmesi sürecinin tamamlanmasından başka bir şey değildi. Önce İngiliz üslerindeki Türklerin, ardından da güneydekilerin geçirilmesi, bu arada Rumların Türk bölgesinden çıkartılması, Ada'nın tam bir iki bölgeye ayrılmasıyla sonuçlanıyordu. Rumlar adını koy-

masalar da, Batı; Kıbrıs'ın iki bölgele bir federasyon olmasını kararlaştırmış ve uygulattırmıştı.

Şimdi sıra Türkiye'nin üzerine düşen rolü oynamasına gelmişti.

Klerides ile Denktaş arasındaki en ilginç konuşma oturumun sonunda geçti:

— Rauf, bana toprak konusunda bilgi verecek durumda mısın?

— Geçici hükümet kuralım, onun sekreteryası bunu incelesin.

— Teknisyenlere yön, direktif verecek olan bizleriz. Benim güçlüğü, ikili federasyonu kabul etmek dağıl. Bunun bana kaç malolacağını önceden öğrenmeliyim. Makûl ölçüler içinde kalırsanız, biz de hemen ikili federasyonu kabul edebiliriz. Ancak önce bana ne istediğinizi söylemelisiniz.

O günlerde Rumlar bu yaklaşımı ileri sürüyorlardı. Toplumların kesinlikle kendi bölgelerine geçip yerleşmelerinden sonra da «serbest dolaşım» ve merkezi hükümet korusu üzerinde aynı yaklaşımı gösterdiler. Klerides konuşmasını şöyle sürdürdü:

— Toprak konusu bir çalışma gerektirir. Bunun ekonomik ve güvenlik gibi yan etkileri var.

Tapu uzmanları, askerler ve ekonomistler oturup konuşsunlar. Makarios, her yerde gövde gösterisi yapıyor. Her vereceğim adamı güçlendirecek. 12 yıl önce sen bana Küçük Kaymaklı'yı bile vermemiştin.

— Eski hatalarımız geleceği zehirlememeli.

Denktaş sürekli kaçıyor, haklı gerekçelerle kendini bağlamamaya çalışıyor, Klerides ise aksini yapıyordu. Üçüncü tur görüşmelere girilmişti ama hâlâ ne konu-lacağıyla gündem saptanamamıştı.

YValdheim o dönemde etkisiz bir eşgüdümçüydü. Tek rolü görüşmelerin kopmasını önlemektir. Prestijini korumak için yine araya girdi ve Kissinger'in Mayıs ayında Çağlayangil'e söylediklerini yineledi: «Rumların her şeyi toprak oranına bağlamalarını anlıyorum. Siz benim kula-

ğıma ne kadar istediğini söyleseniz de olur.» Ve. Klerides'e döndü: «Siz de dış propaganda ve baskılarınızı biraz azaltın. Unutmayın ki bu sorunu liderler halledebilir ancak, BM kararları değil»

Dektanş'ın cevabı kesindi:

— Ben toprak konusunda bir şey söyleyemem.

— Yüzde 20'yi kabul eder misin?

— Bravo vallahi, daha geçen gün Makarios, Amerikalılara yüzde 25 önermiş. Şimdi sen daha da azalttın... Siz işi uzatmak istiyorsunuz. Türkiye'nin ekonomik durumunun kötüleşmesini bekleyip, bundan yararlanmak amacın-dasınız. Sen benimle 7 yıl konuştun, ben kaçmadım. Şimdi de sen biraz benim peşimde koş!

— Biz Türklerin kuzeye dönüşünü kabul ettik, sen de koşulları yerine getirip göçmen alacak mısın? Harita getirebilecek misin?

— Askerin çekilmesi ve Rumların yerleşecekleri yerlerin BM kontrolüne bırakılmasını Ankara'da görüşmem gerekir. Siz de BM'ye gitmeyin.

— BM bizim elimizde kalan son kozdur... New York'ta karşılıklı tüm önerilerimizi getireceğimize göre, bunu da ele alabiliriz.

Sonunda, New York'a her iki toplumun da somut önerilerini getirmeleri kararı alındı.

Ancak 8 Eylül günü New York'a inen iki liderin de elleri boştu. Klerides, Rum toplumunun iç politika çekişmeleri, Denктаş da Ankara'daki koalisyonun iç politika nedenleriyle somut toprak önerilerini getirememişlerdi.

Denктаş, Klerides ile bir ara büyük kıyamet koparan şu tartışmayı yaptı.-

— Türklerin kuzeye geçmesine izin verdim. Oysa, buna karşılık sen toprak görüşünü getirecektin. Sözünde durmadın.

— Anlaşmamıza göre, Kıbrıs'ta ortak çalışma yapılacaktı. Gelmediniz. Yine üniter devletten söz etmeye başladınız. Sen de siyasi nedenlerle üzerine düşen görevi yap-

madın ve önerini getirmedi. Şimdi neden bana kızılıyor, anlamıyorum. New York'ta toplumlararası görüşmelerin ilk turu böylece kesilmiş oldu. Aslında Klerides'in güçlüğü de, Rumların ortaya kesin bir öneri atamamalarından geliyordu. Bunu yapabilseler, Denктаş'ı daha çok sıkıştırabilecekti. Denктаş'ın sıkıntısı Ankara'daydı. Ankara artık kıpırdıyamazdı. Ambargo her şeyi dondurmıştu. Rumlar daha çok seslerini çıkarabildiklerinden, Klerides tüm suçu kolaylıkla Denктаş'ın üzerine atıyordu. Ambargo, ardından toplumlararası görüşmelerin kesilmesi, kısa sürede Türkiye üzerindeki uluslararası kuruluşlar ve basın aracılığıyla yansıyan baskıların yoğunlaşmasıyla sonuçlandı. Rumlar, önce Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda geçen yılki gibi bir karar aldirdılar, ardından Avrupa Konseyi insan Haklan Komisyonu'na ikinci bir dava açtılar. Türk resmi yetkilileri bu gelişmeleri «Ne çıkar bun dan?» diyerek geçiştiririrken, insan Haklan Komisyonu Rum davasına bakmayı kabul etti ve dosya işleme girdi. Bunun ileride Türkiye'nin basma ne büyük derter açacağına o dönemde kimse inanmıyordu. Bir Türk diplomatı sonradan, «Bu dosya, bizi yaşlandıracak kadar uzun sürecektir, önemsiz bir şey sandık...» diyecekti. Türk kamuoyu ardı ardına gelen ve alışmadığı bu gelişmeler karşısında giderek kendini suçlu görmeye başlamıştı. Hükümet de, «Başımıza ne geldiyse zaten Ecevit'in bu Kıbrıs kararından geldi,» diye gizli bir propaganda sürdürüyordu. Kıbrıs olayının ne denli geniş boyuttan olduğu giderek unutulmaya ve güncel yaşantının güçleşmesi karşısında kurtulunmak istenen bir «apse» gibi görölmeye başlanmıştı. Oysa, Türkiye H'nci Dünya Savaşı'ndan buyana ilk olarak Kıbrıs'ta hakkını korumak, Ege'de de hakkını geri almak aşamasına girmişti. Kıbrıs'ın ortaya çıkardığı bir diğer gerçek de, Türkiye' nin yıllardır uyguladığı Amerika - Batı yaklaşımının ne de-

rece modası geçmiş bir anlayış olduğu idi. İlk kez Bağlantısızların varlıklarının farkına varılıyordu. Her şeye Batı olarak bakmanın yarattığı sıkıntılar artık hissedilmeye başlıyor ve ateşi bulmuş insanların şaşkınlığı içinde kalınıyordu.

Birdenbire yalnızlığa itilivermiş bir duyguya kapılan kamuoyunu sarsan bir diğer darbe de bunların üstüne gelmekte gecikmedi: **ERMENİ TERÖRÜ**.

iki gün arayla, 22 ve 24 Ekim günlerinde, arka arkaya önce Viyana Büyükelçisi Tunalıgil, ardından da Paris elçisi Erez katledildi. Los Angeles'de Başkonsolos Baydar ve Konsolos Demir'in 1973'de öldürülmelerinin bir «delinin işi» olmadığı anlaşılıverdi.

Zayıflamış Türkiye'nin üzerine hesap yapanların hareketlendirdikleri Ermeni grupları, kısa sürede Türkiye'nin dış örgütlerine dehşet saçtı ve açıkça bir baskı oluşturdu. Türk elçileri rastlanmadık biçimde kapıları kapalı, giriş çıkışları kontrol edilen, özel korumacılarla dolaşan İsrail ya da Amerikalı diplomatlara benzedi. Bunun yarattığı gizli baskının etkisi hemen kendini- duyurdu.

Türkiye'ye darbe üstüne darbe vuruluyor ve Yunanlılar da bundan memnun görünüyorlardı. Ermeni hareketinin birden Türkiye üzerinde yeni bir baskı olabileceği anlaşılınca, 11 Nisan'da 26 Yunan milletvekili ilk duydukları bu davaya hemen sahip çıkmışlar ve Meclis'e bir tasan verip «Bu davanın desteklenmesini» istemişlerdi. Kıbrıs'ın BM temsilcisi Rossides de aynı gün Ermenilerin geleneksel «Türk aleyhtarı» toplantılarına gitmeye başlayarak, güç birliğine katıldı.

Türkiye'nin yanlış taşlara oynaması, 1975'i ülke açısından en sarsıntılı döneme sokmuştu.

MC'nin tutarsızlıkları, anarşi ve enflasyonun büyümesini de körüklüyordu.

2 Ekim günü Washington'dan gelen karar kimseyi tatmin etmedi. Temsilciler Meclisi 17? - 237 oyla, 24 Temmuz

günü reddettiği tasarımı "kabul etmiş ve ambargoyu aralamıştı.

Türkiye'deki üslerin yeniden açılması sözkonusu edilmedi.

Demirel bu aşamada yeni bir değerlendirme hatası yapıyor ve «Bu karar ambargonun kalkışı anlamına gelmez,» diyordu. Tam aksine, «ambargo kalktı» diyebilse, ülkenin sırtındaki psikolojik baskıyı kaldırabilecekti. Ambargoyu ön plana çıkardı. Kendi kendini daha da bağlamış oldu. Neden? Kıbrıs'ta hareket edip koalisyonu sarsmamak için. Ancak faturanın daha da artacağını görenler kaygı duymaktaydılar,

Rum lobisine göre, Kongre'nin Ekim karar onları kesin bir yenilgisiydi. Artık Türkiye, parasını ödeyerek istediği silahı alabilecek duruma girmişti. Pratikte de ambargodan söz edilemezdi. Sadece hibeler kaldırılmış ve devletten devlete kredi kısıtlanmış durumdaydı.

...Ancak Türkiye'de şimdi de para kalmamıştı.

1975'in başında 2 milyar dolarlık rezervi bulunan Türkiye, her geçen gün gözle görülür şekilde sıkışmaya başlıyordu.

1971'e oranla beş misli artan petrol fiyatları bunun başlıca nedeniydi. Beş misli daha kabarık bir fatura ödenmeye başlanmıştı. Ardından Avrupa'yı iki yıldır kasıp kavuran ve yeni görülen yüzde 20'lik enflasyon, ithalat yoluyla Türkiye'ye de yansımaya başlamıştı.

MC ise bunlara karşı Seçim Politikası izlemeyi yeğ tutuyordu. «Seçime kadar zam yok,» diyerek tüm açıklar bütçeden karşılanmaya, dolayısıyla bataklığa kayma sürecine girilmişti. Zam yapıp «çirkinleşmeyi seçimlerde iyi oy toplamaya üstün' tutan MC hükümeti, 1977'de düşüşüne neden olacak bir karar aldı: «Dövizle çevrilebilir mevduat toplansın!»

Piyananın üstünde faiz verilen, ancak istendiği anda sahibi tarafından geri çekilebilecek olan bu sistem, en kötü ve en tehlikeli borçlanma yöntemlerinden biriydi. Türkiye bir süre sonra, sıkışıkça serbest piyasadan çok pahalı ve

1 -1,5 yıllık borçlanmalara da girdi. Kısır bir döngünün alarm zilleri çalıyordu.

Ne Kıbrıs konusundaki istekler, ne BM kararları; asıl tehlikenin ekonomik politika olduğunu, bir süre sonra Türkiye'nin tam tuzağa düşeceğini o dönemde görenler çıkıyor; ancak hükümet bu etkili politikasını, »Güvenilir insana borç verilir. Böylece- bize güven duyulduğu anlaşılıyor!» deyip övünerek anlatıyordu.

Bu dönemi kapatırken, gazetelerin küçük sütunları arasında kaybolan bir olaydan da söz etmeliyiz: Billy Ha-yes'in kaçıışı! 1974'te Amerikan Büyükelçisi Macomber'in defalarca Güneş'e başvurup affedilmesini istediği 'Hayes, en iyi korunan Türk hapishanelerinden biri sayılan İmralı' dan, Marmara oltasından kaçıvermişti. «Amerika'da esrar içerken yakalanana hayat boyu hapis cezası verilmez. Çok kötü etki yapıyor,» diyen elçiye, Güneş «Mahemenin kararım nasıl değiştireyim? der, ancak giderek artan bu baskılardan nasıl kurtulacağını da düşünmez değildi.

Belki hükümette kalsa, o da aynı şeyi yapacaktı. MC ise Hayes'in kaçıışına gözyumuverdi. Hayes 1975 sonunda, hapishanede yazdığı romanın satışını ve sinemaya aktarılmasını pazarlamaya başlamıştı bile.

filmin adı «Midnight Express* olacak ve 1978-79 dönemindeki Türkiye'yi en kötü görüntüyle yerecek, milyonlarca seyirciyi kendine çekecekti. .

III. AYRIM BUNALIM YILI 1976

Bugün 1978'nın ilk aylarına dönüp baktığınızda şaşkınlık içinde kalıyorsunuz. Tarih gerçekten kendini yineliyor.

6 Ocak günü Adalet Partisi, Yozgat milletvekili Vasfi ünsür'ü istifa ettirip CGP'ye kaydettiriyordu. Nedeni, CGP' nin böylece grup kurabilme olanağına kavuşmağıydı. MC için bir paslaşmaydı bu. Meclis'te CHP ile DP'liler de Ün-aür'e sataşp. «Satılmış, kaç paraya transfer oldun?» diye bağırınca, kaliteli (!) tartışmalardan biri daha başlıyor ve Unsur soruyu soranları, «Bana satılmış diyenin, anasını avradını ...» diyerek yanıtlıyordu.

CHP İzmir milletvekili Süleyman Genç, Başbakan Yardımcısı Türkeş'i «tımarhane kaçkını» olarak nitelerken, Başbakan Demirel de yardımcısını koruyordu: «CHP buna-îm tellallığı yapıyor!»

Parlamentomuzun bu renkli yaşantısıyla birlikte ülkede anarşi de giderek artıyordu.

Üniversitelerde çatışmalar çıkıyor; polis yurtları basıyor, birbiri ardına dev grevler başlıyordu.

Kargaşa, ekonomik durumu da zorlamaya başlamıştı artık.

1975'in dış ticaret açığının 3,5 milyar dolara ulaşp yüzde 48'lik bir artış göstermesi, petrol fiyatlarının dış piyasalarda sürekli zam görmesi... Ne ekonomik durum, ne de tehlikeli iç gidiş Demirci'm temel politikasını etkileye-miyordu. Bu, varsa yoksa «Seçim Politikası»ydı.

27 Mayıs günü, Ankara'ya resmi bir gezi yapan Sch-midt, Demirel'in kredi gereksinmesine çözüm getirecek ki-

iydi. Alman Başbakanı resmi görüşmede açıkça: «...Türk işçisi artık alamıyoruz. Bizdekileri de yavaş yavaş geri göndermek durumuna girdik, ülkedeki işsizlik artıyor. Buna karşılık size yatırım yapabiliriz. Alman hükümeti bugünkü bunalım karşısında dışa yatırım yapacak iş adamlarını teşvik etmiyor. Sadece Türkiye'ye karşı bu tutumumuzu değiştirebilir ve yatırımları destekleyebiliriz. Siz de kanunlarınızı esnekleştirin,» demişti.

Demirel, en sıkışık anında olmasına rağmen, Alman Başbakanı'nın bu önerisini «susmakla» yanıtladı. Çünkü hükümette Erbakan vardı ve yabancı sermayeye karşıydı. Seçimlere kadar da bu hükümet çökmemeü, bir bunalım yaratılmamahydı,

Demirel, 1975 sonlarına doğru, Ankara'da yapılan Büyükelçiler toplantısının bitiminde de aynı politikasını açıklamış ve «seçimlere kadar benden bir şey istemeyin!» demişti. Bu sözü ve tüm büyükelçiler konuştuktan sonra «Anladım, Kıbrıs işi ancak Federasyonla halledilecek. Bugünkü durum iki toplumun sının olmalı,» deyiverince, BM Daimi Delegesi Büyükelçi İl ter Türkmen yanındakine; «Yahu, biz bunun anlaşması için mi binlerce kilometre geldik?» demek zorunda kaldı.

Hükümetin içindeki bu tutarsızlığı, bilgisizliği ve dünyada olup bitenlerden habersizliği tek kişi görüyordu: Çağ-layangil!

Hükümetin tüm kanatlarında genel bir kam yerleşmişti. «Bu Kıbrıs işinde dayanan kazanır!» deniyor ve herhangi bir çabaya gerek görülüyordu. KTFD'nin gelişmesi bu kanılan da arttırmaktaydı. •

Çağlayangil ise durmadan, «Sorun kangren olacaktır. Sonra çözümü daha güçleşir,» diyerek bir şeyler yapmaya çalışıyordu. Erbakan engeli ve Demirel'in genel seçim politikası da ortadaydı. Çağlayangil ve Dışişleri Bakanlığı, hükümet içinde dışla sürekli teması olan ve durumun ne denli aleyhimize döndüğünü gören iki güçtü.

BM, Avrupa Konseyi, AET, NATO ve tüm Doğulu-Ba-tılı ülkeler durmadan, «Kıbnns» diyorlar,' başka bir şey de-

iniyorlardı. Ne zaman Alman Savunma veya Dışışleri Ba-kanı'yla başka bir konu görüşölmek istense, hemen ortaya «Kıbrıs'ta ne yapacaksınız?» sorusu çıkıyordu. Sanki Batı ile Türkiye'nin ilişkileri bu soruna indirgenmişti.

Çağlayangil, gidişin tehlikesini 1975'in Aralık ayında gördü ve harekete geçti. Önce hükümetten Erbakan'm itiraz edemeyeceğı bir formöl geçirtti ve «Türkiye, Kıbrıs sorununu tüm yönleriyle görüşmeye hazırdır,» çağrısını 7 Aralık günü yaptı. Birkaç hafta sonra Brüksel'de NATO Dışbakanlar toplantısı vardı. Bitsios ile de görüşecekti. Amacı, görüşmeleri yeni bir şekil, yeni bir yöntem, kendi deyimiyle «yeni bir şapka altında» başlatmaktı. Akılcı bir yaklaşımdı bu.

Çağlayangil'in denemeyi kararlaştırdığı diğet yaklaşım da, «Biz harita önerisi getiremiyoruz. O zaman ya Rumlar ya da Amerika, hatta AET bir öneri getirsin, biz bunu görüşelim...» olarak özetleniyordu. İşte bu, en büyük hatası oluyordu. Son derece önemli, hayati bir konuda açıkça kendi dolduramadığı boşluğun başkaları tarafından doldurulmasını istiyordu. Bu anlayışla yola çıkan Türkiye'nin düş kırıklığına uğraması uzun sürmedi.

İ'inci Bölüm :

Brüksel'deki gizli anlaşma

1975'in son günlerine, Aralık ayının ilk yarışma dönelim.

Çağlayangil, MC'nin açığını kapatabilmek amacıyla birden barış taarruzuna girip «Kıbrıs'ta sorunun her yönünü görüşmeye hazırız,» dedikten sonra «?apfea»yı açıklamıştı.

— İki toplum BM Genel Sekreteri Waldheim gözetiminde görüşmeye başlayacaklar ve hiçbir konuya öncelik verilmeden, Toprak ve Anayasa sorunları kurulacak alt komitelerde ele alınacak. Alt komitelere Türk ve Yunan eksperler de katılacaklar ve görüşmeler Viyana yerine Lef-koşa'da sürdürülecek. Gizlilik her şeyin başında gelecek.

Türk heyeti NATO toplantıları için Brüksel'e hareket ederken sonucun ne olacağını merak ediyordu.

Çağlayangil'in yeniden bakan olduktan sonraki bu ikinci toplantısıydı. Aslında eskiden alışkanlığı olduğundan, bu toplantıları fazla önemsemezdi.

Önce İngiliz Dışileri Bakanı Callaghan geldi. «Öğleden sonra Yunanlı meslekdaşım ile görüşeceğim. Bir şeyler söylememi ister misiniz?» diye söze başladı. «Örneğin, Türkler girişimde bulunacak filan gibi...»

Çağlayangil, Kissinger'den başkasını arada istemiyo-

du. «Sizler ne zaman araya girseniz, sorunlar daha da karışıyor,» deyip Callaghan'ı savuşturdu. Ardından Amerika'nın Avrupa'daki «sözcüsü» Alman Gencher geldi. «Lefkoşa'yı, Washington DC gibi ortak yönetilecek bir bölge durumuna sokun...» önerisini getirdi. Zaten Amerika'nın dağıttığı ve bu ülkelerin gerçek eğilimlerine de uyan yeni rollerde Almanya, Türkiye'yi, Fransa da Yunanistan'ı gözetken ülkeler olmuşlardı. Silah ambargosu nedeniyle ABD arka planda kalıyor ve bunların etkinliklerini kullanıyordu.

Çağlayangil, 11 Aralık 1975 sabahı, Toison d'or Cad-desi'nin en çirkin binalarından biri olan Hilton Oteli'nin 22. katında Kissinger ile kahvaltıya girerken amacı Amerika'yı, Yunanistan'a daha güçlü baskı yaptırmaktı.

' Çağlayangil, geleneksel şakalaşmalardan sonra, işe Yunanistan'dan şikâyetle başladı:

— Ben diplomat değilim. Valilikten, idarecilikten geldim. Kişisel kanım, Yunanlıların iyi niyetle hareket etmedikleridir. Hâlâ, kabul etmeyeceğimizi bilmelerine rağmen BM kararları çerçevesinde görüşmelerin yapılmasında ısrar ediyorlar.

... Ve ardından da, Türkiye'nin baş şiddetli taarruzu diye nitelendirilen yeni «şapka» teorisini ortaya koydu.

— Yapılacak görüşmeler herhalde BM kararları çerçevesinde olamaz, bu nedenle yeni bir «şapka» giydirmek gerekir.

Kissinger taraf tutmak istememekle birlikte, MC'nin gülünç durumuna değindi.

— Siz Yunanlılara inanın diye söylemiyorum. Zaten onlar da size inanmıyor. Ancak önemli olan; Yunanlıların inanıp inanmamaları değil, belirli bir ortak noktada buluşmanızdır.

Onlardan şikâyet ederken, unutmayın, sizin de iç güçlükleriniz var.

Kissinger için Kıbrıs çözümü bir kozmetik sorundan ileri gitmiyordu. Biraz sınırlar düzeltilmesi, şurada burada küçük değişiklikler o kadar! Artık Ada ikiye bölünmüştü. Türkiye'nin hâlâ «İki bölge federasyon ilkesini kabul et-

tiklerini resmen açıklamazlarsa, masaya oturmam!» yaklaşımını anlayamıyordu.

Görüşmelerin yöntemini söyledi ve bir de öğüt verdi:

— Müzakerelerde üç ana konu görüşülebilir: İki bölgeyi federasyonun oluşumu, merkezi hükümet sorunu ve toprak iadesi. Merkezi hükümetin gücü ve sizin katılma payınız, vereceğiniz toprağın büyüklüğüne, bağlıdır. Görüşmelerde yüzde söylemeyin. Şuraları vereceğiz diye genel bir bölge gösterin. Harita üzerinde ölçecek değiller ya. Lefkoşa - Magosa yolunun güneyin deyin. Zaten Rumlar resmen yüzde 25, özel olarak yüzde 28'ini bırakırız diyor-larmış.

Çağlayahgil" hemen yanıtladı: «Onlar yüzde 23 desinler, biz de yüzde 38 diyelim ve görüşmelerde bunun ortasını alalım.» Böylece Kissinger'i işin içine daha fazla çekmek ve adeta müzakereyi onunla yapmak ister gibi bir yaklaşım doğuyordu. «Zaten biz bir harita hazırladık,» dedi Çağlayahgil.

— Kimseye gösterdiniz mi?

— Hayır. ||

—• Aman bana da göstermeyin. Her şey bittikten sonra bakarız! |

... Ve Kissinger aradan sıynlıverdi. Görülme yöntemi, buydu. Tarafları birbirine doğru itmekten ileri gitmek istemiyor, ayrıntılı müzakereye girmek istemiyordu.

Kissinger aradan sıyrılınca, Rumların Yunanistan'la birlikte bu oyunu oynamalarına ağırlık vermeye başladı.. 'Onlar Türkiye'nin bu zayıf noktasını bildiklerinden yanaşmak istemiyorlar ve habire Türkiye'yi hırpalayabiliyorlardı.

Kissinger'e alt komiteler konusunu açtı.

— Toprak iade edin, diyorsunuz. Denктаş bir yerleri geri versin, diyorsunuz. Oysa buraları Denктаş almadı ki, biz aldık. Stratejik gerekler nedir, buna Denктаş karar veremez. Türkiye karar verebilir. Eskiden de toplumlararası görüşmelerde nasıl Türk ve Yunan temsilcileri varsa, şimdi de bu yeni «şapka» altında Türk ve Yunan eksperleri

de katılmalı.

Kissinger için bu «kabul edilebilir» bir öneriydi. Çağlayangil, Yunanistan'ı işin içine sokma planını şöy-sürdürecekti:

— ... Çalışma grupları kurulur. Kesin gizlilik ve hiçbir onuya öncelik verilmemesi koşuluyla başlarlar görüşmeye. Denktaş ve Klerides bunlara talimat verdiler. Türk-Yunan eksperleri de katılırlar ve bu arada Türk - Yunan Dışışleri Bakanları da belirli aralıklarla görüşerek yardımcı olurlar,.. Tabii Makarios yine bir sorun olarak karşımıza çıkacak.

Kissinger, Çağlayangil'in sözlerini, öğleden sonra göçeceği Bitsios'a yansıtmak üzere not ettirirken, konuşmasının sonunu bir espriyle bağladı.

— Siz de Makarios'u İstanbul patrikliğine ataym! Toplumlararası görüşmelerin çağrısını yine Waldheim

yapacaktı. Kissinger kişisel rolünü arttırmak için bu girişimin ona verilmesini istedi:

Waldheim ile ben temasa geçeyim mi?» Çağlayangil, bu girişimi durdurdu. «Bitsios ile görüşeyim. Onunla anlaşırsak, siz yaparsınız.»

Ayağa kalkılırken, Kissinger başlatılacak olan bu yeni dizinin önemine dikkati çekti ve Türkiye'yi uyardı:

— Devamlı şekilde son anda bazı taktik engellerle karşılaşılıyor. Türkiye'nin Amerika'daki dostları, Türkiye'nin engel çıkarttığı hakkındaki genel kanıdan dolayı güç durumdadır. Siz görüşmelere oturun, Makarios engel çıkarırsa biz elimizden geleni yaparız.

Çağlayangil de artık mutlaka sonuç alınmasını istiyordu. «Kıbrıs sorununu torunlarımıza bırakamayız,* demekle-yetindi. U)

Ertesi gün, 12 Aralık 1975 saat 15.00'de NATO Genel Sekreteri Luns, özel çalışma odasını Türk ve Yunan Dışışleri Bakanları'na açtı.

(1) İki saat süren bu görüşmenin önemli bir bölümü, Türkiye - Amerika Savunma ve İşbirliği Anlaşması (SIA) çalışmalarıyla ilgiliydi. Konuların karışmaması için, görüşmenin bu bölümü ilerde yeniden ele alınacaktır.

Bitsios, yine TV yıldızı gibi pml pırıl giyinmiş, briyantınli saçları ve meslekten diplomat olmanın verdiği ince hareketlerle Çağlayangil'in elini sıktı. İhsan «bey» ise, eski Osmanlı görüntüsündeydi. Rahat, esprilerle konuşan ve kupkuru bir insan olan Bitsios'u yumuşatmaya çalışıyordu.

Kapalı kapılar ardında heyetler karşılıklı oturmuşlar ve Bitsios ilk sözü almıştı.

Yunan Dışişleri Bakanı'nın sözlerini duydukça Türk heyeti hayretler içinde kaldı. Bir hafta önce reddettikleri önerinin yaldızını değiştiren Yunanlılar hemen hemen aynım ortaya koyuyorlardı:

— ...Bizim önerimiz genel bir gündem, açık bir gündemle konuşulması. Sonunda da bir paket anlaşmaya varmak!

Çağlayangil'in isteklerinden bir bölümünü daha kabul edebileceğini açıkladı. Zira Bitsios da, Çağlayangil gibi gizli politikadan yanaydı:

— ...Paket anlaşmadan anladığımız, görüşmelerde her konu görüşülecek, ancak resmi bir karara varılmayacak. Bir konu diğerinden önce biterse, saklanacak ve hiçbir açıklaması basma sızdırılmayacak.

Çağlayangil bunun üzerine hemen sözü aldı:

— Çok açık konuştunuz, ben de açık konuşacağım. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda, Kasım ayında çıkan karar bizi rahatsız ediyor. Görüşmelerin bu karar çerçevesinde olması imkânsız. Sorunun çözümünü BM'de değil, Türkiye ile Yunanistan arasında bulabiliriz.

Çağlayangil bundan sonra, Kissinger'e söylediklerinin aynını yineleyerek: «Toprak konusunu Denктаş konuşamaz. Biz karar verebiliriz. Bu nedenle Türk ve Yunan eksperlerin de katılacakları alt komiteler kurulmalıdır mutlaka,» dedi ve konuşmasını bir fıkrayla sürdürdü:

— Abdülhak Hâmlî bir gün karısına mektup yazar ken, «Ne seninle birlikte ne de sensiz yaşanır,» demiş. Biz de böyleyiz. Birlikte yaşamak zorundayız. Tüm güçlüklerine rağmen. Kıbrıs'ı da ancak biz ikimiz çözebiliriz: Onlar kendi aralarında görüşsünler, haftada bir buluşsunlar. Biz

de sık sık görüşüp onlara yardımcı olalım. Eskiden olduğu gibi bizler de girmezsek sonuç almak güçleşir. Bitsios bu yaklaşımı hiç sevmeydi.

— Biz Yunanistan olarak masa dışımda kalırsak daha etkili oluruz.

Bitsios, Karamanlis'in ödün veren gibi görünmemesi gerektiğini, Makarios ile buluşmak istemediğini anlatmak istiyordu. Tartışmaların sonunda, alt komiteler kurulması kabul edildi, ancak iki nokta belirsiz bırakıldı. Yunanistan'ın hangi aşamada görüşmelere katılacağı ve alt komitelerin ne zaman çalışmaya başlayacağı.

Bitsios gündem sorununa geri geldi. «Görüşmeler açık gündem mi, yoksa konular belirlenerek mi yapılacak? Tartışmalara da toprak sorunundan başlansın.»

Çağlayan'ın burada çok kesin konuştu. «Önce hangi konunun ele alınacağını biz saptayalım.. Hiçbir önkoşul olmadan ve hiçbir konuya öncelik verilmeden görüşme olacak. Bunun altını çizim.» Böylece BM kararlarına dayanılmadan önceliksiz açık gündemli bir görüşme olacaktı. Bitsios ses çıkartmayarak kabul ettiğini ortaya koyuyordu. Rum tarafı, «Türkiye önce toprak önerisini ortaya koysun veya önce toprak konuşulacak,» diyemeyecekti.

Bugüne kadarki görüşmelerde, herkes bir önkoşul ortaya atmıştı. Türkiye önce «Siz iki bölgeyi federasyonu kabul ettiğinizi açıklayın sonra görüşmeler başlasın,» diyor, Rumlar buna karşı çıkıyorlardı. Ardından hangi konunun önce konuşulacağı tartışması başladı. Türkiye, «Önce anayasa ve merkezi hükümet»; Rumlar ise, «Toprak konusunun önceliği olmalı,» dediler. Son varılan nokta ise, toprak önerilerini kimin vereceği idi.

Çağlayan'ın toprak önerilerinin önce kimin vermesi sorununda Bitsios'u yine sıkıştırdı ve Kiosinger'e söylediklerini yineleyip «Önce Rumlar makul bir öneriyle gelsinler, Denktaş bunu incelesin ve cevaplasın. Böylece tıkanıklık giderilebilir,» dedi.

Bitsios, sonradan. Klerides'in istifasına kadar gidecek anlaşmazlıkların ilk adımını burada attı. — ilk önce haritayı biz verebiliriz. Rum yönetimini ikna edebilirim.

Çağlayangil, Kissinger'in yaklaşımını kendininmiş gibi yansıttı: «Yüzdelere üzerinde konuşmasınlar. Sadece bölgeler ortaya konsun!»

Necdet Tezel de hemen prosedürü tamamladı: «BM Genel Sekreteri bir çağrı yapar, Denktaş ile Klerides buluşurlar, ardından da alt komite çalışmaları başlar.»

Çağlayangil, BM Genel Sekreteri'nin her hareketinin kısıtlanamayacağını belirttikten sonra, Kissinger'in istemini öne sürdü: «Uk teması Kissinger yapmak istiyor.»

Bitsios güldü. «Evet, son zamanlarda çok aranan kişiler olduk. Ancak bunu biz de yapabiliriz. BM daimi delegelerimiz Genel Sekreterle konuşabilir.» Tezel de hemen ekledi- «Bizim için de Kissinger'in araya girmesi şart değil.

Bitsios bu toplantıdan Makarios'un bilgisi olduğunu söyledi. Çağlayangil, «Makarios ile geçinilmiyor» deyince, yanıtı ilginç oldu. «Biz de biliriz. Biz de tam kontrol kuramıyoruz. Ancak idare etmek zorundayız.»

Bu arada GİZLÎ anlaşma kaleme alınmış ve bakanların önüne getirilmişti. Bitsios o an kimsenin kuşkulandığı basit bir istekte bulundu:

— Alt komiteler kurulacağını ve gerekli gören tarafın (Türk ya da Yunan) eksper yollayabileceğini belirten pa: ragrafı BM Genel Sekreteri'ne göstermeyelim.

Çağlayangil, valiliğin verdiği önseziyle kâğıdı hemen Bitsios'un önüne sürdü:

— Hangi paragrafın gizli kalmasını istiyorsanız yanına yazın ve bu belgeyi de imzalayın.

Bitsios bir an durakladı. İmzalamaktan kaçınamayacağı bir ortam düşüvermişti, imzasını attı. Sonradan çok pişman olacağı bir imzaydı bu...

Toplantıdan sonra Türk heyeti ve özellikle Çağlayangil memnundu, Necdet Tezel ile Ecmel Barutçu «İyi bir başlangıç, ancak durun bakalım, uygulayacaklar mı?» diye hafif kaygılarını da saklamıyorlardı.

Çağlayangil, hem Kıbrıs hem de ABD işini rayına oturtma çabalarının getirilen aşamasından çok umutlu görünüyordu.

Kıbrıs görüşmelerindeki tıkanıklık ve MG'nin güçlüğü böylece giderilebilecekti. Toprak önerilerini önce Rumlar verecek, ardından hemen alt komiteler kurulacak ve hiçbir konuya (yani haritaya) öncelik verilmeden, sorunlar paralel ve gizlilik içinde yürütülürken, Yunanistan da buna katılacaktı. «Böyle bir aşamaya geldikten sonra, Erbakan engelini aşarım,» diyordu Çağlayangil. «Daha olmadı, askerleri üzerine yollarım.» Zira ordu ambargonun kalkması için Kıbrıs'ta adım atılması ve politikanın esnekleştirilme-sinden yanaydı.

Kıbrıs görüşmeleri bu sürece girinci, yakında tamamlanacak olan SIA (Türkiye - ABD Savunma ve İşbirliği Anlaşması) Kongre'den geçirilebilecek ve ambargo da kalkacaktı. MC darboğazdan kurtulabilecekti.

Ancak anlaşmada hâlâ boşluklar vardı. Alt komitelerin hemen mi, yoksa ilerde mi kurulacağı, konuların hiçbirine öncelik verilmeyeceği kesin değildi.

Yunanistan açısından ise Brüksel anlaşması, Makari-os'u yola getirebilme amacıyla yapılmıştı.

Yunan Dışişleri Bakanlığı'nın Türk İşlerinin gediklisi olan Cunis, Brüksel'den doğrudan Lefkoşa'ya gitti ve durumu Başpiskopos'a anlattı.

9 Aralık günü de New York'da Waldheim'a, iki daimi delege liter Türkmen ve George Papulyas, alt komiteleri gizli tutup geri kalan anlaşma üzerinde bilgi verdiler.

... Ve 1976'nın ilk günlerinde Brüksel anlaşmasının can çekişmesi başladı bile.

Maka ios; Brüksel'de varılan anlaşmayı kesinlikle red-

dederken, Kıbrıs sorununu sonu bilinmez bir yola doğru ittiğini de çok iyi biliyordu.

1 Ocak 1976'dan sonra tam bir Bizans manevrası görüldü.

Kîerides ansızın istif a etti. Makarios'un yaklaşımına kesinlikle karşıydı. Karanmanlis'e yolladığı mektupta «İkili Federasyon kabul edilmeli ve bazı sınır değişiklikleriyle birlikte bu sorun kapanmalıdır,» diyordu.

Söyledikleri kmidi açısından ve kısa vadede doğrudu belki, ancak uzun vadede Kıbrıs'ın de facto bölünmesini de kendi eliyle hazırlıyordu.

Klerides'in istifasını Karamanlis geri aldırttı. Aslında Yunan Başbakanı da «alt komiteler ve Yunanistan'ın çalışmalara katılması» maddesini beğenmemişti. Makarios'dan açıkça çekiniyordu. Başpiskopos'un «vatan haini,» diye suçlaması, iç politikada hükümetini çok güç duruma düşürebilirdi. Makarios'dan uzak durmak, ancak anlaşmaya uyul-duğunu da göstermek gerekliydi. Bunun için demeçlerinde yavaş yavaş Brüksel'de konuşulanların tam tersini işlemeye başladı.

Denk taş da bu anlaşmayı pek sevmemişti. El, altından Lefkoşa'daki BM Temsilcisine Waldheim'dan saklanan alt komite maddesini açıklayınca, bu defa Genel Sekreter fena halde sinirlendi ve çalışmalarına bir süre ara verdi.

Brüksel anlaşmasının açık kapılarını Yunanistan iyi kullanıp aradan sıyrılmaya çalışırken, Kîerides - Makarios çatışmasında da hem taraf tutmaya çalışır gibi görünüyor, hem de el altından Klerides'i destekliyordu.

Türkiye, Yunanistan'ı karşısına almaya uğraşırken . Atina'nın tüm çabası, Kıbrıs sorununda Türkiye ile başba-şa kalmamaktı. Makarios işi yürütür ve Atina da sonuca göre yeni bir tutum saptayabilirdi.

Oysa, 17 Şubat 1976 günü, aynı Kîerides, Denktaş ve Waldheim ile Viyana'da masaya oturduğunda eli boştu.

Kîerides, Kıbrıs sorununun uzatılmasına kesinlikle karşıydı. «Bu iş uzun mücadele ya da Üçüncü Dünya ile çözümlenemez. Birleşmiş Milletler'de şimdiye kadar kim ne

elde etmiş ki, biz kazanacağız? Kıbrıs sorunu Bacı'dan geçer. Onları kullanarak Türkiye'ye baskı yaptırabilirsek bir şeyler elde edebiliriz,» diyor, Makarios'un Batı tarafından kaygıyla bakılan tutumlarını reddediyordu.

Masaya oturunca ilk sözü; «Denktaş bana toprak önerilerini çıkaracağına dair güvence vermeden, ben harita çıkartamam. Yetkili değilim,» demek oldu.

Aylarca süren tartışmaların vardıgı nokta YValdheim'ı çileden çıkartmaya yetecek gibiydi. Toplantı salonunda çalışan teypler, "VValdheim'in yardımcıları ve dışarda da, Makarios'un Klerides'i kontrol ettirmek için yolladığı iki Rum gözlemci vardı. Bunlar sonradan baş görüşmeci olacak Papadopoulos ve Başyargıç Triandifilis'di.

Waldheim aldığı cevaptan açıkça sinirlenmişti.- «Brüksel Anlaşması'na uygun şekilde, Toprak, Federasyon ve Merkezi hükümet-konularında özlü görüşmeler yapılması için çağrıda bulundum. Sizler de kabul ettiniz.»

Denktaş güçlüydü ve Klerides'i daha da sıkıştırdı. «Ben Brüksel anlaşmasına uygun şekilde Klerides'i dinlemeye hazırım,» dedi.

— Olmaz, Denktaş da toprak önerisini masaya koyacağına dair güvence vermelidir. Tek yanlı yapılamaz. Resmi harita veremem. Yetkim yok.

— Canım, resmen getirmemiş olun. Bilgi alış verişinde kullanılmak üzere yaklaşık bir harita verin ve onun üzerinde konuşalım.

Toplantıya ara verildi. Telefonlar işledi. Klerides, Bit-sios ile görüştü ve sonunda bir harita vermeyi kabul etti. Gece, Genel Sekreter'in yardımcılarında biri, yemek sırasında Denktaş'm eline bir harita sıkıştırdı. Bu, «Waldheim' ın önerisi üzerine göçmenlerin dönüşüyle ilgili harita»ydı.

Üstü kabaca çizilmiş üç bölgeyi kapsıyordu: Biri, Ba-tı'da Gaziveren'in hemen yanından başlayıp Paristeroni'yi içine alıyor, ve Kalorina'nın kuzeyinden denize çıkıyordu. İkinci bölge, Maraş'ı içine alıp Paşaköy'den Alanya'ya kıvrılan bir hat ve üçüncüsü ise, Trikomo ve Lapatos üzerinden Lefkoniki'yi kapsayıp güneye kayıyordu.

Ertesi sabah Klerides daha rahatlamıştı:

— Bu haritadaki yerlerden Türk birlikleri çekilir ve M Barış Gücü yerini alır. Böylece göçmenler yerleşir. Bunu toprak sorunu için değil, göçmen konusuna yardımcı olsun diye verdim zaten.

Klerides son derece akıllı bir manevrayla hem haritayı vermiş, hem de vermemiş görünüyordu. «Yüzde 20 başlangıç olarak alınabilir,» dedi ve ekledi: «Şimdi sen önerilerini ortaya koy!»

Denktaş'ın elinde harita filan yoktu. Ayrıca buraya Klerides'i dinlemeye gelmişti. «Brüksel anlaşmasına göre, burada bir görüş teatisinden sonra Lefkoşa'da alt komitelerde bu konu ele alınacak. Bir şey söyleyecek durumda değilim. Üstelik Lefkoşa'dan daha talimat da alamadım.»

— Rauf, bu üç bölgeyi BM'ye bırakacak mısın? BM'ye bırakılması demek, ilerde Rumların cebine girmesi anlamına gelirdi. Denktaş bu yaklaşımı biliyordu:

— Sen iki bölgeli federasyonu" kabul ediyor musun? —Karpas'da bir kanton verebilir misin?

— Merkezi hükümette bize eş dağılım verecek misiniz?

Soruyu soruyla karşılayan, iki eskrimci gibi bu tartışmalar uzayınca toplantı yeniden ertesi güne bırakıldı.

Görüşmelerin daha başında tam bir sıkışma olmuş ve «Toprak önerilerini kim önce verecek?» kısır döngüsünün içine girilmişti.

Waldheim ortaya bir öneri atmıştı: «Bu durumda, ilerisi için bir tarih saptayalım ve toprak dahil tüm öneriler karşılıklı olarak verilsin.»

Denktaş, ustalıkla, hem öneriyi kabul etmiş, hem de kaçabilecek kapıyı açık bırakmıştı.

— Peki, kabul ediyorum. Altı hafta sonra sorunun tüm noktalarını kapsayacak şekilde önerilerimizi verelim. ANCAK ben, Rumlardan toprak önerisi geldikten 10 gün sonra cevaplayacağım. Unutmayın, sadece ilkeleri belirteceğim. Ayrıntıyı komitede ve Türkiye'nin de katılacağı toplantılarda ele alabilirim.

Oysa, Makarios bunu istemiyordu. «Türkler yine kaçacak ve biz haritamızla ortada kalacağız,» diyordu. Klerides br on gün farklılık için müzakereleri kesemezdi. Başından beri yürüttüğü, adeta çocuğu gibiydi bunlar. Kıbrıs'ın geleceğini yapan kişiydi. Dünya kamuoyundaki büyük prestijini düşündü. Başta Amerikalılar olmak üzere, Batı'mn ve Karamanlis'in büyük desteğini düşündü.

10 günlük farkı kabul etmemeyi dünya kamuoyuna anlatamazdı. Ancak başta Makarios olmak üzere içerdeki muhalifleri de bunu kesinlikle kabul etmezlerdi. Üstelik yetkisi de yoktu. Sorup yetki istese, red cevabı gelecekti. Vakit geçtikçe de çözüm daha güçleşecekti... Ve Klerides birden büyük bir riskin altına girdi:

— Peki, Denktaş'ın bizim önerileri aldıktan 10 gün sonra karşı haritasını vermesini kabul ediyorum. Ancak bunun basın bildirisiyle filan açıklanmaması koşuluyla.

"VValdheim derin bir nefes aldı. İş kurtulmuştu.

Klerides bu on günlük farkı kişisel ağırlığı ve prestijiyile saklayabileceğini sanmıştı.

Aldandığını kısa sürede anladı. 5'inci Viyana görüşmesi 20 Şubat günü tamamlanırken, Kıbrıs sorunundaki yöntem tıkanıklığının çözülme olasılığı gerçekten büyümüşü. Artık bir dönüm noktasına geliniyordu. Rumlar ve Türkler önerileriyle masaya oturmak zorunda kalacaklardı.

Oysa, ne Türk ne de Rumların bir çözüm istemleri vardı. Bir başka deyimle her iki taraf da kendi istedikleri bir çözüm peşinde koşuyor, uzlaşmaya yanaşmıyordu.

Ortada kalan ise Klerides idi. On günü resmen Ma-karios'dan sakladı. Beraberindeki Papadopoulos ve Triandi-filis'e «öneriler karşılıklı verilecek,» dedi.

Klerides çok kimse için tehlike olmaya başladığının farkında değildi. Görüşmelerdeki tıkanıklığın açılması tehlikesiydi bu.

Makarios, Klerides'in büyümesine kesinlikle karşıydı ve geri dönmesi sırasındaki engellerin bir bölümünün Klerides tarafından çıkarıldığı kanısındaydı. Üstelik Amerika-

hların onu yeğlediklerini, Karamanlis'in de tüm gücüyle desteklediğini biliyordu, Olanak bulsalar hemen değiştirebilirlerdi. Klerides'i kişisel bir tehlike olduğu kadar, Batı-cı politikasıyla Kıbrıs için de tehlike olarak görüyordu ve sahneden Bilinebilmesi amacıyla bir olanak bekliyordu.

Türk tarafı da Klerides'ten rahatsız olmaya başlamıştı. Balâ'da, Denктаş'ın değil Klerides'in sözlerinin çok daha büyük ağırlığı vardı. Herkes ona inanıyor ve Denктаş açıkça gölgede kalıyordu.

İşte, Makarios ile Denктаş birlikte Klerides'i yok ettiler.

Denктаş, Ankara'nın da onayını aldıktan sonra altın olanağı yarattı. Makarios da Klerides'i katlettirdi.

Denктаş el altından Guardian ve Simerini adlı, Kıbrıs Rum tarafının en ağırbaşlı gazetesinin muhabiri Konstan-tinidis'e «10 gün sonra öneri vereceğini» sızdınerdi.

Rum basmmda «GİZLİ ANLAŞMA - KLERİDES, MA-KARİÖS'A BİLGİ VERMEDİ» kampanyası kısa sürede hız-lanı verdi. Klerides devamlı yalanlıyor, ancak başta Komünist AKEL Partisi olmak üzere, binlerce kişinin katıldığı mitinglerde «vatan haini» damgasını yiyordu. Makarios da el altından tepkileri körükleyip, Klerides'i devamlı hırpalıyordu.

Sonunda Denктаş'tan yardım istedi. BM Temsilcisi Munoz'un önünde «Rauf, yardımcı ol. Müzakerelerin tıkanmaması için bu girişimde bulunmuştum. Gizli anlaşma yok dersen sorunu halledebiliriz. Yoksa istifa etmek zorunda kalacağım,» dedi.

Oysa Klerides'in harcanması artık kesinleşmişti. Rum yönetiminin karışmasını da körüklemek için Türk tarafı yardımcı olmayacaktı.

Denктаş, Klerides'e babasından kalma bir anısını anlattı. «Babam, küçük yalanlar daima daha büyüklerinin söylenmesine yol açar, derdi. Git açıkça söyle on gün süre verdiğini. Beni ortak etme.*

Klerides son denemesini Atina ile yaptı.

3 Nisan günü, Klerides önerilerini kapalı bir zarf içinde, «Denктаş kendininkileri ortaya koyunca açılmak» koşu-

luyla BM'ye verdi. Denktaş'ın 5'inci Viyana zabıtlarının açıklanmasını istemesi üzerine, 7 Nisan'da Klerides «Doğ rudur, on gün süre verdik» dedi ve istifa etti.

1974 Aralığında Klerides'i destekleyeceğine dair Kis-singer'e kesin güvence veren Yunanistan, Makarios'a tes lim olmuş, sesini çıkartmamıştı.

Rum - Yunan ikilisi dünyaya sesini daha iyi duyurabil-diğinden, Brüksel anlaşmasına kendileri uymadıkları halde, Türkiye'yi sorumlu gösterebildiler. Yunanistan da bir daha Kıbrıs sorununa böylesine girmedi. Elini ayağını çek ti ve tüm gücünü Ege'deki statükoyu korumaya yöneltti.

Böylece Çağlayangil'in Brüksel denemesi kapandı.

ABD ile Savunma ve İşbirliği Anlaşmasına (SIA) Erbakan karşı çıkıyor. Ciddiyetten uzak bir hazırlık ve sonucu.

Çağlayangil'in Brüksel anlaşmasıyla başlattığı, Kıbrıs müzakerelerini MCyi zorlamayacak bir yönetime sokma çabası, 5. Viyana ve "ardından Klerides'in istifasına kadar giden olaylarla Yunan ve Rumlar tarafından engellenince, MC hükümeti en büyük zararı başka yönden gördü.

Amerika'yla 26 Mart günü imzalanan Savunma ve İşbirliği Anlaşması (SIA) Ford yönetimi tarafından bırakılı-verdi. Ambargonun kaldırılması ve Türkiye'ye her yıl belirli bir kredi-yardım yapılmasını içeren bu anlaşmanın, Kıbrıs'ta hiçbir ilerleme olmadan geçirilemeyeceğini anlayan Ford yönetimi, dosyayı rafa kaldırdı. Başkanlık seçimleri sonbaharda yapılacaktı. Ford, Kongre'yle ancak kazanacağından yüzde yüz emin olacağı bir anlaşmayla mücadele etmek istiyordu. SIA 'nın Kongre'de onaylanmaması ise. seçimlerde büyük prestij kaybına yol açabilirdi. Türkiye, Yunan - Rum tarafının Brüksel anlaşmasını çeşitli yöntemlerle uygulanmasını engellemelerinden hemen sonra tek başına ortaya çıkıp bir harita verse, ufak ufak asker çekeceğine, aynı rakamları toplayıp bir anda, örneğin 10 bin asker bile çekse, sorun çok daha kolaylıkla çözümlenebilir ve Ford mücadeleyi göze alabilirdi. Ankara da kıpır-dayamayıp iç politika çıkarlarını uzun vadeli dış çıkarla-

rına yeğleyince, Ford da anlaşmayı gündeminden çıkarmıştı.

Oysa, Çağla'yangil'in tek amacı, ambargodan kurtulmaktı. Kıbrıs'ta çözümden çok ambargonun Türk-Ameri-kan ilişkilerinde, giderek de Türkiye ile Batı ilişkilerinde ortaya çıkardığı önemli sürtüşmeleri bir ah önce, vakit geçmeden de düzeltilemeyecek duruma gelmesinden önce düzenleyebilmektir.

1975 sonbaharında, ambargonun Kongre tarafından aralanmasından hemen sonra, Amerikan Büyükelçisi Ma-comber, Dışişleri Bakanlığı'm devamlı sıkıştırmaya başlamıştı: «Kapattığınız üslerden birkaçını açın. Kongre yumuşama yolunda ilk adımı attı. Siz de iyi niyetinizi göstermiş olursunuz. Unutmayın, Türk-Amerikan ilişkileri Kıbrıs sorunundan çok daha önemlidir!»

Üslerin açılmasını hükümetten geçiremeyeceğini iyi bilen Çağlayangil, aynı dönemde bir yandan Kıbrıs görüşmeleri için ünlü «yeni şapka», öte yandan da Kissinger'e • «SIA anlaşması» önerisini ortaya atıyordu.

1975 yılının Şubat'ı ile Ekim'i arasında kesin bir silah ambargosu uygulanmıştı. Türkiye, parasını ödediği Fan-tom uçaklarını alamamakta, normal tamir süreci geldiği için Amerika'ya anlaşma gereği gönderilen C-130 uçakları dahi geri verilmediği gibi, üstelik bir de hangarda saklama parası veriyordu. Türkiye yaklaşık 6 milyar dolarlık Amerikan silahıyla donatılım; ordusuna yedek parça sağlayamamaktaydı. Zaten uçaklarının büyük bir bölümünün yedek parçası sadece Amerika'da bulunabildiğinden, bunları Avrupa'dan edinmemesinin yanı sıra, kıtada yapılan tüm Amerikan silahları ve yedek parçalarına da bu am-* bargo uygulanıyordu. Amerikan patentli hiçbir silah, hiçbir yedek parça, hiçbir cephane Türkiye'ye giremiyordu. Was-hington'u izleyen Almanya ve İngiltere de tüm yardımları kesmişti. Odunun elindeki modası geçmeye başlayan silahların çürümesi, Türkiye'nin savunmasının çökmesiydi

bu... işte bu çökmenin ortaya çıkmasını istemeyen Amerika, ambargoyu aralamıştı. Ancak aralarken Türkiye'yi de en zayıf noktasından yakalayivermişti: Dövizsizlik! Isınacak, fabrikalarını çalıştıracak hammaddeye güç kredi bulur duruma düşen Türk hükümetinin silah için gerekli döviz bulması olanak dışıydı.

MC hükümeti bu nedenle «ambargo devam ediyor» dedi ve tüm gücüyle, geri kalan engellerin de kaldırılması çabasına girdi. Demirel'e, politikasını yürütebilmesi için döviz gerekiyordu. Zaten azalmış olan kaynaklarını da silaha harcayamazdı.

Tam kemer sıkma dönemi yaşanması gerekirken, Türkiye yüzde 7-8 kalkınma hızı gösteriyor, piyasa belirli bir rahatlık içinde gerçek gereksinmelerinin dışına çıkabiliyor vo o günlerin koşullarına göre, ülke binbir gece masalları yaşıyordu. Demirel bu durumdan övünüyor, kısa bir süre sonra bu yaklaşımın bir diyeti olacağını ve hem de ağır ödeneceğini de bilmesine rağmen, «seçimlere kadar dayanmalıyız,» diyordu. Seçimlere kadar...

Genelkurmay Başkanlığı da Demirel hükümetini sıkıştırmaya başlamıştı.

Dövizsizlik nedeniyle ambargonun etkisi giderek hissedilmeye başlıyordu, özellikle, gelişmiş elektronik sistemce çalışan silahlarda. Uçak, tank, füze sistemleri, güdümlü mermiler ve donanma giderek darboğaza giriyordu. Genelkurmay Başkanlığı'nın 1976'daki hesaplarına göre, sadece cephane ve yedek parça ile gerekli silahların alımları için ayda 40 milyon, yılda yaklaşık 500 milyon dolara gereksinmesi vardı. Ordunun modernleştirilmesi için yıllarca önce hazırlanan ancak yeterince uygulanamayan REMO projesi için de 9 milyar dolar gerekiyordu. Bir tek top mermisi 2500 liraydı ve tatbikat için her yıl bir topun en az 14 tane mermi atması gerekiyordu.

Türkiye yıllardan beri kronik dövizsizlik çektiğinden dolayı, ordusunu sürekli şekilde NATO (büyük ölçüde Amerika) ya donattırmıştı. NATO ordularının elden çıkaracakları tanklar, uçaklar, silahlar, Türkiye tarafından bü-

yük bir memnurlukla alınmış, «hiç yoktan iyidir» diyerek âcıvise sokulmuştur. NATO yeni bir silah sistemi benimsediğinde, Türkiye'nin ilk sözü, «Benim param yok, siz verin,» olmuştur. Çoğunlukla da almıştır. Bu silah sisteminin ise NATO'nun savunmasına yönelik son derece ileri teknik ve pahada olduğu düşünülmemiştir. Türkiye'nin kendi savunması, gerçek savunması için ne derece gerektiği hiçbir zaman hesaplanmamıştır.

Bir yanda Suriye - Irak ve ne yapacağı bilinmeyen, 14 milyon Türk'ün yaşadığı İran, öte yandan Yunistan'la çevrilmiş olan Türkiye'nin, herhalde Sovyetlerle mücadeleyi düşünmekten önce bu ivedi tehlikelere yönelik bir silahlanma politikası sürdürmesi daha akılcılık değil miydi?

Yüksek düzeyde bir Türk generali bu durumu şöyle anlatırdı.-

— Biz ne istediğimizi hiçbir zaman bilemedik. NATO ülkeleri zengin ve buna göre para harcayabiliyorlar. Oysa biz fakirliğimize rağmen, NATO'nun kurduğu sofrada yine altın çatal bıçakla yemek yemeğe çalışıyoruz.

Ambargo kararı, işte Türkiye'yi bu uykudan uyandı-ı iverdi.

ilk kez sorular sorulmaya başlanınca, Türkiye'nin geçen yıllar içinde tüm savunmasını Amerika'nın eline bıraktığını ve bir kararla 500 bin kişilik bir gücün olduğu yere mıhlamvereceği anlaşıldı. En basitinden, Türk Hava Kuvvetleri'nden sadece bir bölümünü İngiliz yapısı uçaklara çevirmek, hem yüz milyonlarca liraya mal olmakla, hem de uzunca bir süre savunma boşluğu ile karşılaşılırmaktaydı. Yılların hatalı politikası, Türkiye'yi tam anlamıyla bağlamıştı. Kıpırdanmasına olanak yoktu.

Bir ara Türkiye, NATO örgütüne de başvurup silah istedi. Yaklaşık 25 yıldır örgütte bulunan Ankara, hâlâ NATO'nun özel depolarında silah bulunduğunu sanıyordu, istek gerçekleşmeyince de ya düş kırıklığına ya da gereksiz kırgınlık gösterilerine giriliyordu. Yani neresinden tutulsa, bilgisizlik, bilinçsizlik ve tutarsızlık dolu bir yaklaşımdı.

Milliyetçi Cephe, bütün bu ortam içinde en hatalı ka-

radarından birini verdi. Kıbrıs sorununa öncelik tanıyacağı yerde, ambargonun kaldırılmasını gündemin başına aldı. DemireFe göre, silah ambargosunun ardında yatan «ekonomik - mali» ambargoydu. Batı, Türkiye'yi bu yönden dize getirmek istiyordu.

ABD ile yapılacak Savunma İşbirliği anlaşması hazırlıkları sırasında Genelkurmay ile Dışışleri arasındaki ilk görüş ayrılığı, Amerika'dan istenecek paranın gerekçesinden çıktı. Dışışleri Bakanlığı, Genelkurmay'm kira gerekçesiyle para istemesine karşı çıktı. Topraklar kiralanıyormuş görüntüsü verilmek istenmiyordu. «Üslerin kapladığı toprağın kullanılamamağından doğan değer kaybı ve risk tazminatı» önerisini yaptı. Birkaç toplantı sonra askerler son derece ayrıntılı bir ekonomik değer kaybı hesabı getirmişlerdi ve karşılığında da 3,5 milyar dolar istiyorlardı. Anlaşmanın da üç yûlık olması üzerinde duruluyordu.

Konu bir ara Başbakan düzeyinde tartışıldı. Demireî, ortaya çıkarılan gerekçeye şu sözlerle itiraz etti:

— Adamlar bunun hesabım bizden daha iyi yaparlar ve önümüze dört kuruş atıverirler, itiraz da edemeyiz ve ortada kahveririz. Gerekçeyi değıştirin mutlaka.

Aynı Demire!, Genelkurmay'm 3,5 milyar dolarlık istemine hiç ses çıkartmadı. Oysa Washington'un, Kongre baskısıyla dış yardımları artık tamamen kaldırdığını çok iyi biliyordu. Demirei'in kendi antipatik olacağına askerlere Amerikalıların hayır demesini yeğlediğı hemen anlaşıldı. Dışışleri Bakanlığı da ses çıkartmadı. Koridorlarda «Amerikalılardan cevaplarını alırlar,» konuşmaları yapılıyordu.

Dışışleri Bakanlığı. SIA'yı ilke olarak benimsemişti ve yararlı görüyordu. Zira Batı'dan kopma anlamına gelen belirtiler bu örgütü çok rahatsız ediyordu. Dışışleri için bugün hâlâ Türkiye'nin, Batı'dan başka bir seçeneğı yoktur. Bu koşullanmışlıkla da, Dışışlerinin başka bir politi-

ka uygulaması çok güçtür. İçlerinde en parlak diplomatla, hiçbir işe yaramayan diplomati barındıran ve kendine özgü kuralları, düşünüşü olan bu bakanlığın tek tutkusu Batıdan kopmamaktır.

Amerikalılarla müzakerelerin daha ilk gününde, Genelkurmayın 3,5 milyar dolarlık istemi görüşmeler arasında hemen reddediliverdi tabii.

Müzakerelerin diğer anlaşmazlık çıkan yönleri Dışişlerini ilgilendirmiyordu. Israrla, anlaşmaya bir maddenin sokulup «bir daha ambargo konmayacağı güvencesinin verilmesi» isteniyordu. Amerikan Büyükelçisi Macomber bir ara, bu istemin, mantıksızlığını anlatırken gülmeye başladı:

— Sîz bizden anayasamızı değiştirmemizi ve Kongre' nin elindeki bir yetkiyi alıp anlaşmaya bağlamamızı istiyorsunuz, dedi.

Diğer tartışma konuları ise, bizim anlaşmanın üç yıllık olmasını, Amerikalıların ise beş yıllık diye ısrarlarından çıktı. Enflasyonla doların değer yitirmesi karşısında, Türkiye yeni anlaşmada «daha fazla istemek» amacmday-ken, Amerikalılar da işi ucuza kapatmaya çalışıyordu.

Bu noktalar bir ara Çağlayangil ile Kissinger arasında 1975 Aralığında Brüksel'deki görüşmeleri' sırasında da tartışılmıştı.

Çağlayangil'in acelesi vardı* Müzakerelerin gecikmesinden yakındı:

— Sizin Ankara'daki elçiliğiniz hiçbir sorunu halletmek istemiyor, cevaplan geciktiriyor. Bizim görüşmemizi bekler bir tutumları var.

Kissinger de işin çabuklaştırılmasından yanaydı. Üslerin ancak bu şekilde açılabileceğini biliyordu: «Bu üsler uzun süre kapalı kalmaz,» dedi ve Çağlayangil'i rahatlatan şekilde şu güvenceyi verdi:

— Türkiye'nin savunması, Amerikan savunmasının temelidir ve bizim için çok önemlidir. Eğer Ankara'da ta-mamlayamazlarsa ya siz Washington'a gelin ya da ben Ankara'ya geleyim ve geri kalanlarını tamamlayalım.

Çağlayangil'in hiç düşünmeden, «Peki, ben gelirim,» deyivermesi, görüşmede bulunan Necdet Tezel ve Ercüment Yavuzalp'i açıkça rahatsız etti. Gereksin bir acelecilikti.

Çağlayangil, Kissinger'in Ankara'ya gelmesini istemiyordu. Bir yandan hükümet içinde çıkacak, sorunlar, öte yandan-karşı gösteriler. Üstelik gezmesini de seven bir insandı, işte Dışişleri Bakanı'nın ünlü Amerika gezisi böyle saptandı. Tarihi açık bırakıldı.

Kissinger bundan sonra «Kongre denetimi dışında güvenceli yardım» sorununa değindi.

«Böyle bir şey söz konusu olamaz,» dedi ve şöyle devam etti.

— Kongre'yi devre dışı bırakamayız. Saptanacak topla yardımı yıllara böleriz ve Kongre'nin onayından geçtikçe veririz. Kore'ye yaptığımız gibi. Önerceğimiz yardımın yüzde 90'ını çıkartabileceğimizi sanırım.

Kissinger, verilecek yardımın gerekçesinin kira olamayacağını da açıkça söyledi: «Bir NATO ülkesinden üs kira-hyermuş gibi görünemem.»

Çağlayangil bu önerilerin yazılı verilmesini istemekle yetindi. Tam dışarı çıkarken merakla sordu: «Bizimle mi, yoksa İsraililerle mi müzakere etmek güç?»

Kissinger, Bakanın sırtını sıvazladı:

— Ben sizinle müzakereyi yeğlerim. Bak, bugün yeterince ödün verdiniz.

Herkes güldü. Şaka mı, ciddi mi belli olmayan bir cümleydi.

Ardından ciddileşti: «Kıbrıs konusundaki sıkışıklık gi-dirilemez, müzakereler başlayamazsa, Kongre'deki Türk dosttan görüşlerini savunmakta güçlük çekeceklerdir.»

SIA ile Kıbrıs arasındaki bağı yine ortaya çıkartmıştı.

Ankara'daki çalışmalar bu görüşmeden sonra hızlandı.

Kiradan vazgeçildi, Kongre denetimi dışı yardım yaklaşımı yerine «ambargo konulması durumunda Türkiye'nin belirli bir ihbar verip üsleri kapatma hakkı» konuldu. Amerikalıların zaten bırakmak istedikleri birkaç tesisin Türkiye'ye devri ve üslere bir de Türk komutan atanması uzun

ve etin tartişmalar sonucu saptandı. Amerikalılar, zellikle Türk komutan konusunda çok direndiler.

1976'mn şubat ayı başında müzakereler tamamlandı, geriye Amerika'nın yardımı, yeni bir ambargo konması durumunda Türkiye'nin anlaşmayı feshetme süresinin saptanması kaldı. ağlayang'in Washington gezisi, 11 -13 şubat tarihleri arasında yapılacaktı. Başkan Ford ile de görüşecek ve Türk-ABD ilişkilerinin yeniden rayına oturtulduğunun gösterisi şeklinde geçecekti. Bir başka deyimle, tüm Batı dünyasına Washington'un hem Türkiye'yi, hem de MC koalisyonunu desteklediği gsterilebilecekti.

Tüm hazırlıklar tamamlanmış, ancak MC döneminin en ilginç ciddiyezsizliklerinden biri giderilememişti. Anlaşma bir kez bile, ne Milli Güvenlik Kurulu'nda ne de Bakanlar Kurulu'nda grşlmşti. TC. nin Dışışleri Bakanı son derece önemli bir anlaşmayı imzalamak için Washing-ton'a gidiyor ve bu anlaşmadan gerçek yetkili kişilerin bilgisi bulunmuyordu. *

Çağlayangil o günlerde Bağdat'ta idi. Ankara'ya dönecek, iki gün süreyle bt gerşmelerine katılıp hemen Washington'a hareket edecekti. Ankara'da sadece yarım günü boştu. Bakan bu durumdan hiç rahatsız değildi. Çünkü koalisyonun AP kanadı, kendi elindeki bakanlıkları diğerlerine danışmadan yönetiyor, diğerleri de aynı şeyi yapıyorlardı. Üstelik Erbakan'lı bir toplantıya bu konunun getirilmesinin sakıncaları ortadaydı. «Kissinger ile imzalayacağım bir anlaşmaya Erbakan itiraz edemez,» diyen ağlayangil kolay yolu yeğliyordu. Acelesi vardı. Sıkışıklığı, Washington Büyükelçisi Melih Esenbel'in bir telgrafi çözdü.

Kissinger'in eşi Nancy ani hastalanıp ameliyata alınmıştı. Kissinger de Boston'a eşinin yanma gitmişti. Esenbel «Kissinger, bakanı karşılayamayacak. Türk elçiliğinde verilecek yemeğe bile katılması tehlikede. Bu durumda isterseniz erteleyelim,» diyordu.

Kissinger'in yokluğu, gezinin görünümünü zedeleyebileceğinden, bu öneri hemen kabul edildi.

Erteleme, konunun Güvenlik Kurulu'nda görüşülmesinin kaçınılmazlığını da ortaya çıkardı. Çağlayangil toplantıda anlaşmanın temel ilkelerini an-ıattı ve «Bana bir tavan ve bir de taban rakam verin, ona göre pazarlık edeyim,» dedi.

Türkiye kredi, hibe, silah alabilme için kredi garantisi ve bir de yüzde 40-60 indirimli silah istiyordu. Bunun için bir de liste hazırlanmıştı. Genelkurmay, listenin büyümesi durumunda yardım oranının düşürülebileceğini, kısılması durumunda ise yardımın arttırılmasını istedi. Anlaşmanın 4 yıl süreli olması zaten saptanmıştı.

Birden Erbakan söz aldı. Tartışmalar tamamlanmak üzereydi. Çağlayangil, «eyvah, işte korktuğum başıma geliyor,» gibilerden Demirel'e baktı.

Erhakan kesin olarak bu anlaşmaya karşıydı:

— Anlamadığım bir şey var, üsler kapatılmışken, dışarı atılmışken neden yeniden geri getiriliyor? Yeteri kadar risk var üzerimizde. Ya tamamı Türk olmalı ve bizim tarafımızdan yönetilmeli veya hiç içeri sokulmamalı. Ben bu anlaşmayı kabul edemem.

Salonda ses kesiliverdi.

Demirel durumu hemen sezdi ve önündeki dosyayı kapatıp ayağa kalktı:

— Beyler, bu işler böylesine kolay değil. Bir milyon dolarlık tankınız olur, bir dolarlık parçayı bulamazsınız ve yerinde kalır. Önümüzdeki toplantıda sorunu daha ay-rjatih tartışırız. Dedi ve çıktı.

Tam bir hafta sonra Güvenlik Kurulu aynı konuyu tartışmak için yeniden toplandığında,

Dışişleri Bakanlığı il» Genelkurmay, Erbakan'a karşı bir strateji hazırlamıştı. ,

Oturum başlar başlamak resmen Erbakan'a saldırıldı. Ekonomik, siyasal ve askeri gerekçeler, hatta hafif yollu tehditler... Ve sonunda Erbakan istemeyerek kabul etti.

23 Mart günü, ağlayangil, beraberindeki Türk heyetiyle birlikte, olağanüstü güvenlik önlemleri arasında New York'a inerken 38 ateşle yanıyordu. Soęukalgmhęma rağmen gezisini erteletmek istememişti. Çağlayangil'in yaşma rağmen enerjisi geręekten çoğu kimseyi hayretler içinde bırakan bir ynyd.

Washington'da müzakereler açılınca Kissinger'in ilk sözü «Ne kadar para istiyorsunuz?» oldu. Görüntü, yine para istemeye gelmiş bir Türk bakanıydı. Zaten hangi Türk bakanı gelse, hiçbir zaman genel dünya sorunları filan değil, sadece, «aman, biraz daha yardım» konusu tartışılırdı.

— Beri sizinle pazarlık yapmaya gelmedim. ltimeatom da vermeye gelmedim. Siz nerin, ben cevabını vereyim.

Türk politikasının genel çizgisi olmuştı bu taktik. «Siz nerin, biz tepki gösterelim,» Sonradan istediği kabul edilmeyen taraf olmamak için sürdürülen garip bir politikaydı.

Kissinger de herhalde ağlayangil kadar zekiymi.

— Sizin ne istediğinizi bilemeden ne diyebilirim ki?

— Türkiye, NATO'ya girerken, 500 bin kişilik bir ordu istediniz. Biz bu kadar büyük bir masrafın altından kalkamayacağımızı söyledik. Sizin yanıtınız, gücümüzün üzerindeki karşılayacağınız şeklinde oldu. Sizden şimdi NATO yükümlülüklerimizi karşılayabilecek yardım bekliyoruz. Ayrıca sleriniz bize bir ek risk getiriyor. İlk hedef durumu yaratıyor. Bunların dışında da hemen elde etmemiz gereken bir silah listesi var. Ordunun savunma gücünü ayaktı tutabilmemiz için çok gerekli.

Kissinger toplantıyı hemen ikiye ayırdı. Çağlayangil ile başbaşa görüşecek, aynı anda başka bir odada da liste ve diğer noktalar tartışılacaktı. Sisco, Hartman ve Savunma Bakanlığı Müsteşarı listeyi tek tek incelemeye başladılar.

«Bu kadar Fan torn veremeyiz, denizaltı yok elimizde» gibilerden uzun bir tartışma başladı. Yapılan, açıkça bit pazarı pazarlığıydı.

Kissinger ile geri kalan para konusunu baş başa yaptı:

— 200 milyon dolar verebilirim yılda. Dört yılda 800 milyon dolar eder.

Bu arada liste de saptanmıştı. Kissinger: «listeyi de aynen kabul ediyorum.» Rakam, Çağlayangil'i şaşırtmıştı,

— 300 milyon dolara çıkartın. "Verdiğiniz rakam çok yetersiz.

Kissinger 200 milyonun üzerine çıktıkça, listedeki bazı uçak ve gemileri çıkarıyor, indikçe yeni silah ekliyordu. Türkiye'nin uygulamak istediğini, o yapmaya başlamıştı.

Çağlayangil bir ara sinirlendi. Elindeki kalemi masaya bıraktı ve «Bu durumu ben kabul edemem. Müzakereleri de sürdüremem. Siz oturun. Genel Sekreterim Elekdağ ile görüşün,» dedi.

Kissinger'in cevabı son derece katıydı. «Peki!»

Ve çıkıp gitti.

Bu tip jestlerden biç hoşlanmayan bir kişiydi. - Hemen araya girenler, müzakerelerin öğleden sonra, sanki hiçbir şey olmamış gibi yeniden başlamasını gerçekleştirdiler.

— Yılda 250 milyon dolara çıkabilirim. 1 milyar aldık diyebilmek sizin de kamuoyunuza güzel gösterebileceğiniz bir rakamdır. Ancak listede belirli bir kısıtlama yaparım.

Ayrıca Türkiye her yıl Eximbank'm 100 milyon dolar silah alımı için kredi açmasını istiyordu, 70'e indirdi. 250 milyon doların FMS kredisi bölümü 175 milyon idi. Geri kalan 75 milyon dolar hibe şeklindeydi. İkinciden dördüncü yıla kadarki bölümlerde hibe oranının ne olacağı ise, sonradan saptanabilecekti. Listeye ise, indirimli olarak 14 Fan'om uçağı, 36 savaş uçağı, 20 eğitim helikopteri, 72 helikopter, 3 destroyer, 2 denizaltı ve 1 denizaltı kurtarma gemisi konmuştu.

Ambargo öncesi duruma oranla önemli hiç farklılık yoktu. Kredi 125'den 175'e çıkıyor, bir yıllığına da 75 milyonluk hibe veriliyordu. Ötesi ilerde görüşülecekti.

Türk ordusunun gereksinmelerine oranla çok yetersizdi eide edilenler; ancak bundan daha fazlasını da Amerika

vermiyordu. Ya kabul edilecek ya reddedilip, düzeltmeye geline ilişkiler daha da kötüleştirilecekti.

Çağlayangil'in, Kissinger önerisini kabul etmekten başka çıkışı yoktu. Kendini Amerika'ya yakınlaştırmayı ilke almış bir politikanın, Kissinger önerisini reddetmesi söz konusu olamazdı.

Kissinger, denge politikasını bu görüşmelerde gözden kaçırmamış ve «Üslerin Yunanistan'la bir çatışma durumunda kullanılamayacağını» hatırlatmıştı. Washington için Türkiye'nin yeri önemliydi, ancak Atina'nın da gözetilmesi gerekiyordu.

Çağlayangil kapıdan çıkmadan önce önemli bir kaygısını ortaya attı. Anlaşma olmuştu, şimdi önemli olan bunun Kongre'den geçmesiydi. Asıl görev Ford yönetimine kalıyordu sonunda.

— Bunu onaylatabilecek misiniz?

Kissinger durumu iyimser göstermemeye özellikle dikkat etti: «Kongre'de çok güçlü değiliz. Siz de yardımcı olursanız başarabiliriz.»

Yine her şey dönüp dolaşıp Kıbrıs'a bağlanıyordu.

Anlaşma 26 Mart günü imzalandı. Kissinger, Türk Büyükelçiliğinden çıkarken.

Çağlayangil'in iç politikada işini kolaylaştırmayı ihmal etmedi. Türk basınının yan manşetlerine çıkacak şekilde, espri ile karışık konuştu. «Kimseye Çağlayangil ile pazarlık etmesini tavsiye etmem. Çok inatçı, paltomu kaptırmadan gidersem iyi olacak.»

30 Mart günü, Çağlayangil, Ankara'daki basın toplantısında hükümetinin büyük başarısını açıklıyor, Ecevit ise «anlaşma daha çok ABD'yi kolluyor» diyordu.

Ancak aynı gün Karamanlis, Washington'da, Yunanistan'daki Amerikan üslerinin kullanımına ilişkin görüşmeler yapan heyetini derhal geri çağırıyor ve Atina birhi-r.ne giriyordu: «Türkler yeniden bize karşı saldırı için silahlanıyor!»

Karamanlis'in ardı ardına Washington'a telefonlar,

Amerika'ya resmi protesto notaları, Atina'da yürüyüşler ve 15 Nisan günü Amerika bu defa Washington'da Yunan Dışişleri Bakanı Bitsios ile aynı tip bir anlaşma imzalıyordu. Hemen hemen aynı maddeleri içeren anlaşma, 4 yılda Yunanistan'a 700 milyon dolar getiriyordu. Atina hiç beklemediği şekilde bir anlaşmaya kavuşu-vermişti. Ancak bu iki anlaşma da, doğmadan öldüler.

MC'nin genel felsefesine ters düşen politikaları izleme yaklaşımı SIA'nın ölümüne yol açtı. Çağlayan'ın «Anlaşma mutlaka hemen onaylanmalı» çırpınılarına kimse kulak asmadı. Zira dengeler değişmeye, Beyaz Saray sallanmaya başlamıştı. Çağlayan'ın geç kalmıştı. Nisan - Temmuz döneminde Kıbrıs haritası çıkartabilse, Yunanistan'la ilişkileri bunalıma dönüştürme mesele sonuç alabilecekti belki...

MC koalisyonunun AP kanadı, iç politikayı, dış çıkarlarına yeğliyordu... "Ve durmadan bir bataklığa kaydığının farkında değildi.

Atılan adımlar AP yaklaşımıyla tutarlı, ancak uygulamada kesin bir tutarsızlığa kayıveriyordu hemen...

Karamanlis, Türkiye'ye saldırılmazlık paktını 17 Nisan 1978 günü, parlamentodaki dış politika konuşmasında önerdi.

Klerides'in istifa edip, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda hiçbir adım atamayacağı ortaya çıktıktan tam iki gün sonra ve Kissinger'in Ege'de askeri harekâta karşı olduğunu belirten mektubunun resmen basma açıklandığı güne rastlatıldı özellikle.

Çok iyi bir zamanlamaydı... Ancak sonucu Yunanistan için aynı güzelliikle çıkmayacak bir planlama olduğu, bir süre sonra anlaşılabilir.

Karamanlis'in Mecliste konuştuğu sıralarda, Türkiye' de ikinci Dünya Savaşı'ndan kalma bir kurtarma gemisinin içine bazı aletler yükleniyor ve gemi tepeden tırnağa boyanıyordu.

Geminin adı HORA idi. Eski adı silinmiş ve yerine SİSMİK I yazılmıştı.

3'üncü Bölüm :

Hora geliyor... Hora!...

17 Nisan 1978 günü sabahı, Yunan Başbakanı Karamanlis, Washington'da bir gün önce imzalanan Yunanistan - Amerika Savunma ve İşbirliği Anlaşması hakkında bilgi vermek üzere parlamentodaki konuşmasına tam 10.00 da başladı.

«Bu anlaşma bizim için büyük başarıdır. Türkiye ile aramızdaki silah dengesi bu şekilde korunabilecektir» dedi.

Karamanlis, Türkiye'nin Kıbrıs'tan sonra şimdi Ege'ye döndüğüne kesinlikle inanmıştı. Enerji Bakanı Kılıç'm, «Türkiye Mayıs başında Ege'de petrol arayacak. Hora bu amaçla hazırlanıyor» demeci, Türkeş'in «Adalar, Türkiye'nin olmalıdır» sözleri tehlike çanlarının çalmasına yol açmıştı.

Bu işaretler, Atina'yı ciddi şekilde paniğe kaptırdı. Çünkü Yunanlılar için Kıbrıs, buzdolabına kaldırılmış bir konuydu. Unutmak istiyorlardı açıkça. Fakat Ege başkaydı. Ege, üzerindeki üç bin adasıyla birlikte Yunan'a aitti. Şimdi Türkler bu Yunan'a ait yerlerde hak iddia ediyordu ve Hora'nın araştırmaya çıkarılması da, Türk saldırısının açık belirtisiydi. Dev, pençelerini Ege'ye atmak üzereydi.

Karamanlis aynı günlerde Türkiye'de olup bitenleri ve Ankara'nın yaklaşımını gerçekten bilseydi, herhalde geniş bir kampanya açmak yerine bol bol gülerdi. Türk hü-

kümetindeki laçkalık, ciddiyetsizlik, bürokrasinin sahipsizliği ile sonuçlanınca tam bir kargaşa başlamıştı. Daha ne gemi hazır, ne nerelere gidileceği biliniyordu.

Karamanlis için önemli olan, 1974'de Ecevit hükümetinin Ege'ye çıkarttığı Çandarlı olayının yinelenmemesiydi. Yunan Kıta Sahanelığı sayılan bölgelerde Türk araştırma-bir defa kesinlikle durdurulamazsa, zamanla alışkanlık getirir ve sonunda da bir HAK doğmasına yol açardı.

Ege' de statüko ne pahasına olursa olsun korunmalıydı.

Türk - Amerikan SIA'smm imzasının ardından, başta Başkan Ford olmak üzere, Schmidt, Wilson ve Giscard D'Estaing'i telefonla aramış, durumun ciddiyetini anlatmış, 9 AET ülkesi elçilerini çağırıp yardım istemiş, Amerika'yı protesto etmiş ve genel bir bunalım havası yaratmıştı. Ardından da, sadece anlaşmayı imzalamakla kalmamış, Kis-singer'den açık bir mektup elde etmişti. Amerikan Dışışleri Bakam «Ege'de silahlı bir çatışmaya karşı olduklarını ve Kıbrıs'ta toprak değişikliği gereğini» belirtiyordu.

Karamanlis ilk görünüşte son derece başarılı olan bu manevrasını 17 Nisan günü, ünlü «Saldırmazlık Anlaşması» önererek sürdürdü. Bu defa Yunanistan barış taarruzuna girmişti. Parlamento konuşmasının bir bölümünde Karamanlis şöyle dedi:

«Türkiye'ye iki öneride bulunuyorum. İlki, Yunan ve Türk halklarının refahını çelmeleyen silahlanma yansından vazgeçilmesi için iki ülkenin anlaşmaya varması. İkincisi bir saldırmazlık paktı imzalamak ve aramızdaki anlaşmazlıkları barışçı yoldan çözmeye çalışmak!»

17 Nisan günü öğleye doğru, Ankara'daki Türk Dışışleri Bakanlığı'na Atina'daki Büyükelçilikten flaş halinde yukardaki telsiz geldi. Gerisi ardından yollanacaktı. Konuşma daha tamamlanmamıştı.

Dışışleri Bakanlığı'nın ilgili servislerinin ve Genel Sekreter Elekdağ'ın ilk tepkisi «Aman, hemen kabul edelim. Karşı çakıyormuşuz havası yaratılmasın!» şeklindeydi.

Ankara'da yabancı bir konuk onuruna Dışışleri Baka-

m'mn ögle yemeği vardı. Acele bir cevap yazıldı. Çağlayan-gil de bu taslağı cebine koyup «Başbakan ile bir konuşayım» deyip çıktı.

İki saat sonra, Demirel'in birkaç kelimesini değiştirmekle yetindiği açıklama basma verildi. «İyi niyetimizi ortaya koymak amacıyla, ilişkilerimize hakim olan güvensizlik havasını en kesin şekilde ortadan kaldırmak ve birbiriyle müttefik iki komşu ülke arasında mevcut olması gereken düzeye yükseltmek için her türlü gayreti göstermeye hazır bulunuyoruz.»

Ankara'ya. Karamanlis'in konuşmasının tam metni gelince, Demirel sıkıştı. Çünkü Karamanlis hem öneriyi yapıyor, hem de Türkiye'yi sert şekilde suçluyordu. Konuşmasının bir yerinde «Türkiye bir bezirgan gibi insanın yakasına yapışıp hırpalıyor, ardından da şikâyet ediyor...», Ege'nin bir Yunan gölü olduğunu değişik bir şekilde, «Ege Türkiye'ye kapalı bir Yunan gölü değildir. Burada uluslararası sular, Türkiye'nin de karasuları vardır» diyerek yineliyor ve Amerikan Kongresi'nin hem Türk hem de Yunan savunma anlaşmalarını reddetmesine karşı çıkmayacağını söylüyordu.

Bu konuşmanın hemen ertesi günü, 18 Nisan sabahı için Yunanistan'ın Ankara'daki Büyükelçisi Kozmadopulos, Başbakan'dan randevu istemişti. Karamanlis'in önerisi hakkında bilgi verecekti.

Kozmadopulos, Demirel'e, Başbakanının önerisinin genel anlamını genişleterek anlattı.

— İki ülke arasındaki gerilim giderek artıyor. Yunan kamuoyu bir Türk saldırısından kaygılanıyor. Bu ortamda ikili sorunlar çözülemez. Havayı yumuşatacak bir adım atalım, örneğin bir saldırmazlık paktı yapalım. Aslında pakt da olmayabilir. Amacı ikili sorunların çözümünü zehirleyen havayı değiştirecek iyi niyetli bir yaklaşımın ortaya konmasıdır.

Karamanlis gerçekte, 1974 Mayıs'ında Ecevit'in, Yunan Başkanı Androçopulos'a önerip de kesin red cevabı aldığı yöntemi, bu defa Türkiye'ye geri yolluyordu. İkili sorunlar

teknisyen düzeyinde çözülemedi. Mutlaka siyasi ve yüksek düzey bir karar gerekirdi. Bunu da ancak liderler verebilirlerdi. Karamanlis'in getirdiği yenilik «Saldırmazlık Paktı» imzalanmasıydı.

İki NATO ülkesi arasında bir saldırmazlık paktı imza lanması önerisi dünya kamuoyuna «Karamanlis'in barışsever yaklaşımı» diye yansırken, başta NATO Genel Sekreteri Luns olmak üzere, birçok çevre el altından karşı çıktılar. Sovyetlere karşı birlikte koruma yapma güvencesini vermiş iki ülkenin «biz birbirimize saldırmayacağız» diye anlaşma yapmaları, NATO için dahi prestij yitirici bir yaklaşım olurdu.

Karamanlis ilişkileri yumuşatmayı içtenlikle istiyor, belki bu önerisini iyi niyetle yapıyordu, ancak dış görüntü «Türkiye'yi köşeye sürecektir bir manevranın» kokularını veriyordu. Zira Hora'nın çıkışı, böyle bir anlaşmadan sonra imkansızlaşır, Ege'de statüko Yunanistan ikili görüşmeye yanaşmadığından değiştirilemeyecek şekilde yerleştirildi.

Yunanistan'ın uluslararası tribünlere oynadığı kararını veren Ankara, tutuklukları, tutarsızlıkları sonucu Karamanlis'in attığı adım karşısında gerileyiverdi Hemen büyük demeçlerle kabul ettiğini açıklamak, ardından da istediği yöne doğru çekmek varken.

Demirel'in cevabı yaklaşık bir ay sonra 17 Mayıs günü Atina'ya ulaşıyor, iki gün sonra da basma sızdırılıyordu. Türk Başbakanı'nın cevabı gereksiz oranda sertti. Karamanlis'in önerisi tersine çevriliyor ve teknik düzey görüşmelere ağırlık verilip «iyi hazırlanmak gerekir» dendikten sonra da, iki Dışişleri Bakanı'nın buluşması ileri sürülüyordu.

Dışişleri Bakanlığı 7 Mart gününden bu yana demeçler veren, Meclis ve Senato'daki konuşmalarında durmadan «Hora hazırlanıyor, yakında Ege'ye açılacak!» diyen Enerji Bakanı Kılıç'ı susturamayınca, resmi bir açıklama yapmaktan geri durmadı. Oysa Çağlayangi, Kılıç'ın konuşmasını engelleyebilmek için epey uğraşmıştı. Amacı Hora'nın çıkışının bir bunalım yaratılmadan gerçekleşmesiyle sessizce bir araştırma yapıp geri dönmesini sağlamaktı. Amerikan

Kongresi'nin Kıbrıs nedeniyle Türkiye'ye karşı duyduğu alerjinin, şimdi de «Türkler, Ege'ye saldırıyor!» diye Yunanlıların propagandaları etkisinde kalıp, daha artmasından çekiniyordu. Hâlâ Ford yönetiminin, SIA'yı Kongre'ye yollayabileceğinden umutluydu. Oysa, dosya çoktan rafa kaldırılmış, Esenbel'in Washington'daki tüm girişimleri sonuçsuz kalmıştı.

Akbil: «Hora, Ege'de araştırma yapacaktır» dediği dönemde, Türk kamuoyu yalnızca iç konularla ilgiliydi. Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin yarattığı büyük gerginlik, -üm işçi sendikalarının dev direnişleri, komandoların devlet kolluk görevini yüklenirken baskınlarını da arttırmaları, enflasyon, kredi sıkışıklıkları ve tabii Erbakan'ın sonu gelmeyen temel atma törenleri günlük aktüaliteyi oluştururken, Yunanistan da kaynıyordu.

Yunan hükümeti, Akbil'in açıklamasının Atina'ya ulaşmasının hemen sonrasının gecesi özel bir toplantı yaptı. Kılıç'ın 7 Mart'daki demecinden bu yana tüm genel taktiklerini Hora'yı durdurmaya yöneltmişlerdi. Dışişlerinin resmi açıklaması, durumun ciddileştiğini gösteriyordu. Geniş bir diplomatik girişim başlatılırken, Karamanlis'in dostu Giscard D'estaing ile özel olarak- görüşmesi kararlaştırıldı.

Yunan basını ise, Mayıs'dan beri devamlı aynı konuyu işliyordu. Son açıklama, tüm Yunan basınının manşetlerinin Hora konusuna ayrılmasına yol açtı. Basının bu aşamadaki tartışması: «HORA ÇIKAMAZ,» idi.

«...Türkler savaşla tehdit ediyor. Yunanistan haber veriyor, cesaret ederlerse acı şekilde pişman olacaklar,» (8 Haziran)

«Deniz Kuvvetleri Komutanı Murikisi Yunanistan Ege' de hüküm sürecektir» (Akropolis, 25 Haziran)

Yunanistan'daki panik havası ile Türkiye'de olup bitenler kesinlikle çelişiyordu.

İstinye tersanesindeki durum ve Ankara'da Bakanlıklar arasındaki çekişmeler, Türkiye'nin düştüğü büyük kargaşanın açık bir simgesiydi.

Mayıs'da Ege'ye açılacak diye Bakanın açıklamasına karşılık, Haziran sonu gelmiş ancak Denizcilik Bankası'nın tersanesindeki geminin daha aletleri bile yerleştirilememişti. Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı Denizcilik Bankası ile Enerji Bakanlığı'na bağlı MTA (Maden Tetkik ve Arama) arasında satış protokolünün imzalanmasıyla birlikte, ciddiyetsizlik dizisi de başlamıştı. Dışişleri, Enerji Bakanlığı, TPAO (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı) ve Genelkurmay Başkanlığı temsilcilerinin katıldıkları toplantılarda, siyasal karara rağmen, bürokrasinin hiç hazır olmadığı anlaşılıvermişti. Kimi «platform alsak daha iyi olur» diyor, diğeri «önce milli politika saptanması gerektiğini» ileri sürüyordu; bazıları da «yahu, Ege'de petrol yok ki, neden arayacağız?» yaklaşımındaydı. Geminin hangi kuruluşa bağlanacağı ve kimin sorumluluğunda yürütüleceği bile bir türlü kesinleştirilemiyordu. TPAO'nun üzerinde duruldu, ancak bu kuruluş garip şekilde karşı çıktı. Bu yüzden de Genel Müdürü değiştirilip yeni atama yapıldı.

197B'nın Mayıs-Haziran dönemine girilirken, gemi sahipsiz, bir elden ötekine geçiyordu. Bu arada 6,5 milyon TL'lik makineler Amerika'dan gelmiş, bazıları gümrüklerde kaybolmuş, diğerleri ise, Gümrük ve Tekel Bakanlığı'nın «gümrüksüz giremez» demesi nedeniyle uzun süre çekile-memiş ve paslanmıştı.

Denizcilik Bankası pek ilgilenmediğinden iç inşası da gecikmeye başlamıştı. Nerelerde araştırma yapılacağı da belli değildi. MTA'ya, TPAO ile görüşüp inceleme bölgelerini saptaması bildirilmiş, oysa MTA hem ruhsatlı hem de ruhsatsız tartışmalı bölgeleri kapsayan bir harita hazırla yıp. Dışişleri Bakanlığı'na bile haber vermeden, Genelkurmay «koruma için» yollayıvermişti. Geminin ekibi de ta mamlanamamıştı.

Bir bürokrasi, ancak siyasal karar organı bozulunca laçkalaşır. Bu kargaşanın asıl nedeni, MC Bakanlıkları arasındaki uyumsuzluktan başkası değildi. Kıta Sahaneliği ile ilgili tüm araştırma ve ruhsat dağıtımında hükümete yet

ki veren kanunun Haziran sonunda süresinin dolacağı da unutulmuştu. Dışişleri, kendinden habersiz hazırlık ve demeçlerden şikâyet ediyor, ancak Çağlayangil pek araya girmek istemediğinden fazla da üzerine gidemiyordu.

Hükümet içi sorun, kısa bir süre sonra iç politika sorununa dönüverince, kamuoyu gelişmeleri izlemeye başladı ve birden, Demirel önde olmak üzere tüm Bakanlıklar Hora'ya sahip çıkmaya başladılar.

Yunanistan çalkalanadursun, Temmuz ayının ortasına gelinmiş; Hora hâlâ denize indirilecek duruma girememişti. Oysa demeçler birbirini izliyor ve çıkış gününü TRT'ye açıklamak bir Bakanı kahraman yapmaya yetiyordu. Demirel de artık «Ege fatihi» olmanın daha kârlı bir iç politika yatırımı sayılacağını anlamış, veryansın ediyordu: «Ho-ra'ya dokunana karşılık veririz. Yakında araştırma başlayacak. Bunu kimse engelleyemez! »

Demirel bir yandan demeçleriyle sertlik gösterirken, öte yandan da açıklamalarında yeni bir tema işlemeye başlamıştı: «Hora'mn araştırmasıyla Kıta Sahanlığı sorunu arasında bir ilgi yoktur. Buna müdahale korsanlık olur»du.

Ecevit, işte 21 Temmuz günü bu konuda sert bir tepki gösterince sorun ciddileşiverdi.

Ecevit, Hora'mn Ege'ye çıkışını bir balıkçı teknesine benzetmek akıllalmaz bir çelişkidir. Hora ile Kıta Sahanlığı sorununu ayıran Demirel, böylece başka ülkelere de aynı sularda araştırma yapabilme hakkı tanımakta ve Hora' nın görevini yozlaştırmaktadır. «Bu durumda Yunanlılar, Hora'ya çiçek yollarlar!» diyerek MC'yi sıkıştırıyordu.

Hora gerçekten yozlaştırılmayacak bir geziydi. Ege sorunu aslında ikili bir sorundu. 1) Karasuları 2) Kıta Sahanlığı.

Yunanistan'ın 6 millik karasularını 12 mile çıkartması; Türkiye'nin, Ege'ye çıkışını kesinlikle engellerdi ve Ankara böyle bir olasılığın «savaş» anlamına geleceğini resmen Atina'ya bildirmişti. (Bk: Karşılaştırmalı krokiler). Bu konuda başta Amerika ve Sovyetler Birliği olmak üzere tüm ülkeler Ankara'yı destekliyorlardı. Özellikle Moskova, Ka-

radeniz'den çıkışının da böylece engelleneceğinden açıkça karşıydı.

Ankara'nın yıllardır aramadığı hakkına sahip çıkıp payını geri almak istemesinin tek yolu da, ikili görüşmelerle, sorunu siyasal düzeyde çözebilmektir. Yunanistan ise, Türkiye ile başbaşa kalmamak için konuyu Adalet Divanı'na götürmeye çalışıyordu. Norveç Deniz Hukuku Bakanı Eversen, Ecevit aracılığıyla (1975 Norveç gezisinde) Türkiye'yi açıkça uyarmış ve «Divan, konuya tamamen katı hukuk kurallarına göre bakar ve sonuç aleyhinize çıkar..» demişti. Hatta arabuluculuk önerisinde bulunmuştu. Yunan yönetimiyle çok iyi ilişkileri olan, Deniz hukuku çevrelerinin en çok değer verdikleri kişilerden biriydi. Ecevit'in bu durumu ilettiği rapor ise, Başbakanlık ve Dışişlerinde yitirilmişti.

Ege, denizi, deniz altı, havasıyla bir egemenlik mücadelesine sahne olacaktı. Yunanistan, Türkiye'nin ses çıkartmaması karşısında, herkesin yapacağı gibi uluslararası görevlerini bir süre sonra egemenlik hakkına çevirmiş ve bölgeye yerleşmişti.

Türkiye'nin kesinlikle bu durumu değiştirmekten başka çıkışı yoktu. Zira karşı taraf da kendine göre haklı nedenlerle müzakereye yanaşmıyor, statükoyu korumaya çalışıyordu. Durum bu olmasına rağmen 23 Temmuz Cuma günü. saat 11.00'de Çağlayangil ile gizli bir pazarlık yapıyordu.

Kozmadopoulos, Atina'da hükümetin toplantı halinde olduğunu ve Hora'nın çıkışının iki tarafın da istemediği sonuçlan getirebilecek oranda tehlikeli olduğunu anlattı:

— Karşı karşıya gelecek olan gemilerden birinden bir akılsızın ateş etmesi bir savaşa yol açabilir.

Çağlayangil, Hora gürültüsünden hiç hoşlanmamıştı, işin sessizce çözülmesinden yanaydı.

— Canım, biliyorsunuz ki, bu araştırmanın Kıta Sahaneliği üzerinde bir hak iddiasıyla ilgisi yok. Her iki tarafın hukuki tutumları aynen kalacak. Sizin yaptığınız araş-

tırmalan şimdi biz yapacağız. Bilimsel bir araştırma sizin hakkınıza dokunmaz. Kozmodopulos ve Yunanistan Kin Hora büyük bir leh . likeydi. Geminin yapacağı araştırma değil, denize bir tahta indirmesi bile Türkiye'nin hak iddiasını gösterecekti. Bugüne kadar kendinin diye gördüğü Ege'ye Türkiye'nin bir gemiyi çıkartması da, Yunan kamuoyunda büyük bir tepki yaratmıştı. Hora durdurulamayacağına göre, esnek bir formül bulunmalıydı: — Ekselans, Hora'nın geçeceği yerleri bize önceden söylerseniz, biz de uzaktan gizlice gözleme yapmakla yetiniriz. Böylece kamuoyundaki psikolojik etki de azaltılır. — Sizden izin almış durumda kalmış olurum. Ancak bu araştırmanın, Türkiye'nin Kıta Sahanlığına sahip çıkma anlamı taşımadığına dair bir açıklama yapabilirim. Kozmadopulos'a göre, Çağlayangil'in anlayışlı yaklaşımı Atina'yı da bir ara umutlandırdı. Ancak Atina'nın «Hora'nın tüm arama yapacağı bölgelerin koordinatlarının önceden verilmesi ve askeri gözetleme yapmayı» istemesi, Yunan Elçisinin ardından, Elekdağ ile yürüttüğü görüşmelerin sonuçsuz kapanmasına yol açtı. Çağlayangil, Hora'nın hak iddiası anlamına gelmediğini basına açıklarken, Atina'da ise hükümet sözcüsü Lam-brias, «Türkiye, ancak açık denizde sismik araştırma yapabilir. Yunan Kıta Sahanlığına girmesi, bizim iznimize bağlıdır!» diyordu. Artık kartlar ortaya atılmış ve iki ülkenin çatışması kaçınılmazlaşmaya başlamıştı. Bir savaş simgesi olmaya başlayan Hora aynı gün (23 Temmuz) zorla Marmara'ya açılırken, Demirel zaferini ortaya koyuyordu: Allanın izniyle Hora, Ulaştırma Bakanlığından Enerji'ye geçiyor ve göreve başlıyor. Türk kamuoyu da artık büyük bir heyecan içine girmişti. Hürriyet, dev bir resimle sekiz sütun manşetten «Güle Güle Hora! Arkadaysınız...» diyor, TRT devamlı filmler gösteriyor, basının tümü sayfalarını Hora'ya ayırıyordu. Gemi, Türkiye'nin gücü gibi görünür olmuştu.

2b Tfchtmuz günü Demirel artık onu alınmaz domeçle-rinden birini daha verip, -Hora, şanlı ordumuzun himayesinde araştırmalarım yapıyor- dediği sırada, gemi 15 dere-f yan yatmış Marmara'nın kuytu bir köşesinde hareketsiz duruyordu Yanında da bir destroyer. • devamlı tamir ediliyordu.

65 milyon TL'na malolan geminin durumu acıklıydı.

Son derece ince hesaplanması gerekirken, teknenin ye niden düzenlenmesi MTA'nın jeofizik teknisyenlerine bırakıldığı ve bir jeologun çizgilerine göre yapıldığı için tekne denize inince yan yatıvermişti. Denizcilik Bankası da gerektiği kadar ilgilenmemişti. Su depolarının birinin doldurulması, teknenin 3 derece bir yana yatmasıyla sonuçlanıyordu. Ayrıca gelen dev aletlerle, Hora her an devrilecek bir canavar durumuna girmişti. Bir an önce denize indirilmesi için yukardan gelen emirlerle, bir günde tayinler yapılmış, adamlar atılıp yenileri konmuş ve tüm hazırlık bir kargaşa içinde geçmişti.

Marmara'ya çıkıldığında Amerikalı teknisyenler hâlâ montajı tamamlamaya çalışıyorlardı. Garanti mektubu daha verilmemişti. İki gün sonra Amerikalılar gizlice Marmara'da karaya çıkarıldılar. Bu kez birden telsizcinin kaçtığı ortaya çıkıverdi. Geminin batacağı korkusu büyük çoğunluğunda vardı. Bazıları son anda istifa etmişler, diğerlerinin karısı, oğlu Istinye'de hüngür hüngür ağhyordu. Ekip açıkça ölüme gidiyordu.

İçerde çalışan ekipler kısa sürede toparlanmış, birbirini tanımayan kişilerden kurulmuştu. Toplu eğitim yapılmamıştı. Genelkurmay da bir tatbikat istiyordu. Zira koruma yapacak uçaklar bile tekneyi tanımıyordu. Telsizin denemesi de gerçekleştirilememişti.

Hora, 29 Temmuz günü Nara Burnu'ndan ayrılıp Ege' ye açıldı, ancak 3 Ağustos günü yeniden geri dönmek zorunda kaldı. Yeniden kuru havuza ahmp düzenlemelerden geçmesi gerekiyordu.

Telsizinin kara ile konuşamayacağı anlaşılmıştı. Bir-

günde, bir destroyerdeki telsiz sökölüp tekneye yerleştirildi ve böylece Ankara ile direkt teması sağlandı.

Bu arada yeni konan navigasyon sisteminin iyi işlemediği ortaya çıktı. Oysa Hora, uzaydaki uyduların yolladıkları bilgi ve karadaki bir istasyonun verdiği işaretle, koordinatlarını sadece 15 metrelik bir hatayla saptayacak, aynı anda deniz dibine ses dalgası yollayan sonarın verilerini bilgisayarda toplayacaktı. Böylece kesin bir deniz dibi haritası saptanacaktı. Kara istasyonu olarak Karamürsel Amerikan üssü kullanılması düşünülmüş, denize çıkılırken üssün kapatıldığı unutulmuştu.

Demirel ise durmadan çok memnundu ve hep konuşuyordu: «Hora'ya bir kurşun atan, on kurşun yer!»

.*j Hora olayını gazetem için izlemek üzere o dönemde ben de Atina'ya yollanmıştım ve ilk dikkatimi çeken Yunan basını oldu.

Önce «çıkamaz» diyen gazeteler, geminin Marmara'da kalışı sırasında alaya başlamışlardı. «Hora kayboldu —Türkiye Hava Kuvvetlerimizden korkuyor— Türkiye geriliyor.» Hele ilk üç günlük Ege'ye çıkışında sadece Saros Körfezi'n-de kalıp geri dönmesi, Yunan basınının birbirini tutmayan yorumlarına yol açmıştı.

Yunan basını gerçekten Türkiye üzerinden para kazanır. Bir gün dahi, Türkiye'siz haber çıkmaz. Hiç birinin Ankara'da muhabiri yoktur. Türk basınının Atina'da devamlı üç-dört muhabir tutmasına rağmen, Yunanistan, Türkiye ile ilgili haberlerin büyük bölümünü, her sabah Ankara'da-ki Büyükelçiliğin jhapıp Atina'ya yolladığı tercümelerden izler.

Yunanistan'da en satan haber, «Türk korkusunu yayan» . haberdır. Yayınlanan yorumlarda da analizden çok hakaret vardır. Türk, devamlı yalan söyleyen, kaba, başkasının hakkında gözü olan, şantajcı olarak tanıtılır. Yunan basınıyla karşılaştırıldığında, tüm eksikliklerine, tüm zayıflıklarına rağmen, Türk basını çok daha ileri ve çok daha kalitelidir. Taraf tutmamaya çalışarak durumu inceleyen yazarları, namuslu haber veren muhabirleri vardır. En

ağırbaşlı diye tanımlanan Kathamerini Gazetesinin, uluslararası forumlarda büyük değer verilen başyazarı Bayan Vlahu'nun, 1975 Şubat'ındaki bir yorumu, geriye kalanlar hakkında herhalde fikir verecektir: ...Türkiye tüm halkıyla bir gün yok olsa, insanlık ne bir şair ne bir sanat eserinden mahrum kalacaktır. Zira hiçbir değerli insanları yoktur. Hiçbir şey yitirilmemiş olacaktır... Türklerin sosyal yetenekleri olmadığı gibi, ne büyük devlet adamları, ne de düzenli askeri veya iyi bir generali vardır. Sadece çok sayıda yetenekli diplomatları vardır. Onlar da iyi yalan söylemesini ve rüşvet vermesini bilirler... Türklerin bildikleri silahsızları soymak ve öldürmektir. Bunlar da genellikle Yunanlılardır... Çatışma anı geldiğinde, Yunan gençlerinin Türkleri toz edeceklerinden en küçük kaygım yoktur.» Sadece Yunan basını değil, tüm okullarda da okutulan hemen hemen aynıdır. Gencecik beyinlere sokulan bu Türk görüntüsü, büyüünce basının ve TV'nin de kampanyasıyla/Türk'ü daha da korkunçlaştırmaktadır.

İki ülke arasında hiçbir diyalogun bulunmaması, geri kalanının da uzun süredir kesik tutulması, aslında öylesine bir uçurum yaratmaktadır ki, bir gün en iyi niyetli liderlerin dahi dolduramayacakları bir farklılık doğmaktadır. Yunanistan'da bir tek Türk'ün kitabının tercümesini okuyamazken, Türkiye'de devamlı Yunan yazarlar çevrilmekte, Yunan müziği dahi kamuoyunun sevdikleri arasına girebilmektedir.

Atina'ya gidince bu durumu görüp hem çok üzülür, bir yandan da hoşuma giderdi. Türk toplumunun daha serinkanlılığı, hoşgörüsü ve ağırbaşlılığı hemen ortaya çıkar. Bir Türk gazetecisini memnun eden yan ise, Türkiye'nin Atina'dan görünüşüdür.

Yunanlı için Türkiye son derece yetenekli kişiler tarafından yönetilmektedir. Hele diplomasisi (bunda biraz gerçek payı var) bir bilgisayar gibi hiç yörüngesinden sapmadan işler. Dev bir ordusu vardır.

Sokaktaki Yunanlı gerçekten Türkiye'den çekinmek-

tedir. Ankara'yı, hakkını geri isteyen olarak değil, saldırgan olarak görmektedir. Yunan kamuoyu ile diplomati arasında da önemli bir fark yoktur. Yunan dış politikasının temeli, olanak içinde dış uluslardan yardım görebilmektir. Yunanistan bir olaydan başarılı çıkarsa, dostlarının sayesinde, başarısız çıkarsa yine sorumlu onlardır.

Yunanistan'ın Batı'ya en başarılı ihracatı, eski Yunan kültürüdür. Batı dünyasında da Yunanlılar bu yönleriyle daima sevilir ve üstün tutulur. Buna bir de din unsuru eklenirse, Batı'da kamuoyu açısından Yunanistan'ın, Türkiye'ye üstünlüğü büyüktür. Eski Yunan medeniyetinin torunu olarak bugünkü Yunanlı görülür. Okulunda klasik dilleri okuyarak büyüyen, demokrasinin beşiğinin Yunanistan'dan çıktığını yıllarca benimseyen ve her yıl milyonlarca-sınnm turizmle gezdiği bu ülkenin yeri bambaşkadır ve önceliklidir.

Yunanistan bu yaklaşım karşısında zaman zaman Batı'dan çok şey ister, her politikasının desteklenmesini arzular. Karşılığını bulamadığı zaman da başarısızlıklarının tüm sorumluluğunu Batılı dostlarına yükleyerek aradan sıyrılır. Yunan dış politikasının en büyük zayıflığı Batı'ya gereğinden fazla güvenmesidir.

Batı Türkiye'yi ise stratejik ve ekonomik nedenlerle Yunanistan'a üstün görür. 2000 yılında 80 milyon olacak bu ülkenin oturduğu bölge ve oynayabileceği roller Batının stratejistleri için Yunanistan'dan çok önemlidir. Kis-singer'in, Turan Güneş, Melih Esenbel ve İ.S.

Çağlayangil'e belirli görüşmelerinde «Türkiye'nin bizim için önceliği vardır» demesi, General Haig'in ABD'li senatörlere, NATO Genel Sekreteri Luns'un birçok özer konuşmasında, «bir seçim gerekse, herhalde küçük Yunanistan değil, Türkiye seçilir» demeleri boşuna değildir ve stratejik hesapların içeriğini gösterir.

Türkiye de Batı'nın bu yaklaşımını zaman zaman çok abartır. «Türkiye'siz Batı dayanmaz,» gibi gerçeklerden uzak yaklaşımlarla, Batı'dan her istediğinin karşılanmasını

ister. Gerçekleşmediği zaman da kırılır ve başka hesaplar yapmaya kalkar.

İki ülke de sonunda yine Batı'nın oyununa dönerler.

Batı da bunu bildiğinden dolayı, kararlarını daima kendi çıkarlarını düşünerek verir. Bir defasında birini kayır-dıysa, hemen ardından denge sağlamaya çalışır.

Türkiye de, Yunanistan da Batı'nın kendileriyle oynadığının farkına varmadan birbirleriyle itişirler. Batı'nın da bu hoşuna gitmektedir. Zira bu iki ülkenin dost olması, her ikisi üzerindeki baskı gücünü azaltacağından, düşmanlıklarını içinden içine destekler, yaraların tamamen kapanmasını pek istemez.

6 Ağustos günü Hora üçüncü defa denize açılırken de durum aynıydı.

Yine o günlerde Küssinger, Ankara'ya yolladığı mesajda «Hora'nın üzerine gidilmemesi önerisinde» bulunmuş, ertesi gün Yunan gazeteleri «ABD, Türkiye'yi uyardı. Gerekirse 6. Filo Türkleri durduracak» gibi ilgisiz manşetleriyle kamuoyuna bu gelişmeyi yansıtmıştı. Sokaktaki Yunanlı da memnundu.

Hora en tehlikeli gezisine çıkıyordu.

Midilli ve Limni Adalarının civarında ve Yunanlıların kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri sahaya girecekti.

Ankara ve Atina'da tam bir savaş havası esiyordu. Hükümetler askerlerle sürekli toplantı halindeydi: Karaman-lis, tüm ülkelere uyarıda bulunup bir savaş tehlikesini haber vermiş, Ankara'ya baskı yapmalarını istemişti. Tüm Hava, Deniz ve Kara Kuvvetleri ikinci derece alarma geçirilmişlerdi.

Ankara'da planlar uzun süre öncesinden hazırlanmış, Genelkurmay nasıl koruma yapacağını saptamıştı. Son toplantıda Genelkurmay temsilcisi konuşmasını şöyle tamamlamıştı:

— Beyler, Hora'ya bir saldırı olursa, gemiyi kurtaranlayız. Ancak mutlaka intikamımız alırız. Yaşlı tekne farkında olmadan intihar misyonuna yollanıyordu.

Bir saldırı önleyebilecek oranda deniz gücü ile denize açılması, dünya kamuoyunda Türkiye'nin tahrik peşinde koştüğünü göstereceği için Hora kaderine terkedilecekti. Balıkesir üssündeki uçaklar bir beklenmedik saldırıya 7 dakikada ulaşabilecek şekilde hazır bekletilmeye başlamıştı. Trakya ve Ege orduları alarına geçirilmiş, Hava Kuvvetleri eksik yedek parçalarına rağmen uçuşa hazırlanmıştı.

Savaşın kokulan her yerde dolaşıyordu.

Bu defa, Kıbrıs değil, tam anlamıyla bir dev savaş patlayabilirdi. Türk hükümetinin artık hiçbir hareket yeteneği kalmamıştı. Hora mutlaka verilen görevi yapacaktı.

İki başkentteki harekât daireleri derin bir sessizlik içinde beklemeye başladılar.

6 Ağustos Cuma sabahı, Hora biri çıkartma olmak üzere, 11 parça deniz kuvvetinin eşliğinde Nara Burnu'na geldi. Halk sahilde toplanmış büyük tezahürat yapıyordu. Deniz Kuvvetlerinin komodoru selâm verdi ve veda düdüğünü çaldı. Ardından civardaki tüm gemilerin sirenleri ve düdükları ötmeye başladı.

Hora, kaderine doğru yolcu edildi.

Gemideki 44 kişi artık ilk günlerin sürüşmelerini bırakmışlar ve tek vücut olmuşlardı. Nereye gitseler bir kahraman gibi karşılanmışlardı. Şöhret sarhoşluğu da bitmişti. Nereye ve nasıl tehlikeye gittiklerini biliyorlardı.

Hora, 20.45'de Yunanistan'ın kendi Kıta Sahaneliği iddiasında bulunduğu bölgeye girdi. Birkaç millik bölgede zikzaklar yaparak birkaç saat çalışıp çıktı.

7 Ağustos günü, Yunanistan, saat 14.00'de Ankara'ya sert bir nota vererek «ihlallerin» durdurulmasını, aksi durumda sorumluluğun kabul edilmeyeceğini bildiriyordu.

Türkiye de cevap notasında ihlal olmadığını, bilimsel bir araştırma yapıldığını, silahsız gemiye saldıranın sorum-rumluluğunun Yunanistan'a ait olacağını belirtiyordu.

Artık son diplomatik çabalar da sarfedilmişti.

Bütün gün Hora, Yunan keşif uçaklarının pike yaparak üstünde dolaşımını izledi. Biraz uzakta da savaş giysi-

leriyle güverteye dizilmiş Yunan askerleriyle dolu Yunan gemileri seyrediyorlardı. 8 Ağustos günü, Ankara'dan son emir geldi: «Plana göre seyretmeye devam edin!» Hora, Midilli açıklarındaydı.

«Çıkamaz» derken «çıkarsa bile Kıta Sahaneliğımıza giremez» demeye başlayan Yunan basını dehşet içindeydi. «Hora Kıta Sahaneliğine girdi - sert protesto yolladık.»

Mavros, «Yunanistan derhal NATO'dan tamamen çekilmeli ve ABD, Türk saldırısını durdurmadığı takdirde üsleri kapatmalıdır,» derken Papandreu, Karamanlis'den hesap soruyordu: «Hora neden batırılmadı?»

Türk-Yunan savaş rüzgârı 9 Ağustos Pazartesi günü saat 18.00'de hızla esmeye başladı. Hora, ardından 200 metrelik kalın bir kabloyu çekerek tartışmalı bölgeye giderek yaklaşıyor ve denizin on beş metre kadar derinliğinde gelen özel hava tabancaları 17 saniyede bir patlayarak yer kabuğuna bir enerji veriyor, geri gelen yankı aynı anda elektronik beyinlere kaydediliyordu. Böylece geçilen bölgelerde petrol ümidi olup olmadığını ortaya çıkarabilecek veriler toplanıyordu. Ege'nin dibini iyi bilenler, Amerikalılardı; ancak Türkiye'nin başvurularına, hatta parayla satın alma çabalarına rağmen cevap olumsuz çıkmıştı. Ege'nin dibinde petrol olup olmadığını, varsa nerelerde ve ne kadar olduğunu Türkiye'nin bilmesi gerekiyordu. Çok geç kalmış bir çalışmaydı. Bu araştırma işin ilk aşamasıydı. Daha uzun çalışma gerektiren bir girişimdi. Ege'de tam 5500 kilometrelik yer aranacaktı. Böylesine gerginlik içindeki bir başka gariplik, teknedeki genel havaydı. Bir yandan boyama işi yürütülüyor, öte yandan Yunan keşif uçaklarının resimlerini çekenler görülüyordu. İlk olarak denize çıkan aşçı yamağı uçaklara bakıp bir yandan da bamya soyuyordu. «Akşama bu yemek yetişmezse, aşçıbaşı beni öldürür!»

Türk'ün önemli olayların içine girdikten sonraki değişiminin simgesiydi.

18.30'da her şey birden deðişti.

Yunan sahil muhafaza gemilerinden biri hızla Hora' ya yaklaşmaya başladı ve önünde geniş bir S yapıp döndü. Ardından bir keşif uçağı yaklaşık iki mil ötesine iki kırmızı şamandra attı. Hora 3,5 mil hızla gidiyordu.

Kora şamandranm ne anlama geldiğinin haberini Ankara'dan öğrendi. Telsiz mesajı son derece netti:

— Yunanistan şamandralann ötesinin kendi Kıta Sahanlığı olduğunu ve Hora'nın geçmesi durumunda batıracağını bildirdi. Kendilerine silahsız olduğunuzu bildirin ve yolunuza devam edin.

Hora'nın yoluna devamı üzerine, aynı Yunan hücumbotu bu defa dimdik gelmeye başladı. Uzakta bulunan bir Türk mayın arama gemisi de Hora'nın yanına geldi ve yanında seyretmeye başladı. O da silahsızdı.

Havada birden Yunan keşif uçakları ardı ardına teknenin üzerine alçalıp dalmaya başladılar. Karşıdan hücumbot yine durmadan geliyordu.

Hora tüm dünyaya açık mesajını ışıldakla yolladı: «Uluslararası sularda araştırma yapıyoruz ve devam edeceğiz. Silahsızız!»

18.30'da Türk jetleri geldiler. Alçaktan uçarak Hora'yı tam bir koruma ağına almaya başladılar.

Hücumbot birden geri döndü.

Sinir mücadelesi, bir kaza kurşunu, küçük bir kıvılcıma dönüşmeden durdurulmuştu.

Herkes derin bir nefes aldı.

Atina'da olağanüstü toplantı yapan kabine 21.00'de şu açıklamayı yapıyordu:

«... Barışsever bir ülke olarak Yunanistan, haklarına tecavüz eden Türkiye'yi Birleşmiş Milletler ve Lahey Adalet Divanı'na şikâyetle karar vermiştir.»

BM Güvenlik Konseyi ancak 25 Ağustos günü kararını açıklayabildi. «Sorunun barışçı görüşmelerle ve Adalet Divanı'nın kararlarını da dikkate alarak çözümünü» önerdi. Adalet Divanı ise 11 Eylül günü «Hora'nın araştırmalarının bir hak çiğnenmesi anlamına gelmeyeceğini» belirte-

rek, Yunanistan'ın çalışmaları durdurtma istemini reddetti.

Yunanistan'ın beklediklerinin çok gerisinde bir sonuçtu. Atina, Türkiye'yi istediği gibi suçlattıramamış, aksine Türk görüşü lehine birçok ülkenin tutumunu açıklamasına, neden olmuştu.

Sovyetler Birliği «Ege kimseye kapanmamalıdır ve anlaşmazlık müzakerelerle çözümlmelidir»; Washington «Ege' de tarafları bağlayan ortak hukuk yoktur. Müzakere ile çözüm aranmalıdır,» diyerek bir açıdan Türk yaklaşımına eşit şekilde tutum aldılar.

Karamanlis, yandaşı olan basın tarafından «Barışı seçen adam» diye alkışlanırken, muhalefet tarafından «korkaklıkla» suçlandı.

Doğal olarak, Batıdan beklediği desteği bulamayan Yunan basını da bol bol AET ve ABD'yi suçladı.

Hora çalışmalarını sürdürdü, İzmir'e geri dönüşünde binlerce kişi tarafından çiçeklerle karşılandı. Tüm kargaşa, bozukluk, tutarsızlığa rağmen Türkiye kendi sismik araştırmasını elindeki teknik elemanlarıyla yapabileceğini de göstermiş oluyordu, Hora'mn en olumlu ve umut verici yönü buydu.

Haftalar, aylar süren çalışmalar sonucunda yapılan araştırmalar «Ege'nin petrol açısından umutlu bir deniz» olduğunu ortaya çıkardı. Bundan sonra yenilerinin yapılması gerekecekti. ...Ve 26 Ağustos günü New York'da Yunan Dışişleri Bakanı Bitsios teslim oldu. Çağlayangil ile görüşmesinde «sorunun temel çözümü için ciddi ikili müzakerelerle ağırlık verileceğini» kabul etti. 1975'e kadar Kıta Saharlığı konusunu konuşmayı reddeden Yunanistan, şimdi Ege'yi paylaşmayı açıkça kabulleniyordu.

Çağlayangil de buna karşılık, Hora'mn bir daha tartışmalı sulara çıkarılmayacağı güvencesini verdi.

İki Bakanın New York'taki görüşmeleri 11 Kasım günü Bern'de resmi bir anlaşmaya dönüştürüldü. İkili görüşmeler ile tahkimname çalışmaları birlikte yürüyecek, an-

cak sonunda Divan'a gidilebilecekti. Eskiden olduğu gibi, tahkimname hemen yollanmayacak ve ikililerin de tamamlanması beklenecekti.

1975 Mayıs'ndan bu yana sürdürülen teknik görüşmelerin, tartışmaların sonunda ilk defa somut bir sonuç alınmış ve bir yöntem saptanabilmişti.

Ancak Yunanistan'ın buna rağmen gerçek bir anlaşmaya hazır olmadığı kısa bir sürede anlaşılıverdi. Türkiye' nin içine düştüğü büyük ekonomik sıkıntı, bunun sonucu yeni bunalımları atlatabilme gücünü yitirmesi ve Ankara' daki siyasal boşluk, Karamanlis tarafından çok iyi kullanıldı.

MC, Hora sonrasını getiremedi. Peşini bıraktı ya da içine düşülen durum karşısında bırakmak zorunda kaldı. Karamanlis uzun vadede yine de statükoyu korumayı başardı.

Gelişmelerden tek memnun olmayan Erbakan'dı. Bir temel atma töreninde durumdan açıkça yakındı: «Türkiye'nin tek işi Hora değildir. Biz de kalkınma savaşı veriyoruz.»

Demirel 20 Ağustos günü Esenboğa'ya inerken, Cumhuriyet muhabiri Turgut Güngör, «Yunan adaları»... diye bir soru sorarken, sözünü kesip, «Yunan adaları demeyin, Ege adaları deyin!» şeklinde konuşunca kıyamet koptu.

Dışışleri de şaşırmıştı. Bu söz, Türkiye'nin Yunan adalarına göz dikmesi anlamına geliyordu açıkça. Bir ülkenin lideri bunu söyleyince kamuoyunda önemli beklentileri de başlatır ve günün birinde istemese de, savaşın gerçek' tohumlarını atmış olduğunu görüverirdi. Ancak iş işten geçerci.

Demirel tepkiler gelince bu sözünün üzerine gitti ve «Ege adaları dedim ve de Ege adaları diyeceğim,» diye bir yeni açıklama yaptı.

Yunan kamuoyunun kaygılarında haklı olduğunu, uluslararası alanda Türkiye'nin gerçekten adalarda gözü olduğunu perçinleyen bir yaklaşımdı bu... Yunanistan'ın, Batı ülkelerine dönüp «İşte Türkiye'nin Kıta Sahanelığı'n-

dan gerçek beklediği, bir gün adalan açma dşrebilmektir» propagandasına en güzel olanağı hazırlamış oldu.

Demirel kendini Hora kahramanı olarak alkışlatırken, ne denli tehlikeli bir tohum ektiğinin nasıl farkında değil idiyse, Karamanlis de Kıta Sahanlığı konusundaki direnmeleri ve Hora'ya ölçsüz tepkisiyle aynı tohumlan serptiğinin farkında değildi.

Adalar bu olaydan sonra artık Türkiye'deki en basit vatandaşın bile gözüne batmaya başladı. < Bir gün bu nedenle bir çatışma çıkarsa, tarih herhalde 1976'nın bu kargaşalı günlerinin tozlarını silkeleyecek ve bazı sorumsuz sorumluları da arayıp bulacaktır.

IV. AYRIM
MC HATALARININ DİYETİNİ ÖDÜYOR
204

1976'nın sonu ile 1977'nin ilk aylarına bakıldığı zaman Türkiye'nin dört düvel ile kavgalı ve davalı olduğu görülür.

Batı'nın her uluslararası kuruluşunda Türkiye ile ilgili geniş bir dosya açılmış, belli başlı tüm Batılı ülkelerle ilişkiler en donuk noktasına gelmiş, Bağlantısızların en çok karşı çıktıkları bir ülke durumuna düşülmüş, Doğu Bloku ile zaten doğru dürüst yürütülemeyen ilişkiler daha da kötüleşmiş ve ülkenin dünya kamuoyundaki görüntüsü tarihinin en kara dönemine girmişti.

Türkiye, dünyanın gözünde barbar, hakkı olmayanı isteyen, hor görülen, her yönden yalnızlığa itilen, kısacası hiçbir şekilde hak etmediği bir duruma sokulmuştu.

Bu durumun nedenlerinin başında da, Kıbrıs'tan geçen Yunanistan'la ilişkiler «kamburu» geliyordu. Bu kamburdan kurtulmak için «hiçbir şey yapılmaması», ciddi adımların sürekli iç politika nedenleriyle ertelenmesi, akıllıca atılan adımların ise yarı yolda yine iç politika nedeniyle durdurulması, «fatura»nın artışına yol açmıştı.

Türkiye^ Kıbrıs'ta neden olunduğunu, Ada'ya neden çıktığını, bunca sorunun altına neden girildiğini çoktan unutmuştu. Kamuoyu yavaş yavaş «her şey başımıza şu Kıbrıs nedeniyle geldi.» demeye başlamıştı.

Bütün bu gelişmelerin üstüne, T. C. tarihinin en tehlikeli döviz darboğazı da artık kendini göstermişti.

Türkiye her yönden sıkışmıştı. Kendi hatalarıyla yarattığı bir sıkışıklık içinde çırpınıp duruyordu:

AMERİKA: Türk hükümeti silah ambargosunun son

kalıntılarının da kaldırılmasına öylesine büyük önem ve öncelik vermiş, kendini de 1975'den bu yana sürdürdüğü politikayla bağlamıştı ki, 2 Kasım 1976 günü, Beyaz Saray'ın yeni sahibi olarak Jimmy Carter açıklanınca, Ankara açıkça soğuk bir duş yemişe döndü. Özellikle Demir-el ve Çağlayangil çok kaygılandı. Zira Carter tüm seçim kampanyası süresince 3 milyonluk Rum azınlığı oyu için durmadan bağlayıcı açıklamalar yapmış, Kissinger'i «Kıbrıs'ta Türkiye'den yeterince ödün sağlamadan SIA'yı imzalamakla suçlamış» ve Başkan olunca Kıbrıs sorununu Rumları memnun edecek şekilde çözümlemeyi silah ambargosunu kaldırmayacağını yinelemişti. Daha da kötüsü: «Ben, seçim kampanyasında verdiği sözü tutan Başkan olacağım,» diyerek kendi kendini bağlamıştı. Herkese mavi boncuk dağıtmış; tecrübesiz, uçan dairelerin varlığına inanan, kendini yan peygamber gören garip bir insandı. Amerikan politikasının sürprizlerinden biriydi. Türkiye, Ford kazansa ambargo konusunda daha rahat edebilirdi, ancak Carter «ambargo - Kıbrıs» bağını en açık şekilde kurmuştu. Türkiye'ye açıkça alerji duyan Kongre'den sonra, şimdiye kadar devamlı Ankara'yı destekler görünen yönetim de Türkiye'ye sempati duymayan Demokratlarla dolmuştu.

AET: 9'lar, Ford yönetiminin son aylarında, Amerika ile birlikte ilk Kıbrıs planını saptamışlardı. 20 Ekim 1976 günü Ankara'ya bildirilen plan, toplumlararası görüşme-r;n çerçevesini çiziyordu: 1) Kıbrıs bağımsız, toprak bütünlüğü sağlanmış hükümler bir devlet olacaktır. 2) Türk tarafı elinde tuttuğu toprakların bir bölümünü geri verecek ve ekonomik koşullar da dikkate alınarak bir ayarlama yapılacaktır. 3) İki toplumun da belirli oranda otonomisi olacağı iki bölge bir federal sistem ve bunun gerektirdiği anayasa düzeni kurulacaktır. 4) Anlaşmalar dışındaki askeri kuvvetler çekilecektir. 5) Güvenlik altında, göçmenlerin geri dönüşü ve Ada'da serbest dolaşma, yerleşme koşulları saptanacaktı, Ankara hareketsiz kalıp siyasal boşluk bırakınca, Batı hemen kendi planıyla ortaya çıkıveriyordu. Demire! bu gi-

r i simden kaygılanmış, ancak VWashington'da yönetim değişimi bu planın uygulanmasını engellemiştir.

NATO |. Yunanistan'ın askeri kanada geri dönüşü için çabalar artmış, Atina «Kıbrıs sorunu çözümlenirse yeniden girerim,» diyerek bu örgütü da Türkiye'ye baskı için kullanmaya başlamıştı. NATO, Ankara'yı, ancak kaleme alanların anlayabileceği bir dilde yazılmaya başlayan ortak bildirilerde destekliyordu. Türkiye ile Yunanistan arasında dengenin korunması, «Aman Atina'yı da gücendirmeyelim,» yaklaşımı sürdürülüyordu. Türkiye'nin tüm çağrılarına rağmen, müttefikler ikili silah yardımıyla ayak diriyor ve hep Amerika'nın ne yapacağını gözlüyorlardı. NATO'nun silah depolarını açıp, ambargonun boşluğunu dolduracağını, ya da VWashington'a baskı yapabileceğini sanan birçok hükümet üyesi bakan dahil, yetkililer düş kırıklığı içindeydi. Amerika'nın Avrupa'daki sözcüsü Almanya, İngiltere ve diğer bazı müttefikler de durmadan «Kıbrıs'ta hareketlenin artık,» diyerek Türkiye'yi sıkıştırıyorlardı.

BM: Devamlı şekilde Türkiye'yi kınayan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 12 Kasım 76 kararına 27 ülkenin çekimser kalması bile Ankara'da «zafer» diye nitelendirilir duruma düşmüştü. Sadece Türkiye'nin aleyhte oy verdiği tasarı 95 oyla geçmişti. BM'de Kıbrıs konusu gerçekten eski heyecanını yitirmişti; ancak çözüm bulunmadıkça, bu baskının süreceği açıkça anlaşıyordu. Tüm bağlantısızlar, Doğu Bloku, İslâm ülkelerinin hemen hemen tamamı aleyhte oy kullanırken, Batı çekimser kalmıştı.

Türkiye, «Bu kararlar bizi bağlamaz zaten,» deyip işin içinden çıkıveriyordu. Oysa, sembolik de olsa ülkenin dış ilişkilerinin Kıbrıs'a ne denli bağlandığı açıkça anlaşıyordu.

10 -18 Mayıs günleri Türkiye'de toplanan İslâm Konferansında, KTFD'nin desteklenmesinin kararlaştırılmasına rağmen, 2 Ağustos günü Colombo'daki Bağlantısızlar Konferansı'na katılan aynı İslâm ülkeleri, Türkiye'yi en sert şekilde kınayan kararın altını da imzalıyorlardı. Sri Lanka'nın vize vermeyi reddetmesi üzerine, Vedat Çelik

konferansa katılmadan geri dönmek zorunda kalıyordu. İslâm ülkeleri, Erbakan'ın dinsel yaklaşımlarına kanmayacak oranda değişmişlerdi. Türkiye'nin ne kültürel, ne ideolojik, ne ekonomik, ne de politik açıdan «satabileceği» bir şeyi vardı. Eli boş şekilde İslâm ülkeleri ve Bağlantısızlarla ilişkiler düzenlenmeye çalışılıyor, ancak bunlar Çağlayangü'nün bitmez tükenmez gezilerindeki kucaklaşmalardan öteye gidemiyordu. Bu ülkelerin Türkiye'den bekledikleri başkaydı... Türkiye bölgede rol oynayabilecek güçte olmasına rağmen, bu ülkeleri küçük görüyor, «Bunlardan bir şey çıkmaz,» diyor ve tüm gücüyle Batı'ya kendini bağlıyordu. Temeldeki bu inançsızlık ve sadece «Petrol veya kredi» peşinde koşmak, MC'nin çok yönlü dış politikasını* gösteriştten öteye götüremiyordu. Çerçeveden yoksun bir çırpınıştı. Batı'nın bir ajanı görüntüsü yerine, Batı içinde bu ülkelerin ciddi bir sözcüsü olmak, küçültücü görülüyordu. O şekilde, hem Bağlantısızlar ve hem de Batı içinde daha saygınlığa kavuşulacağına kimse inanamıyordu. «Sonra Amerika bizden kaygılanır,» denip tüm taktikler Batı'nın isteklerine göre hesaplanıyordu. Aynı anda da, Batı'nın koyduğu oyun, kurallarına uyularak oynanmıyor, işler tam bir kargaşaya dönüşüyordu.

AVRUPA KONSEYİ: 20 Ağustos 1976 günü, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu, Kıbrıs raporunu Bakanlar Konseyi'ne yollamıştı. Türkiye beklenmedik şekilde hızla sonuçlandırılan bu rapordaki katı suçlamalar karşısında çok şaşırıldı. Türk ordusu, Ada'daki ırza saldırı olaylarından başlayıp, yağmalara, işkencelere kadar her konuda ağır bir şekilde suçlanıyordu. Tek yanlı ve sadece Rumların tanıklıklarına dayanılarak hazırlanmış olan ve bakanların kararına kadar gizli kalması gereken bu rapor, 10 Şubat 1977 günü Rumlar tarafından dünya kamuoyuna sızdırılınca, Türkiye son derece güç durumda kaldı. 1975'de ilk dava açıldığı sırada «Canım, bundan ne çıkar?» diyen aynı Türkiye, geçen süre içinde dünyada insan hakları konusuna verilen değerin artışı, Helsinki Konferansı'nın getirdiği yenilikleri ve Başkan Carter'ın İnsan Hak-

ları'na uymayan ülkelere yardım yapılmaması yaklaşımını (Başkanlığının ilk tecrübesiz döneminde) başlatmasını bir türlü anlayamamıştı. Ankara, büyük bir bölümü abartmalar ve gerçekdışı suçlamalarla dolu bu raporu çürütmek yerine, başını kuma sokup görmezlikten gelmeyi yeğlemişti. İnsan Hakları Komisyonu gibi prestiji çok yükselmiş bir organın suçlamaları dünya basınında büyük yankı yarattı. Türk hükümeti için böylece yeni bir siyasal baskı unsuru daha doğmuş oluyordu.

Dış görüntü, hiçbir zaman böylesine kötü olmamıştı. Avrupa'nın birçok ülkelerinde Türk ihracatı portakallar, Kıbrıs'tan «yağma malı olarak geliyor,» diyerek Rumlar tarafından mahkemeye verilip el koyduruluyor, dünya basınında Türkiye aleyhinde yazılar yayınlanıyor, filmler oynatılıyor, toplantılar yapılıyordu. Türkiye, basının, tanıtlanın bir kamuoyu oluşturmada ve bu kamuoyunun da demokrasilerde, hükümetler üzerinde ne denli büyük bir siyasal baskı unsuru olduğunu bir türlü anlayamamıştı. «Batı, Yunanistan'ı tutuyor» deyip işin içinden çıkılıveriliyor, işin kolayına gidiliyordu. Batı kamuoyunun dini eş, kültürünü okullarında okuduğu, yıllardır çok yakın ticaret yaptığı, üniversitelerinde öğretmen, plaklarda şarkıcı olarak gördüğü Yunanlıyı daha yakm görmesi son derece olağan değil miydi? Türkiye'nin bu konuda kompleks duyması kadar gereksiz başka bir şey var mıydı? Bu propaganda yağmuru karşısında küsüp köşeye çekilmek yerine ortaya çıkıp görüşümüzü doğru dürüst anlatmak daha yararlı olmaz mıydı?

Bunların hiçbiri yapılmadı ve Çağlayan'ın de, siyasal temaslarında tüm suçu Atina - Lefkoşa ikilisi ile Erbakan'ın sırtlarına yükleyiverdi. Artık daha da açık şekilde «Biz Erbakan nedeniyle ortaya harita çıkaramıyoruz, sizler bir öneri oluşturun. Kabul edebileceğim ölçülerde olsun. O zaman ben de hükümete giderim ve işte bunu kabul etmezsek ambargo kalkmayacak, derim ve zorlarım. Daha olmazsa Erbakan'a bir Albay yollarım... Amerika bizi Yunanis-

tanla zorla masaya oturtmalı. Biz istemeyerek gitmeliyiz, işte Kıbrıs'ta gerçek müzakereler böyle başlatılabilir ancak...» (O

Çağlayangil bu sözleriyle Batı başkentlerinde bir «Erbakan alerjisi»nin doğmasına da yol açıyordu. Ülkedeki dinci güçlerin daha rahatça kendilerini göstermelerinden kaygılanan Batı başkentleri, böylece biraz daha rahatsız-laşıyorlardı. Türkiye gibi büyük ve birikimi olan bir ülkenin Ortadoğu'da İslâm cephesine katılmasını kimse istemezdi. Bu- nedenle de Erbakan'ın yaklaşımlarını sürekli kaygıyla izler olmuşlardı.

Oysa nerden nereye gelinmişti?

Kıbrıs'ta 1974 sonu ve 1975 başında «hat müzakere edilebilir» demek dahi bir ödün sayılırken, elimizdeki bölgede yüzde 2 oranında bir değişiklik «büyük adım» olarak tanımlanırken, bugün artık Maraş'ın tamamını vermek bile yetmiyordu. Zaten Maraş'ı doldurmayarak geri verileceğini göstermişti Türkiye. Rumlar şimdi Omorfo'ya da el atıyorlar, serbest dolaşım, yerleşme ve mal satın alma özgürlüğü istiyorlardı. 1974'de beş bin asker çekerek herkesi tatmin edebilecek durumdaki Türkiye, 1977 başına kadar bölük pörçük, toplam 12 bin asker çekmiş, buna karşılık hiçbir şey elde edememişti. Şimdi faturanın fiyatı artmıştı. Artık on binden aşağı asker çekilmeden bir etki yapılamaz duruma girilmiş, ancak bu defa da elde güvenliği tehlikeye düşürmeden çekilecek kadar asker kalmamıştı.

Toplumlaraarası görüşmeler başlatılamamış, Makarios' un dönüşüyle işler daha da karışıp, güçleşmiş ve dış baskıların oranı artmıştı.

Savaş durumunun hukuki anlaşmaya bağlanamama-smm yarattığı iç huzursuzluklar da giderek artıyordu. Kıbrıslılarla Türkiye'den gelip yerleşmiş olanlar arasında sürtüşmeler ve daha da önemlisi ordu ile artık normal ya-

(1) İ. S. Çağlayangil bu sözleri, özellikle Türk gazetecileriyle Stras-bourg, Brüksel, New York'daki görüşmeleri sırasında sık sık yinelemiştir.

şantısını arayan halk arasında da soğukluk başlamıştı. 4 başlı garip bir yönetim ve sürekli çelişen ve sürtüşen politikalar, Türk toplumuyla Türk ordusunu açıkça rahatsız ediyordu. KTFD'nin ekonomisi Türkiye'ye bağlanarak en büyük hatalardan bir diğeri işlenmiş, sömürgeci bir ülke görüntüsü verilmişti. Ayrıca Türk iç politikasının tüm hastalıkları (MSP ve Komandolarıyla) da Ada'ya taşınmıştı.

Ekonomik güçsüzlüğe karşılık, Rumların kısa bir sürede eskiyi aratır oranda toparlanıp güçlenmeleri pazarlık marjlarını onların lehine döndürmeye başlamıştı. Kara-manlis bile 1975 başında, «Maraş ve Omorfo'yu alıp, hemen bir anlaşma imzalayın. Yoksa ekonomik yönden iflas edersiniz,» diyerek Makarios'u bir çözüme itme çabasm-dayken, bugünkü durum karşısında aradan çekilmişti. Zengin olan eninde sonunda kazanırdı. Batı dünyası tüm kredi olanaklarını Rum bölgesinin yeniden inşası için kullanırken, KTFD'ye bir kuruş bile girmiyordu.

KTFD'nin tek umudu .«Anavatanın yardımıydı.» Ancak Ankara'nın yıllık 500 milyon lirasıyla ayakta duruluyordu. Bir de yurt dışından getirilen Avrupa mallarının Türk turistlere yüksek fiyatlarla satılmasından ileri gitmeyen garip bir iç turizm geliri. Olanaksızlıklar, beceriksizlikler, tecrübesizlikler Türk bölgesindeki kaynakların kullanılama-masma yol açmıştı.

Ekonomik darboğaz, Türk ordusunu da özellikle 1977 başında etkiledi. Dışişleri Bakanlığı'yla yapılan bir toplantı sırasında, Genelkurmay temsilcisi açık konuştu:

— Yunanistan'la bize güvenip bunalım çıkartmayın. Yakında uçak uçuramayacak duruma girebiliriz.

Genelkurmay, artık Maliye'den döviz tahsisi için söz almakla yetinmiyor, ayrıca bir de kâğıt imzalatiyordu. Tek amaç, ambargonun kalkmasıydı. Ekonomik darboğaz, ambargonun kalkması gereğini askerler açısından arttırmıştı.

Aslında ambargo Türkiye için açıkça bir nimetti. Hazıra ve rahata alışmış olan Türk ordusu, ambargonun zorlaması sonucu beklenmedik sonuçlar almıştı. Önceleri yar-

dımdan gelen birçok yedek parçalar artık içerde yapılır olmuştu; Top mermesi azaldığından dolayı kıs'tlanan tatbikatlarda ışıklı bir sistemle hedef çalışması başlatılmış, yüzbinlerce dolarlık gereksinmenin içerde gerçekleştirilebileceği ortaya çıkarılmıştı. Özel sektöre yeni bir alan açılmıştı.

Ambargonun diğer büyük yararı, ordunun silahlanma politikasının değiştirilmesi gereğinin anlaşılmasıydı. Türkiye ordusunu devamlı NATO'dan gelen yardımlara göre oluşturmuştu. O silahlar da Sovyetlerin bir saldırısına yönelik düzeydeydi. Oysa Türk ordusunun asıl hedefi neydi? Yunanistan, Suriye ve Bulgaristan'dan gelecek bir saldırı olamaz mıydı? O zaman da ordunun silah gereksinimleri, NATO yardımından gelenlerin çok dışında kalıyordu. Türkiye gerçek niyet ve hedeflerine göre ordusunun görevini, hedeflerini saptamak ve buna göre de silahlanma politikası izleyeceğine, şimdiye dek Amerika'nın verdiği Sovyet tehdidine yönelik silahlara göre ordusunu düzenlemiş, gerçek gereksinimleri başkayken, bambaşka bir silahlanma politikasına kaymış ve dolayısıyla da kendi kendini bağlamıştı. Ambargo işte bu gerçeği açıkça gösterdi. Yeniden düzenlemenin gereğini ortaya çıkarttı. Türk ordusu, radarından topuna kadar üretilip kendi kendine yeterlilik politikası izleyemez, ancak bağımlılığının oranını azaltabileceği gibi, gerçek hedeflerine göre silahlanmaya başlayabilirdi. Bu yöne gidileceğine, Türkiye yine en kestirme yolu seçti ve tüm gücünü ambargonun kaldırılmasına yöneltti.

Demirel 1976'nın son aylarında Çağlayangü'ü harekete geçirtti:

— ... Dış ve iç gelişmeler artık bıçağı kemiğe dayadı. Senden şimdiye kadar vakit kazandırmanı istedim. Şimdi tam aksini istiyorum. Kıbrıs konusunda artık harekete geçme zamanı geldi.

Aynı direktif Dışişleri Bakanlığı'nın ilgili servislerine de yollandı.

Demirel'in amacı. Kıbrıs'ta gerçek çözüm değildi. Am-

bargoyu kaldıracak kadar ödün verip, darboğazdan kurtulmaktı. En büyük hatalardan birini daha yapıyor ve ambargonun geri kalan bölümünün de kaldırılmasıyla tüm dış kredilerin de açılıvereceğini sanıyordu. Başbakan'a göre, dış kredilerin tıkanması, Kıbrıs'ın getirdiği ambargodan dolayı idi.

I. MC'nin ömrünün dolduğunu da saptamış ve erken seçimi aklına koymuştu. Böylece seçim öncesinde Batı'mın desteğini kazanabilecek, Erbakan'sız iktidara gelirse neler yapabileceğini gösterecekti.

İç politika kokan tutum dizisinin yeni bir örneği...

İlinci Bölüm :

Demirel son denemesinde, Erbakan karşı çıkınca susuyor.

Demirel'in direktifi, en çok Dışışleri Bakanlığı'nı memnun etti. Temelde Batı ile içice yaşanması gerektiğı kanı-smdaki Dışışleri, böylece Türkiye'nin giderek Batı'dan uzaklaştığını görmekten çok rahatsızdı. Onlar için Demirel kendi bindiğı dalı kesiyordu. Ancak unuttukları nokta; Demirel'in Batı tarafından «bizim adamımız» diye nitelendirildiğı, ne kadar bağırıp sert çıksa yine de dalı kesemeyeceğini bildiklerinden fazla rahatsız olmadıklarıydı.

İlk salvoyu Çağlayangü'e 20 Ekim 1978 günü Parlamen-to'daki bir konuşmasıyla attırdılar.

Bakan ilk defa «serbest dolaşım» hakkında söz etti ve bir dizi önerilerde bulun-lu.

Çağlayangil de, Türkiye'nin ne istediğini ortaya koyamamakla hem Makarios'un katı tutumuna yardımcı olduğunu, hem de Türk dış politikasının tam bir ipotek altına alındığını görüp rahatsız oluyordu. Ancak bu tıkanıklığı kıracak gücü olmadığı gibi uyguladığı strateji başından yanlıştı.

ikinci adım Rauf Denктаş'dan geldi.

Denктаş, Ankara'ya son derece ilginç bir öneride bulundu: «Makarios'u zirve toplantısına davet edelim.» Alman milletvekili Emke'nin Ada'yı ziyaretinde Türk tarafını sert şekilde uzlaşmazlıkla suçlaması Denктаş'ı harekete geçiren diğeri bir unsurdu.

Akıllıca düşünölmüş ve bir taşla birkaç kuş vurup, Başpiskopos1 u köşeye sürebilecek bir adımdı.

Makarios bir barış görüşmesini reddederse, dünya kamuoyunda «çözüm istemeyen. kişi» olarak gösterilebilecekti.

Kabul ederse, böylece ilk olarak eşit düzeye çıkmış olacaktı. Makarios şimdiye dek «Ben devlet başkanımı. Denktas ise toplum başkanı. Türk Başbakanı ile görüşürüm,» diyordu. Oysa şimdi resmen tanımamasına rağmen, KTFD Başkanı Denktas ile aynı masaya oturacaktı. Türk toplumunun yıllardır istediğı de buydu.

Denktas'ın yazdığı ilk taslak mektup hem çok uzun hem de biraz sertti.

Bir yandan da Ada'da olay çıkmasını diye büyük çaba başladı. Hudut boyunca sürtüşme çıkaran Rumlara karşılık verilmemeye, Denktas'ın bağımsızlık ilân edeceklerine dair demeçlerinin kestirilmesi yoluna gidildi. Dev bir operasyon başlatılmıştı.

Başpiskopos Makarios, 9 Ocak 1977 tarihli mektubu alınca çok şaşırdı. Dışişleri Bakanı olan Christofides'i çağırttı ve «Her şeyi bekliyordum da bunu beklemiyordum,» dedi.

Denktas'm önerisinin altında ne yattığını çok iyi görmüştü. Christofides'e mektubu okuttu:

— Denktas, beni dünyaya müzakere istemeyen ve tüm çözüme engel olan bir kişi gibi göstermek istiyor. Ancak bu olanağı ona vermeyeceğim.

Bir buçuk daktilo sayfalık mektubun sonunda Denktas «Nesillerdir, Türkler ve Rumla^" birbirlerini düşman görerek büyüyorlar. Aktörlerinin düşman olacağı iki toplumlu siyasi bir senaryo, halkımıza bırakabileceğimiz hakça bir miras olmasa gerek... Güçlüklerin giderilmesi de siyasi bir çözüme bağlıdır. Bizim aramızda yapılacak bir görüşmenin, Kıbrıs için yararlı olacağına inanıyorum. Bu amaçla sizinle Ledra Palas'ta görüşmeye hazırım,» diyordu.

Makarios hafifçe gülümsedi:

— Bu, reddedemeyeceğim bir öneridir.

Cuellar'a bir süre sonra Makarios'un cevabı geldi:

— Denктаş ile görüşmeye hazırım.

Böylece Türkiye'nin dış görüntüsü çok önemli şekilde değişecekti. Üstelik erken seçim tartışmaları da artmaya başlamıştı. Bu yaklaşım yeni bir süre kazanılmasını da sağlayacaktı. Makarios bu öneriyi-reddedemezdi. Başta Amerika olmak üzere Almanya, İngiltere ve diğer ilgili ülkeler Baş-piskopos'u birden baskı altına alıvermişlerdi.

Görüşmenin yapılacağı başkentler de ilk defa devlet sırrı olarak gizlendi. Ankara'nın korkusu, Makarios'un son dakikada bir bahane bulup vazgeçmesiydi.

Türkiye dış ilişkilerinin en önemli konusunda böylesine çok boyutlu ve nereye gideceği bilinmeyenli bir manevraya girerken, Ankara'da beş altı kişiden başkasının gelişmelerden bilgisi yoktu. Özellikle Erbakan habersizdi. Günlerini bir temelden öbürüne koşmak, her işte kendi görüşlerinin çıkanna kararlar aldirmek için pazarlık yapmak ve kararnameleri durdurup kendi adamlarının dış atamalarını gerçekleştirmekle geçiriyor, Türkiye'nin yüzyılın sonunda Avrupa'nın en büyük devleti olacağını açıklıyordu.

Demirel de hükümeti sürdürebilmek için sesini çıkartmıyordu. Ancak artık dayanma gücünü yitirme noktasına gelmişti.

Türk kamuoyu ise, müsteşar ile yumruklaşan, sonra da bilirkişiyi odasına sokmayan Adalet Bakanı Müftüoğlu' nun serüvenlerini okuyarak gününü gün ediyordu.

Denктаş - Makarios zirvesinin kesinleşmesinden . birkaç gün sonra, 20 Ocak günü Carter yemin etti ve resmen Başkan oldu. Daha Beyaz Saray'a tam yerleşmeden de ilk atamalarından birini Kıbrıs konusunda yaptı: Clark Clif-ford kişisel temsilci olarak bu konuda rapor hazırlayacaktı.

27 Ocak günü Denктаş'm doğum günüydü. İlk randevu da bu güne rastlamıştı. Denктаş heyecanlıydı. 14 yıl sonra nihayet «Papaz» İle karşı karşıya gelecekti.

Zirve haberi, toplantının olacağı 27 Ocak sabahı Mil-

liyet'te patladı. Gerçekten çok iyi saklanmış bir sırdı. Kısa sürede Kıbrıs'ın Türk ve Rum bölgeleri birbirine giriverdi.

Rumların, özellikle göçmenlerin umutları, «Acaba geri dönebilecek miyiz?» diye birdenbire artmıştı:

Türk tarafında, iş adamları memnundu. «Doğru dürüst telefon, teleks konuşması yapamıyor, iş çeviremiyoruz. Ba rış olsun da rahatlayalım,» diyorlar, ancak sınır bölgelerine yerleştirilmiş olanlar «Yine mi göç ettirteceksiniz bi-|zi?» diye kaygıyla bakıyorlardı. Aradan üç yıl geçtikten sonra yine değişiklik istemenin ne denli yeni sorunlar yaratacağı böylece bir daha anlaşılıyordu.

İlk görüşme Birleşmiş Milletler'in Lefkoşa Havaalanı yanındaki karargâhında yapıldı.

Koruma tamamen BM Barış Gücü'ndeki ^Finlandiyalı askerlere verilmişti.

Denktaş, Türk kesiminden Barış Gücü Kurmay Başkanı Tilleson eşliğinde karargâha gelirken, Makarios kurşun geçirmez siyah arabasıyla karargâha yakın bir yerde durdu. Yüzü aşkın koruyucusu ve kardeşinin şoförlüğünü yaptığı arabayı bırakıp Fin askerlerinin arasında binaya kadar yürüdü. Aslında orta boylu olmasına rağmen, kendine dev görünüş veren

Başpiskoposluk giysileri içindeydi.

Kapıdan girince Denktaş'ı gördü, gülümsedi ve elini uzatıp, «Doğum gününüz kutlu olsun,» dedi.

Bu arada BM fotoğrafçısı resimleri çekiyor ve bu tarihî andan en çok heyecanlanan Cuellar da, «Sizleri bir arada görmekten ne kadar memnunuz, bilemezsiniz. Umudumuz bir çözüme ulaşılabilmesi,» diyordu. Makarios bir ara Denktaş'a takıldı. «Beni doğum günü partinize davet etmeyecek misiniz?» Denktaş bu olanağı kaçırmadı. «Parti vermiyorum, ancak Türk bölgesine gelmek istiyorsanız, derhal gereken hazırlığı yaparım.»

Saat 11.00'de kapılar kapandı. BM temsilcisi Cuellar ve BM'nin zabıt tutucuları. Onların girmesini özellikle Denktaş istemişti.

Rauf Denktaş, yıllardır yaşantısının bir tek amacı olarak, yıkmak istediği kişiyle karşı karşıya oturdu. Bu anı

gerçekten hissedebilmek için Denктаş olmak gerekir. Hayat boyu bir mücadele sadece Makarios'a karşı sürmüştü. Yıllarca ezilmiş, öldürülmüş, tartaklanmış bir toplumun lideri olarak, ilk defa her şeyin sorumlusu olarak gördüğü kişiyle eşitlik içinde konuşabiliyordu. 14 yıl sonra istediğinin en önemli bir bölümünü elde etmişti ve şimdi önemli olan bunun sonunu getirebilmektir. Başpiskopos'ım son derece zeki ve iyi bir müzakereci olduğunu bildiğinden rahatsızdı. Klerides'i tanıdığı gibi, onun karşısındayken duyduğu kendine mutlak güven yoktu. -

Makarios masaya oturur oturmaz, «Davet mektubunu KTFD Başkanı diye imzalamışsınız. Burada sizinle toplum lideri olarak konuştuğumu hemen belirtiyim,» dedi.

Gündemsiz konuşmada inisiyatifi hemen Makarios aldı ve görüşlerini uzun uzun açıkladıktan sonra, kesin sorulara geçti:

— Denктаş bey, ben halkıma iki bölgesel federasyonu kabul ettim derken, toprağın büyüklüğünü de söylemem gerekir. Bana ne kadar toprak istediğiniz konusunda bir işaret verebilir misiniz? Söyleyecekleriniz sizi bağlayıcı olmayacaktır.

— Toprak konusunda Viyana'da Klerides'e, karşılıklı haritalarımızı hazırlayalım ve bunları komitede tartıştıktan sonra 4. için New York'a gidelim demiştim. Kabul etmesine rağmen, buraya dönünce muhalefetle karşılaştı ve bu anlaşmayı inkâr etti. Bence bu konu, harita üzerinde görüşülür. Uzman^r vereceğimiz kriterlere göre konuşurlar, formül oluştururlar.

— Bu sorunu uzmanlar değil biz ikimiz çözümleyebiliriz. Onun için siz bana toprağın kaçta kaçını istediğinizi söyleyin.

— Benim istediğim bir şey yok. Bizden toprak isteyen sizsiniz.

— Siz durmadan Klerides'e verdiğiniz kriterlerden sez edersiniz. Bu kriterleri aklınızdan geçirip bir oran söyleyin.

- Kriterlerde çok şey var. Güvenlik, ekonomik gerekler ve...
- Kriterlere göre Ada'nın yansını da isteyebilirsiniz. — (Denktaş gülümsedi) Bu konuda kaygınız olmasın, tizim olanı zor kurtardık.
- Bir yüzde veremez misiniz?
- Sizi rahatlatacaksa söyleyeyim. Yüzde 32.8'den aşağı inemem.
- Ooooo, bu çoktur! Aramızdaki fark büyük. Elinizdeki yüzde 36-37'lik topraktan sadece tampon bölgeyi geri vereceksiniz.
- Makarios hemen ardından, «Yerleşme, dolaşma, mal satın alma özgürlüklerini kabul edecek misiniz?» dedi. Aslında en önemlisi buydu, toprak değil. Çünkü ekonomik yönden zenginleyen Rumlar, kısır döngüyü kıramayıp yine yoksul kalan Türk bölgesini, bundan yirmi-otuz yıl sonra paralarıyla satın alabilir ve yine eskiye dönülürdü. Denktaş'm da en sıkıntı duyduğu nokta buydu:
- İsviçre'deki gibi sistem düşünülebilir. İki bölge ve iki ayrı yönetimin oluşmasını gerektiren siyasal ve güvenliğimizle ilgili kriterler kabul edilmesi kaydıyla, ilke olarak karşı çıkmıyoruz. Son 10-12 yılın yarattığı durum dikkate alınmalıdır.
- Başpiskopos işte bu noktada Denktaş için en önemli ilkelerden biri olan -4ki Bölge Federasyonu diğerlerine bağlayıverdi:
- ... İki bölge ya da çok bölge bir sistemi kabul etmem, sizin göçmenler, özgürlükler ve toprak konusundaki tutumlarınıza bağlıdır. Biz iki toplumlu federal bir çözüm şeklini müzakereye hazırız. Bizim için önemli olan sorun, göçmenlerle bağlantılı olarak toprak sorunudur. Biz yüzde 20 diyoruz, siz yüzde 32. Yüzde 25 deseniz bir ümit doğabilirdi. Önemli görüş ayrılıkları ortadaydı. Zaten bu ilk görüşme, karşılıklı iç dökme ve birbirini deneme için yapılmıştı. Tam üç saat sürdü ve hiçbir açıklama yapılmadı, 12
- 219

Şubat günü bu defa BM Genel Sekreteri Waldheim'ın gözetiminde yinelenmesi kararlaştırıldı. Denктаş ayrılmadan önce ilginç iki soru sordu. İlki, tarihi açıdan. «1968-1974 arasında Toplumlararası görüşmelerde son derece az şeyler istememize rağmen neden kabul etmediniz?»

— Yunan Dışişleri Bakanlığı bize anlaşmamız için yardımcı olmaya çalışıyor; ancak Yunan ordusu, Enosis istiyordu. Grivas Ada'daydı, toplum ve kilise parçalanmıştı. Anlaşmaya varsam beni yok edeceklerdi. Grivas'a bir ara ne yapmak istediğini sordum. «Enosis ilân edelim, Yunanistan kabullenir ve Türkiye de harekete geçemez,» dedi. Bu görüşe katılmadım, Türkiye hareketsiz kalamazdı. Zaten bugün bile, Türkiye'nin tepkisini dikkate almadan bana karşı darbeyi nasıl yaptıklarını anlayamamışımdır. Herhalde hayatta kalışım planlarını yıktı. Ölseydim, Türkler Ada'ya çıkınca, onlar da kurtarıcı olarak gelecek ve Kıbrıs taksim edilecekti... Beni Türk düşmanı bilirler; oysa Türkleri korumak için çok çalıştım. 1963 olayları kaza eseri başlamıştır.

Denктаş'a döndü, «En son ne zaman görüşmüştük?»

«1963 Ocak'mda. Türk Belediyelerini ortadan kaldırma kararınızdan vazgeçmenizi rica etmeye geldiğimiz gün.»

Başpiskopos derin bir iç çekti ve: «Yeni yaşınız mutlu olsun,» diye Denктаş'm elini sıkıp ayağa kalktı.

Tam dışarı çıkacakken, «Kayıp Rumlar hakkında bana soru soracaklar. Bu konuda bana verecek bir bilginiz yok nm?» dedi.

Denктаş, kayıp Rum olmadığını ayrıntılarıyla anlattı ve sonunda «Klerides ile bunu büyük bir açık kalplilikle konuştuk. Bizde kalmış Rum yoktur. Türkiye'ye giden esirlerin tamamı da geri yollanmışlardır. Bu konuyu propaganda amacıyla istismar ediyorsunuz!» dedi.

Makarios'un cevabı, Rum yaklaşımının simgesiydi:

— Elimizde bıraktığımız yegane güç bu. Ne yapalım, başka seçeneğimiz yok... Bana bir jestte bulunamaz mısı-

mz? Göçmenlerin Maraş'a sizin yönetiminizde dönmesine rıza gösteremez misiniz?

— Kaçı? Tamamı mı?

\ •

— Tabii.

— Güvenlik sorunu var. Özellikle Magosa limanının korunması.

— Güvenlik gerekçesi bir bahane değil mi?

— Küçük Kaymaklı köyüne Türkleri 11 yıl güvenlik gerekçesiyle sokmadınız, o da bahane miydi?

Ada'nın geçmişteki olayları, bugünkü formül aramanın temelinde yatıyordu haklı olarak.

Geçmiş silinip atı-lamıyordu.

Makarios, yeniden başlayacak toplumlararası görüşmelerin son. yıllardakine benzememesi gerektiğine değindi:

— Klerides ile bunca süre konuştunuz, sonuç alamadınız. Eğer yine uzun ve sonuçsuz bir görüşme olacaksa, başlanmasında yarar yok.

Denктаş içini döküverdi:

— Gücünüze gitmesin; ancak, eğer Ada'ya geri dönüşünüz 4-6 hafta daha gecikseydi, bir sonuç alınabilirdi. İngilizler sizden kurtulmak için olacak, sizi Ada'ya iade edince işler yokuşa itildi. Klerides ile çıkış sağlayabilecek her formül buluşumuzu çıkmaza siz soktunuz.

12 Şubat günü yapılan ikinci görüşmeye Denктаş daha rahat geldi. Bu defa, Barış Gücü'nün denetimindeki subay kulübünde saat 18.30'da buluşuldu.

Waldheim, Cuellar ve Genel Sekreter'in iki danışmanı, karşılarında ise Denктаş ve Makarios oturuyordu.

Makarios konuşmaya, bir önceki toplantıda varılan anlaşmaları anlatarak başladı:

— İlk görüşmemizde ortak zemin görüldü, ancak yeterli değil. Görüşmecilere bu defa kesin ana hatlar çizmeliyiz. ilk toplantıda Kıbrıs'ın bağımsız, bağlantısız, federal bir devlet olmasında (yani, toplumların kendi yönetecekleri toprakların bulunmasında), merkezi bir yönetimin bulunmasında görüş birliğine vardık. Toprak konusunda yüzde

20 önerdim, Denктаş yüzde 32.8 dedi ve pazarlık yapılabileceğini söyledi. Toprağı saptamak için son 15 yıl içindeki toprak mülkiyetini ya da nüfus oranını temel olarak alabiliriz. Yerleşme, dolaşma ve mülk edinme özgürlüklerinde de görüş ayrılıkları var... Waldheim araya girdi.

— Siz yüzde yirmi dediniz. Bu müzakere edilebilir mi? Görüşmeciler bu iki oran arasında pazarlık etsinler.

Denктаş önceden hazırladığı senaryoyu ortaya çıkardı hemen.

«— Boş yere tartışmak süre harcamaktır. Gelin bir bir bu ilkeleri yazarak işi yürütelim,» dedi ve hemen inisiyatifi ele aldı.

Daha ilk madde ile anlaşmazlık doğuverdi. Makarios «iki- bölgeli» bir çözüme şimdiden evet demiyor, yerine «iki toplumlu» k 8İİT16Sİİİ istiyordu.

Anlaşmanın ilk maddesi şöyle çıktı:

«1 — Bağımsız, bağlantısız, iki toplumlu bir Kıbrıs Cumhuriyeti istiyoruz.»

Denктаş, VVaJdheim'ın dikkatini çekti.

— Ben buna, iki bölgeli deyimini eklemeyi yeğlerdim. Ancak Başpiskopos buna açıklık getirmedi.

Makarios hemen önerisini yaptı:

— İsterseniz bu konuyu açık bırakalım. Siz yü:,de 20' ye razı olursanız, ben de iki bölgeyi şu anda kabul ederim... Türkler o zaman istedikleri yerleri almakta da serbesttirler.

Denктаş'm aklına o anda, Rumların tam iki yıl sonra bu noktada anlaşmazlık çıkarıp görüşmeleri engelleyecekleri herhalde gelemezdi. Yine de kuşkulandığı belliydi ki, şu açıklığı getirdi:

— İki bölgeli kelimesinin bu metne girip girmemesi belki pek önemli görülmeyebilir. Ancak Genel Sekreteri ve siz sayın Başpiskoposu yanıltmak istemiyorum. Açık konuşmakta yarar vardır. Toprak konusuyla federasyonun şekli arasında orantılı bir bağlantı kurmanız boşunadır. işe gerçeklerden başlamalıyız. İki bölgeli bir adadayız ve

11 yıldır Türk toplumu kendi kendini yönetmiştir. İki bölgeyi sistemin dışında hiçbir şey olamaz ve konuşulamaz. O dönem artık geçmiş, kapanmıştır.

İkinci ilkeye geçildi: «Her toplumun yönetimi altındaki topraklar, ekonomik yeterlilik ve toprak verimliliği ile toprak mülkiyeti esasları ışığında görüşülmelidir,»

Toprak oranının ne şekilde saptanacağını anahtarıydı bu. Ancak nasıl saptanacaktı?

Makarios, eski İngiliz kayıtlarına dayandırılmasını ileri sürerken, Denktaş tapulu yüzde 32, ayrıca da yüzde 27 hazine arsasının yarısı yüzde 13 eklenip pazarlığın Türk tarafına yüzde 46'dan başlamasını düşünüyordu. Görüşmecilerin çeşitli seçenekler hazırlamaları kararlaştırıldı.

Üçüncü ilke dolaşma, yerleşme özgürlükleriyle ilgiliydi. Denktaş eski yıllardaki sorunların yeniden ortaya çıkmaması için, bu özgürlüklerin ilke olarak kabul edileceğini, uygulamasının ancak koşullar normalleştikten sonra^ giderek kademeli şekilde gerçekleştirilebileceğini söyledi. Bu amaç ile de, anlaşmaya Türk toplumunun güvenliğinin gözetilmesi gereğinin eklenmesini istedi.

Makarios hemen karşı çıktı.

— Güvenlik kelimesini, sevmedim. Kapsamı çok geniş bir kelime.

— Güvenlik unsurunun dikkate alınacak bir kavram olduğunu belirtelim. Ne ahlama geldiğini uzun uzun yazmayabiliriz. Bu konuda ilerde bir anlaşmazlık çıkarsa, Genel Sekreter tanığımız, olur. fl)

Makarios «güvenlik» kelimesi yerine, bunu kullanmadan başka bir formül önerdi ve «Güvenlik kelimesi de bu cümlemin kapsamına giriyor zaten,» dedi, sözleri zabıtlara geçti.

Bu şekilde üçüncü ilke şöyle kabul edildi: «Doiaşma,

(1) İlerde görülebileceği gibi, bu konuda 1979 Mayıs'ında görüş ayrılığı çıkmış, Rum görüşmeciler böyle bir kavramın hiçbir zaman kabul edilmediğini ileri sürmüşler ve KTFD, Waldheim*1 tanıklığa çağırmasına rağmen EM Genel Sekreteri araya girmemiştir.

yerleşme özgürlüğü ve mülkiyet hakkı gibi ilkeler, müzakerelere açıktır. Bunların görüşülmesinde iki toplumlu federal sistem ve Türk toplumu yönünden doğabilecek güçlükler de dikkate alınacaktır. (Altı çizilen kelimeler Başpiskopos tarafından «Güvenlik» kelimesi yerine konmuştur.)

Son madde ise, Merkezi hükümetin yetkilerini kapsayacaktı. Tartışma sonunda formül şu oldu: «Federal Merkezi hükümetin görev ve yetkileri, devletin birliğini ve devletin iki toplumlu karakterini koruyacak şekilde olacaktır.»

İlginç nokta, Makarios'un bu maddenin kabulünden sonra Waldheim'a sorusuydu. Devamlı güçlü bir Merkezi hükümet ve Üniter devlet sözlerini eden Başpiskopos, anlamaya «devletin birliği» kelimelerinin girmesini kabul etmişti. C1)

— Unified, Unitary ve Single devlet deyimleri arasında fark var mı?

Avusturyalı Genel Sekreter kesin konuştu.

«—| Unitary Devlet, Federal'in tam tersidir. Bunu çok iyi biliyoruz bizler..» Denктаş da, bildiriye giren kelimenin diğerlerinin aksine hukukî bir anlamı olmadığını söyledi. Bunlar da zapta geçti.

Makarios garantiler konusunda da bir madde eklettirmek istedi:

— Garanti gereklidir. Ancak iki eski garantör hiçbir iş. yaramadı, üçüncüsü de gereğinden fazlasını yaptı. Tabii, Türkiye'nin garantisi devam edecek, ancak bu konuda bir şeyler söylesek...

— Başpiskopos, bu konuda tutumumuz kesindir. Bizi kurtarmış olan sistemden vazgeçemeyiz. Uluslararası garantileri hayal etmeyin. Onların nasıl işlediğini de biz biliyoruz. Bu çok duyarlı bir noktadır ve tüm anlaşmanın engellenmesine de yol açabilir. Görüşme gece 22.30'da bitti.

(1) Çağlayangil - Pipinellis tarafından yıllarca önce ortaya atılan «üniter devlet» sözcüğünün bugün dahi tamamen silinmediği, tüm çabalara rağmen devamlı karşımıza çıktığı görülüyor.

Kısa bir süre sonra yine aynı kısır döngüye düşüleceğinden habersiz birlikte yemek yendi. Finli garson, Maka-rios'un Kırmızı şarap istemesine rağmen, anlamayıp beyaz koyunca, diğerleri de nezaket nedeniyle et ile beyaz şarap içmek zorunda kaldılar. Durumu gören Başpiskopos, yavaşça Denктаş'a eğildi ve Rumca, «Kırmızı istedim, yine beyaz koydu,» dedi. Denктаş'm keyfi yerindeydi: «Görüyor musunuz, sizin garsonla anlaşamamanızın cezacımı bile biz çekiyoruz ve beyaz şarap içmek zorunda kalıyoruz.» Hava artık dağılmıştı. Başpiskopos bir ara, «Sen iyi cambazsın,» deyince Denктаş dayanamadı yine:

— At cambazı mı, ip cambazı mı? diye sordu.

— Ben at cambazlığını yeğlerim, ip sana kalsın! dedi Makarios.

Rumca şakalaşmaları şaşkın şekilde seyreden Wald-heim neye uğradığını anlayamamıştı. Kıbrıslılar arası garip ilişkiyi zaten hiçbir zaman algılayamayan bir insandı. Tercüme edilince gülümsemekle yetindi.

Ertesi sabah hem Makarios, hem de Denктаş'm ayrı ayrı düzenledikleri basın toplantıları, son derece muğlak kelimelerle yazılı bu anlaşmanın herkes tarafından kendine göre yontulduğunu açıkça gösteriyordu.

Makarios toplantıda söylediklerini unutup «Üniter devlet konusunda anlaşma oldu,» deyince, bu defa Denктаş, Rum gazetecilerin kışkırtmalarının da etkisi altında son derece sert bir çıkış yaptı.

31 Mart günü toplumlararası görüşmelerin Viyana'da başlatılması kararlaştırılmıştı. O güne kadar birinin arada gidip gelerek yeniden sapmaları engellemesi gerekecekti. Waldheim'm istemesine rağmen, Clifford ile Amerika hemen kendini tarafların arasına soktuğundan, Genel Sekreter'e kenara çekilmekten başka seçenek kalmıyordu.

Günler geçtikçe anlaşmanın her maddesi ayrı şekilde

yorumlanır oldu. 1) Rumlar iki bölge yerine iki toplumlu ancak çok bölgeli bir anlaşma olacağını ilen sürüyorlar...

Türkler aksini; 2) Toprak pazarlığının dayandmlacağı

mülkiyet hesaplarında apayrı kıstaslar ileri sürülüyor; 3> Güvenlik kelimesi başka yönler çekiliyor; 4) Rumlar yine Üniter devlet diye ısrarla eski görüşlerini yineliyorlardı. Bu zirve konusundaki en güzel değerlendirmeyi yine Denктаş yapmıştır. Ankara'ya yolladığı telgrafta aynen şöyle diyordu:

«Makarios'un ne kazandığını şöyle değerlendirebiliriz:

i) Kıbrıs sorunu Makarios ile çözümlenemez, görüntüsünü kendi lehine çevirmiştir. 2) Toprak konusunda bizi İngiliz yönetimi istatistikleriyle filan yıpratma yolunu tutacaktır. 3) Federasyon tezi üzerinde durduğumuz için, görüşmelerde isteyeceğimiz (güvenlik) koruyucu önlem ve kriterleri dünya kamuoyu ve Amerikan baskısıyla erozyo--na uğratmaya çalışacaktır. 4) Görüşmeler sürdükçe, bizim ayrı devlet ilan etmemiz sakıncasından kurtulmuştur. 5) istediği an, Türkler uzlaşmaz bir tutum içindeler diyerek görüşmeleri kesip Türkiye üzerindeki baskılan arttıracaktır. 6) Toprak konusunda kendi elini göstermeksizin topu bizde bırakmıştır. Yine bizden somut (harita gibi) öneriler istemek oyununu sürdürecektir.

Bizim yönümüzden, ilke ve kavramlarımızdan vazgeçmeksizin istenen süre elde edilmiş, görüşmeler de başlamış oluyor... Ancak şimdi görüşmelerin devamı için «makul olmağa» biz davet edileceğiz ve baskılar da bize yapıla cak.»

RAUF R. DENKTAŞ

Denктаş; Ankara'ya açıkça, geline .aşamayı gösterip uyarıyordu: Aman oyunu bozmayın, kurallarına göre oy-t'.fcyın!

Denктаş, bırakın Kıbrıs'ı, Türkiye'de bile diplomatik yetenekleri az bulunacak kişilerden biridir. Her lider gibi çok kusurları, çok hataları olmuştur. Ancak yaklaşımlarını daima kendi toplumunun çıkarını gözetecek şekilde planlayan bir kişidir. Doğal olarak, bu çıkarlar Türkiye ile zaman zaman çelişir. Denктаş'm temelde en iyi bildiği nok-

ta. ne zaman nereye kadar gidilebileceği, Türkiye'yi nereye kadar zorlayabileceği ya da kendini nereye kadar kullandıracağıdır. Tipik bir Türk Milliyetçisidir ve gerektiğinde Türkiye'nin çıkarları için istemeye istemeye Ankara'nın birçok isteğini uygulamıştır. Güncel politikasında (iç ve dış) benimsenmesi son derece güç tutumlar vardı; ancak yine de Türk toplumunu geçtiği güç dönemde, özellikle Türkiye ve dünyaya karşı yönetmesini bilmiş bir kişidir.

Denktaş - Makarios doruk görüşmesinin daha mürekkebi kurumadan beş gün sonra Amerika araya giriverdi.

Başkan Carter'm kişisel temsilcisi Clark Clifford 17 Şubat günü Atina, 20 Şubat günü de Ankara'ya geldi. Yanında ABD Dışişleri Bakanlığı'nın yepyeni bir kişisi vardı: Bakan Cyrus Vance'in avukatlık bürosunda çalışan Nimetz. Son derece zeki, yetenekli bir kişiydi. Görevi, Akdeniz'in bu bölgesinde hem Başkan, hem de Bakan adına bir politika oluşturulmasına yardımcı olmaktı. Bakanlığın Türk Masası şefliğine çıkmış ve Harmon Kirby'nin yerini almış olan Nelson Ledsky de heyetteydi.

Carter yönetimi, daha ilk aylan olmasına rağmen, rengini hemen belli etmişti: «Ruslar geliyor,» çılgınlıkları Amerika'nın her köşesinden duyuluyor ve Yönetimin ilk işlerinden birinin de NATO'ya çekidüzen verip güçlendirme girişimi olacağı anlaşılıyordu. Bir yandan insan hakları, eşitlik, silah satışı kontrolü, evrensel barıştan söz eden Carter, öte yandan ABD Savunma bütçesini rekor kırarak 123 milyar dolara yükseltiyordu.

Bu çerçeve içinde, kısa sürede varılan sonuç, Türkiye'ye uygulanan silah ambargosunun tüm kalıntılarının kaldırılması ve Türk-Yunan anlaşmazlığının çözülüp, NATO' nun Güneydoğu kanadının güçlendirilmesiydi. Seçim nutukları henüz unutulmadığı için, Carter'm güçlüğü yöntemdeydi. Yani, Türkiye'nin Kıbrıs'ta bir şeyler yapmasını sağladıktan sonra harekete geçmek. Demokrat çoğunluktaki Kongre'yi kolaylıkla yönetebileceği gibi, sonradan tam tersi çıkan bir inanç içindeydi. Tek kaygısı, «seçim sözünü tuttuğunu» gösterebilmektir. Başlarda Kıbrıs konusundaki

katı görüşleri, daha Başkanlığa oturur oturmaz «sistem» ve bazı gerçekler (stratejik önem ve dünya dengesi gibi) karşısında kolaylıkla değişmişti. Zaten Yunan ve Rum basınındaki havanın yavaş yavaş soğuklaşması da bu farklılığın bir simgesiydi.

Clifford Ankara'ya inerken, Demirel'in erken seçimi kararlaştırdığını ve bundan önce ambargonun kalkmasını istediğini Büyükelçiliğinden gelen raporlardan öğrenmişti.

Demirel de bir saat görüşmesi sırasında bu beklentisini ortaya koydu:

— ...Ambargo, Mayıs ayına kadar kalkmalıdır. İlişkilerimiz bu nedenle tamir edilmelidir ve bozan siz olduğunuza göre, düzeltme görevi de öncelikle size düşer... Yunan demokrasisine böylesine önem veriyorsunuz, Türkiye demokrasi içinde gelişen tek ülkedir ve bir gün bu yok olur ve Batı ile tüm ilişkilerini koparmış bir ülkeyle karşılaşsanız, Rusya'yı Basra Körfezi'ne inmiş görürseniz ne yaparsınız?

Clifford aslında Demirel'in sözlerini en iyi anlayan kişiydi. «...Komünist Yugoslavya'ya silah sattınız, bizim paramızla aldığımızı 'ambargo' deyip ambara kilitlediniz. Ba-tı'nın ortak savunulması davası unutuldu mu?» dedikçe tüm sempatisiyle karşılıyor, «Sözlerinizin tümü doğru. Beni en iyi siz tanırırsınız. Yruman Doktrini'ni hazırlayan insanım. Rus tehdidi o dönemdeki gibi aynen sürmektedir. NATO'daki yarayı mutlaka hemen tamir etmeliyiz,» diyerek onaylıyordu. «Kıbrıs aslında önemsiz bir konudur. NATO ve Türkiye'nin eski gücüne kavuşması çok önemlidir,» diyerek yine" dönüp dolaşıp aynı noktaya geliyordu.. «Ortada bir de Kongre unsuru var. Birinci harekâtı herkes anladı ve kabul etti. Ancak ikinci harekâtı kimse anlamadı... Şimdi bazı jestler yapıp bize yardımcı olun ki, biz de ambargoyu kaldırabilelim.»

Clifford o dönemde daha Kongre'deki Demokrat çoğunluğun dahi Beyaz Sarayla mücadelesini sürdürme yanlısı olacağını bilmiyordu. O da Demokrat bir Başkanın gelmesiyle her şeyin eskiye döneceğini ve Beyaz Saray'ın is-

tediğini yapabileceğini sanıyordu. Bu inanç içinde olmasına rağmen, Kongre'deki muhalefeti şantaj olarak kullanıyor ve yeni Carter yönetiminin bu bağı sürdüreceğini gösteriyordu.

«Görüşmelerin başlamasını sağlayacak kadar adımlar atın, yeter,» görüntüsünü veren Clifford'a, Çağlayangil çözüm yolunu, ikinci gün gösterdi:

— Biz toprak önerisi yapamayız. Bu sorun onlar için önemlidir. Onlar versinler!

— Siz de anayasa önerisi yapıp olumlu cevap verebilecek misiniz?

Çağlayangil hiç duraklamadı.

— Tabii!...

Çağlayangil, Yunanistan'ın da araya sokulmasını istedi. Oysa Atina'da, Karamanlis, Clifford'la Kıbrıs konusunda çok az konuşmuş, bu konuyla artık ilgilenmediğini göstermişti. Karamanlis özellikle Ege üzerinde durmuş ve «Türkiye saldırganlaştı.» demişti. Clifford, Türk - Yunan konusunda arabuluculuk denemesinde bulundu, «Tabii, her iki taraf da isterse...» dedi, ancak fazla ilgiyle karşılanmayınca konuyu kapattı.

• Ertesi gün, Amerika'nın «geçici senaryosunun» ne olduğu ABD Büyükelçiliği'ndeki bir kokteylde ortaya çıktı. Nimetz, havadan sudan konuşurken, bir Türk diplomatının kulağına önerisini söyleyiverdi:

— Öğrendiğimize göre, hükümet yakında seçime gidecekmiş. (Daha resmi bir açıklama yapılmamıştı) Kısa süre içinde Kongre'yi oluşturamayabiliriz. Ambargonun etkisini hafifletmek için, Makarios önümüzdeki görüşmelerde bir harita verse, siz de anayasa önerisi yapsanız. Biz de, Savunma ve İşbirliği Anlaşmasını (SIA) Kongre'den geçirmek yerine, şimdilik yıllık kre'li tabanını arttıralım, 125 milyon dolardan 225 milyon dolara çıkaralım. Öneri son derece akıllıca bulunmuş bir formüldü. Hem Carter yönetimi SIA için Kongre'yi zorlamak durumunda kalmayacak, öte yandan SIA yine kullanılabilecek bir unsur olarak kalacaktı. Türkiye açısından da rahatlatıcı bir

durumu vardı. SIA'nın getireceği kredi-hibe 125 milyon dolarken, şimdi 225'i elde edilmiş olacaktı. Hükümet için en önemli yanı, birkaç ay içinde ödenmesi gereken 60'ar milyon dolarlık iki Fantom uçakları taksiti vardı ve kasada para yoktu. MC hükümeti en sıkışık dönemindeydi. Nereden olsa, faizi olumlu ya da olumsuzdu diye bakmadan kredi toplamaya çalışıyordu. Merkez Bankası'nın ödenmeyen çekleri gazetelerin manşetlerine çıkmaya başlamıştı. Dışalım durma aşamasına girmişti ve petrol ödemeleri bir süredir yapılamıyordu. Devalüasyon ve DÇM faizlerinin arttırılmasına rağmen sonuç alınamamıştı. Kui* garantisinin hazineye yükü 1 milyona ulaşmış, devamlı para basılıyordu.

Nimetz'in ortaya attığı formül, yıldırım hızıyla Elek-dağ'a, oradan da Çağlayangil'e gitti. Bakanın ilk tepkisi «Bir ara formülü olarak fena fikir değil. Papazı da köşeye sıkıştırabiliriz,» oldu.

Kapanış toplantısında da, bu öneriyi kendininmiş gibi ortaya attı, Clifford da hemen kabullendi.

Clifford, tıkanıklığı çözdüğünden emindi. BM Genel Sekreteri'nin yapamadığını gerçekleştirmek üzereydi.

24 - 26 Şubat arasındaki son Lefkoşa durağında Maka-rios'a açıkça baskı yaptı: «Türkiye'nin iç durumu ortada. Yardımcı olun ve toprak haritasını önce siz verin. Viyana' da Türkiye de anayasa önerisi yapacak, ardından da toprak önerisi gelecek.»

Clifford'un o gün anlamadığı, anlayamadığı ve anlamak istemediği en önemli nokta, sonuncusuydu. Ankara' da, Türkiye'nin «hangi aşamada» toprak önerilerine cenabını vereceği kesinleştirilmeden bırakılmıştı.

Makarios'a, «Sizin öneriniz optimum olsun. Göreceksiniz Türklerin cevabı ve anayasa önerileri de çok olumlu çıkacak,» dedi ve şu önemli uyarıyı yaptı: «Şunu çok iyi anlayın ki, ambargo devamlı kalmaz. Politikanızı buna göre ayarlamayın. Türkiye bizim için devamlı ambargoda tutulamayacak kadar önemlidir. Eğer seçimler nedeniyle 1978'de olmazsa, 1979'da mutlaka kalkacaktır. Kongre bu

t?'di. Ordunun durumu, dış piyasalardaki kredi tıkanmanın, ambargonun etkileri... içişleri Bakanı olan Asiltürk de toplantıdaydı. Önerileri anlatan dışişleri memuruna bir ara baktı baktı ve «Bir Türk diplomatının böyle bir öneride bulunmasından hicap duyuyorum,» dedi.

Erbakan, MGK toplantısı sonunda Maraş konusunda atılacak adıma da karşı çıktı:

— Şehit kanlarıyla sulanmış bir karış toprak parçası bile geri verilemez.

Çağlayangil son bir deneme yaptı,

— Toprak konusunda ilkeleri saptayın ve bırakın, ben müzakereleri yürüteyim.

Erbakan'ın cevabı normal koşullarda bir başka ülkenin Dışişleri Bakanı'nın hükümetten ayrılması, koalisyonun hemen çözülmesine yol açardı:

— ... Ne demek efendim, olur mu böyle şey? Ya Sayın Çağlayangil gidip Maraş'ı Rumlara verirse ne olacak? Mutlaka kayıt koyalım önerilere.

Ardından Demirel'e döndü; «Bu millet sizi itham eder,» dedi.

... Ve Demirel yine sustu.

9 Mayıs günü Londra'nın Hilton Öteli'nde, Türk Başbakanı için ayrılan odada Demirel ve heyeti, NATO zirve toplantısında yapılacak konuşmanın son ayrıntılarını gözden geçiriyorlardı.

Başbakan son derece düşünceliydi. Çağlayangil ve NATO'daki Daimi Delege Büyükelçi Coşkun Kırca'ya döndü:

—| Yahu, ne oluyor anlamıyorum. Bu adamlar bizden ne istiyorlar? Nereye el atsak sonuç çıkmıyor, küçük kre di isteğimiz dahi reddediliyor. Kapılar suratımıza kapanıyor. Boğazımızı sıkıyorlar açıkça.

Maliye Bakanı Ergenekon'un son kredi arama gezisinin hiç sonuç vermediği haberi yine gelmişti.

Demirel özellikle bu açıdan, bir gün sonra başkan Car-

ter ile yapacağı görüşmeye büyük önem veriyordvı. Was-hington'un desteğini sağlayabilirse, kendi deyimiyle «köşeyi dönebilecekti.» Ambargonun kalkması her şeyi hallededecekti. işte Demirel'in en önemli değerlendirme hatalarından Diri buydu. Ona göre, Kıbrıs için konulan ambargo şimdi ekonomik ambargoya dönüşmüştü ve ilkinin kaldırılması, diğerini hemen etkileyecekti.

Oysa gerçekler bunun tam tersini gösteriyordu.

Gerçekte ekonomik darboğaz ya da kredi ambargosunda Kıbrıs, dolaylı şekilde girmeye başlamıştı. Türkiye, ordusunun gereksinmelerini karşılayabilmek için zaten kıt döviz gelirlerini silaha da harcayınca güçlük artıyor ve Batı «Kıbrıs'ı halledip Yunanistan'la iyi ilişki kurarsanız silahlanma yarışı biter, ekonomik kalkınmaya katkıda bulunabilirsiniz,» diyordu. Bu, yanıltıcı bir yaklaşımdı. Silah Ambargosunun gerçekte önemli bir etkisi yoktu. Türkiye' ;>in sorunu döviz idi. Döviz olsaydı, istediğini istediği gibi alabilecekti. Üstelik Kıbrıs'ta çözüm bulunsa dahi, Türk ordusunun NATO standartlarına göre silahlandırılması sonucu varılan nokta, aynı harcamanın yapılmasını gerektiriyordu.

Biz kendi elimizle ambargo bağına yaratmış, hatalı ekonomik politikayla kredi darboğazına girip, ipleri Batı'nın eline vermiştik. Ardından da şikâyet ediyorduk.

Tüm uluslararası kuruluşlar ve Başkentlerde bir de Erbakan kampanyası başlamıştı. Nereye gidilirse, «Erba-kan ile siz hiçbir şey yapamazsınız,» sözleriyle karşılaşılıyordu. Bu kampanyada AP'nin de payı vardı tabii. Atılamayan her adımdan Erbakan'ı sorumlu göstermenin sonucuydu. Bir de, laik Türkiye'de, dine ağırlık veren bir anahtar partinin güçlenmesi de Batı'yı açıkça rahatsız ediyor-c.u. Türkiye'nin Ortadoğu'daki müslümanlar cephesine katılması, Batı'nın çıkarları açısından hiç istenmeyen bir gelişme olurdu. Demirel ne yaparsa yapsın, daima yola getirilebilir, ancak Erbakan'lı MSP ile başa çıkılamazdı. De-234

mirel'in verdiği ödünler Batı'daki kaygıları giderek arttı-nyordu.

9 Mayıs günü Demirel'in ilk ziyaretçisi Clark Clifford oldu.

Demirel sinir içindeydi. «Carter başa geldiğinden beri kredi kapıları daha da kapanmaya başladı. Bankaların ardında Washington'un bulunduğunu biliyorum, göstereceğim bu herife!» diyordu. Çağlayangil bir ara Başbakanını uyardı.-

— Aman beyefendi, ne isterseniz deyin, sadece tehdit etmeyin!

Başbakanının hiddeti, Londra'ya birlikte getirdiğı adamlarından anlaşılıyordu. A. A.'nm genel Müdürü Atilla Onuk, Basın Yayın Genel Müdürü Kasaroğlu gazetecilere devamlı şekilde «Çok önemli bir görüşme olacak. Demirel çok sert çıkacak, yumruğunu vuracak,» diyordu. Clifford da Demirel kadar sinirliydi.

Görüşmeye başladıkları anda, sonucun felâketle kapanabileceğı hemen anlaşıldı.

Clifford durmadan, «Beni yanılttınız, desteklemediniz. Toplumlararası görüşmelerdeki anayasa öneriniz ve toprak konusunda hiçbir adım atmamanız her şeyi bozdu,» diyordu.

Sonunda dayanamadı: «Şunu anlayamıyor musunuz, Kongre'deki kafaları sayıyoruz, olmuyor. Siz biiüm dediğimizi yapın, biz de sizin istediğınızı yapalım...» deyiverdi.

Demirel kıpkırmızı oldu.

— ...Türkiye, Amerikan Federal Devleti'nin 52'nci Eyaleti değildir, dedi.

...Ve Clifford'un elini sıkmadan odadan çıktı.

Bu yaklaşıma başka cevap verilemezdi. Ancak bu yaklaşıma yol açanın da yine Türk politikası olduğı unutulmamalıydı.

De.mirel-Carter görüşmesinin hazırlanması amacıyla düzenlenen bu buluşma, havayı hemen bozuvermişti.

Sorun dönüp dolaşıp, Carter'm seçim aşamasına giri-

lirken bu MC hükümetini destekleyip desteklemeyeceğine dayanıyordu. Londra'nın Regent's Park bölgesinde geniş bir koruluğun içindeki Amerikan Büyükelçiliği, Carter'ın ikili görüşmeleri yaptığı ve kaldığı yerdı. Her şey dakikası dakikasına planlanmıştı. Carter 8.00'de Yunan Başbakanı Kara-manlis'i yanm saat için, 8.30'da Belçika Başbakanı Tindemans'ı yirmi dakika için görmüşdü, Demirel ile randevusu da 8.50'de başlayıp yanm saat sürecekti. Ardından da üç lider ile daha görüşüp NATO doruk toplantısının kapanışına hareket edecekti.

Yerden yüz yirmi Amerikalı goril, havadan da devamlı uçan bir helikopterle korunan Amerikan elçiliği konutuna, burnunda atlas bezden yapılmış kocaman ay yıldızlı bayrak taşıyan üç siyah otomobil tam 8.45'de girdi.

Carter, yanında Vance ve Brzezinski, kapının önünde Tindemans'ı uğurluyorlardı. Türk Başbakanı'nın arabası koruyucular tarafından yavaşlatıldı. Tindemans otomobile binerken, telsizlerden «Türk'ü hızlandırın,» emri geldi. Koruyucular arabanın yanında koşup tempoyu arttırdılar ve Carter'ın kapıda fazla beklemesini önlediler.

İlk karşılaşma, ellerin sıkışılması, resim çekimi ve ardından resmi konutun geniş salonuna giriş...

Carter'ın ardından, Türkiye - Kıbrıs - Yunanistan işleriyle uğraşan tüm teknisyenler yerlerini aldıklarında, Demirel, Amerika'yı yöneten yeni ekiple ilk kez karşı karşıya kalıyordu.

Erbakan'm bir gün önce Afyon, Uşak konuşmalarında söyledikleri Londra'ya hemen ulaşmıştı. «Demirel şu anda Londra'ya koşup gitti. Carter ile görüşüp ona yaranmaya çalışacak.»

Seçim kampanyasında diğer partilerin de -Bizi Amerika'ya sattı» tema'sını işlemesi en istemediği şeydi. Zaten bu nedenle basına devamlı «Ya biz, ya Yunanistan, diyeceğim!» diye haber salıyor ve yumruk vuracağı görüntüsünü işlettiriyordu.

Oysa konuşmaya başlar başlamaz, dışa verilen görün-

tüyle Demirel'in söyledikleri arasındaki farklılık hemen ortaya çıkıverdi.

Başbakan, kendi felsefesi, olayları yorumlayış biçimiyle bugüne kadar Ford, Kissinger ve Clifford'a ne söylüyorsa bunları yineliyordu.

«Türkiye Batı'mın en sadık dostudur. Batı savunması için riskler almıştır. Karşılığında ambargo koydunuz. 92 ülkeye silah satarken, Küba ve Türkiye'ye ambargo uyguladınız. Kıbrıs sorununu Türk-ABD ilişkilerine karıştırdınız ve bir de bağ kurup tehlikeli bir yöne dönüştürdünüz. Sokaktaki adam şimdi soruyor; 'Ben Amerika'ya ne yaptım da böyle bir muamele ile karşılaşıyorum,' diyor. Cevap bulamıyorum. Taraf tutuyorsunuz, bu şekilde hiçbir sorun çözümlenemez...»

Demirel tam on beş dakika içeri döktü ve Carter'i uyardı:

— Yunanistan'la biz sorunlarımızı bugün olmasa yarın çözeriz. Bizi başbaşa bırakın. Bu yöntemle, bir yanı tutarak işler daha da güçleşir ve bir gün Rusya, Türkiye'yi aşarsa sıcak denizlere ve petrol sahalarına iniverir.

Carter'ın en zayıf noktası buydu. NATO zirvesinde, Sovyet tehdidine karşı Uzun Vadeli Savunma Programı diye silah harcamalarını arttırıcı yeni bir planı müttefiklere kabul ettirmeyi başarmıştı.

Demirel konuşmasının sonunda beklentisini şöyle açıkladı:

— SIA'yı Kongre'nizden hemen geçirin. (Yaz aylarını kastederek) Bunu sizden istiyorum. Herkes Carter'ın yaklaşımını bekliyordu. Teknisyenle rinden brifing almıştı önceden.

Yumuşak bir sesle:

— Türk ordusunun durumu bizi de kaygılandırıyor. Bu nedenle Kongre'den ek kredi istedik. Ancak ambargo sorununu bizim yönetim çıkartmadı. Geldiğimizde bulduk.. Kongre, yüzde 18 nüfuslu bir toplumun yüzde 40 oranındaki bir toprağı elinde tutmasını anlayamıyor... İlk harekâtı hepimiz anlayışla karşıladık, ancak ikincisi tepki ya rattı.

— Kıbrıs sorununu çıkartan biz değiliz, onlardır.

Carter arada kurulan bağı ilke olarak kendinin de beğenmediğini, Türk - ABD ilişkilerinin önemini gayet iyi bildiğini söyledi, ancak beklenen cevabı bir türlü veremedi.

Demirel sıkıştırdıkça kaçıyordu. Sonunda, Amerika'nm bu hükümetin yaklaşımını desteklemediği ve Demir-el'i seçim öncesi bıraktığı anlaşılıverdi. Carter yerinde hafifçe doğruldu: «Görüşlerinizi, hislerinizi anlıyorum. Ben de ambargonun yararına, aradaki bağın kurulmasının yararına inanmıyorum ve ilişkilerimizin düzeltilmesi gerektiğini biliyorum, elimden gelen çabayı göstereceğim,» dedi ve konuşmasını şöyle sürdürdü: «...Ancak, Kongre ve kamuoyu büyük duyarlık içinde. Bölgeye bu şekilde barış geleceğine inanmışlar. Kıbrıs'ta elle tutulur bir ilerleme görülmedikçe, anlaşma Kongre'den geçemez. Bizim çabalarımıza siz de katılıp yardımcı olursanız, birlikte başarılı olabiliriz.»

Carter tüm umut ışıklarını söndürvermişti. Demirel, Demokrat çoğunlukla Kongre'yi Carter'ın avucunun içinde tutabileceğini sandığından, çok daha büyük bir düşkü-rıklığma uğradı.

Kapıya doğru ilerlerken Carter sırtını sıvazladı ve «Sizin için bir şey yapabilir miyim?» dedi.

Demirel hemen yanıtladı. «Ambargoyu kaldırın!» Carter gülümsedi. «Çok katısınız.»

İçerdeki bu karamsar durum dışarda değişti. Carter gazetecilerin sorularını uzun uzun cevapladı. «Kişisel görüşüme göre sorunlar arasında bağ kurulmamalıdır,» dedikten sonra sorunları birbirine öylesine ustaca bağladı ki, dikkatli okuyunca bağ yine beliriveriyordu.

ABD, bu tip usta demeçler ve Kongre'den arttırma isteyerek görünüşte ambargoyu etkisizleştiriyor, ancak gizli baskıyı da koruma sürecinde tutuyordu.

Ancak bu gerçeği görmek isteyenler için tabii.

Türk basını bu görüşmeyi «Büyük başarı - Carter bağı kaldırdı,» diye yayınlar, «Tercüman» haberleri ve yoru-

muyla bu olayın bir dönüm noktası olduğunu yazarken, Demirel değerlendirme toplantısı yapıyordu.

— Bu adamlar bizimle alay mı ediyorlar? Ne yapmak istiyorlar? İşlerin ne denli kötüye gideceğini görmüyorlar mı?

Başbakan çok kaygılanmıştı. Türk Dışışleri ekibi ise, başka yönden kaygı duyuyordu.

Amerika; Türkiye'yi mi, Demirel'i mi, yoksa Erbakan'ı mı bırakma aşamasındaydı?

Durumun dışa sızması için özel emir çıkarıldı. Kimse Washington'un bu tutumunu basma duyulmayacaktı. Hatta Amerikalıların bana «anlaşamadık» demeleri üzerine, Başbakan bir ara karşılaştığımızda dikkatimi çekip, «Dikkat et, yanlış hava estirmek istiyorlar,» demişti. Ancak aradan saatler geçtikçe, Türk diplomatların karamsarlıkları daha da iyi anlaşılmaya başladı.

Kaygıları, heyecanlı bir seçim dönemine girilirken bu gelişmenin duyulmasının kamuoyunda yaratacağı değişik tepkilerdi. Amerikan düşmanlığının artıvermesiydi.

Londra zirvesi, bir dönemin kapanmaya mahkûm olduğunu gösteriyordu.

Son derece önemli sayılması gereken bu zirve görüşmesine Erbakan'ın tepkisi, ciddiyetsizliğin bir diğer simgesiydi:

— ...Demirel masaya yumruk atmış. Yumruk atmak senin neyine, Carter'ın karşısında yuvarlak vücudunla ancak takla atmışsındır!

Herhalde yabancı başkentlerde bu görüşmenin değerlendirmesini yapan diplomatlar, Erbakan'ın bu sözlerini ne şekilde yorumlayabileceklerini saptayamamışlardır.

2'nci Bölüm :

Seçim sonrasında, Batı II. MC'ye 500 milyon dolar kredi bile açmıyor ve bir dönem kapanıyor.

5 Haziran seçimleri, herhalde T.C.'nin en çok «umut» beslenen seçimlerinden biriydi. Kamuoyundaki bıkkınlık, günlük yaşantıdaki güçlükler, her şey ancak her şeyin bu seçimlerle biteceği sanılıyordu.

...Ve Ecevit kampanya süresince dev bir umut gibi büyüyordu. Nereye gitse binlerce kişi tarafından karşılanıyor, Karaoğlan efsanesi durmadan yayılıyordu.

Sadece sokaktaki adam değil, Demirel'e de: «İş çevrelerini biz destekleriz, onlar sola destek oluyorlar,» dedirtecek kadar açıkça Ecevit'in gelmesini istiyorlardı.

Ülke tam anlamıyla ayaklanmış; basınıyla, aydınıyla, işçisiyle MC macerasının bitmesini arzuluyordu.

Ne var ki olmadı.

Ecevit'in, seçim heyecanı içindeki danışmanlarının henüz resmen kesinleşmemiş oylara dayanarak «kazandık» demelerine kanıp, CHP Genel Merkezi'nin önünde bekleyen binlerce vatandaşa «CHP iktidarda,» diye açıklama yapmasma rağmen ertesi gün, partinin ancak 213 milletvekili çıkarabildiği anlaşıyordu. AP 189, MSP 25, MHP 6, CGP 3, DP 1, Bağımsız da 4 idi.

Yaklaşık bir ay, Ecevit'in azınlık hükümeti kurup, 226'

240

yi bulabilmek için «vatanını seven milletvekili» aramasıyla geçti.

Erbakan «anahtar yine biziz,» Demirel «Milliyetçiler birleşmelidir,» derken, Ecevit, «MHP ve AP» ile görüşme kapılarını kapatınca seçenekleri azalıyor, sonradan da Demirel, CHP liderinin girişimlerini reddediyordu.

Batı kapitalizminin en etkin dergilerinden «Econo-mist»in bu dönemdeki bir yorumu, Batı'nın Ecevit ya da Erbakan'sız bir hükümet istediğini açıklıyor ve günler geçtikçe kara bulutlar dağılmıyordu.

3 Temmuz günü, Ecevit'in beklentisi gerçekleşmeyince, CHP azınlık hükümeti 217'ye karşı 229 oyla güvenoyu alamıyor ve hemen akşamına II. MC hazırlıkları başlıyordu.

Demirel, iç politikanın günlük hesaplarında daha başarılı olduğunu gösterivermişti.

1 Ağustos günü, Erbakan'm yeniden önemli ödünler koparttıktan sonra kabul etmesi üzerine II. MC 229 oyla güvenoyu alıyordu.

İkinci Milliyetçi Cephe denemesinin pek uzun süremeyeceğinin kokuları daha ilk günlerinden hissedilmeye başlanmıştı. Dış ve iç güçler baskılarını hemen arttırıverdi-ler.

Önce Batı'nın tüm gazetelerinde birbiri ardına «Türkiye iflas etmek üzere,» kampanyası başladı. Tüm kredi kapılarının kapandığı, 1 milyon dolar kredi bile bulunamaz duruma girildiği ortadaydı.

Ambargo konusundaki sıkışıklık da sürüyordu. Ece vit'in azınlık hükümeti, Maraş'm bir bölümünü turizm okulu için açıp doldurma kararı alması, Batı'yı ayaklandırmıştı. NATO Genel Sekreteri Luns'un da aleyhinde demeçler verdiği, BM Güvenlik Konseyi'nin toplanıp derhal durdurma kararı aldığı bu girişim, MC'nin yeniden hükümete gelmesiyle «açılmayacağına dair VValdheim'a, Denk-taş aracılığıyla güvence vermesiyle» engellendi. Batı'nın Maraş'a dokundurtmayacağı ve otelleri mutlaka geri is-

tediği bir kez daha vurgulanıyor ve MC de bunu kabullendiğini gösteriyordu.

Yeni hükümetin kurulmasıyla birlikte, eskisinin bir devamı olacağı ve geçmişten hiçbir ders alınmadığı kolaylıkla anlaşılıverdi. Anlaşıldıkça da hem iç, hem dış baskılar arttı.

En ilginç gelişme, 19 Eylül günü belirdi.

Çağlayangil, Tuzla'daki evinde dinlenen Demirel'e son derece önemli bir haber getirmişti:

«— ...Amerikan Dışişleri Bakanlığı'ndan Nimetz başkanlığında Ledsky dahil bir heyet ayın 15'inde Ankara'ya geldi gizlice. Kimsenin haberi yok. Elekdağ ile görüşmüşler. Biz sizin hareket edemeyeceğinizi anladık, demişler. Şimdi ilk önce biz ambargonun kaldırılması için harekete geçeceğiz, siz de bizi demeçlerinizle filan destekleyin şeklinde konuşmuşlar. Daha da önemlisi, uluslararası malt kuruluşlarda sizi destekleyeceğiz, demişler.»

Carter yönetimi gerçekten yeni bir denemeye giriyordu. 3 Ağustos günü Makarios'un kalp krizi sonucu ölümü, önemli gelişmeleri de beraberinde getirebilirdi. Hiç değilse, Atina'nın gücü daha çok artacaktı Lefkoşa üzerinde. Nimetz «Aralık'da Kongre'deki hearing'leri (tartışmalar) başlatır ve en geç Mart ayında ambargoyu kaldırabiliriz,» demişti. Ayrıca 175 milyon dolarlık FMS kredisinin de toplu halde kullanılmasını sağlayacaklardı.

Carter yönetimi bir «senaryo» hazırlamak ve birlikte hareket etmeyi öneriyordu. Türkiye'den de istedikleri, olumlu havayı yaratacak, Kongre'ye «işte Türkler iyi niyetli tu*,umdalar... >• denilebilecek girişimlerdi.

Demirel ilk olarak umutlandı. «Tam 500 milyon dolara gereksinmem var. Bunu bana ne yaparsanız yapın bulun. İşte o zaman köşeyi dönerim,» dedi. Başbakan için, ortadaki sorun tamamen Merkez, Bankası'nın nakit para kıtlığı idi. Doğruydum, Merkez Bankası'nda nakit para olmadığından sistem işleyemiyor ve tıkanıklık giderek artıyordu.

Bir ara altın rehin vermek istedi, sabah varılan anlaş-

ma akşama bozuluverdi. Zira aynı gün Bale'de toplanan Merkez Bankaları guvernörleri, tüm altın satışlarını bir süre için dondurmışlardı. Demirel, bunu «Amerika'nın baskısı» olarak niteledi.

En basit kredi istemlerine bile red cevabı geliyor ve Merkez Bankası kesinlikle kara listeye almıyordu.

Batı mali çevreleri, Türkiye'ye bir ders vermeyi kesinlikle kararlaştırmışlardı.

Ekonomik darboğaz artık iş çevrelerine, kamuoyuna dokunmaya başlamış ve felâket bir sıkışıklık doğmuştu.

Avrupa Yatırım Bankası'nın, AET anlaşması çerçevesinde, Türkiye'deki yatırımlar için açtığı kredilerin, malın alındığı yabancı firma yerine, Merkez Bankası'nın Zü-rih Şubesi tarafından maaş veya ithalat için kullanıldığı ortaya çıkınca AYB resmen tüm ödemeleri durdurmuştu. Irak birikmiş 260 milyon dolarlık borç ödenmediği için petrol hattından pompalamayı durdurduğu an, Türkiye'nin petrol stoku sadece beş günlüktü.

Bulgarlar, resmen günü gününe Merkez Bankası'na gidip para aldıkça elektrik verirlerken, Demirel 26 Ağustos günü Florya'da Korutürk ile görüşmeden çıkarken «Yazın ve altını çizin. Bir ay sonra elektrik sıkıntısı kalmayacak ve ahkâm kesenler mahcup olacak...» diyebiliyordu. Ordunun birinci öncelikli dışalımının ödemeleri de yapılamadığından, NATO'nun bir yan kuruluşu olan ve Türkiye'ye aracılık yapan NAMSA, «Transfer olmadan satış tamamlanmayacak...» deyip aradan çekiliyor; Belçika, bir Türk uçağını içindeki "cephaneyle birlikte parasını alana kadar bekletiyordu.

T.C. Merkez Bankası'nın, Amerikan Morgan Trust aracılığıyla 1976'da alabildiği 150 milyon dolarlık kredinin 6 milyon dolarlık üçüncü taksiti son dakikada büyük güçlükle ödenebiliyor ve dışardaki tüm resmi binalarının bac-zedilmesinden kurtulunabiliyordu.

Türkiye gerçekten iflasın uçundaydı.

Deutsche Bank'ın Uluslararası İlişkiler Dairesi Başkanı Christian Vontz, «Inverstör» Dergisine verdiği demeçte,

«Bu durumda bizim yapabilecek bir şeyimiz yok,» diyerek, kapıların kapandığını ortaya koyuyordu.

15 Ekim'e kadar Demirel'e 50 milyon gerekliydi.

Bir yandan Fantom uçaklarının taksitleri, öte yandan acil gereksinimler...

22 Eylül günü Maliye Bakanı Bilgehan ve Dışışleri Bakanı Çağlayangil, "VVashmgton'a hareket ettiler.

Biri IMF Genel Kurulu'na katılıp, hem bankalarla konuşacak, hem de IMF ile anlaşma hazırlığını başlatacaktı.

Diğer^ ise, BM Genel Kurulu açılışı nedeniyle, Amerikan Dışışleriyle bir dizi toplantı yapıp senaryoyu oluşturacaktı.

Bilgehan'ın IMF görüşmeleri son derece plumlu geçti. Örgüt'ün isteklerinin Ankara tarafından kabul edileceğini söyleyen Maliye Bakanı, Erbakan unsuruna dikkat etmiyor ya da başka çıkış yolu olmadığından dolayı böyle konuşuyordu. Bir haftalık temaslar sonunda yayınlanan bildiri ilk «sarı ıjkı»ı yakıyor ve «Türkiye ile yalanda bir stand-by anlaşması için teknik görüşmelerin başlayacağını» belirtiyordu.

Çağlayangil'in temasları da olumluydu.

Carter yönetimi, Türkiye'ye attıracağı adımlarla, Kongre tartışmalarına kadar olumlu bir hava yaratmayı ancak oylamaya kadar geçecek süre içinde Türkiye'den harita dahil yeni isteklerde bulunmayı planlıyordu. «Aman oylama yaklaşıyor, biraz daha asker çekin. Biraz daha esnek davranın. Toprak haritanızı çıkarın ve genişçe yer verin ki, Kongre etkilensin. Eğer oylama aleyhte çıkarsa sadece biz değil siz de bundan etkileneceksiniz,» diyerek Washington, Türkiye'yi yavaş yavaş istediği yere getirebilirdi. Tüm sorun, ilk adımı atmaktı.

Çağlayangil'in yıllardır söylediklerine uygun bir senaryo idi. «Biz yapamıyoruz, ilk adımı siz atın...» yaklaşımı, böylece uygulamaya sokulabilecekti.

Çağlayangil'in kafasındaki senaryoya göre, ambargonun kalkma aşamasına girildiği, ya da kalkmasından sonra Erbakan kolaylıkla sıkışırılabilirdi. Hatta Dışışleri'nin

yüksek dereceli birkaç memuru istifa ederek, kullanılabilecek baskının etkisini arttırmayı da planlamışlardı.

Nimetz - Ledsky heyetinin ortaya attığı bu yeni yaklaşım ve senaryonun gerçekleşebileceğine Çağlayangil ilk başında pek inanmamış ve Elekdağ ile Tülümen'i «fazla ileri gitmeden görüşüp bir şeyler oluşturmaları» için serbest bırakmıştı.

Carter yönetimiyle hazırlanacak böylesine bir senaryonun iç politika açısından riskleri de büyüktü. Bu nedenle tüm çalışmalara son derece etkili bir «GİZLİLİK» damgası vuruldu.

Dışişleri Bakanı'nın New York BM Genel Kurul çalışmalarına katılması da son derece normal bir gerekçeydi. Kimse Çağlayangil New York'tayken, Genel Sekreter başta olmak üzere Türk Dışişleri Bakanlığı'nın en üst düzey diplomatlarının, Washington'da her gün sabahdan akşama kadar Amerikalılarla görüşmeler yaptığının farkına varamadı.

Bir akşamüstü geç saatte Amerikan Dışişleri Bakanh-ğı'ndan çıkarken Elekdağ ve diğerlerini görmesem ben de farkına varmayacaktım. Biraz içgüdü, biraz sezgi, biraz haber kaynaklarını sıkıştırma ve biraz da şans beni MC, AP kanadının Amerika'yla kotarmaya çalıştığı gizli bir senaryo çalışmasıyla karşı karşıya bırakıverdi.

Amerikalılar Ankara'da genel çizgilerinden söz ettikleri senaryoyu, şimdi Washington'da somutlaştırmaya çalışıyorlardı.

«Sizin politik gerçeklerinizi, güçlüklerinizi biliyoruz Bize neler yapabileceğinizi söyleyin, ona göre karşılıklı adımları saptayalım,» yaklaşımı bu teknik görüşmeler ilerledikçe daha derinleşiyor, beklenmedik istekler ortaya çı-kıveriyordu.

Amerika, Türk hükümetini en zayıf iki noktasından yakalamıştı.

İlki, toprak haritası çıkartmadan, sadece demeç, anayasa önerileri ve asker çekmelerle yetinilmesiydi.

İkincisi ise, Ankara'nın yıllardır uğraşmasına rağmen

bir türlü başaramadığını gerçekleştirmek, yani Yunanistan'ı da içine direk olarak sokabilmek. Nimetz'in önerisi heyecanla karşılanmıştı:

—| ...Yunanistan toplumlararası görüşmelere katılmaya zorlanır, sonunda da 4'lü bir zirveyle noktalılır. De-mirel - Karamanlis - Denктаş - Kipriyanu zirvesi. Hatta ilk başlangıç da böyle yapılabilir. İlkeler açıklanır ve müzakerelere girilir.

Gerçek amaç, bir zirvenin sadece Kıbrıs değil, Türk -Yunan sorunlarının da halledilmesinin ilk adımı olmasıydı. NATO Güney kanadı böylece rayına oturabilecekti.

Amerikalılar biraz daha ileri gidiyorlar ve ambargonun kaldırılması anlamına gelecek olan, SIA'nın Kongre' den nasıl geçirileceği hakkında güvence veriyorlardı:

— Kongre komisyonlarındaki tartışmalar Aralık'da başlatılır ve Şubat 1978'de tamamlanır. En geç Mart sonunda SIA'nın Kongre'den geçmesi sağlanır... Senaryoya bunu yazmaya hazırız. İşler giderek ciddileşmeye başlamıştı; ancak, her şey fazla ve beklenmedik oranda güzeldi. Türk heyetinin kaygısı buydu. Londra doruğundaki Demirel - Carter görüşmesinden bu yana hiçbir koşul değişmemişti ki, Washington' un bu tutumunun nedeni anlaşılmalı. Bu kısa sürede Kongre nasıl etkilenebilecekti? Türkiye'nin kara gözlerine yapmazlardı. Bunun altından mutlaka bir fatura çıkacaktı, ancak neydi?

O günlerde kimsenin aklına «ekonomik fatura» ya da IMF faturası gelmiyordu, tabii.

Görüşmelerin ikinci günü, bu kez Amerika'nın beklentileri kesinleşmeye başladı. Her şeyden önce Maraş'ın doldurulmayacağı güvencesi geldi. Maraş'a kimse sokulmayacak, aksine bazı bölümleri Rumlara açılacaktı.

Türkiye, belirli bir aşamaya gelince, toprak önerilerini de ortaya çıkarmalıydı... Ve nihayet son istek, Was-hington'un Türk hükümetine ne oranda güvenmediğini ortaya koyuyordu.

— Karşılıklı neler yapacağımızı yazdığımız bu belgeyi imzalayalım.

Birdenbire bir anlaşma havası ortaya çıkıveriyordu. Atılan imza ile Türkiye kendini bağlayacak ve bir daha eskiden olduğu gibi geri dönemeyecek bir duruma sokulabilecekti.

Tüm notlar alındı, senaryo 6 kopya olarak hazırlandı ve Bakanların New York'daki görüşmelerinde son rotüş verilmesi kararlaştırıldı.

27 Eylül günü, B.M. binasının tam karşısındaki U.N. Plaza Oteli yanında bulunan Amerikan delegasyonunda Çağlayangil - Vance karşı karşıya oturdukları sırada, Türkiye'de «Milliyet» gazetesi «Türkiye - ABD gizli senaryosundan söz ediyordu. Haberin gazetede çıkmasından sonra New York'a ilk telefon Brüksel'den ve Coşkun Kırca' dan gelmişti. «Yahu, böylesine önemli bir şey yapıyorsunuz da bizim nasıl haberimiz olmaz?» diyordu. BM Daimi Delegemiz İlter Türkmen'in çok yeni haberi olmuştu. «Karşılaştığımızda burada neler olduğunu anlatırım, havalara fırlarsın.» diye yanıtlayıp Kırca'yı yatıştırdı, t1)

Türkmen de Washington'dan dönen heyet ile yapılan ortak toplantıda duymuş ve ilk tepkisi, «Ben bunları duymadım. Dinamitle oynuyorsunuz!» olmuştu. Özellikle belge imzalanmasının yaratabileceği sakıncalara karşı çıkmıştı.

Vance ilk toplantıda Türkiye'yi dinledi. Ankara'nın istekleri öylesine fazlaydı ki, neresinden başlanacağı artık bilinmez olmuştu. Ekonomik destek, Avrupa Konseyi İhsan Haklan raporunun ertelenmesi, BM'deki karar tasarılarında daha yumuşak tutum, vs... vs.

(1) Bu senaryonun varlığı ve gizli anlaşmayı Çağlayangil devamlı yalanlamıştır. Resmi belgelerde bu konudaki tek iz, 9.1.1978 tarih ve 38 nolu Brüksel'den Ankara'ya yollanan kriptoda bulunmaktadır. Vance ile NATO Konseyi'ndeki görüşmeden sonra çekilen kriptoda, ambargonun kaldırılması ile ilgili Çağlayangil-Vance anlaşmasına açıkla atıfta bulunmaktadır.

Vance, özellikle Yunanistan'ın da katılacağı dörtlü çalışma ve zirve konusunda Bakanı uyardı: — Yunanistan seçime gidiyor. Biz gizlice kendileriyle Atina'nın onayı alındıktan sonra size bildireceğiz. (J)

Çağlayangil, önceden gerçekleşebileceğine inanmadığı senaryoyu şimdi biraz daha benimsemişti. Son duruma göre roller şöyle dağıtılıyordu: TÜRKİYE: Maraş'ı doldurmayacak. Karpas'daki Rumların g etmesine yol açabilecek girişimlerden kaçınacak va Maraş'daki otelleri sahiplerine göre verirken, çalışmak ve yaşamak üzere buraya Rumların Türk yönetiminde geri gelmelerini kabul edecek.

— Demelerle bugünkünün aksine yumuşak bir hava yaratılmasına ve toplumlararası görüşmelerin başlatılmasına çalışacak. Örneğin Türk Başbakanı, barışla birlikte tüm Türk askerlerinin geri çekileceğini açıklayacak.

. —: Yeni bir anayasa nerisi vererek (Federasyona daha yakın şekilde) bağımsız, bağlantısız, toprak bütünlüğü sağlanmış, her iki toplumun da belirli otonomisi olan iki bölgeli bir federasyon yaratılması yolunda adım atacak. Ambargonun kalkmasından sonra toprak dahil her konuda «anamlı» görüşmelere oturacak.

AMERİKA: Yönetim, ambargo ile Kıbrıs arasındaki bağı kesinlikle kaldırarak, SIA'yı kendi değeri içinde ele alarak Kongre'deki tartışmalarım Aralık ile şubat 78 arasında tamamlayacak ve en geç Mart sonunda SIA'nım Kongre'den geçirilmesini sağlayacak tüm çabayı gösterecek.

— Türkiye'yi uluslararası mali kuruluşlarda (IMF, Dünya Bankası, OECD ve özel bankalar) destekleyecek.

(1) Çağlayangil, gariptir, ancak tamamen bir hesapsızlık sonucu senaryonun bu maddesini ilk bozan taraf oldu. Aralık ayında Strasbourg' da «To Vima» gazetesini ve «Milliyetle bir demeç verdi ve 4'l görüşme önerdi. Tam seçim heyecanı içindeki Atina'dan da derhal red cevabı aldı. Washington, Türk Bakanın bu tutumuna olumsuz tepki gösterdi. «Biz sessizce bunu halletmeye çalışıyorduk. İşi bozdunuz,» dedi.

— 175 milyon dolarlık FMS kredisinin en kısa sürede kullanılmasını sağlamaya çalışacak.
— Kıbrıs görüşmelerine Yunanistan'ın da katılması ve ilişkilerin rayına oturması için telkinde bulunacak.

Genel çizgileriyle senaryo buydu.

Vance'in ilk sorusu yine toprak konusunda oldu:

— Rumlar bana, yüzde 25'i kabul edeceklerini söylediler. Ne dersiniz? Bir şeyler yapamaz mısınız?

— Yüzdelerle konuşamam. Üstelik tek başıma olsam bir şeyler yapayım, ancak elim kolum bağlı... Ben Rumlara, işte Türkiye'den bu ödünleri aldık, diyebilecekleri şeyler vereceğim. Çağlayangil bir ara, «Ne yapmamı istiyorsunuz? Hükümeti bırakıp gideyim mi? Bunlar hükümet bunalımı yaratır,» diyerek Vance'in baskılarından sıyrılmaya çalışıyordu. Görüşme uzadıkça Türk heyetinin kafasındaki kaygı da giderek artmaya başladı. Amerika, Türkiye'yi öyle bir yola sokuyordu ki, bir süre sonra «yetmedi, biraz daha ver...» diyebilir ve bir defa da başlandı mı durdurulamazdı. Sonu görünmeyen bir yöne kayılabilirdi. İşte belge bu nedenle çok tehlikeliydi. Çağlayangil de eski valiliği ve siyasal tecrübesiyle bu belge işini sevmemişti.

— Bu belgedekiler üzerinde kesin bir anlaşmaya vardık. Tamamını kafalarımıza yazalım. Belgeye gerek yok. Nasıl olsa gerekeni yapacağız.

Belgeler, köşede duran kâğıt kesme makinesinde binlerce parçaya kıyıldı.

Ertesi günün sabahı, Çağlayangil; BM Genel Sekreteri Waldheim ile konuşurken, toplumlararası görüşmelerin başlamasının giderek güçleştiğini gördü. Şimdi ortaya bir de Genel Sekreter unsuru çıkmıştı. Waldheim kesin konuşuyordu.-

— Taraflar (özellikle Türkiye, tabii) bana hem toprak hem de anayasa konusundaki somut ve ayrıntılı önerilerini vermeden görüşmeler için çağrı yapmayacağım.

249>

Eski duruma düşmek istemiyorum. Benim de, BM'nin de prestiji var.

Türkiye'nin tek istediği, toplumlararası görüşmelerin başlaması ve dünya gözü önünde gizli .şekilde yürütölme-siydi. Çağlayangil, yeni senaryo çerçevesinde, Rum-Yunan ve Waldheim baskısına güveniyordu artık.

Ankara'da ise, Ecevit 1975'den bu yana söylediği bir sözü yineliyordu: Kıbrıs ile ambargo arasında bağ kurulmadan, Türkiye çözüm için derhal adımını atmalı, ambargonun kalkışını ön koşul saymamalı.

29 Eylül günü Çağlayangil, New York'da Vance ile ikinci görüşmesini yaparken; Bilgehan da Washington'da ABD Maliye Bakanı Blumenthal ile konuşuyordu.

Her ikisinin ortak noktası, Amerika'nın kredi konusunda Türkiye'yi desteklemesiydi. Her ikisinin aldığı cevap da aynı oldu: «Elimizden geldiğince çalışacağız. Gereken emirleri derhal vereceğiz.»

Oysa o dönemde, bankalar Blumenthal'e kuşkuyla bakıyorlardı. Bakanın bu yönde bir isteği olsa mutlaka dinlerler, ancak bunun için kararlarını değıştirmezlerdi. Onlar için IMF, ABD Maliye Bakanı'ndan daha önemliydi..

Türkiye böylece iki gelişmeyi başlatmış oluyordu.

IMF ile stand-by anlaşması yapmak ve Amerikan yönetimiyle ambargoyu kaldırmak için Kongre'ye karşı ortaklaşa hareket etmek...

İki Bakan, Türkiye'ye çok umutla döndüler. Ama günler haftaları, haftalar ayları izledikçe MC koalisyonu ile hiçbir yere ulaşamayacağı biraz daha anlaşıldı.

10 Kasım günü geldiğinde, T.C. Merkez Bankası tüm döviz satışlarını durdurmak ve özel bankaların döviz tut-Jİjf yetkilerini ellerinden almak zorunda kaldı. .Artık bıçak kemiğe dayanmıştı.

6 Aralık günü de Brüksel'deki NATO toplantısı sırasında Vance, Çağlayangü'e kötü haberi getirdi:

— Kongre'deki çalışmaları (hearing) başlatamıyoruz. Arahk'tan Şubat - Mart dönemine ertelemek zorundayız.

Oysa, Çağlayangil asker çekimini ve demeç yağmuru-

nu başlatıp senaryoyu uygulamaya koymuştu.

II. MC'nin ömrünün dolduğunun en belirgin göstergeleriydi bunlar.

11 Aralık günü büyük operasyon başladı.

AP'den Elçi, Kılıç ve Atalay istifa ettiler.

Demirel'in buna cevabı, aylardır söylediklerini yinelemek oldu. «Hükümetten çekilmek için hiçbir sebep yoktur. Biz kendimizi başarılı sayıyoruz. Bulsunlar 226'yı devirsınler bizi. Bu bir matematik işidir.»

14 ve 15 Aralık günlerindeki istifalar da eklenince 9 kişinin AP'den ayrılmasıyla çoğunluk elden gidiyordu.

Demirel] yine «Hükümet görev başındadır. Hükümet olmak istiyorum diyen herkes hükümet olmaz,» demektedir.

17 Aralık günü, AP'den ayrılan ve sayıları 12'yi bulan milletvekilleri adma Güneş Ön gü t ve Oğuz Atalay, gece 22.00'de Oran mahallesindeki Ecevit'in evine gittiler.

MC'nin idam fermanı orada imzalandı.

Aynı gün IMF heyeti, anlaşmanın tamamı üzerinde görüş birliğine varılmasına rağmen, Ankara'dan ayrıldı. Do-lar'ın kurunun 25 lira olması bile kesinleştirilmişti.

31 Aralık günü, CHP'nin verdiği gensoruyla yapılan oylamada Milliyetçi Cephe düştü, 228 güvensizlik, 218 güvenoyu çıktı sandıktan.

Türkiye, en uzun ve en tehlikeli bunalım dönemini kapatmanın sevincine dalıverdi birden...

Bir süre sonra nelerle karşılaşılacağı bilinmeden, sezilmeden.

Demirel'e göre, hükümet Amerika tarafından düşürülmüştü.

Erbakan'a göre, «Kükreyen müslüman Türkiye'yi istemeyenler, hükümeti sabote etmişti.»

Türkeş'e göre, «Titreyip kendine gelecek olan büyük Türkiye'den korkan dış güçler ve onların içindeki yarıdakçıların işiydi» bu sonuç.

Hiçbiri, «Acaba biz ne tür hata ettik?» demedi. Neyin <-Diyet»ini ödediklerinin olsun farkına varamadılar.

V. AYRIM
ECEVİT DÖNEMİ BAŞLIYOR

Türkiye 1978 yılına büyük umutlarla girdi. Yıllardır beklenen ve bir «kurtarıcı» gibi görünmeye başlanan Ecevit, sonunda başa gelmişti.

Herkes Ecevit'ten bir şeyler bekliyordu. Güven oylaması ertesinde Ecevit bir demeç verecek, birbirlerini öldürenler kurşun yerine "çiçek atmaya başlayacaklar. Ecevit bir göz kırpacak enflasyon frenleniverecek; kiralar donacak, aracı kabzımallar fazla üi ünleri fiyat düşmesin diye denize atacaklarına halka dağıtacaklar, Ecevit kürsüye yumruğunu indirecek ve Batı hemen kredi musluklarını açacak, fabrikalar hammaddeye kavuşacak, grevler biterken işçiye yeni zamlar yapılacak... işte nurlu ufuklar alabildiğine genişleyip açılmaya başlayacaktı. Ecevit, 1978'in Ocak ayında Türkiye'yi iç ve dış darboğazlardan çok kısa sürede kurtarabilecek güçte görünen ve bu varsayımın abartılarak körüklenip desteklendiği bir liderdi. Bu büyük umut ve sınırsız destek, aslında Ecevit'i bekleyen en büyük tehlikeydi. T.C. en karışık, en güç döneminde 12 Adalet Partili milletvekilinin desteğiyle hükümeti alan Ecevit'e içte olduğu gibi dıştan r'a görülmemiş bir destek, alkış geldi. Avrupa'da birçok hükümetin sosyal demokratlardan kurulu olması; Batı basınının Ecevit'in verdiği görünümü sempatiyle karşılaması, bu destek görüntüsünü büyük boyutlara çıkardı. Fransız «Le Monde» gazetesi; «Türkiye'yi girdiği tehlikeli yolda frenleyecek tek kişi Ecevit'tir;» Alman «Die Welt»; «Türkiye artık bunalımdan kurtulabilir,» diyor, tüm Batı TV'lerinde hükümet değişimi konu ediliyordu. İlk kez

Türkiye'den olumlu yaklaşımla söz eden yorumlar çıkıyor, üç yıldır görünmeyen bir rahatlama hissediliyordu. Dünya Bankası, Para Fonu, Ortak Pazar, NATO gibi uluslararası kuruluşların teknisyen kadrolarında Ecevit'e yardım eli " uzatılması heyecanı, bu kuruluşlarda çalışan birçok Türk'ü şaşırtacak boyutlara ulaşmıştı. Batı'nın Türkiye'deki bir değişiklik ile bu denli yakından ilgilenmesi ilk kezdi.

içerde ve dışardaki büyük umutlarla karşılık kurduğu hükümetle Ecevit'in ellen kolları baştan bağlanmıştı. 17 Ocak 1978 günü 218'e karşı 229 ile güvenoyu alan hükümet, bir CHP hükümeti değildi. 2 CGP, 1 DP ve 10 eski AP' li bağımsızın katıldığı; sol ile sağ'ın uzlaşmasından doğmuş, bir denge hükümetiydi. CHP'nin yıllardan beri söylediği, miting alanlarında defalarca açıklayarak kendini bağladığı «yeni Türkiye düzenini» gerçekleştiremeyeceği •düzeni değiştiremeyecek» bir hükümet kurulmuştu. Bunun yanı sıra, bürokrasiye yaklaşık on yıldır yerleşmiş AP gibi düşünme biçimi ve MC yanlıları yeni hükümetin en önemli engeliydi. İşleri durdurup uzatıyorlar, yanlış bilgi veriyorlardı. Bürokrasinin bir bölümü de, kendi ekibi geldiğini düşünüp, her şeyin kendi istedikleri şekilde olmasına uğraşıyordu. Yani, ortam tam bir kargaşa ortamıydı. Devrimcilik yerine, statükoyu korumadan yana kişilerin ağırlıkta olduğu bu hükümetin başındaki Ecevit için de bir tek amaç vardı: 1978-1979 dönemini atlatabilmek!

Cumhuriyet tarihinin en ağır ve en tehlikeli döneminden geçiliyordu. Bölücü güçler, ekonomik «enkaz»m içinde ellerinden gelen zararı verdimeye çalışıyorlardı. Ekonomik durum, kamuoyu patlamasına yol açabilecek derecede kritikti ve Türkiye, yıllardır sürdürülen politika sonucu her şeyiyle Batı'ya bağlanmıştı. Ordusunun tamamına yakın bölümü Amerikan yedek parçası olmadan hareket siz kalacak, sistem değiştirilmesi demek üç yıl savunmasız kalma anlamına gelecekti. 1960'lardan bu yana tamamen yanlış uygulanan ünlü «ithal ikamesi» politikasıyla, Türk ekonomisi Batı'dan hammadde, yedek parça, makine gel-

mediği anda felce uğrayacak düzeye ulaşmıştı. Dış borçların ' yaklaşık yüzde 85'i Batı'ya aitti. Yeni ithalat için kredi kaynakları da Batı'nın elindeydi. Batı ülkelerine kendi eliyle teslim oîmuş Türkiye, kıpırdamayacak durumdaydı ve kısaç altında inliyordu. Ankara, herhalde tarihinin en seçeneksiz dönemine girmişti.

Batı, karşısında sanayileşmiş, güçlü bir ekonomiye kavuşmuş, modern bir orduya sahip, Ortadoğu'nun önemli yerine oturmuş bir Türkiye görmek istemiyordu. Türkiye'ye «ölmeyecek» kadar kan vermek daha çok işine gelmekteydi. Türkiye, Batı hükümetlerinin kapısını çalıp kredi kaynaklarının açılması için yardımcı olmasını isteme durumuna düşünce, Batı ülkeleri ellerine geçmiş bu olanağı sonuna kadar kullanmak, Türkiye'yi iyice bağlamak ve istediklerini yaptırmak için hareketlendiler. Açıkça değil, son derece gizli bir bağ ile Türkiye'nin ekonomik gereksinmeleriyle, dış ilişkileri birbirine bağlanmaya başladı. Kıbrıs, Ege, AET ilişkileri vs... vs. Batı, neden krediye büyük gereksinme duyan Türkiye'ye hemen kapılarını aç-smdı? Hem de karşılığında bir bedel ödetmeden? İşte Türkiye'nin tam üç yıldır bütünüyle ve iç politika nedenleriyle atmadığı adımların faturasını ödeme zamanı gelmişti. Kem de mümkün olduğu kadar ağır şekilde...

İ'inci Bölüm :

Ecevit ilk hamlesini yapıyor

Ecevit bir yandan ülkenin günlük gereksinmelerini karşılayabilme çırpınışı içindeyken, öte yandan da Batı ile barışmanın tek yolunun, üç yıldır beklenen «Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki harita ve anayasa ile ilgili somut önerilerini ortaya koymak olduğunu biliyordu. Türkiye'nin Kıbrıs önerilerini ortaya koyması, Yunanistan'la yepyeni bir ilişki düzeni kurması, ülkenin üzerindeki dış baskıları azaltacak, "katı ve haksız Türk» görünümünü de değiştirecekti.

Önerilerin Rumlar ve Yunanlılar tarafından beğenilmesi sözkonusu değildi. Önemli olan, Batı'mın kıstasları na göre olumlu sayılabilecek bir öneri paketinin gerçekleştirilmesiydi. Bu adım atılınca, ambargonun kaldırılması için Amerikan hükümetine daha güçlü baskı yapılabilirdi. Zaten Carter yönetiminin beklediği de bu değil miydi?

Genel dış ilişkilerin rayına oturma sürecine girmesiyle birlikte, IMF ile de anlaşmaya gitmek ve kredi kaynaklarını hareketlendirmek atılacak ikinci adımdı. Ekonomik sorunların düğümleriyle, dış ilişkilerdeki düğümlerin çakışmasını engellemek, tümünü aynı anda çözmeye çalışmakla mümkün olabilirdi.

İşte Ecevit hükümeti ilk değerlendirme hatasını bu sırada yaptı. Yetersiz veriler veya başka nedenlerle, ülke-rin içinde bulunduğu ekonomik güçlüğü ne büyük bo-

yutlara ulaştığı tam anlaşılamamıştı. Yabancı bankaların ve ülkelerin beklentileri tam değerlendirelememiş ve güçlükler «kolayca aşılabılır» görülmüştü. Ambargonun kalkışı ve IMF ile (anlaşma tam uygulanmasa dahi) imzalanacak stand-by kredisi ile her şeyin düzeleceği sanılmıştı, işin böyle olmadığı ortaya çıktığında vakit geçmiş, zarar büyümüştü. - Ankara'da hükümetin kurulması, bunun eski MC'ci-lerdeki tepkileri, bürokrasinin geçirdiği sarsıntı tam bir kargaşa yarattığı sıralarda ülkenin ilk ziyaretçisi Waldheim oldu. 8 Ocak günü, hükümet kurulma karışıklığı içinde Dışişleriyle kısa bir toplantıdan sonra karşısında BM Genel Sekreteri'ni bulan Ecevit, "Waldheim'a uzun süredir beklenen müjdeyi verdi: «Türkiye, sorumluluğunu yerine getirecek ve somut, içerikli ve anlamlı bir öneri paketini yakında size iletacaktır.»

Waldheim'm beklediği de buydu. Amerikalılar elinden Ortadoğu'yu (Arap - İsrail anlaşmazlığı) almışlar ve BM Genel Sekreteri'ni gazetelerin manşetlerine çıkaracak önemde bir tek Kıbrıs sorunu kalmıştı. Hem BM, ancak daha da önemlisi kendi prestiji için Kıbrıs sorunundaki rolü sürmeliydi. Birkaç yıl sonra Avusturya Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanması için çok önemli bir noktaydı bu. Ecevit bu arada bir başka olguya da değindi: «...Bu konuda Yunanistan'ın da oynaması gereken bir rol var. Kıbrıs ile Türk - Yunan ikili ilişkileri, içerikleri açısından birbirinden belki farklıdır, ancak tümü de Türkiye ve Yunanistan'ı ilgilendirir. Bu sorunlar bir paket halinde ele alınmasa bile, ayrı ayrı, fakat aynı zamanda ve paralel yürütülmesinde yarar var. Birinde alınacak mesafe, diğesinde atılacak adımları kolaylaştırır.»

Waldheim'm gözünün önüne birden TV ışıklan, patlayan flaşlar ve iki yanmda iki toplum lideriyle çekilen resimleri geldi. Ayrılmadan önce çok kimsenin dikkat etmediği bir uyarıda da bulundu: «Bugüne kadar sorunun temeline inemedik. Devamlı yöntem üzerinde durduk.

Hem toprak, hem de anayasa konusunda ortaya konacak öneri paketi, Rumların hemen reddedebilecekleri nitelikte olmasın. Rumlar, hiçbirini kabul etmeyecektir tabii. Önerileriniz, temel ilkeleri içerirse, ben ağırlığımı koyarım ve Rumları masaya oturtmaya çalışırım.» BM Genel Sekreteri ilk olarak Türk tutumunu destekleyen demeçler verdiği Ankara'daki kargaşalığı çok iyi sezmişti ve bunun meyvesini de tam bir hafta sonra Lef-koşa'da aldı. 15 Ocak günü Barış Gücü'nün subay gazinosunda güçlkle bir araya getirebildiği Denктаş ile Kip-riyanu'ya bir bildiri imzalattı.

Denктаş imzasını atarken ya gerçekten bunun ne anlama geldiğinin farkında değildi (ki en zayıf olasılıktır), ya Ankara'da bu konuda anlaşma olduğunu sanıyor ya da başka niyetlerle hareket ediyordu. VValdheim'ın Lefko-şa'ya varmasından iki gün önce Ankara'dan bir teletext gelmişti. Ecevit, ayrıntıya girmeden konuşmalarını anlatmış ve «Aman, görüşmeleri başlatma konusunda yardımcı olun!» demişti. Dışişleri Bakanlığı'ndan görüşmelerin içeriği ile ilgili ayrıntılı bilgi de yollanmamıştı. "VValdheim da yemeğin sonuna doğru, «Bu konuştuklarımızı bir kâğıda dökelim!...» deyince Denктаş da itiraz etmedi. Oysa, "VValdheim, kendisini, toplumlararası görüşmeleri başlatma konusundaki tam bir hakem durumuna sokuyor, ne zaman, hangi koşullarla başlayabileceğinin değer yargısını eline alabiliyordu. Türk önerileri ortaya çıkınca, Denктаş ile Kip-riyanu arasında gidip gelecek, Kipriyanu'nun beğenmediği bir noktayı Denктаş'a düzelttirmeye çalışacak, yani ara-bulucuk rolü oynayabilecekti. Bunun adı da «görüşmeler başladı» olacaktı. Ecevit'in çırpınışı; toplumlararası görüşmelerin Türk öneri paketi ortaya konunca hemen başlaması, böylece dünya kamuoyunda dolgun bir etki yapabilmesiydi. Yoksa "VValdheim'ın Türk paketini Rumlara beğendirmek için çalışması, bu paketin yavaş yavaş açılıp pazarlığının yapılmasına ve görüşmelerin gecikmesine yol açardı. Ankara'daki kargaşa, eşgüdümsüzlük, Türk tarafının

elindeki en önemli kozun Waldheim'a verilmesiyle sonuçlandı. Denктаş imzalamadan önce BM Genel Sekreterini uyardı: «Siz hakem olun. Fakat öneri paketimizi Rumlara veremezsiniz. Anlatmakla yetinirsiniz.»

Genel Sekreterin cevabı da mantıklıydı: «Onlara göstermeden, nasıl kesin bir fikrim olabilir ki?»

Denктаş imzayı bastı. Sıkışmış olan kendisi değil, Türkiye idi. Zaten Türkiye'nin bir defa ödün vermeye başlayınca arkasının kolay kolay durdurulamayacağından çekinirdi. Belki böylece bir frenleme olanağı da doğardı. Kipri-yanu'nun büyük bir memnunlukla imzasını attığı paragraf aynen şöyleydi: «...Sorunun ana noktalarını (toprak ve anayasal) kapsayan önerilerin, anlamlı görüşmelerin en iyi yöntemle hazırlanması ve başlatılması için incelemek ve taraflara danışmak üzere Genel Sekreter'e verilmesi kabul edilmiştir. Müzakere süreci bu danışmalarla birlikte başlamış olacaktır.»

Bu anlaşmadan kısa bir süre sonra Ankara uyandı ve itiraz etti. Ardından da Denктаş, «Waldheim, Türk önerilerini açamaz ve değiştiremez,» diye demeçler verdi, ama artık çok geçti...

Lefkoşa bildirisinin imzalandığından Türk kamuoyunun hiç haberi olmadı. Türk gazetelerinde 16 Ocak günü, anlaşmadan tek satır yoktu. Meclis yüksek düzeydeki tartışmalarla doluydu. Ecevit hükümeti güvenoyu alırken, «Kim ulan, senin gibi Bakan mı olur?.. Sesimizi çıkartmıyoruz diye azıttınız, it herifler!.. Serseri yatağı mı burası?.. Ben senin sülaleni» türünden, Türkiye'nin stratejik yerini saptayan konuşmalar oluyor ve AP'li Güngör Hun'un söz atmalarına sinirlenen Köyişleri Bakanı Ali Topuz ceketini çıkarıp meslekdaşmm üzerine yürüyordu.

Demirel'in üç yıl boyunca, «Bul 226'yı devir hükümeti! Bu bir matematik meselesidir,» sözüne uygun şekilde Ecevit, 229 ile güvenoyunu aldığıının ertesi günü, dış ilişkilere öncelik vererek hemen harekete geçti. 18 Ocak günü Denктаş Ankara'ya çağrıldı. Beraberinde getirdiği 37 sayfa ve 100 maddeden oluşan anayasa taslağı üzerinde hemen

Çalışma başlattı. Eski önerilere oranla biraz daha «federasyon» kokan bir forml üzerinde anlaşmaya varıldı ve Prof. Mümtaz Soysal'm danışman olarak çalışmalara katılması kararlaştırıldı.

Hemen ardından ABD Dışışleri Bakanı Vance ya da Brezezinski acele Ankara'ya davet edildi. Vance, o sırada Ortadoğu'daydı. 20 Ocak günü tam 17.50'de Ankara'ya indi ve iki buçuk saat sonra da, Başbakan'ın kaldığı Dışışleri Köşkü'nde verilen yemeğe katıldı.

Ecevit o gece, dışışlerinin tamamen kendine bağlı olduğunu konuşması ve tutumuyla ortaya koydu. Cebinden çıkardığı dikdörtgen kartonlara yazılı notlarına bakarak, Vance ile ilk pazarlığı başlattı.

Türkiye, Kıbrıs ile ambargo arasındaki bağı kaldırıyor ve ambargo kalksın kalkmasın, Kıbrıs önerilerini hazırlıyordu... 1976'da imzalanan, yıllık 250 milyon dolar kredi sağlayan Savunma ve İşbirliği Anlaşması'na (SIA) ek bir ekonomik paket yapılıp kredi olanakları arttırılmalı.

Zaten Türkiye'nin gereksinmelerine cevap vermekten uzak bir anlaşma durumuna düşmüştü.

Dolar değer yitirmiş, silah fiyatları artmıştı. Buna karşı, Amerika başta olmak üzere müttefiklerin Türk savunma sanayiine yatırım ve siparişlerle katkıda bulunmaları gerekliydi.

Devamlı silah satın alan ülke durumunda kalınamazdı. Bugünkü olanaklar geliştirilerek,

Türkiye de savunma yükünü, dışa yapacağı satışlarla ekonomisinin üzerinden almak

zorundaydı... Ve nihayet Amerika, Türkiye'ye yeni krediler bulunmasında, IMF ile müzakerelerinde yardımcı olmalıydı.

Vance, Kıbrıs düğümünün zlme haberine sevindi, ^ancak SIA ile ilgili isteği soğuk

karşıladı. Sadece not etmekle yetindi. Amerikan delegasyonu, «Yeni sorun çıkarıyorsunuz,»

diyerek bu yaklaşımı benimsemediklerini açıkça ortaya koydu. Banka kredileri konusunda da

Was-hington'un destek göstereceğini yineledi. İki nokta üzerinde durdu, ilki Türk nerileriydi:

«Kıbrıs nerilerinizin, ambargonun kalkması için Yönetim'in Kongre üzerinde yapacağı çalışmalarına büyük desteği olacaktır,» dedi ve

«Şubat-Mart aylarında konuyu gündeme getireceğiz,» diyerek konuşmasını sürdürdü. Türk tarafının beklediği de buydu zaten. Üslerin ne zaman açılacağına ise değinmedi. Ambargonun kalkışının iki fiyatı vardı. Kıbrıs'ta hareketlenme ve üslerin açılması. Ecevit, yıllardır üslere karşı tutum almış olan CHP'nin şimdi üsleri açma durumunda kalmasının yaratacağı ters görüntünün farkındaydı. Ancak «Dış politika ideoloji ile yürütülmez,» diyor, o kartı elinde tutuyordu.

Amerikan Dışişleri Bakanı, açıkça; «Kıbrıs önerisini ortaya koyun, bu işi hallederiz,» diyor, ancak Ecevit'in ekonomik-mali konulardaki diğer noktalarıyla kendini belirli şekilde bağlamamaya dikkat ediyordu.

Vance o gece ve ertesi sabahki kahvaltılı toplantısında sadece kendisine söylenenleri dinledi.

Ayrılırken, 19 saatlik Atina gezisinde birlikte götürmesi ve Karamanlis'e kabul ettirmesi umuduyla bir paket daha verildi: «Yunanistan Kıbrıs konusuna artık girmelidir. Dışardan seyrederek bu sorun çözümlenmez,»» diyen Ecevit, Karamanlis'i yakında bir zirve toplantısına davet edeceğini de Vance'e çıtlattı... Ardından da önemli bir uyanda bulundu:

«Siz de bir yanı tutuyormuşsunuz kanısı yaratacak girişimlerde bulunmayın. Araya girdiğiniz sürece Rumlar sertleşir ve anlaşma olasılığı azalır. Aman, araya girer gibi görünmeyin!»

Vance için Ege hava sahası birkaç saatliğine açılıp yine kapanırken, Ankara'da Kıbrıs önerileri, Yunan zirvesi, IMF görüşmeleri ve borç ertelemeleri için baş döndürücü bir çalışma başlatıldı. Fakat bu çalışmayı yapanlar, Başbakan, Dışişleri Bakanı ve hükümetin yüksek düzeyde hir-kaç yetkilisiydi. Seyredenler ise, tüm bakanlıklardı. Dışişleri de yeni ekibi kaygılı gözlerle süzüyor, zaman zaman bilgi saklayan Elçilere bile rastlanıyordu. Kanlan kayna-yamamıştı bunlara. Türkiye'yi Batı'dan koparmalanndan kaygılanıyorlardı. Durmadan yeni ekonomik düzen, bağlantısızlık gibi, Dışişleri'nin tüylerini ürperten sözler ediyordu yeni Bakan... Ecevit'e gösterilen genel destek ve

Vance görüşmesi son derece olumlu bir hava yaratmıştı. Birkaç ay için ambargonun kalkmasına mutlak gözüyle bakılmaya başlanmıştı.

Atina'da ise kaygılı bir bekleyiş vardı.

Yunanlılar ilk günden beri, eski rahatlarının kaçacağını hissetmişlerdi. Şimdiye dek dünya kamuoyuna: «Biz anlaşma yanlıyız, ancak Türkiye'de bir harita verebilecek hükümet yok,» diyerek istedikleri gibi hareket edebiliyorlardı. Türkiye'ye tüm uluslararası baskılan yaptırabiliyorlar ve Türkiye'nin dışardaki görüntüsünü yıpratıyorlardı. Şimdi, Batı'da alkışlarla karşılanan Ecevit'in, ustalıkla bir propaganda ile bu gidişi ters çevirmesiydi en büyük kaygıları.

22 Ocak günü Vance ile görüşmesinin sonunda, Amerikalı Bakanın durmadan, «Siz de Kıbrıs konusunda yardımcı olmalısınız,» demesinin altında ne yattığını, aynı gece gelen bir radyo haberinden öğrendi Karamanlis. Türk radyoları 19.00 haber bülteninde, Ecevit'in kendisiyle buluşmayı ve bir zirve görüşmesi yapmayı istediğini açıkladılar. Haberi Siyasal İşler Danışmanı Moliviadis getirmişti; «İşte, sana demiştim ya, doğru çıktı!» dedi Karamanli gülerek, «İlk işi beni köşeye sıkıştırıcı adımı atmak ve reklama kaçma koldu.»

Aslında Ecevit'in mesajı daha önce yollanmış, ancak araya hafta sonu girdiğinden, ancak pazartesi günü Yu-ran Başbakanı'na resmen ulaşabilmişti.

Karamanlis bu yaklaşımı hiç sevmeydi. 1976 yılında kendisi Demirel'e zirve önerdiğinde, Ankara'dan aldığı cevabın aynısını o da Ecevit'e yolladı: «Zirveyi kabul ederiz, ancak önce teknik hazırlık çalışması yapılmalı.»

Batı tüm gücüyle Karamanlis'in üzerine yükleniverdi. 25 Ocak günü başlattığı Londra - Brüksel - Paris ve Bonn gezisinde, Yunanistan'ın "AET'de tıkanan müzakerelerinin hızlandırılması, için destek isteyecekti. Ecevit'in yarattığı olumlu havayı değiştirmek de görüşmelerinin gündeminin başındaydı. AET kulübü de bu olanaktan yararlanıp Ka-ramanlis'i hemen dışlileri araştırma aldı.

Karamanlis her görüştüğü lidere, «Ecevit'in yaklaşımı samimi ve ciddi değil; tamamen reklam için, Amerikan Kongresi'ni etkilemek amacıyla yapıyor bunları. Önerisini bile önce radyodan açıklattırıyor...» diyerek zirve önerisinin hiçbir sorunu düzeltmeyeceğini anlatıyordu. Batı'nın «altın çocuğu» olarak her gittiği yerde gerekenden büyük ilgi gören Karamanlis için bu gezi tam bir fiyaskoyla sonuçlandı.

Londra'da Callaghan, ardından Belçika'da Tindemans ve nihayet Almanya'da Schmidt, Karamanlis'e aynı sözleri tekrarladılar: «Türkiye ile sorunlarınızı AET'ye getirmeniz hepimizi güç duruma sokar. Ne sizi, ne de Türkiye'yi görmezlikten gelemeyiz. Ecevit yeni bir girişim yapıyor, bunu desteklemelisiniz. Bu sorunları da ancak ikiniz halledebilirsiniz. Ecevit'in çağrısı cevapsız kalmamalı.»

Amerika, geleneksel müttefikleri aracılığıyla Karamanlis'e mesajını ulaştırmıştı. Yunan Başbakanı'nın her gezisi Batı basınının birinci sayfalarında çıkarken, ilk kez bu gezide, Karamanlis'den iç sayfalarda kısaca geçiştirildi. Mesaj son derece netti: «Ecevit ile buluşmalısın!»

Karamanlis'in gezisini tamamladığı 1 Şubat günü. VWashington'da son derece anlamlı iki gelişme birden be^ lirdi ve Atina'daki kaygıları "rttırdı.

Temsilciler Meclisi Alt ^omitesi'nde konuşan ABD Dışışleri Bakanı yardımcılarında George Vest, Carter yönetiminin tutumunu açıkladı ve, «Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs'ta lider sorunları halledilmiş durumda. Şimdi sorunun çözüm zamanı geldi. Ecevit sorunların üstesinden gelme gücünde bir eylem adamı olarak tıkanıklığı giderebilecek bir lider,» dedi. Washington da ağırlığını koyuyordu açıkça...

Dev mekanizma yavaş da olsa çalışmaya başlıyordu. Rumların ellerindeki en güvendikleri silahlardan biri olan insan Hakları Dosyası da almıyordu. Önce Rum yönetimi resmi bir bildiriyle bu raporun değiştirilmesini isteyerek ABD'yi protesto etti, birkaç gün sonra da Yunan Elçisi Alexandris, Dışışleri Bakanlığı'na giderek Batı Trakya

Türkleri pasajını reddetti. Yunan Dışbakanı Papaliguras da bir demeç verip, «Bu raporun kabul edilebilir hiçbir yanı yok,» dedi.

Yunanistan ve Rum yönetimi protestoları yaparlarken, kamuoyunun hiç haberi olmadığı, ancak ilgili başkentlerin el altından aldıkları bir haber daha vardı. ABD Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komitesi Başkanı Zablocki, Komite'nin birkaç üyesi ve Kongre'den de ambargonun kaldırılması yanlısı olup devamlı Yönetimi desteklemiş 18 kişi, Dışişleri Bakanlığı'na bir mektup yazmışlardı, (i) Türkiye'nin önemli bir müttefik olduğu, ordusunun giderek zayıfladığı, Amerikan yasalarını Kıbrıs'a saldırıda bulunarak bozduğu için yeterince cezalandırıldığı, dolayısıyla ambargonun kaldırılması vaktinin geldiği belirtiliyordu. Mektupta, Başkan Carter'ın ağırlığını büyük oranda koyması durumunda kendilerinin ambargonun kal-cırılması için çaba harcamaya hazır olduklarını, konuyu hemen ele alacaklarını bildiriyorlardı.

Senato'da da yine ambargoya karşıtlardan biri olan Senatör Morgan, gündem dışı bir konuşmayla, konunun gündeme alınıp ambargonun kaldırılmasını istedi. Aslında bu manevra bütünüyle Beyaz Saray'ın «ortamı hazırlama» çalışmalarından başka bir şey değildi. Beyaz Saray, ambargo konusunda kendilerinden yana olan milletvekillerini harekete geçiriyor, ancak işi aceleye getirmek de istemiyordu. Kongre ile ilişkiler «kavga» durumundaydı ve Panama Kanalı ile Araplara silah satışı gibi büyük gürültü çıkaran karunlar henüz oylanmamıştı.

Ecevit bu oluşumların Karamanlis'i bir noktaya getirdiğini hesapladı ve 8 Şubat günü, satranç tahtası üzerin-

(1) Şubat'ın 9'unda yazılan bu mektup normal olarak basına açıklanması gerekirken, Dışişleri Bakanhğı'nda kalmıştır. Ankara'da herkes mektubun yazılmasının çok önemli olduğu kanısına kapılmış, Yönetimin tipik bir iç manevrası, gerçekçi boyutlarında değerdendireleme-miştir.

deki yeni bir taşını daha oynadı ve ikinci davet mektubunu Karamanlis'e yolladı.

Atina'daki Türk Büyükelçisi Necdet Tezel'in götürdüğü iki sayfalık mesajı Karamanlis uzun uzun okudu. Artık köşeye sıkışmıştı. Ecevit de önerisinde, «sorunların çözümünün amaç güdülmediğini, iki ülke arasındaki güvensizlik havasının dağıtılması ve teknisyenlere siyasal yön verilmesi için buluşmanın gerektiğine dikkati çekiyordu. Reddetmek, dünya kamuoyunda Ecevit'e büyük prim kazandırırdı.

Tezel ile bir saatlik görüşmesi sonunda Karamanlis'in zirve toplantısını kabul ettiği telsizi Ankara'ya yollandı.

Ecevit ilk adımı güç de olsa Yunan Başbakanı'na attı-rabilmişti. Şimdi zirveden bir şeyler çıkarmak gerekecekti.

Başdöndürücü hızla işletilmeye başlanan siyasal hazırlıklardan daha da önemlisi, kredi sorunuuydu. Ankara' da koltuğunu henüz ısıtamayanlar büyük bir hızla IMF ile yapılacak anlaşmayı hazırlamaya başladılar. Uluslararası Para Fonu'nun Türkiye'den ne istediği belliydi. Demirel hükümetiyle anlaşma tamamlanmışken, değişiklik olmuştu. Ecevit, IMF'nin isteklerini, müzakereye oturmada önce kendi kararı gibi aldı. 1 Mart günü Türk lirasına, Cum-huriyet'in üçüncü büyük devalüasyonuyâ yüzde 32 oranında değer kaybettirildi. Ardından bir dizi sıkı ekonomik önlemler geldi. Dış geziler iki yılda bire indirildi, yıllardır zam gerekmesine rağmen, seçim yatırımı için bekletilmiş sevimsiz kararların önemli bir bölümü alındı ve 6 Mart günü, Washington'da IMF lie müzakereye oturuldu. Türkiye'nin uluslararası denetime girmekten başka çıkış yolu yoktu. Zira uçan kuşa borçlu ülkenin önce 220 özel bankaya olan 2,5 milyar dolarlık, Devletlerden alınmış 3 milyar (OECD çerçevesinde) dolarlık borç ödemeleri ertelenmeli ve bu kaynaklardan yeni kredi elde edilmeliydi. Tümü de IMF'nin yeşil ışık yakmasını; başka deyimle, Tür-

kiye'nin tam bir denetime girip bunu uygulamasını önkoşul olarak öne sürüyorlardı. Ecevit ekibi, Batı'daki büyük desteği görünce ilk anda yanüdü ve bu çalışmaların IMF ile anlaşma olur olmaz çok kısa sürede tamamlanıvereceğini sandı. Kamuoyuna da bu boş umutları yansıtılar. Taze para (yeni kredi) bir —kaç ay içinde gelebilecek ve ekonomi «yeni kan»a kavuşacak demeçleri her gazeteyi doldurur oldu. Kısa bir süre sonra da düş kırıklıkları birbirini izlemeye başladı tabii... Yeni hükümetin en büyük hatalarından bir diğeri de, ilk aylarda gereken tüm zamları, tüm sevimsiz önlemleri alıp genel hoşgörü havası içinde, bunları kamuoyuna kabul et-tirememesiydi. Petrol zammı kabine içindeki gereksiz bir çekişmeyle gecikiyor, dünyanın hiçbir yerinde görülmecek bir kamuoyu oluşturmasıyla hazırlanan vergi tasarısı soğuk düş etkisi yapıyordu. Ecevit'in «iktidar sayurganlı-ğ»ının en göze batan örnekleriydi bunlar. Hayat pahalılığının durması için ilk aylarda kamuoyu her önlemi kabule hazırlarken, günler boş yere harcandı. Ecevit içerde beklenen toparlanma, heyecanla yeni bir dönemi başlatma havasını o ilk aylarda yaratamadı... Yine de herkes «daha yeniler, bekleyelim,» diye umutlu bekleyişini sürdürdü...

Zirveye birkaç hafta kalmış a. Karamanlis, uzun yıllar Ankara'da Büyükelçilik yaptıktan sonra emekliye ayrılıp Belçika'ya yerleşmiş olan Kozmadopuk>s'u çağırttı. Ecevit'i en iyi tanıyan ve hakkında en iyi sözleri söyleyen tek kişiydi Kozmadopulos. Karamanlis, Ecevit'i yeterince tanımıyor ve kamucyu oluşturmasındaki gücünden kaygılanı-< yordu. Kozmadopulos'a uzun uzun Ecevit'in stilini sordu, neler önerebileceğini bulmaya çalıştı. Çok riskli bir işe girmişti. «Türlere güvenemiyorum. 1975'de Demirel ile Kıta Sahanlığı'nda v&. ağıımız anlaşmadan sonra nasıl caydıklarını gördün,» dedi ve Papandreu'dan ne denli çekindiğini anlattı. «Şimdiden ağzına geleni söylüyor.»

Venizelos gibi bir anı bırakmayı arzuluyordu. Türklerle barış yapıp halkmdaki bu korkuyu atmak; Yunanistan'ı

Ortak Pazar'a sokup, Batı'ya sıkı sıkıya bağlamak, en büyük amacıydı Karamanlis'in... Ancak devamlı, «Beni yine kandıracaklar, bak görürsün,» dedikçe Kozmadopulos'dan; «Ecevit sizin içtenliğinize inanırsa, sorunları halledebileceğiniz tek kişi olacaktır,» yanıtı aldı.

Karamanlis; Montrö'ye Ecevit'i dinlemeye gitmeyi ve bu arada zirveyi abartmamayı, fazla reklam ettirmemeyi kararlaştırdı. i Zirve yaklaşırken, Karamanlis'in bu tutumu hükü-

mete yakın çevrelerden sızmaya başladı tabii. TV'nin yorumcusu Drossos; «Görüşme bir kahve toplantısından ileri gidemeyecek,» derken, hükümet yanlısı basın da, «Zirvede tanışma olacak, o kadar,» diye kamuoyu oluşturmaya başlamıştı.

Ecevit Dışişleri'nin görüşlerini bir yana bıraktı. Montrö'ye Karamanlis'le savaş etmeye ya da dünya kamuoyuna gösteri için gitmiyordu. İçten bir diyalog kurmaktı amacı. Karamanlis güç duruma sokulmayacaktı.

"

2'nci Bölüm :

Montrö'de Amerikan gölgesi

9 Mart Perşembe günü İstanbul - Cenevre seferini yapan DC - 9 tipi Türk Hava Yolları'nın normal tarifeli uçağının perdelerle ayrılmış bir bölümünde Başbakan Ecevit ve eşi yanyana oturmuşlardı. Ecevit'leri birbirlerine verdikleri bir söz vardı: Bir gezide birbirlerinden ayrı kalmamak! Birinden birine bir şey olacaksa, ikisine birden olmalıydı. Seçim kampanyalarında da daima yanı taşıt içinde giderlerdi. Diğer koltuklarda Türk heyetinin geri kalan 11 yetkilisi oturuyor, sabah kahvaltısını yapıyorlardı.

Ecevit İsviçre'nin Montrö şehrinde bir gün sonra buluşacağı Karamanlis yerine, Washington'dan gelen haberleri düşünüyordu. Hem Türk, hem de Amerikan kaynaklarından gelen haberler, Carter yönetiminin ambargonun kaldırılması için Mart'm ortalarında resmen Kongre'yi harekete geçireceği yolundaydı. Bunun kesin simgesi de, Kongre komitelerinde tartışmaların (hearing başlatılmalıydı. Bu şekilde Türk tarafının Kıbrıs önerileri ve Yunanistan* la kurmaya hazırlandığı diyalog, ambargonun baskısının dışında yapılabilecekti. Rumlar ve Yunanlılar, Washing-ton'un kendilerini desteklediği varsayımına güvenemeyecek ve tutumlarını buna göre ayarlayacaklardı. Bir bakıma, ambargonun gölgesi ilerki adımların üstünden kalkmış olacaktı. Zira Rumlar ve Yunanlılar şimdiye kadar tüm

tutumlarını VWashington'a göre ayarlamışlar ve destek anlamına gelen yaklaşımlar çıktıkça sertleşmişlerdi. Amerika'nın Türkiye'ye baskı yaparak biraz daha fazla ödün koparabileceği umuduyla esnekleşmeye gerek görmüyorlardı. Oysa, Washington'dan Ecevit'in beklediği bir haber 9 Şubat gününden bu yana çıkmamıştı. Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komitesi'nin Başkanı Zablocki başta olmak üzere 18 milletvekilinin ABD Dışişleri Bakanlığı'na yazdıkları mektuba Vance'in cevabı hâlâ açıklanmamıştı. Amerikan mekanizmasını iyi bilenlere göre, bu kamuoyu oluşturmak için yapılan danışıklı bir mektuplaşmaydı. «Ambargonun kalkması vakti geldi, bu konuda ne düşünüyorsunuz?» diye Yönetime soru soran, daha doğrusu pas veren Kongre'ye, Dışişleri Bakanlığı, «Eh, madem istek sizden geliyor, o zaman hemen Komite çalışmalarını başlatırsanız iyi olur. Biz de kaldırılmasından yanayız,» diye bir cevap verecek ve ambargonun kalkma mekanizması işlemeye başlayacaktı... Ecevit her şeyi buna göre zamanlamıştı. Şu anda Washington'da Maliye Bakanlığı yetkilileri IMF ile görüşmeler yapıyor, Kıbrıs'ta öneriler hazırlanıyor ve kendisi de Montrö'ye gidiyordu.

«Bu gecikme benim midemi bulandırıyor,» dedi ve daktilosunu çıkarıp Karamanlis'le yapacağı konuşma ve diğer demeçlerinin notlarını hazırlamaya başladı.

Ecevit o gece, Lemn Gölü'ne bakan ve tam karşısında karlarla kaplı heybetli dağların uzandığı odasının ışığını kapatmaya hazırlandığı sırada, binlerce kilometre uzaktaki VWashington'da kır saçlı bir adam sıkıntı içinde üç saattir oturduğu koltukta yorgunluktan perişan, hâlâ konuşuyordu. Cyrus Vance, Dışişleri Bakanı olmanın en sıkıcı işlerinden birini yaptığının farkındaydı. Ancak kaçmamazdı. Amerikan Kongresi, Yönetim üzerinde öylesine bir baskı yapıyordu ki, yerine yardımcısını yollasa Senatörleri ayaklandırmaya yeterdi.

Senato'nun Ödenekler Komitesi'ne bağlı olan «dış operasyonlar» adlı bir alt ko-

raitenin önünde, Bakanhğı'mn yapacağı harcamaları savunuyordu. Zaman zaman dünyanın en bilgisiz sorularıyla karşılaşılıyor, ancak bunları da büyük bir serinkanlılıkla cevaplamak zorunda olduğunu biliyordu. Eğer Senato Alt Komitesi ödenęi kabul etmezse, konu genel oturumda da mutlaka reddedilirdi. Komitelerden pürüzsüz bir kanunun seçmesi, kabul edilme işleminin yüzde sekseninin tamamla ruhası demektir. Özellikle bu tip konularda. Koskoca Dışışleri Bakanı olarak bir alt komitenin esiriydi. Amerikan yasal yaşamının Watergate sonrasındaki gerçeği buydu ve ouna da her bakanın katlanması gerekiydi. Saat 18.00'e yaklaşıyordu ve salonda yorgun bakışlı beş altı senatörün dışında başka dinleyici kalmamıştı. Bakanlığının ülke dışında giriştiği programların Amerikan çıkarları açısından ne denli önemli olduğunu tam yirminci defa yinelemişti. Tam o sırada Cumhuriyetçi Parti'den Schweiker söz aldı. Konuyla hiç ilgisi olmayan bir soru soruverdi:

— Sayın Bakan, ortada dolaşan söylentilere göre, Yönetim bir milyar dolarlık askeri malzeme satışıyla ilgili Türk - Amerikan Savunma ve İşbirliği Anlaşması'nı Kongre'ye yollamaya hazırlanıyor. Bu konu komitemizi de ilgilendiriyor. Son durumu anlatabilir misiniz? Vance, yorgunluktan olsa gerek, Yönetim'in gerçek politikasını boş bulunup ortaya çıkanveriyordu: C1) «Sayın Senatör, iki savunma anlaşması, yani Türk ve Yunan savunma anlaşmaları konusundaki tutumumuz değişmemiştir. Türkiye ile yapılmış olan savunma anlaşmasını ilke olarak destekledik. Buna bağlı olarak, Doğu Akdeniz' de olup bitenlerin etkisi bulunacağını belirttik. İki hükümet Başkanı'nın yapacağı görüşmeler ve Kıbrıs konusunda ayrıntılı olarak nelerin çıkacağını bekliyoruz. Bunları, ne yapacağımız konusundaki genel kararımızla ilgili olarak incelemek istiyoruz. Konuyu Kongre ile Nisan ayındaki

(1) Vance'in sözleri resmi Komite zabıtlarından alınmıştır. Diğer ayrıntılar, oturumu izleyen yetkililerce tarafıma anlatılmıştır.

oturumlar sırasında görüşeceğiz ve tutumumuz o zaman belirlenecektir.»

Son soru ve son cevaptı. Vance teşekkür edip çantasını toparlayıp dışarı çıkarken, boşalmış dinleyici sıralarının birinde kır saçlı genç biri, tuttuğu notları hızla tamamlamaya çalışıyordu. Genç adamın adı Ergun Pelit idi ve Türk -Büyükelçiliği'nin ambargo sorununu izleyen diplomatlandı.

Washington uykuya dalarken, İsviçre'nin 50 bin nüfuslu Montrö şehri uyanıyor, takvimler 10 Mart Cuma'yı gösteriyordu. Montreux Palace'm ön kapısından biri çıktı ve tam karşı kaldırımındaki gölün kenarında yürümeye başladı. Sokaklarda daha in cin top oynuyordu. Otelin kapısında tahta bir tüfekle nöbet bekleyen İsviçreli jandarma, dışarı çıkanın Türk Başbakanı olduğunu, bir süre sonra ardından iki korumacının koşarak fırlamalarıyla anladı. Toplantı saati olan 10.30 yaklaştıkça, dinlenmeye gelmiş yaşlı İsviçreli ya da zengin turistlerin dehşetten açılmış gözleri arasında 150 gazeteci, TV ve radyocu ilk birleşimin yapılacağı Rotary adh salonu doldurmaya başlıyorlardı. Önce heyetlerin oturacakları koltuklara gelindi, sonra koltuklar geriye çekildi ve 10.28'de Ecevit içeri girer girmez kıyamet kopuverdi. Bir bölümü koltukların üzerine çıkarken, diğerleri yandaki güzelim antika masaların tepelerine doluştular. Hele Karamanlis de gelince artık kontrol elden çıktı ve resmen toplantı masasının üzerine fırlatıldı. Ancak bir Türk - Yunan zirvesinde ve ancak Türk ve Yunan gazetecilerinin yaratabilecekleri bir kargaşaydı bu.

Türkiye'nin Başbakanı'nın önüne tüm mikrofonlar uzatılmıştı. Amerikan NBC TV'sinin muhabiri de «Yunanistan'la barış yapmak istiyor musunuz?» diye bir soru sorunca, Ecevit o günün koşulları ve havasına son derece uygun bir çağrı yaptı: «Türkiye ile Yunanistan'ın ve dünya barışının iki ülke arasındaki dostluk ve işbirliğinden

yararlanacağı mutlakdır... Umutluyum, zira sayın Kara-manlis'in de iki ülke arasında dostluk ve karşılıklı güvenin değerine inandığını biliyorum. Sorunlarımız, çözülemeyecek sorunlar değildir...»

Ecevit tüm dünya basınına hangi resmin gireceğini ve hangi filmin gösterileceğini biliyordu. Tam bu anda yanında suratı birden asılıveren Karamanlis'e döndü, elini uzattı ve «Sayın Karamanlis, lütfen en iyi dileklerimi kabul edin. Bugün Montrö'de başlatacağımız diyalogun her iki komşu ülkenin yararına olmasını diliyorum,» dedi. Kameralar hırıldadı, flaşlar ardı ardına patladı ve Türkiye son üç yılda ilk defa dünya kamuoyuna «barış isteyen ülke» görünümüyle yansıdı. Mikrofonlar Ecevit'ten sonra Karamanlis'e çevrilince, Yunan Başbakanı'mn neden bu tip demeçlerden kaçındığı anlaşıldı. Rumca kısa bir açıklama ve kalabalığın arkalarında kaldığı için, sesi boğulan tavuk gibi çıkan genç bir tercüman kızın çevirisi: «...Eğer konuşacak olsaydım, sizin söylediklerinizi yinelerdim.» Karamanlis açıkça sinirlenmişti. Ancak rollerin biraz değişmesi vakti gelmişti artık.

Ecevit, kapalı kapılar ardında toplantı başlayınca Karamanlis'e son gelişmelerin bir özetini, daha doğrusu kendisinin nasıl gördüğünü, değerlendirdiğini anlattı. İki ülkenin durmadan silahlanmalarının sadece başkalarına yaradığına, oysa ekonomilerinin bu yük nedeniyle gereken ilerlemeyi gösteremediğine özellikle dikkati çekti. İşte her yönden zararlı olan bu silahlanmayı engellemenin ve işbirliğini arttırmanın yolu, aradaki güvensizlik havasını kaldırmaktı. Karamanlis, İngilizce konuşan Ecevit'i anlıyordu. Anlamadığı yerleri de Molviadis'e tercüme ettiriyordu. Konuşmaların yavaş ilerlemesinin tek nedeni, kulaklarının ağır duymasıydı. Hâlâ unutamadığı Kıbrıs'taki İkinci Harekât'm emrini veren adam karşısındaydı işte. Ve aynı adam, «Biz bu güven havasını kurmaya hazırız,» diyordu.

Karamanlis, temel açıdan tutucu bir insandı. Batı'ya bağlılığa çok önem verirdi. Ülkesini istemeye istemeye NATO askeri kanadından, bu İkinci Harekât sonrasında

Türkiye'ye savaş açmadığı ya da açmak da istemediği için çıkartmıştı. Komünizm en büyük korkusuydu. Ortak Pazar'a tam üyeliği de bunun için istiyordu. Ecevit, ambargonun sürdürülmesi için Yunanistan'ın oynadığı rol üzerinde durunca itiraz etti:

«Yunan lobisinin tamamen bizim tarafımızdan yönetildiğini sanıyor bazı Türk yetkililer. Oysa, bunların üzerinde bizim hiçbir etkimiz yok. Zaman zaman bizim işlerimize bile karıştıkları oluyor.»

«Ancak tam şu sıralarda, Carter'm ambargo için Kong-re'ye başvurmaya hazırlandığı sıralarda, Averof'un Ame-rika'daki turuna ben başka bir anlam veremedim, doğrusu.»

«Emin olun ki, Averof tamamen özel nedenlerle gitti. Ambargo ile hiçbir ilgisi yok.»

Karamanlis, aslında ambargonun uzun süre böyle gidemeyeceğini biliyordu. Üstelik Türkiye'nin NATO ile ilişkilerinin tamamen kopmasını istemiyordu. Nereye gideceği belli olmayan bir Türkiye'nin, Doğu Biok'una veya tarafsızlığa kayması, Yunanistan'ın komünizm tehlikesine tam anlamıyla açık kalması ve ülkenin üzerindeki baskıların artmasıyla sonuçlanırdı. Karamanlis ambargonun kısıtlı da olsa, ancak çok derin çatışmalara yol açmadan sürdürülmesinden memnundu. Hem Türkiye üzerinde uluslararası bir baskı yaratılarak Ege'deki statüko korunabiliyor, hem de iki ülke arasındaki silah dengesizliği kendi ülkesi lehine kapanmaya başlıyordu. Artık Yunan hava kuvvetleri eskisi gibi değildi.

Karamanlis devam etti:

«Yunanistan'ın Türkiye'yi ambargo aracılığıyla zayıf -latamayacağını en iyi. bilenlerden birinin siz olmanız gerekir. Benim, Menderes ile Kıbrıs anlaşmasını yaptığım zaman vatan hainliğim bile ileri, sürülmüştü. Bunlara göğüs gerdim, zira Türkiye ile iyi ilişkiye inanıyorum. Şimdi de bunu yapmaya hazırım.»

Karamanlis, Ecevit'in kendini köşeye sürücü formüller çıkartmadığını, karşılıklı suçlama kampanyası açmadığını gördükçe memnun olmuş ve rahatlamıştı.

Kıta Sahanlığı konusuna geçilince Karamanlis, De-mirel ile vardığı anlaşmaya rağmen Türkiye'nin sonradan sözünden döndüğünü ileri sürdü:

«Ege'de bulunacak olan formülü hiçbir Başbakan ülkesine kolaylıkla kabul ettiremez. Muhalefeti ayaklandırmak için yeteri kadar teknik yönlerinin çokluğu nedeniyle boşlukları olan konudur. Bu nedenle Adalet Divanı'ndan geçirmek mutlak gerekir.»

Ecevit için önemli olan, konunun teknik yanı değildi. Önemli olan, Yunanistan'ın ilke olarak «Ege'yi paylaşmaya yanaşıp yanaşmayacağı» idi. Bu ilke kabul edildikten sonra gerisi kolaydı. Karamanlis sürekli olarak, «Biz buranın bir kapalı Yunan gölü olduğunu iddia etmiyoruz. Sizin de hakkınız var, tabii...» diyordu. Ecevit, Adalet Di-vanı'na, ikili görüşmelerden geri kalacak ve çok ayrıntı diye nitelendirilebilecek sorunların götürülmesinin kabul edilebileceğini söyledi. Kıta Sahanlığı görüşmelerini yürüten Büyükelçi Suat Bilge uyarılmış ve «Aman, işi sürüncemeye sokmak isteyeceklerdir. Dikkat...» demişti. Karamanlis'in burada Ege'yi bölüşme ilkesini kabul edecek durumu yoktu. Yunan Başbakanı'nı köşeye sıkıştırmanın ise, başlayan diyalogu çıkmaza sokmaktan başka işe yarama-yacağı biliyordu. Israr etmedi, ilerdeki görüşmelere bıraktı.

Konuşmalar sürdükçe aradaki buzlar erimeye başlamıştı. Bir ara Kıbns konusuna geçildiğinde, Karamanlis yıllardır içinde sakladığı acıyı ortaya atıverdi:

— Neden ikinci müdahaleyi bana yaptınız?

Ecevit bu soruyu bekliyordu. İkinci Cenevre Konfe-ransı'nın en son gününde önerilen, «güvenlik kuşağı ve kantonal bölünme» konusundaki Türk planına dikkati çekti ve «Bunu sırf ikinci harekâta gerek kalmaması için önermiştim,» dedi. Karamanîs'in cevabı Ecevit'i şaşırttı: «Benim bundan o sırada haberim olmadı.» Kissinger'in «Callaghan, sizin önerilerinizi Yunanistan'a yeterince du-yurmaması nedeniyle her şey bu duruma girdi,» sözlerini anımsadı... Karamanlis, Kıbrıs konusunda gerçekten "ko-

nuşmak istemiyordu. Ecevit hazırlanmakta olan önerileri ayrıntıya girmeden anlattı. Sadece bir yerinde Karaman-lis, «Rotasyonla Devlet Başkanlığı önerinizden lütfen vazgeçin. Bunu hiçbir Rum kabul etmez,» demekle yetindi. Ecevit de, Kıbrıs konusunda Kipriyanu'nun tutumundan yakındı. Denktaş'ın da bir muhalefeti olduğunu, dolayısıyla büyük ödünler beklenmemesi gerektiğini belirtti: «Siz de, biz de toplumları anlaşılmaya doğru desteklersek, sorun halledilebilir. Yoksa uzaktan, bizi hiç ilgilendirmiyormuş g:bi izlemekle çözüm bulunamaz. Mutlaka görüşmelere Yunanistan da girsin demiyorum. Ancak dışardan da olsa, Rumların esnekleşmesine yardımcı olmalısınız.»

Karamanlis ne kadar destek verebileceğini açıklar:

«Ambargo konusunda Yunanistan hiçbir şekilde Türkiye aleyhinde hareket etmeyecektir. Kıbrıs konusunda da sizin önerileriniz ne kadar kabul edilebilir olursa bizim de desteğimiz aynı oranda artar. Ancak Kıbrıslı Rumlara istediğimizi kabul ettirebildiğimizi sanmayın.» Ecevit, ambargo konusunda Karamanlis'in etkisinin azaldığına inanmıştı. Asıl sorumlu Carter idi. Karamanlis'in Kıbrıs konusundaki bu yaklaşımını ise umut verici gördü... Azınlıklar ve Adaların silahlandırılması konuları açıldığı zaman Karamanlis; «Bizim yerel idareyle sorunlarımız var. Bunlar zaman zaman kendi başlarına hareket ediyorlar. Size söz veriyorum,, gereken dikkat gösterilecek,» yanıtını verdi.

Adaların silahlanması konusunu bazı Türk gazetelerinin yazdığı gibi, Ecevit fazîa önemsemiyordu. Ancak ısrar etmemekle birlikte bu konudaki duyarlılığını yineledi.

Karamanlis; «Bu silahları, sizin Kıbrıs çıkartması sırasında açıkça görünen istilâ hareketinizi durdurmak için koyduk. Örneğin mayınlama yaptık. Bu, gelene karşıdır. Yunanistan herhalde Adalar'dan çıkıp Anadolu'yu işgal edecek değil...» dedi. Yine de Türkiye'nin bu noktayı istediği zaman uluslararası forumlarda kullanabileceğinin farkındaydı.

Konuşmalar bu çerçeve içinde bir saat sürdü ve 11.30' da ayrıldılar. İkinci konuşmayı aynı gün 18.00 için sapta-

diar. 71 yaşındaki Karamanlis öğleden sonra siestasını yapmak zorundaydı. «Sizin gibi genç değilim,» dedi. İki lider arasındaki buzlar çözülüyordu. Birbirlerinin sözlerine inanmaya başlamışlardı. Karamanlis'in ilk kaygılarının aksine, olumlu bir hava çıkmıştı ortaya. Ecevit kata çıktığı zaman, «Ne oldu?» diye heyecanla haber bekleyenlere ilk sözü; «Karamanlis olumlu yaklaşım arayan bir havada. Son derece sorumlu ve objektif değerlendirmeler yapabilen bir devlet adamıyla karşılaştım,» oldu.

Odaya getirilen yemek ile hemen çalışmalar başladı. Konuşmalarının bir özetini yaptı Başbakan. Azınlıklar konusundaki Yunan yaklaşımının bir oyun olduğunu söyleyenleri, «Aksini görene kadar kişilerin sözlerine inanırım. Belki vakit kaybına uğrarım, ama sonunda daha sağlam sonuca varırım,» diye yanıtladı.

17.00'de Türk heyeti bir saat sonraki ikinci randevu için çalışıyordu. Kapı çalındı. Başbakan'a VWashington'dan bir telsiz gelmişti. Telsizin altında Melih Esenbel'in imza sı vardı. Ecevit okudu, yüz çizgileri gerildi. Kâğıdı önündeki masanın üzerine fırlatır gibi attı. «Olur mu canım, bu kadarı da olur mu artık?» dedi. Telsizde Amerikan Dışişleri Bakanı Vance'm bir gün önce Senato Tahsisler Alt Ko-mitesi'nde ambargo ile ilgili yaptığı kısa konuşma vardı. Ecevit sinirlenmişti. Masanın etrafındaki bazı diplomatlar da okumaya başladılar. Bazıları, «Ne var canım bunda, eskiden beri bu bağın olduğu biliniyor,» diye kendi aralarında fısıldaşırlarken, Ecevifin tepkisi artıyordu:

«Arkadaşlar, Amerika yapılacak en kötü şeyi yapmış durumda. Biz bir şeyleri düzeltmeye ve rayına oturtmaya çalışırken araya giriverdiler yine. İşimi güçleştirmek için adeta üzerime geliyorlar. Bu açıklamayı okuyunca, sanki benim onların baskısıyla görüşme yapıyormuşum kanısı doğacak... Rumların ekmeğine yağ sürecektir. Tutumlarını katuaştıracaklar. Amerika'nın bu yaklaşımından cesaret alıp, yapacağımız önerileri hemen reddedecekler. Oysa,

Amerikalılar bize hemen harekete geçeceklerini söylemişlerdi.»

Ecevit'in kaygılanması doğrudu. Ambargo konusunun Meclislere getirilmesi geciktiriliyor, üstelik yeni koşullar da konuyordu. Geçen yıktı Ekim-Kasım döneminde Çağ-layangil ile Vance'ın yazdığı senaryoyu Amerikalıların sonra nasıl bir baskı unsuruna dönüştürme çabasına girdiğini, söylediklerine devamlı koşullar eklediklerini bilen bazı Türk diplomatları da bu gelişme karşısında irkildiler. Oysa önce Carter yönetimi ambargo için Kongre'ye başvuracak, ardından da Türk önerileri ortaya çıkacaktı. Şimdi Vance, Türk önerilerini bekleyeceklerini açıkça ortaya koyuyordu. Ellerindeki baskı unsurunu bırakmak istemiyorlardı. Aradaki bağ üstelik daha da ağırlaştırılıyor-du.

«...Üstelik tamamen bizim dışımızdaki gelişmeleri, Ortadoğu'daki gelişmeleri de bekleyeceklerini, burada zirvenin sonucunu da aldıktan sonra karar vereceklerini söylüyorlar şimdi.» diyen Ecevit tepkisini tamamlarken ayağa kalktı. «Bu kadarı kabul edilmez. Sayın Ökçün'ü arayalım, Amerikan Elçisini davet etsin ve sert şekilde protestoda bulunsun. Toplumlararası görüşmeleri ertelemeyi dahi düşünebiliriz. Şimdi her şey değişti.» Karamanlis birdenbire ikinci dereceye düşmüştü. Beşinci katta herkes Yunan görüşmesini unutmış, Vance'ın konuşmasına dalmıştı. Amerika ile ilk kez tam bir çatışma ortamına kayılıyordu. Bunalım patlamıştı.

Kimsenin bu oluşumlardan haberi yoktu aşağıda, 18.00'de bu defa Karamanlis, Ecevit'in beşinci katındaki Belvedere-5 nolu odasına çıktı. Kapılar kapandı ve aynı dörtlü konuşmalarını sürdürmeye başladılar. Karamanlis. daha rahatlamıştı, iç politikadaki güçlüklerini anlattı. Hangi konuda nereye kadar gidebileceğinden söz etti ve Türk Başbakanı'nın kafasındaki • kaygıları silmeye çalıştı... İki buçuk saat sonra kapılar açıldığında Başbakanların gece 22.30'da yeniden buluşacakları bildirilince, gazeteciler arasında sora işaretleri birdenbire artıverdi. Bir günde bun-

ca uzun konuşma ne içindi? Aslında sürekli aynı konulara geliniyor ve görüşler yineleniyordu. Son maraton 22.30'dan sabahın 01.15'ine kadar sürdü. Ecevit, Vance'in konuşmasının Karamanlis üzerinde ne gibi bir etki yaptığını merak ediyordu. Ya Yunan Başbakanı hâlâ bu konuda bir bilgi almamış, ya da üzerinde bile durmamayı yeğlemişti. Son görüşmede artık ortak bildirinin ayrıntıları da hazırlanmıştı. Ege Hava ve Kıtta Sahanlığı sorunları, Silahlanma ve nihayet iki ülke arasında yapılabilecek bir «Siyasal Niyet Belgesinde tartışılmış ve psikolojik engeller kalkmış gibi görünüyordu. Tek somut sonuç, zirvelerin devamı ve bu arada da Genel Sekreterlerin buluşup ikinci zirveyi hazırlamalarıydı. Ertesi sabah (11 Mart) 10.00'da kısa bir vedalaşma randevusu da saptandı ve liderler ayrıldılar.

Ecevit «Şu konuşmanın tüm pırıltısını Amerikalılar mahvetti,» diyerek odasına girerken ilk sorusu, «Ökçün' den haber var mı?» oldu. Evet, vardı. Amerikan Elcisini 19.00'da çağırılmış ve bu gelişmeyi protesto ettiğimizi söylemişti. Yeni Büyükelçi Spiers birden taş kesilmişti. Hayretini saklamamış ve «Söyledikleriniz bana şok etkisi yaptı. Şu ana kadar bu konuda hiçbir bilgi gelmedi Washing-ton'dan. Haberim yok. Duyarlığınızı hemen bildireceğim,» demişti. Ecevit; «Bu konuda tepkimizi göstermeliyiz. Şimdi bırakırsak, sonra daha da fazla üzerimize gelecekler. Tepki göstermemek olmaz!» dedi ve daktilosunu alıp çalışmaya başladı. Ankara'ya ve Washington'a yollanacak «Türkiye'nin tutumu» belgesi tam 22 sayfa tuttu ve teleksle yollanması 03.00'de tamamlanabildi.

11 Mart sabahı heyetler beklerken, iki lider arasında 10 dakika için saptanmış olan veda görüşmesi tam 50 dakika sürdü. Karamanlis bu kez açıkça, «Zirve düzeyindeki konuşmaların yararına» inandığını söylüyordu. Genel Sekreterler' de en kısa sürede buluşurlar ve bir «Siyasal Belge» üzerinde çalışmalara başlayabilirlerdi.

Karamanlis de gelişmelerden memnundu. Beraberindeki diplomatlara, «Kaygılıyım, ancak Ecevit'in sözüne

inanabileceğimi sanıyorum,» demiş, Yunan Başbakanı'nın. duyguları ilk olarak yabancı gazetecilere de açıklanmıştı. Yunan metoduyla Karamanîs'in memnun kaldığı böylece anlatılıyordu.

Yunan zirvesinin kapanmasından tam yirmi dakika sonra, Türkiye'nin, bu defa dev Amerika'yla ilişkilerinde yepyeni bir dönem açılıyordu. Buna "Sürtüşme dönemi» denilebilir. Ambargo döneminden bu yana Türkiye ilk olarak kapalı kapıların dışında ve açıkça Başbakan'ının ağzından tepki gösteriyordu. Montreux Palace'm girişindeki yerli ve yabancı gazeteciler, bir soru üzerine Türk Başbakanı'nın söylediklerini şaşkın şekilde not ediyorlar, Türk diplomatları kaygılı şekilde Başbakanı dinliyorlardı:

«...ABD Dış Bakanı'nın Senato Alt Komitesi'ndeki konuşmasını, Sayın Karamanlis ile görüşürken haber aldım Hayret ve üzüntüyle karşıladım. Karamanlis'le, ilişkilerimizin başkaları araya girmedikleri zaman nasıl iyileştiğini saptadığımız sırada bu gelişmeyle karşılaştım. Amerika' nm kendi politikasını Montrö'ye, Türk-Yunan görüşmelerine kadar uzatmış gibi göründü bana. Bunun huzursuzluğunu duydum. Şimdiye kadar Türk-ABD ilişkilerindeki güçlüğün Kongre'den geldiği iddia edilebilirdi. Şimdi bundan kuşku duymaya başladık. Acaba, gerçekten Kongre' den mi geliyor, yoksa Yönetim'den mi geliyor diye kuşkuluyoruz.»

Türk diplomatları da büyük kaygı içindeydi. Bir bölümü hele, Amerika'ya tepki gösterilmiş olmasından açıkça korkmuştu. Diğer bir bölümü ise; «Tam bir hesaplaşma dönemine giriyoruz. Böylesine kritik bir an olmamıştı ilişkilerimizde...» diyordu. CIA'sı, uluslararası etkisiyle koskoca Amerika'ya böyle bir tepki herkesi şaşırtmıştı. Bazı göz--lemciler, Ecevit'in çıkışını iç politik1, yatırımı olarak gösteriyor, muhalif basın ve tüm muhalefet «Aman sus, ne yapıyorsun?» diyordu. Bazı çevrelerde «Amerika efendimize kafa tutan bu adama ülke teslim edilir mi?» feryatları yükseliyordu. Demirel, «Montrö'de elde edilen, büyük bir Hiçtir... Hükümetin başı, Türkiye'yi küçük düşürecek tutum-

. lardan kaçınmalıdır,» ve Türkeş; «Ecevit'in ABD'ye tepkisi, fevridir...», diyorlardı. Ecevit, Amerika'nın açığını bulmuş sıkıştırmaya başlamıştı. Artık kontrol edilemeyen Kongre'yi değil, Yönetimi karşısına alabilirdi. Yönetim sorumluluğunu, eğer gerçekten istiyorsa yüklenmeliydi. Ertesi gün (12 Mart) Bern yakınlarındaki Festhali'de Türk işçileriyle konuşmasında biraz seçim propagandası havası kokan bir tonda, yeniden konunun üzerine gidiyordu: «...Montrö'de Karamanlis'le buluştuğum zaman başkaları üzerimizden gölgelerini çekmediler. Ona rağmen anlaşıldık. Amerika'dan bir şey istemiyorum. Amerika'dan ve diğer ülkelerden Yunanistan'la aramızdaki sorunları çözebilmemiz için bir tek şey istiyorum: Onu da geçmişteki bir Yunan filozofunun diliyle' söylüyorum: Gölge etmesinler başka ihsan istemeyiz!...»

"VVashington'da Ecevit'in tepkisi son derece aşın görülmüştü. Birçok diplomat; «Ecevit, neyine güvenip böyle konuşuyor?» diyor, hatta Brüksel'deki bazı Amerikan diplomatları; «Ecevit ileri gidiyor,» şeklinde gazetecilerle brifing bile yapıyorlardı. Gerçek bir şok olmuştu herkese Ecevit'in çıkışı.

Dışardaki Türk diplomatlarının bir diğer kaygısı ise, «Ecevit'in yanıltılmış» olabileceği idi. «Canını, bugüne kadar bizim Washington'daki Elçilik ne zaman doğru dürüst bir iş yaptı da, şimdi bir alt komitedeki konuşmayı doğru verebilsin. Melih Esenbel'in telgrafında bir hata olabilir...» yaklaşımı çok kimsede vardı. Bu yaklaşımı benimsemeyen sadece Başbakan ve Dışişlerinin Montrö'de bulunan ekibiydi.

"VVashington'da Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, 13 Mart Pazartesi ilk resmi açıklamasını yaparak «... Bakanın sözleri yanlış anlaşılmıştır. Ambargo ile Kıbrıs arasında bir ilişki kurmaya niyetimiz yoktur. Türk-Yunan zirvesi ve bundan sonra da Kıbrıs konusunda ortaya çıkacak önerilere göre kararımızı vereceğiz,» diyor, Ecevit ise bunu yeterli görmüyordu: «Amerika'nın tutumuna açıklık getirmiyor.»

14 Mart günü Vance'in yardımcısından George Vest,

Washington'da Esenbel'e «Tam bir yanlış anlaşılma ile karşı karşıyayız. Bakan çok yorucu bir oturum sonundaki soruyu tam nüans getiremeden cevapladığı için de üzgün,» derken, Ankara'da ABD elçisi Spiers, Elekdağ'a ambargoyu kaldırma çalışmalarının neden geciktiğini anlatmaya çalışıyordu. «Kongre'de diğer konuların uzaması nedeniyle Nisan ayına kaldı:

Bizim elimizde olan bir şey yok. Kong-. reye hakim olunamıyor.»

Türkiye durumdan memnun değildi. Bekleme dönemi başlamıştı. «Söz değil, hareket bekliyoruz,» cümlesi hemen her diplomatın dilindeydi. Fakat kimse «Peki, sonra ne olacak?» sorusuna cevap veremiyordu.

Tüm kargaşa içinde Ecevit'in yavaş yavaş sabırsızlanmaya ve değişik yorumlar yapmasına da yol açmaya başladığı sırada, iki haber ardı ardına geliverdi. IMF Ecevit hükümetinin aldığı ilk bölüm ekonomik önlemleri «ilk dilim» için yeterli bulmuş ve anlaşmayı yapabileceğini bildirmişti, (i) Ek önlemlerin de sonradan tamamlanması gerekiyordu. IMF ve üye ülkelerin yeni Ecevit hükümetine açtığı bir destek kredisiydi bu adeta. Aslında IMF çok daha katı önlemler istiyordu. Ancak üye ülkeler (özellikle Almanya) bu dönemde Ecevit hükümetinin desteklenmesinden yanaydılar. Tutum, bunun üzerine yumuşadı bir oranda. Batı tüm kapıları açmak, tam destek yerine kısıntılı bir destek veriyordu. Her an geri alınabilecek bir destektir bu... Böylece döviz darboğazını aşmaktaki en önemli engelin ortadan tamamen kalktığı sanıldı. Özel bankalara yeşil ışık yakılmıştı. Hemen borç erteleme ve yeni kredi müzakerelerine girilebileceği, muslukların açılacağı kanısı yerleşti-verdi. Oysa gerçekler bu görüntünün tam aksiydi. Ekonominin çarkını döndürmeye yetecek kredilerin kapıları bir iki ay için açılabilirdi.

İkinci haber ise, Başkan Carter'ın özel bir mesaj mı getiren, Dışişleri Bakanı Vance'in baş yardımcısı Warren Christofer ve Avrupa İşleri Yardımcısı George Vest'in bu-

(1) 23 Mart günü anlaşma Washington'da imzalanmıştır.

lunduğu yüksek düzeyde -bir heyetin ansızın Ankara'ya har reket etmeleri idi.

28 Mart, Salı akşamı heyet havaalanından önce ABD Büyükelçiliğine, Warren Christofer de hemen Ecevit'e gitti. Başkan Carter'ın mesajı açıktı.-

— İstedığınız şekilde, Savunma' ve İşbirliği Anlaşmasıyla ambargo konuları birbirlerinden ayrıldı. Anlaşmayı şimdilik bir kenara bırakıyoruz. Öncelikle ambargoyu kaldırmayı kabul ediyoruz.

Asıl önemlisi Kongre komitelerinde tartışmaların (hea-ring) başlamasıydı. Christofer o konuda da ayrıca güvence getirmişti:

«... Tartışmalar 6 Nisan günü Temsilciler Meclisi Dış ilişkiler Komitesinde başlayacak. Aynı gün Vance ve Savunma Bakanı Brown birlikte Komitenin önüne çıkıp ambargonun kalkmasını savunacaklar.»

Ecevit bu habere memnun oldu O).

8 Nisan günü, gerçekten Carter; «Ambargo artık kalkmalıdır,» mesajıyla Temsilciler Meclisi'ni hareket geçiriyor ve aynı gün yapılan Dış İlişkiler. Komitesinin ambargo ile ilgili ilk oturumunda «Türkiye'nin ne denli vazgeçilmez bir ülke olduğu» uzun uzun dinleniyordu... Herkes memnundu. Rumlar hariç. Sert bir dille yazılmış protesto Lefkoşa'da açıklanıyor ve «Bu karar cinayetlerin ödülüendirilmesidir.» deniyordu. Bura toplumunda derin bir kaygı başlarken Atina derin bir sessizlik içindeydi.'

Ancak ABD yönetiminin bu ani başlayan yaklaşımı ki-' sa sürdü. Oturumların ardı ardına sürmesi beklenirken, ardı ardına ertelemeler başladı. Her ertelemenin de küçümsenmeyecek gerekçeleri vardı. Amerika'nın yine ilk dediğine dönüp, Türk önerilerini bekleyeceği kısa sürede anlaşıldı.

(!) Christofer - Ecevit görüşmesinde, asıl sorun V-2 uçaklarına izin istenmesiyle çıkmıştır. Bunun ayrıntısı. Ali Birand'ın c.12 Eylül. Saat: 04» kitabında bulunabilir.

3'üncü Bölüm :

ABD ayak direrken,
Batı, Türkiye'nin Maraş'ı geri
vermesini istiyor.

Başkan Carter'm ambargonun kaldırılmasını Kongre' den istemesi ve ardından da ilk komite tartışmasının Temsilciler Meclisi'nde başlamasından sonra, Türkiye ikinci önemli' adımını da attı ve önce, Paris'te merkezlenen OECD (Ekonomik Kalkınmaya Yardım Örgütü) içinde 1980larda Türkiye'ye yardım amacıyla kurulan ancak sonradan gereksinme kalmadığından çalışmaları duran «Konsorsiyum» unu toplantıya çağırdı. Amaç, Konsorsiyuma dahil devletlerin Türkiye'ye verdikleri borçların ertelenmesiydi. Devletten devlete 1,5 milyar dolarlık borçlarla birlikte, özel Batı bankalarından alınmış olan borçların ertelenmesi için de bir toplantı çağrısı yapıldı.

OECD, Paris'te ilk toplantısını 10 Nisan'da yaparken, 22 özel banka adına Amerikan Citibank, Chase Manhattan, Morgan Trust, Alman Deutsche Bank, İngiliz Barclays ve İsveçli Union des Banques'm yetkilileri 15 Nisan günü An kara'da Maliye Bakanım dinliyorlardı:

«Aldığımız borçlara sadığız. Ancak bugünkü koşullarda ödeyebilecek durumda değiliz. Paranızı geri alabilmek için bize bir nefes alma süresi tanıyın. 7 yıllık bir erteleme yapın ve ekonomiyi yeniden rayına oturtabilmek için de taze para-yeni kredi açın. 1-1,5 milyar dolarlık bir kre-

di, iki yıl için yeterli gelir. İstedığınız güvenceyi de verdik ve IMF ile anlaşmayı imzaladık.» İflasın eşiğine gelmiş olan bir alacaklıınızdan paranızı kurtarmanın yolu nedir? Yeni borç verip durumunu düzeltmesini ve borçlarını geri ödeyebilecek duruma gelmesini sağlamak değil mi?.. Ancak ikinci verilen borcun da gitmemesi için bu defa kesin güvence arıyordu bankalar. 1977'nin son aylarında «IMF ile anlaşmayı imzalayın, en aşağı 2 milyar dolarlık yeni kredi akar,» diyen Banka yetkilileri bu kez pek heyecanlı değillerdi. Evet IMF ile anlaşma yapılmıştı. Bu çok önemli bir güvenceydi. Ancak... ancak IMF'nin Ecevit hükümetini hemen başlangıçta çok sıkıştırmamak amacıyla, reçetelerinin tamamını uygulatma yerine esnek davranma yolunu seçtiğini el aİtmdan öğrenmişlerdi. Zaten Türk ekonomisini yakından izliyorlar -ve Ecevit'in ilk önlem dizisinin enkazı kaldırmaktan çok uzak olduğunu biliyorlardı. IMF'nin yeşil ışığına rağmen hareket etmemeyi, yeni kredi açmamayı gizlice kendi aralarında kararlaştırmışlardı. Bankalar, IMF ile yazılı olmayan anlaşmalarına uymamayı saptamışlardı. Aralarında varılan görüşbirliği şuydu: «IMF'in ilk dilim kredisi açıldı. Ancak petrol zammı, bütçe gelirlerini (vergiler) arttırma, İktisadi Devlet Kuruluşlarının açıklarının kapanması, ücretlerin frenlenmesi ve bütçeden açıktan yapılan sübvansiyonların durdurulması gibi önlemlerin Ağustos ayında verilecek olan 48 milyon dolarlık ikinci IMF kredi dilimine kadar gerçekleşmesi gerekli. Ancak ondan sonra DÇM borçları ertelenebilir ve yeni kredi düşünülebilir. Ecevit hükümetinin niyet mektubunu gerçekten uygulayıp uygulamadığı o zaman belli olacaktır.»

Özel Bankalar Ankara'dan, «Biz, diğer bankalarla bir görüşelim,» diyerek ayrıldılar. Türk hükümeti, Bankaların bu kararından kesinlikle habersizdi. Her bakan devamlı demeç veriyor ve kara günlerin bittiğini, kredilerin gürül gürül akmaya başlayacağını müjdeliyordu. Biz de kredi müzakerelerinin kısa sürede tamamlanacağını umarak, «Bitti bu iş artık,» diyorduk. Hatta, Dünya Bankası Başkanı Mc

286

Namara'nın beklenmedik şekilde Ankara'ya gelip yüksek düzeyde görüşmeler yapması, 570 milyon dolarlık proje kredisi, 125 milyon dolarlık da program kredisi (dışarıda kullanılacak kredidir) isteğimiz ve bunu eski ABD Savunma Bakanı'nın son derece olumlu karşılaması, umutlara yeni umutlar kattı. Libya ile 5 yıl vadeli 350 milyon dolarlık petrol kredisi, 100 milyon dolarlık da serbest kredi (8 Nisan) anlaşmasının imzası, aynı gün Almanya'nın 50 milyon Marklık olağanüstü yardım anlaşmasının Bonn'da Devlet Bakanı Hikmet Çetin tarafından imzalanması tüm manşetleri kaplıyordu. Batı, Doğu ve Araplar birden keselerinin ağzını açmışlardı, fakat bu görüntünün aldatıcı olduğunu anlamak uzun sürmedi tabii. . Washington'da ambargonun kaldırılmasıyla ilgili hea-ring'lerin ardı ardına ertelenmesi ve Yönetim'in ilgisi tutumu Ankara'yı uyandırmakta gecikmedi. Zaten Carter'a pek güven duyulmuyordu. Ecevit; «Bu yaz aylarından öteye beklemeye Türkiye'nin tahammülü yoktur,» diyerek ilk uyarısını yaparken, Dışişleri Bakanlığı'ndaki kaygılar da. yeniden büyümeye başlamıştı. Hatta Amerikan Büyükelçiliğinin Türkiye'yi iyi tanıyan bazı yetkilileri açıkça «Carter ne yapmak istiyor anlayamıyoruz. Büyük bir felakete ka-yüdüğünü Washington görmüyor galiba. Hem uluslararası ilişkiler, hem de Amerika açısından felâketlerle karşılaşılabilir,» diyorlardı. Türk diplomatlarının büyük bir çoğunluğu ipin ucunu kaçırmış. «Nereye gittiğimiz belli değil,» diye söyleniyorlardı. Gerçekten de bilmiyorlardı. Ambargonun kalkışının Mayıs sonunda ve zirve öncesinde gerçekleşmeyeceği artık anlaşılmıştı.

Carter yönetiminin bu tutarsız ve kararsız yaklaşımını ilk hisseden Rumlar oldu. Önce Rum lobisinin liderlerinden Brademas, Washington'da bir basın toplantısı düzenleyerek «Ambargoyu kaldıramayacağız» dedi. Rum yönetimi Başkam Kipriyanu «Carter bize ihanet etti» diye demeç verdi ve Rum basınının ağır başlı gazetelerinden «Simeri-ni», Carter'a açık mektubunda «Kıbrıs'tan elini çek! Biz kendi kendimize yaşarız, mücadele ederiz. İstesene de, iste-

meşen de haklarımızı geri alacağız...» diye yazdı. Aynı günlerde 12 Nisan tarihli «New York Times»da, ABD'nin eski Lefkoşa elçisinin en katı gerçeği yansıtan bir yazısında şunlar söyleniyordu: «... ABD politik çıkarları için tutum değiştirir. 200 bin göçmen Rum bizim için önemli değildir. Yunanistan'daki Üsler pahasma Türkiye'yi tutmak zorundayız.»

Yunanistan da sonunda ilk günlerdeki sessizliğini bo-zuverdi. Karamanlis'in ılımlı yaklaşımlarını Sosyalist lider Papandreu'nun sert şekilde eleştirmesi, Kıbrıs Rum yönetimi ve Washington'daki Rum lobisinin de tutumlarını açıklamaları üzerine, Karamanlis artık hareket etmek zorundaydı. Sessiz durup seyirci kalamazdı. Ambargonun er yi da geç kalkacağım biliyordu.

Gelişmeler öylesine bir boyuta ulaşmıştı ki, Kıbrıs için Türk tarafının ortaya koyacağı önerilerin önemi birdenbire artmıştı. Carter yönetimi, elle tutulamayan Amerikan dış politikası manevralarıyla Ankara'yı bu aşamaya kadar getirivermişti. Başlangıçta söylediklerinin tam aksine ambargo mücadelesi için Kıbrıs önerileri bir «mihenk taşı» durumuna sokulmuştu. Batı ve Doğu ülkelerinin tüm gözleri Ankara'ya çevrilmiş bekleniyordu. Hangi kapı çalmsa, hangi ülkeden bir şey istense «Durun, şu önerileriniz bir ortaya çıksın da görelim,» cevabı almıyordu. Washington' un tutumunu koklayan ve kendilerini de ona göre ayarlayan Batı ülkeleri, bu önerilere verdikleri önemi vurgulayan tutumlarını belli ediyorlardı.

Ankara'da, Prof. Mümtaz Sosyal elindeki dosyalarla Dışişleri Köşkü'nde Ecevit ve Ökçün ile çalışıyordu. Kıbrıs' tan yeni dönmüştü. Denktaş ile beliren bazı görüş ayrılıklarını anlatıyordu. Toprak ve Anayasa önerilerinin hazırlanışında oldukça dramatik müzakereler yapılmıştı Ada' da. Bir an önce öneri paketinin BM Genel Sekreteri Waldheim'a verilmesi ve toplumlararası görüşmeler için de resmi bir çağrının yaptırılması gerekiyordu. VValdheim, üç günlük bir arama sonucu dünyanın bir ucunda bulunabilmiş ve Viyana'da randevu saptanmıştı.

Prof. Mümtaz Soysal KTFD Başkanı Denktaş'ın hukuk danışmanı olarak önerileri anlatacak; Necati Erteğün de ona KTFD adma eşlik edecekti. Soysal, Viyana'ya hareket ederken çok sıkıntılıydı.

Üzerindeki görev çok riskliydi. Üç buçuk yıldan beri Türkiye ilk defa, hem anayasa hem de toprak önerileriyle ortaya çıkıyordu. Kolaylıkla «Kıbrıs'ı satan insan» damgasını yiyebilirdi. O günkü hava içinde BM Genel Sekreteri'nden elde edilecek sonucun büyük bir önemi vardı. Bir bakıma her şey buna bağlıydı. Waldheim'ın ne pahasına olursa olsun, Türk önerileri hakkında bir değer yargısında bulunması gerekiyordu. Bunların, Toplumlararası görüşmeleri başlatmak için «yeterli» veya «somut ve ayrıntılı» olduğunu açıklamaması her şeyi alt üst etmeye yeterdi. Rumlar kolaylıkla «İşte Türklerin önerilerini Waldheim bile yetersiz buldu» diyebilirler ve büyük operasyon balon gibi sönerirdi.

Türkiye bu değer yargısından yararlanıp üçbuçuk yıldır altında ezildiği uluslararası baskıdan kurtulabilecek, topu Rumlara atıp haklı duruma girebilecekti.

Ambargonun kaldırılışı da buna bağlıydı. Carter, Waldheim'ın değer yargısını Kongre'ye satıp, «İşte Türkler iyi niyetlerini gösterdiler, olumlu önerilerde bulundular, biz de artık ambargoyu kaldırmalıyız» diyerek kampanyasının en önemli gerekçesini elde edebilecekti.

Bir başka deyimle, Türkiye gerçekten haklı veya haksız aramayan, sadece güçlünün ve oyunu iyi oynayıp, iyi pazarlamasını yapabilenin kazançlı çıktığı «Uluslararası diplomaside» en önemli adımını atıyordu. Üç buçuk yıllık aradan sonra, başta yapması gerekeni geciktirmesinin faturasını ödeyerek, zararı kapatma çabasıydı.

13 Nisan Perşembe günü, Viyana'nın statü simgesi sayılan Imperial Otelin üçüncü katında, ilk konuşmalar, başladığı anda, işin güçlüğü hemen anlaşılıverdi.

Türk Dışişleri Bakanlığı büyük bir iyimserlik içinde, Waldheim'ın önerileri görünce hemen kabul edeceğini, hatta Toplumlararası görüşmeler için çağrıda bulunaca-

ğını sanıyordu. Oysa Genel Sekreter hiç o yanlı değildi.

Soysal, Türkiye'de bürokratik engellerden dolayı aylarca süreceği için Kıbrıs'ta 24 saatte nefis kuşe kağıda bastırılmış, 27 sayfalık önerileri kapsayan kitapçığı Wald-heim'a verince hayret içinde kaldı. Adam büyük bir hızla kitabı karıştırmaya ve bir şey aramaya başladı. Anayasa önerilerini geçti, toprak, göçmen konularını atladı ve son sayfalarda durdu. Açtığı bölüm MARAŞ'ı kapsayan önerilerdi. Alman, İngiliz, Amerikan sermayesiyle kurulmuş olan bu otel bölgesi, Batının üzerinde durduğu en önemli noktaydı. Suratı asıldı. «Maraş konusunda bu kadar mı vereceksiniz?»

Soysal jestleri açıkladı. «Otel sahipleri geri dönüp işletmeye başlayabilecekler. Gerekli teknik personel ve eskiden orada oturanlar da geri gelebilecek. Ancak yönetim ve girip çıkacaklar Türk yönetimi altında olacak.»

«Rumlar bununla yetinmezler. Türk yönetimi altında kendilerini güvende hissetmeyecekler ve reddedeceklerdir,» diyen Waldheim'a, «bizden bu kadar» dememek için zor tuttu kendini ve sözlerini sürdürdü. «Maraş'ın açılması ve Rumların bölgeye girişi müzakerelerin sonuna bırakılmayacak. Görüşmeler başlar başlamaz. Maraş açılacak ve yukarda söylediklerimin ayrıntılarını saptamak üzere bir ön komisyon çalıştırılacak.»

Türk önerileri aslında konfederasyonu içeriyordu. Karşılıklı iyi niyetli bir ilişkinin kurulması durumunda federasyona dönüşecek mekanizmalar getiriyor, ancak ilk dönemde ayrı ayrı çalışacak, kendilerini ayrı ayrı yönetecek iki küçük devletçik yaratmayı öngörüyordu. Yıllarca öncesinin hatalarına yine düşülmemesi, Kıbrıs'ın ilerde yine anlaşmazlık sorununa dönüşmemesi ve ekonomik açıdan cılız durumdaki Türk toplumunun, giderek zenginleşen Rumlar tarafından «satın alınmaması» için bu yaklaşım benimsenmişti.

Bugüne kadar verilmiş en somut ve en ayrıntılı Türk önerileri olduğundan kuşku yoktu.

ikinci can alıcı nokta olan, sınır düzeltmesi ve göçmenler konusuna geçildiğinde, Soysal bir harita üzerinde altı bölge işaret etti ve «İşte buralarda düzeltme yapılacak» dedi. «Kesin olarak neresi ve hangi oranda yapılacağı müzakere masasında belirlenecek.»

Waldheim eline bir kurşun kalem aldı ve Soysal'm gösterdiği yerleri taramaya başladı. «Oran söyleseniz işim kolaylaşır.»

— Oran üzerinde konuşmak, kesin, bir öneriyle gelmek sadece tarafların tutumlarını katılaştırır. Temel ilkemiz Türk toplumunun güvenlik ve ekonomik gereksinmelerini karşılayabilmektir.

Genel Sekreter pek memnun görünmüyordu. Sorduğu sorulardan, tutumundan bir gerçek anlaşılıverdi. 1974'den bu yana Türkiye'nin gerekçesiz tutukluğu, bir türlü gerekeni yapmaması, Genel Sekreterin yavaş yavaş kendi rolünü değiştirip, «resmi arabulucu» durumuna sokmasıyla sonuçlanmıştı. Türkiye sanki onunla müzakere ediyordu. Soysal'm mutlaka kırmak istediği noktalardan biri de buydu-Wâldheim'm önerilere değer yargısı vermesinden başka bir şey istemiyordu. Müzakere için ciddi mi, değil mi? Bunu söylesin yeter.

— Türk bölgesine ne kadar göçmen almayı düşünüyorsunuz? ; .

— 25-30 bin kadkr.

Bir gün ve en çok 45 dakika süreceği sanılan görüşme, iki saati aşmıştı ve Genel Sekreterde hiçbir kıpırdama yoktu.

İşi burada kesmek ve son sözü söylemekten başka çıkış yolu yoktu. Adamın herhangi bir açıklamaya niyeti görünmüyordu.

— Sayın Genel Sekreter, bu öneri paketi Türk tarafının «müzakere pozisyonudur». Yani bu paket ancak müzakere masasında açılabilir. Daha öncesinde içeriği pazarlık konusu olamaz. Bu paket son sözümüz anlamına da gelmez, ancak göstereceğimizi söylediğimiz esnekliği müzakerede ortaya koyabiliriz.

Soysal, Rumları masaya oturtmayı amaçlıyordu.

— ...Dünya kamuoyu buradan, sizden çıkacak bir açıklamayı bekliyor. Biz görevimizi yaptık ve yeterince somut ve özlü olduğuna inandığımız önerilerimizi ortaya koyduk. Sözümüzde durduk. Şimdi siz değer yargınızı vermeli ve görüşmelere çağrı yapmalısınız.

Waldheim hiç oralı olmadı. Soğuk şekilde «Açıklama için vakit erken. Verdiğiniz bilgiye çok teşekkür ederim. Ancak siz benim rolüm hakkında yanılıyorsunuz,» dedi.

Salonda buz gibi bir hava eski o anda. Türk heyetinin korktuğu başına geliyordu. Soysal hemen itiraz etti: «Öneriler ile bir açıklama yapma durumundasınız. Buraya bunun için geldik.»

Waldheim kendinden çok emindi. Yardımcılarına işaret etti ve 15 Ocak'da Denктаş ile Kipriyanu'nun imzaladığı anlaşmanın zabitleri ortaya çıkıverdi. Türk heyeti bundan kaygılanıyor, ancak bu kadarını beklemiyordu:

— Denктаş'm da kabul ettiği yönteme göre ben bu önerilerinizi Kıbrıs'a götürmem, Rumlara anlatmam ve onların tepkilerine göre, Türk tarafıyla yeniden g r   p, müzakerelerin her iki tarafça önceden kabul edilmiş önerilerle ba lamasını sa layaca ım.

Waldheim açıkça, daha masaya oturmadan Türk paketini açıp ödünleri  o alttıncı bir yöntem elde etmişti. An-kara'daki hükümet kurulu u kargaşası arasında Lefkoşa' da imzalanan anlaşma  imdi Türkiye'ye çok pahalıya mal olacak bir durumda ortaya  ıkıvermi ti.

Waldheim, kendisini makamından edebilecek güçte devletlerin temsilcileri karşısındaki ba ı e ikli in acısını daha küçük devletlerle müzakerelerde çıkarmayı deneyen kişi gibi konuşuyor, yukardan alıyor, Türk heyetini umur-samıyordu.

Dev hatalar yapıp sonradan tamir etmek amacıyla yıllarını harcayan Türkiye,  imdi durumu düzeltmek için yine çırpınmaya ba lamı tı. Soysal, tartışmayı kesip süre kazanma yoluna gitti:

— Eğer burada bir açıklama yapmazsanız, bu önerileri de Kıbrıs'a götüremezsiniz. Waldheim donuverdi. «Ben bunları bir inceliyeyim, yarın yeniden görüşelim» dedi. Soysal da rahatlayıverdi.

Aşağıda bekleyen gazeteciler de normalin dışında bir-şeylerin olduğunu hemen farketmişlerdi. Basit açıklamalarla basından kaçtılar.

Viyana'da hava kararırken, kulis baskıları ve diplomatik şantajlar da hemen başlayıverdi. 14 Nisan öğleden sonrasına kadar da sürdü bu manevralar.

Türk heyeti de boş durmamıştı tabii. Soysal önce, ilk dış gezisini Üçüncü dünyanın lideri sayılan Yugoslavya'ya yaptığından Belgrad'da bulunuyordu. Telefonla aradı ve «Bence adam açıklama yapmamaya çalışıp, önerileri Kıbrıs'a götürmeye kalkacak. İsterseniz ısrar etmem, ancak bence bastırmakta yarar büyük.» Başbakan Soysal'ı desteklediği gibi, gerekiyorsa Genel Sekreterin kendisiyle de görüşebileceğini ve istediği başka güvenceler varsa verilebileceğini söyledi.

Türkiye bu açıklamayı mutlaka elde etmeliydi.

Ankara ile. konuşuldu ve Elekdağ, Alman, İngiliz ve Amerikan elçilerini çağırıp durumu anlattı. «Waldheim mutlaka açıklama yapmalıydı.» Soysal, NATO'daki Türk delegasyonunu, Coşkun Kırca'yı arayıp, onun da desteklemesini istedi.

14 Haziran günü saat 18.00'de toplantı yeniden başladığında gerginlik doruğa ulaşmıştı. Kısa sürede de karşı: lıklı şantaj ve tehdite dönüştü. İlk patlayan da Waldheim oldu.

-1 ...Tüm önerilerinizi dünya basınına dağıtmışsınız. Her şeyi mahvettiniz. Böylece manevra sahamı daralttınız. Eskiden gizlilik peşinde koşan sizdiniz. Şimdi buldozer diplomasisi izliyorsunuz.

Bu suçlamayı Ertekün cevapladı. «... Bizim bu gizlilikten çok ağzımız yandı. Ne öneri versek Rumlar istedikleri şekilde saptırıp dünyaya yaydılar. Artık kartlar ortaya çıkmalı. Üstelik açıklayarak ciddi şekilde inandığımızı ve sö-

zümüzde duracağımızı göstermiş olmuyor muyuz?»

Soysal merakla Genel Sekreterin ne karar verdiğini bekliyordu. O ise eski tutumunu sürdürüyor, «Kipriyanu'ya bu önerilerinizi gösterip tartışsam, kabul ettirebilirim» diyor, dünya Lefkoşa'dan gelen telefonda söz edip tehdit ediyordu. «Kipriyanu reddedecek, o zaman da siz zararlı çıkarsınız... Oysa ben bu önerilerle gider ve eğer müzakere masasına oturmazsanız sizi Dünya Kamuoyu önünde suçlarım, derim. Türklerin önerileri somut ve özlüdür, bunları görmezlikten gelemeyeceklerini söyleyeceğim.»

Soysal, Genel Sekreterin bu açığını hemen yakaladı. Türk önerilerinin somut ve özlü olduğunu kabul ediyor, ancak kendi arabuluculuk rolünü genişletmek için Adâ'ya gitmek istiyordu. Hemen atıldı. «Sayın Genel Sekreter, somut ve özlü olduğunu söylüyorsunuz. Burada yapın bu açıklamayı sonra Ada'ya gidin. Yoksa Dünya Kamuoyunda yanlış yorumlara yol açacaksınız.»

— Ancak Rumlar reddedecek, bunu anlamıyor musunuz? O zaman elinize ne geçecek?

— Bunu bırakın Rumlar düşünsün. Onların sorumluluğudur. Siz bu paketin içeriği hakkında değer yargısı vermeyin, sadece bu önerilerle müzakerelere oturulabileceğini belirtecek bir açıklama yapın yeter. Onlarla bu paketi tartışmanıza razı olamam.

Tam bu sırada Ertekün'ün, «Devamlı Rum tarafından girip çıkıyorsunuz. Ercan'ı neden kullanmıyorsunuz» dedi ği duyuldu.

Waldheim birden sinirlendi.

Bar bar bağırmaya başladı. «Bonim ölmemi mi istiyorsunuz. Lefkoşa alanını açalım diye bunca girişimi sizler reddettiniz.» Ertekün tartışmayı hemen kapatma yoluna gitti. «O zaman teknik nedenlerden Rum bölgesine indiğinizi açıklayın. Herkes başka anlama alıyor.»

Bu tartışmalar uzadıkça uzadı. Taraflardan birinin gerilemesi bekleniyordu. Bir buçuk saat sonra durum aydınlanıverdi. Waldheim bir açıklama taslağı çıkardı ortaya. Türk heyetini sıkıştırıp nabız yokladığı, açıklamasız bura-

dan çıkmayı denemiş olduğu anlaşılmıştı.

Belki de baskılar sonuç vermişti... Orası belli değil.

Bu defa da kelimeler üzerinde bıkkınlık veren bir tartışma başladı. Soysal, hocalığının verdiği alışkanlıkla, monoton bir sesle, dönüp dolaşıp isteklerine geri geliyor, tartışmaları uzatıyor ve metni didik didik etmeye çalışıyordu.

Gece uzaymca yeniden erteleme yaptılar ve 15 Nisan sabahı için yeniden randevulaştılar. Bu defa Türk heyeti çok memnun, istediğini önemli bölümüyle elde etmişti.

Son gün Soysal, Waldheim'm açıklamayı sulandırmaya çalıştığım farkettti ve ısrarla direnmeye başlayınca Genel Sekreter patlayıverdi. Elindeki kalemi masaya fırlattı ve yerinden kalkıp salonun öbür ucuna yürümeye başladı.

— Benim başımda böylesine önemli dünya sorunları varken, burada bir hukuk danışmanıyla tartışarak vakit harcamaya hiç niyetim yok. İster kabul, ister rededersiniz.

Özellikle Afrika ülkelerinin diplomatlarını şaşırtmak ve etki altında bırakmak için sık sık kullandığı bir taktik idi. Koskoca Genel Sekreterle kavga edemeyeceğini sananlar da hemen kabul ediverirlerdi. Oysa Soysal'a yabancı dostları bu yaklaşım hakkında bilgi vermişlerdi.

Soysal son derece sakın şekilde konuştu: «O zaman Türk önerilerini Kıbrıs'a götüremezsiniz.»

Bu söz Waldheim'ı biraz daha sinirlendirdi ve bu defa «şimdiye dek verdiğim tüm ödünleri geri alıyorum» deyip, kâğıdın üzerine sonradan eklenmiş kelimeleri karalarken, Soysal'ı biraz daha sıkıştırmak istedi. «Bu tutumuna Başbakanınız ne der acaba? Kendisiyle konuşmam yararlı olacak galiba.»

Soysal da bu defa kalkmış ve dosyalarını toplamaya başlamıştı. Hafifçe gülümsedi. «Ben sizden önce Başbakan'a, bu koşullar altında paketi Lefkoşa'ya götürmenizi kabul etmediğimi söylerim ve o da beni destekler,» deyiverdi.

Açıkça görüşme kesilmiş ve taraflar ayrılmışlardı. Soysal bir yandan da, işi burada koparmanın pek yararlı olmayacağının farkındaydı. Bir yumuşamaya hazırken, ara-

ya Ertekün girdi.

— Sayın Genel Sekreter bu konuda büyük çaba gösterdiniz, şimdi bu aşamada bırakmayalım. Bir orta yol bulunur.

Waldheim'm «Tabii çaba harcadım. Dün karımın yaş günüydü, ona rağmen sizinle görüştüm,» demesi buzları dağıtmaya yetti. Soysal da yeniden oturdu ve gerçekten orta yolda buluşuldu. Öğle vakti bildiri açıklanıyor ve Genel Sekreter, Türk önerilerini «somut ve özlü» olarak niteliyordu.

Türkiye, Waldheim'dan Toplumlararası görüşmeler için bir çağrı sağlayamamış, ancak önerilerin değer yargısı yeterli şekilde belirlenmişti. 15 Ocak Lefkoşa anlaşması diğer yolu tıkamıştı. İstenenin hiç değilse yarısı elde edilmişti.

Şimdi önemli olan paketin hiçbir şekilde açılmaması için Ankara'nın sağlam durması, baskılara göğüs germe-siydi. Yoksa didiklenerek ödünler kolaylıkla artardı.

Ertekün İmperial Otel'den çıkarken gözleri yaşlandı. Soysal'a sarıldı ve «Nihayet kazandık» dedi. Yıllardır Türkiye bir şeyler yapabilmenin sevinci içindeydi-

Aslında tüm mücadele, Türkiye'nin dünyaya «Biz somut ve özlü öneri verdik, Rumlar masadan kaçıyor» diyebilmesi, Rumların da, «Bu önerilerle müzakere olmaz» propagandasıyla Türkiye'yi sıkıştırmasıydı.

Kimsenin Kıbrıs için kesin bir çözüm beklediği yoktu.

Hele Rumlar, ekonomilerinin beklenmedik şekilde toparlanması, Türkiye ve KTFD'nin ekonomik güçlüklerinin arttığını gördükçe müzakereden kaçan taraf durumuna girmişlerdi.

Türkiye'nin 1974-1977 dönemindeki rolünü benimsemişlerdi.

Rumların Viyana'da elde «demediklerini, kısa bir süre sonra Dünya Kamuoyu önünde, diplomatik ve basın kampanyasıyla başanverdikleri görüldü.

Türkiye susunca, saha yine onlara kalmıştı.

Bu denli çabuk organize olabileceklerini kimse beklemiyordu. Ancak Viyana görüşmelerinden hemen sonra

Rumlar tüm güçlerini kullanmaya başladılar. 17 Nisan günü Washington'da 11 bin, Kanada'nın Montreal şehrinde de iki bin kişi Carter aleyhine gösteri yaptı- Ellerinde «Car-ter-sadece vaad» ve «Katillere silah verilmesin, İnsan Haklarına Saygı!» gibi dövizlerle yürüyen binlerce gösterici Amerikan kamuoyunu oluşturan TV-Radyo ve gazetelerin hemen dikkatini çekti. Ardı ardına da tüm Kıbrıs Rum Büyükelçileri bulundukları başkentlerde basın toplantıları düzenlemeye başladılar.

Türkiye'ye karşı yürütülen bu kampanyada roller gayet iyi dağıtılmıştı. Rumlar ortada görünüyor, Yunanistan ise arkada lojistik destek veriyordu. Tüm Yunan Dışişleri ve Tanıtma temsilcileri Kıbrıs konusunda açıkça gözükmeden etkileme kampanyasına katılıyorlardı.

Rumlar, Kıbrıs'ı iplerken, Atina da ambargonun kalkmasının başka bir yönünü ele alıyor ve Karamanlis - Ecevit zirvesinde doğan olumlu havayı yok etmeye çalışıyordu. Yunan basınında her gün «Ambargo kalkarsa sol güçlenecek ve Papandreu başa gelecek. Amerika, Yunanistan'daki demokrasiyi böylece yok etmeye mi çalışıyor?» havasında yazılar yayınlanıyordu.

Türkiye'nin Kıbrıs önerilerini sürekli şekilde ve yeterince anlatamaması, görüşlerini istediği gibi yabancı basın ve ilgili çevrelere tam yansıtamaması ve bu işi Rumların üstlenmesi, kısa sürede sonuçlarını vermeye başladı. Türk önerileri yabancı basının önemlilerince şöyle yorumlandı: Financial Times: «Türk önerileri düş kırıklığı yarattı», Herald Tribune-. «Kipriyanu'nun görüşü daha güçlü» Washington Post: «Yetersiz», Economist: «Büyük yenilik yok.»

Bütün bu kargaşa sürerken, Washington'dan ardı ardına iki haber geldi ve Ecevit'in en güçlü yanı olan Bunalım Diplomasisi de bu iki haber üzerine uygulamaya sokuldu...

Carter yönetiminin Türkiye'yi yatıştırmak için hazırlıksız başlattığı ambargo tartışmaları (hearing) Temsilciler Meclisi'nde sadece üç; Senato'da ise bir kez yapılabilmişti.

Yönetim hiçbir ağır topunu ortaya sürmemiş, hiçbir kamuoyu oluşturmaya girmemiş ve basın kampanyası açılmamıştı. Carter yönetiminin planlarına göre, aslında ambargonun kalkması için en iyi dönem Kasım seçimlerinden sonraki yeni Kongre'yle birlikte 1979'un başlarıydı. 1978'de bu işin tamamlanması için geç kalınmış, ancak yeni Türk Başbakanının çıkışları ve yaklaşımı bunun önceye alınmasıyla sonuçlanmıştı. Yönetim harekete geçecekti, fakat daha Kongre'de Panama Kanalı Ve Araplara uçak satışı gibi son derece önemli tasarılar oylanmamıştı. Vakit geçiyor ve sıkışma artıyordu. Yönetimin işi böylesine hafiften alış sonucunda, önce Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Ko-mitesi'ndeki oylama Ankara'da şok etkisi yaptı. Komite, ambargonun kaldırılmasını sadece bir tek oy ile 17'ye karşı 18 oyla kabul etmişti C1) Komitede mutlaka aleyhte oy kullanacağı bilinen diğer iki üyenin uçağı kaçırıp gelememeleri sonucu elde edilmişti bu. Yoksa reddedilecekti. Ecevit'in bu gelişmeye tepkisi çok ölçülüydü: «Yorum yapmak istemiyorum, ancak çok kritik bir oylama.»

Aradan geçen tam bir hafta sonra ilkinden çok daha kötü bir haber Ankara'ya ulaştı. Yönetimin özellikle ambargo konusunda yerinde saydığı ve en kolay sonuç elde edeceğini açıkça söylediği Senato'nun Dış İlişkiler Komitesi, tüm hesapları altüst edecek şekilde ambargonun kaldırılmasını 8-4 reddetti. (2) Yönetimi destekleyen dört Senatörün gelmemesi, oylamanın 8-8 çıkmasını engellemişti. Oysa önemli oylamalarda Yönetim kendi yanında oy kullanacak olanları ne yaparsa yapar ve getirirdi. Bu defa işi yavaştan alıyormuş, uzatıyormuş gibi görünüyordu.

İşte bu iki gelişmeden sonra, Kıbrıs konusunda büyük bir diplomatik çekişme başladı.

Taraflar ellerindeki tüm kozları ortaya atmaya ve ağırlıklarını koymaya başladılar. Tam bir bunalım diplomasisini yürüten Ecevit, Batı ülkelerini sorumluluklarıyla başbaşa bırakma manevrasına gir-

(1) ve (2): Temsilciler Meclisi komitesinin oylaması 3 Mayıs, Senato komitesinininki ise 11 Mayıs günü yapılmıştır.

di. Carter'm sürekli baskı altında tutulması gerektiğini anlamıştı. NATO Kuvvetleri Komutanı General Haig'in (Ni-xon-Kissinger dörteminin adamı olduğundan bu yönetimi hiç sevmezdi), Ankara'da söyledikleri doğru çıkıyordu. Haig, «Carter ve bu Yönetimi ne yapacağını bilmiyor. Çok tutarsız ve yeteneksizler. Carter kimi yanında görürse ona yaklaşan bir tutum içinde, aman boş bırakmayın!» diyerek Ecevit'e önemli bir uyarıda bulunmuştu. C1).

Ecevit, Senato'daki oylamadan sonraki ilk tepkisinde genel stratejisini açıkladı: (2)

«Kendimizi ambargonun kalkmayabileceği olasılığına göre hazırlıyoruz. Ambargonun kalkmaması, Türkiye'den çok NATO'yu düşündürmelidir. Biz, Türk-Yunan ilişkileri ve Kıbrıs sorununun çözümlenmesi için ambargonun kalkmasını istiyoruz. Ambargonun Türkiye'yi bunalıma iteceği inancıyla Rumlar müzakereye yanaşmayacakları için ambargonun kalkmasından yanayız... Türkiye hiçbir yolla baskı altına alınamaz. Türkiye'nin savunması da başka ülkelerin, bu arada denizaşırı ülkelerin Kongrelerinde alınacak ya da alınamayacak kararlara bağlı olamaz. Türkiye, tarih boyunca kendi savunmasını sağlayabilmiş ve bağımsızlığını koruyabilmiştir... Ecevit ;«Amerika'ya heyetler yollayacak mısınız?» yolundaki soruyu da «yalvaracak değiliz» diye sert şekilde yanıtladı. Artık Batı ile kozunu tek başına oynayabileceğine inanmıştı: Heyet yollamayı kamuoyu oluşturmak için vakit çok geçti. Batı basınındaki ağırlığını biliyordu. Onun söyleyecekleri daha geniş yankı yapacaktı. Riskli olduğunu bilerek büyük seferini hazırladı. Tek kişilik bir gösteriydi bu. Tek başına Rum-Yunan propaganda mekanizmasına karşı çıkacaktı...

ABD Kongresi'ndeki oylamalar Ankara'da kaygıları hangi oranda arttırdıysa, Yunanistan ve Kıbrıs Rum bölgesinde aynı oranda «zafer» çığlıkları attırdı Ankara'da

(1) General Haig bu uyarıyı 1978 Nisan - Temmuz döneminde birçok Türk yetkiliye tekrarlamıştır.

(2) Ecevit'in açıklaması 12 Mayıs günü yapılmıştır.

artık ipin ucun kaçmıştı. Dışışleri Bakanlığı kadrosu tamamen devre dışı kalmış ve Bakan Okçun,. Genel Sekreter Elekdağ ile bazı yüksek düzey yetkilinin dışında, herkes, Ecevit'in ne yapacağını izlemeye başlamıştı. Türkiye'nin son yılların en tehlikeli döneminden geçtiği hissediliyordu. Bölgedeki dengenin, Washington, ya da Ankara'da atılacak yanlış ya da kazaya uğramış bir adımla bozulabileceği ortadaydı.

Her şey ardı ardına geldi... Ecevit, hem Batı'yı sıkıştırmak, hem de tek başına kamuoyu oluşturma kampanyasını 10 Mayıs günü açtı.

UMayıs'ta başlayan Almanya gezisinde Ecevit ilk salvosunu attı. Batı'ya yaptığı ilk dış gezisinde, Avrupa'nın en etkili ülkesi olan Almanya'yı seçmesinin nedeni, Bonn' un Türkiye'ye olan özel tutumuydu. Alman Birinci TV kanalındaki özel görüşmesinde spikerin sorusuyla NATO unsurunun altını çizdi: «NATO'yu terketmeye niyetli değiliz. Yeter ki zorlanmayalım. Ancak ambargo sürerse, Türkiye için yeni bir savunma kavramı yaratmak zorunda kalacağız. Değişen dünya koşulları karşısında tek kaynağa sıkıca bağlanmamızın zararlarını gördük... Ambargonun sürmesinin politik etkileri olacaktır tabii. Ancak (bölgedeki yumuşama-denge) sorumluluğumuzu bilerek hareket edeceğiz.»

Ecevit, Türkiye'nin «NATO'dan ayrılacağı» şantajını kullanmayacağını, bölgede kurulmuş olan dengeyi bozmayacağını, ama hem yeni bir savunma kavramı oluşturulacağını, hem de NATO'ya olan katkının buna göre ayarlanacağını söylüyordu.

Schmidt ile görüşmesinde de bu noktayı vurguladı. Türkiye'nin, Batı'dan kopmak gibi bir amacı yoktu, ancak Batı'nın da Türkiye'ye en kritik bu dönemde politik-ekonomik destek vermesi kaçınılmazdı. Schmidt, Ecevit hükümetini ilk günden bu yana sürekli desteklemişti. Hem de olağan sınırların dışına çıkarak, IMF ile anlaşmayı beklemeden kredi açarak, borç erteleyerek, demeç vererek. Bu-

nun yanı sıra ancak Alman Şansölyesinin realpolitik'e inancı da büyüktü. Türkiye'nin Almanya ile ilişkilerinin, örneğin Avrupa'da genellikle duygusal nedenlerle ve Almanya'nın Türkiye'ye verdiği desteği dengelemek için Yunanistan'ı yanma çeken Fransa'nın Atina'yla ilişkilerinden önemli bir farkı, bu görüşmede ortaya çıktı. Fransa, Yunanistan'ı koşulsuz desteklemesine karşılık, Almanya'nın Türkiye'yi desteklemesi hiçbir zaman koşulsuz olmamıştı. Schmidt; Ecevit'e, Almanya'nın ekonomik desteğini sürdüreceğine dair açık güvence verdi. Fakat Türkiye'de yabancı yatırımlara daha çok açılmalıydı ve Almanya'nın askeri destek konusunda, Amerika'nın yerini alamayacağını da bilmeliydi. Ambargo mutlaka kalkmalıydı. Schmidt bunun için Carter ile konuştuğunu ve Bonn'un gereken baskıyı yapacağını da söyledi... Bundan sonraki sözleri ise Ecevit'i açıkça şaşırttı: «...Maraş'ı geri vermelisiniz. O bölgeyi elinizde tutmanızı ben Alman kamuoyuna anlatamam. Özellikle ikili yardımları onaylayan Parlamento ve kamuoyunun tepkisiyle karşılaşırım.» Schmidt açıkça; «Maraş ı Rumlara vermezseniz, yardımı sürdüremem,» diyordu. Alman Başbakanı son derece yalın sözlülüğüyle tanınan bir kişiydi. Ecevit, «...beni şaşırttınız!» demek ve Türk önerilerini yeniden anlatmak zorunluğunu duydu. Schmidt, Türk önerilerinin değerlendirmesiyle ilgilenmiyordu. Onun için önemli olan, Türk-Yunan anlaşmazlığının bir an önce giderilmesi ve Kıbrıs görüşmelerinin de başlatılmasıydı: «Karamanlis ile bir süre önce görüştüm. Bu anlaşmayı ancak siz, ikiniz yapabilirsiniz. Yunanistan ambargo ile uzun süre oynayamaz!» dedi. Buna karşılık, Maraş Türklerin elinde kalamazdı. Ambargonun kalkması, ekonomik-askeri yardıma karşılık Maraş! Batı'nın en çok sözü geçenlerinden birinin Başbakanı, Ecevit'den önündeki günlerde Amerika'nın ve Avrupa'nın ne isteyeceğini açıkça söylüyordu. Karşılıklı görüşler tekrarlanarak Almanya gezisi kapanırken, Ecevit elde ettiklerinden memnun, ancak Almanya'

nın Maraş tutumunun neler getirebileceğini düşünerek, görüşmelerini tamamladığı 12 Mayıs günü Alman başkentinden yaklaşık 250 kilometre uzaklıktaki Belçika'nın başkenti Brüksel'de bulunan NATO merkezinde bir başka toplantı yapılıyordu. Yunanistan, Fransa gibi örgütün askeri kanadından çekilmiş ve İzlanda gibi ordusu olmadığından görüşmelere katılmayanların dışındaki 12 üye ülkenin Daimi Delegeleri, Başkan Carter'm 1977 Mayıs Londra zirvesinde ortaya attığı ve büyük önem verdiği «Uzun Vadeli Savunma Planlaması» (U.V.S.P.) konusunu tartışıyorlardı. Her yeni gelen Başkan gibi Carter da NATO içinde 1993'e kadar uygulanacak bir dizi program hazır-lattırmıştı. Örgüt savunmasındaki zayıf noktalar saptanmış ve bunların düzeltilmesi için teknisyenlerin önerdikleri projeler belirlenmişti. NATO ülkelerinin böylece 60 milyar dolarlık yeni bir harcama yapmaları gerekecekti. Türkiye'nin payına da 5 milyar dolar düşüyordu. Bir başka deyimle, ordusu yedek parçasızlıktan uçak uçurama-yan ve modernleştirmeyi gerçekleştiremediğinden NATO Başkomutanı tarafından açıkça «hurda deposu» diye nitelendirilen Türkiye, NATO savunmasının sağlamlaşması ve Avrupa ülkelerinin rahat uyku uyuyabilmesi için 5 milyar dolarlık yeni bir harcamanın altına imzasını atacaktı. Bunun gerçekleşmeyeceği ve Türkiye'nin bu harcamayı yapamayacağı başından beri biliniyordu. Ancak üye ülkeler, Başbakan Carter'm bu projeye ne denli önem verdiğini ve itirazsız kabul edilmesini istediğini bildiklerinden, durmadan Washington'un baskısı altında tutuluyorlardı. Carter, VVasLington'da Mayıs sonunda yapılacak olan NATO zirvesinde bu önerinin kabul edildiğini büyük reklamla açıklayacak ve «prestij» sağlayacaktı. Başkanlığı hakkındaki eleştirilerin giderek arttığı bir dönemde Avrupa'dan bu desteği istiyordu. Toplantının ortalarında, Türk Daimi Delegesi Coşkun Kırca söz istedi. Genel Sekreter Luns başta, kimse neyin geldiğini bilmiyordu. Oysa Kırca'ya bir gün önce Ankara'dan kesin direktif gelmişti:

«... Bugünkü koşullar altında Türkiye yerine getire-

meyeceği uzun süreli yükümlölüklerin altına giremez. Belgeye bir dip notuyla, Türkiye'nin katılmayacağı belirtileceği gibi, Washington'da yayınlanacak bildiriye de Türkiye'nin katılmayacağının sokulmasını istiyorum.»

Salonda buz gibi hava dolaştı. Kırca, Senato'daki oylamayla birlikte ortaya çıkan durumu son derece sert şekilde eleştirdi. Konuşmasını tamamlarken de Amerikan Daimi Delegatesine dönerek: «Söylediklerimin ve koyduğumuz itiraz kaydının ne anlama geldiğini anlamışsınızdır herhalde,» dedi. Türkiye, NATO içindeki çalışmalara karşı tutumunu ortaya koyuyordu. Aslında Türkiye belgeye itiraz şerhi koymakla yetinebilirdi ve kamuoyuna açıklanacak olan bildiriye de itirazın girmesini istemeyebilirdi. NATO-içindeki çalışmaların temelini oluşturacak olan temel belgedeki not Türkiye'yi yükümlölükten kurtarmaya yeterdi. Ancak Ankara Carter'm istemediğini yapmak ve bildiriye de itirazını ekletip Beyaz Saray'a karşı olumsuz tutumunu göstermek yolunu yeğlemişti. Bu, Washington zirvesinde önemli tartışmalar çıkacağının ilk belirtisiydi. Sadece bununla kalınmamış, NATO'nun siyasal ilişkileri belirleyecek olan ayrı bildirisine de «ambargo, Türk-Yunan ve Türkiye'ye ekonomik yardım» konularında son derece açık cümlelerin girmesi için tam cepheden saldırıya geçmişti. Washington zirvesine iki hafta kala, ortak bildiri tasarısı Türkiye'nin itirazlarıyla dolmuştu. Ecevit, 13 -14 Mayıs günleri Londra'dayken Başkan Carter'ı bir adım daha sıkıştırdı. Ankara'dan gelen bir telgraf, Başkan Carter'm Washington zirvesine daha da ağırlık vermek ve Sovyetlere karşı üye ölkelerin tam bir dayanışma, örgüt ilkelerine bağlılıklarını sürdürdüklerini yinelemek amacıyla bir genel «ölkeler bildirisi» önerdiğini belirtiyordu. Son derece gizli kaydıyla tüm üye ölkelerin başkentlerine yollanan Carter önerisiyle, NATO gövde gösterisi yapacaktı. Müttefiklerin Sovyet tehdidine karşı dirençlerini gösterecek ve örgütün üyeleri arasındaki dayanışmadan söz edecekti. Carter, NATO'yu, kendi iç politikası için kullanmak istiyordu. Ruslar'a sert çıkan,

303;

yumruğunu gösteren bir Başkan olduğunu kamuoyuna yansıtacaktı. Amerikan kamuoyu Soğuk Savaş döneminin etkisinden daha kurtulmadığı ve popüler olmanın en kısa yolu «Ruslar'a dersini vermek» olduğu için, Carter, «Yumuşak Başkan» görüntüsünü değiştirmek istiyordu. Zaten Washington'da birdenbire yine «Ruslar geliyor!» şarkıları •çalınıyor ve Carter'm Ulusal Savunma Danışmanı Bre-zezinski ardı ardına, Moskova'ya sert demeçler yağıdırıyordu. Böyle bir ortamda toplanacak NATO zirvesinin ilkeleri yeniden tekrarlaması, Carter'm tutumunu güçlendirecekti.

Ecevit telgrafı alır almaz, «Türkiye tarafından bu'öneri, içinde bulunulan koşullarda kabul edilemez. Bir yandan ambargo sürdürölür, öte yandan müttefik ölkeler öncelik vermeleri gerekirken, hiçbir ekonomik destekte bulunmadıkları Türkiye, dayanışmadan söz eden bir bildiriyi imza-Jayamaz,» dedi ve telgraf Washington'da yeni bir soğuk duş etkisi yaparken, Londra'daki Türk heyeti gizli olmasına rağmen, bu haberi basma sızdırdı. Türkiye'nin tutumunun açıkça anlaşılması gerekiyordu. Tabii, Türk basını bu itiraz ile U.V.S.P. bildirisini birbirine karıştırdı, ancak Batı basım bu yaklaşımın temelinde yatanı anladı: Ecevit, Washington'a kozlarını paylaşmak üzere gitmeye hazırlanıyordu.

Ecevit Londra'da yeni bir salvosunu da Uluslararası Stratejik Çalışmalar Enstitüsü'nde 15 Mayıs günkü konuşmasında attı: «...Dünya büyük ölçüde değişti, soğuk savaş günleri geride kaldı. Ancak Türkiye'nin savunma dü-zfni ve yapısı büyük ölçüde soğuk savaş yıllarına uzanıyor.. Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı tehditler de son yıllarda oldukça değişti. Örneğin, artık Sovyetler Birliği' nin doğrudan, olası (imminent) tehdidi altında değiliz. Fakat başka köşelerden gelen (Yunanistan) gerçek tehditlerle karşı karşıyayız. Dolayısıyla Ulusal Savunma kavramımızı ve savunma yapımızı bunlara göre gerçekleştirmeliyiz...» W

(1) Konuşmanın esas metninden alınmıştır. İmminent kelimesinin anlamı ise, vukuu yakın - muhakkak'tır.

Türk Başbakanı açık şekilde, «Sovyetler bizi her gün saldırıyla tehdit etmiyor. Ancak Yunanistan ediyor,» diyordu. Uzun vadede Sovyet tehdidini yine varsayıyordu. İngiliz basını başta olmak üzere, tüm Doğu-Batı basınları Ecevit'in yaklaşımına yer vermeye başladılar. Türkiye ön plana çıkıvermişti. Hele 17 Mayıs günü, yeni Türk Genelkurmay Başkanı Evren'in NATO Askeri Komite toplantıları ve ikili görüşmeleri sırasında Brüksel'de «ambargo sürer ve Müttefikler beklediğimiz desteği vermemekte direnirlerse, ordumun NATO'ya katkısı ister istemez azalacaktır,» demesi kaygıları biraz daha arttırdı. İşte Mayıs ayının birkaç haftası içinde başdöndürücü hızla gelişen bir tutumla, Türkiye'nin elindeki kozlarını masaya atması, hamlelerini ardı ardına getirebilmesi, şimdiye kadar duyulmamış yankılan tahrik etmeye yetti de arttı bile...

İlk tepki Yunanistan'dan geldi. Yeni Dışişleri Bakanı Rallis, Ecevit'in Londra konuşmasına Karamanlis'in tepkisini yansıtırken; «Türk Başbakanı'nın ülkesine tehditin Rusya'dan değil de Yunanistan'dan geldiğini söylemesini hayretle karşılıyorum. Türkiye, ambargoyu NATO düşmanlarına karşı savunma için değil de, Yunanistan'a karşı silahlanmak için kaldırtmak istiyor,» dedi.

Amerikan Senato Komisyonu'nun oylaması ve Ecevit' m son konuşmalarının dünya basınındaki yankıları sadece telaş ve kaygı doluydu.

Basın tepkilerinin artmasıyla birlikte NATO, Ortak Pazar ve diğer Avrupa ülkelerinin Washington'a açık ve kapalı baskıları da ardı ardına gelmeye başladı. Batı Avrupa, Türkiye'den Kıbrıs paketini açıp yeni ödünler vermesini istiyor, aynı zamanda Washington'a karşı Türkiye' yi destekleme eğilimine giriyordu. Bıçağın kemiğe dayandığı anlaşılmıştı. Bir şeyler yapılmadığı takdirde, Ecevit' in bugünkü düzeni yıkmamasına rağmen, sarsacağını anlamışlardı. Ecevit, Türkiye'yi Batı'dan koparmayacaktı, fakat ambargo sorununun halledilmemesi, Türkiye'de büyük

bir kamuoyu patlaması yaratacak ve Batı'ya karşı zaten artan soğukluk giderek büyüyecekti. Ortak Pazar Dışışleri Bakanları 20 - 21 Mayıs günlerinde Danimarka Başkenti Kopenhag'daki siyasal danışma toplantılarında uzun süredir ilk defa Türkiye dosyasını açarak, ambargo konusunda her üye ülkenin ikili çerçevede Washington'a telkinde bulunmasını kararlaştırdı. AET duyarlılığını bu şekilde gösterme yolunu seçiyordu.

En önemlisi Alman Şansölyesi Schmidt'in tüm dünya ajanslarından yayınlanan «Newsweek» dergisinde 29 Mayıs günü yayınlanan demeciydi. Schmidt, Türkiye'yi destekleyerek ambargonun kaldırılmasını isteyen diğer Batılı liderler gibi, Carter yönetimine dolaylı, Kongre'ye açıkça saldırıya geçiyordu.

Ecevit'in bunalım diplomasisi, gerilimi istenilen noktaya çıkartmış, Avrupa'yı Türkiye'nin ardına toplamış ve dünya kamuoyunda önemli bir birikim oluşmuştu. Yunanistan ve Rum hükümetleri gelişmeleri kaygıyla, basınla n «Batı'nın ihaneti» çığhkîanıyla, muhalefetleri de «satılıyor» protestolarıyla izliyorlardı. Türkiye hareketlenince, kaçınılmazlaşan durumu seyretmekten başka çıkar yolları yoktu. Büyük hesaplaşma Washington'da olacaktı.

Avrupa'dan gelen haberler, Ecevit'in Avrupa'daki turu, basm demeçleri, Sovyetler hakkındaki tutumu ve Türk kamuoyunda son derece sert eleştirilerin çıkması ve nihayet Türk Başbakan'nm işi sonuna kadar götürme inadı, 20 Mayıs günü Beyaz Saray'da büyük bir toplantı. yapılmasına yol açtı. Başkan Carter ambargo sorununun elden çıkabileceği yolundaki Dışışleri uyarılan üzerine yardımcılarını toplamıştı. Başkan, önce Ulusal Güvenlik Kurulu, Dışışleri Bakanlığı ve Beyaz Saray'ın konuyu izleyecek olanlarını dinledi. Carter, 1979'a bırakılmasını yeğlemesine rağmen, Ecevit'in çıkışları bu olasılığı yoketmişti. Ambargonun kaldırılması için uygulanacak strateji, kimlere görev verileceği, Başkan'm ne yapacağı, basm toplantıları ve brifingleri kapsayan yaklaşık 10 sayfalık memorandum

gözden geçirildi. Yönetim'in NATO zirvesinden hemen sonra hareketlenmesi ve Kongre'yi sıkıştırması kararlaştırıldı. Bu arada Amerika'nın en büyük örgütlerinden Savaş Malûlleri kuruluğu, tüm eski NATO komutanları, eski Ankara elçileri vs... Şimdi yapılması gereken Türkiye'nin öneri paketini daha çekici bir duruma sokmak, olanak bulunursa paketi açıp içine yeni ödünler atmak gerekliydi. Ambargo çekişmesinin başlatılacağı gizli tutulacak, arada kamuoyunu yumuşatıcı çalışmalar yapılacaktı.

Kamuoyunu yumuşatıcı çalışmaların neler olduğu ortaya çıktı. Amerika'ya BM görüşmeleri için gelen Denktaş, KTFD Başkanı olarak Vance ile konuştu; ardından 24 Mayıs günü BM Genel Sekreteri Waldheim'ı, New York'da gördü ve çıkışında bir basın toplantısı yaparak, «Kıbrıs önerilerimizin görüşmelerini uzlaşma amacıyla esneklik içinde yapacağız...

Görüşmelere iyi niyetle başlamaya hazırız... Toprak önerilerimizle Rum göçmenlerinin dönüşü artacak... Maraş'a görüşmelerin başlamasıyla 35 bin Rum dönebilecek!..» dedi. Bu açıklamayı Amerika istemişti.

Böylece Maraş konusunun ayrı ve öncelikli ele alınacağı ve 35 bin Rum'un hemen geri döneceği gibi bir hava yaratıldı. Tam bir aldatmacaydı. Bu rakamı daha önce Prof. Soysal, Waldheim'a Viyana görüşmelerinde söylemiş, ancak hiçbir şekilde basma açıklanmamıştı. Washington, Denktaş'a paketi daha fazla açtırıyormuş gibi yaparken, öte yandan da Kipriyanu ve Karamanlis üzerinde çalışmaya başladı.. Amerikan bürokrasisinin akıl almaz etkinlikteki tüm mekanizmaları işliyordu.

Karamanlis'e, Washington'dayken Ecevit ile mutlaka görüşmesi gerektiği açıkça söylendi. Atina, Amerika'nın baskılarına en az dayanan başkent olduğu için fazla direnmedi.

Kipriyanu'ya baskı ise, görüşmelere oturması yolundaydı. Ancak, «Kaybedecek bir şeyim yok. Oturursam çok şey kaybedeceğim!» diyen Kipriyanu inatla direniyordu.

Washington'un programında olup da mutlaka gerçek-îeştirtmek istediği diğeri bir plan da, Washington'da Türk-Yunan-Kıbrıs 4'lü zirve toplantısıydı Carter, böylece NA-

TO zirvesi sırasında Güney kanadı zayıflatan önemli bir sorunun rayına oturtulduğunu kamuoyuna gösterebilecek ve Kongre'deki muhalefeti de yumuşatabilecekti. Denk-taş'm BM'deki basın toplantısından sonra ABD Dışışleri Bakanlığı sözcüsünün olağanüstü bir açıklama yapıp; «Denktaş'm son sözleri yepyeni bir durum yaratıyor. Türk tarafı böylece ortaya yeni öneriler koyuyor. Son derece olumlu ve umut verici bir gelişme olarak niteliyoruz,» dedikten sonra, Denktaş'm konuşmasının bir özetini aynen yayınlaması, yeni bir oyunun sahnelendiğini gösteriyordu. Bu açıklama, Amerikan yönetiminin Kıbrıs Rumlarının tutumunun karşısına geçtiğini ve Türk tarafının girişimini desteklediğinin de en belirgin işaretiydi. Amerika tam anlamıyla Kıbrıs Rumlarını kendi başlarına bırakıveriyor, yıllardır ileri sürdüğü İnsan Hakları, Kıbrıs'ta çözüm, Türkiye'nin ödün vermesi gibi sözlerini unutup, «stratejik değere daha önem verdiğini» ortaya koyuyordu... Washington paketin açıldığı ve yeni ödünler alındığı havasını yaymaya başlamıştı.

Bu gelişme, aynı gün Brüksel'de bulunan Ecevit'e tatlı bir sürpriz oldu. Türk Başbakanı, Belçika'da bulunan 300 yabancı gazeteciden oluşan «Uluslararası Basın Birliği» nin onuruna verdiği yemeğe katılıp, VWashington'a gitmeden önce Avrupa basınının en yoğun olduğu Brüksel'de kamuoyu oluşturma kampanyasını sürdürme ve Ortak Pazar ile NATO yüksek düzey yetkilileriyle görüşmeler yapmak üzere gelmişti. Uçaktan iner inmez, Luns'u görmüş ve Türkiye'nin «ekonomik yardım-ortak yatırım» önerilerini tekrarlamıştı. Luns da ısrarla Türkiye'nin U.V.S.P. bil-dirisüdeki itirazını kaldırmasını istemişti.

Ecevit'in kaldığı Avenue Louise üzerindeki Mac Do-nald Oteli'ne, kimseye görünmek istemediği anlaşılan biri geldi. 18.45'de Ecevit'in yanına giren ve yaklaşık bir buçuk saat kaldıktan sonra yine sessizce otelden ayrılıp VWashington'un yolunu tutan kişi, Amerika'nın Ankara Büyükelçisi Spiers'den başkası değildi. Spiers'm Ecevit ile görüşmeye gönderilmesi, Washington'da 20 Mayıs günü

Beyaz Saray toplantısı sırasında kararlaştırılmıştı. Ecevit' in NATO zirvesi sırasında Carter'ı güç durumlara sokabilecek girişimlerinin mutlaka önüne geçilmesi gerekiyordu. Spiers, bir günlüğüne Brüksel'e gelip, Başbakan'a Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı açıklamayı ve Beyaz Saray'daki toplantıyı anlattı:

«...Carter Yönetimi ambargonun mutlaka kaldırılacağına inanıyor ve bu konudaki tüm girişimlerini başlattı.» | Ecevit bu gelişmeden memnundu, ama güveni yoktu yine de. «Carter ortaya çıkıp mücadelenin başına geçmediği sürece, ben Yönetim'in çalışmalarına kuşkuyla bakarım,» diyerek Spiers'in önerilerini dinledi.

Pan American'ın Londra - Washington seferi yapan uçağı üç saattir yoldaydı. Yolculara yemek dağıtılmış ve film gösterisine gerilmişti. Ecevit oturduğu koltukta tüm yorgunluğuna rağmen doğruldu, düşüncelerden kendini sıyırdı ve küçük daktilosunu çıkardı. Dört köşe kartonu taktı... NATO zirvesi ve Carter ile görüşmelerinde kullanacağı notları yazmaya başladı.

Büyük hesaplaşma zamanı gelmiş çatmıştı artık.

... Ve Ecevit yapayalnızdı...

4'üncü Bölüm :

...Ve Washington'daki büyük hesaplaşma

Pan American'ın 107 sayılı uçağı 29 Mayıs günü Was-hington'a yaklaşıırken, Kosta Daponte ile birlikte yerleştiğimiz National Hotel'de televizyon ve haberleri hayret içinde izliyorduk. Carter yönetimi, birden Sovyetlerle ilişkilerini sertleştirivermişti. Ulusal Güvenlik Konseyi'nin başındaki Brzezinski ardı ardına sert demeçler veriyor ve Moskova'yı suçluyordu. Angola'da Kübalı askerlerin desteğiyle gelişen olaylar, Etopya'daki Sovyet yanlısı rejimin Somali'deki harekâtı ve İnsan Hakları konusunda Moskova'nm tutumu suçlamaların başında geliyordu. Amerikan basını da Beyaz Saray'dan çıkan bu kışkırtma sonucu tam bir «Ruslar geliyor!» histerisine girmişti. TV ve önemli gazetelerde başyazılar' yayınlanıyor, Sovyetlerin yarattığı tehditten söz ediliyordu.

Ecevit ise Londra'da «Sovyet tehditinin eskisi gibi mutlak (vukuu yakm) olmadığını» söylemiş, ardından da Carter için çok önemli sayılan U.V.S.P. bildirisine itiraz maddesi koymakta direnmiş ve nihayet Carter'ın yeni önerisi olan «NATO ilkeler bildirisini reddettiği gibi, bunu da basına sızdırtmıştı. Carter ile kesin görüş ayrılığı içindeydi. Beyaz Saray başkaldıran bir müttefik ile karşı karşıya idi. Hem de uysal Türkiye'den geliyordu bu tepkiler. Yunanlılar, Ecevit'in Sovyet tehditi konuşmasına can-

kurtaran simidi gibi yapışmışlar ve Amerikan kamuoyuna «Türkler, Rusya ile dostluk kuracak, oysa tehdit giderek büyüyor...» propagandasını yayıyorlardı. «Ruslar geliyor!» havasındaki Washington'da Ecevit'in sözleri geniş şekilde yer bulmuş, gazete haberlerinin başına geçmişti. Amerika ile Türkiye tam çelişkili bir yaklaşım içindeydi.

Ecevit'in uçağı Washington'a inişe geçmek üzereyken, Başbakanlık Danışmanı Erdal Tümer, New York'taki kısa dinlenme sırasında Dışışleri'nin servis yaptığı, «Türkiye'den haberler» bültenini Ecevit'e verdi. Bültenin başında Süleyman Demirel'in demeçlerinden bir toparlama vardı; «...Hükümetin başı ülke dışına kaçmıştır.» Ecevit güldü ve giderek artan anarşi haberlerini okumaya başladı.

Hemen hemen aynı saatlerde, Amerikan Dışışleri Ba-kanlığı'nın C. Street girişinin önünde bir araba durdu, içinden diplomat olduğu her adımından belli genç biri çıktı ve şoföre uzanıp Türkçe, «Siz beni beklemeyin. Herhalde bu geceyi burada geçireceğiz. Gerekirse sizi ararım elçilikten,» dedi. Gelen Galip Balkar idi. Türkiye'nin NATO' daki delegasyonu ikincisiydi. Büyükelçi'den sonra gelen müsteşar yani*. Yaklaşık üç haftadır çalışmaları sürdürülen ortak bildiri toplantısına geliyordu. Toplantıların sonunda yayınlanan ve her virgülü üzerinde sabahlara kadar tartışmaları yapılan ortak bildiri taslağında Türkiye' nin itirazları parantezler içinde ayrılmıştı. Türkiye-Yunanistan ilişkileri ve ambargo konularına değinen paragraflar üzerinde bir anlaşma olmamıştı. Balkar ve Büyükelçi Kırca, bildiri için iki gün önceden Washington'a gelmişlerdi. Fakat beklenen gerçekleşmemişti. Ankara tutumunu esnekleştirmiyordu. Balkar'ın çantasında, Başbakan'ın 26 Mayıs günü Brüksel'de verdiği son talimat vardı. Yunan istekleri ve diğer Müttefiklerin orta yol formüllerinin kabul edilmemesi söylenmişti. Brüksel'den ayrılmadan önce, Ecevit'in başkanlığında Bakan, Genel Sekreter dahil geniş bir toplantı yapılmıştı.. Türkiye dört konuda kesin tavır alıyordu. İlki, Dışışleri Bakanlarının yayınlayacakları gele-

neksel «Konsey bildirisinde yer almasını istediğimiz bazı cümlelerdi. 1) Gelişme yolundaki müttefiklere ekonomik yardım yapılması. 2) Ambargo konusunda açık seçik şekilde NATO ülkelerinin kaldırılması çağrısı yaptığı anlamına gelen cümle konmalıydı. 3) Türk - Yunan ilişkileri konusunda da -«Ecevit - Karamanlis diyalogunun sürdürülmesi ve iki ülke arasındaki sorunların bu yoldan çözümü (Kıbrıs konusunun da bu çerçevede içinde çözümü anlamı çıktığı için) gerektiği»ni söyleyen cümle, bildiriye girmeliydi. 4) Bu Konsey bildirisinden başka, bir de U.V.S.P. (Uzun Vadeli Savunma Programı) ile ilgili olarak ayrıca yayınlanacak bildiriye de, «Türkiye'nin kısıtlamalar sürdükçe bu programa katılmayacağına dair» itiraz maddesinin sokulması isteniyordu.

VWashington'da uykusuzluğa ve yorgunluğa rağmen, Brüksel'den bu yana süren maraton yine sürdürüldü. Programda gazetecilerle önceden saptanmış olan randevular ve 17.00'de Karamanlis ile Blaire House'da görüşme vardı. Bu doruk, Amerikalıların isteğiyle kabul edilmişti. Amaç, NATO toplantıları öncesinde her ikisinin de içlerini döküp, resmi oturumda çıkabilecek sürtüşmeleri engelleyebilmektir. Bir saate yakın süren Ecevit - Karamanlis görüşmesi, Montrö havasının çok gerisindeydi. Soğuk sayılacak bir yaklaşımla karşılıklı görüşler açıklandı, her defasında olduğu gibi «Şu demeci neden verdin?» gibi günah çıkartmalarla geçti. Tek olumlu sayılabilecek nokta, Karamanlis'in «Dışişleri Genel Sekreterleri düzeyindeki görüşmelerin yapılması» önerisini yinelemesiydi. Yayınlanan ortak bildiri, ilişkilerdeki soğukluğun giderildiği havasını vermiyordu. Ecevit, asıl hesaplaşmayı NATO toplantısının son gününe bırakmıştı.

30 Mayıs Salı günü NATO zirvesi, Washington'un Kennedy Center'inde tam bir Amerikan gösterisi şeklinde açıldı. Carter'm on dakikalık açılış konuşması bitince, söz «Onur Başkanı» Ecevit'e verildi. Bütün TV kameraları* radyo mikrofonları ve çağrılılarla liderlerin gözleri Türk Baş-

bakanı'na döndü. Böylesine bir dekor içinde insana gerçekten zevk verdiren bir görüntüydü bu. Hele milyonlarca insanın anında dinlediği kişiye, «Eyvah, şimdi gaf yapacak, aman takılmadan okuyabilse!» gibi kaygıyla bakım yor ve söylediklerinin alkışlandığını —nezaket alkışı değildi— görüyorsanız, bundan daha büyük bir zevk duyabileceğinizi sanmıyorum! İster AP'li, ister MHP'li olun ve ister MSP'li olun...

Ecevit konuşmasında ne ambargo, ne de Yunanistan'a değindi. Çok kimse böyle bir dönemde olanağı eline geçilen bir Başbakan'm birkaç kelime sokuşturmasından çekinmemiş değildi. Türk Başbakanı, tam aksine «NATO'nun sadece askeri bir örgüt olmadığını, insan haklarına saygı gösteren, demokrasinin en önemli destekçilerinden biri olduğunu ve güvenliğin sadece silahlanarak elde edilemeye ceğini» vurguladı. Amerika'dak' «Ruslar geliyor!» histerisine karşılık, yumuşak ve bu tip yaklaşımların sonunda yarar sağlamayacağını anlatan bir konuşmaydı. Ecevit'in ko nuşmasmdan sonra Luns geleneksel rolünü oynadı ve «Ruslar kuvvetleniyor, biz de silahlanalım,» dedi ve tören bitti. Binlerce resmi - gizli - gayriresmi güvenlik memurlarıyla yerden, gökten korunan liderler çıktılar.

İlk gece Carter'ın konukları onuruna Beyaz Saray: da görkemli bir yemek verildi. Mumlar altındaki bahçede, 13 masaya dağılmış 140 davetli Batı dünyasının doruğunu oluşturunyorlardı. Görenlerin kolay kolay unutamadıkları bir gösteriydi bu. NATO Konseyi'nin altı aylık Onur Başkanı olarak Ecevit de Carter'ın yanında oturuyordu. Dünyanın en güçlü kişilerinden biri olan bu adamı bunca uzun süre başbaşa bulabilmek çok az devlet başkanına düşen şansı. Ecevit son derece yumuşak şekilde konuştu. Amerika'da yaptığı gazeteciliği ve genel yaklaşımlarını anlattı.

Yemeğin sonunda Carter kısa bir söylev verdi ve sö zü Onur Başkanı'na bırakırken, karşısında ne dediği anlaşılamayan bir Başbakan olmadığını biliyordu.. «...Poli-

tıkanın bazı yönlerini öğrendiğim Türk Başbakanı... Mr. Ecevit'e sözü bırakıyorum,» dedi. Esmer, orta boylu Türk, o gece Beyaz Saray'ın bahçesine toplanmış 15 NATO ülkesi lideri, Dışışleri Bakanı ve yüksek dereceli diplomatma, silahlanmadan değil, insan özgürlüğüne verilmesi gereken değerden söz etti.

Ertesi günkü Tercüman gazetesinin en başlıca haberlerinden birinin başlığı ise «Rahşan Ecevit, Beyaz Saray davetine Olgunlaşma'nın 18 bin liralık tuvaletiyle gitti,» şeklindeydi. 31 Mayıs Çarşamba, Türk - Amerikan ilişkilerinin en önemli günlerinden biri olarak tarihe geçecek bir gündü. Sabah Sheraton Hilton Oteli'nde en erken kalkanlar Türk diplomatları oldular. 08.00'de Ecevit ile. Carter'm Beyaz Saray'daki görüşmeleri başladı. Genel olarak havada bir sinirlilik ve gerginlik vardı. Tam bir yıl önce Londra'daki zirve sırasında yapılan Demirel-Carter görüşmesini anımsayanlar, benzeri bir sonuçla karşılaşmaktan açıkça çekiniyorlardı. Carter'm olumsuz bir tutumu, Türkiye'nin önüne geçilmez tepkileriyle karşılanabilirdi. Özellikle kamuoyu baskısı. Türkiye'yi böylesine bir dönemde Batı'dan uzaklaştırabilirdi de.

07,45'de atlastan yapılmış kocaman bir Türk bayrağını taşıyan Cadillac için Beyaz Saray'ın giriş kapısı açıldı-Ecevit; yanında Ökçün, Işık, Dışışleri Genel Sekreteri Elek-dağ ve Washington Büyükelçimiz Melih Esenbel ile kapıda karşılandı. Toplantı geniş tutulmamış,. Amerikan kabinesinin salonu açılmıştı. Carter, her zamanki gibi özel berberi tarafından yıkanmış ve fönlenmiş saçları ve yayvan gülüşüyle Türk heyetine yer gösterdi. Başkan'm yanında da en yüksek düzeydeki ilgililer vardı. Dışışleri Bakanı Vance, NATO Komutanı Haig tarafından «Beyaz Saray'da Türk düşmanı» diye zaman zaman nitelendirilen Ulusal Güvenlik Konseyi'nin başı Brezezinski; Dışışleri Danışmanı Nimetz, Dışışleri Avrupa İşleri Müdürü George Vest ve nihayet uzun yıllar Adana'da çalışıp Türkçeyi çok iyi konuşan Brezezinski'nin yardımcılarında Paul Henze... Top-

lantı süresinin 45 dakika olarak saptandığı ve ardından Carter'm İtalyan Başbakanı Andreotti ile görüşeceği Türk heyetine önceden bildirilmişti.

Carter hemen komışmayı; «Biz ambargonun konma amaçlarıyla ters düştüğünü, işe yaramadığını ve hem Kıbrıs, hem de Türk-Yunan ilişkilerini tıkadığını biliyoruz. Bu konuda da kesin girişimlerimiz var. Şimdi sizin görüşlerinizi dinlemek istiyorum, >| diye açtı.

Ecevit hazırlıklıydı. Muhalefet döneminden başlayarak tutumunu özetledi: «...Nasıl Amerika'nın Kıbrıs sorunu ile ambargo arasında bir bağ kurmasını istemiyor idiysek, biz de bağ kurmadık. Önce ambargo kalsın sonra hareketlenelim demedik. İkili girişime geçtik. Yunanistan'la diyalog önerisinde bulundum,» dedi ve Karamanlis'in bir süre çekimser kaldıktan sonra bu öneriyi kabul ettiğine dikkati çekerek şöyle devam etti: «Montrö'de görüşme çok olumlu geçmişti. Karamanlis bana ambargo konusunda aktif karşı çıkmasının sözkonusu olmadığı söyleyince çok umutlan-mıştım... Ardından da KTFD'yi destekleyerek bildiğiniz önerilerin ortaya çıkmasını sağladık... Bu sırada, siz, ambargonun kaldırılması için Kongre'deki girişiminizi açıkladınız ve birden her şey değişiverdi. Yunanlılar, teknik düzeydeki Genel Sekreterler görüşmesini iptal ettiler. Rumlar da büyük bir propaganda ile önerilerimizin masaya oturulamayacak derecede yetersiz olduğunu ileri sürdüler. Biz, onlar kadar sesimizi duyuramıyoruz. Propagandalarda öylesine ileri gittiler ki, bizim sadece yüzde 1 toprak vereceğimizi dünyaya yaymaya başladılar.»

Carter, durmadan başını sallayarak dinlediği Ecevit' in sözünü kesti: «Sizin de sesinizi duyurmanızda çok yarar var. Önerileri buradaki basın toplantılarınızda, Kongre üyeleriyle yapacağınız konuşmalarda mümkün olduğu kadar sık işleyin,» dedi.

Ecevit, zaten niyetinin bu olduğunu; «Hatta bu nedenle Rum lobisi ileri gelenleriyle de görüşmeyi kabul ettiğini» söyleyince, Carter gülümsedi: «Onlarla boş yere vakit harcamayın!» dedi, «Bizim için de onların oyları artık göz-

den çıkarılmış durumda. Hiçbir şeyi değiştiremezsiniz. Siz asıl oyları ortada olanlarla görüşün.»

«Karamanlis her basm toplantıma karşı çıkıyor, ancak bu tip tutumlara fazla önem vermiyorum.» Ecevit ambargonun kalkmamasının Yunan ve Rum tarafının tek amacı olduğunu hemen vurguladı: «... Onlar için önemli olan, Kıbrıs ya da ikili sorunların çözümü değil. Bu artık açıkça anlaşılıyor. Ambargoyu kaldırtmarnak ve böylece Türkiye üzerindeki baskının giderek artması sonucu bir gün daha büyük ödümler elde edilebilecek ortamın yaratılmasını beklemek istiyorlar.»

Carter, Türkiye'nin hem Amerika, hem de Batı için ne derece önemli olduğuna değindi ve «Her şeyi ters yönde etkileyen ambargo kalkmalı, ancak Kongre'ye de Kıbrıs konusunda bazı şeyler göstermeliyiz,» dedi.

İlk gününden bu yana kaldırılmaya çalışılan bağ yine ortaya çıkmıştı. Ecevit önerileri savundu:

«...Yüzde 3 oranında insandan arınmış bölgeyi geri vereceğiz. Ayrıca 8 bölgede de hattı müzakereye hazır olduğumuzu, esnek davranacağımızı söyledik. Başka türlü yapılamaz, zira Denktaş'm da bir kamuoyu var... Kipriya-nu'nun asıl sakladığı bizim Maraş önerilerimiz. 35 bin Rum'un geri dönebileceğini ilan ettik. Kendi kamuoyundan saklıyorlar: Baskı altında kalacaklarını biliyorlar.»

Carter konuşmanın burasında sustu. Türk «paketine* el atıp açması beklenirken bir şey söylemedi. İyi veya kötü diye değer yargısında dahi bulunmadı. «Şimdi önemli olan görüşmeleri başlatmak,» dedi. Günlerdir tüm çabalara rağmen formül bulunamamıştı. «Denktaş'm son açıklaması olumlu bir hava yarattı. Görüşmelerin başlaması bu havaya katkıda bulunacak.» Ecevit neyin geldiğini anladı ve hemen cevapladı:

«Kipriyanu'yu masaya oturtmak olanak dışı. Şimdi yeni bir gerekçe buldu ve Denktaş'm KTFD Başkanı olmadığını ileri sürüp benimle görüşmek istiyor. Bu kabul edilmez tabii. Ancak biz dörtlü görüşmeye hazırız.»

... Ve Türk - Amerikan ilişkilerine geçildi. O da ambar-

goya bağıydı: «Biz, ilişkileri canlandırmaktan yanayız. Ancak ambargonun artık kalkması gerekir. Kamuoyunda önemli tepkiler yaratan bir unsur oluyor,» diyerek söze başlayınca, herkes Ecevit'in eğer kalkmazsa neler olacağını anlatmaya girdiğini hissederek yerlerinde kıpırdadı:

«...Biz ambargo kalkmazsa şunu ya da bunu yapacağız diye tehditte ve şantajda bulunmuyoruz. Yunanistan g-bi askeri kanattan çekilmeyi de düşünmüyoruz. Bölgedeki yumuşama havasına sorumlu şekilde katkıda bulunmayı sürdüreceğiz. Sovyetlerle yakınlaşma çabalarımızın gerçek nedeni de budur. Ne şantaj, ne de siyasi bir manevradır. Ambargonun kalkmaması Türk kamuoyundaki duygusal tepkileri arttıracaktır mutlaka. Bu tepkilerin de uluslararası ilişkilerde etkisi büyüktür. Şimdiye kadar bu tepkinin elden kaçmamasına uğraştık, ancak bundan sonrası için bir şey söylenemez...»

Ecevit ambargonun kalkmaması durumunda üslerin devamının dayanacağı hiçbir temelin kalmayacağına kısaca değindi ve «Böylece, ister istemez Türkiye'nin NATO'ya Katkısı azalacaktır. Ambargo ekonomik açıdan bugün içinde bulunduğumuz durumun tek nedeni değildir, ancak cı emli katkısı olmuştur. Zira savunma ile ekonomik gelişme birbirinden ayrılmayan iki unsurdur,» dedi.

Carter, Ecevit'in Savunma Sanayiine ve Türk ekonomisine katkı isteminin üzerinde fazla durmadan konuyu geçiştirdi. Yeniden ambargo döneminin bitmesi için çalışmaların başlayacağını tekrarladı ve «Çok etkili bir konuşmacısınız. Eğer önerilerinizi yaygın şekilde duyurabilir, burada belirttiğimiz noktaları görüşmelerinizde işler ve Kongre'ye Türkiye'nin tutumunu yeterince yansıtabilirse-niz, bize yardımcı olursunuz,» dedi.

Ayağa kalkıldı; ne var ki, en önemli nokta hâlâ ortadaydı. Dışardan, İtalyan Başbakanı Andreotti'nin 15 dakikadır beklediği haberi geldi. Ecevit, işte o an kesin güvencesini istedi: — Biz elimizden geldiğince tutumumuzu anlatmaya çalışıyoruz. Ancak" ambargonun kalkmasmda en kesin ve

etk i hareket sizin ön plana çıkmanız, TV'de görünüp bunu savunm anızdır. Panama Kanalı, Araplara silah satışı tartışmalarınızda yaptığınız şekilde bir çalışmayla bu gerçekleşir.»

Carter, karşısındakinin ne istediğini anlamıştı. Vance ile Brzezinski'ye baktı ve «Hiç merak etmeyin. Kongre'den ambargonun kaldırılmasını yasallaştıracak tasarının geçmesi konusunda kesin kararlıyım. Hatta yarın kampanyayı ben açacağım. Beyaz Saray'a, Kongre üyelerini davet edip, sadece bu konuyu görüşeceğim. Programımız da hazır. Yönetim tüm güçlerini kullanacak. Dış politika gündemimizin bir numaralı sorunu artık ambargodur.»

Türk diplomatlarının sırtından binlerce kilo y k kalkmış gibi oldu birden. İşte yıllardır s ylenilmeye uğraşılan buydu. Amerikan Başkanı'nın işe el atması, ciddi bir kampanyaya girmesi... Ecevit. kapıya doğru gidilirken, ikinci aşamada duyduğu kaygıyı da ortaya attı:

«Ambargonun kalkmasına bazı koşullar konmaması gerekir,» dedi, ama Carter ya anlamazlıktan geldi, ya da gerçekten anlamdı ve bu son noktayı cevapsız bıraktı. Heyetin teker teker ellerini sıkıp, yan odada kendisini bekleyen İtalyan konuklarının eksperlerinin yanına doğru giderken, Vance'e, «Bu adam diyalog kurabileceğim bir kişi,» dedi. Vance'in; «Ben size söylemiştim...» yanıtını duymadan karşısında Andre-otti'yi buldu Carter.

Beyaz Saray'ın çıkışında, Ecevit merak içinde bekleşen gazetecilere; «Başkan Carter'ın ambargonun kalkması konusunda kararlı olduğunu görmekten memnunluk duydum,» demekle yetindi.

Türk diplomatlarının yüzleri gülüyordu. Çok büyük bir adım atılmıştı. Ecevit için ise, Carter'ın bu yaklaşımını per inletmek, dünyaya duyurmasını sağlamak ve Başkan'ı sıkı suoya bağlamak gerekiyordu. Beyaz Saray'dan doğruca NATO zirvesinin son oturumuna katılmak için heyet hareket ederken, Beyaz Saray bildirisi basma dağıtıldı. Bildirideki paragraflara bakar bakmaz, Kıbrıs - ambargo bağının her zamanki gibi yerinde durduğu ve Amerika'nın

tüm varlığıyla bu anlaşmazlığın içinde oturduğu anlaşılıyordu. Bu gerçeği kabul etmemek ya da görmezlikten gelmenin imkânı yoktu. Ecevit de, «gölge etme!» diye başlayan ve seçim nutku havasını veren çıkışlarla Amerika'nın aradan çekilmeyeceğini çok iyi biliyordu. Amerika «gölge etmeyi» sürdürecekti. Hiç değilse Türkiye'nin yararına bir gölge olmalıydı bu...

Türk heyeti NATO toplantısına saat 10.00'da girdi. Bü-ük hesaplaşmanın ikinci aşaması başlıyordu.

10.18'de sanki sihirli bir el herkesi yerine oturttu. Schmidt, yelek cebindeki enfiye kutusundan iki parmağıyla bir tutam aldı ve sesli bir şekilde burnuna çekti. Luns oturumu açtı:

«Önümüzdeki en önemli konu U.V.S.P. bildirisi üzerindeki anlaşmazlık!» dedi. Bildirideki tüm itiraz maddeleri Amerika'nın sağa sola baskısıyla kaldırılmış, sadece Tür-kiye'ninki kalmıştı. Türkiye, bildiriye ambargonun getirdiği kısıtlamalar kalkmadıkça ve müttefiklerince gerekli- ekonomik yardım yapılmadıkça katılamayacağını yazılmasında diretmekteydi. Normal olarak bildirilen çok önceden koridor pazarlıklarıyla tamamlanır ve liderin önüne son şeklini almış olarak gelirdi. Türkiye'nin tutumu tüm çabalara rağmen değiştirilememişti. Carter ise, bu programa ortak onayın pürüzsüz çıkmasını istediğini açıkça söylemişti. Diğer üyelerin görevi de buna uymak değil miydi? Luns durumu anlattı uzun uzun ve Ecevit'e döndü: «Türkiye'nin sorunlarını gayet iyi anlıyoruz. Burada bulunan herkes ambargonun kaldırılmasını destekliyor. Sizin bu itirazınızın bildiriye konmasının hiçbir yararı olmayacak. Hepimiz bu itirazın kaldırılması için size çağrıda bulunuyoruz. Duygularınızı daha başka türlü yansıtmaya yolları buluna bilir.»

Genel Sekreter, ardına 12 ülke liderini almış Türkiye' ye tüm ağırlığını koyuyordu. Herkesin kolay kolay direne-meyeceği bir durum beirivermişti. Gözler Ecevit'e döndü... Türk Başbakan'ın söyledikleri mantıklı ve tutarlıydı:

«Bizim sizler gibi 15 yıllık bir yükümlölük getiren programa imza atmamız gerçeklerle uyuşmuyor. Siz bunu yapabilirsiniz, oysa biz içine düşürüldüğümüz durum karşısında bu hakkı kendimizde bulamıyoruz. Bir yandan ambargonun getirdiğı kısıntılar, öte yandan ekonominin gereksinimleri. Kamuoyuna böyle bir yükümlölük aldığımızı anlatamam. Ambargo kalksa bile, ekonomik sorunlarımızı halletmeden uzun süreli programlara imza atamayız. Bunu bizden istemeniz de gerçekçilik değildir.»

Birden Schmidt sert şekilde koltuğunda doğruldu ve söz istedi. Türkiye ile sosyal-ekonomik-askeri işbirliğinde Amerika kadar önemli olan Federal Hükümetin başının söyleyeceklerinin ağırlığı çok büyüktü.

Schmidt konuşmaya; «Sizi yeterince tanıdığımı sanıyorum. Karamanlis'i de tanıyorum. Her ikinizin de iç sorunları var,» diyerek başladı. Ecevit'in yeteneklerinden söz etti ve birden en beklenmedik çıkışını yaptı: «... Ambargo konusunda burada yeterince destek aldınız.

Türkiye'nin savunmasının düzenlenmesi NATO içinde olmalıdır. Başka yerde değil. Ambargo konusunda haklısınız. Ancak bu soruna çözüm bulmak için elinizdeki kartları değerinden yüksek kullanmamalısınız. Bir ülkenin parlamentosunun (Amerikan) verdiği kararın yönünü çevirme sözkonusu-dur. Üzerine gidilmesi hiç iyi sonuç vermez. Israrınız ne size, ne ABD'ye, ne de NATO'ya yarar sağlayacaktır. Benim ve Başkan Carter'm size desteğimiz tartışma götürmez. Siz de bu ısrarınızdan vazgeçin...»

Türk heyeti şaşırmişti. Her şey bekleniyordu, ancak bu derece sert ve katı bir çıkış beklenmiyordu. Almanya sadece ağırlığını koymuyor, adeta Türkiye'ye bir «ültimatom» veriyordu. Ekonomik ve askeri kredilerine sürekli gereksinme duyulan ve sıkışılınca kapısı çalman Almanya'nın Başbakanı bunları söylemekte kendinde açıkça hak buluyordu.

Midesiyle bağlanmış Türkiye'nin itiraza hakkı var mıydı? Milyarlarca dolarlık borcunun ertelenmesi, petrol ve gübre için günü gününe para arayan, boğazına kadar boğulmuş Türk. Başbakanı ne söyleyebilirdi?

Ecevit o anda, ekonomik bağımlılığın ulaştığı derece içinde kalan bir ülkenin tüm hareket yeteneklerini nasıl kaybettiğini bir kez daha acı acı duydu. Zengin olan, güçlü olan danna haklıydı. Uluslararası ilişkilerin de günlük in-sanlararası ilişkiden pek bir farkı yoktu. Salon bu sert çıkışın etkilerini hazmedermişçesine sustuğu sırada Carter yerinden kalktı. Herkes şaşırıldı. Amerikan Başkanı masanın etrafında döndü ve salondakiler, «Tamam, Başkan salonu terk ediyor...» diye düşünürken, Ecevit'in yanına geldi. Arkasından omuzlarını tuttu ve kulağına sadece kendisinin duyabileceği şekilde bir şeyler fısıldadı. Ecevit'in yüzüne renk geldi. Carter tekrar döndü ve yerine oturup konuşmaya başladı. Schmidt'in aksine son derece yumuşaktı: «Mr. Ecevit, size burada tüm Müttefik liderleri önünde ambargonun kaldırılması için Yönetim olarak tüm gücümüzü kullanacağımıza dair güvence veriyorum. Bunun karşılığında da sizden bildiriye girecek olan itiraz kaydınızı değiştirmenizi rica ediyorum.» İşte Ecevit'in istediği, beklediği buydu. Carter'ın sabahki görüşmesi sırasında söylediklerini liderlerin önünde tekrarlaması, dünya kamuoyuna yeniden açıklamasıydı. Yoksa U.V.S.P. konusundaki tutumunu kesin katılıkla sonuna kadar götürüp bir bunalım çıkartma amacıyla değildi. Gerileme formülünü bile kafasında oluşturmuştu. Üstelik salondaki tepki karşısında ısrarı sürdürmenin olanağı da yoktu. Durulma noktasına gelinmişti. «Zenginler Kuhübü»nde bulunan fakir bir Türkiye'nin elindeki kozları gerçekten değerinden fazla oynamasının olanağı yoktu.

Kırca, Başbakan'ın önüne bir not uzattı: «Ara isteyin!» Ecevit Luns'a döndü: «Sayın Başkan, isterseniz yarım saat ara verelim ve bildiriye girecek olan maddeyi sizinle birlikte ben, isterse Başbakan Schmidt ve Başkan Carter'ın katılacakları kısıtlı bir toplantıda tartışalım,» dedi. Salon rahatlayıverdi.

Ecevit yerinden kalkarken donuk bakışlarla kendini süzen heyetine: «Eh, dua edin artık ardımdan!» dedi.

Toplantıya Carter girmedii tabii... Vance, Schmidt, Luns ve Ecevit yan odaya geçtiler. 15 dakikalık ara 45 dakikaya yaklaştıkça, koridorlardaki söylentiler de giderek arttı. Türk heyeti de kendi odasına çekildi. Ökçün bir ara^ «Fena oldu bu yahu!» deyince, Kırca, «Ben size bunların olacağını söylemişim,» diye yanıtladı. Elekdağ, Brüksel' den Merkeze nakli kararlaştırıldığı için aralan fena halde bozulan eski dostuna döndü; «Taktik hatası mı yaptık yani?...» diye sordu. Kırca başından beri bu yaklaşıma karşıydı. «U.V.S.P. bildirisindeki itirazı bırakıp, öğleden sonraki Konsey bildirisinde bu çıkışı yapacaktık. Hem de Ka-ramanlis'in önünde Carter'dan bu güvenceyi alacaktık. Bosinde birden itiraz yürütmeye kalkmak akıllıca bir şey değil.»

Türk heyeti bu ince hesaplaşma içindeyken, Ecevit önüne sürülen formülleri reddediyor ve Türk itirazını mümkün olduğu kadar açık şekilde yansıtabak cümle buldurmaya çalışıyordu. Sonunda Vance'ın bir cümlesi çıktı ortaya: «Türkiye'nin U.V.S.P.'ye katılması için, Müttefiklerin yapacakları yardım (ekonomik katkı ve savunma yardımı) ve Türkiye'nin savunma gereksinimleri üzerindeki mevcut kısıntıların (ambargo) kalkması çok önemlidir.»

Ecevit istediğine en yakın formülün bu olduğunu görünce bir adım daha attı.

«Başkan Carter, ambargonun kalkması konusunda sabah bana ve biraz önce de liderlere verdiği güvenceyi bir basın açıklamasıyla dünya kamuoyuna duyurursa ben de bunu kabul ederim,» dedi.

Türkiye'nin bu programa katılmama olanağı zaten ana belgeye koyduğu genel rezervle elde tutuluyordu. İlerde bir yükümlölük altında kalmak söz konusu olmazdı. Bu madde eskisine oranla daha yumuşaktı ama tutumunu yine de yansıtıyordu. Beş dakika sonra Carter'dan cevap geldi: «Toplantıdan sonraki basın toplantısında Türk Başbakanımın istediğı açıklamayı yapacağım!»

Herkes derin bir soluk aldı. İlk engel aşılmıştı. Sıra öğleden sonra Karamanlis'in de katılacağı toplantıda ele

alınacak olan Konsey bildirisine gelmişti

İki toplantı arasındaki üç saatlik arada, Türkiye'ye ayrılan küçük çalışma odasında sigara dumanından gözgözü görmüyordu. Bir köşede Ecevit daktilosunun başında, öğleden sonraki, notlarını topluyor, seçenekli formüller yazıyor; Gündüz Ökçün düşünceli gidip geliyor, Şükrü Elek-dağ elindeki belgeleri okuyor, NATO Dairesi Genel Müdürü Ali Hikmet Âlp, enerjiden yerinde duramayan Yalım Eralp'e laf anlatmaya çalışıyor, Oktay Aksoy ve Hasan Uner ortak bildirinin tercümelerini yapıyor, Tülümen belge inceliyor, bazıları da derin derin düşünüyorlardı. Brüksel'deki NATO delegasyonumuzun temel direklerinden Hayri Özgümüş beyazlaşmış saçları ve yeni bıraktığı sakalıyla koridorda Başbakan'm ertesi günkü programının ayrıntılarını düzenlemeye çalışırken biri omzuna vurdu. Uzun boyu, kepçe kulakları ve yuvarlak suratıyla, ünlü Jumbo adı verilen minik file benzeyen biriydi bu adam. Dikkatlice bakınca Alman Dışişleri Bakanı Genscher olduğunu anladı. Adam Türk delegasyonunu arıyordu. Özgümüş hemen yol gösterdi ve sigara dumanları arasından geçirilip odaya sokuldu. Genscher'i önce Yalım Eralp'ten başka pek tanıyan olmadı. Hemen itişip kakışmalar ve fısıltıyla, «Yahu, bu Alman Dışişleri Bakanı! Biriniz, «ne istiyorsun?» diye sorun, ayıp oluyor..» sözleriyle adamı tanıtma çabaları başladı. Genscher'in neden geldiğini tahmin ettiklerinden mi, yoksa gerçekten tanımadıklarından mı bilinmez; adam bir süre beklemek zorunda kaldı. Ökçün, «Aman, bana getirmeyin, Başbakan orada işte...» diye yükü sırtından atıverdi. Genscher'e gömleğinin yakasını da gevşetip daktilosunda arkası dönük yazı yazan kişinin Türk Başbakanı olduğunu söylediler. Önce pek inanmamış gibi davrandı. Hiçbir şeyden haberi olmadan çalışan Ecevit gürültüye dönünce anlayabildi... Almanya; öğleden sonraki oturumda ele alınacak bildiride yine sadece Türkiye'nin itirazı olduğunu, yeniden tartışmalar çıkmadan bunun hallini istiyordu. Sonunda cebinden bir kâ-

ğıt çıkardı. Alman formülüydü bu... Ecevit formül üzerinde çok tartışmadı. Genscher, sonunda: «Yunanistan'ı herkesin önünde hırpalamaya kararlısınız, anladım, ancak bu formülde başka çıkış yolu yok,» dedi ve gitti.

Ecevit, Karamanlis'in maskesini tüm liderlerin önünde düşürmeye gerçekten kararlıydı. 15.00'de sabahki sahneler yinelendi.

Bu defa, Yunanistan ve Fransa dahil tüm NATO ülkelerinin yayınlayacakları bildirinin halledilemeyen son noktalan ele alınacaktı. Türk-Yunan anlaşmazlığı bildirinin yayınlanmama tehlikesini doğuruyordu. U.V.S.P. bildirisine oranla bunun farklılığı Türkiye ya da Yunanistan'ın vetosunu kullanması, bildiri yayımlanmasını engelleyebilir ve zirve, bildirişiz kalabilirdi. Durum daha nazikti...

Luns bildiriye özetledi. Türkiye ile Yunanistan'ın bildiriye girecek olan 12. ve 13. maddelerde tam bir anlaşmazlığa düştüklerini belirtti ve; «Her iki ülke liderinden de taraflarca kabul edilebilecek formül bulunmasında yardımcı olmalarım diliyorum,» dedi.

Karamanlis oturduğu masayı dolduran ve tipik Yunan yakışıklılığını yansıtan bir kişiydi. Masa etrafında, Yunanistan'a demokrasiyi getiren insan olarak sempatiyle karşılanıyordu.

Böylesine toplu bir müzakere sırasındaki en büyük handikapı yeterince yabancı dil bilmemesiydi. Rumca konuşuyordu. Özel tercümanlar anında söylediklerini İngilizce ve Fransızcaya çeviriyorlardı. Geçen yıl Mayıs'ta Londra zirvesinde İngilizce konuşmaya kalkmış, dedikleri anlaşılamadığından zabıtların bir bölümü bomboş çıkmıştı. Bu defakinde durum daha önemliydi, zira herkesin önünde bir müzakere yapılacaktı. Karamanlis, Batı'nın «Yunan uygarlığına hayranlığını» bir koz olarak kullanıp Türk önerilerinin neden kabul edilemeyeceğini anlatmaya başladı. Önce sözleri direkt Rumca duyuldu. Salonda gülüşmeler olunca, Luns Yunan Başbakanı'nı durdurdu ve yeniden başlamasını istedi. Karamanlis bir ara, «Ben ah-lAki ve siyasi yönden ambargonun kaldırılmasını isteyen b.'r bildirinin altına imzama atamam,» deyince, Ecevit bek-

iodiği anı yakalamış bir kaplan gibi araya girdi ve Yunan Başbakanı'nın tüm tutarsızlıklarını, tüm ikili politikasını anlatmaya başladı. Gerilim arttıkça artıyor ve Ecevit, İn-gilizcesinin verdiği güçle kendini daha rahat anlatabildi-ğinden dolayı Yunan Başbakanı'nı hırpalıyordu: «... Ahlâktan söz ediyorsunuz. İşte sizin ikili politikanızın örneği ortada. Ambargonun kalkmasını engellemek için elinizden geleni yapıyorsunuz, sonra da biz bu konuya karışmayız diyorsunuz. İçtenliğinden kaygılanmakta haklı değil miyiz? Ambargo, Yunanistan'la Türkiye arasındaki bir sorun değil ki, siz bu derece duyarlık göstere-siniz. Bu, bir Türk - Amerikan sorunudur.»

Karamanlis, Ecevit'in çıkışına fena halde sinirlendi..

«Asıl siz iyi niyetli değilsiniz. Benim iç sorunlarım olduğunu ve böyle bir paragrafı kabul edemeyeceğimi bilmenize rağmen Konsey'in önüne getirdiniz... Devamlı oldu bitti politikasıyla Türk - Yunan ilişkileri düzenlenemez. Ambargo Kıbrıs nedeniyle kondu ve o yönde bir ilerleme elmadan da kaldırılması moral açısından tutarlı değildir.»

«Türkiye önerilerini ortaya koydu ve ardından Başkan Carter'ın ambargo konusundaki girişimi ortaya çıkınca Yunanistan'ın tutumu değişiverdi. Genel Sekreterler toplantısını iptal ettiniz... Üstelik, iki gün önce yaptığımız görüşmeden sonra yayınladığımız ortak bildirideki kelime lerin bile aynen bildiriye* girmesine karşı çıkıyorsunuz. Yunanistan'ın dostça yaklaşımı anlamına mı geliyor bu tutum? Kıbrıs hallolmadan NATO'ya dönmem diyor, gelin yapalım dediğimizde, sorun bize ait değil şeklinde konuşuyorsunuz. Kıbrıs ve ambargo konularını Batı içinde moral baskı unsuru olarak kullanmak, hiçbir yarar sağlamaz. Bu politikadan vazgeçmediğiniz sürece Türk-Yunan ilişkileri de düzelemez.»

Yunan Başbakanı gerçekten çok güç durumda kalmıştı. Türkiye ikili politikayı örnekleriyle ortaya koyuyor ve Karamanlis'i giderek köşeye sıkıştırıyordu. Luns araya girdi, işte tartışmaların bundan sonraki bölümleri, Batı'nın Yunanistan'ı Türkiye'ye yedirmemeye kararlı olduğunun

en açık örnekleriyle dolu geçti. Denge unsuru çok önemliydi. Türkiye ile Yunanistan'ın çekişmeleri, diğer Batılılara, aslında gizli bir memnunluk veriyordu. Böylece her ikisi üzerinde de, birini diğerine şantaj gibi kullanıp etki lerini arttırabiliyorlardı. Bu anlaşmazlığın bitmesini, bı: iki ülkenin gerçek dost olmalarım hiçbir derinden arzulanıyordu. Anlaşmazlık çatışmaya varmamak, ancak temelinden de çözümlenmemeliydi. Luns'un araya girip tartışmaları suçlama havasından çıkararak uzlaşma formülleri üzerine yöneltmesinden sonra, Alman Şansölyesi söz istedi. Herkes Schmidt'in bu kez, sabahki sürtüşmeden son ra Türkiye'yi tutacağını umtıyordu. Oysa tam tersi oldu: «...Türk-Yunan ilişkilerini ancak sizler çözebilirsiniz. Her yerde söylediğimi tekrar edeyim, ilişkileri rayına oturtma olanağı hiç bugünkü kadar büyük olmadı. İki ülke de gerçek iki devlet adamı tarafından idare ediliyor. İç zorluklarınızı çok iyi biliyorsunuz. Ambargo sorunu artık çok azadı ve birçok ilişkiyi de dondurmaya başladı. Bu konudaki yaklaşımları dikkatli yapmak zorundayız. Sizleri şu formülü kabul etmeye davet ediyorum. Bu, Federal Almanya'nın uzlaşma formülüdür.» «Türkiye'nin önerisini ben kabul edemem!» Salonda gülüşmeler başladı. Luns, «Hayır, hayır, o de ğil, şimdi bir yeni öneri var. Başka Şey konuşuyoruz!» demek zorunda kaldı. Herkes çevirinin Karamanlis'in ağır duyan kulağına gitmesini beklerken, Yunanlı diplomatlar da Başbakanlarının önünde durmadan kâğıtlar yolluyor-ıardı. Tam bir karışıklıktı. Karamanlis danışmanlarına döndü ve her şeyi yeniden Rumca anlattılar. Alman önerisi üzerinde tartışmalar açıldı, ancak Karamanlis cevaplarında ya geç kalıyor, ya da başka bir şeyden söz ediyordu. Her defasında da Luns ve diğer ülkeler araya girip durumu düzeltiyorlardı. Yunanistan'ın hırpalanmaması için açık bir çaba vardı. Ecevit, Karamanlis'in politikasını tüm liderlerin önünde istediğı gibi sergilemişti. Amacı da zaten buydu. Tartışmaları yine de sürdürdü. Yunanistan'ın tutarsız politikasından örnekler verdi, sonunda Başkan

Carter'ın müdahalesi duyuldu:

«Size sabah ambargonun kaldırılması konusunda güvence verdim. Kongre'ye tamamen hâkim olunamaz, ancak hiç değilse Yönetim olarak elimizden geleni yapacağız. Diğer konuşucular da bu konuda sizi desteklediklerini söylediler. Bunlar herhalde yeterlidir. Bildiri üzerinde ısrar etmeyin!»

Schmidt de, «Yunanistan'ın belirli bir dereceden sonra köşeye sıkıştırılmasının, Karamanlis'in kendi kamuoyu önünde güç duruma düşürülmesinin kabul edilemeyeceğini» açıkça tekrarladı. Artık birkaç kelimenin değişmesiyle Alman formülünün kabul edilmesinden başka bir yol yoktu. Israr yine anlamsız tepkilere yol açabilirdi-

Maddeler şöyle geçti: «Müttefikler, Türk ve Yunan Başbakanlarının buluşmalarını memnunlukla kaydetmişlerdir, ikili sorunlar konusundaki bu diyalogun iki ülke arasındaki ajılaşmazlıkların çözümüne katkıda bulunacağı umudunu belirtmişlerdir. Müttefikler, özellikle Güneydoğu kanacımındaki birlik ve beraberliğin ve dayanışmanın güçlendirilmesine verdikleri önemi yinelemişlerdir. Müttefikler mevcut sorunların çözümleneceği ve üyeler arasında savunma alanının bütün yönlerinde tam bir işbirliğinin yeniden başlatılacağı umudunu dile getirmişlerdir.»

Toplantıdan sonra, Başkan Carter dünya basınına ambargonun kaldırılması konusunda Yönetimin mücadeleyi başlatacağını resmen açıkladı. Üzerinde saatlerce tartışılan, bir kelimesi için bunalımlar çıkan NATO ortak bildirileri ise, ertesi sabah rafa kaldırılıyordu. Ne Amerikan Kongresi, ne de dünya basını «NATO ambargoyu kaldır diyor, aman hemen harekete geçelim!» demedi. Yazarlar bile unuttular. Ancak önemli olan Türkiye'nin duyarlılığını yüzyüze tüm ülkelere hissettirebilmek, Carter'dan açık ve kapalı güvenceler sağlayarak işi sağlama bağlamak ve sonunda Yunanistan'ın iki yüzlü politikasını herkese gösterebilmektir. Bu da gerçekleşmişti.

1 Haziran günü, Beyaz Saray'da 16¹ Temsilciler Meclisi üyesinin Başkan Carter ile yarım saatlik «ambargonun

kaldırılması» konusunda toplantı yaptıkları açıklandı. İlk kez sadece ambargo konusunda böyle bir toplantı oluyordu. Ertesi günkü New York Times»a, Beyaz Saray görüşmesi sırasında Başkan'm milletvekillerine dağıttığı memorandumı sızdırıldı. Ecevit'in beklediği çark dönmeye başlamıştı artık.

Ecevit'in Amerika'da geri kalan günleri tam bir kulisçi gibi geçti: «Washington Post» sahibinin düzenlediği ve tüm yazarlarının katıldıkları sabah kahvaltısı, Uluslararası Basın Kulübü'nde onuruna verilen yemekteki konuşması, Kongre Dış İlişkiler * Komitesi'nin bir toplantısında Türkiye'nin tutumunu açıklayıp soruları cevaplaması. New York'a geçip BM Genel Kurulu'nda konuştuğundan sonra, Türkiye'ye kredi açan tüm bankacıların katıldıkları toplantıda ekonomik konuda bilgi vermesi; Rum lobisinin liderleriyle başbaşa görüşmesi, yeniden Washington'a geçip ABD. Savunma ve Maliye Bakanlarıyla geri kalan sorunları tartışması ve devamlı TV, gazete, radyo demeçleri...

Amerikan kamuoyunu ve Kongre'yi ambargo konusunda duyarlaştırmaya kampanyası; o güne kadar sadece Amerikan Dışişleri Bakanlığı, CIA ve Pentagon'un eline bırakılmıştı. Ecevit, gelmiş ve şimdi «Türkiye'nin ne düşündüğünü» söylüyordu. Konuşmaları tutarlı, net ve etkiliydi. Metin Toker'in bile, «heyecandan gözlerim yaşardı,» demesine yol açan «Ecevit gösterisi», Karamanlis ile Kip-riyanu'yu bir an için Amerikan halkının gözünden sili-verdi. «London Times»m 3 Haziran tarihli haberinde, «Ecevit, basın ilişkilerindeki üstünlüğüyle ambargo konusunda çok taraftar kazandı,» deniyor, Fipriyanu'nun enformasyon işleriyle yükümlü yetkilisi Hristofides; Rum liderin bir basın toplantısından sonraki konuşmamızda bana açıkça dert, yanıyor ve, «Ecevit gibi etkili konuşucu görmedim. Amerikan kamuoyuna çözüm isteyen insan görünümünü verdi ve kazandı. Allah tan o dönünce siz'bu kampanyayı sürdüremeyeceksiniz, biz de arayı kapatırız,» diyordu.

Senatörlerle konuşma sırasında Ecevit'in Rusya'ya yapacağı gezinin Kongre'de çok ters karşılanacağını söyleyen

muhafazakâr Tratton, açıkça vazgeçmesini istedi. Başbakan gülerek cevapladı bunu. «Türk devleti dış gezilerini Amerikan Kongresi'nin gündemine göre ayarlayamaz. Bu gezi çok uzun süredir planlanmıştı ve iptali söz konusu olamaz.»

Ulusal Basın Birliği'nin yemeğinde Rum lobisinin gücü kendini gösterdi. Her şeyden önce Amerika hangi gösteriye ne zaman ve hangi oranda izin vermesi gerektiğini çok iyi ayarlıyordu. Özellikle azınlıkların gösterilerini. Kıbrıslı Rumların bir iki küçük gösterisine izin verilmiş, ancak NATO toplantılarının yapıldığı binanın beş yüz metre-uzağında bir yer gösterilmişti. Toplantı günü, Ecevit kapıdan içeri girerken Ermenilerin broşür dağıttıkları görüldü. Kimse bir şey yapmadı. Başbakan asansöre bindi. Kapılar kapanana kadar broşür dağıtan gençlerle göz göze-geldi. Gülümsedi, başıyla selâm verdi. Gençlerden biri dayanamadı, gülümseyerek; «Ecevit, Türkiye'deki Ermeniler sana emanet!» deyiverdi. Sön derece anlamlı bir karşılaş-maydı. Yemekte Ecevit'e yöneltile sorulardan yarısı, salona girmiş olan Rumlardan geldi. Yemek sonrasında da, daha asansöre gidilirken, her Amerikalı gazetecinin yanın da bir Rum, durmadan «Ecevit yeni bir şey söylemedi. Bomboş bunlar. Herhalde .bir şey yazmazsın...» diye ilk etkileri dengelemeye çalışıyorlardı. Hayretler içinde kaldım. Rumlar, o Amerikalı gazetecilerin hemen her gün gördüğü ve yakından tanıdığı kişilerdi. Lobinin gücü orada bile kendini göstermişti... Karamanlis'i de aynı şekilde konuşturmak istemişlerdi. Yunan Başbakanı gazetecilerden nefret ettiği için daveti reddetmişti. Hiçbir TV görüşmesini de kabul etmedi. Sadece ajanslara demeçle yetindi. Alem Ecevit'e bırakmayı yeğlemişti.

Sekiz günlük Amerika maratonu biterken, Ecevit'in koltuğunun altı Türkiye lehine alınmış sözlerle şişme dosyalarla doluydu... Ancak verilen sözlerin ve yaratılan havanın sürdürülmesi durumunda istenilen elde edilebilirdi. Ecevit gittikten sonra, sekiz gün süreyle onu izleyen bürokrasi de yorgunluk çıkartmak üzere uykuya daldı. Batı-

dan kopmadan sorumluluklarını hatırlatmak çabaları sonucunu bakalım nasıl verecekti? Başından beri olduğu gibi her şeyi tek başına götürmüştü ve yine yapayalnızdı Burcunda «Türkiye Başbakanı» yazılı olan Pan American uçağına bindiğı zaman, eşi Rahşan Ecevit'ten sonraki ktr ıuyucu- meleğı Erdal Tümer'den Ankara'nın son gönderdi ği teleksleri istedi. Yaptıklarından memnun, fakat fazla sııyla yorgundu. Başını eşinin omuzuna dayadı ve uyurakaldı.

5'inci Bölüm :

Carter «Ambargoyu Kongre'ye Nasıl Sattı?

Pennsylvania Avenue'nun 16. ve 17. sokaklarla Kesildiği blok baştan başa ciddi görünümlü binalarla doludur. Zaten Washington'un tam ortasındaki bu bölgeye gelir gelmez, önemli bir şeylerin olduğunu hissedersiniz. Kaldırımlarda etrafı seyreder gibi dolaşan gözlüklü ve sağ kal çalarmin üstü şişik kişiler hemen gözünüze çarpar. Dakika geçmez ki, siyah Cadillacları aralarına almış motosikletli polisler ve her arabanın arkasında, yerinden fırlayıp makineliyle çevreyi tarayıverecek gibi bakan koruyucuların otomobilleri, açılan demir parmaklıklar arasında kayboluverirler. Bu koruyucular korkularından mı, yoksa giysilerinden mi bilemiyorum; hemen normal insandan kendilerini ayırırlar.

Ledsky, yıllarca Dışışleri Bakanlığı'nın Türkiye - Yunanistan - Kıbrıs bölümünün başında bulunmuş ve konuyu <m iyi bilen kişi durumundaydı. Patronu durumundaki Barbour, Kongre ile ilişkiler bölümünün başına geçerken Ledsky'i de beraberinde götürmüş ve bütün yükü şimdi onun sırtına bırakmıştı. Ledsky, Dışışleri Bakanlığı adına ambargonun kaldırılmasının siyasi açıdan önemini gösterecek çalışmalardan sorumluydu. Paul Henze de yıllarca önce Adana'da bulunduğu için, Brzezinski'nin görevi yüklenmesiyle Türk işlerine bakmaya başlamıştı. Ulusal Gü-

veniiik Konseyi (UGK) tamamen Başkana bağılıydı. Breze-zinski de Carter'ın Ulusal Güvenlik konularındaki danışmanıydı. UGK'nın Beyaz Saray içinde güvenlik konularında son derece önemli ve etkili bir yeri vardı. Henze'nin rolü, hem kendi örgütünü, hem Milli Savunma Bakanlığı' m (Pentagon), hem de CIA'yı kampanya sırasında organize etmektir. Başka deyimle, satılacak malın «güvenlik» açısından önemini gösterecek olan çalışmaların sorumlusuydu. Beyaz Saray'ın Kongre ile ilişkiler bölümünün başındaki Frank Moore ise, kendi ekibiyle çalışmalara katılacak, aynı zamanda Kongre'deki durumu kontrol ederek Carter'a durumu iletecek kişiydi. Moore, Yönetim bakanlıklarının Kongre'deki kontrolcüsüydü aynı zamanda. Onun gerçek görevi, Carter'a, Kongre'deki havayı yansıtmak ve Patronunu yanlış bir adım atmaktan korumaktı.. Oylamanın ne zaman yapılması gerektiği, Moore'a verilen bilgiler ve kendi ekibinin araştırmasından sonra saptana-bilirdi. Beyaz Saray böylece Dışışleri ya da Savunma Ba-kanlığı'nın kendini güç durumlara sokmasından koruyabiliyordu. Bakanlıkların kendi teknik açılarından çok önemli gördükleri bir yasanın, hiç iç politika düşünülmeden Kongre'den geçirilmesinde ısrar etmesini Moore, «Daha yeterli oy yok,» ya da «Bu geçerse, öteki yasa kalır,» diyerek süzgeçten geçirirdi. Son karar, daima Beyaz Saray'a aitti. Bakanlıklar ile Beyaz Saray arasındaki çekişme arasında Başkan'm oy kaybetmemesi için kurulmuş bir sistemdi bu...

Ledsky, «Ben oylamanın, önce daha kolaylıkla kazanabileceğimiz Senato'da yapılmasından ve ardından Temsilciler Meclisi'ne gidilmesinden yanayım. Meclis'te oylar aleyhimizde. Oysa, Senato'da kazanıp gidersek güçleniriz. Ancak Senato'da şu anda ne zaman biteceği belli olmayan iş Kanunu'nu engelleme sürdürülüyor. NATO zirvesinde Türkiye'nin önemi ve ambargo sorunu çok işlendi. Türk Başbakanı burada geniş bir kulis yaptı. Dolayısıyla sıcağı sıcağına işi kotarmak gerekiyor. Hemen bir oylamaya gitmenin diğer avantajları, kamuoyunun güvenlik ko-

nulanna çok önem vermesi ve önümüzdeki seçimler. Tüm basın-TV bundan söz ediyor. Ambargonun kalkışında kullanılacak olan güvenlik gerekçesi daha önem kazanıyor. Ote yandan sonbaharda genel seçimler var. Birkaç yüz oyun büyük önem taşıdığını bilen hiçbir milletvekili Rum asıllı seçmeninden gelecek baskıya karşılık oyunu değiştirmek istemeyecektir. Çoğu bunu söylüyor ve seçim sonrasına bırakmamızı istiyor. Hemen oylamaya gidersek, 4 Temmuz'daki on günlük tatil sırasında milletvekillerinin seçim bölgelerinde seçmenlerinin baskısının altına girmeden sorunu halledebiliriz,» dedi. W Haziran'ın son haftası hedef olarak saptandı. Temmuz tatilinden önce Temsilciler Meclisi oylamaya zorlanacaktı. Yine de oyların dağılımı hiçiç açıcı değildi. Frank Mo-ore; «Bir deneme yaparız, baktık ki yeterli oy toplanamadı, tatil sonrasına bırakırız,» dedi. Bu taktik saptanmış, ancak oy durumu gerçekten çoğunu korkutuyordu. Masanın etrafındakiler ellerindeki listeleri çıkardılar. Senato ve Meclis'in ayrı ayrı listeleri yapılmıştı. Ayırımların altına da adlar yazılmıştı: Lehte olanlar -Aleyhte olanlar-Kararsızlar. Kararsızlar da ikiye ayrılmıştı: Lehte eğilip gösterenler, Aleyhte eğilim gösterenler. Daha kampanya başlamadan yapılan ilk oy sayımı (eski oyları, arada gösterdikleri değişim dikkate alınarak) şöyleydi: Temsilciler Meclisi'nde (435 kişi): Lehte 170, Aleyhte 190, Kararsız 90 (Lehte eğilimde olanlar: 45, Aleyhte eğilimliler: 45), Sena-to'da (100) kişi: Lehte: 40, Aleyhte: 35, Kararsız.- 25. (Lehte eğilimliler: 15, Aleyhte eğilimliler: 10).

Salonda bulunanlar, Başkan Carter için çok riskli bir işe girildiğini biliyorlardı.

(1) Bu toplantı, ambargonun kaldırılışında izlenen yöntem ve sadece Amerika'ya özgü çalışmaları gösterebilmek için örnek olarak buraya alınmıştır. Oysa bunun gibi sayısız toplantılar yapılmıştır. Bu bölümdeki görüşlerin tamamı Yönetim'in yaklaşımı olarak çeşitli düzeylerde, değişik toplantılarda saptanmıştır. Bilgiler ABD Dışışleri Bakanlığı ve UGK yetkililerinden alınmıştır.

Riskleri azaltmanın tek yolu, çok. etkili bir kampanya sürdürmektir. Araplara uçak satışı yasasını Kongre'ye sattıkları gibi, Musevi lobisinin üstesinden geldikleri gibi... Kampanyada kimlerin nasıl kullanılacağı saptanmaya başlandı:

— .Dışışleri" Bakanı Vance, Meclis Silahlı Kuvvetler Alt Komitesi'nin hearinglerine katılacak. Komite başkanıyla konuştuk, hemen görüşmeleri açıyor. Meclis'teki hareketi bu şekilde canlı tutacağız. Sonunda ambargonun kaldırılması için bir çağrı yapacak Komite. Bu açık tartışmaya Savunma Bakanı Brown, Genelkurmay Başkanı General. Jones ve Brüksel'den gelecek olan NATO Başkomutanı Haig de katılacak.

.— Dışışlerine büyük görev düşüyor. Bakan devamlı olarak basın toplantıları ve TV konuşmalarında da mutlaka ambargoya değinecek. Yardımcısı Warren Christofer, Nimetz, Türk-Yunan Dairesi'nin tamamı ve Ankara'daki Büyükelçi Spiers bizim göstereceğimiz senatör ve milletvekilleriyle görüşmeler yapacaklar ve oyunu değıştirenleri buldukça bize bildirecekler.

— Şimdiye kadar Ankara, Atina ve Lefkoşa'da Büyükelçilik yapmış olanların tamamıyla temas ettik. Toplam 12 basın bildirisi, konferans, görüşme yapacaklar ve Kongre üyeleriyle kamuoyuna ambargonun kaldırılmasının önemini anlatacaklar.

— NATO Genel Sekreteri Luns'u iki defa daha getiriyoruz. Bir açık konuşma, bir de Kongre üyeleriyle top-: 11 ti yaptıracağız. Ayrıca basın sözcülerine notlar hazır-; 'idi. Konuyu ön plana çıkarmaları söylendi. Gelebilecek sorulara karşı ne cevap verecekleri de belirlendi. Brifinglere gelenlerden etkileyebildiklerine Dışışlerinin konuya verdiği önemi de özel olarak anlatacaklar.

Basın kampanyası en önemli bölümlerden biriydi ve bunu hem Dışışleri, hem de Beyaz Saray Basın sözcüleri yürüteceklerdi. Amerikalı gazetecilere, «ambargonun kaldırılmasının önemi»ni işletecek -konuşmalar yapacaklar, hiç değilse sorunun gündeme girdiğini söyleyerek konunun

gazetelere çıkmasını sağlayacaklardı. Dışışleri'nden toplantıya gelenlerden sonra, stratejik açıdan çalışmaları yürütecek olan «güvenlik» işlerinin yetkilileri neler yapacaklarını anlatmaya başladılar.

— Savunma Bakanı Brown'ın dört TV konuşmasının içine ambargo ile ilgili bölümler kondu. Ayrıca soru soracaklara da, ambargo hakkında mutlaka soru beklendiği söylendi. Brown, Kongre'deki hearing'lerin dışında üç ayrı yerdeki konuşmasında konuyu işleyecek.

Pentagon'un Güneydoğu ve Ortadoğu Daireleri'nin yetkilileri de göstereceğiniz senatör ve milletvekilleriyle konuşmaya hazırlar. General Haig ve General Johes için şimdilik dört konuşma planlandı. CIA işe pek girmek istemiyor. Ancak patron Turner kapalı bir hearing'e katılmayı kabul etti.. Anahtar durumundaki bazı Kongre üyeleri için de CIA bir dosya hazırladı. İstediklerinizle görüşecekler.

Frank Moore, eski NATO komutanları ve diğer kuruluşların nasıl kullanılacağını sordu. Kağıtlar karıştırıldı: ve cevap hazırıldı: «Başta Goodpaster olmak üzere, beş eski NATO Başkomutanı imzasıyla kamuoyuna bir uyarı mektubu hazırlandı. Onayları alındı. Bu hafta yayınlanacak.... Ote yandan Harp Malulleri, Eski Savaşçılar, Kore Malulleri Cemiyetlerine de ardı ardına yedi bildiri yayınlattırılıyor. Yedi tane de toplantı yapıp Yönetimi destekleyecekler.»

Kampanyanın son darbesini indirecek olan Beyaz Saray adına gelen yetkili de programını açıkladı:

— Başkan Carter, gerekmedikçe, bu ambargo konusunda çok TV'ye çıkarılmamasını istedi. Seçim kampanya-sındaki tutumuyla çelişik olduğunu ileri süren Rum lobisinin eline koz vermemeli. Amaç, mümkün olduğu kadar Başkan'ı koz olarak kullanmaktır. Önümüzdeki ilk TV konuşmasının girişini ambargo sorununa ayıracak. Beyaz Saray'da önce bu konuda Yönetimi destekleyen senatör ve milletvekilleriyle görüşecek, ardından orada olanlara ağırlık verilecek. Bu şekilde sekiz toplantı planlandı. Vance, Brown, Brezezinski ve Clark Clifford da katılıp konuşacak.

Sonuna doğru oy değiştirmemekte ısrar eden ve anahtar durumundakilerle başbaşa konuşma yapabilir. Tabii telefonla, oyu yumuşak olan ve lehimize kayma olasılığı büyük bulunanlarla görüşmeye hazır. Bunların adlarını biz saptayacağız. Bazı senatörler, Başkan'm sadece ambargo için bir basın toplantısı yapmasında ısrar ediyor. Zabloc-ki de bunu söyledi. Ancak biz taraftar değiliz. Duruma göre buna karar verebiliriz... Bu arada Dışişleri, Türkiye' nin bazı yeni iyi niyet jestleri yapmasını sağlarsa iyi olur.

Hemen notlar alındı... Bir yandan Kongre üyeleriyle [görüşmeler, basın - TV - radyo kampanyası sürdürülürken, öte yandan da Kongre üyelerinin oylarını nasıl kullanacaklarını asıl saptayan kişiler olan yardımcılarını için de olağanüstü bir program hazırlanmıştı. Moore, «Önümüzdeki iki hafta her sabah onar kişilik gruplar halinde Kong-3*e üyelerinin yardımcılarını Yönetim'in tutumu ve ambargonun kaldırılmasındaki gerekçeler anlatılacak. Bu toplantılara Dışişleri, Savunma, CIA ve gerekiyorsa NA-TO'dan yetkililer katılacak,» dedi. «Washington Post», «New York Times» gibi önemli gazeteler ve TV programlarında ambargo için yayın yaptırılmasının da ayrıntıları saptandı.

Her şey en inceliklerine kadar bu toplantıda tartışıldı, opsiyonlar kondu, alternatifler saptandı. Kocaman bir bilgisayar gibi işleyen Komite'de, sadece Türkiye - Yunanistan ve Kıbrıs'tan söz edilmedi. Üç ülke figüran idi; Ortada Yönetimin bir yasayı geçirmesi sorunu vardı. Kimse, Türkiye'nin ne diyeceğini ya da Yunanistan'daki tepkileri, hatta Kıbrıs'ta çıkacak ayaklanmaları düşünmüyordu bile. Onların görevi, Başkan Carter dahil olmak üzere herkesi «bu oyunda oynatarak» malı satabilmektir. Kıbrıs'ın daha beş altı ay öncesine kadar, Washmgton'da haklı görülen bir tutumu ya da Lefkoşa'ya eskiden Verilmiş sözler unutulmuştu. Yunan hükümetine eskiden vaadedilen politikalar, ülkede demokrasinin tehlikeye girmesinden duyulan kaygılar yok olmuştu. Bugün için önemli olan Türkiye'nin stratejik-ekonomi3L_ye diğer sayılabilecek

3SR

tüm ağırlıklarının birleşmesiyle ortaya çıkan «öncelik»! idi. Amerika gibi bir liderin duygusallıkla uğraşacak vakti yoktu. Güçlü olan herkes gibi haklılığını kabul ettirebilirdi. Korkunç bir mekanizma harekete hazır bekliyordu.

Dosyalardan ikinci bir blok daha çıktı ve tüm kampanya süresince kullanılacak «Gerekçelerdin W yazıldığı belgeler dağıtıldı. Bunlarda bulunan görüşler her yerde kullanılacaktı. Kongre üyelerine, yardımcılara, basma, herkese bunlar anlatılacaktı. Kimsenin kendinden, tutarsız olabilecek bir şey eklemesine olanak yoktu.

Üç saat sonra dosyalar kapandı. Moore, «Beyler, basanlar! Çok işimiz var,» dedi. Dev makineyi çalıştıracak yeşil ışık yanmıştı.

Her şey bu toplantıda saptandığı gibi oldu. Haziran'm birinci günüyle başlayan dönemde, Amerikan sisteminin ne denli değişik olduğunu gözlerimle gördüm, kulaklarımla duydum. 8 Haziran sabahı, Carter 13 Senatörü Beyaz Saray'a davet etti. Temsilciler Meclisi'nden olduğu gibi, Demokrat ve Cumhuriyetçi Partilerden ambargonun kalkmasını destekleyenlere «kampanyanın açıldığını» söyledi. Aralarına Senato'nun önemli kişilerinden Frank Church de alınmıştı. Amerikan kamuoyunun Watergate döneminden ve bazı Kongre üyelerinin rüşvet soruşturmasından iyi tanıdığı bu Senatör, toplantıdan çıkışta, özel olarak haber verilen gazeteciler ve TV kameraları önünde, «Ambargonun kaldırılması için oyumu değiştirmeyi kararlaştırdım ve bunu da sadece vatanımın güvenlik çıkarları için yapıyorum,» dedi. Flaşlar patladı ve ambargo sorunu böylece yavaş yavaş kamuoyunu hazırlamak için haberlerin arasına girmeye başladı. Ardından yine senaryoda olduğu gibi Carter 14 Haziran günü tüm Amerika'ya NBC ta-

(1) Gerekçeler yaklaşık 20 maddeden oluşuyordu. Ambargonun kaldırılmasının neden gerektiği, NATO, Kıbrıs, Türkiye - ABD ilişkileri ve nihayet Amerika'nın Güvenlik çıkarları saptanmıştı. Ayrıca karşı tarafın görüşlerine verilecek cevaplar da bu listeye alınmıştı.

rafından canlı verilen basın toplantısında «Ambargonun kaldırılması, dış politikada Yönetim'in bir numaralı önceliği olan sorunudur. Üç yıl önce konan . ambargo, Kıbrıs uzlaşmasma olumlu katkıda bulunmadığı gibi, ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'la ilişkilerindeki gerginliği arttırmış ve NATO'yu olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Doğu Akdeniz, bizim kendi güvenlik çıkarlarımız, Ortadoğu ve Güney Avrupa ülkelerinin savunması için önemlidir. Bu bölgede güvenliğin sağlanması için şu üç unsur gerçekleştirilmelidir: 1 — Amerika, NATO, Türkiye ve Yunanistan' m güvenlik çıkarlarına hizmet edilmeli, 2 — Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler geliştirilmeli, 3 — Kıbrıs uzlaşması girişimlerine yardımcı olunmalı; Bunlar için Kongre'den Türk ambargosunun kaldırılması önerimizi onaylamasını istiyorum,» dedi.

Ecevit'in, «Gölge etme başka ihsan istemem,» diyen ünlü konuşması böylece havada kalıyordu. Zira Amerika tüm ağırlığı ile Kıbrıs sorununun tam içine giriyor, Türk-Yunan anlaşmazlığındaki rolünü genişletiyordu. Bunu ön^ leye bilme olanağı da yoktu.

Bu büyük çark hiç aksamadan sürekli işledi. Her sa-bah, VVashington'a adeta tepeden bakabilecek yükseklikteki Kongre binasına Yönetim'in lobicileri giriyor ve akşama kadar kapı kapı dolaşıyorlardı. Ankara'daki ABD Büyükelçisi Spiers, Dışışleri, Pentagon ve Beyaz Saray'dan görevlendirilenler oylan ortada olanlarla teker teker konuşuyorlar ve «ambargoyu kaldırmanın nimetlerinden» söz ediyorlardı. Kongre üyeleri Amerika'nın gerçekten en güçlü kişileri olduklarını, yetkilerin hâlâ önemli bir bölümünü ellerinde tuttuklarını açıkça gösteriyorlardı. Bazıları açıkça; «Zaten ambargoya neden oy verdiğimi bilmiyorum ve bu dertten kurtulmak istiyorum, ancak önümüzde seçim var. Beyaz Saray'dakine söyle, bana 6 bin oy bulabi-lecekse hemen değıştireyim!» diyor; kimi, geleni ayakta oh dakika dinleyip savuşturuyor, ya da adam konuştukça saatine bakıp konuşmayı kısa kesmeye çalışıyordu.

Günler geçtikçe kahvaltıların ve gelenlerin sayılan

arttırılmaya başlandı. Gazetelerdeki yazılar ve yorumlar çoğaldı. Bunun başlıca nedeni de, Yönetim'in «Haber doğurma» makinelerinin ambargo için çalışmaya başlama-sıydı. Amerikan kamuoyu için basın - TV öylesine önemli Mr unsur ki, günlük yaşantı manşetler ve TV'de en çok sözü edilen olayla hemen etkileniveriyordu. Haberlerin büyük bir bölümü de Beyaz Saray, Dışişleri gibi hükümet organlarının açıklamalarından çıkıyordu. Başkan'm üzerinde durduğu konu hemen güncelleşiveriyordu. Güncelle-şen konu da Kongre'yi etkiliyor ve Kongre üyelerinin demeçler vermelerine, tutum saptamalarına yol açıyordu. Rum lobisi, bu kez _ 1974 - 75 dönemine oranla şaşkın durumdaydı. Eski etkinlikleri kalmadığı hemen görülüyordu. Kongre içindeki lobi (Brademas ve Rosenthal Kong-re'de, Sarbenas ve Eagleton ise Senato'da), diğer adları ise «4'ler cuntası» olan grubun etkisi çok artmıştı. Brademas, Meclis Başkan Yardımcılığına kadar tırmanmış; Sar-benas, Senato Dış İlişkiler Komitesi'nin en güçlü kişisi olmuştu. Beraberlerinde gözü kapalı oy verenler, aslında 35 kişiyi geçmiyordu; fakat güçleri arttığı için, birçok Kongre üyesi onların sağladıkları ve seçim bölgelerini çok ilgilendiren konulardaki yardımlarına bağlıydılar. Bir açıdan çıkar dayanışmasıyla oylarını bağlamışlardı. Kongre dışındaki Rum lobisi ise, eski gücünü artık yitirmişti. Her şeyden önce 1974-75'deki gibi eski sıcaklığını korumuyordu. Sorun, zamanla kendini yıpratmıştı. Üstelik hem kamuoyuna, hem de milletvekillerine ambargodan açıkça bıkkınlık gelmişti. Azınlıkların Amerikan politikasında gereğinden çok sözleri olduğu, kamuoyunda tepkiyle karşılanmaya başlamıştı. Kendi aralarında da önemli bölünmeler çıkmıştı.

Yaklaşık yüz bin kişilik Türk lobisi de bu hengame içinde bir şeyler yapmaya çalışıyordu. 3 milyonluk Rum asıllı Amerikalıyla başa çıkmaları söz konusu değildi tabii. Üstelik Rumlar, Amerikan toplumuna tam olarak girmiş, yüksek politik yerlere çıkmış, iş hayatında da etkili

grup oluşturmışlardı. Türkler ise, kendi aralarında kalıp, genellikle memur statüsünü aşamamışlardı.

Büyükelçilik, Amerika'daki belli başlı Türk kuruluşlarını bir araya getirip lobi oluşturmaya epey çaba gösterdi. Sonunda başardı da, ancak yine de denge kurulamadı. Kurulmasına da imkân yoktu. Senatör ve milletvekillerine 500 telgraf çekiliyor, 7-8 bin mektup yazılıyor, Türk Büyükelçiliği'nin karşılaşmaya çalıştığı bu masraflar da sınırlı kalıyordu. Zira yeterli para yoktu. Diğer bir Türk lobisini, Türkiye'de yatırım veya iş yapan 24 Amerikan firma oluşturdu. Ford, Harvester gibi büyük firmaların yetkilileri ambargonun kalkmaması durumunda yatırımlarının tehlikeye girmesinden çekindiklerinden, Ha-ziran'da Amerika'da toplandılar ve aralarında görev ayı rmu yaparak, hangi milletvekili ya da senatöre kimin daha etkili baskı yapacağını saptadılar. John Deere firması ise kendi başına bir halkla ilişkiler firmasıyla anlaşp ayrıca çalışma yaptı. Amerikan yatırımları milyarlarca doları bulmadığından, bu baskı da orantılı şekilde kaldı. Bu çalışmalara «Atlantic» plak şirketinin sahipleri olan Erte-gün Kardeşler de katıldılar. Bu lobi kendini ortaya çıkarmadan, para ve firmalarının ağırlıklarıyla çalıştı ve adları açıklanmayan beş milletvekilinin oylarını değiştirtti. Türk Büyükelçiliği de kısıtlı da kalsa lobi çalışması yaptı. Büyükelçi Esenbel, tüm kampanya boyunca 21 Kongre üyesiyle görüştü. Yemekler ve bir dizi brifingler düzenlendi. Oyunu değiştiren ya da değiştirme eğilimi göstereni bulunca hemen Dışişleri Bakanlığı'na telefon edip haber veriyor ve elde dolaşan listelerde değişiklik yapılıyordu.

Haziran'm ikinci haftasında durum yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştı. Ankara'nın hiç hoşuna gitmeyen gelişme, ambargonun koşullara bağlı olarak kaldırılmasının artık kesinleşmesiydi. Senatör Mc Gövem, Carter ile konuşurken: «İstediğiniz gibi ambargoyu koşulsuz kaldıramazsınız. Oyunu değiştirmek isteyen, ancak fırsat arayanların sayısı büyük. Onları tatmin etmek zorundasınız,» demiş ve Başkan'dan da büyük bir tepki görmemişti. Yar-

dırcısı John Rich'i bir taslak hazırlamakla görevlendirdi. Beyaz Saray'ın «Ambargo kalksın da, nasıl kalkarsa kalksın,» eğilimi kısa sürede Rum lobisine ulaştı, Sarbenas'm bu konudaki başdanışmanı Cliff Hackett de ortadaki oyunu görmüş, «Kesinlikle koşullu bir kalkışa karşıyız. Çünkü, ne kadar koşul koyarsanız koyun, işlemeyecektir. Beyaz Saray'ın oyunundan başka bir şey değil bu... Ambargo kalktı mı bir daha koydurtamazsınız ve Türkiye üzerindeki tüm baskımızı kaybetmiş oluruz. Carter'a yenilgimizi kendi elimizle vermiş sayılırız. Biz ambargo oylamasında kesin aleyhte oy kullanmalıyız...» diyordu. Anlaşmaya yanaşmadı. Ecevit'in 21 - 25 Haziran Moskova gezisi de yeni başlamış ve vVashington'daki kulaklar Sovyetler Birliği'ne çevrilmişti. Başta Türk basınındaki haberler ve yorumlar olmak üzere, Ecevit'in Moskova'daki tüm konuşmaları anında Dışişleri Bakanhğı'nın basın bölümünde bir bülten olarak çıkarılıyordu. Belki de Türkiye'den daha çabuk Ece-vit'i Amerika'da izleyebiliyordu ilgilenenler... Yunanistan ve Kıbrıs'taki tepkiler de ayrı bülten olarak yayınlanıyordu. Organizasyonu düşündükçe, bırakın Türkiye'yi, Avrupa'yla bile karşılaştırılamayacak bir çağda yaşıyordu Amerika.

Ecevit'in Moskova gezisinin bir şantaj ya da Türkiye' yi Batı'dan koparma manevrasının bir bölümü olmadığı kısa sürede anlaşıldı. Ecevit bu konuda herhangi bir kaygı olmamasını istediğinden dolayı Carter ile konuşmasında açıkça «Türkiye, ambargo kalkmasa da NATO'dan ayrılmayacak, bölgedeki barışı bozma amacı yok,» demişti. Hatta bu sözlerinden dolayı bazı Türk diplomatları tarafından «Elindeki kozları neden gösteriyor, gereksiz bir yaklaşım...» diye de eleştirilmişti. Oysa aynı diplomatlar, Türkiye gibi ülkelerin genel Doğu-Batı dengesi içinde hareket olanaklarının eskiye oranla artmasına rağmen, yine sınırlı olduğunu da biliyorlardı. Türkiye'nin «Bana şunu vermezseniz Doğu'ya giderim, haa...» gibi bir yaklaşımına sadece bizdeki bazı çevreler, Avrupa'daki basm ve alt dü-

zeydeki Batılı bürokratlar inanır. Yoksa Washington, Londra ya da Bonn'un bir kasasında bulunan «Türk Dosyasını okuyanlar inanmaz. Bu başkentlerin belirli odalarında «GİZLİDİR» yazılı kapıların ardında konuşan birkaç kişinin korkusu, Ecevit ya da bir başka liderin kamp değiştirebilmesi değildir. Kamuoyunun Batı'dan, Batı'mn demokrasi ve İnsan Hakları gibi belirli değerlerinden kop-masıdır. Çünkü hepsi çok iyi bilirler ki, Türk kamuoyunun tepkisini yeniden rayına oturtmak, bir hükümeti devirip yerine yenisini getirmekten çok daha zor ve pahalıya mal olur. Dünyadaki kuvvet dengesi, öylesine bir gelişme içindedir ki, bugün Türkiye, Moskova'nın kapısını çalıp, «Ben geldim, haydi beni alnı» dese, kapının yüzüne kapandığını görür. Ülkelerin kamp değiştirmelerini, elbise değiştirir gibi kolay görmek, ancak çok tepelerde bunun kararlaştırıldığını bilmemek sadece saflık ya da De-mirel'in o günlerde sürdürdüğü Bayrağa Saygı mitinglerinde, «Ecevit Türkiye'yi Batı'dan koparmayı planlıyor,» şeklindeki sözleriyle yaptığı gibi politik sömürüdür. O kadar! Oysa, aynı Demirel Başbakan iken Rusya'ya aynı duyarlılığı göstermiş, hatta ilişkileri daha da genişletmeyi başarmış kişiydi...

23 Haziran günü, üç ayrı başkentte birbirine bağlı ve son derece anlamlı üç gelişme bir arada oluştu.

Brükselde Türk Daimi Delegesi Coşkua Kırca, beraberinde müsteşarı Tugay Özçeri ile NATO Kuvvetleri Başkomutanı Haig ile Mons şehrindeki SHAPE karargâhında görüşüyordu.

1974'de Nixon'un son günlerinde, Kissinger ile birlikte Amerika'yı idare etmiş olan ve askerden çok politikacı yaklaşımıyla kendini gösteren Haig, dikkatle Kırca'yı dinliyordu.- 28 Haziran günü Senato Silahlı Kuvvetler Alt Komisyonu'nda ambargo için konuşma yapacaktı. Savunma Bakanı Brown, Dışişleri Bakam Vance, Genelkurmay Başkanı Jones da katılacak ve Yönetimin politikasının ne derece doğru olduğunu Senatörlere anlatmaya çalışacaktı. Kırca diplomatik bir dille ambargo-

nun kalkmaması durumunda Türkiye'nin tepkilerini komutana tekrarladı:

— General, şunu çok iyi bilin ki, ambargo kalkmazsa, Yunanistan da NATO'nun askeri kanadına geri dönemez. Türkiye veto'sunu kullanır. Zira hem bizi güç duruma sokturmaya çalışacaklar, hem de örgüte geri dönmenin getirdiği avantajlardan yararlanacaklar, bunu hiçbir Türk hükümeti kabul etmez.

Haig irkildi. Bu gerçeği biliyordu, ancak bir Türk temsilcisinden ilk olarak duymaktaydı.

Moskova'da Ecevit hem Brejnev, hem de Kosigin ile Kıbrıs konusunu uzun uzun tartışmıştı.

Son Türk önerilerini anlatmış ve Toplumlararası görüşmelerin başlamasını Rumların engellediğini göstermişti. Ambargonun kalkışını da bu nedenle istediklerini söylemişti. Rus

liderlerin Kıbrıs konusunda ilk gününden bu yana bir tek kaygıları vardı. Tüm politikalarını

da bu kaygıya dayandırıyorlardı. O da, Kıbrıs'm bir gün çifte Enosis ile iki NATO üyesi

(Yunanistan ve Türkiye) arasında paylaşılması. 1974'de Gromiko, Güneş'e, «Sizin

içtenliğinize inanıyoruz, ancak hâlâ görüşmeler başlamadı...» dediği günden bu yana, Rusların

bu çifte Enosis kaygılan giderek artmaktaydı. Bu nedenle sorunun çok taraflı bir konferansla

çözümlemesini istiyorlardı. Türkiye'nin ilk çıkartmasını kapalı bir şekilde desteklemişler,

ancak ikinci harekât ile birlikte Ada'nın bölünme olasılığının arttığı varsayımından hareketle

kaygılanmışlardı.

Ecevit, Sovyet liderlerine tutumunu uzun uzun anlatmış ve Ada'nın bağımsızlığına verdiği

önemin üzerinde durmuştu. 23 Haziran günü, teknik düzeydeki Ortak Bildiri «Toplumlararası

görüşmelerin başlaması» için bir cümlelin konması ısrarı, uzun bir çekimserlikten sonra kabul

edildi. Ortak Bildiriyi giren cümlede, «Toplumlararası görüşmelerde egemenlik, bağımsızlık,

toprak bütünlüğü ve bağlantısızlığa saygı gösterilmesine» dikkat çekildi ve uluslararası bir

konferanstan söz edilmedi. Sovyetler Birliği Kıbrıs politikasını değiştirmemişti; bu süreç için-

de Ada'nın bölünmesini engelleyebilecek toplumlararası görüşmelerin başlamasını üstü kapalı destekliyordu. Türkiye'ye «Rusya politikasını değiştirdi,» diye yanlış şekilde yansıtılan, Rum bölgesi ve Yunanistan'da paniğe varan yorumlara yol açan bu tutumda değişen tek nokta; Moskova'nın, Ada'nın bölünmesine yol açacak gelişmelerin kesinlikle karşısında olduğunun belirlenmesi, bunu önlemek için de toplumlararası görüşmelerin başlatılmasıydı.

Aynı gün, VWashington'da Beyaz Saray 750 kelimelik bir bildiriye başına dağıtıyordu. Başkan Carter'ın imzasını taşıyan ve tüm Kongre üyelerine yollanan bir mektuptu bu. Sözcü, basın toplantısında iki sayfalık metni basma okudu. Böylece geniş şekilde yayınlanmasını amaçlıyordu. Mekanizmanın gereği idi bu... Ve Carter mektubunda, «...Toplumlararası görüşmeler derhal başlamazsa tarihi bir olanak kaçırılmış olur ve Ada bölünür,» diyordu... Ardından da, oylamanın Temmuz tatilinden sonraya bırakıldığı açıklandı. Oylar «malın satışı» için daha yetersizdi.

Temelde iki dev. ülke bir noktada birleşiyordu: Görüşmelerin başlaması! Amerika ile Sovyetler'in Kıbrıs'taki temel çıkarları çatışmasına rağmen, bu süreç içinde belirli bir yerde tutumlar birleşmişti.

Türkiye mi taşlarını iyi oynamış, yoksa gelişmeler mi bu durumu ortaya çıkarmıştı? Sorunun cevabını bulmak çok güçtür. Ancak 1974 çıkartması sırasında olduğu gibi, şu anda da iki liderin çıkartan Türk yaklaşımını destekliyordu. Carter ambargoyu daha kolayca kaldırabilmek için, Brejnev ise de facto ayrılmayı engelleyebilmek amacıyla görüşmeleri istiyorlardı. Rumlar ise, tüm baskılara dayanıyor ve masaya oturmamakta direniyorlardı. Onların açısından bakıldığında uzun sürede tehlikeli, ancak kısa sürede son derece haklı bir yaklaşımdı. Artık kalkacağı anlaşılan ambargo baskısı da kaybedildikten sonra masaya oturmak, Kıbrıs Rumları'nın teslimiyeti kabul etmeleri olurdu. Dünya zaten Kıbrıs'ı unutmaya hazır bekliyordu. İlgiyi canlı tutmanın tek yolu direnmektir. İşte küçük ül-

Kelerin esKiden bulamadıkları sınırlı hareket yeteneği ouy du. Amerika, Kipriyanu'yu zorla masaya getirtemiyordu.

Belki de getirtmek istemiyordu.

Ambargonun kalkacağı artık kesindi ve Rumların yapabilecekleri bir şey kalmamıştı.

Amerikan Kongresi tatilden İO Temmuz günü döndü ve Washington'daki mücadele yeniden alevlendi. Bu kez sadece brifingler ve konuşmalar değil, oy pazarlıkları, telefonlar da işlemeye başladı. Toplu brifinglerden sonra oyunu değiştirmeye yatkın olmasına rağmen direnenler, etrateji-güvenliğe önem veriyorsa, Savunma Bakanı Brown'a, politikaya önem veriyorsa Vance'e yollanmaya başladılar. Ardından yumuşak olanlara Başkan Carter telefon etmeye girişti.

Beyaz Saray'dan telefon almak, hele Başkan ile konuşmak Amerikalı için son derece önemli bir şeydir. «Baş-kan'm ricasını kıramadım...» «Dün Beyaz Saray'da Baş-kan'la yarım saat konuştuk,» diyebilmenin verdiği ağırlık bambaşkadır. Hele Başkanı sık sık görebilenlerin sayısının beş parmağı geçmediği düşünülürse, bu önem daha iyi anlaşılır. Beraberinde beş altı Milletvekili ya da Senatörü de sürükleyecek «anahtar» durumundaki milletvekilleriyle Başkan'm görüşmesi de bir değişiklik getirmezse, işte o zaman «oy pazarlığı» başlar. Temmuz'un önemli bir bölümü böyle geçti. Özellikle .seçim döneminde, bölgesine birkaç milyon dolarlık bir Federal Hükümet yatırımını çekebilen bir Milletvekili büyük oy kazanır Genellikle Amerikalı Başkanlar da bu pazarlığı kullanırlar. Beyaz Saray'da pazarlıkları izleyen bir yetkili, bana Carter'dan şikâyet etmiş ve «Bu işin ustadı Johnson idi. Hangi Senatör ve Milletvekilinin neyle oyunu değiştirebileceğini bilirdi. Ve açıkça pazarlık ederdi. Carter seçimlerde kendini dinci, namuslu ve biraz da peygamber gibi gösterdiği için bunu pek sevmiyor. Ancak Panama Kanalı ile Araplara uçak satışlarında edindiği tecrübeyle ambargo sırasında iyi kullanmaya başladı.

Washington'un havasına alışmaya başladı Carter, ancak daha tam değil,» demiştir. Gerçekten 8 Milletvekili'nin ve 4 Senatörün oyu bu şekilde değiştirilebildi. Birine baraj, diğerine elektrik santrali, bir başkasına Federal bütçeden yardım sözü verilmişti. Carter yönetimi baskısını sadece Kongre üyeleri üzerinde değil. Türkiye üzerinde de arttırmaya başladı. Dış ilişkilerin en tipik salam politikasının örneklerinden biriydi. Kongre'de 5 kişi «Türk hapishanelerinde bulunan bazı Amerikalıların serbest bırakılmasıyla» oylarını değiştirebileceklerini söylemişlerdi. Hemen Dışişleri Bakanlıkları arasında buna bir formül arama çabaları başladı. Ardından, «yeni jestler yapsanız iyi olacak,» sözleri dolaşmaya başladı. Lefkoşa Havaalanı'nın açılması, Lefkoşa-Magosa yolunun Rumlara bırakıldığının belirlenmesi, yeni asker çekimi, Maraş'ta yeni üslerden bir ya da ikisinin oylama öncesi açılması...

Kongre'de Zablocki'nin baş danışman Bradley ile konuşurken, «Ecevit'ten yeni jestler bekliyoruz,» diye bunları sıraladığını duyduğumda pek ciddiye almamıştım. Oysa birkaç gün sonra, aynı söylentileri «istemiyoruz, ancak yapsanız ne iyi olur...» yaklaşımıyla Dışişleri'nde de duyunca paketi biraz daha açma çabalarının sürdürüldüğünü anlamıştım. Aslında mahkûm değişimi, afyon ekiminin başlamasından bu yana, Türkiye'yi ilgilendiren her kanuna aleyhte oy verenlerin tutumunu değiştireceğinden, Mayıs ayında da görüşülmüştü. Şimdi günler yaklaştıkça ve oylar tutmadıkça dosya yeniden gün ışığına çıkarılıyordu. Ambargonun geldiği aşamada herkes bir şeylerden yararlanmak peşindeydi. Denktas'a 35 bin Rum'un Maraş'a alınacağını resmen açıklattırılıp bir adım daha at-tırılmasından sonra, Washington Waldheim'ı araya sokup bir BM planı geliştirtmişti- Buna göre, Maraş'taki tüm Türk askerleri çekilecek, yerlerini BM kuvvetleri alacak ve oturacaklara da özel kimlik kartı dağıtılacaktı. Bir'baş-ka deyimle, Maraş Rumlara tem olarak teslim edilmeden

I

geçici olarak BM'ye verilmesiydi. Türkiye yeni asker çekimini reddetti. Lefkoşa Havaalanı'nır: açılmasını ise yıllardır Denктаş öneriyor. Rumlar kabul etmiyorlardı. Yani, yanlış kapı çalınmıştı. Yol konusunda da Ankara susmayı yeğledi. Ancak Maraş için baskılar öyle bir sürece girdi ki, Denктаş çıkartmanın 4'üncü yıldönümünde (20 Temmuz) yaptığı konuşmada, Maraş'ı biraz daha açtı. Hem Waldheim'm girişimini kırmak, hem de Kipriyanu'yu daha da köşeye sürebilmek için «35 bin Rum'un görüşmelerin başlamasıyla geri dönebileceğini ve BM'nin gözetiminde geçici bir yönetim kurulabileceğini» açıkladı. Ardından da toplumlararası müzakereler çağrısında bulundu. Ertesi gün Beyaz Saray, Denктаş'ın dışarda az duyulan bu önerisini aynen sözcüsü aracılığıyla yayınlayıp «Türkiye' nin bu yeni önerisinin yarattığı memnunluğa dikkati çe-%ip, ileriye doğru yeni bir adımdan» söz etti. Kipriyanu ise büyük bir taktik hatasıyla, Denктаş'ın önerisini anında reddetmiş ve oyunda yine ters düşmüştü.

Bu, Amerika'yla müzakerelerin nasıl küçük küçük adımlarla başlayıp insanı nerelere kadar götürdüğü'nün örneğiydi. Kıbrıs kutusunu açınca içinden neler çıkacağını hesaplamak başından beri olanak dışıydı. Ecevit de bu riski göze alacak cesareti göstermişti. Amerika, Türkiye'yi öyle bir noktaya getiriyordu ki, orada durup, «Olmaz, ben vazgeçtim!» diyemiyor ve ister istemez yeni bir adım atıyordunuz. Bir süre sonra yeni bir küçük adım daha... Ve... Yapabileceğiniz bir şey de yoktu. 1977'de Çağlayangil ile Vance'ın hazırladıkları senaryonun 'masum görünüşünün altında işte bunlar yatıyordu. Belirli bir ortama getirdikten sonra üstüne giderek tutumunu esnekleştire esnekleş-tire anlaşma noktasına getirmek... Amerika'nın Ortadoğu' da İsrail ile Mısır'a uyguladığı tal:tiğin aynıydı. Kıbrıs kutusunun açılmaması ise, genel bir baskının üzerinize binmesi ve ilerdeki faturaların biraz daha artması, ordunuzun biraz daha güçsüzleşmesi, ekonominin ordu için döviz ayırmaktan oksijensiz kalması ve sonunda yeniden Amerika'nın kapısını çalmaktı.

25 Temmuz Senato'da oylamanın günüydü.

Toplantı sabah 10.45:de açıldığında, salonda yaklaşık 25 kişi vardı. Dış Yardım tasarısının görüşüleceği açıklandı ve ambargo konusu 14'üncü maddede bulunmasına rağmen, öncelikle gündemin en üst sırasına çıkarıldı. Yönetim adına kampanyayı sürdürmüş olan Beyaz Saray ve Dışişleri ekibi hayatlarından memnun görünüyorlardı. Bir gün öncesine kadar yaptıkları sayımdan oylamayı yaklaşık 7 farkla kazanacaklarını saptamışlardı. Son dakikada bir değişiklik çıkmazdı. Zira Senato'da her şey önceden belli olurdu. Oy farkı da pek dar değildi. Birkaç kişinin tutum değiştirmesi önemli sayılmazdı. Senato'da ne kadar büyük oy farkı elde edilebilirse, Temsilciler Meclisi'nde durumların daha sağlamlaştırılacaklardı. Senato'nun dış politika konusunda ağırlığı vardı. Buradan geçen kanunlar Temsilciler tarafından dikkate alınırdı, ancak asıl önemli oylama, Temsilcilerinkiydi. Zira tüm çabalara rağmen orada hâlâ oylar başa baş idi ve kaybetme olasılığı vardı. Ambargonun konulduğu 1974-1975 dönemindeki Kongre ile bugünkü arasında önemli bir diğer farklılık da, arada geçen sürede seçilmiş 120 yeni Milletvekili ve Senatörün bulunmasıydı. Bunların oyları belli değildi. Carter yönetimi ilk başlarda, ambargo konusunda seçim döneminde söylediklerini unutmuş görünmemek amacıyla, Rum lobisinin de kabul edeceği bir formülle Kongre'ye gitmek istemişti. Kısa sürede Rum lobisinin kolay kolay kabul edilir bir formül kabul etmeyeceğini anlamıştı. 4'lü cunta (Senato'da Sarbenas ve Eagleton. Temsilciler Meclisi'nde Brademas ve Rosenthal), Beyaz Saray'dan giden tüm önerileri reddetmişlerdi. Kendi aralarında yaptıkları strateji toplantısında da şu yaklaşımı saptamışlardı: Şu ya da bu şekilde ambargonun kaldırılmasına karşı çıkacaklardı. Yeterli oy bulunamazsa bir yıl sonraya bırakılıp, Türkiye'nin ortaya attığı önerilerin iyi niyetli olup olmadığının denenmesini önereceklerdi. En son gerileme noktaları ise, oylamayı geciktirip sonbahardaki seçimler ve en yakın günlere bırakılabilmektir. Böylece oy korkusundaki senatör ve

348

'T

milletvekilleri daha etkili bir baskı altına alabilirlerdi.

İlk sözü, Senato Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Spark-man aldı. Yetmiş küsur yaşlarında ve parlak dönemlerini geride bırakmış senatörlerden biriydi. Ambargonun kalkması için Yönetimin yanında yer almıştı. Konu da kendi komitesinden geçtiği için kanun tasarısının Genel Kuruldaki mücadelesini yapmak ona düşüyordu.

— Elinizde bulunan kanun taslağının 8'inci sayfasında bulunan 13'den 16'ıncı satıra kadarki bölümün çıkarılması ve yerine şu cümlelerin konmasını öneriyorum: «Sec. 14 Ca) 1861 Dış Yardım -Kanununun 620 bölümü uygulamadan kaldırılmıştır.»

Bunun anlamı «Türkiye'ye uygulanan ambargo kaldırılmıştır,» idi. Sparkman bundan sonra uzun uzun gerekçelerini anlattı. Sözlerinin dikkati çeken bölümü, Türk Büyükelçisi Esenbel'in yolladığı 13 Temmuz 1978 tarihli bir mektup ile, yine Komite'ye Amerikan Dışişleri Bakanlığından 28 Haziran tarihini taşıyan bir resmi yazıyı okuma-sıydı. Bu iki belgenin en can alıcı noktası Maraş ile ilgili bölümleri idi. Esenbel, mektubunda bugüne kadar tüm iyi niyet jestlerinin Türkiye'den geldiğine dikkati çekip teker teker bunları sıralıyor ve «...Ekim 1977'de Türk Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Rumların evlerine ve işlerine dönebilmeleri için* Maraş'm açılmasını önermiştir. Nisan ' 1978'de Kıbrıs Türklerinin önerileri arasında Maraş'a 35 bin Rumun ev ve işlerine dönmelerinin müzakerelerin başlamasıyla gerçekleşmesi de bulunmaktadır...» diyordu. 1977'deki Çağlayangil-Vance arasındaki ünlü «Ambargoyu kaldırma senaryosundaki» anlaşmanın en önemli noktası böylece resmi bir belgeye de giriyordu.

Maraş üzerine pazarlıklar bu son belgede açıkça görüldüğü gibi, Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın kendi parlamenterlerine gelişmeleri biraz değiştirerek anlatışını da gösteriyordu. Bilindiği gibi Türkiye, 35 bin Rumu Maraş'a geri almaya hazır olduğunu Waldheim'a^ 13 Nisan günü Prof. Mümtaz Soysal aracılığıyla bildirmişti. Belgelerde yazılı değildi. ABD Dışbakanlığı bu gelişmeyi kendilerinin

yavaş yavaş Türklerden elde ettikleri havasını veriyordu. Bir başka açıdan bakılırsa bu yaklaşımın doğru bir yönü de vardı. Amerika'nın, Türkiye'den salam politikasıyla elde ettiği, gizli kapılar ardında verilmiş bir sözü açıklattırarak (Denktaş'a demeçler verdirterek) Ankara'yı sıkı sıkı bağlamasıydı. Türkiye 1975'den itibaren Maraş'ı tutamayacağını ve sonunda mutlaka geri vereceğini biliyordu.

Sparkman'dan sonra, önceden hazırlanmış olan senaryo uygulamaya konuldu hemen. Çoğunluk lideri olduğu için, Byrd, Senato'daki mücadeleyi yönetmeyi son dakikada kabul etmişti. McGovern ve Byrd gibi ilk başlarda ambargonun lehineyken sonradan oylarını değiştirmiş ve etkili senatörlerin tasarımı benimsemeleri oyların çoğalmasına yol açacak en önemli etkeni. Diğer önemli etken de, ambargonun kaldırılmasına bağlanacak olan koşullardı. Koşulsuz kaldırılamayacağı anlaşıncı Yönetim hiç itiraz etmemiş, hatta McGovern'ın hazırladığı öneriye yardımcı da olmuştu. Böylece oy değiştirmek isteyen Senatörlere seçim kampanyası sırasında kullanabilecekleri önemli bir gerekçe sağlanıyordu. Ambargonun Amerikan çıkarları için ve Türklerin iyi niyetli yaklaşımlarına bağlı olarak kaldırıldığını söyleyebilecekler, oy kaybından kurtulabileceklerdi. McGovern ile Byrd'ün önerisi gerçekte oldukça dengeli şekilde hazırlanmıştı. Ambargonun bu tasarının kabul edilmesiyle kalktığını belirtiyor ve ardından gelen koşullar dizisinde sadece Türkiye'yi değil, Yunanistan ve Kıbrıs'ı da çözüm bulunma çabalarından sorumlu tutuyor ve ilerdeki Amerikan yardımını tarafların iyi niyetli tutumlarına bağlıyordu. Bulunacak olan çözümün 1977 Şubat'm-da Denktaş - Makarios zirvesinde saptanan- ilkeler çerçevesinde gerçekleşmesini istiyor; Başkan'ın her 60 günde bir Kongre'ye gelişmeler hakkında rapor yollamasını ve her yılki yardım görüşmeleri sırasında da tarafların ne gibi çabalar gösterdiklerini bildirmesini öngörüyordu.

Bu koşul gerçekte Türkiye'den çok, tüm ilgili tarafları ve daha da önemlisi Beyaz Saray'ı bağlıyordu. Kimin iyi niyetli davranmadığı nasıl saptanacaktı? Koşulun en büyük

boşluğu buydu. Gelişmeleri en yakından izleyen Yönetimin vereceği raporlar önemliydi. Her Senatör de, bunca çabayla kaldırmaya uğraşılan ambargonun Beyaz Saray tarafından «Türkler iyi niyetli değil,» diye yeniden konulamayacağını çok iyi biliyordu. McGovern-Byrd önerisinin temelinde, «yefei»nin Kongre'den Beyaz Saray'a, Yönetime geçmesi yatıyordu. Bundan böyle söz sahibi Beyaz Saray olacaktı. 1974 öncesindeki gibi... Yoksa bu öneri sayesinde Beyaz Saray, Türkiye'ye baskı yapma aracı elde etmekten çok, gelişmeleri kontrol altında tutabilme olanağına yeniden kavuşuyordu. Amerikan Kongresi'nin 1974 sonrasındaki ayaklanması ve dış politikaya el atması dönemi böylece kapanacak ve yetkinin büyük bölümü yine Başkan'm eline geçecekti. Ambargoyla yaşıt olan Amerika'nın içerdeki «yetki» kavgasının, böylece sonuna geliniyordu. Yoksa Beyaz Saray bu koşullar olsa da olmasa da, Türkiye-Yunanis-tan ya da Kıbrıs'a daima baskı yapabilişti. Elindeki güç, Kongre'den bu yolda yetki almasına gerek göstermiyordu. Geçirilen üç yıl bu gerçeği yeterince göstermişti. Rum lobisi de, Kongre'nin elinden işin kaçtığını ve daima stratejik unsurlara daha ağırlık veren Beyaz Saray'ın eline geçeceğinden dolayı mücadelenin kaybedileceğini bildiğinden McGovern-Byrd önerisine tüm gücüyle saldırıyordu.

Salonda bu hararetle konuşmalar yapılırken, 100 kişilik Senato'da sadece 10-15 kişi bulunuyordu. Diğerleri içeri girip çıkıyorlar ve başka işlerine bakıyorlardı. Amerikan sisteminin diğer bir örneği idi bu da... Her karar önceden komitelerde ve koridorlarda saptanıyor ve Genel Kurul'da bilinen sözler tekrarlanıyordu.

Diplomatlara ayrılan locada ise Türk Büyükelçisi Esen-bel, hemen yanında Amerika'nın Ankara'daki Büyükelçisi Spiers ve Kıbrıs Rum Elçisi devamlı konuşmaları izliyor ve not alıyorlardı. Seyircilere ayrılan bölümde ise, Sarbenas* in Yunan asıllı eşi, çocukları ve kalabalık bir Rum davetli oturuyordu. Kimsenin yüzü, Rum lobisinin sahneye çıkışına kadar gülmedi. Yönetimden yana olanlardan sonra Rum lobisinin ağır topları ardı ardına atışa başladılar. Önce

Carter'm partisinden Pell söz aldı. Demokratlar 1974'de genellikle kendi oylarıyla ve Cumhuriyetçi Ford yönetimine karşı bir gösteri şeklinde konulan ambargoyu, şimdi iktidar partisi olarak kaldırmaya pek yanaşmıyorlardı. Ken di Başkanlarının tutumunu değiştirmesine de son derece sinirleniyorlardı. Pell, konuşmasının hemen başında Rum lobisinin en önemli bir taktik aşamasını ortaya çıkardı. «...Ambargo, Kıbrıs'ta önemli ilerlemenin gerçekleşmesi için konmuştu. Oysa böyle bir şey ortada yok. Ambargo Ada'daki tüm Türk askerlerinin çekilmesi koşuluna bağlanmadan kaldırılırsa, kendi kanunlarımızı kendimiz çiğ nemiş oluruz. Yönetimin İnsan Haklarına bağlılığına kuşku düşürür ve Yunanistan'daki Amerikan-NATO aleyhtarlarının güçlerini arttırır. Yunanistan zaten NATO ile ilişkilerini koparma yoluna girdi, böyle bir durumda Yunanistan'ı kaybederiz.»

Ardından Eagleton, daha önceki konuşmalarda ileri sürülen gerekçeleri teker teker çürütmeye çalışırken, dur madan Türkiye'nin Kıbrıs'taki ikinci harekâtına değiniyordu.

— Kıbrıs'ta çözüm bulunmadan ambargo kaldırılırsa, Türkler bugünkü durumu değiştirmekte hiçbir neden görmeyeceklerdir. Şimdiye kadar katı tutum izleyen Türkiye, bundan sonra neden harekete geçsin? Eğer McGovern-Byrd önerisi kabul edilirse, üç yıldır uygulamaya çalıştığımız kanunları kendi elimizle yıkacağız. Bu öneride yeni hiçbir yan yoktur. Üç yıldır yapmamız gerektiği gibi, Türkiye'ye silah karşılığı Kıbrıs'ta çözümü kabul ettirme çabası. Bu defaki fark, ambargonun kalkmasıyla Türkiye'yi katı tutumundan dolayı ödüllendirmiş olmamızdır. Bu nedenle McGovern önerisi kabul edilmemelidir. Buradaki sorun, bir ilkeyi sürdürmek ya da Türkleri memnun etmektir. Ambargoyu kaldırırsak, 200 bin Rum göçmen, kanuna saygı ve Yunanistan'la ilişkilerimizi bozma pahasına Türkleri memnun etmeyi yeğlemiş olacağız.»

Demokrat Durkin de: «Kendi kendimizle alay etmeyelim. Türkler Kıbrıs'ı Amerikan silahlarını kullanarak, do-

layısıyfa kanunlarını çiğneyerek istila ettiler. O günden bugüne hiçbir şey değişmedi... Sadece Başkan Carter seçim lerde verdiği sözlerden birini daha çiğnedi... Eğer Türkler tüm askerlerini geri çeker, göçmenleri evlerine geri gönderir ve iyi niyetli bir müzakereye oturursa, biz öncelikle ambargonun kalkmasını isteyeceğiz.» diyerek Eagleton'u destekledi. Bunların ardından hemen Yönetimden yana olan ağır 'toplar sahneye geldi. Demokratların en tanınmış Senatörlerinden Frank Church de 1974-75'de ambargo için oy kullanmasına rağmen artık bunu değiştireceğini, zira bu politikanın yürümediğini söyledikten sonra, Kıbrıs konusundaki Türk önerilerini uzun uzun anlattı. Church konuşurken, Nisan ayında Viyana'da BM Genel Sekreteri Wald-heim'dan, Prof. Soysal'ın bir cümleyi koparabilmek için mücadelesinin .nedeni daha iyi anlaşılıyordu. Ghurch Sena-todakilere bağıra bağıra: «... Türk tarafının son önerilerini BM Genel Sekreteri "VValdheim, özlü ve ayrıntılı buldu. Ardından Denктаş, Maraş için BM gözetiminde geçici bir yönetimi kabul edebileceğini açıkladı, 35 bin Bum göçmenin ev ve işlerine dönebileceklerini belirtti. Bunlar Türk tarafının ciddi şekilde müzakereye hazır olduğunu göstermektedir...» diyor ve her lehte konuşucu bu cümleyi yineliyordu.

Önerinin sahibi McGovern en gerçekçi konuşmalardan birini yaptı. «Başından bu yana ambargo konusu karışık bir gelişme gösterdi. Kongre, Kissinger döneminde izlenen politikaya karşı güvensizliğini göstermek, kanunsuzluğun genel kural olduğu sırada bir konuda kanunları uygulamayı başarmak ve küçük bir adada haklı bir çözüm bulunabilmesi için ambargo 'kararını aldı. Ancak hemen başından itibaren tüm Yönetimler bunun kaldırılması için savaş açtılar. Sonunda güçlü bir tek politika yerine, birbiriyle çelişen iki politika belirdi. Üç yıl süreyle kısıtlamaların uygulanmasını isteyen Kongre ile mutlaka kaldırılmasından yana olan Yönetimin politikaları birbirlerini etkisizleştirdiler ve sonunda hiçbir şey değişmedi Sayıları azalmasına rağmen-

men yine Türk askeri orada duruyor. Rum göçmenler evlerine dönemiyorlar ve bölgede çıban başı sürüyor... Bir noktada açıklık gerekir. O da ambargonun aslında sembolik bir anlamı olduğudur. Kongre zamanla aldığı kararlarla bunun Türkiye'yi silahsız bırakmak yerine, baskı altında tutmak olduğunu ortaya koymuştur. Bugün biz nasıl oy verirse verelim, Türkiye önümüzdeki yıl yine 175 milyon dolarlık krediyi kullanabilecektir. Şimdi sorulması gereken soru, sembolikleşmiş bir kanunu sürdürmenin bir anlamı olup olmadığıdır.»

McGovern getirdiği koşulların, ambargonun katkısıyla yaratılacak sakıncaları yok ettiğini anlattıktan sonra, Amerikan sisteminde basın-kamuoyu etkisinin ne derece önemli olduğunu gösteren bir tutumla, ambargonun kaldırılması lehinde yorum yapmış olan «Washington Post», «Wall Street Journal» gibi gazetelerin yazıların! tutanaklara geçirtti. Bu şekilde önemli basının da kendileri gibi düşündüğünü göstermek istiyordu. Kongre'de en çok yapılan hareketlerden biri buydu ve oldukça da etkiliydi.

Oylama başladığında salon yavaş yavaş hareketlenmeye başladı. Kurallara göre oy verme süresi 15 dakikaydı. Sarbenas oylamanın | ad okunarak yapılmasını önermişti. İlk on dakika içinde oylarını verenlerin sayıları otuz kişiyi bile geçmiyordu. Katipler bu defa ad okuma temposunu hızlandırmaya başladılar. Sonunda bir tek senatörün dışında tümünün oyunu kullandığı görüldü. Sonuç 57 oy McGo-vern-Bryd önerisinin kabul edilerek ambargonun kaldırılmasını, 42 oy da reddedilmesinden yana çıktı.

Beyaz Saray ve Dışişleri Bakanlığı sonuca çok sevindiler. 15'lik bir fark beklemiyorlardı. Carter adına yapılan açıklamada, Başkanın çok memnurluk duyduğu belirtiliyordu, Dışişleri Bakanlığı «...Senatörlerin karan övülmeye değer,» diyordu.

Aslında henüz hiçbir şeyin belli olmadığı ve Temsilciler Meclisi'ndeki oylamanın hâlâ güvence altına alınamadığı biliniyordu. Senato kolaydı, asıl Rum lobisinin güçlü-

lüğünü sürdürdüğü yer Temsilcilerdi. Brademas'm ilk tepkisi «Bu öneri Meclisten geçmez...» olmuştu.

Bunu en iyi bilenler ise Yunanistan ile Kıbrıs Rum yönetimiydi. Kararın açıklanmasıyla birlikte hükümet tarafından desteklenen göstericiler, Lefkoşa'daki Amerikan Büyükelçiliğinin önünü dolduruverdiler. Yunanistan resmi bir bildiriyle üzüntülerini Washington'a bildirdi. Atina ile Lefkoşa'nın amacı Kongre'de oylarını ne yapacaklarını ka-rarlaştıramamış olanları etkileyebilmektir.

Türk tarafı ise, Senato tartışmalarında çok sözü edilen Maraş'ı BM gözetiminde bir geçici statüyle açma önerisini hemen resmen "VValdheim'a yolluyor ve tüm yabancı basına duyurma kampanyasına girişiyordu. Bu kampanyalarda KTFD veya Ankara'nın sesi, Amerikan Dışişleri Bakan-lığı'nın desteklediği oranda duyurabiliyordu. Amerikan basınına kaynağından elinde tutan bu iki kuruluş, Denktaş'm bir konuşmasını yorumlayıp yayıverdi mi, herkes duyuyor, aksi halde çok kısıtlı bir bölüm basının elinde kalıyordu. Diğer ilgimi çeken bir nokta da, Amerikalıların Almanya' yi nasıl etkili şekilde kullandığı idi. Bonn'da Alman Dışişleri Bakanı Genscher, Denktaş'm önerileri "VValdheim'a verildiği gün, Türk Büyükelçisi Halefoğlu'na «son önerilerinizi destekliyoruz,» diye Federal Hükümetin Maraş'ı geri verme konusundaki Türk tutumunu nasıl memnurlukla karşıladığını bildiriyordu. Aynı anda bu haber Amerikan ve Alman basınında yayınlanıyordu. Artık tüm hedef Temsilciler Meclisi'ydi. Ecevit hükümeti ise Senato'dan çıkan kararla çok rahatsız bir duruma düşmüştü. Aslında McGovern'm getirdiği koşulların hiçbir önemi olmadığı biliniyordu ama hemen olumlu tepki gösterip sevinç dolu demeçler vermek çok ters sonuçlar yaratabilir ve bu defa Meclis'te koşullar ağırlaştırılabilirdi. Susmak ise, muhalefetin ekmeğine yağ sürmektir. Zira 1977'de Amerika'yla aynı senaryo konusunda anlaşmaya hazır olan Süleyman Demirel «Şartlı olunca ambargo devam ediyor demektir,» diye demeç vererek, Ece-vit'in oynadığı rolü küçültmeye çalışıyordu. Muhalefet için-

de hiç değilse Erbakan tutumunu başından beri değiştirmeyen tek liderdi ve «Ambargo koşullarının ultimatoma niteliği taşıdığını» söylüyordu.

Ecevit ve CHP ekibinin bir diğer sıkıntısı ise, üsleri yeniden açmak durumunda kalmalarından ileri geliyordu. Zira ambargo kalkınca üsleri kapalı tutmanın hiçbir olanağı kalmayacaktı. Türkiye'yi üslerden arınmış bir ülke yapabilecekken ambargonun kaldırılmasıyla yıllarca bunlara karşı çıkmış olan CHP şimdi kendi eliyle eleştirdiği üsleri açacaktı. Eller geri gidiyor, istemeye istemeye yine de yapmak zorunda olduklarını biliyorlardı.

Türk kamuoyunda da McGovern'm getirdiği koşullar önceleri pek anlaşılamadı. Ecevit'in «Kararın olumlu ve gerçekçi yönleri var, ancak sakınca da yaratabilir. Temsilciler Meclisi'nin alacağı karar bekleyelim» şeklindeki açıklamasıyla, Türkiye başta olmak üzere, Atina ve Lefkoşa kulaklar Washington'a dönük bir bekleyişe geçtiler.

31 Temmuz günü son söz söylenecek ve bu yılan hikâyesinin sonu anlaşılacaktı.

29 Temmuz Cumartesi günü, tatil olmasına rağmen Beyaz Saray'da Başkan Carter, Wright ve Brademas arasında 45 dakikalık bir görüşme saptandı. Carter bu toplantıya girmeden önce iki haber aldı. İlki eski rakibi Ford'un Beyaz Saray'dan gelen «yardım» istemini kabul ettiği idi. Oylarını değiştirme eğiliminde oldukları saptanmış on Cumhuriyetçiyle konuşacak, mutlaka lehte oy vermelerini sağlayacaktı. Başkan'm aldığı ikinci haber ise, telefonda görüştüğü 26 milletvekilinden sen on Cumhuriyetçinin «Wright'm önereceği herhangi bir taslağı destekleyeceklerini» bildirmeleriydi.

Brademas ile yapılan bu pazarlık toplantısı tam bir sağırılık diyalogu şeklinde geçti. Rum lobisi ambargonun 1 yıl süreyle ve «Geçici» kaldırılmasının kabul edilmesini istiyordu. Öneri ortaya çıkınca Carter ilk tepkiyi gösteren oldu. «Böyle bir şeyin Türkler tarafından kabul edilmeyeceğini biliyorsunuz. Birini kefalete bağlayarak bir yıllığına ser-

best bırakmaya benziyor. Yarardan çok zarar getirir.»

"VVright'm Brademas ile birlikte hazırladığı tasarıda, -Senato'dan gelene oranla önemli bir diğer değişiklik de, ambargonun kaldırılma sorumluluğunu Kongre'den alıp Başkan'a veriyordu. Senato'dan çıkan kararda «Ambargo kaldırılmıştır» denip altına koşullar dizilirken, Wnght'ın Brademas ile hazırladığı taslakta Meclis; «Ambargoyu kaldırma yetkisi»ni Carter'a veriyor ve «Başkan, Türkiye'nin iyi niyetli hareket ettiğini bir yazıyla Kongre'ye bildirdiği anda ambargo kalkar,» deniyordu. Böylece Rum asıllı seçmenlerin oylarını kaybetmekten korktukları için oy değiştirmeyenlere «Biz kaldırmadık, Başkan sorumluluğu aldı ve ambargoyu kaldırdı,» deme olanağı sağlıyordu. Ancak Amerikan sisteminde görülebilecek bir «pazarlık formülü» idi bu...

Beyaz Saray'daki konuşmaların yüzde doksanı, Başkan Carter'a nasıl yeni bir zafer kazandırabileceği, yüzde onu ise Türkiye'nin tepkisiyle ilgiliydi. Ecevit'in Senato oylaması sonrasındaki soğuk tepkisi ve muhalefetin sert tepkileri, Beyaz Saray'ı kaygılandırmıştı. Gerçekten de bir yıl ara vermek, büyük bir Türk tepkisine yol açardı. Ne NATO' nun Güney Kanadı, ne resmi demeç ya da konuşmalarda işlenen «büyük stratejik çıkarlar», ne Kıbrıs çözümü, ne de bölgedeki barış önemliydi. O anda önemli tek kişi, Carter ve onun prestijiydi. Bir ülkenin ilişkilerini temelinden sarsabilecek tek oy farkı, herhangi bir milletvekilinin o gün Yönetime çok kızması, Carter'ın bir tutumunu beğenme-mesiyle ortaya çıkabilirdi. Carter ayağa kalkarak toplantının bittiğini gösterdi: «Allaha dua etmekten başka yapacak bir şey kalmadı galiba!. Pazartesi ile Salı günleri temas halinde olalım. Kaza kurşunundan nefret ederim.»

Washington'daki kaygılı bekleyiş başlarken, Ankara' da da gerilim giderek artıyordu.

Ankara'daki kaygı, Car-ter'mkinin aksine çok daha ciddi idi. Oylamadan çıkacak bir red sonucu, Türkiye'yi fena sarsacaktı. Bundan yarar-

lanmak isteyebilecek aşın uçlar hazır bekliyorlardı. Kamuoyu tepkisini" yatıştırmak için alınacak kararlar, ülkenin birçok temel politikasının değişmesine yol açabilecekti. 30 Temmuz Pazar gününü Ankara, Washington, Atina ve Lefkoşa ayrı ayrı açılardan tedirginlik içinde geçirdiler.

Ankara'yı rahatsız eden diğer bir gelişme, Hindistan ve Yugoslavya'nın liderliğinde, Bağlantısızların Kıbrıs ile ilgili aldıkları sert karardı. Türk işgalinin sona erdirilmesi için BM kararlarının uygulanması çağrısını ıaşıyan karar, Türkiye'de şaşkınlıkla karşılandı. Oysa daha bir süre önce Ökçün, Hindistan'a gidip döndükten sonra, Kıbrıs konusundaki Bağlantısızların tutumunun değiştiğini, hatta Hindistan'ın Türk görüşünü desteklediğini açıklamıştı. Ankara'da Bağlantısız ülkelerin Büyükelçileriyle iki defa yemek yemiş ve Türkiye'nin toplantıya gözlemci olarak katılma isteminin gelecek yıla bırakıldığını açıklamıştı. Hele Ecevit'in Yugoslavya'ya gezisi sırasında basında çıkan «Belgrat, Türkiye'yi destekliyor» başlıklı haber-yorumlar ve demeçlerin ardından bununla karşılanması, soğuk duş etkisi yaptı. Mutlak olan, Ökçün ve Ecevit'in bu değer yargılarında biraz acele ettikleriydi.

Amerikan Kongresi Temsilciler Meclisi Dış Güvenlik Yardımı kanun tasarısını 31 Temmuz 1978 günü görüşmeye başladı ve ambargonun kaldırılması ile ilgili madde öncelikle gündemin basma geçirildi. Maddenin tartışılması için iki saatlik de bir süre tanındı. Toplantı öncesinde Beyaz Saray beklenmedik bir açıklama yaptı ve Wright ile Brademas'ın birlikte hazırladıkları koşullu önerinin Carter tarafından reddedildiğini açıkladı. 435 üyeli Meclisi etkileme çabasıydı bu... Bir yandan Brademas'ı destekleyecek olan milletvekillerinin kulağına su kaçırılıyor, öte yandan da Carter'ın kesin tutumu açıklanıyordu. Hem Kongre'ye meydan okumak, hem de Ankara'ya bir mesaj vardı Beyaz Saray açıklamasında.

G gün Meclis'te Önemli oylamalar öncesindeki hava esiyordu. Beyaz Saray ile Kongre'nin büyük hesaplaşma

günü gelip çatmıştı. Ancak konuşmaların başlamasıyla birlikte, oylamanın ve koşullar üzerindeki gerçek çekişmenin bir gün sonraya kalacağı anlaşıldı. Carter'cılar ile Brademas takımı oy avını tamamlayamadıklarından aralarında anlaşarak erteleme getirmişlerdi. Amerikan Kongresi'nde hemen her şey koridorlarda uzlaşma ve pazarlıkla halledildiğinden, bu sorun da aynı şekilde Wright ile Brademas arasında saptanmıştı. Temsilciler Meclisi'ndeki ilk günkü tartışma, Senato'da kabul edilen McGovern-Byrd önerisi üzerinde yapıldı. Se-nato'daki konuşmaların hemen hemen hepsi aynı gerekçelerin tekrarlanması şeklinde geçti. İlk gün herkes içini döktükten sonra, 1 Ağustos günü 13.00'de büyük mücadele başladı. Temsilciler Meclisi uzun süredir ilk kez tam kadro hazırды. Koridorlarda Yönetimin ambargo için çalıştırdığı tüm yetkilileri ellerinde dosyala-rıyla hazırдыlar. Dışışleri Bakanlığı, CIA, Pentagon, Beyaz Saray'ın ilgilileri ya da kendilerinden yana oy kullanacak olanlara son taktik önerisini ya da dosyalardan bir soruyu nasıl cevaplayabileceklerini anlatıyorlardı. Carter'm oylama öncesinde konuşup etkisini kullanması gereken bir kişi olursa Beyaz Saray'ın adamları hemen özel bir odadaki telefonda Başkan ile sürekli açık hattı kullanabiliyorlardı. Yoksa Dışışleri Bakanı Vance ve Savunma Bakanı Brown, hangi milletvekili stratejik çıkarlara ve dış politikaya önem veriyorsa, onunla konuşturuluyorlardı. Oturum açılır açılmaz, Demokrat Parti'nin Florida milletvekili Fascell oturduğu yerden, «Ambargo konusunda bir taslak yermek istediğini,» duyurdu ve Meclis kürsüsüne yollayarak, «İtiraz yoksa, okunsun!» dedi. Kâtiplerden biri, Rum lobisinin son direnmesi anlamına gelen kanun taslağını okumaya başladı. Okundukça salonda bulunanların bazılarından şaşkınlık, diğerlerinden memnunluk dolu sesler artmaya başladı. Taslak; Brademas, Rosenthal ve Derwinski tarafından da imzalanmıştı. Fascell, Demokrat Parti'nin en önemli kişilerinden biriydi. 1954'ten bu yana her girdiği seçimi kolaylıkla kazanmış, Kongre'nin en

etkili kanun hazırlayıcısı niteliğini elde etmişti. Birkaç yıl sonra Kongre'nin en güçlü komitelerinden sayılan Uluslararası ilişkiler Komitesinin basma geçmeyi planlayan Fas-cell'in ambargo konusunda birden ön plana geçmesinin nedeni, seçim bölgesindeki güçlü Rum azınlığı ve daha da önemlisi, Uluslararası İlişkiler Komitesine seçilebilmek için Brademas'm yardımına gereksinme duymasıydı. Şimdiden birkaç yû sonra için yapılan bir yataımth. Fascell, Carter'ın reddettiği koşulları biraz daha güçlendirerek oylamaya getirmişti. Okuma bittikten sonra söz aldı ve açıklayıcı bilgi verdi.

Fascel'in sözü biter bitmez, aynı Demokrat Partinin bu kez çoğunluk lideri "VVright yerinden fırladı ve; «Fascell tasarısına değişiklik önerisi vermek istiyorum,» dedi. Demokrat Parti içi amansız bir taktik mücadelesi başlayıvermişti. Wright, Fascell'in önerisini önce vermesini beklemiş ve ardından harekete geçerek önemli bir avantaj sağlamıştı. Kongre kurallarına göre, daima taşanların oylamasından önce, değişiklik önerileri oylanırdı. İlk oylama da büyük önem taşıyordu. İlkini kazanan, oylamanm tamamını alır ve bundan sonra-oylar ardı ardına kazanan önerinin yanına yığılırdı. İlk adımda, Yönetimi destekleyen güçler önemli bir avantaj elde etmişlerdi. Wright 1954'den bu yana Kongre'deki liberal tutumu yanmda, Nixon'un Vietnam politikasını desteklemesiyle dikkatleri çekmişti. 1976'da da Demokrat Parti'nin çoğunluk liderliğini elde edince Amerikan politikasının en önemli kişisi oluvermişti. TV'lerde demeçler verebiliyor, sık sık Beyaz Saray'a davet edilip Başkan ile yapılan toplantılara katılabiliyordu. Demokrat Parti'nin ambargo konusundaki olumsuz tutumu karşısında Carter yardım isteyince reddedememişti. Demokrat bir Başkanın kendi partisi tarafından yenilgiye uğratılmaması gerekliydi. Mücadeleyi pek içtenlikle yüklenmemişti. Ancak Başkanlıkla ilişkilerini ambargo nedeniyle bozmak niyetinde değildi. Beyaz Saray'da Carter'a anlattığı öneriyi kürsüye yoılattı. Fascell önerisinin yanmda Wright'mki çok yumuşak kalmıştı. Ambargonun, Başkan'm Kongre'ye

«Türkiye'nin iyiniyetini» belirten bir yazısı üzerine kalkabileceği belirtiliyor, 60 günde bir Başkan'ın rapor yollaması zorunluluğunu sürdürüyor ve Wright'm kürsüden yaptığı açıklamaya göre; «Bundan böyle Türkiye ve Yunanistan'a verilen silahların ancak NATO amaçları için kullanılabileceği, Türkiye ve Yunanistan'a yıllık yardımlarda Kıbrıs'taki gelişmelerin kanıtları ve bu konuda BM raporlarıyla birlikte Kongre'ye gerekçeleriyle yollanması, Türk birliklerinin geri çekilmesinin sürdürülmesi, temel çözümün 1974 Denktaş-Makarios zirvesindeki ilkeler çerçevesinde olması ve nihayet Amerika'nın temel politikasının çözümü gerçekleştirmeye yönelik kalmasını» öngörüyordu.

McGovern-Byrd tasarısına oranla kelimeler biraz daha sertleştirilmiş, Birleşmiş Milletler'in çabalarına daha geniş yer verilmiş, çözüm konusunda Yunanistan'ı da sorumlu tutan paragraf biraz sulandırılarak Atina memnun edilmişti. Yine de koşullar Beyaz Saray'a yönelikti.

Wright konuşmasının sonunda bu noktaya önemli ve beklenen açıklığı da getirdi: «Yönetimin bu tasarımı destekleyeceği ve içindeki koşulları uygulayacağı bana bildirildi.»

Wright'm konuşmasının hemen ardından baraj atışı başladı. Cumhuriyetçi Parti'den Anderson ve Findley, çoğunluk liderini bu uzlaşma formülünü bulduğundan dolayı yücelten konuşmalar yaparlarken, Uluslararası İlişkiler Komitesi Başkanı olduğundan önemli ağırlığı bulunan Demokrat Zablocki kürsüden «Bravo!» diye sesleniyordu. Anderson'un konuşması, Rum lobisini destekleyenleri çok rahatsız etti. Aynı partinin Illinois eyaletinden gelen Der-winski sert bir çıkış yaptı ve; «Sayın meslekdaşım, destekleyici konuşmasını, Wright'm değişiklik önerisini görmeden önce yaptığı anlaşılıyor. Acaba bu önerinin Kıbrıs'taki işgal kuvvetlerinin çekilmesi, göçmenlerin evlerine dönmeleri gibi temel noktalardan ne gibi pratik koşullar - getirdiğini söyleyebilir mi?» dedi ve bunu söylemesiyle birlikte dinleyici localarından büyük bir alkış koptu. Bu gürültü içinde Brademas'm söz isteğini gören oturum başkanı, tok-

mağmı kullanarak ilk uyarısını yaptı. «Dinleyici localarında bulunanlara, buraya Kongre'nin davetlisi olarak geldiklerini hatırlatmak isterim. İç tüzüğümüz lehte veya aleyhte gösterileri yasaklar. Sizi burada görmekten memnunuz, ancak kurallara uymanız gerekir.»

Gürültüler kesilirken Indiana'nın en güçlü, Meclisin de yıldız milletvekili diye nitelendirilen Demokrat Brademas, en sert şekilde Wright önerisini eleştirmeye başladı:

— Burada Türkiye ya da Yunanistan'ı desteklemek söz konusu değil. Burada önemli olan, Amerikan kanunlarının uygulanmasıdır. Bazı arkadaşlar siyasal çıkarlarla hareket edilmemesi gerektiğini söylüyor. Ben hem Cumhuriyetçi, hem de Demokrat Başkanların tutumlarına karşı çıktım. Yunan diktatoryasma ambargo uygulamak isteyen yine benim. Herhalde tarafsız sayılırım. Şimdi önümüzde, birinden birini seçeceğimiz iki öneri var. Değerli dostum Wright'm önerisi tek kelimeyle ambargoyu kaldırmaktadır. Türkiye'nin, Kıbrıs'ta bazı adımlar atmasını istemeden ambargoyu kaldırmaktadır. Bu kötü bir politikadır. Wright ilk defa harekete karşılık hareket ilkesini benimsemiyor ve ne şekilde ve ne zaman gerçekleşeceği bilinmeyen bir vaad karşılığında hareket getiriyor. Oysa Fascell önerisi Mago-sa'nın geri verilmesini, halkın geri dönmesini ve şehrin BM kuvvetlerince yönetilmesi koşulunu getiriyor... Senato ambargonun koşulsuz kalkmasını oyladı. Şimdi biz de Fascell önerisini kabul edersek bir denge kurulabilecektir. Türkiye gerçek bir adım atarsa ambargo bir yıllığına kalkacak... Wright önerisinde ise bir tek somut adım, Türkiye'nin yapacağı bir tek jest getirmiyor. Wright'in önerisini Beyaz Saray hemen kabul edecektir. Zira Yönetim daha şimdiden Türkiye'nin iyi niyetli hareket ettiğini kabullenmiş ve resmen açıklamıştır. Wright, Yönetiminin işini kolaylaştırdığı gibi, Türkiye'nin yeni alacağı silahları Kıbrıs'a yollamayacağı ve ateşkese uyacağına dair bir tek kısıtlama dahi getirmemektedir. Başkan'a, Türkiye'ye istediği kadar silah gönderme yetkisi vermektedir... Beyler bir

Demokrat veya Cumhuriyetçi gibi değil, kanunlarına saygılı Amerikalılar gibi oyumuzu kullanalım.»

Bir süre sonra söz Demokrat Solarz'a geçti. 38 yaşındaki en genç üyelerden biri sayılan Solarz, New York'un Brooklyn bölgesinin temsilcisiydi. Bölgesinde İtalyanlar çoğunlukta olduğu için Rum oylarına gereksinme duymuyordu. 1974'te Kongre'ye girdiği zaman ambargo kararı alınmıştı. Genellikle uluslararası sorunlarla ilgilenen ve Amerika dış inceleme gezilerine en çok çıkan Uluslararası İlişkiler Komitesi üyelerinden biriydi. Castro ile defalarca görüşmüş ve liberal eğilimiyle ambargo konusunda Yönetimin yanında yer almıştı. Türkiye'ye olan aşkından değil, kazanabileceğini saptadığı bir davada adından söz ettirme olanağını kaçırmamak için tüm gücüyle Başkanı destekliyordu. Bu şekilde Beyaz Saray'a girip çıkma olanağı artmıştı.

Solarz, Fascell önerisinin en zayıf iki noktasını birden yakaladı. Daha doğrusu, koridorda bekleyen Amerikan Dışişleri yetkilileri kendilerini destekleyen milletvekillerine hemen notlar hazırlayıp yollamışlardı. Solarz, Dışişlerinden gelen notu daha genişleterek, Fascell'e karşı çıktı:

— Onurlu, bağımsız ve NATO'nun en önemli üyelerinden biri olan Türkiye ile ilişkilerimizde bir dönüm noktasına gelmiş bulunuyoruz... Türkler, Fascell önerisine aynen uysalar bile, ambargo bir yıl için kaldırılacak ve sonra yeniden otomatik şekilde yürürlüğe girecek. Türkiye' böyle devamlı bir ambargo tehdidi altında kılını kıpırdatmaz. Bunun kabulü, Kıbrıs'ta politik felcin saptanması olur. Üstelik, Fascell önerisi Türklerden Magosa'nın tamamını geri istiyor. Oysa eski Magosa diye nitelendirilen bölgede hiçbir zaman Rum yaşamamış, daima Türk olmuştur. Bir tek Rum göçmen yoktur. Fascell önerisinin kabulü Kıbrıs'ta ilerleme umutlarını yok edecektir.

Saatler ilerledikçe öneriler üzerindeki tartışma salondaki gerginliği arttırdı. Cumhuriyetçi Tennessee Milletvekili Musevi asıllıların oylarına sesleniyor ve...Bırakın Yunanistan ve Kıbrıs'ı bir yana. NATO'nun Güney kanadı ne-

den önemli? Son İsrail-Arap savaşında sadece karşılaştığımız güçlülere bakın! İsrail'e yardımı sadece Akdeniz'deki uçak gemileri ve Portekiz'in Azor adalarındaki üslerimiz-den yollayabildik. Ortadoğu'da, Allah korusun, yeni bir güçlülükle karşılaşsak, yanımıza Türkiye'yi almadan İsrail'i destekleyemeyiz. Bir de Batı uygarlığının dayandığı büyük petrol kaynaklarını elinde tutan İran Körfezi'ndeki gelişmelere bakın! Afganistan- gitti. Kuzey ve Güney Yemen başkanları öldürüldü. Öte yanda Irak var. Allah bilir ki, Rusya'nın Güneye inmesini durdurabilmek için güçlü bir NATO Güney kanadı gereklidir,» diyordu. İşte bu sırada Findley söz aldı ve en büyük kavga çıkıverdi. Findley Brademas'ı övdükten sonra, tutumunun tamamen Rum asıllı olmasından ileri geldiğini söyledi ve «Bugün Brademas adı Rum asıllılar arasında bir kahraman gibi geçiyor. Rum asıllılar her seçim bölgesinde çoğunlukta ve önemli yerlerdeler, etkililer. Yunanistan'dakilerden de daha kralcı bir tutum içindeler...»

Findley konuşmasını sürdürürken Rosenthal oturduğu yerden söz atmaya başladı... Dinleyici localarından da protestolar artıyordu.

Rosenthal: ... Sayın Başkan söz istiyorum.

Findley: Ben daha sözümü tamamlamadım... Sayın Başkan, Brademas'm bu konudaki tutumunu çok iyi anlıyoruz. Kongre'deki birçok üyenin de neden ortaya çıkmadıklarını anlıyoruz. Oylan elinde tutanların hissi yaklaşımlarından çekiniyorlar. Geçenlerde bir Cumhuriyetçi milletvekili dostum bana, «Neden ambargonun kalkması için oy verip kendimi Rum asıllıların hiddetini çekip tehlikeye atayım? Ambargo sayesinde Carter Ford'u yendi. Bugün ben, onun seçim döneminde söylediklerini yineliyorum. Bırak Demokratlar kurtarsın Carter'ı, yeterince oylan var,» dedi...

Rosenthal: Başkan söz istiyorum. Findley: Hayır daha bitirmedim... Ancak bu Mecliste bazılarımız gölgede saklanmamayı seçtik ve ortaya çıktık. Neden? Herhalde Demokrat Başkan Carter'ı kurtarmak için

değil. Ortaya çıktık, zira ambargo artık milli çıkarlarımızı zedelemeye başlamıştı... Gürültü kopuverdi. Rum lobisi açıkça etnik bağlarından dolayı suçlanınca ardı ardına Findley'e sataşmaya ve tüm çabalarının etnik bağlarla ilgili olmadığını gösterme yarışma girdüer.

Son derece heyecanlı ve sert konuşmaların geçtiği sırada Rum lobisi, Fascell önerisindeki bir boşluğu kapatma hazırlığını tamamlamıştı. Ohio milletvekili Demokrat Sie-berling, Brademas'm taktik değişikliğinin sözcülüğünü yapıyordu. Rum lobisi Fascell önerisini desteklemeyi sürdürürken, Wright'ın önerisinde önemli bir değişiklik yapıp kendi önerileri gibi ortaya getiriverdiler. Buna göre; VVright'ın önerisindeki aynı cümleler almıyor, ancak sonuna bir paragraf ekleniyordu: ... Yıllık askeri silah satışı sırasında Başkan'm Kongre'ye göndereceği yardım önerisini, Senato ya da Meclis 30 gün içinde koşulların yerine gelmediğinden dolayı kabul etmediklerini belirten bir karar alarak reddedebilirler.

Bu şekilde ambargonun kaldırılıp sürdürülmesi konusundaki yetki tamamen Beyaz Saray'a bırakılmamış olacak ve Temsilciler Meclisi ile Senato'dan birinde alınacak bir kararla Türkiye'ye yardım kolaylıkla durdurulabilecekti. Akıllıca hazırlanmış bir taktikti.

Hemen ardından Rum lobisi ikinci adımı da attı ve Emery bir öneri daha getirdi: «... Türkiye, Amerika'dan aldığı silahları hiçbir şekilde Kıbrıs'a yollamayacaktır.»

Ardı ardına verilen bu değişiklik önerilerinin nedeni, bir yandan Fascell'in açıklarını kapatmak, öte yandan da kazanması olasılığında Wright önerisine de yeni ve gerçek koşullar ekleyebilmektir. Oylamada geçtiği takdirde bütün öneriler, «konferans» diye adlandırılan bir komiteye gidip yeniden yazılacaktı. Böylece Rum lobisi savaşımı bütünüyle kaybetmemiş olacaktı.

Sonunda tartışmaların uzaması ve Rum lobisinin ardı ardına yeni bağlar getirmesi üzerine, Carter taraftarları adına Zablocki oylamanın 16.30'da yapılması önerisini or-

I taya attı ve oylatıp kabul ettirdi. İşin uzaması, yeni önerilerin çıkmasıyla daha çok karışacaktı.

Artık son konuşmalar yapılmaya ve bir yandan Rum asıllı Amerikan seçmenlerine selam yollanırken, öte yandan da milletvekillerinin en zayıf noktalarına basılmaya başlandı.

Tüm konuşmalar Beyaz Saray'ın gücünü, uygulamaya konan bir senaryonun milletvekillerini hangi noktaya getirdiğini, kendi kendileriyle çelişircesine oy verdirtildiklerini net şekilde gösteriyordu Ne Carter yanlıları, ne de Rum lobisi ileri sürdükleri noktalarda yüzde yüz haklıydılar. Her şey Dışişleri Bakanlığı, Beyaz Saray, Pentagon ve CIA tarafından hazırlanmış, Amerikalı milletvekilleri de rollerini oynamışlardı.

Saat 16.30'da Meclis Başkanlığı'nda oturan Thomas O* Neill, elektronik aletlerle oylamaya geçileceğini ve ilk önce Wright önerisine oy verileceğini açıkladı.

Salon tam bir pazar yerine döndü. Gergin hava içinde bağırانlar, oy değiştirtmek için sağa sola koşuşانlar ve nihayet dinleyiciler locasındaki devamlı tezahürat, «Tip» O'Neill'in sık sık tokmağını vurup oturumu kontrol altına alma çabalarını sonuçsuz bıraktırdı.

Salonun iki yanındaki dev elektronik panolarda, kullanılan oyların toplamı yanıyor, Başkanlık Divanı'nın üstündeki panoda ise, kimin nasıl oy kullandığı ışıkla belli oluyordu. Herkesin elinde plastik kartlar vardı. Bunlar aynı zamanda anahtar görevini de görüyor ve oturdukları masanın yanındaki küçük makineyi ancak bu kartla harekete geçirebiliyorlardı. Kabul-red düğmelerine basınca da elektronik panolardaki durum değişiyordu.

Bir yanda Zablocki, öte yanda Rosenthal lehte ve aleyhteki milletvekillerini işaretle (baş parmaklarını aşağıya ya da yukarıya kaldırarak) etkilemeye çalışıyorlar, diğerleri koridorlardaki milletvekillerini adeta kollarından çekip salona getiriyorlardı.

Oylamanın ilk on beşinci dakikasında salon yine karıştı. Brademas yanlıları ışıklarla panolarda beliren ra-

kamları alkışlamaya başladılar. Ambargonun kalkmasından yana olanlar 202, karşı olanlar ise 203 oy almışlardı. Daha herkes oyunu kullanmamıştı. Kürsünün önü bir ana baba günüydü. Florida milletvekili Don Fuqua oturumu yönetiyordu. Ne zaman oylamanın biteceğine o karar verecekti. Brademas ısrarla «oylamanın durdurulması» için sesleniyor, Zablocki ise daha gelenler olduğunu söylüyordu. Birden yeni bir alkış patladı ve Carter'a karşı olanların rakamı 204'e çıktı... Koşuşturmalar, salona getirilen üyeler ve tabloda değişiklik: 205 - 205. Açıkça bir at yarışının finalindeki heyecan ortalığı kaplamıştı. Dinleyici localarındaki ayaklanmış, salonda herkes ayakta devamlı tezahürat yapıyor ve her kafadan bir ses çıkıyordu.

Cumhuriyetçi milletvekilleri hep birden «Tip! Tip? Tip!» diye tempo tutup, Meclis Başkanı O'NeüTe meydan okumaya başladılar. Başkan'ı alaylı şekilde kendi partisinden olan Carter'ı kurtarmaya çağırıyorlardı. Tip, hiç kıpırdamadı. Ambargonun kalkmasına karşıydı. Tek verdiği ödün, tartışmaya hiç katılmayıp tarafsız kalmak olmuştu.

Panolarda yeni bir kıpırdanma daha oldu ve oylar 206-206'ya vardı. Wright ve Brademas ceplerinde sakladıkları listelerde bulunan son milletvekillerini de arenaya sürmüşler, buna karşılık eşitlik bozulamamıştı. Oylama otuzuncu dakikaya girerken, Findley salondan Pennsylvania'nın Cumhuriyetçi milletvekili Richard Schulze'i dışarı çağırdı. Bir başka kapıdan da Demokrat Butler Derrick çıktı ve etrafını alan Beyaz Saray yetkilileriyle yan koridorlardan birindeki odaya girdi.

Schulze, Michigan'ın Cumhuriyetçi ekibinden Guy Vander Jagt ile karşılaştı: «Jerry (Gerald Ford) telefon etti. Oyumuzu, değiştirmemizi istiyor!» Schulze anlayamadı. Vander Jagt da şaşırılmış ve: «Ambargo konusunda Carter'ın sizi arkadan bıçaklayarak seçimi kazandığını unuttunuz mu?» diye sormuştu Ford'a... Aldığı cevap ise; «Biliyorum

Guy, ancak ambargonun kalkmaması çok daha kötü sonuçlar verir,» olmuştu. Diğer odada Wright, Findley ve Derrick konuşuyorlardı. Bir ara Beyaz Saray bağlandı... Salon maç sahasına dönmüştü artık. Panölardaki 206-206 rakamları on dakikadır değişmeden duruyordu. Oyunu kullanmamış 23 kişi vardı ve Başkan durmadan «oyunu kullanma» çağrılarını sürdürüyordu. Gerilimin en yüksek düzeye vardığı bir sırada, Cumhuriyetçi milletvekillerinden Bayan Fenwick, kürsü önünde oylamayı kapattırmak için çabalayan Brademas'ın ceketinden çekip sürük-lercesine uzaklaştırdı. Ve birden Başkan'm sesi duyuldu: «Oy değiştirmek isteyen var!»

Büyük alkış, öte yandan protesto sesleri arasında Ric-hard Schulze önce aleyhte verdiği oyu değiştirip bu defa lehteki düğmeye bastı: 207-205.

Karışıklık içinde Başkan ikinci defa «Hayır siliniyor, Evet yazılıyor,» diye bağırırken, Demokrat Butler Derrick de oyunu değiştiriyordu: 208-204.

Başkan hiç vakit kaybetmeden tokmağını indirdi: «Wright önerisi kabul edilmiştir!» İşte ambargonun kalkış serüveni... Carter, Cumhuriyetçi muhalefetin (78 lehte, 64 aleyhte) desteği ile kendi partisine rağmen (130 lehte, 141 aleyhte) Ambargo Zafe-ri'ni kazanmıştı. Wright'ın tasarısı geçince, arda kalanların tamamı reddedildi.

Ertesi günkü Amerikan gazeteleri «Carter'ın Kongre karşısındaki başarısıyla doluydu. Türkiye, ambargonun kalkışma bağlanan koşulları öylesine ciddiye aldı ki, sonucu yeni bir başansızlıkmiş havasında karşıladı. Ecevit «olumlu yönleri, çelişkileri de var» derken, Demirel: «Neticeyi çok inciltici buluyoruz. Yunanlıların bu kadar sevinmelerine göre, mutlaka bir şey var i^in içinde. Ambargo kalkmamıştır,» diyerek Karamanlis' in manevrasını görmezlikten geldi.

Senato ve Meclis'ten çıkan metinler ayrı ayrı olduğu

için Konferans Komitesi'ne gitti. Konferans Komitesi, Türkiye'nin ısrarına rağmen Meclisten geleni basit birkaç değişikliklerle 15 Ağustos günü tek metin haline soktu. Senato 11 Eylül 1978 günü oylamasız, Meclis ise 13 Eylül'de 128'ya karşı 225 oyla kabul etti.

26 Eylül günü Başkan Carter, 42 aylık ambargoyu kesinlikle kaldırma anlamına gelen bir mektubu imzalayarak Dışişleri Bakanı Vance'e gönderdi:

«Bana verilen yetkiye dayanarak, aşağıdaki kararları alıyorum:

1 — Türkiye ile tam askeri işbirliğinin yeniden başlatılması Amerikan devletinin ulusal yararına ve Kuzey Atlantik Anlaşması yararınadır.

2 — Kıbrıs sorununa hakça ve barışçı bir çözüm bulunması ya bu çözüm çerçevesinde (bazı) göçmenlerin yakın bir sürede barış içinde evlerine ve mülklerine dönmeleri ve Türk askerlerinin Kıbrıs'tan çekilmesine devam edilmesi ve görüşme yoluyla hakça çözümü amaçlayan Toplumlararası görüşmelerin yakın bir tarihte ciddi şekilde yeniden başlatılması konularında T.C. Hükümeti iyi niyetle davranmaktadır.

Benim adıma bu kararı ve açıklamayı Kongre'ye bildirmeniz rica olunur. »

2 Ekim günü Milli Güvenlik Kurulu, T.C. Hükümeti'ne 1975'de kapatılan dört üssün (Diyarbakır dinleme ve radar, Kargaburun yönlendirme ve izleme, Sinop gözetleme ve izleme, Belbaşı yayın ve aktarma üsleri) açılmasını önerdi.

12 Ekim günü ise, Amerika, Türkiye'ye ilk silah şevkine başlıyordu.

VI. AYRIM :
YANILGI DİZİSİ

Daha da acısı, hükümetin önemli bir bölümü de bunu bekliyordu. Uluslararası Para Fonu (IMF) ile anlaşmayı imzalamak ve ambargoyu kaldırmakla, hem mali-ekonomik, hem de siyasal ilişkilerimiz rayına girmeyecek miydi?

23 Ağustos günü Ankara'ya inen küçük bir grup, Türkiye'nin ödeyeceği «DiyeUm. daha tamamlanmadığının haberini de beraberinde getiriyordu.

Bu, "VVashington'dan gelen Woodward başkanlığındaki IMF heyetinden başkası değildi. Mart-Nisan döneminde yapılan «Stand-by» anlaşmasının ikinci dilim (48,5 milyon dolar) kredinin verilip verilmemesi konusunda inceleme, daha doğrusu Türkiye'nin verdiği «Niyet Mefefubu»na uyup uymadığını denetlemeye gelmişti.

Türkiye, "yıllardır uyguladığı siyasi - ekonomik politikanın sonucu iyice bağlanmıştı.

Ambargo bağı koparken yerine bu kez IMF bağı gelmişti.

1978'in ilk yedi ayı büyük heyecanlar içinde tüm umutların bağlandığı dış kreâilerin beklentisi içinde geçmişti. Sürekli iyi haberler veren hükümete artık kamuoyu da inanmamaya başlamıştı. Her şeyin iyi gittiğinin ve durmadan yeni anlaşmaların imzalandığı dönem biterken, gerçekler kendini açıkça göstermeye başlayıverdi.

... Ve yanılgılar dizisi de belirdi.

Genel gidişin pembe görüntüsü içinde, kapalı kapılar ardında, IMF heyeti Ankara'ya son derece kötü bir haber getirmişti. Woodward'un sözlerine tanıklık eden birkaç kişi soğuk terler döktüler. Karşılarındaki IMF temsilcisi son derece katı konuşuyordu:

— ... Niyet mektubuna uymuyorsunuz. Enflasyon hızı yüzde 40'ı aştı. Ücret artışlarını engellemediniz. Hemen yeni bir devalüasyon (yüzde 30-40) yapmalısınız. Hâlâ petrol zammı çıkmadı. KİT'lerin açığı giderek artıyor. Merkez Bankası kredilerinin hacmi kısıtlanacağına büyüyor.

Türkiye daha altı ay önce yüzde 32 devalüasyon ile dolan 18 TL.'den 25'e yükseltmiş, bir dizi zam yapmış ve ardından IMF ile iki yıllık, toplam 450 milyon dolarlık bir «Stand-by» anlaşması düzenlemişti. Ecevit hükümetinin ilk aylarıydı ve tüm dış çevrelerden en genir desteği gördüğü dönemdi. Milliyetçi Cephe'riin gidip, yerine «muhatap» olunabilecek bir hükümetin gelmesi, özellikle Batı' nın tanıdığı Ecevit'in yönetimi alması hemen her ülke ve kuruluş tarafından alkışlarla karşılanmıştı.

İşte, şimdiye kadar çok az görülen böylesine bir destek havası içinde, IMF Yönetim Kurulu (üye ülkelerin temsilcilerinden kuruludur) 24 Nisan günü, Türkiye'nin verdiği Niyet Mektubu'nu, aldığı önlemleri güçlkle onaylamıştı. 24 Nisan toplantısında özellikle yüzde 32'lik devalüasyon çok az görülmüş ve Niyet Mektubu'ndaki koşullar «yumuşak» bulunmuştu. Türkiye bu mektupta genel kavramlar ileri sürmekle yetiniyor, örneğin «şu tarihte devalüasyon ya da şu tarihte şu ürünlere zam yapılacak,» demiyordu. Ankara'daki yeni hükümete son derece geniş bir hareket yeteneği veren bir anlaşmaydı. Hele 1977 sonunda MC koalisyonunun AP kanadıyla ilkeleri tamamlanan eski anlaşmayla karşılaştırılırsa, farkın büyüklüğü hemen anlaşılıyordu.

Yönetim Kurulu ilk kez Woodward başkanlığındaki teknik heyetin hazırladığı anlaşmaya sert şekilde karşı çıktı. IMF Batı'nın mali Jandarmasıydı ve kurallarını bir ülkeye göre değiştirmek yanlısı değildi. Türkiye'nin için-

de bulunduğu duruma göre, aldığı önlemler yeterli güçte değildi. Tartışmalar, Ecevit'in dayandığı uluslararası destek karşısında, aleyhte sonuçlanacakken, son dakikada en büyük oy sahibi olan Amerika ve Almanya'nın ağırlıklarını koymaları ve anlaşmanın onaylanmasıyla kapandı, iki ülke temsilcisi, Ankara'daki yeni hükümete «yeşil ışık» yakılmasını desteklediler ve diğerleri de sustu.

Ecevit, IMF ile anlaşmayı elde edeceği iki yıllık 450 milyon dolar için imzalamamıştı. Para Fonu'yla yapılan anlaşma, bir ülkenin, anlaşma süresince IMF teknisyenlerinin verdikleri «ekonomik reçeteleri» uygulaması ve bu uygulamanın da sürekli şekilde IMF gözetiminde yapılması anlamına gelir. Bu nedenle de, özel bankalar IMF'nin «yeşil ışık» diye nitelendirilen anlaşması Yönetim Kuru-lu'ndan çıkınca, adı geçen ülkeye kredi açmaya başladılar, işte Ecevit'in asıl amacı da IMF ile anlaşma yapıp özel bankaların kredi musluklarını artırabilmektir.

Ecevit'in IMF'e gitmekten başkaca hiçbir seçeneği yoktu. Batı finans sistemine kendini bağlayan Türkiye, IMF denetimine ister istemez girecekti. Çünkü iflas noktasındaydı. 1978 başında Ecevit hükümeti gerçekten bir «enkaz» devralmıştı. Hazineye bir varil petrol alacak döviz yokken, vadesi gelip geçmiş, derhal ödenmesi gereken 300 milyon dolarlık borç nedeniyle Irak vanaları kapatmış, elde ancak altı günlük stok kalmıştı. Bulgarlar peşin para karşılığı elektrik veriyordu; ilaç ve gübresizlik tehlikeli boyutlara yükselmişti. T.C. Merkez Bankası'nın çekleri dünya bankalarında resmen geri çevriliyor ya da karşılığı gelmeden ödenmiyordu. 13 Ağustos 1976 tarihinde Morgan Trust'm ajanlığını yaptığı 150 milyon dolarlık krediye karşılık dışardaki varlıklarını (Elçilik binaları gibi) rehin göstermiş, 16 Kasım 1977'de 6 milyon dolarlık üçüncü taksit son anda ödenerek bir skandaldan kurtulunur duruma düşülmüştü. Avrupa Yatırım Bankası, hemen mal ithal edilen yabancı firmalara ödenmesi için Merkez Bankası'na yolladığı paraların başka yerlerde kullanılması üzerine tüm kredileri durdurmuş, NATO'nun aracı bir şirketi olan

NAMSA, Türk ordusunun acil gereksinimleri için «önce öde» koşulu koymak durumunda kalmıştı. Herhangi bir banka, ödenmeyen borçları nedeniyle Türkiye'ye konkordato ilân edebilir duruma girmişti.

Türkiye, dünyanın en yoksul ülkelerinden biri sayılan (kişi başına yıllık geliri 80 dolar) Bangladeş'e bile 400 bin dolar borç takan bir ülkedydi artık.

Öte yandan, bir türlü kesin listesi dahi tam çıkarılamayan 98 bin yabancı firmaya, yaklaşık 1,7 milyar dolarlık garanti edilmemiş ticari borç bekliyor, 220 Uluslararası Banka 2.2 milyar dolarlık DÇM ve diğer kredilerini geri istiyor, 21 OECD ülkesi 3 milyar dolarlık devlet kredilerinin ne olacağı sorusunu soruyor ve bütün bunların ara-, smda Türk ekonomisinin çarklarının döndürülebilmesi, petrol ve gübre gibi kaçınılmaz gereksinimlerini karşılayabilmek için de yaklaşık 2 milyar dolarlık bir ek kredi bulunması gerekiyordu. Oysa, ülkenin uluslararası finans çevrelerinde 70 sentlik kredisi kalmamıştı. Türkiye kara listeye alınmış ve tüm musluklar kapatılmıştı.

İşte, Ecevit'in amacı devraldığı enkazın altından çıkabilmek için IMF ile anlaşp bir yandan borç ertelemelerine gitmek, öte yandan da bankaların açılacak yeni kredileriyle, ekonomiyi hiç değilse yüzde yetmiş kapasitede çalıştırarak dışa satılabilecek mal üretebilmektir. IMF, devalüasyon demektir. Devalüasyonu ve diğer kısıtlamaları, IMF denetimine girmeyi bu nedenlerle kabullenmek zorunda kalmıştı. Devalüasyonun ardından da mutlaka dışardan önemli bir döviz girdisi gelirdi. Bu, uluslararası bir kuraldı. IMF'in yaptırdığı devalüasyonları, önemli bir döviz fonu izlerdi.

Oysa, çarşıdaki hesaplarla evdekiler birbirine hiç uymadı.

Ecevit beklentilerinden önemli bir bölümünü elde edemeyince, 1978 Ağustos'undan itibaren ekonomik çöküntü birden hızlanıverdi.

Ne özel bankalar, ne de Batı ülkeleri IMF anlaşması-

nın Yönetim Kurulu'ndan geçmesine karşılık yine de hareketlenmedi.

Beklemeyi yeğlediler.

Batı finans çevreleri Türkiye'ye en can alıcı darbeyi bu tutumlarıyla indiriyorlardı. Devletler de uzaktan bu gelişmeyi seyrederek, sorumluluğu paylaşıyorlardı.

Ağustos ayma gelinmiş, Türkiye'de sarsıntı giderek artan şekilde başlamıştı.

Bankaların 13 Nisan günü Ankara'da başlattıkları borç erteleme ve 500 milyon dolarlık taze para görüşmeleri devamlı uzatılıyor, 10 Nisan'da Paris'te yapılan OECD Konsorsiyumu çerçevesindeki devlet borçlarını erteleme anlaşmaları ağır aksak sürdürülüyor, «IMF ile anlaşın, size tüm krediler açılacak,» diyen bakanlar yok olmuş, 800 milyon dolar krediden söz eden OECD Konsorsiyumu'nda-ki Batılı müttefiklerimiz, «Durun bakalım, önce borçlar ertelensin,» demeye başlamışlardı.

...Ve Türkiye yüzde 32'lik dev bir devalüasyon ile ortada bırakılıvermişti. Bunun adı, Uluslararası Mali Cinayet idi.

Ağustos'un 23'ünde Woodward'u dinleyen Türk yetkililerin soğuk ter dökmelerinin nedeni işte buydu. Ülkeye devalüasyondan sonra taze para girmeyince, enflasyon birdenbire şahlanmış, fiyatlar alıp yürümüş, fabrikaların üretimi kapasitelerinin yüzde 50'sine düşmüş ve ülke tam anlamıyla allak bullak olmuştu. Türkiye, çok pahalıya ödeyerek kurtulabileceği bir kısır döngünün içine girmişti. Taze para gelmediği için üretim arttırılıp ihraç malı çı- karılamıyor, devalüasyonun yarattığı enflasyon engellenemiyor ve enflasyon yükseldikçe de IMF aynı oranda yeni bir devalüasyon isteminde bulunuyordu.

Bu yüzden gemi azıya alan ararşı nedeniyle sokağa çıkılamaz, sabah gidenin akşam dönüp dönmeyeceği bilinmez duruma girmişti.

Woodward başkanlığmdakrTMF heyeti 30 Ağustos günü Ankara'dan Washington'a döndü. 20 Eylül günü, IMF Yönetim Kurulu tarihinin çok tartışmalı yeni bir toplan-

tısını yaptı ve Türkiye'ye, tüm aleyhte koşullara rağmen ikinci dilim (48,5 milyon dolarlık) kredinin de açılmasını kabul etti. Yine Amerika ve Almanya'ya yapılan siyasal baskılar ve Bonn ile Washington temsilcilerinin olumlu oy kullanmaları bu sonucu çıkartmıştı. Ancak... Bankalar, Yönetim Kurulu'nda neler olup bittiğini çok iyi biliyor, anında her şeyi duyuyorlardı. Wo-odward'un Ankara'dan yeni bir devalüasyon istediği, hemen tüm uluslararası finans çevrelerinin bilgisi içindeydi.

Aynı bankalar, IMF'in üçüncü dilim kredi için Kasım ayında mutlaka devalüasyon yaptıracağından emindiler. Yine kıpırdamadılar, kredileri tuttular.

... Ve dedikleri çıktı.

28 Ekim günü Woodward devalüasyon başta olmak üzere bir dizi önlemin derhal uygulamaya sokulmasını isteyince ipler koptu ve Türkiye-IMF diyalogu kesildi.

IMF Yönetim Kurulu, ilk başlardaki siyasi nedenlerle benimsediği esnek tutumundan dolayı uğradığı eleştiriler karşısında, sertleşmişti. Ankara'ya yollanan son mesaj «Bir anlaşma istiyorsanız, öncelikle yüzde 50 - 60 oranında bir yeni devalüasyon yaparsınız,» idi. Yoksa yeşil ışık kırmızıya dönecekti.

Bu devalüasyon mesajı, Demoklesin kılıcı gibi Türkiye'nin başı üzerine bırakıldı ve IMF heyeti uzun bir süre geri gelmemek üzere Ankara'dan ayrıldı.

Ne oluyordu?

Batı, Türkiye'yi ezmek mi istiyordu? Kısa sürede eski hastalığımız tepti- Olayın gerçek yönünü incelemek yerine, kuşelere kapılındı.

Ankara'dan görüldüğünün aksine, gerçekler çok başkaydı.

Varılan aşamanın sorumlusu ne tek basma Türk hükümeti, ne de tek basma Batı idi. Her iki tarafın da önemli yanılgıları oldu. Bu yanılgılara Türk iç politikasının kendine özgü etkileri, kadroların bilgisizlik ve tecrübesizlik-

leri de eklenince, ülke tarihinin en karanlık, güç dönemine hızla sürüklendi. IMF'in en büyük yanılgısı, Türkiye'ye yeşil ışık yakmak anlamına gelen Stand-by anlaşmasının Yönetim Ku-rulu'ndan geçmesiyle birlikte özel bankaların hem borç erteleme, hem de yeni kredi açma işlemini başlatacaklarını sanmak oldu. Özel bankalarla IMF, 1977'nin başında yazılı olmayan bir anlaşmaya varmışlardı. Buna göre; IMF' in bir ülkeyle anlaşma yapması, o ülkeye hemen kredilerin açılmasıyla sonuçlanacak, Bankalar kendi başlarına hareket etmeyeceklerdi. Zira son yıllarda uluslararası fi-nans dünyası, bankaların böylesine bir disiplini kabul etmediklerinden ötürü çok karışmıştı. Bir bankanın yabancı bir ülke ile pazarlığı oturmasının yaratacağı sakıncalar bir yana, verilen borçların geri alınamaması ve kredi piyasasında kaosu doğmasıyla sonuçlanmaya başlamıştı. Özellikle Türkiye örneği en tipiklerinden biriydi. IMF, 1976 sonundan itibaren yabancı bankaları devamlı uyarmış ve Demirel hükümetinin DÇM borçlanması tehlikelerine dikkat sürekli yinelenmişti. Bu uyarılara rağmen, özellikle İsviçre ve Alman bankaları, Türkiye'nin yüzde 9 gibi piyasada bulunmayacak oranda faiz vermesi, bir de bu yetmiyormuş gibi geri transfer ile kur güvencesi tanınmasına dayanamamışlar ve Ankara'ya DÇM yağdırmışlardı. Birdenbire ellerinde biriken petrolden gelen dolarları böylece değerlendirme amacını gütmüşler, bir yerde kendi kendilerini aldatmışlardı. Türkiye'nin 1976-1977'deki borçlanma politikasının sonunda mutlaka bir felâketle sonuçlanacağı ve bu borçların geri ödenmeyeceğini en iyi gören IMF idi. Ankara, yüksek faiz, kısa ödeme süreli bir borç politikası izliyordu. Ülkenin potansiyeliyle karşılaştırıldığında alman 2-3 milyar dolarlık borç önemli değildi. Koşulları Türk ekonomisinin, nakit döviz kıtlığı çeken Türk hazinesinin ödeyemeyeceği ortadaydı. Ancak bankalar, iyi kar uğruna bu riski görmezlikten gelivermişlerdi. İşte 1977 ortalarına doğru bazı küçük bankaların borcunu geri alamayıp iflâs noktasına kadar gelivermesi, piyasada paniği

başlatmaya yetti. Tümü IMF'in kapısını çaldılar ve «Sizin denetimimize girmedikçe, durumu tehlikeli ülkeye kredi açmayacağız,» dediler. IMF'in uluslararası finans dünyasındaki rolü ve görevi böylece daha da önemleşiveriyor-du. Fon'un yakacağı ışıık kredi musluklarının anahtarı olmuştu.

1978'in Mart'ında Türkiye IMF ile anlaşmasını yapmasına rağmen, bu Banka-Fon gizli anlaşması işlemedi. Her şeyin başlangıcı olan da bu gelişmeydi.

Neden?

Bu soruyu cevaplamadan önce, çok az kişinin tanıdığı «Uluslararası Banka Dünyası »na göz atmak gerekir. Batı kapitalizminin nabzını elinde tutan, yön veren, başka bir deyimle gerçek patronları, özel bankalardır. ABD, Avrupa ve Japonya'daki bu bankaların sadece 1977 yılında açtıkları toplam kredinin 540 milyar dolar olduğunu bilmek, güçleri hakkında yeterli fikir verir. İstedikleri ülkeyi batırır, istediklerini kurtarabilir, hükümetler, rejimler değıştirilebilir bir güçtür bu. Son yıllarda sanayileşmiş Batı hükümetlerinin söz geçiremedikleri ve giderek devleşen bir güç.

İrili, küçüklü sayılan bins yakın bu banka dünyasının da kendine özgü bir cuntası vardır.

Önemli operasyonları programlayan, uygulayan ve gelişmeleri yönlendirenlere 9'lar cuntası denir. En zenginleri sayılan Citi-bank, Bank of America, Chase Manhattan, Manufactures Hanover, Union des Banques Suisse, Deutsche Bank, Barc lays, Bank of Tokio, Societe Generale ya kendi başlarına ya da diğer küçüklere de aralarına alıp konsorsiyumlar kurarak kredi akıtırılar.

9'larm kontrol ettikleri küçük bankaları da sayarsak, ellerinde yılda plase edecekleri yaklaşık 200 milyar-dolarlık bir krediye sahip bir cunta ile karşılaşırız.

9'larm patronları, olağanüstü durumların dışında üç ayda bir toplanırılar. İşte gerçek kararlar bu buluşmalarda alınır. Yanlarına yardımcılarını bile almadıkları bu gizli

toplantılarda sadece «para» değil, «politika» da konuşulur. Batı kapitalizminin etki sahasındaki ülkeler hakkında kararlar almır, kendi ülkelerindeki gelişmeler gözden fe-çirilir. 9'lar cuntasının para ile ilgili kararlarını küçük özel bankalar izlerler, siyasal kararlarını ise kimse duymaz.

Batı'nın gerçek patronları için iki amaç vardır: Yatırımlarını genişletmek ve korumak! Bankaların giderek «söz geçirilemeyen* bir güç durumuna girmelerinin önemli nedenlerinden biri de, özellikle son yıllarda devletlerin istedikleri gibi etrafa dağılacak kredi olanaklarının ortadan kalkması oldu. Örneğin Amerikan ya da Alman hükümetleri, bankaların böylesine güçlü olmadıkları dönemlerde bütçelerinde dışa açılacak kredi dilimini geniş tutarlardı. Bankaların güçlenmesi, öte yandan parlamentoların dış yardımı giderek kısıtlama eğilimleri, bu rolün hükümetlerden bankalara-geçmesiyle sonuçlandı. Devletler kendilerine özgü yardım kuralları oluşturdular. OECD'nin istatistiklerine göre, kişi başına yıllık geliri 800 doların altında olan veya 77'ler grubuna dahil ülkelere kredi açmakla yetinir duruma girdiler. Bu kıstasların dışındaki bir ülkeye ya yardım yapılamıyor ya da mutlaka parlamento onayından geçmesi gerekiyordu.

Değişen bu koşullar bankaların gücünü de olağanüstü arttırdı. Kendi kurallarını koyan, resmi makamların sözünü ya hiç dinlemeyen, ya da çok az dinleyen, kendilerine özgü bir dünya kurdular.

Türkiye IMF ile anlaşmasını Mart 1978'de imzaladığında, Para Fonu,- uluslararası bankaların gizli anlaşmaya uyacağını ve hareketleneceklerini umarken, bambaşka bir yaklaşımla karşılaşmıştı. Bankalar kıpırdamıyorlardı.

Zira 9'lar cuntasının Nisan başında New York'da, ardından da Haziran sonunda Bale'de yaptığı toplantıda şu karar alınmıştı.: Türkiye'nin ekonomik durumu, IMF'in kabul ettiği Niyet Mektubu'ndaki önlemlerle geçirilemeyecek derecede kötüdür. Ecevit hükümeti, son derece esnek

hazırlanan bu Niyet Mektubu'nu uygulayamayacaktır. Bu nedenle kredi açılmasın, beklensin.

(*)

Bankalar IMF Yönetim Kurulu'ndaki tartışmaları ve Niyet Mektubu'nun daha çok siyasi gerçekler nedeniyle kabul edildiğini gayet iyi biliyorlardı.

IMF Başkanı Larosiere, Bankaların bu hareketsizliğinin Fon açısından da prestij yitirici bir unsur olduğunu bildiğinden, Temmuz ayında Washington'da Müezzinoğlu* nun yanında, 9'lar cuntasının ileri gelenlerine açıkça karşı çıkmış ve «Türkiye'ye yapılanın ne denli yanlış olduğunu» söylemişti. Ancak karan değiştirmeye onun da gücü yoktu.

Bankalar, Türkiye'yi uçuruma ittiklerini biliyorlar, ancak kendi çıkarlarını daha önemli görüyorlardı.

IMF'in diğer bir yanılgısı, OECD üyesi ülkelerin konsorsiyum çerçevesinde bir Fon oluşturacağını sanmasıydı. IMF de yüklü bir kredinin ülkeye girmemesinin yaratacağı sakıncaların farkındaydı. Ancak Batı başkentleri de kıpırdamadılar. Bankaların olduğu gibi, Bata başkentlerinin de o dönemde hiçbir «siyasal ödün» istek ya da amaçları yoktu. Hem Demirel, hem de Ecevit'in «Kıbrıs'ta ödün için bizi sıkıştırıyorlar.» şeklindeki kanılan gerçekle uyuşmuyordu. Batı'nın bir tek hedefi vardı: Türkiye'yi kendi modeline sokmak! Yani, karma ekonomiden çekip, piyasa ekonomisine yöneltmek. İşte bu nedenle Batı başkentleri de bu dönemde konuyla ilgilenmeyip, topu özel bankalara atmışlardı. Türkiye'yi hızla getirme rolünü bankalara bırakmışlardı.

IMF'in yanılgılarından bir diğeri ise, Türkiye gibi demokrasiyle gelişmeye çabalayan, yanı sıra sanayileşme

(1) Bu toplantılar hakkında bilgi veren yetkililere göre, Ecevit hükümetinin düşme olasılığı bulunmadığı ve yeterli güçte olduğu, dolayısıyla hükümet bunalımı yaratmadan direnebilecekleri konusunda tam bir görüş birliğine varılmıştır. Başta Amerika ve Alman Maliye Bakanlarının özel olarak yaptıkları çağrılar, hatta tehditlere rağmen kararlarında direnmişlerdir.

sancıları çekerken, sanayileşmenin tüm ters etkileri (köyden şehire akın, yeni bir sosyal düzen kurulma aşaması, doğum hızının frenlenememesi, işsizlik, enflasyon vs.) altında izleyen bir ülkeye özel reçete yerine, herkese uyguladıklarından birini» çıkarıp vermesiydi. Mısır, Peru ya da Zaire gibi diktatörlüklerin tüm sosyal çalkantılara rağmen bir emirle uygulatabilecekleri reçetelerin, bir Türk hükümetince toplumun beklentilerini hiçe sayarak uygulanması son derece güçtü. Hele bu yaklaşıma günün olağanüstü koşulları da eklenince, Ecevit hükümetinden katı tutum beklemek saflık olurdu. Binlerce işçinin katıldığı grevler daha yeni tamamlanmış, herkes enflasyonist baskı karşısında zam beklerken dondurmaya gitmek ise siyasal intihar demektir.

Ecevit hükümetinin yanılgı dizisi de küçümsenecek gibi değildi.

Her şeyin başında, hükümet 1978'de göreve başladığından bir süre sonra bile, ülkenin içinde bulunduğu feci ekonomik durumu «yeterince» anlayamadı. Yetkililer durmadan «enfeaz»dan söz ediyorlardı. Ancak bunun gerçek anlamını tam bilemiyorlardı. Bürokrasi, bir bölümü yeni hükümete karşı tutum, bir diğer bölümü yeni ekiple gelen tepeden inme kadrolara tepki gösterince kendi içine kapandı. Hükümetten birçok gerçeği sakladı ve yanıltıcı bilgi verdi. Durumun tüm boyutlarıyla anlaşılabilmesine kadar aylar geçti, o zaman da tren çoktan kaçırılmıştı.

Hükümetin bu konudaki en büyük hatası, yıllardır iktidarı beklerken kadroların, plan ve programını hazırlamamış olmasıydı. Bunun cezasını da hem kendileri, onlardan da çok ülke çekti.

Ecevit hükümete gelmesiyle birlikte dış ülke ve kuruluşlardan gördüğü desteği yanlış değerlendirdi. Kıbrıs önerilerini ortaya koyar, ambargoyu kaldırtabilir ve IMF ile anlaşma imzalarsa, sorunların kolaylıkla halledilebileceğini sandı. Bu nedenle yaklaşımlarında daha çok siyasi unsura öncelik verdi. Batı ile siyasal ilişkilerini düzeltme-

yi ön plana aldı. Oysa, Ecevit'e verilen destek sadece Kıbrıs için değil, hatta daha çok Türkiye'nin IMF denetimine .girişini hızlandırabilmek içindi. Batı'nın beklentisi, siyasaldan çok, ekonomik yöndeydi. Batı ülkelerinin ve özel bankaların hemen kredilerini açacaklarını sandı. Bu nedenle de borç ertelemelerine öncelik verdi.

Ülkenin gerçek ekonomik durumunu tam olarak öğ-renememesi ve Batı'nın desteğinin koşulsuz geleceğini sanan Ecevit, IMF ile anlaşmasını özel bankaların ve Batı' ülkelerinin bekledikleri oranda uygulayamadı.

Tüm bürokrasinin IMF ve uluslararası finans dünyası ile ilişkilerindeki büyük bilgisizlik, tecrübesizlik ve nihayet hükümetteki eşgüdüm yoksunluğu, kredilerin açılmasından-doğan tehlikeli gidişi biraz daha hızlandırdı.

Türkiye, IMF Yönetim Kurulu'nun ilk iki dilim krediyi «maylarkenki esnek yaklaşımını bütünüyle ters şekilde değerlendirdi. Anlaşmayı, Türk usulü uygulamış gibi görü-nüldüğü sürece durumun idare edilebileceği sanıldı. Oysa hem IMF, hem de bankalar, Türkiye'nin içini ve aldığı her kararı, kabinedeki birçok Bakan'dan daha yakından izliyorlardı.

Kısacası, Ecevit hükümeti Batı finans dünyasının kurallarını çizdiği oyunu oynayamadı.

Hükümet içinde her kafadan başka ses çıkıyor, ilk cicim aylarında en ağır vergilere dahi hazır bir kamuoyu önüne bölük pörçük ekonomik paketlerle çıkılıyordu. Ecevit hükümetinin düzen değiştireceğiz diye gelmesine rağmen, eski bozuk düzeni daha da karıştırır bir görüntüsü oluşmaya başlamıştı. Tam bir iktidar savurganlığı içinde, bir ekonomik kurtuluş savaşı açılma ortamı yavaş yavaş yitirmeye başlanmıştı. «Enkazdın hiç değilse önemli bir bölümünü Türkiye'nin kendi kendine kaldırma olanağı, bir yandan olağanüstü durum ve nihayet dıştan gelmesi gereken tahta köprünün verilmemesi nedeniyle kaçırıldı.

Batı finans dünyasının iç çelişkileri ve Türkiye'nin

tecrübesizliği en talihsiz bir dönemde birleşivermişti. Türk hükümeti, kaçınılmaz dış destek olan krediler gelmeden Niyet Mektubu'nu, içinde bulunulan koşullarda uygulayamazdı. Dış desteksiz bu denemeyi yapacak idiyse IMF denetimine gerek yoktu. Batı finans dünyasının kuralları çerçevesinde kalınacak ise, o zaman tüm sakıncalarına rağmen uygulama gerçekleştirilmeliydi. Bu ikisinin arası yoktu. Ecevit hükümetinin hatası, işte bu «ikisinin arası» nı denemek oldu.

i'inci Bölüm :

IMF'ye Savaşım Açılıyor

NATO Genel Sekreteri Luns, Türk ve Yunan delegelerin dışında kalan diğer müttefik ülkelerin Brüksel'deki temsilcilerine özel bir not yolladı. 22 Kasım günü özel bir Konsey toplantısına çağırıyordu bu.

Luns, Ankara'dan yeni dönmüştü. Başbakan Bülent Ecevit ile uzun bir görüşme yapmıştı. Özellikle Yunanistan'ın NATO askeri kanadına geri dönüşünü engelleyen Ege komuta kontrol sahaları sorunu için bir uzlaşma formülü bulma çalışması arasında, konu Türkiye'nin ekonomik durumuna gelmiş ve Ecevit'in anlattıklarını dinleyen Genel Sekreter, «İnanılacak gibi değil. Bana söylediklerinizi yazıya dökseniz, herhalde çok kişi ırkılır,» diyerek kaygılarını ortaya koymuştu.

Luns, bu gizli toplantıda daimi delegelere Ecevit'in sözlerini de kapsayan bir rapor dağıttı.

Ardından yaptığı konuşmayı da şöyle tamamladı:

— ... Uzun konuşmak istemememin nedeni, hepimizin durumu bilmenizdir. Türkiye gibi NATO için son derece önemli bir ülkenin geleceği, IMF gibi dünyayı sadece katı ekonomik kurallardan ibaret sayan, her şeyi o gözlükle gören teknokratlardan oluşmuş bir örgüte bırakılamaz. Hiçbir siyasal unsuru dikkate almayan bu kişiler, Türkiye* nin geleceği hakkında karar veremezler... Türkiye'nin bu-

gün, evet hemen bugün 1,5 milyar dolar krediye büyük gereksinmesi vardır. 24 saat içinde Norveç'e üç milyar, Zaire'ye, hatta komünist ülkelerine milyarlarca dolarlık kredi veren BATI, Türkiye'nin gereksinmelerini görmemez-likten gelemmez. NATO dayanışması çerçevesinde derhal harekete geçilmelidir.

Luns'un hemen ardından Ortak Pazar hareketlendi. AET'nin yürütme organı sayılan Avrupa Komisyonu Genel Sekreteri Emile Noel'in önerisiyle, Komisyon Başkanı Jenkins, 4 Aralık günü Brüksel'de toplanan 9'lar doruğuna bir uyarı mektubu yolladı. Dokuz ülke liderine verilen bu mektubun siyasal anlamı büyüktü. İlk olarak bir komisyon başkanı, yetki sınırlarını aşma pahasına, topluluğun en üst organın yazıyla uyunda bulunuyor ve «Türkiye'ye derhal yardım elimizi uzatmazsak, bu ülkeyi kaybederiz,» diyordu.

Ankara, IMF'in kırsallarına karşı açıkça bir kampanyayı başlatmış, özel bankalardan elde edemediğini şimdi Batı devletlerini hareketlendirerek ve daha çok siyasi ağırlığını ortaya koyarak çıkartmaya çalışıyordu.

Özellikle uluslararası kuruluşlarda Türk tutumuna büyük bir yakınlık ve anlayış vardı.

AET'nin ve NATO'nun teknik servisleri açıkça «IMF'in katı tutumunu anlayamıyoruz,» diyorlardı.

Ecevit bu kampanyayı, Aralık ayının ikinci yansında Norveç, İsveç, Finlandiya gezisi ve bu arada 16 Aralık günü Brüksel'de sürdürdü.

NATO ile AET'nin birden Türkiye için kampanya aç-malan, uluslararası kuruluşların kendi aralarındaki prestij yansının da etkisiyle, OECD Genel Sekreteri Van Len-nep'i de hareketlendirdi. Ecevit ile görüşebilmek için Paris'ten Brüksel'e gelen Van Lennep; «Durum beni kaygılanamıyor. Üye ülke temsilcilerini toplayacağım. Size nasıl yardımcı olabilirim?» deyince, Türk Başbakanı şu istekte bulundu:

— İvedi yardım fonu oluşturun.

— Hiçbir önkoşulu (IMF gibi) olmadan, Türkiye'nin ivedi gereksinmelerini karşılayacak bir özel fon. Bu paralarla ekonominin bugünkü yüzde 50'nin de altına düşen üretimini arttırıp hiç değilse yüzde 70 oranında dönmesini sağlayabilelim. Böylece bir nefes alalım. Satacak ürün elde edebilelim. Malımız yokken devalüasyon neye yarar. Üstelik, IMF'ih devalüasyon isteminin büyük baskısı altında paramız devamlı şekilde ve yapay olarak değer yitiriyor. Bu yolla Türk lirasını da gerçekçi kuruna oturtalım. Ondan sonra IMF ile anlaşmaya girebiliriz. Biz IMF'i tam reddetmiyoruz. Sadece her şeyden önce devalüasyon yapılması, hem de yüzde 50'lere yükselen bir devalüasyonda ısrarını kabul etmemize olanak yok. Bu kısır döngü bir an önce kırılmalıdır. Zira durum gittikçe kritikleşiyor. Ülkede demokrasi tehlikeye giriyor.

Ecevit, Van Lennep ile görüşmesinden hemen sonra Brüksel'de topladığı Avrupa başkentlerindeki Büyükelçilerine daha da açık görüşünü anlattı ve:

— IMF anlaşmasıyla birlikte bize bir tahta köprü uzatacaklardı, bunu bile yapmadılar. Bundan sonra Türkiye, önce kredi güvencesi alır ve ondan sonra IMF ile anlaşır. Kendi önlemlerimizi biz saptarız, Batı ile ilişkilerimiz bu güç aşamada bize gösterecekleri desteğe göre şekillenecektir, dedi.

Bazılarının şaşkınlık, bazılarının kaygı içinde dinledikleri konuşmasını şöyle noktaladı:

— ...Dünyaya sadece Ortak Pazar açısından bakmayın. Türkiye'nin potansiyeli çok büyük. Başka pazarlar da aramalıyız... Artık birer tüccar gibi hareket etmenizi, mal satabilme olanakları aramanızı istiyorum.

Aslında Ecevit, Türk diplomasisinin ve bürokrasisinin en temel hastalıklarından birine değinmişti. Dünyada sadece Batı olduğu, Batı'nın dışında hiçbir olanak ve seçenek bulunmadığı inancı.

Büyük bir bölümü için, Batı ile ilişkiler dokunulmaz tabudur. Bu ilişkileri, içinde bulunulan durumdan başka bir yöne kaydırmak ya da kaydırma çabasında bulunmak,

birçok diplomatımız tarafından kötü ve kuşkulu gözle bakılmaya yetiverir. Statükoyu bozdurmamak için de ellerinden geleni yaparlar. Hükümetleri kandırmak pahasına da olsa. Yolladıkları raporlarında ya da kendilerine verilen belirli görevlerde, kişisel yorum ve «nüansları»m katıp, diplomasinin en ince sanatından yararlanarak merkezi yanıltır ve mutlaka Batı ile ilişkileri etkileyebilecek bir politikayı saptırırlar. Özellikle 1975 -1979 döneminde bu tutumun çok açık örnekleriyle karşılaşmıştır. IMF ve İvedi fon çalışmalarındaki kargaşanın bir bölümünün sorumluluğu da kuşkusuz bürokrasimizin bu garip tutkusundan kurtulamamasında aranmalıdır. Hele Ecevit'in «tüccar gibi davranın» sözünün, kokteyllerde, «artık siyasal görüşme değil, anlaşılan toptancılarla konuşma yapacağız,» şeklinde espriye dönüşmesi de olağan karşılanılmalıydı. Amerikan büyükelçilerinin bile tüm devletlerin davet listelerinde, tüm görüşmelerinde önceliği, bulundukları ülkenin iş çevreleri alırken, bizim diplomatlarımız için bu yaklaşım küçültücü sayılıyordu. Oysa, Türkiye'nin en önemli sorunlarından birinin dış satım eksikliği olduğunu da gayet iyi biliyorlardı. Ecevit, Brüksel'deki iki günlük konaklamasından sonra İskandinav gezisini sürdürürken tek vurguladığı nokta, İvedi yardım fonuna bu ülkelerin katılmasını sağlayabilmek, Türkiye'nin hem kredi, hem dış satımda seçeneklerini arttırabilmek idi. Sadece Ortak Pazar'la sınırlı kalmamak, daha başka pazarlara da açılmak gerekliydi. Özel Fon ya da İvedi Fon fikri kısa sürede ilgi buldu. AET Komisyonu bir adım daha ileri gidip, resmen bir yetkilisine açıklama yaptırarak, «Fon için koordinasyon sağlama» görevine talip oluyor. OECD'de Van Lennep bunu duyunca telâşlanıp çalışmalarını hızlandırıyor. NATO Aralık'taki Bakanlar Konseyi'nde «Türkiye'ye derhal İvedi yardım yapılması gereği» vurgulanıp, gelişmeleri izlemekle Genel Sekreter Luns görevlendiriliyordu. IMF birdenbire diğer Batı kuruluşlarınca eleştiri kampanyası altına sokulmuştu. Birçok ülkede, sosyal ve siyasal etkenleri dikka-

389

te almayan reçeteleriyle zaten giderek artan bir ho nutsuzlukla karşılanan IMF, Türk dosyası nedeniyle tam bir prestij kaybıyla karşı kar ıyaydı.

Her şey iyi, güzeldi de, bir türlü bu pe revler bitmiyor ve olu acaksa, Fon için somut adım atıamıyordu, Ecevit, bu gelişmeleri memnunlukla karşıladığını açıklarken, bir gerçeğe de de indi:

— Tutumlardan ho nutuz, ancak asıl katkısı yapacak ülkelerden ses çıkmıyor.

Batı'nın Türkiye'ye destek vermekteki siyasal iradesi olu mu tu. Ancak kimse kıpırdamıyor ve garip bir beklemeyle giriliyordu.

Tüm ba kentlerin kimi beklediği bir süre sonra anla ılıverdi: Washington.

Batı, patron tutumunu ortaya koymadan hareketlenmek niyetinde değildi. Bunun başlıca nedeni de, Türkiye' nin gereksinmelerinin boyutuydu. Hiçbir  lke tek başına veya Amerikasız (hiç değilse manevi desteği olmadan) bu faturayı yüklenmek istemiyordu.

Beyaz Saray'da ise herhangi bir kıpırdanma yoktu. Ambargonun kaldırılması tartışmaları sırasında Carter oldukça yara almıştı, Türk dosyasını bu kez ekonomik yönüyle ortaya çıkarma niyetlisi görünmüyordu.

Bu beklentiyi bir olay, İran'da  ah'a ayaklanma ve bir lider, Alman Başbakanı Schmidt kırdı. İran'daki halk ayaklanması bir açıdan Türkiye'nin imdadına yeti ti. Batıdaki panik havası, İran olaylarının büyümesine orantılı şekilde artıyordu. Batı basını için İran'da tamamen dinci bir ayaklanma sergileniyordu. 23 Aralık günü Türkiye'de de yüz kişinin ölmesi ve 13 ilde birden sıkıyönetimin konmasıyla sonuçlanan Kahramanmaraş olaylarının patlaması, aynı basmm kendine özgü d zeysel yargılarıyla damgayı yedi:

İran'daki olaylar sıçırıyor ve Türkiye'de de bir dinci ayaklanma ba lıyordu. Ankara'ya birden yabancı gazeteci akını oldu. «Ben sizin Mollalarınızla g r   p röportaja geldim...» diyeninden, ayaklanmanın ba layaca ı yer-

leri önceden tahmin ederek film çekmek isteyenine kadar. Türkiye'yi hiç tanımayan ve bir ikinci Humeyni bekleyen yüzlerce yabancı gazeteci, yanlışlarını çok geç de olsa sonunda arayıp ülkelerine döndüler.

Kahramanmaraş olayları dünya kamuoyunda dikkatlerin Türkiye'ye çevrilmesiyle sonuçlandı ve Türkiye'nin ekonomik durumu beklenmedik şekilde gündemin başına geliverdi. İşte Alman Başbakanı Schmidt de tam bu aralık harekete geçti.

6-7 Ocak günleri G'uadeloupe'da «4 Büyüklerin» (ABD, Almanya, Fransa ve İngiltere) doruk görüşmesi vardı. Batı kampına çeki düzen verme toplantısı olacaktı.

Alman Dışişleri Bakanlığı bir süredir Türkiye'ye ne şekilde yardım yapılabileceği konusunda zaten bir hazırlık başlatmıştı. 1978 yılının kapanmasına birkaç gün kala | Başbakanlık'tan ilgili servislere direktif geldi: «... Görüşme sırasında Türkiye konusunu da açacağımı diğer üç ülke liderlerine bildirin!»

Schmidt'in, Carter'ı hareketlendirmek, hiç değilse ne düşündüğünü öğrenmek istediği açıkça ortadaydı. Alman Başbakanı, Carter'm yönetiminden hiç hoşlanmadığını giderek artan şekilde belli ediyor, Batı'nın en güçlü ülkesinin «kararsız ve amatör» bir yönetimin eline düşmesinin sakıncalarını, gazetelere düşecek kadar sık yineliyordu.

Schmidt kısa sürede hem ülkesinin, hem de Batı'nın en çok sözüne dikkat edilen, ağırlığı olan ve sözünü kimseden sakınmayan bir lideri durumuna girivermişti. Türkiye'ye yardımdan söz edilirken «...Türkler her şeyden önce kendi domuz ahırını (ekonomilerini) düzenlemelidirler,» demekten çekinmeyen Schmidt, ülkesinin de demokratik diktatörü durumuna girmişti. Sözü, Alman bürokrasi için kesin emir sayılırdı.

Ne gariptir ki, Alman Başbakanı'nın Türkiye'nin geleceğini etkileyebilecek -bir dosyayı, hiçbir Türk temsilcisinin bulunmadığı bir doruk görüşmesine götürmesi dahi, günün koşulları karşısında Ankara'da memnurlukla karşılandı.

Guadeloupe, Karaib Denizi'ndeki küçük bir Fransız kolonisidir. Avrupa ve Amerika'yı görülmemiş bir soğuk sarsarken, ılık bir rüzgârın estiği adanın bir köşesinde, tahta bir masanın etrafında kravatsız, kısa kollu gömlek-leiyle dört kişi çalışıyordu. Uzaktan bakınca pek bir şeye benzetilemeyecek olan bu küçük grup, aslında Batı dünyasının dört büyük ülkesinin liderinden oluşmuştu.

Ev sahipliğini Fransız Devlet Başkanı Giscard D'Esta-ing yapıyordu. Fransa'nın, pek başarılı olmamasına rağmen, liderlik görüntüsünü pekiştirmek, Paris'i memnun etmek için Guadeloupe'da buluşma kabul edilmişti. Car-ter, Schmidt ve İngiliz Başbakanı Callaghan. Zaten ABD' nin bulunup da İngiltere'nin görünmediği çok az toplantı vardır. Washington - Londra arasındaki özel ilişkiler çok derin boyutlara ulaşır. Batı dünyasını ise gerçekte Washington - Tokyo - Bonn üçgeni ve özel bankalar yönetir, ingiltere de, Washington'un başlıca yardımcılarından biri görüntüsündedir.

Liderlerin görüşmesinin önceden saptanmış kesin bir gündemi olmadığı gibi, beraberlerinde sadece birer kişi, en yakın danışmanlarını getirmişlerdi. Zabıt tutulmuyor, dosyalar karıştırılmıyordu. Rahatça sürdürülebilecek, kalıpların dışına çıkılıp gerçek niyetlerin tartışılabilceği bir ortam olmasına dikkat edilmişti.

İki günlük doruğun son gününe gelinmiş ve İran'daki gelişmeler üzerinde tartışılmaya başlanmıştı. (*)

Tüm gözler Carter'ın üzerindeydi. Zira başından sonuna kadar Amerikan Yönetimi İran konusunda gaf üzerine gaf yapmıştı. Carter, Şah'ı önceleri koşulsuz desteklemiş, hatta gösteri yapanları, «baldırıçıplaklar» diye nitelemiş,

(1) Guadeloupe doruğu, bilindiği gibi son derece kısıtlı geçmiştir. Buraya aktarılan bilgiler, 4'lerin bir süre sonra NATO ve AET'ye verdikleri sınırlı brifinglerden, doruk görüşmesinin özet raporlarını okumuş yabancı diplomatların anlattıklarından derlenmiştir. Buraya birkaç kaynaktan doğrulatılabilmiş olan bölümleri aktarılmış, yeterli oranda doğrulatılamayan ayrıntılı tutumlara yer verilmiştir.

Washington tüm gücünü Şah için hareketlendirmişti. Oysa Humeyni yaklaşık dört bin kilometre uzaktan, küçük teyplere okuduğu mesajlarıyla Şah rejimini yıkma sürecini sürdürüyordu. Halkın ayaklanması, önü alınmaz bir aşamaya gelmişti. Batı ülkelerinin milyarlarca dolarlık yatırımları, Şah ile yapılmış milyarlarca dolarlık kontratlar ve nihayet Batı'nın can damarı olan petrol, ülkeyi nereye götüreceğini bilmeyen bir kişinin eline kayıyordu. CIA'sı ile, tüm gücüyle Amerika'nın bu gelişmelerden önceden haberi olamaması ve hiçbir şeyi etkileyememesi kolay kolay kabul edilebilecek bir şey değildi.

7 Ocak günü varılan noktada artık bir karar gerekiyordu. Şah desteklenmeye devam mı edilecek, yoksa başka bir tutum mu izlenecekti. Söz de en büyüğe aitti. İran, 'Amerika'nın etki bölgesindeki bir ülkedi.

Carter gelişmelerin gidişini özetledikten sonra, bombayı tahta masanın üzerine bırakıverdi:

— ...Şah'ı artık destekleyecek durum kalmadı. Eski tutumlarımızla çelişkili de olsa, bugünün koşullarına uymak gerekir. Şah'm ülkeden ayrılması, İran'ın Batı ile ilişkilerini daha da güçleştirmeden bu sorunun kapanmasına yardımcı olacağı kanısındayız... İran'a hangi hükümet gelirse gelsin, heyecanlar yatıştıktan sonra Batı ile bağları sürdürmekten başka seçeneği yoktur.

Carter, Şah'm beklendiğinden daha güçsüz çıktığını ve yanılığa uğranıldığını kabul ediyordu. Direnmek, kan dökülmesine ve zaten artan Batı aleyhtarlığının biraz daha körüklenmesine yol açacaktı.

Şah'm kaderi o gün Guadeloupe'da kesinleşti. Üç lider başlarını sallayarak Carter'ın yargısına katıldılar.

Tam dokuz gün sonra Şah Tahran'dan gizlice ayrıldı.

Rıza Pehlevi rolünü oynamış, görevi bitince de sokağa bırakılmıştı. Fransa'nın 23 Ekim günü Güney Afrika İmparatoru Bokassa'ya yaptığı gibi, Şah Amerika'ya da kabul edilmedi ve uzun süre oturma izni verecek bir ülke aradı. Humeyni hükümeti ise, başta Kürtler olmak üzere, azınlıkların birbiri ardına ayaklandırılmalan karşısında.

gücünü yavaş yavaş yitirmeye başladı. Her şey Carter'm çizdiği senaryoya uygun gitti. İran'dan sonra, Schmidt'in sözü açması beklenirken Carter, «Türkiye'nin ekonomik durumu da kaygı yaratır duruma girdi,» diyerek, İran'daki gelişmeler karşısında Türkiye'nin bağlarına dikkat gösterilmesi gerektiğine işaret etti.

Schmidt, Almanya'nın etki bölgesine bırakılan Türkiye'nin ekonomik durumunun çok çabuk harekete geçilmesini gerektirdiğini anlattıktan sonra, «Birlikte bir fon oluşturursak, ekonominin çarklarının dönmesine yardımcı olabiliriz. Gayet tabii baştan sona hatalarla dolu ekonomik strüktürüne de çeki düzen vermemiz gereklidir,» dedi. Schmidt uzun süreli ve dolgun bir yardımdan yanaydı. «Bir daha sorun yaratmayacak şekilde bu işi halletmeliyiz. Türkiye'nin müttefik olarak ağırlığı son olaylarla daha da arttı,» dedi.

Alman Başbakanı, IMF'in yaklaşımının Ankara'da yarattığı kaygı ve tepkilere de değindi. Giscard D'Estaing'in kaygısı, Fransa'nın gözetimindeki Yunanistan idi. «Ben de Türkiye'ye yardımdan yanayım, ancak bu Yunanistan'ı rahatsız edici bir yaklaşımla yapılmasın. Atina, Türkiye'ye yardım konusunda çok duyarlı.»

Schmidt buna karşı geldi. «Atina'nın AET'ye tam üyeliği de Türklerde önemli kaygılar yaratıyor. Bu dönemde destek olmamızın önemi, Türkiye üzerindeki etkimizin sürekliliği açısından kaçınılmazdır. Siz de Yunanlılara bizim bu yaklaşımımıza alınmamaları ve karşı çıkmamaları gerektiğini anlatırsanız iyi olur.»

Bundan sonra yapılacak bir yardımın şekli üzerinde kısaca duruldu ve hiç süre yitirilmeden dört ülke teknisyenlerinin Bonn'da buluşup bu ayrıntıları kesinleştirmeleri kararlaştırıldı.

Fransa, NATO Konseyi'nin Aralık kararından ve Luns'un girişimlerinden pek memnun kalmamış, Türkiye'yi gücendirmemek için karşı çıkmamaya çalışmıştı. Giscard D'Estamg, bir hareket yapılacaksa bunun NATO değil, OECD çerçevesinde yürütülmesini isteyince,

Carter daha da önemli bir ilke getirdi: •

— Nasıl bir fon kurulursa kurulsun, IMF ile anlaşmaya varmadan Türkiye'ye para verilemez. Bu ön koşul olmalıdır.

Carter son derece kesin konuşuyordu. «IMF bizim kurduğumuz bir mekanizmadır. Bunun kurallanna öncelikle bizim uymamız gerekir. Üstelik Türkiye'ye yardım belirli koşullara bağlanarak verilecek. Neden bunların müzakeresini biz yapalım ve bundan dolayı tepkileri üzerimize çekelim. Bırakın, uluslararası memurlar bununla uğraşsınlar.

Bu konuşmalar tam yirmi dakika sürdü.

Türkiye konusu da kapandı.

Karar verilmişti: IMF'siz kredi yoktu.

Guadeloupe'dan hemen sonra, 18 Ocak günü Bonn'da dört ülke temsilcisi bir araya geldiğinde, Türkiye'ye verilmesi düşünülen fatura tüyler ürperticiydi.

Ankara ise, bunlardan habersiz, ivedi yardım konusunun teknisyenlerin elinden çıkıp yüksek düzeyde siyasal bir kararla hemen çözümlenebileceğini sandığından çok memnundu.

Umutlar yine artmış, «krediler yakında geliyor,» demeçleri gazetelerin manşetlerine çıkmıştı.

Oysa, gerçekler çok başkaydı.

Başkent Bonn'da, Alman Dışişleri Bakanlığındaki toplantı sabah saat 10.00'da başladı.

İngiliz, Fransız, Amerikan ve Alman Dışişleri Bakan-lıkları'nın hem Türkiye ile ilgili bölümlerinin şefleri, hem de aynı bakanlıkların ekonomik - mali yardımlaşmaların yöneten yetkilileri gelmişlerdi.

Guadeloupe doruğundan hemen sonra, süre geçirilmeden 4'lerin bir araya gelivermesi «yardım sorununun sürüklenmeden çözülmesi» konusundaki Batı'nın kararlılığı şeklinde yorumlanmıştı.

4 lider siyasal yönden ilke kararını vermişlerdi, şimdi ayrıntılar teknisyenlerce saptanacaktı. Batı'nın belli

başlı merkezleri bu toplantıyı bekliyordu. Brüksel'de AET Komıuyonu, Washington'da IMF, Paris'te OECD'ye üye ülkeler, Londra-New York ve Basel'de de özel bankalar. Türkiye'nin Bonn'da ameliyat masasına yatırılacağı belliydi.

Türkiye'yi en etkin şekilde yönlendirebileceği sanılan Almanya'ya liderlik rolü verilmiş, Bonn da bu toplantıyı beklenmedik oranda reklam etmişti. Ardı ardına Türk gazetecilerine bilgi verildiği gibi, Batı gazetecilerine de görüşmeyi izlemeleri için çağrıda bulunulmuştu.

Bonn'un tutumu, toplantı öncesinde açıkça ortaya konulmuş, Türk Büyükelçiliği'ne bu konuda bol bilgi verilmişti. Almanya Türk hükümetinin en önemli isteğini olumlu karşılıyordu. Türk Büyükelçisi Halefoğlu'na «Size mutlaka bir ivedi yardım yapılmalıdır. Rahat nefes almanız sağlanmalı, ardından IMF ile masaya oturmanıza yardımcı olunmalı;» denmişti. Bazı teknisyenler bu konuda daha da ileri gidiyor ve geleneklerin dışında açık konuşuyorlardı: «... Türkiye'ye hiçbir- taze kredi sağlamadan yüzde 40-50 oranında devalüasyona zorlamak, bu ülkeyi intihara sürüklemekten başka bir şey değildir. Satacak ürünü olmayan bir ülkeden bu istenemez. Bir kredi sağlansın, ekonominin çarkları döndürülsün, ardından IMF koşullarına uygun istenebilir.»

Alman teknisyenler IMF'in ortaya koyduğu reçetele rin Türkiye tarafından bu aşamada uygulanamayacağını, ülkeye bir rahat nefes aldırma dönemi sağlanması gerektiğini ısrarla savunuyorlardı. Bu savunmanın temelinde neler yattığı kısa bü1 süre sonra anlaşılacaktı tabii. Toplantı öncesinde, Türk Büyükelçiliği'ne, «Görüşmenin sonunda size belirli oranda bir kredi açılacak,» denmiş, hatta Alman Merkez Bankası'na yazılan bir yazıyla, Türkiye'ye derhal avans olarak verilebilecek kredi olanağı sorulmuştu. Bundesbank'ın cevabı 300 milyon Mark'a kadar kredi açılabilceği şeklindeydi. Merkez Bankası'na Alman Maliyesi borçlanacak, formaliteler tamamlandıktan sonra hesap kapatılacaktı.

Saat 10.00'da, Alman Dışışleri Bakanlığı'nın asma katındaki toplantı salonunda Baü dünyasının dört büyüğünün on beş kişilik temsilciler heyeti dosyalarını açar, kapıları kapattırılırken, Türkiye'nin kaderini etkileyebilecek bir toplantı yine Türk temsilcisinin bulunmadığı bir odada başlıyordu.

Türk Büyükelçisi Halef oğlu, Alman Dışışleri Bakanlığından gelecek telefonu ve çıkacak sonucu heyecanla, Ankara, Bonn Büyükelçiliğinin şifresiyle gelecek güzel haberi umutla, Türk gazetecileri de salonun kapısında birbirini tutmayan tahminler yaparak bekliyorlardı. Salonun kapalı kapılarının öte yanında ise, bambaşka olaylar başlamıştı. Almanların en fazla iki saat süreceğı, formaliteden ileri gitmeyeceğı tahmininde bulundukları görüşmelerin üçüncü saatine girilirken, Amerikan delegesi önkoşulsuz adım atmayacağını söylüyordu:

— "VVashington'dan kesin direktifle geldik. Türkiye'ye bu aşamada IMF'siz ivedi yardım fonu kurmamız söz konusu olamaz. Türkiye IMF ile derhal anlaşmasını yapmalı.

Almanya'nın yaklaşımı ise, sadece IMF ile kalmıyordu. Alman hükümetinin dışışleriyle görevli Devlet Bakanı -Bakanlık Müsteşarı da denilebilir- tüm Batı çevrelerinin sözcüsü olarak, Bonn'un bir süredir ortaya atıp, Ankara' nın tepkisi üzerine geri çektiğı son derece önemli bir öneri daha getirmişti:

— Türkiye'nin kronikleşmiş ekonomik hastalığı, bu defa kesinlikle ve temelden halledilmelidir. IMF ile anlaşması kısa süreli reçeteler getiriyor. Türkiye'nin gereksinmelerini karşılayamayacak oranda küçük boyutlu yardımlar geliyor. Oysa, Türkiye'ye uzun süreli büyük kredi vermek gerekir. Bunun için de hem önerilecek önlemler, hem de Türk ekonomisinin denetimi daha uzun sürmeli. Bunun için de, orta vadeli, örneğın beş yıllık bir istikrar programı hazırlatmalıyız. OECD çerçevesinde, dünyaca tanınmış kişilerden bir 'Akü Adamlar» grubu kurdurulur ve hem OECD teknisyenleri, hem de bizlerin yardımıyla Türkiye'nin önümüzdeki beş yıl içinde uygulayacağı eko-

nomi politikası saptanabilir.

4lerin toplantısı, dıştan sanıldığı gibi Türkiye'nin ivedi sorunlarının çözümüne yardımcı olmaktan çıkmış, ülkenin tüm ekonomik düzenini değiştirmeye yönelik bir plan hazırlığına dönüşmüştü. Bir yandan, ABD'nin kaçınılmaz önkoşul sayılan IMF anlaşması, öte yandan orta vadeli istikrar programı, Türkiye'nin tüm hastalıklarının nedeni olarak görülen Karma Ekonomi yaklaşımının değiştirilmesine yönelikti. Alman temsilcisinin önerisi, Türkiye'nin beş yıllık kalkınma planının yerine bir yenisinin kendilerince hazırlanmasıydı.

Batı'nın Türkiye'den ne istediği ortaya çıkmıştı: Ül-kpyi kendi ekonomi düzenlerine, yani gerçek kapitalist piyasa düzenine sokmak. Bunun altında ne siyasal ödün, ne Kıbrıs'ta toprak, ne Ecevit hükümetinin düşürülmesi yatıyordu. Ankara, Kıbrıs'ın tamamını geri verse, Ecevit istifa etse, yine de beklenen kredi alınamazdı. Türkiye'ye büyük oranda kredi verilmeli, buna karşılık da Batı'nın sistemini uygulaması kabul ettirilmeliydi. Ankara'nın denetimsiz bırakılması âurumunda verilecek kredilerin tamamını yine iç politika gerekçeleriyle har varup harman savuracağı ve kısa bir süre sonra yeniden kredi isteyeceğine kesin olarak inanılmıştı. Bu kısır döngüyü kırmanın tek yolu, Ankara'nın yapamadığı ya da yapmak istemediğini, hazır ortam olgunlaşmışken Batı'nın uygulamaya sokturmağıydı.

Kredi isteminin özel bankalardan devletlere kaydırılmasının faturası işte buydu. Her borç verenin yapacağı gibi, bunun da koşulları vardı. Üstelik Türkiye yılların getirdiği birikim sonucu adeta kendi ipini boynuna geçirmiş ve Batı'nın eline vermişti. Onlar da koşullarını saptıyorlardı.

Tartışmaların sonunda bu iki koşul da kabul edildi, hatta birbirine sıkıca bağlandı. 1) Kısa vadede Türkiye IMF ile anlaşmasını yapmalı, (Birinci öncelik ya da koşul), 2) Akil Adamlar grubunun OECD çerçevesinde hazırlaya-yacakları orta vadeli İstikrar Programı'm kabul etmeli. 3)

Bu iki süreçli önlem paketleri birbirinden ayrılmamalı. Biri olmadan diğeri gerçekleştirilmemeli. 4) Çalışmalar OECD çerçevesinde, örgütün Genel Sekreteri Van Lennep' in eşgüdümünde sürdürülmeli ve 4'ler de tam desteklerini vermeliler. Görüşmelerin buraya kadarki bölümünde hemen hiç sorun çıkmadı ve görüşbirliğine varıldı. Ancak bundan sonrası, yani paranın ne kadar olacağı, nasıl paylaşılacağı konusu ortaya atılınca, Batı kapitalizmin iç çelişkisi de belirdi ve toplantı birden sertleşiverdi. İngiltere ve Fransa, aslında birer figüran olmaktan ileri gitmediler. «Bizden en az parayı isteyin, diğer ayrıntılara katılırız,» yaklaşımıyla topu Almanya ile Amerika' ya atmışlardı. Bonn temsilcisi ise, bu anlaşmanın Türkiye" ye kabul ettirilebilmesinin tek koşulu olduğunu ve hemen bugün Ankara'ya bir ivedi yardımda bulunulması gerektiğini söylüyordu:

— ...Aşağıda gazeteciler bekliyor. Buradan bir rakam çıkmazsa büyük düş kırıklığı olacak. Türkiye'ye birkaç ay nefes aldırarak yardımda bulunalım. Bu arada da IMF ile anlaşmasını yapar, İstikrar Programı hazırlanır. Başka türlü Türkiye'ye bu koşulları kabul ettiremeyiz. Ecevit hükümeti ayakta kalamaz. Oysa hepimizin kabul ettiği gerçek, bugünkü aşamada Türkiye için tek seçenek Ecevit hükümetinin sürmesi ve ülkede bir bunalım çıkmamasıdır. Toplantıya katılanlar hayret içinde kalmışlardı. Amerika, Almanya'nın bu yaklaşımına kesinlikle karşıydı:

— ... IMF anlaşmasından önce bir yardımda bulunulması söz konusu olamaz. Guadeloupe'da IMF önkoşulu liderler tarafından kabul edilmişti. Biz şimdi bir fon kurmaya kalkarsak, IMF'in tüm etkisini, prestijini yok ederiz. Başka ülkeler de aynısını isterler. Ankara anlaşmasını yapsın, özel bankalardan gelecek kredilerle bu ivedi fon gereksinmesini karşılar. Biz bu tip Fona zaten katılamayız, zira Kongre'den geçirmek gerekir. O zaman da yine Kıbrıs sorunu ortaya çıkacağından dolayı, işler daha da karışır. Kongre'deki duyarlılık hâlâ geçmedi.

Fransa işte bu aşamada Alman delegayı destekledi ve Türkiye'ye bu toplantıdan mutlaka bir yardımın çıkması gerektiğini söyledi. «Psikolojik etkiyi gözden kaçırmayalım. Bu yaklaşım Ankara'nın tepkisine yol açar. Kamuoyuna diğer önlemleri kabul ettirmekte çok güçlük çeker.»

Alman Hermes bir ara, «Bu yıl için Kongre'den geçen ve kullanılma sürecine giren yardım programınızdan 50 milyonu bu Fon'a aktarsanız bile olur. Biz de katılırız ve hiç değilse ilk adım atılmış sayılır,» dedi. Almanya'nın diğer bir kaygısı da, Türkiye'ye yardım faturasının tamamının kendi üzerinde kalmamasıydı. Amerika'nın da bu yükü paylaşması için zorluyor, Washington ise «Sadece biz değil, tüm Batı ülkeleri, Batı kuruluşları (AET, IMF, Dünya Bankası), hatta Batı'ya yakın Arap ülkelerini katmalıyız,» diyordu.

İki saatte bitmesi beklenen toplantıya öğlede üç saat ara verildi. Amerikan heyeti Washington ile görüşmek istemişti. Bu uzama, dışarda bekleyenlere olumsuz gelişme kokusu vermekte gecikmedi tabii. Türk Büyükelçiliği'ne Alman Dışişleri'nden gelen telefonda, toplantının havası aynen şöyle yansıtılıyordu:

— Amerika'nın Türkiye'yi kurtarma operasyonuna girmeye hiç niyeti yok.

Öğleden sonra 5.00'de yeniden başlayan 4'ler görüşmesi, Washington'un kesin koşullarını yinelemesi ve diğerlerinin de bunu kabul etmekle yetinmesinden ileri gidemedi.

IMF anlaşması öncesinde öncelikli Fon sözkonusu olamazdı. İstikrar Programına karşılık Türkiye'ye açılacak kredi konusunda da hiçbir kesin güvence yoktu, «/s-tikrar programı saptansın ve Ankara bunu kabul etsin, sonra buna dayanarak uluslararası piyasaya çikilabilir ve para aranır.»

Yani, Türkiye 1978 denemesini bütünüyle unutacak, IMF'in istediği gibi yaklaşık yüzde 50 yeni bir devalüasyon yapacak, ücret artışlarını donduracak, Merkez Bankası kredilerini kısacak, dolayısıyla kalkınma hızını düşü-

recek ve özel bankaların bu kez kredi açmalarını bekleyecekti. Ardından da beş yıllık kalınma planının yerine geçecek olan İstikrar Programı'nı kabul edecekti. Bu programın ne olacağı zaten belliydi. Yıllardır tüm OECD ve diğer Batı teknisyenlerinin sık sık yineledikleri önlemleri kapsayacaktı. Yabancı Sermayeye kesinlikle ve tam olarak açılması, uluslararası özel şirketlere geniş kolaylıklar sağlanması, Kamu İşletmelerinin ya zarar etmeyecek şekilde çalıştırılması, çalıştırılmayanların özel sektöre devredilmesi, hiç tutunamayacak gibi olanların tasfiye edilmesi, büyük sanayi yatırımları yerine küçük boyutta sanayilere "kayılması, tarıma öncelik verilmesi, özel sektöre daha geniş destek sağlanması... vb. Bütün bunların Batı sistemi içinde bir mantığı vardı tabii. Reçete olarak, hatta Türkiye'de bazılarının uygulanmasının yararları olabilirdi ancak, amacı tecti: Türk ekonomik yapısını değiştirmek.

Karşılığında ise, tüm bu dev operasyon için ne kadar kredi açılacağı bilinmiyordu. Yine Türkiye kendi denetimi dışındaki çalışmaları umutla bekleme durumunda kalacaktı. Satışa çıkarılan mal gösteriliyor, fiyatı ise verilmiyor ve «Siz bunu satm aldığınızı resmen bildirin, fiyatını sonra açıklayacağız,» deniyordu.

Temel önerinin temel sakıncalarıyla ilgili tartışma bir yana, Batı'nın bundan daha tutarsız bir yaklaşımı olamazdı. Türk kamuoyu, «En güç dönemimizde, daima onlarla birlikte olmak için çabaladığımız, gereğinde kanımızı döktüğümüz, kendimizi hep beğendirmeye çalıştığımız müttefiklerimiz şimdi bize yardım elini uzatıyorlar,» demeye hazırlanırken, müttefiklerden böylesine garip bir yaklaşım görüyordu. Oysa 4'lerin karan, gerçekte kendi kurdukları sistemin bir çelişkisiydi.

19.30'da 4'ler toplantılarını tamamlayabildiler. Bir tek kelime açıklama yapmadan ayrılırlarken, salondaki konuşmaların dışarı tam yansımaması ve Türkiye'ye bir önkoşul saptanmış havası yayılmaması için Almanlar yoğun bir çabaya girmişlerdi.

20.00'de Alman Dışışleri Bakanlığı'na davet edilen Türk Büyükelçisi Halefoğlu'na 4'lerin kararları genel çizgileriyle anlatıldı. Varılan sonuç için şimdi bir de başkentlerin onaylarının beklenmesi gerekecekti.

Ertesi gün, Ecevit hükümetini destekleyen basın «IMF ile koşulsuz yardım için ilke anlaşması oldu» diyor, muhalefet partileri ve basını, «İşte Batı bir kuruş yardım yapmıyor,» diye sevinç gösterilerinde bulunuyordu.

Çok az kimse Türkiye için hazırlanmaya başlanan elbisenin gerçek boyutlarının farkındaydı. Hatta ilk günlerde Türk hükümeti dahi IMF önkoşulu olmadığını sanmıştı. Kısa sürede tüm koşulları öğrenince tam bir paniğe düşölüverdi-

4'ler böylesine dev bir yaklaşım hatasını yaparken, Türk hükümeti de son derece gereksiz bir alınganlık ve küskünlük içine girdi.

Oysa, 4'ler kendilerince tutarlı ve haklı gördükleri, sistemlerinin gerektirdiği bir tutumda olduklarını sanıyorlardı. Türkiye ekonomik sorunlarını çözmek için, fazla katı görölen özel bankalar yerine, devletleri siyasi yönden zorlamak istemiş, bu kez daha net faturalarla karşılaşmıştı. Her borç verenin uyguladığı şekilde, koşullar getirilmişti. Kapitalist sistemin kuralı buydu.

Türkiye bu oyunu, diyalog kurup, görüşerek, ısrarla yeniden üzerine giderek, yani kurallarına göre oynayacağına, adeta küstü. Ardından da dıştan şantaj görüntüsü veren sert bir suçlama kampanyasına girişti. Gelişmeyi zamanında öğrenip kendi yönüne çevirme yerine, tüm kapitalist sistemin kurallarını sarsarcasma, bazıları hissi, diğlerleri siyasi gerekçelere bağlı bir kampanyaydı bu.

Türkiye de bir yerde kendi iç çelişkisine düşmüşü. Ne tam kapitalizm, ne de tam devletçilik olan karma ekonomik sistemin zamanla yozlaşması sonucu varılan yerden kurtulmak için Batı'dan başka kaynak bulamıyor, bir yandan da Batı koşul koyunca suçlanıyordu. Oysa Batı'da kimse krediye gelince, «Demokrasi çöker, stratejik önemimiz büyüktür,» gibi gerekçeleri dinlemiyordu. Sistemin ya

içinde olunur ya da dışında, arada bulunulamazdı. Türk hükümetinin tüm eşgüdömsüz, zaman zaman tutarsız yaklaşımlarının temelinde, Türkiye'nin bir gerçeği yatıyordu: Bata kaynaklarına dayandırılan bir kalkınma planlaması, buna karşılık Batı'ya hiç söz hakkı verdimeme ve onları bize yardım etmek için zorunlularmış gibi görmek.

Bu, sistem'e aykırıydı.

Yıllardır seçeneklerini genişletmeyi, kaynaklarını çeşitlendirmeyi düşünmeyen Türkiye, şimdi Batı'yı anlayışsızlıkla suçluyordu. Batı neden Türkiye'nin sanayileşerek güçlü olması, bölgesindeki ağırlığının artması, piyasalarda ihracatçı olarak karşısına çıkması için yardım etsin? Batı'nın Türkiye'yi batırmakta hiç çıkarı olmadığı gibi, dev bir «güç» durumuna sokmak için sınırsız kaynak açmakta da çıkarı yoktur. Olanakları kullanarak bu sonuca varmak, sadece bizim görevimizdir. Sadece Batı'ya bağlanıldığı, hem de sistemin dışına çıkan bir. ilişki düzeni kurulmaya çalışıldığında ancak «ölmeyecek kadar verildiği,» kolaylıkla görülür.

Türkiye taktik yaklaşımlarının yanlışlığı yanı sıra, 4' lerin önerilerine kesinlikle karşı çıkmakta son derece haklıydı. Türkiye'yi bugünkü gelişme düzeyine getiren, Batı' mn değıştirilmesini istediği Karma Ekonomi'ydi. Tüm yoz-laştıncı çabalara, tüm akıl almaz hatalara, ters uygulamalara, ithal ikamesi politikasının yanlış yönlendirilmesine, azgelişmiş bir ülkede demokrasiyle kalkınmanın getirdiği siyasal çalkantılara, oy kaygısıyla saptırılan hedeflere, tüm kargaşaya rağmen; Türkiye, 1975'e kadar yüzde 7-8'lik bir kalkınma göstermiş ender ülkelerden biriydi. Karma Ekonomi'nin hataları düzeltilmeli, rayına oturtulmalıydı mutlaka, ancak bütün bütüne silip atmayı kimse kabul edemezdi.

Türkiye'nin gerçek sorunu, karma ekonomisinin rayına oturması yanı sıra, nakit döviz gereksinmesiydi. 1974' te 2,5 milyar dolarlık dış borç (25 yıl vadeli ve yüzde 3,5 faizli), 2 milyar do^ar rezervi, ödemeler dengesi 500 milyon dolar fazlalık veren Türkiye, 1977'de ödemeler denge-

si yaklaşık 2 milyar açık veren, 13 milyar dış borcu olan (yüzde 9 gibi büyük faizli ve kısa vadeli) bir ülke durumuna neden düşmüştü? Her halde silinmek istenen karma ekonomiden dolayı değildi.

Nedenleri ortadaydı:

Dış etkinin başında 1973'de başlayan ve yüzde 400'e varan petrol zammı, Türkiye'nin petrol faturasını 800 milyon dolardan yılda 1.800 milyon dolara yükselterek geliyordu. Ardından, Batı'da enflasyonun patlaması ve ithal edilen tüm sanayi ürünlerinin pahalalanması Türkiye'nin biraz daha sıkışmasıyla sonuçlanmıştı. Nihayet, enflasyon ve işsizlik nedeniyle Almanya'nın işçi ithalinden vazgeçtiği gibi, önemli bir bölümünü geri gönderme kampanyasına girmesi ve işçilerin Türkiye'de kalan çocuklarına sigorta primi ödememesi. Böylece 1970 döneminin en büyük döviz girdisi 1,5 milyar dolardan 500 milyon dolara kadar düşüvermişti. Bir yandan gideri artan Türkiye, öte yandan gelirini yitirmişti.

iç etkiler ise, dıştan gelen bu baskıyı hafifletmek yerine adeta kamçılardı. Seçim kaygısıyla bir şeye zam yapmama çabasından, petrolün artan faturasını Türk hazinesinden ödeten MC hükümetleri; 1975'de 750, 1976'da ise tam 3,5 milyar TL sübvansiyon yaptılar. "Yani karşılıksız para bastırdılar; yani enflasyonu kamçılıyarak oy peşinde koştular. Batı bile kemer sıkma çabasımdayken, Türkiye har vurup harman savuruyor, sonunda intihan olacak DÇM'lerle seçim yatırımları peşinde koşuyordu. Kimsenin aklına ihracat ile, hem de kendi yemeyip dışarıya satma pahasına ihracatla döviz geliri toplamak gelmiyor.- buna karşılık KİT'lere bol bol partililer almıyor, kurulan her sanayinin sadece iç pazara büyük kârlarla mal satabilmesi için çalışılıyordu. Hesap ortadaydı: Türkiye'nin ithalatı 4,5 milyar dolar, ihracatı 2.5 milyar. 500-750 milyon dolar da işçi döviz. Gerisi, ihracatla gelir yerine, DÇM ile karşılanır olmuştu. Demirel, «Borcu yine Türkiye'nin kalkınmasına kullanıyoruz... Borç yiğidin kamçısıdır,» yaklaşımıyla ülkeyi yönetmişti. Türkiye gibi potansiyeli olan bir

ülke için 13 milyar borç, gerçekten büyük değildi. Ancak kemer sıkmasını, dışa satmasını bilmeyen ve delice borçlanan, yılda milyarlarca lira vergi toplayamayıp kaçıran bir ülke için mutlaka intihar idi. Hasta olan karma ekonomi değil, onu uygulayamayan, yolundan saptıran yaklaşımlar ve yöntemlerdi,

30 Ocak günü, 4'lerin kararlarını uygulamakla, eşgüdümü sağlamakla görevlendirilen OECD Genel Sekreteri Van Lennep'e, Ecevit'in kendi daktilosuyla hazırladığı üç sayfalık İngilizce bir mektup yollandı. Türk Büyükelçisi Memduh Aytür'ün önünde Van Lennep'm sinirli şekilde okuduğu mektubun sonu kesindi: «...Orta vadeli bir istikrar programını T.C. kesinlikle reddeder.»

Ecevit, Türkiye'nin IMF ile anlaşmaya varmasından önce mutlaka kredi güvencesi istediğini yineliyordu. Böylece şimdi iki yönden savaşım başlamıştı: Bir yandan istikrar programından kurtulmak, öte yandan IMF ile görüşmeden önce kredileri kesinleştirip 1978 durumuna düşmemek!

Bir yandan da, yeni kaynaklar arama çabası başladı. Bu yaklaşım kısa sürede, «Ecevit hükümeti seçenek arıyor ve bizi Batı'dan koparmak istiyor,» biçimine dönüşüp ülkenin etkin bölümlerini kaygılandırırken, öte yandan da muhalefet tüm gücüyle hükümeti hırpalıyordu.

Aslında hiç seslerini çıkartmaması gereken kişiler olmaları gerekirken, sanki alınacak sonuçtan, açılacak kredilerden başkası yararlanacakmış gibi, düşmanca bir kampanya sürdürüyorlardı. Türk iç politikasının her dönemdeki en büyük talihsizliği yeniden tepmiş, ancak geçirilen dönemin ağırlığı karşısında yıkıntıları çok daha büyük olmaya başlamıştı.

İçli dışlı baskılar, Batı ülkeleri arasındaki çelişki ve mücadeleler gittikçe uzuyor, aynı anda Türkiye'deki kuyrukların da boyutları Duyuyordu. Kış ayları bastırmış, yakacak bulabilmek için olağanüstü çaba gerekliydi. Avrupa piyasasında bırakın krediyle, nakit parayla bile petrolün güç bulunduğu dönem de bu sıkıntıların arasına gi-

rince, Türkiye herhalde en zorlandığı günleri yaşar oldu. Devalüasyon kılıcını ülkenin başına bırakıp çekilen IMF, artık güçlenmiş, itibarı yeniden geri gelmişti. Tüm Batı basınında da en sağır kredi açacak kişiyi dahi irkiltecek bir kampanya sürdürülüyordu. Her gün bir başka gazetede Türkiye'nin devalüasyona zorlandığı yazılıyor ve bunun normal etkisi Türk lirasının aylar değil, her geçen hafta bir yeni değer yitirmesiyle karşılaşıyordu. Tahta-kale'de başdöndürücü kârlar ve karaborsanın dev adımlarla ilerlemesi. Sadece petrol, gübre, ilaç ve çok önemli hammadde ithaliyle yetiniliyor, fabrikalar yüzde 30 kapasiteye düşmüş, enflasyon yüzde 50'yi bulmuş, işsizlik yüzde 30'u bulmuştur.

Artık 1978 yazında Türkiye'nin 800 milyon dolar ile | çözülecek sorunları için gereken para 1,5 milyar dolara çıkmaya başlamıştı.

Bu dönemdeki kargaşa, Türk lirasının daha da zayıflamasına yol açtı. Hem dış baskılar, hem de içerdeki eşgü-dümsüzlük Hükümetin bir türlü geçirilen döneme uygun, şekilde olağanüstü önlemler alıp olayların üzerine gidememesi, her kafadan bir sesin çıkması, bu arada KİT'lere yetmezmiş gibi yeni siyasal tayinler, ücret ve tabanfiyat-larının arttırılması... Kısa deyiimiyle, Ecevit hükümetinin Türkiye'yi kendi kendine kapanıp acı şekilde ülkeye kemerleri sıkıştırıp tünelden çıkmasını sağlayacak önlemleri alamaması.

Oysa ortam, tüm güçlüğüne rağmen hazırdu. Ecevit her şeye rağmen yine tek umuttu.

Türkiye'nin Van Lennep'e ulaşan cevabının tepkisi çok sert oldu. 1 Şubat günü Bonn'da Türk Büyükelçisi Halef-oğlu, Dışişleri Bakanlığı'na davet edildi ve Hermes'in diplomatik geleneklerin dışına çıkacak orandaki kaba sözlerini dinledi:

— ...Hükümetinizin görüşlerine saygımız büyüktür. Ancak şunu iyi bilin ki, IMF ile görüşmeyi reddetmeniz durumunda hiçbir yardım beklemeyin!

Batı, Türkiye'yi devamlı siyasal şantaj ile para kopar-

maya çalışan bir müttefik, Türkiye de Batı'yı yeni bir sömürü düzeni kurmaya çalışır gibi görmeye başlamıştı.

IMF, 4'lerden aldığı güçle Türkiye'ye sempati gösterenleri dahi paylar bir yaklaşıma girmişti. AET Komisyonu'na yollanan bir mesajda, «Türkiye gereksiz gurur gösterileri yapıyor.,. Fon kurma önerileri yaparak onlara yanlış umut veriyor ve bizim pazarlık gücümüzü yok ediyorsunuz.»

O güne kadar Ankara'yı destekler görünüşteki komisyon bir daha sesini çıkartmadığı gibi, üye ülkeler dokuz başkentteki Türk büyükelçilerine «IMF ile anlaşmalısınız» kampanyasını açtılar. Artık her yerden IMF bağı haberleri gelir olmuştu.

Ankara'da ise, yıllarca geç kaimmiş yeni kaynak arama çabalarından olumsuz haberler almıyordu. Sovyetler Birliği, bir tanker petrolün bile Türkiye'de büyük prestij yaratacağı sıralarda, bir buzdağı gibi olayları uzaktan izlemekle yetiniyor, Türk görüşmecilere dövizle satış yapmaya (fiyatları daha yüksek olmasına rağmen) öneriyor ve daha da ilginç, Suudi Arabistan ile Libya'da yüksek düzey Türk hükümeti yetkililerine aynen şunlar söyleni-yprdu: — Petrolümüz hayat boyu olmayacak. Bittiği gün biz de eski duruma düşeceğiz. Bu nedenle paramızı ve petrolümüzü iyi değerlendirmemiz gerekiyor. Borç vermemiz için IMF ile anlaşma yapın!

Arap ülkelerinin uluslararası finansı bizlerden daha iyi bildiklerini unutmuş, derhal kasalarını açacaklarını sanmıştık. (*)

Sovyetlerin geleneksel yaklaşımıyla, Türkiye'de bir sosyal demokrasi denemesinin başarılı olmasını istemedikleri kesinlikle ortadaydı.

(i) 1-8 Mayıs 1979 günü Kuveyt ve Suudi Arabistan IMF olmadan Körfez ülkeleriyle (İran'daki durumun yarattığı kaygılar sonucu) bir fon oluşturacaklarını, Dışişleri Bakanı Ökçün'e resmen bildirmelerine rağmen, sonradan vazgeçmişlerdir. Buna neden olarak, Washington' un müdahalesi gösterilmiştir.

Batı dışındaki kaynak arama çabası, bir yandan dış etkenler, öte yandan da Ankara'daki (kasıtlı-kasıtsız) geç kalınmış ve etkisiz çalışmalar nedeniyle bekleneni verememişti. Zaten bu kadar kısa sürede sevinç beklemek en büyük yanılgılardan biriydi.

Batı ülkeleri arasındaki çekişmeler, Ankara'daki kesin tepki ve bütün bu kargaşadan doğan sağırklar diyalogunu kırmak için Mart başında yine Schmidt harekete geçti. Servislerine, bir orta yol formülü bulunmasını emretti. «Bu sorun artık gereğinden çok uzadı. Bir an önce bitsin!» dedi. Türkiye, 1978'in Ağustos'undan bu yana sıkıntı içinde kıvranıyordu ve durum kış aylarıyla birlikte daha da kötüleşmişti. Devalüasyon söylentileri arasında Türk lirası artık kendi kendine devalüe olmaya başlamış ve düşüşü önlenemez duruma girmişti. TMF'nin bırakıp pittiği demeklesin kılıcı Türk lirasını yarıdan kesmişti. Resmi bir karara dahi gerek kalmadan sonuç alınmıştı. Finans dünyasının gücü ortadaydı.

Siyasal çevrelerin Ankara'yı desteklemeye çalışmaları,. Uluslararası kuruluşların tüm çabalarına rağmen, Batı sisteminin gereksinmesi olarak doğurduğu IMF'den vaz-geçemiyordu. Kendi yarattığı gücün mahkumu olmuştu. Avrupa Parlamentosu'nda bugünler bir konuşma yapan Lüksemburg milletvekili Hansen şunları söylüyordu: «Günlük yaşam kavgası veren Türkiye'ye IMF ve Batı ülkelerinin sadece güçlük çıkartmaları utanç vericidir. Bu ülkenin Batı ile ilişkilerine kaygı ile bakması doğaldır.» Türkiye'nin mücadelesi sempatiyle karşılanıyor, ancak etkili bir şey yapılamıyordu.

2 Mart günü Washington'da IMF'e üye ülke Maliye Bakanları'ndan oluşan komitenin bir kararı çok kimsenin gözünden kaçtı. Bakanlar, Para Fonu'nun çok eleştiri alan kata reçetelerini bir oranda esnekleştirdiler. Bu genel kararın alınmasında Türkiye'nin de tuzu vardı. Ankara reddediyor diye değil, zaten gereken bir karar, Ankara'nın itirazları biraz hızlandırmıştı.

5 Mart günü Schmidt, Bonn'da Müezzinoğlu ile iki sa-

atlık bir görüşme yaptı. Üç randevusunu iptal edip bir Maliye Bakanı'yla böylesine geniş konuşma yapması, verdiği önemin simgesiydi.

Önce Ecevit'ten gelen yazılı mesajı dikkatle okudu. Schmidt, siyasal jargonda kullanıldığı gibi tam bir «politik hayvan» idi. Bir ülkenin iç sorunlarının atılacak adımlardaki etkisini en iyi bilen liderlerden sayılırdı. Türk Bakanı gelişmelerin özetini yaptıktan sonra şu öneriyi yapıyordu:

— ... Türkiye, IMF ile bir anlaşmayı hiçbir zaman reddetmedi. Ancak 1978 senaryosunun yinelenmemesi için, bu kez kredi güvencesi elde etmeden IMF'in katı reçetelerini uygulamaya sokamaz. Ülkenin üretimi yüzde 25'e kadar düşmüş durumda, İhraç edecek ürünü üretemeyecek durumdayken devalüasyonun sadece zararı olacaktı. Bu tartışmalar uzadıkça da, durum daha kötüleşmekte ve demokrasi kesinlikle tehlikeye girmektedir. Orta vadeli bir istikrar planının dışarda hazırlanıp Türkiye'ye kabul ettirilmesi ise bizim kabul edemeyeceğimiz bir yaklaşımdır. Biz kendi istikrar programımızı, kendi koşullarımıza uy gun şekilde hazırladık ve önümüzdeki günlerde açıklama ya başlayacağız.

Müezzinoğlu, Türk lirasının devalüasyonu konusunda düğümlenen anlaşmazlığın da nasıl çözülebileceğini anlattı. Yeni primli kurlarla ve aşamalı şekilde götürülecek,. IMF'in istediği gibi bir anda yeni bir devalüasyon yapılmayacaktı. Türk Maliye Bakanı alması düşünülen istikrar önlemleri hakkında da genişçe bilgi verdi.

Schmidt, dört beş kez "dost ve müttefikimiz Türkiye» diye vurguladığı yanıtında, iç politika güçlüklerini anlayışla karşıladığını belirtti:

— ...Ancak siz de bugüne kadar kredi açacaklara güven verici temele inen önlemler getiremediniz. İç politika gerekçesi yeterli değil,... IMF'in katı tutumundan ben de memnun değilim. Zaman zaman çağ dışı kalıyorlar, ancak kimse, başta Amerika IMF'siz hareket etmek istemiyor. Siz önlemlerinizi açıklayın ve bunları dışa güven ver-

•dirici şekilde uygulamasına başlayın, ardından da IMF ile *• görüşmeye oturun. Biz de IMF'in daha anlayışlı olması için çaba harcar ve Fon kurulmasına yeni bir hız verdirebiliriz. Schmidt, Türkiye'nin dıştan gelecek İstikrar Programını reddetmesine değinmedi. Böylece Ankara dıştan getirilecek plan modelinden kurtulmuş, ancak IMF'siz hiçbir şey olamayacağı anlaşılmıştı..

Türkiye'nin kendi istikrar programı ve devalüasyon anlamına gelen önlemlerinin İMF tarafından kabul edilmesi kaçınılmaz bir koşul idi. IMF'in Batı için vazgeçilmezliği ortadaydı. Başta İran'daki olayların büyümesine, Ortadoğu'daki tüm kargaşaya rağmen, IMF'siz adım atılamazdı.

Batı dışında kaynak bulamayan Türkiye'nin, hiç değilse kendi koşullarıyla sistemin kurallarına uymaktan başka seçeneği yoktu. Yitirilen sürede, sıkı kemer sıkılabilse, buna bağlı olarak kendi istikrar programıyla kaynak aramaya önceden başlanabilse, Türkiye «köşeyi dönebilir»di.

Şimdi Ortadoğu ve Afrika'ya açılan Türkiye'ye «sıkışınca geldi» gözüyle bakılıyordu. Türkiye'nin kendi kendini kurtarmaktan, yemeyip dışa satma savaşıma girmekten başka seçeneği olmadığı nihayet anlaşılabilmiş, ancak 14 ay bu sağırklar diyalogu arasında, hem Batı'nın, hem de Türkiye'nin hataları sonucu boşa gitmişti. Piyasada bir gün tuvalet kâğıdı, başka bir gün ampul, zeytinyağı yok oluveriyordu. Zamlar koklayanların istifçiliğinden ve bu durumla başa çıkılamamasından denge artık tam bozulmuştu. Daha fazla beklenemezdi. Gelişmeler bundan sonra birden hızlanıverdi.

12 Mart günü, Schmidt, AET ülkeleri doruğunda, dokuz lidere şu soruyu sordu: «...Teker teker cevaplamamız dileğiyle bir sonum var. Türkiye'ye hemen bir ivedi yardım için derhal açabileceğiniz kredi ne kadardır?»

Masanın turu yapılırken, hep aynı cümle yineleniyordu. «IMF ile anlaşsın, sonra hareketlenebiliriz.»

Hollanda Başbakanı Van Agt, toplantıdan sonra Schmidt'in bu girişimini Alman DDP ajansına aynen şöyle anlatıyordu:

— Alman Başbakanı, Türkiye için şapkasını çıkardı e herkese içine ne kadar para atabileceklerini sordu. Sonunda şapkası boş kaldı.

Schmidt ise en yakın danışmanlarına karşılaştığı sahneyi şöyle anlattı:

— Batı farkında olmadan kendi bastığı dalları kısır politika ve dar görüşüyle adeta kesiyor. Böylesine bir vurdumduymazlık anlaşılamaz.

16 Mart günü, Türkiye, kendi hazırladığı İstikrar Programını açıklamaya başladı. Ancak bu programın yeni bir dev zam furyasından ileri gidemediği ortadaydı. Üç gün sonra ise Schmidt, Aşağı Saksonya Maliye Bakanı Kiep'i kişisel temsilcisi olarak Türkiye'ye yardım konusunun eşgüdümüne görevli atadı. OECD Genel Sekreteri Van Lennep, Alman Hermes ve bürokratik çalışmalarla bu işin sonuçlanmayacağını anlamıştı: Elllerine prestij getiren dosyalar geçirmiş ve her uluslararası memurun yaptığı gibi, işi uzatmak ve gazetelerin manşetlerine çıkmak çabası sade ce zarar getirir olmuştu. Kısır döngü kırılmalıydı.

Kiep'in ilk işi Washington'a gitmek oldu. Başta IMF, ardından Dünya Bankası Başkam MacNamara ve tabii Amerikan Dışişleri ile Maliye Bakanlığı'nda bir dizi görüşme yaptı. Doğrudan Schmidt adına konuştuğu için en üst düzeyde kabul ediliyor ve bürokratik engelleri aşabiliyordu. 28 Mart günü IMF Yönetim Kurulu, yeni bir adım attı ve Türkiye'ye esnek yaklaşımı «iifee* olarak kabul etti. Devalüasyon, adı değiştirilerek ve birkaç aşamada yapılacaktı.

Şimdi geriye Türkiye'nin IMF ile müzakereye oturması, bu arada da batı'nın Fon'u oluşturması kalmıştı. IMF' in esneklik kararını verdiği gün Türkiye'deki basmm manşetlerini Demirel'in şu sözü kaplıyordu: «...Bunların gidişi Allende'ye benziyor!»

... "Ve ülkede anarşi tüm gücüyle sürüyordu.

10 Nisan günü, Türkiye katlı kuru açıklayıp doları 37 TL.'den 47'ye, Alman Markını da 19 TL.'den 25'e yükseltti. Ertesi gün Müezzinoğlu IMF Yönetim Kurulu Başkanı La-4li

rosiere ile Zürih'te buluştu. Kiep'in aracılığıyla geçen yılın Kasım ayında kopan diyalog böylece başlatılmış oluyordu. Larosiere, salt bu görüşme için Washington'dan Concorde uçağıyla gelmiş ve ertesi günü geri dönmüştü.

Bu görüşme Para Tonu ile Türkiye arasında yeni bir Stand-By yapılması anlaşmasıyla sonuçlandı.

Artık, Batı ülkelerini kıpırdatarak Türkiye'nin beklediği Fonu oluşturabilmek kalmıştı. Ankara bu g venciyi almadan anlaşmasını imzalayamayacağını Kiep'e açıkça belirtmişti. 2 Mayıs günü, Ankara'da IMF ile Türkiye görüşmelerine teknik düzeyde yeniden başlanırken, Kiep, Tokyo'dan Washington'a, Washington'dan Londra'ya gidip geliyor, ancak elindeki yekun 500 - 600 milyon dolar geçmiyordu. Özel bankaların borç erteleme ve 400 milyon dolarlık taze para müzakereleri de durmuş, sonuç bekleniyordu.

Kiep bu turların sonucunu anlattığı Alman «Oie IVelt» gazetesine o günleri şöyle niteliyordu: «... Batı  lkeleri arasında böylesine bir bilinçsizlik olabileceğini hiç sanmazdım/ çok şaşırdım. Türkiye'de dikkatimi çeken unsur ise, muhalefetin son derece yıkıcı tutumuydu. Demirel, hükümete yardım etmese dahi güçlük ıkartmamalarım istediğimde gülüp geçmişti. Oysa, Türkiye açısından son derece g  ve önemli bir dönem geçi-riliyordu.»

Gerçekten de, Türkiye'nin Para Fonu ile görüşmeler başlamasıyla birlikte Ecevit hükümetinden yavaş yavaş istifalar belirdi. Anarşi yöntem değiştirerek arttı. Kürt sorunu kaygı verici noktalara ulaştı. Sanki sihirli bir el Türkiye'yi bölmek için orkestra şefi gibi gerekli anlarda gerekli notlara basıyor ve olayları şekillendiriveriyordu.

Kiep, Türkiye ile IMF ve diğer Batı ülkelerini ufak adımlar attırarak, bir uzlaşı noktasına kadar getirmişti. şimdi rakam önemliydi.

Başta, « nce kredi gelsin, ekonomimiz rayına otursun, sonra IMF ile anlaşırız,» diyen Türkiye, şimdi « nce kredi güvencesi verilsin, sonra IMF ile anlaşmamı imza-

larınv* formülünü kabul etmişti. IMF'de katı devalüasyon yerine birkaç aşamalı esnek yaklaşımı benimsemiş, Batı ülkeleri de istikrar Programı'ndan vazgeçip kısa vadeli kredi açmaktan başka yol kalmadığını anlamışlardı.

30 Mayıs günü Paris'deki OECD örgütü toplantı binasında Batı ülkeleri bir araya geldi ve Türkiye'ye IMF ile anlaşmasından sonra verilmek üzere 1,5 milyar dolarlık devlet kredisi güvencesini saptadılar. Bu rakam umulandan daha büyüktü. Van Lennep, «Tarihin en büyük yardım operasyonunu gerçekleştirmiş olduk. Dayanışmamızı da ortaya koyduk,» derken, deveyi hendekten atlatmaktan güç bir iş yapmış olan Kiep, bir kenarda oynanan komediye gülüyordu.

Oysa bu para, Türkiye'nin gerçek gereksinmelerinin yanında bir hiç idi.

Batı'nın kendi arasındaki bu ilk oturumunun ardından, Müezzinoğlu başkanlığındaki Türk heyeti salona alındı. Bunca çaba, vakit kaybı dolayısıyla ekonomik kayıptan sonra Türkiye'nin geç de olsa önemli noktayı anladığı ortaya çıkmıştı. Müezzinoğlu, «Türkiye kendi yağıyla kavrılacaktır,» dedi. Çok geç kaimmiş ve Bakanın dışında tüm Türk toplumunun anlasa bile kabul edip etmeyeceği belli olmayan bir gerçektir bu.

Türkiye hemen ertesi gün IMF ile teknik müzakerelerini Paris'te yeniden başlattı ve bu savaşım 19 Temmuz günü yeni Niyet Mektubu'nun IMF Yönetim Kurulu'ndan geçmesiyle noktalandı. Bir yıllık, 325 milyon dolarlık stand-by anlaşmasının uygulamaya girişinden bir buçuk ay sonra, 30 Ağustos günü, bu defa Londra'da 220 banka ile Batı tarihinin en büyük borç erteleme anlaşması imzalanabiliyor ve bankalar iki aşamada verilmek üzere 407 milyon dolar bir kredi açmayı kabul ediyorlardı.

Türkiye de bunun faturasını Haziran ayında açıkladığı bir dizi yeni önlemlerle ödedi.

Yeni zam furyasıyla, iki- yıl içinde ülkedeki her ürünün fiyatı yüzde yüz ile üç yüz arasında artmış oldu. 1974' te yapay olarak 345 kuruşa satılan süper benzinin litresi

25 liraya çıkarken, yeni yük yine «bordro mahkûmları»; yani dar ve orta gelirli vatandaşın sırtına yüklendi.

Aylarca direnilen devalüasyon, Batı basını ve tüm etken güçlerin baskısıyla zaten de facto gerçekleşmiş, geriye adını koymak kalmıştı. Alman Markı '24 TL., ABD Doları 47'ye çıktı. Katlı kur süreklileştirildi. IMF'in imzalanmak zorunda kalman Niyet Mektubu, bir yıl önceki orana çok daha katı ve hedefleri daha kesin olarak saptanmıştı. Türk hükümeti sürekli şekilde devalüasyonlar (teknik adıyla ayarlamalar) yapmayı da kabul etmişti. IMF, sonunda istediğini yine elde etmiş, Türkiye'nin oyunun kurallarına uymasını sağlamıştı. Türkiye ise karşılığında 1.5 milyar dolar kredi elde edebilmişti. Bunun 500 milyon dolar, daha krediler ülkeye yansımadan OPEC'in petrol zammıyla olduğu yerde eriyip gidiverdi. Sadece borç servisleri için derhal harcaması gerekeni de yaklaşık 750 milyon dolardı. Türk ekonomisinin tam kapasitede çalışması için gereken para ise yaklaşık 5 milyar dolardı. Türkiye'nin, bir bölümünü kendi hatalarından, önemli bir bölümünü de, Batı'nın katı kurallarından ayrılmak istemediği için destek vermemesi nedeniyle ödediği Diyet çok ağırdı. Ülkenin içine düştüğü ekonomik sarsıntı, sadece yığınların ezilip, zaten dengesiz olan gelir düzeylerini karmakansık etmekle kalmamış, beliren güvensizlik havası demokrasinin yaşaması için gerekli olan tüm değer yargılarını yok etmiş, Türkiye'yi bölmekten başka amacı olmayan anarşinin yıkıcılığını arttırıcı ortamın doğmasıyla sonuçlanmıştı. Türkiye nasıl engellenebileceği bilinmeyen ve tüm kötülüklerin yeşermesini sağlayan enflasyon canavarının koılanna iyice itilmiş, her yanından da bağlanmış oldu. DİYET'in böylesine büyümesinde Türkiye'nin kararsızlığının da büyük etkisi vardı. Önlemler, tutumlar, kararlar arasında bir oradan, bir oraya gidilmesi, hiçbirinin tam uygulanamaması sadece yükü arttırmıştı.

1979 kapanırken, enflasyonun kemirici hızı hâlâ yüz-

de 40 - 50 arasında ülkeyi kıvrandırıyor, kredilerin bir bölümü hâlâ bekleniyor, bir yıl sonrası için yeniden 1.5 milyar dolarlık kredi bulunma çalışmalarına başlanıyordu. OECD'de üzerinde, «Türkiye için orta vadeli ekonomi perspektifleri» yazılı dosya gizlice bir teknik grup tarafından 1980'de başlayacağı bilinen tartışmalara hazırlanıyordu. Batı'nın, kredi için kapısını yeniden çalacağını bildiği Türkiye'den temel isteği yine aynıydı. Van Lennep'in yardımcılarında Coune, Paris'teki toplantıda bir Türk diplomatına açıkça söylemişti: —| ... Türkiye yirminci yüzyıldan yirmi birinci yüzyıla geçmek istiyorsa, bizim dediklerimizi uygular...

Yani, yabancı sermayeye tamamen açılır ve piyasa düzenine girer.

Ekonomik darboğaz ve anarşi, bu dönem içinde Kıbrıs'ı herkese unutturmuştu.

Oysa, 19 Mayıs günü Waldheim'm gözetiminde buluşan Denktaş ile Kipriyanu,

Toplumlaraarası görüşmeleri yeniden canlandırabilmek için belki de son denemelerini yaptılar.

10 maddelik ilkeler listesi saptadılar. 1979'un ilk aylarında ortaya çıkıveren Amerikan planının güçlölkle önlenmesinden sonraki en ciddi girişim bu olmuştu.

Anlaşmanın daha mürekkebi kurumadan, önceki yıllarda görülen senaryo yineleni. Her iki taraf da kendilerine göre yorumlama yarışma girdiler. Müzakerelerin nasıl başlayacağı ve hangi yöntemle yürütölleceği konusundaki ön çalışmalar da kısa sürede sonuçsuz kesildi.

Karşılıklı suçlamalar, Rumların BM gibi uluslararası örgütlere başvurusu... vb... vb.

Beklenmedik şekilde ekonomik patlama gösterip eski ki zenginliklerine kavuşan Rum

yönetiminin artık çözüm peşinde koşmaktan vazgeçtiği anlaşıldı. Ancak tüm isteklerinin kabul edilebileceği bir formöl bulunamadığı sürece, ekonomik yönden zayıf Türk tarafını

durmadan sıkıştırma politikasını benimsediler. Bu nedenle de hiçbir girişimi ciddi ve

içtenlikle karşılamadılar. Sürekli güçlölük çıkarttılar. Artık avantajın kendilerine geçtiğine, daha

415-

fazla yitirecekleri bir şey kalmadığına göre, bölgedeki den gelerin değişme gününü beklemeye başladılar. Zaten aradan geçen beş yıl yaraları küllendirmeye ve kamuoyunun durumu kabul etmesiyle sonuçlanmıştı.

Bağımsızlıktan başka bir formülü istemeyen Türk tarafının katı tutumu, Türkiye'nin sürekli iç politika gerginlikleri nedeniyle soruna ciddi şekilde eğilememesi ve daha da önemlisi Kıbrıs'a neden müdahale edildiğinin unutulmaya başlanması da bu gidişi kolaylaştırdı.

1979 sonuna gelindiğinde, tüm çabalara rağmen Rum tarafı hâlâ masaya oturtulamamıştı. KTFD ne olduğu belirsiz bir Yönetim olarak kalmış, Maraş tamamen elden kaçırılmış, ekonomisi Türkiye'ye bağımlı kavruk bir gölge görünümüne girmişti.

Ankara, Kıbrıs'a hâlâ milyarlarca lira akıtıyor, Bağ lantısız ülkelerin Küba'daki Eylül toplantılarında yine «İstilacı ülke» gözüyle görünüyor, dış politikasını Kıbrıs ipoteğinden kurtaramıyor ve savaşı kazanmasına rağmen, Türk toplumuna hakça ve huzur içinde yaşatacak barışı hâlâ getirememenin sıkıntılarını çekiyordu.

1980'lere girilirken, Kıbrıs sorununun çözüm koşulları artık 1974 - 78 dönemindeki düzeyinde değildi. Her şey tüm değer yargıları değişme sürecine giriyordu. Yepyeni dengelerin kurulduğu Ortadoğu'da KIBRIS yarası üstü kabuk bağlasa da bir gün kanama olasılığıyla derinden işliyordu.

Büyük gövde gösterilerine, doruk görüşmelerine rağmen Yunanistan'la ilişkilerde de elle tutulur hiçbir gelişme sağlanamamıştı.

1979 içinde iki ülke Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter-leri'nin dört defa buluşmaları, ilişkileri rayına oturtma amacıyla hazırlanmasına çalışılan «Siyasal belge» çalışmalarına yeni bir şey getirememişti. Statükonun korunması ise sadece Yunanistan'ın —geçici de olsa— lehineydi.

Türkiye'deki sürekli iç politika kargaşasının verdiği avantajdan yararlanmak isteyen Yunanistan, 1974 İkinci Kıbrıs Harekâtı'yla uğradığı gurur kırıklığıyla, özellikle

Ege konusunda daha da duyarlaşınca, sonuç almak güç-leşmişti.

Türkiye de, Yunanistan'ın duyarlılığını hiçbir zaman anlayamadı. Kıbrıs Harekâtı'nın Yunan kamuoyunda açtığı yaranın derinliğini tam anlayamayınca, gereken esnekliği — psikolojik bile olsa — gösteremedi.

1979'da Ege her an bir savaşın patlak verebileceği bir «no man's land» olarak kaldı.

1980'ye girilirken, Türkiye, Batı'nın kaygılı gözle bakıp tam güvenemediği, Bağlantısız ve diğer ülkelerin aralarına almakta kuşku duyduğu; yani, ne yapacağına, ne yapmak istediğine kesin kararını verememiş bir görünüm içindeydi.

Bu olağanüstü kargaşalar içinde, T.C.'ini temelinden sarsma çaba ve oyunlarının en çok sergilendiği dönem sonunda en önemli kayıplardan birine de Ecevit uğradı. Kamuoyunun gözünde eski Umut değildi artık. Sosyal Demokrasi denemesi de paramparça olmuştu.

' 15 Ekim günü, ara seçimlerdeki kesin yenilgisi üzerine istifa etti. 1978 başında hükümet kurmasına olanak sağlayan bağımsızların önemli bir bölümü yeniden eski partilerine, Adalet Partisi'ne döndüler.

Türkiye için yeni bir çalkantılı dönem başladı.

Acaba gizli ellerin hedeflerinden biri de bu değil miydi?

2'nci Bölüm :»

DİYETE BEŞ KALA... .

Hiçbirimiz DİYET'e beş kaldığının farkında değildik. Farkında, olanlar dahi, görmemezlikten gelmeyi yeğlediler.

.25 Kasım günü, 1974 yılında azınlık hükümeti denemesi yapmak isteyen Ecevit'i «hükümeti işgal isteği» ile suçlayan Demirel, 229 kabul ve 208 red oyuyla güvenoyunu sağladı.

Bir yandan Milli Selamet Partisi, öte yandan Milli Hareket Partisi'nin destekleriyle, AP azınlık hükümet oldu. Gerçekte, başka seçenek bulunmadığı için kurulmuş bir hükümet idi.

Kısa bir süre içinde Demirel'in eski Demirel olmadığı ve kendini günün koşullarına göre ayarlamayı kafasına koyduğu anlaşılıverdi.

İki yönde hızla hareketlendi.

Ekonomide, tüm gücüyle Batı kuruluşları (IMF ve OECD) tarafından artık dayanılmayan ısrarlar, hatta siyasi ve ekonomik baskılarla istenen «ekonomiyi liberal-

* (1) 12 Eylül hareketine giden son aylardaki gelişmeler bu kitapta çok özetlenerek verilmiştir. Amacımız, 4'ürscü baskıya eklenen bu kısa bölümle olaylar zincirini tamamlayabilmektir. 12 Eylül gelişmesinin nasıl hazırlandığı, hangi olaylarla etkilendiği daha ayrıntılı şekilde yakında yayınlamayı umduğumuz yeni bir araştırmada incelenecektir.

isştirme - serbest piyasa düzenine kayma»  nlemlerini Turgut  zal'a hazul atmaya başladı. 1971'deki devalüasyonun mimarı olan  zal'ın dış çevrelerde oldukça iyi bir adı vardı. Karma Ekonomi içinde özel sektörün rolü arttırılacak ve Devlet müdahaleciliği azaltılacaktı. Türkiye ekonomisinin kabuğunu değiştirecekti.

Dış politikada Batıya tam yakınlaşma ilkesi saptandı. Dışışleri Bakanlığı'na getirilen Hayrettin Erkm n, 12 Ara-lık'ta NATO Bakanlar Konseyi için gittiği Brüksel'de bunu açıkça ortaya koydu ve «Batılı m ttefiklerimizde Türkiye hakkındaki kaygıları sileceğiz,» dedi. 20 yıldır, sırası gelmesine rağmen değişik nedenlerle davetini erteleyen Türkiye ilk defa NATO Bakanlar Konseyi'ni Ankara'da toplanmaya çalıştı. Hem de, İran kaynarken, Ortadoğu'da son derece önemli gelişmeler oluşurken, Türkiye Batı klübü-n n içinde olduğunu adeta elini gözlerine sokarak diğer bölge ülkelerine hissettiriyordu. Oysa Batı, Demirel'in hangi kampta olduğunun çok iyi farkındaydı. Bu gereksiz gösteriyi yine de sevinerek karşıladı. Ancak Batı, ne Ankara'da toplanmayı, ne de aşırı gösteriler için bir istekte bulunmamıştı.

Erkm n kısa bir süre sonra daha ua ileri gitti ve «AET ye tam üyelik başvurumuzu yıl sonundan önce yapacağız» deyiverince, Ankara'nın bu defa fazla ileri gitmeye başladığı Batı başkentlerinde kaygıyla söz edilir oldu. Türkiye, Batı kl b yle yakın ilişki kurmalı, ancak AET'ye girecek kadar ileri gitmemeliydi.

Türkiye'nin dışında, ancak bulunduğu bölgedeki olaylar son derece tehlikeli şekilde gerginliği arttırmıştı.

4 Kasım günü, Takran'daki Amerikan Büyükelçiliğinin işgal, edilip 52 diplomatın rehine alınması bölgedeki dengeyi sarsıverdi.

 ran bir zamanlar Amerika'nın bölgedeki jandarması, en sağlam müttefiği iken, olaylar birden bire bir eski müttefik ile Batı dünyasının liderini karşı karşıya bırakıver--nişti. fık defa Amerika, din adma yönetime el koyan Hu-meyni hareketine karşı açık mücadele açıyor ve din un-

suru Doğu-Batı ayırımına yeni bir şekilde yeni bir boyut kazandırıyor. Avrupalı müttefikleri kolaylıkla ABD'nin arkasında pozisyon alırken, Türkiye gibi müslüman bir ülkenin hareket yeteneği kısılıyordu. Buna rağmen AP azınlık hükümeti sadece Amerika Veya NATO'nun İran'ı yeren bildirilerini imzalamakla kalmadı, Başbakanının ağzından Humeyni'yi hedef alan açık suçlamalara kadar gitti.

Batıya şirin görünmek ve Batı ile ilişkilere gölge düşürücü hiçbir adım atmamak hükümetin tek sloganıydı.

Türkiye'nin civarındaki gelişmelerden en önemlisi ise, tabii 26 Aralık günü Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a askeri birliklerini sokmasıydı. Doğu-Batı ilişkileri bölgedeki gerilimini çok daha geniş boyutlara uzattı.

Ortadoğu'da savaş kokusu buram buram tütmeye başlamıştı.

İşte böylesine dalgalı bir ortam içindeki Türkiye'deki ateşi ise, anarşi tüm gücüyle körüklüyor ve günlük cinayetlerin ortalama oranı 10-15'e varıyordu. Anarşinin temelinde kimler vardı? Bunca silah nereden nasıl geliyordu?

Öylesine garipliklerle karşılaşılıyordu ki, örneğin Komünist grupların taktiğini kullanarak ve ellerinde Çekoslovak silahlarla cinayet işleyen bir grubun MHP veya bambaşka bir sağ eylemci olduğu ortaya çıkıyor veya sağ süsü veren sol örgütler yakalanabiliyordu.

Ekonominin kabuk değiştirmesinin toplum üzerine bindirdiği ağır yükün yanı sıra anarşi artık gerçekten dayanılmaz bir durum almıştı. Her sabah gazeteleri açtığımızda korkulu gözlerle manşetlere bakıp, kimin öldürüldüğünü arardık. Bab-ı-âli için, günde 2-3 kişinin öldürülmesi bir haber niteliğini yitirmiş, daha yüksek rakkam-lara varıldığında sayfalara sokulur olmuştu. 12'ye beş kaldığı ilk defa 2 Ocak 1980 günü anlaşıldı.

Genelkurmay Başkanı Evren'in, Cumhurbaşkanı Ko-rutürk aracılığıyla Siyasi Parti liderlerine bir uyarıda bulunduğu basma sızdı.

Demirel, Ecevit başta diğeri siyasi liderler öylesine ilginç bir tutum takındılar ki, bu uyan mektubunun gerçekte kime verildiği sorulmaya başlanır oldu. Hatta bazı Ankara kulislerinde «Evren uyarı mektubunu halka vermiş, halkın tutumundan memnun değilmiş» gibi espriler duyuluyordu.

Başbakan Demirel ardı ardına toplantılar ve görüşmelerle, uyarının yarattığı gerilimi yumuşatmayı başardı. Bir süre sonra da bu mektup unutuldu.

Sadece askerlerin unutmadığı anlaşıldı, ancak çok geçti tabii.

Demirel'in azınlık hükümetinin Batıda en büyük alkışlarla karşılanan kararlar dizisi 24 Ocak 1980 günü açıklandı. Turgut Özal'ın başmimarı olduğu «istikrar önlemleri» yüzde 33-55 arası dev bir yeni devalüasyon ve ardı gelmeyen zamlarla günlük yaşantımıza girdi. Bir ülkenin ekonomisinin kabuk değiştirmesi, son derece uzun yıllar ve büyük özveriler gerektirir. Ancak Türkiye'nin fazla bekleyecek durumu yoktu. Kredileri ellerinde tutan müttefiklerimiz «Hemen yapın, parayı verelim» diyorlardı. Ülkenin de 40 sent dövizde dahi büyük gereksinmesi vardı. Tüm ekonomi durmuş, işsiz ordusu anarşinin yararlandığı ortamın en başta gelen unsurlarından biri olmuştu.

1975-77 dönemindeki ekonomik tutumuyla bugünkü durumda önemli sorumluluk taşıyan

Demirel ise, şimdi birden bire «kurtarıcı» gözüyle bakılan lider durumuna girivermişti.

Batılı müttefiklerimiz Turgut Özal'ın oluşturduğu istikrar programını sadece alkışlarla değil, dövizle de des-tekeyeceklerini hemen açıkladılar. İlk adımı OECD attı ve 15 Nisan'da 1.162 milyon dolar devlet yardımı saptarken, IMF de 18 Haziran-günü üç yıllık süre ve rekor düzeydeki 1 milyar 600 milyon dolarlık bir anlaşmayla, Türkiye'yi kısa vadede kesin denetiminin altına aldı.

Ancak Türkiye'nin gerçek gereksinimlerini karşılaya-

bilecek olan Amerikan Bankaları yerlerinden kıpırdamadılar. Seyirci statülerini bozmadılar. Bir yandan sürekli devalüasyonlar, öte yandan sürekli zamlar, istikrar programının yükünü orta sınıf ve memurların sırtına yüklerken, IMF-OECD ikilisinin ısrarla istediği «vergi kanunları» başta, diğer dengeleyici kararlar Meclislerde tıkanmıştı. Oysa bu iki kuruluş da, gerekli denge kurulmadığı ve özverinin sadece bir bölüm toplumun sırtında kalmasının getirebileceği sosyal patlamalardan açıkça kaygılanıyorlardı.

Meclislerdeki bu tıkanmanın ekonomik program üzerindeki etkisi yanı sıra, yaz ayları sırasında Turgut Özal ile Demirel arasında da anlaşmazlıklar kendini göstermeye başlamıştı. Demirel erken seçim sloganını ortaya attığından bu yana, IMF koşullarını gevşetmeye başlamıştı.

Batıda bazı kaşlar kalktı. İstikrar programı tehlikeye düşmek üzereydi. 1940'lardan bu yana Türkiye'ye satmak istenen bu program ilk defa ciddi şekilde uygulamaya konulmuştu ve bu defa mutlaka uygulamada kalmalıydı...

Meclislerin tıkanması sadece ekonomik değil, Cumhurbaşkanlığı konusunda da kendini gösterdi. Yüzü aşkın tura rağmen bir aday üzerinde anlaşma çıkmadı.

1980'in Mayıs ayında Ecevit-Demirel diyalogu, sağırklar diyalogundan ileri gidemedi. Demirel erken seçimde ısrar ederken, Ecevit MHP'ye işaret ederek bu ortamda seçim yapılamayacağı için «geniş tabanlı bir onarım hükümeti kurulmasını» öneriyordu.

Ecevit bu önerisini son gününe kadar sürdürdü, istenildiği taktirde tarafsız bir Başbakan altında seçimlere kadar (1981 Haziranı), kısıtlı bir hükümet oluşturulabileceğini belirtti. Her defasında Demirel'den «Ortada hükümet varken, yenisini aramaya ne gerek» yanıtını aldı.

Demirel hükümetinin tabanını yitirmeye başladığının ilk işareti, Erbakan'm 25 Mayıs günü başlattığı kadayıflı, fileli basın toplantılarıyla anlaşıldı. MSP Demirel hükümetinden bazı ödünler almabilme vaktinin geldiğine inanmış ve açıkça söylemeden, güvenoyunu geri çekebileceği -

ni hissettirerek CHP'ye göz kırpmaya başlamıştı.

NATO Bakanlar Konseyi'nin 25 Haziran'daki toplantısı için ara verilen bu iç politika mücadelesine 2 Temmuz günkü g venoylamasıyla yeniden başlandı, Erbakan'ın önce Demirel'e, ardından Ecevit'e yanaşması, bir gün söylediği ile ikinci günkü arasında dev farkların doğması, kamuoyundaki bıkkınlığı arttırmaktan ve ülkeyi UMUTSUZ bir toplum durumuna sokmaktan başka bir şeye yaramadı.

2 Temmuz günkü oylamada, tüm siyasi gerilimin artmasında başrolü oynayan aynı Erbakan, Demirel'e son anda yine güvenoyu verdi. Ancak yeni bir  engel de atmadan yapamadı: «Bu defa da kerhen destekliyoruz efendim...»

Nihat Erim, ardından da Kemal Türkler'in birkaç gün arayla katledilmeleri, anarşinin günlük can alma oranının 25'e yükseldiğini kamuoyuna hatırlattı. Artık toplum bıkkınlığın da ötesinde «duymamazlıktan» gelmeye başlamıştı.

...Ve daha da önemlisi bir seçenek görülmüyordu.

Demirel hükümeti gitse, kim hükümet kuracaktı?

MSP/CHP koalisyonu mu bu durumu d zeltebilecekti?

MHP ile AP mi?

Demirel'in erken seçim istemi de parlamentonun koridorlarında eriyip gidince, 1981 Haziranına kadar ya siyasi kriz içinde yaşıanacak veya bu hükümetle ve günde 25 kişi öldürülerek yaşıanacaktı.

30 Ağustos günü, on ikiye 1 kaldığı arılaşıhverdi.

Törenlere katılmayan Erbakan konusunda, T.C. ordularının komutanı ilk defa açıkça konuştu. Ankara Ordu-evi'ndeki davette, gazetecileri yanma çağırdı ve burada yazılmasında sakıncalar olan bazı ağır kelimeler de kullanarak «Yazın, Genelkurmay Başkanı soruyor deyin. Erbakan 30 Ağustos'un içinde midir, yoksa dışında mıdır? Bunu net şekilde ortaya koymalıdır» dedi. Bir siyasi lider konusunda şimdiye kadar görülmemiş bir uyarıydı.

Ertesi gün, Mecliste hakkında CHP ile MSP tarafından gensoru verilen Dışışleri Bakanı Hayrettin Erkmen, Demirel ile konuşurken şunları söylüyordu:

— Beyefendi gensoruyu hükümet olarak üzerimize alırsak, hiç değilse oyla gitmiş oluruz. Bu da başka türlü gitmekten daha iyidir.

Erkmen açıkça geldiğini haber veren bir askeri, müdahaleden söz ediyordu.

Demirel'in yanıtı kısa oldu.

— Askerler bize bunu reva görmezler Hayrettin bey.

5 Eylül günü Erkmen hayretler içinde Demirel'in sözünde durmadığını gördü. Önceleri «Hayrettin bey bu gensoru hükümete aittir» diyen Demirel, sonradan tutum de-ğiştirivermiş ve Dışışleri Bakanı'nı feda etmeyi yeğlemişti. CHP-MSP ve bazı bağımsızların oylarıyla Erkmen'e güvensizlik 231 oy toplayınca, AP azınlık hükümetinin sallandığı anlaşıldı. Zira sırada 3 AP bakanına daha gensoru vardı. Demirel bakan feda ede ede nereye kadar gidebilirdi?

Bu oylamanın ertesi günü Konya olayları gerilimi daha da arttırdı.

MSP'nin bu yürüyüşünde, İstiklâl Marşı'nı söyleyenler yuhalanmış, yeşil bayrak çekilip, şariat istenmişti.

Aynı gün gazetelerdeki anarşi raporunda iki yılda 5400 kişinin öldürüldüğü açıklanıyordu.

Türkiye'nin bağımsızlık savaşında bu kadar can verilmemişti.

10 Eylül günü Hava Kuvvetleri Komutanı Şahinkaya Amerika'daki incelemelerini tamamlayıp Ankara'ya döndü.

11 Eylül günü, Londra'ya bir konferans vermek üzere giden Erbakan İstanbul'a döndü.

12 Eylül günü 04.00'te marşlar çalınmaya başlandı. Silahlı Kuvvetler bir tek direnmeyle karşılaşmadan,

hükümeti (Lüksemburg TV'sinin deyimiyle) sokaktan topladı ve kendi altlarındaki dalı kestiklerinin farkına var-mayıp yıllardır kısır döngüden kurtulamayan politikacılar «sine i milîet»e dönerken, bir bölümü de tutuklandı.

Ecevit'in kısa bir süre önce söylediği gibi, biri düdüğu çıalmış ve Demokrasi oyununu durduruvermişti.

Evren 12 Eylöl günü TV'de konuşurken herhalde Türk toplumunun büyük bir bölümü derin bir Ooooooh çekiyordu. Günlük koşulların getirdiği bu derin nefesin ne kadar süreceğini, askeri müdahalenin yaratabileceği önemli sorunlar o gün düşünölemiyordu.

Batı başkentleri memnuniyetlerini saklamadılar. Hatta ABD Dışışleri Bakanlığı sözcüsü, daha Ankara Radyosu yayma başlamadan, hükümetin devrildiğini dünyaya açıklayıverdi. ABD yetkilileri «Bu iyi bir darbedir» derken, AET, Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu hareketi «anlayışla» karşılıyorlardı. Batı basınında, Türkiye'nin çözmesi beklenen sorunlar sıralanıyor ve «Yunanistan'ın NATO'ya dönüşü, Kıbrıs, Ege» sayılıyordu.

IMF ve OECD, Turgut Özal'ın istikrar programının başında kalmasından ve uygulamanın sürdürölmesinden memnuniyetlerini açıkça gösterdiler...

İşte Türkiyemizin DİYET öyküsü...

EPİLOG

1974-1980 dönemindeki olaylar, gelişmeler önemli kavram değişiklikleri getirdi.

En başta, bir ülkenin her şeyden önce hesaplarını tutarlı şekilde kendisinin yapması gerektiğini, başkalarına bırakıldığında daima zararlı çıkıldığını öğretti. Artık eskisi gibi har vurup harman savrulamayacağını, tüketimi kısmak, döviz getiren fabrikalara kaymak, dışanya mal satmak ve bunlar için de gerekli olan enerji yatırımlarının önemi anlaşıldı. Bir yılda dev faturalar ödenerek elde edilen 1.5 milyar doların birkaç mislinin bu şekilde elde edilebileceği, görülmesi bile hissedildi.

Türk kamuoyu ilk defa, Ecevit-Demirel tartışmaları ve 1972'den bu yana süren ve ülkeyi bıkınlığa sürükleyen siyasi gerginliğin zorladığı kısır iç politika tartışmaları dışında çok daha önemli olan ekonomik-mali gerçekleri öğrenir, konuşur oldu. Bizim dışımızda da bir dünyanın bulunduğu ve oradaki olayların bizi de etkilediği anlaşıldı.

1974-1980 döneminin diğer önemli bir etkisi de, Türkiye'nin Batı ile gerçek dışı boyutlara varan tek yönlü aşk yaşantısının sona ermesinde görüldü... Ardından da «seçenek» ve «kaynak çeşitlendirme» çabalarının ilk defa ciddi şekilde ele alınması.

Türkiye'nin bugünkü koşullarda bir tek seçeneği vardır. O da, Batı ile ilişkilerini kesmeden Doğu, Ortadoğu, Asya ve Afrika'ya açılmasıdır. Yoksa, Türkiye gibi bir ülke için, NATO'dan ayrılıp kamp değiştirmek ve örneğin

Varşova Paktı'na kaymak tartışmaları, hem uluslararası denge denilen gerçeklerle bağdaşmaz, hem de istenen sonucu veremez. Şundan hiç kuşumuz olmasın ki, böyle bir adımı atmaya kalkan Türkiye'yi önce Sovyetler Birliği engeller.

Buna karşı, Türkiye'nin siyasi, ekonomik, kültürel ilişkilerini, kaynaklarını çeşitlendirmesi çok kolaylıkla gerçekleştirilebilir. Tek çıkış yolu da, bugünkü koşullarda bundan başkası görülmemektedir. Eğer bu politika akılcı, tutarlı ve eşgüdüm içinde yürütülebilirse, Batı ülkelerince de engellenmez. Batı'nın tek kaygısı, Türkiye'nin Bağlantısızlığa kaymasıdır ve bunu engellemek için her yöntemi kullanır. Ancak Batı'nın kendi oyununu, aynı kurallarla oynayabilen bir ülke, bu engellerden kolaylıkla kurtulabilir. Türkiye hâlâ kişilik arayan bir adam gibi, bir yandan öbürüne gidip geldiğinden devamlı kaygıyla bakılan bir ülke görünümündedir. Örnekler artık açıkça ortadadır. Türkiye kendine hiçbir yarar sağlamayan «Bata'nın sadık adamı» olmaktan kurtulunca çok daha kişiliğini bulmakta, ve saygı görebilmektedir.

Dilenci durumundaki kişi nasıl her istediğini yapamazsa, biz de iç ekonomik durumumuzu rayma sokmadan bu oyunu etkili şekilde oynayamayız. Bunu gerçekleştirmenin tek yolu da özveriden geçer.

NATO'nun casusu gibi değil de, bölgesindekiler veya ilişki kurduğu diğer ülkelerin Batı'daki sözcüsü olan, sadece kendi kısır iç sorunlarıyla değil dünyanın başka köşelerindeki başka ülkelerin sorunlarıyla da ilgilenen Türkiye'ye başka gözle bakılır. Yoksa ancak Kıbn's konusunda veya ekonomik konuda sıkıştıkça çalman kapılar bekleneni vermez. Ecevit hükümetinin ilişkileri çeşitlendirme çabaları, temele inilince ne denli ilginç pazarlar, ne denli yeni ilişkiler yarattığı hemen görülür. Hata, uygulamada yapılan hatalar, olağanüstü koşullarda bu dene- ~ meye girilmek zorunda kalınması ve hemen sonuç beklen-mesiydi. Oysa bu politikanın sonuçları uzun yıllar sürecektir ısrarlı ve durmadan izlenecek bir çalışmayla alma-

bilir. Yoksa bizim yaptığımız gibi, bir girişimde bulunup ardım bırakarak değil.

Türkiye Batı kompleksinden kurtulup kendine Ortadoğu ülkesi damgasını vurmadığı ve buna uygun şekilde hareket etmediği sürece döngü kolay kolay kırılmayacaktır. Bunun için de, Batıya küsmek, darılmak ve ilişkileri koparmak gerekmemektedir. Tek kaynak ve tek seçenekli ülkelerin durumları işte ortada.

1974-1980 döneminin en büyük yararı, işte bunların görülmüş olmasıdır. Acaba uygulanabilir mi, yoksa eskisi gibi tutarsız, ne olduğu belirlenemeyen bir politika mı izlenir? O belli değil. Türkiye için Batı ile ilişkilerini rayına sokmak da, di-caktır. Bunun için de, Batı'ya küsmek, darılmak ve ilişki-Artık tamamen bağımsızlık diye bir şeyin kalmadığı bu dünyada, Türk milletinin dış politika ilişkilerindeki en önemli kamburu Kıbrıs ve Yunanistan'la ilişkileridir. Kıbrıs sorunu bu şekilde bir süre daha sürdürüldüğü takdirde, ya iki tarafın hukuki yönden de ayrılması CKTFD'nin bağımsızlığını açıklaması) veya Keşmir'leşme-siyle sonuçlanacaktır. Yani, çözüm arama çabaları bırakılmış ve anlaşmazlığın sürdürülmesi konusunda anlaşmaya varılmış bir yara. Bu yaklaşım son zamanlarda Ba-tı'da giderek kendini göstermeye başlamıştır. Oysa Kıbrıs çözüm bulmadıkça, Türkiye'nin dış ilişkileri hiçbir zaman normalleşemeyecek ve her girişiminde önemli bir handikap olarak karşısına çıkacaktır.

1974'den bu yana Kıbrıs için önemli çözüm olanakları kaçırılmıştır. Sadece Türkiye değil, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların da önemli sorumluluk taşıdıkları bugünkü durum, Türkiye'nin uzun süreli düşünülürse daha aleyhine sonuçlar verebilecektir. Tüm Bağlantısızlar ve diğer ülkelerle ilişkilerde devamlı «işgalci» damgası yenecek, Batı ile ilişkilerde ise, bir şeyler yapması beklenen taraf olarak kalınacaktır. Ülkenin ekonomisine verdiği zararlar da bu faturaya katılırsa, taşınmasında hiç gerek olmayan bir yük ortaya çıkmakta-

dır. Zaten Rum ve Yunan tarafının bu hesaptan hareket ederek, çözüme pek yanaşmadıkları ortadadır.

Yunanistan'la ilişkilerin de mutlaka çözümü gerekmektedir. Türkiye'deki iç politika gerginlikleri en çok Yunanistan'ın işine yaramış ve 1974'den bu yana Ege'de statükoyu sürdürebilmiştir. Oysa statükonun sürmesi sadece Türkiye'nin aleyhinedir. Batı ne Türkiye'yi, ne Yunanistan'ı tam olarak destekler. O günün koşullarında çıkan hangi tarafı tutmasını gerektiriyorsa, ona meyleder. Üstelik bû iki ülke arasındaki gerginliğin, çatışmaya gitmeden sürmesi, Batı'nın da, Doğu'nun da işine gelmektedir. Bu kısır döngüyü kırmak da yine Ankara ile Atina'ya düşmektedir.

Türkiye Cumhuriyetinin genç yaşantısındaki en önemli dönem Kıbrıs harekâtıyla açılmıştı. O günlerde çocuklar gibi şendik, gururluyduk. Tüm dünya haklılığımızı alkışlıyordu.

Türkiye'nin kendine yeni bir dünya kurma ve orada da yerini bulma olanağı gerçekten doğmuştu.

Kısır iç politika hesaplarından, tecrübesizlikten, dar görüşlülükten gelen dev hatalar yaptık. Atılması gereken adımları geciktirdik, gereksiz duygusallıklar, gereksiz kuşku ve kaygılarla, kendimizi başlattığımız bir dönemin mahkûmu yaptık. Hatalarımızdan, siyasi boşluklardan yararlanan tüm dış güçlerin hesaplanna, koşullarına kendimizi açtık ve giderek de kendi kendimizi bağladık.

Geçirilen ve hâlâ geçirilmekte olan yıllarda öylesine durumlarla karşılaşıldı ki, tüm hata, tüm tutarsızlık, tüm kompleksli ve kısır, yaklaşımlarımıza rağmen, Türkiye Cumhuriyeti bizim yetersiz gördüğümüz kadrolaıyla en önemli sınavlardan, en kritik olaylardan çıkmasını bildi.

...Bu ülkenin bir de tutarlı ve güçlü kadroların elinde yönetildiği günlerde neler yapabileceğinin kısa örneği v© uzun düşleriyle yaşadık. Geçirdiklerimizi düşündükçe, bu ülkenin, devletin gücüne, potansiyeline, büyüklüğüne, son derece kötü koşullara rağmen demokrasiyi artık silinemeyecek şekilde benimsediğine biraz daha inandık, biraz daha umutlandık.

12 Eylöl, 1974 -1980 döneminin DİYET'i oldu. Neden ve nasıl gelindiğini elinizdeki kitap ayrıntıya inmeden gösteriyor. 12 Eylöl'e gelışte hepimiz suçlu değıl miyiz? Eğer Türkiye gerçekten ayakta duracaksa, durabile-cekse, 12 Eylöl döneminden başarılı şekilde çıkmak zorundadır. Zira son «koz» oynanmaktadır. Demokrasiye, sağlam şekilde dönüşü gerçekleştiremezsek o zaman çok şeye veda etmemiz gerekecek... Türkiyemize yazık olacak ve bugünden çok daha ağır bir DİYET ile karşı karşıya kalabileceğiz.

OLAYLARIN ÖZET KRONOLOJİSİ

1974

14 Ağustos: Türkiye Kıbrıs'ta İkinci harekâtı başlattı.. .

16 Ağustos: Türkiye B.M.'nin ateşkes çağrısına uydu, harekât durdu. 28 Ağustos: Yunanistan NATO askeri kanadından ayrılacağını bildirdi

5 Eylül: Senatör Eagleton Senato'da Türkiye'ye silah ambargosu konmasını ilk defa resmen ortaya attı.

15 Eylül: Ecevit, MSP'nin İskandinavya gezisiyle ilgili kararnameyi imzalamayacağını açıklaması üzerine, büyük güçlüklerle karşılaştığı koalisyonu bozmak zorunda kaldığını açıkladı ve istifa etti. Erken seçim isteniyor. 24 Eylül: ABD Temsilciler Meclisi'nde ambargo ile ilgili ilk karar 307-90 oyla kabul edildi. Ancak Senato'yla ve Beyaz Saray ile büyük mücadele olduğundan devamlı kulis çalışmaları sürdürüyor ve devamlı değişiklikler getiriliyor.

— Güneş, New York'da Kissinger ile görüştü. Ekim: İlk Ecevit'in deneyip başaramadığı yeni hükümeti kurma görevini, Demirel de çalışmaları sonuç vermeyince iade etti.

— VWashington'da ambargo tartışmaları sürüyor. 3-16 Ekim: Başkan Ford ambargo kararını veto etti (14 Ekim), Temsilciler Meclisi veto kırarak kadar oy toplayamadı (15 Ekim)' ancak aynı kararda ısrar etti. Ford ikinci defa veto etti (16-Ekim), Meclis yine vetoyu kıramadı.

17 Ekim: AMBARGO KARARI KESİNLEŞTİ. Başkan Ford Kongre'nin ısrarı karşısında, 10 Aralık'a kadar süre veren tasarımı kabul etti. 2 Kasım: B.M.'de dört Bağımsız ülkenin karar tasarısı kabul edildi. Askerlerin çekilmesi, göçmenlerin yerlerine dönmesi isteniyor.

6 Kastın: Ankara'da Miili Uüvenlik Kurulu, «Kıbrıs Toplumlararası görüşmeleri başlatmak için» Türkiye'nin yapacağı jestleri gözden geçirdi. Erbakan itiraz edince, Ecevit CHP'yi geçici hükümetten de çekti ve Kissinger'in Ankara'ya gelişi iptal edildi. 12 Kasım: Irmak hükümeti kurmakla görevlendirildi.

4 Aralık: ABD Kongresi ambargonun başlangıcını 5 Şubat'a kadar erteledi.

— Irmak hükümetinin güvenoyu alamaması üzerine, Demire! MSP-MHP ve CGP'ye Milliyetçi Cephe çağrısı yaptı.

7 Aralık: Başpiskopos Makarios darbeden sonra Ada'ya döndü.

12 Aralık: Brüksel'de Esenbel, Kissinger ile Toplumlararası görüşmelerin başlaması senaryosunda anlaştı.

1975

14 Ocak: İngiltere sert notalaşmalardan sonra, üslere sığınmış Türklerin kuzeye geçmelerine izin verdiğini bildirdi. Lefkoşa ve Atina'da büyük karşıt gösteriler yapıldı.

28 Ocak: Karamanlis, Ege Kıta Sahanlığı anlaşmazlığının Lahey Adalet Divanına götürülmesini önerdi.

— Kıbrıs Toplumlararası görüşmeler tüm çabalara rağmen baş-latılamıyor.

31 Ocak: Irmak, Yunanistan'ın Lahey önerisini kabul etti.

5 Şubat: Amerikan silah ambargosu resmen uygulamaya girdi.

— Türkiye karşılık olarak «Üslerle ilgili yan anlaşmaların müzakerelerini» durdurdu.

— Ege'de sismik araştırma yapacak Norveç Longva gemisine Ege'ye açılmama emri verildi. •

13 Şubat: Kıbns Türk Federe Devleti'nin kurulduğu açıklandı.

12 Mart: Kissinger Atina ve Ankara'ya geldi. Görüşmelerin başlatılmasına çalışılıyor.

30'Mdr: Birinci MC hükümeti kuruldu.

12 Nisan: MC hükümeti güvenoyu aldı.

28 Nisan - 2 Mayıs: l'inci Viyana Kıbrıs Toplumlararası görüşmesi yapıldı.

30 Nisan: Vietnam'da Saygon'un düşüşü üzerine savaşı Kuzey kazandı. 17-19 Mayıs:

Roma'da Türk ve Yunan dış bakanları görüştüler.

31 Mayıs: Brüksel'de Demirel-Ford ve Demirel-Karamanlis doruk gö-

rüşmeleri yapıldı. 5-7 Haziran: 2'nci Viyana görüşmesi yapıldı. 24 Temmuz: ABD Kongresi ambargonun aralanması yolundaki Beyaz 432

Saray girişimini reddetti. 25 Temmuz: Türkiye, Amerika'nın dört üssünü geçici, olarak kapattı.

30 Temmuz: Helsinki Konferansı toplandı ve Demirel-Ford görüşmesi oldu.

8 Eylül: 4'üncü Toplumlararası görüşmeler New York'da toplanama-

dan kapandı. 2 Ekim: Kongre, Temmuz ayında reddettiği öneriyi kabul etti ve ambargonun yarı yarıya aralanmasını kararlaştırdı.

22 ve 24 Ekim: Önce Viyana Büyükelçimiz Tunalıgil, ardından da Paris Büyükelçimiz Erez Ermeni örgütler tarafından öldürüldüler

11 Aralık: Brüksel'de Çağlayangil-Kissinger görüştü ve ertesı gün Türk-"5i anan arasında Brüksel anlaşması imzalandı. Kıbrıs ve ikili sorunların çözümü için yöntem saptandı.

26 Aralık: Kosigin Türkiye'ye üç günlük, resmi gezisine başladı.

1976

13 Ocak: Ege hava sorunları ikili görüşme dizisi Atina'da başladı.

31 Ocak: Ege kıta sahanlığı görüşmeleri dizisi Bern'de başladı.

17 Şubat: 5'inci Viyana görüşmeleri 21'ine kadar sürdü ve sonuçsuz kapandı. Yöntem anlaşmazlığı hâlâ halledilemedi.

.26 Mart: Washington'da, Çağlayangil ile Kissinger Savunma ve İşbirliği anlaşmasını imzaladılar.
15 Nisan: Yunanistan da, Amerika'yla aynı tip bir anlaşma imzaladı.
17 Nisan: Yunanistan, Türkiye'ye saldırmazlık paktı önerdi.
10-18 Mayıs: İslâm konferansında KTFD'yi destekleyen karar alındı.
20 Mayıs: Oslo'daki NATO Konseyi sırasında Çağlayangil-Bitsios görüştüler. Brüksel anlaşması açıklandı ve Türkiye'nin saldırmazlık paktı önerisini benimsemediği anlaşıldı.
29 Temmuz: Hora sismik araştırmalar için Ege'ye açıldı.
9 Ağustos: Yunanistan, Hora'nın çalışmalarını B.M. Güvenlik Konseyi ve Lahey Adalet Divanı'na gördü. Divan Yunan görüşünü benimsedi (11 Eylül).
2 Kasım: Carter ABD'de başkanlık seçimini kazandı.
11 Kasım: Bern'de Türkiye - Yunanistan kıta sahanlığı görüşmeleri için yöntem konusunda anlaşmaya vardılar. Bern Anlaşması imzalandı.
12 Kasım: BM. Genel Kurulu Kıbrıs'taki eski kararlarını yineledi.
6 Aralık: Brüksel'de NATO Konseyi toplantısı ve Çağlayangil'in Kissinger ve Bitsios ile görüşmeleri. 433

1977

27 Ocak: Denktaş'm önerisini kabul eden Makarios 1963'den bu yana ilk defa Türk toplumuyla doruk görüşmesi yaptı.
12 Şubat: Denktaş-Makarios 2'nci görüşmesi Waldheim gözetiminde yapıldı ve dört noktalı ilke anlaşmasına varıldı.
20 Şubat: Başkan Carter'ın özel temsilcisi Clifford Ankara'da.
13 Mart: Çağlayangil Sovyetler Birliği'nde.
31 Mart: Bir hafta süren Viyana Toplumlararası görüşmeleri yine sonuçsuz kapandı. 10 Nisan: Türkiye'de erken seçim kararı alındı.
9-11 Mayıs: Londra'da NATO doruk toplantısında Demirel-Carter görüşmesi yapıldı. 5 Haziran: Türkiye'de erken seçim yapıldı, CHP kazandı. 3 Temmuz: CHP'nin azınlık hükümeti 229-217 güvenoyu alamadı.
21 Temmuz: 2'nci MC hükümeti kuruldu ve 1 Ağustos günü güvenoyu aldı.
— Yabancı bankaların T.C. Merkez Bankası çeklerini ödemedikleri açıklandı.
3 Ağustos: Makarios öldü.
31 Ağustos: Kipriyanu Rum tarafı Cumhurbaşkanı seçildi.
4 Eylül: Türkiye'nin çağrılısı olarak bir IMF heyeti ilk defa Ankara'ya geldi. Anlaşma için ön görüşmeler başlatıldı. 7 Ekim: Çağlayangil New York'da Cyrus Vance ile ambargo senaryosu ve ekonomik yardım konularında görüşme yaptı. 10 Kasım: Merkez Bankası tüm döviz satışlarını durdurdu ve ü bankaların döviz pozisyonu tutma yetkilerini aldı.
— IMF ile görüşmeler hâlâ sürüyor.
— Anarşiden bir yılda 100 kişinin öldüğü açıklandı. 19 Kasım: Sedat israil'e gitti. 31 Aralık: AP'den ardı ardına gelen istifalar İ2'yi bulunca, CHP'nin gensor-u ve ardından güvenoyu yoklaması 228 - 218 ile sonuçlanınca Milliyetçi Cephe hükümeti düştü.

1978

İS Ocak: Ankara'dan sonra Lefkosa'ya geçen Waldheim, Denktaş ile Kipriyanu'yu buluşturdu ve yöntem konusunda bir anlaşma imzalattı.
17 Ocak: Ecevit hükümeti güvenoyu aldı: 229-218.
19 Ocak: Denktaş Ankara'da. Ecevit, Karamanlis'e doruk görüşmesi önerisinde bulundu. 434
20 Ocak: Cyrus Vance, Ankara'da. 9 Şubat: Karamanlis doruk önerisini kabul etti.
10 Şubat: Yabancı bankalara borç erteleme için ilk çağrı yapıldı.

15 Şubat: Türkiye'de yeni ekonomik önlemler açıklandı. 1 Mart: Yüzde 32 oranda devalüasyon açıklandı.

9 Mart: Ecevit, Karamanlis ile Montrö şehrinde buluştu.

16 Mart: İstanbul Üniversitesi'nden çıkan öğrencilere bomba atıldı. 5 ölü, 44 yaralı var.

23 Mart: IMF Türkiye ile anlaşmaya vardı ve 2 yıllık 450 milyon dolarlık stand-by anlaşması imzalandı. Türkiye'nin 1978'de öde--mek zorunda olduğu kısa süreli borçlar 5 milyar dolar.

29 Mart: ABD Dışişleri bakan yardımcısı Warren Christopher Ankara'ya geldi ve ambargonun kaldırılması çalışmalarının yakında başlayacağı konusunda güvence verdi.

10 Nisan: Paris'te OECD içinde, Türkiye'nin devletten devlete borçlarının ertelenme görüşmeleri başlatıldı.

— Yunanistan genel sekreterler düzeyindeki ikinci görüşmeyi iptal etti.

13 Nisan: Waldheim'a Kıbrıs Türk önerileri verildi ve BM Genel Sekreteri, bunların özlü ve somut olduklarını açıkladı.

17 Nisan: Hamido, iki torunu ve gelini, postadan gelen bomba ile öldürüldüler. 10 Mayıs: Ecevit Bonn'da,

14 Mayıs: Londra'da, 16 Mayıs: Viyana'da.

24 Mayıs: Denktaş, VValdheim ve Vance ile New York'ta görüştüktan sonra, Maraş'a 35 bin göçmenin müzakerelerin başlamasıyla bir-, likte alınacağını açıkladı.

29 Mayıs: Ecevit Brüksel'de AET ve NATO ile görüştü.

30 Mayıs: Washington'da NATO doruk toplantısı ve Ecevit'in Carter ve Karamanlis ile görüşmeleri.

15 Haziran: Carter, 40 Temsilciler Meclisi üyesiyle toplantı yaptı ve ambargonun kaldırılma mücadelesini resmen açtı.

21 Haziran: Ecevit dört günlük resmi gezi için Moskova'da.

— Özel bankalarla müzakereler uzuyor.

13 Temmuz: Ökçün, Bağlantısızların lideri durumundaki Hindistan'ın Türkiye'yi desteklediğini- açıkladı.

— Anarşik olaylar sürüyor.

25 Temmuz: ABD Senatosu ambargoyu koşullu kaldırdı.

1 Ağustos: ABD Temsilciler Meclisi üç oy farkıyla ambargonun ko-

şu ilu kaldırılmasını kabul etti. İfi Eylül: Carter, Canip DaykTda Sedai ve Bcginl 13
günlük ma raton sonunda anlattırdı. — İran'da Şah aleyhtarı olaylar giderek büyüyor.
— Feyzioğlu hükümetten istifa etti.
20 Eylül: IMF Yönetim Kurulu 4S milyon dolarlık ikinci dilim kre-
diyi de serbest bıraktı. 26 Eylül: Carter, ambargonun kaldırılmasını öngören kanunu imzaladı.
2 Ekim: Türkiye üslerin geçici statü altında açılmasını kararlaştırdı.
21 Ekim: Türkiye DÇM borçlarının devlet borcuna dönüştürüldüğü-
nü 220 bankaya bildirdi. 500 milyon dolar taze kredi görüşmeleri uzuyor.
24 Ekim: Türk lirası 8'inci defa devalüe edildi. IMF ile üçüncü dilim kredi görüşmeleri
Ankara'da başladı.
13 Kasım: Amerika yeni bir Kıbrıs planı hazırladı ve taraflara verdi. 5 Aralık: Türkiye IMF'in
yeni devalüasyon ve diğer isteklerini reddedince görüşmeler kesildi.
16 Aralık: İskandinavya gezisine çıkan Ecevit, Büksek'e geldi ve OECD Genel Sekreteri Van
Lennep'ten bir ivedi yardım fonu oluşturulmasını istedi. Başbakan bu güvence sağlanmadan
IMF'in isteklerinin kabul edilemeyeceğini açıkladı.
19 Aralık: Lahey Adalet Divanı Yunan İsteğini reddetti ve yetkisizlik karan verdi.
23 Aralık: Kahramanmaraş olaylarında 76 kişi Öldü.
23 Aralık: 13 ilde sıkıyönetim açıklandı.
— İran'da olaylar genişliyor.
1Ö79
7 Ocak: Gouadeloup'da toplanan Alman, Amerikan, İngiliz ve Fransız devlet başkanları,
Türkiye'ye IMF ile anlaşmaya varması koşuluyla ivedi yardım fonu oluşturulmasını
kararlaştırdılar. 16 Ocak: İran Şah'ı ülkesini terketti. Humeyni geliyor.
18 Ocak: Bonn'da dörtler ikinci görüşmeyi yaptılar ve ivedi yardımın
OECD Genel Sekreteri Van Lennep tarafından oluşturulmasını kararlaştırdılar. 5 Mart:
Maliye Bakam Müezzinoğlu, Alman Başbakan Schmidt ile görüştü. İvedi yardım
konusunda yeni bir yaklaşım saptandı. Türkiye İstikrar Programını reddetti. 16 Mart:
Türkiye kendi hazırladığı İstikrar Programını açıkladı.
19 Mart: Schmidt yardım çahşınaiarım hızlandırması için Aşağı Sakson-

ya Maliye Bakanı Kiep'i atadı. 28 Mart: Washington'da IMF Yönetim Kurulu Türkiye'ye daha esnek bir yaklaşımda bulunulmasını kabul etti. Kiep, Amerika* da yüksek düzey görüşmelerine başladı.

10 Nisan: Türkiye kath kur'u açıkladı. Dolar 37'den 47'ye, Alman Mark'ı 19'dan 25 liraya yükseltildi.

11 Nisan: Müezzinoğlu, IMF Başkanı Larosiere ile Zürih'te iki günlük görüşmesine başladı. Sonunda Türkiye ile yeni bir stand-by anlaşması için görüşmelerin yapılacağı açıklandı. 14 Nisan: 6 bağımsız bakan Ecevit'e uyarı mektubu yolladılar. 2 Mayıs: IMF Ankara'da, görüşmeler başladı. 7 Mayıs: ABD, Türkiye'den U-2 uçuşları için izin istedi. 19 Mayıs: Denктаş-Kipriyanu doruğundan sonra 10 maddelik ilkeler dizisi saptandı, ancak görüşmeler yine başlatılamadı.

30 Mayıs: OECD'de toplanan Batı ülke ve kuruluşları Türkiye'ye IMF ile anlaşma koşuluyla 1.5 milyar dolarlık kredi açmayı kararlaştırdılar.

31 Mayıs: Paris'te IMF İle son dizi görüşme başlatıldı.

11 Haziran: Türkiye katlı kurun sürekli olduğunu açıkladı.

13 Haziran: IMF ile görüşmeler tamamlandı.

19 Temmuz: IMF Yönetim Kurulu Niyet Mektubu'nu onayladı. Bir yıllık 325 milyon dolarlık stand-by anlaşması uygulamaya girdi.

30 Ağustos: Londra'da 221 banka ile borç erteleme ve 400 milyon dolarlık kredi anlaşması yapıldı.

14 Ekim: Türkiye'de ara seçimler yapıldı. CHP hükümeti parlamento çoğunluğunu yitirdi .

— IMF ile İkinci dilim kredi görüşmelerine başlanacağı açıklandı. 4 Kasım: Tahran'daki Amerikan Büyükelçiliği işgal edildi ve Batıran lideri ABD ile eski müttefiği bir müslüman ülke arasında en büyük kriz patladı. 25 Kasım: Süleyman Demirel başkanlığında AP azınlık hükümeti, dıştan MSP ve MHP'nin desteği ile güven oyu aldı 229 kabul, 208 red.

12 Aralık: Dışişleri Bakanı Erkmén, Brüksel'deki NATO Bakanlar Konseyi sırasında «Batıda Türkiye'ye karşı doğan kaygılan gidereceğiz» dedi ve 20 yıl sonra NATO Bakanlarını ilk defa Ankara'da konsey yapmaya davet etti. Erkmén aynı toplantıda, İran'daki elçilik işgalini çok sert şekilde kınayan bir NATO bildirisini de imzaladı ve Türkiye'nin Batıdaki yerini sağıam-

laşırmak için AETye tam üyelik başvurusunda bulunmayı dü-şUndüğünU açıkladı.

26 Aralık: Sovyetler Birliği Afganistan'a girdi. Doğu-Batı ilişkileri soğuk savaş gerilimine kaydı.

30 Aralık: Anarşi 1979*un son gününde yedi can daha aldı ve yıl içindeki ölü sayısı 5000'e ulaştı.

1980

2 Ocak: Genelkurmay Başkanı Orgeneral Evren'in ülkedeki gelişmelerin önüne geçilmesi için Cumhurbaşkanı Korutürk aracılığıyla siyasi partilere duyurulması amacıyla bir «uyan mektubu» verdiği açıklandı. 12 Ocak: Ecevit-Demirel uzun süredir ilk defa görüştüler. Belirli bir anlaşma yok.

24 Ocak: Azınlık hükümetinin, Türkiye'yi karma ekonomiden liberal, serbest piyasa düzenine sokmayı amaçlayan yen: «İstikrar programı», yüzde 33-50 arası devalüasyon başta olmak üzere bir dizi yeni zamlarla açıklandı. 6 Nisan: Korutürk'ün görev süresi doldu. Yeni Devlet Başkanı seçimi için Parlamentoda turlar başladı.

25 Mayıs: MSP lideri Erbakan kadayıflı, fileii basın toplantıları dizisini başlattı ve AP'den desteğini çekeceğini açıkladı. 2* Mayıs: Ecevit-Demirel yeniden görüştüler. Erken seçimi Demirel!, onarım hükümetini Ecevit istedi. Anlaşma sağlanamadı.

29 Mayıs: Ecevit, erken seçime bu koşullarla gidilemeyeceğini, seçim tarihine kadar, AP-CHP-MSP'nin geniş tabanlı bir onarım hükümeti kurmalarını önerdi.

İS Haziran: IMF, Türkiye ile rekor düzeyde, üç yıllık 1 milyar 600 milyon dolarlık bir standby anlaşmasını onayladı. Türkiye'nin istikrar programı hem IMF, hem de OECD'de övülüyor. Turgut Özal başkentleri dolaşarak yardım istiyor.

25 Haziran: NATO Bakanlar Konseyi, 1960'dan bu yana ilk defa Ankara'da konsey toplantısı yaptı. 2 Temmuz: MSP'nin son anda vazgeçmesi üzerine Demirel hükümeti güvenoyu aldı.

Erbakan «yine kerhen destekliyoruz,» dedi. Demirel! basın toplantısında «Nisan'dan bu yana seçilemeyen Cumhurbaşkanlığı konusunda harekete geçiyoruz» diyerek boş tınlamalara dikkat çekti.

30 Temmuz: Anarşinin günlük öldürme oranı 10'a fırladı. İstikrar programı nedeniyle sürekli devalüasyon yapılıyor, KİT ürünlerine

438

zam yapılıyor. Enflasyonun yüzde 100'e düştüğü belirtiliyor. Ağustos: Ecevit onarım hükümeti önerisini yineledi ve «Orta Do-ğu'da oynanan oyunlar Türkiye'ye yansıyor. Gerekirse tarafsız bir başbakan yönetiminde ve önceden saptanacak konularda işbirliği ile ülkeyi buhrandan kurtarmalıyız» dedi. Demirel ise erken seçim istemini yineledi ve «hükümet vardır, yenisini aramak gerekmez» şeklinde konuştu. 30 Ağustos: Genelkurmay Başkanı gazetecilere «Genelkurmay başkanı soruyor deyin, Erbakan 30 Ağustos'a karşı mıdır, değil midir açıklasın» dedi.

5 Eylül: Dışişleri Bakanı CHP-MSP gensorusu sonucunda 231 oyla düşürüldü. CHP üç Bakan hakkında yeni gensorular verdi. Türkiye'nin uygulamaya koyduğu istikrar programında aksamalar başladı. Özal'ın istifa edeceği belirtiliyor.

6 Eylül: MSP'nin Konya'daki yürüyüşünde tıstıklâl Marşı'nı söyleyenler yuhalandı. Yeşil bayrak çekildi ve şeriat istendi. Anarşinin, Nihat Erim ve Kemal Türkler'in katledilmelerinden sonra günde ortalaması 25 ölüme yükseldi.

12 Eylül: Türk silahlı kuvvetleri 04.00'te yönetime el koydu. Parlamento, Siyasi Parti faaliyetleri tatil edildi. Demokrasiyi yeniden kurmak için girişimi yaptıklarını açıklayan Orgeneral Kenan Evren, Devlet Başkanlığı ve ülkeyi yönetecek olan Güvenlik Konse-yi'nin Başkanlığını, yüklendi.

